

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

BOŞANMA SÜRECİ VE ARABULUCULUĞU

Bülent Şen

Doktora Tezi

Ankara, 2013

BOŞANMA SÜRECİ VE ARABULUCULUĞU

Bülent Şen

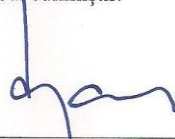
Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

Doktora Tezi

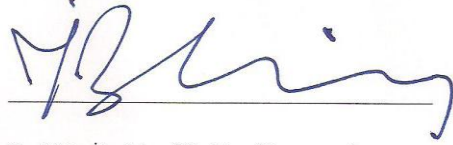
Ankara, 2013

KABUL VE ONAY

Cemil Bülent Şen tarafından hazırlanan “Boşanma Süreci ve Arabuluculuğu” başlıklı bu çalışma, 13.06.2013 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Veli DUYAN (Başkan)

Prof. Dr. İbrahim CILGA (Danışman)

Prof. Dr. Kasım KARATAŞ

Doç. Dr. Nurdan DUMAN

Doç. Dr. Gülsüm ÇAMUR DUYAN

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Yusuf ÇELİK

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- ☐ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☒ Tezimin BİR yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

13.06.2013

Bülent ŞEN

**Kuşların uçmak için iki kanada,
çocukların hem anneye hem de babaya
ihtiyacı var. Boşanmış, ama anne ve babalığa
devam edecek tüm anne ve babalara...**

TEŞEKKÜR

Araştırma verilerini toplarken araştırmaya gönüllü olarak katılan, zorlu geçen boşanma süreci, mahkeme süreci ve boşanma sonrası yas süreçlerindeki yaşam mücadelelerini benimle içten bir biçimde paylaşan kadın ve erkek katılımcılarıma,

Doktoranın ders aşamasında, benim sürekli olarak disiplinlerarası, bütüncül ve bilim insanı bakış açısıyla düşünmem ve sosyal sorunlara makro seviyede de bakmam gerektiğini bir sanatçı titizliğiyle bakış açıma nakşeden; doktora tez aşamasında danışmanım olarak beni dereden alıp okyanuslara yelken açmam konusunda sürekli destekleyen ve yolumu kaybettiğim zamanlarda kutup yıldızım olan değerli danışmanım Prof. Dr. İbrahim CILGA'ya,

Alan dışı bir öğrenci olmama rağmen benim ideallerimi anlayan ve sosyal hizmet yüksek lisansı yapmam için beni yüreklendiren, elimden tutup sosyal hizmet alanı ile tanıştıran, yüksek lisans ders aşamasında birçok dersine katıldığım, aile ile ilgili çalışmalarımnda değerli bilgi ve deneyimlerini zaman ve mekân sınırı tanımadan benimle paylaşan, bana her zaman bir telefon mesafesinde olan, doktora tez izleme komitesi toplantıları öncesi ve sırasında sabır ve heyecanla çalışmalarımı inceleyen ve geri bildirimde bulunan Prof. Dr. Veli DUYAN'a,

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında beni cesaretlendiren, çalışmanın önemini her bir tez izleme komitesi toplantısında vurgulayan ve bilim heyecanından güç aldığım Doç. Dr. Nurdan DUMAN'a,

Çalışmanın en güzel halini almasında çok değerli bilgi ve deneyimlerini benimle paylaşan, aile konusundaki çalışmalarını hayranlıkla izlediğim ve bilim insanı olarak bana örnek olan değerli hocalarım Prof. Dr. Kasım KARATAŞ ve Doç. Dr. Gülsüm ÇAMUR DUYAN'a,

Aile hukuku konusunda duayen olan ve araştırmamın üç değerli kaynağını bana imzalayarak armağan eden, zaman ve mekan tanımadan araştırmama destek olan ve beni yüreklendiren Yargıtay üyesi Sayın Ömer Uğur GENÇCAN'a,

Bilim insanı olarak yaşam boyu minnettar kalacağım...

ÖZET

ŞEN, Bülent. *Boşanma Süreci ve Arabuluculuğu*, Doktora Tezi, Ankara, 2013.

Bu araştırmada, boşanma deneyimini yaşamış kadın ve erkekler ile onların çocuklarının boşanma süreci, mahkeme süreci ve boşanma sonrası yaşadıkları yaşam deneyimleri incelenmiştir. Boşanma arabuluculuğunun, boşanma ile ilgili tüm süreçlerde boşanmanın olumsuz etkilerini azaltıp azaltamayacağı ve araştırmaya katılanların boşanma arabuluculuğu fikrine nasıl baktıkları hususu sorgulanmıştır. Araştırma sonunda boşanma arabuluculuğu model önerisi yapılması amaçlanmıştır.

Araştırmada karma model (mixed model study) kullanılmıştır. Nicel ve nitel verilerin toplanması için yapılandırılmış ve yarı yapılandırılmış görüşme formu; tek bir formda ve kadın ve erkekler için farklı olmak üzere; 27 sayfa ve 139 soru olarak hazırlanmıştır. Araştırmaya katılanlarla yüz yüze derinlemesine görüşmeler de yapılmıştır.

Boşanma deneyimini yaşamış, 53'ü kadın, 44' ü erkek olmak üzere toplam 97 katılımcı araştırmaya katılmıştır. Erkeklerin kadınlara göre, araştırmaya katılma yönünde daha çekingen davrandıkları tespit edilmiştir.

Katılımcıların, boşanmalarının gerçekleşmesinde genç yaşta evlenmelerinin katkısı olduğu, evli kaldıkları ortalama sürenin 8.95 yıl, yarısına yakınının evliliğinin ilk beş yılında boşanmanın gerçekleştiği, evlilik öncesi tanışıklık süresinin bir yıldan az olmasının boşanma olasılığını artırdığı, boşanma sonrası çalışmaya başlayanlardan eğitim durumu yüksek olanların daha kolay iş bulurken, eğitim düzeyi düşük olanların iş bulmada sorun yaşadığı, gelir getiren bir işte çalışanların boşanmaya daha kolay uyum sağlayabildiği, katılımcılara ait boşanmadan etkilenen 0-6 yaş aralığında 61 çocuk (% 56), 7-18 yaş aralığında 48 çocuk (% 44) olduğu, bu çocukların sağlıklı beden ve ruh durumu ile büyümesi için her iki ebeveyne de ihtiyacı olduğu, boşanmaların mahkeme sürecinin ortalama bir yıl olduğu, bir üst mahkemeye yapılan itiraz dosyasının karara bağlanmasının da ortalama bir yıl sürmekte olduğu tespit edilmiştir.

Evlilik boyunca değişik oranlarda ve sıklıkta yaşanan şiddet türlerinin boşanma sürecinde ve boşanma sonrası dönemde giderek azaldığı, ancak tamamen ortadan kalkmadığı araştırmanın ulaştığı önemli sonuçlardan birisidir.

Hem boşanma süreci hem de boşanma sonrası süreç birlikte değerlendirildiğinde, kadın ve erkeklerin büyük çoğunluğunun; boşanma sürecinin tamamını, duygusal ve psikolojik, kızgınlık duygusu, destek ihtiyacı, boşanmaya hazırlık, boşanma gereklerine uyum anlamında sıkıntılı bir dönem olarak değerlendirdikleri görülmüştür.

Boşanma nedenlerinde ortak noktalar olduğu gibi çok farklı nedenler de olduğu ve boşanmaya karar verirken temel düşüncenin evliliği biran önce bitirmek olduğu ve hem kadınların hem de erkeklerin, boşanma sonrasında boşanmadan doğan haklarını istedikleri şekilde alamadıklarını düşündükleri görülmüştür. Anlaşmalı olarak boşanan 56 kadın ve erkeğin de ancak yarısına yakınının (24 katılımcı) anlaşmalı boşanma memnuniyetinin yüksek olduğu değerlendirilmektedir.

Boşanmış bireylerin “boşanma arabuluculuğu” konusuna % 72 oranında olumlu bakmalarının tespiti araştırmadan çıkan en önemli sonuçtur. Ebeveyne yabancılaştırma ve ortak velayet olguları ilk defa bir araştırmada birlikte incelenmiştir. Araştırma sonuçlarından yararlanılarak boşanma arabuluculuğu için bir model önerisi getirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Evlilik, boşanma, arabuluculuk, boşanma arabuluculuğu, sosyal hizmet.

ABSTRACT

ŞEN, Bülent, *The Divorce Process and Divorce Mediation*, Ph.D. Dissertation, Ankara, 2013.

In this study, the divorce process of men and women who have gone through a divorce experience and their children, the court process and the life experiences that they have experienced after getting divorced is examined. The issue whether divorce mediation will decrease the negative effects of divorce on all the processes or not and how the research participants viewed the idea of divorce mediation has been questioned. At the end of the research, the formation of a divorce mediation model proposal is aimed.

A mixed model study has been used at the research. The structured and semi structured interview form for the quantitative and qualitative data collection; has been prepared in one single form and different for women and men; it is prepared in 27 pages and 139 questions. In-depth interviews with survey attendees were conducted face-to-face.

A total of 97 participants, 53 of which were ladies and 44 of which were male participants who had a divorce experience, participated at the study. It has been determined that the men were behaving more timid with regards to participating at the study compared to women.

It has been identified that, getting married of the participants at a young age have contributed to their divorce, that the average time period they were married is 8.95 years, that nearly half of the participants' divorce took place in the first five years of their marriage, that less than one year duration of acquaintanceship between the couples before marriage increases the possibility of divorce, that those who start to work after divorce with higher education are likely to find jobs more easily, that those with low levels of education had trouble finding a job, that those who had a job that generates an income could adapt more easily to divorce, that the divorce of participants has affected 61 children between the ages of 0-6 (56%) and 48 children aged 7-18 years (44%), that these children would need both parents in order to grow up with a

healthy body and mind, that the court process of the divorces takes in average one year, that it would take in average one year to finalise the decision of an appeal file at a higher court.

One of the important conclusions reached by the study is, that violence experienced in different proportions and types during marriage gradually decreases during the divorce process and during the period after the divorce, but it does not completely disappear.

When both the divorce process and the course after the divorce are evaluated together, it has been seen that the vast majority of men and women have evaluated the entire process of divorce as a troubled time with regards to emotional and psychological feelings, with regards to the sense of anger, the need for support, preparation period for divorce and the adaptation to the requirements of divorce.

It has been seen that both women and men were thinking that there are common grounds to the divorce as well as many different reasons, that the basic idea when deciding to divorce is to finish the marriage as soon as possible and that both women and men were thinking that they could not get their rights arising from the divorce. Only nearly half of the 56 men and women (24 participants) who have divorced by consensual divorce (divorce by separation agreement and property settlement) considered that the satisfaction due to the consensual divorce is high.

The most important result of the study is the identification that 72% of the divorced individuals were looking at the "divorce mediation" in a positive way. The facts of Parental Alienation and joint custody have been examined in a survey together for the first time. By using the results of the study a model proposal for divorce mediation has been proposed .

Key words: Marriage, divorce, mediation, divorce mediation, social work.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	ix
ÇİZELGELER DİZİNİ	xiv
TABLolar DİZİNİ	xv
GRAFİKLER DİZİNİ	xvi
1.BÖLÜM: BOŞANMA ARABULUCULUĞU VE İLGİLİ KURAMSAL	1
1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ	1
1.2. KURAMSAL ÇERÇEVE	4
1.2.1. Evlilik	5
1.2.1.1. Evlilik Olgusu.....	5
1.2.1.2. Evlilik Öncesi Dönem.....	6
1.2.1.2.1. Eş Seçimi.....	6
1.2.1.2.2. Eş Seçimi Kuramları.....	8
1.2.1.2.3. Eş Seçiminde Ailenin Rolü.....	10
1.2.1.2.4. Nişanlılık.....	11
1.2.1.3. Evlilik Öncesi Çift Eğitimi.....	13
1.2.1.4. Evlilik Sonrası Dönem	16
1.2.1.4.1. Evlilik Doyumu	16
1.2.1.4.1.1. Evlilik Doyumunu Artıran Etmenler.....	17
1.2.1.4.1.2. Evlilik Doyumunu Azaltan Etmenler	18
1.2.2. Boşanma	21
1.2.2.1. Boşanma Olgusu.....	21
1.2.2.2. Sosyal Yönüyle Boşanma.....	22
1.2.2.3. Boşanma Nedenleri.....	23
1.2.2.4. Boşanmaların Artma Nedenleri.....	26
1.2.2.5. Boşanmanın Süreçleri.....	28

1.2.2.6. Yas Süreci Olarak Boşanma	29
1.2.2.7. Boşanmaların Aile Üyeleri Üzerindeki Etkileri.....	30
1.2.2.7.1. Boşanmaların Eşler Üzerindeki Etkileri.....	31
1.2.2.7.2. Boşanmaların Çocuk/Çocuklar Üzerindeki Etkileri.....	36
1.2.2.8. Ebeveyne Yabancılaştırma Sendromu.....	48
1.2.2.9. Ortak Velayet.....	52
1.2.2.10. Boşanma Uyum Programları.....	54
1.2.2.10.1. Boşanmış Ebeveynler İçin Hazırlanan Programlar.....	57
1.2.2.10.2. Boşanmış Aile Çocukları İçin Hazırlanan Programlar....	57
1.2.2.11. Evlilik ve Boşanma Sürecinde Aile İçi Şiddet.....	60
1.2.3. Hukuksal Süreç.....	64
1.2.3.1. Konu İle İlgili Kanunlar.....	65
1.2.3.1.1. Anayasa.....	65
1.2.3.1.2. Medeni Hukuk.....	66
1.2.3.2. Evlilik Birliğinin Korunmasına Yönelik Kanun Maddeleri.....	69
1.2.3.3. Anlaşmalı Boşanma.....	74
1.2.3.4. Aile Mahkemeleri.....	76
1.2.3.5. Boşanmanın Tarafları Açısından Genel Sonuçları.....	81
1.2.3.6. Çocuk Teslimi Hakkındaki Kararların Yerine Getirilmesi.....	82
1.2.3.7. Aile İçi Şiddetin Önlenmesine Yönelik Çıkarılan Kanunlar.....	85
1.2.4. Arabuluculuk.....	89
1.2.4.1. Hukuk Literatüründe Arabuluculuk Sistemine Bakış.....	90
1.2.4.2. Sosyal Hizmet Literatüründe Arabuluculuk Sistemine Bakış.....	96
1.2.4.3. Boşanma Arabuluculuğu.....	98
1.2.4.4. Boşanma Arabuluculuğu Üzerine Yapılan Araştırmalar.....	104
1.2.5. Sosyal Hizmet Boyutu.....	105
1.2.5.1. Sosyal Hizmet ve Aileye Yönelik Sosyal Hizmet.....	105
1.2.5.1.1. Toplumsal Değişme ve Aile.....	105
1.2.5.1.2. Aileye Yönelik Sosyal Hizmet Yaklaşımı.....	106
1.2.5.2. Sosyal Hizmet Mesleğinde Arabuluculuk.....	109
1.2.5.3. Boşanma Arabuluculuğu Model Önerisinde	
Kullanılabilecek Sosyal Hizmet Müdahale Yaklaşımları...111	
1.2.5.3.1. Krize Müdahale Yaklaşımı.....	111

1.2.5.3.2. Problem Çözme Yaklaşımı.....	119
1.2.5.3.3. Görev Odaklı Yaklaşım.....	123
1.2.5.3.4. Güçlendirme Yaklaşımı.....	128
1.2.5.3.5. Ekolojik Yaklaşım.....	137
1.3. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	143
1.4. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	144
1.5. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI.....	145
1.6. TANIMLAR.....	145
2. BÖLÜM: YÖNTEM.....	147
2. 1. ARAŞTIRMANIN MODELİ.....	147
2. 2. ÇALIŞMA GRUBU.....	150
2. 3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI.....	150
2. 4. VERİLERİN TOPLANMASI.....	153
2. 5. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ.....	157
3. BÖLÜM: BULGULAR VE YORUM.....	160
3.1. ARAŞTIRMAYA KATILAN BOŞANMA DENEYİMİNİ YAŞAMIŞ	
KATILIMCILARIN SOSYO - DEMOGRAFİK VE SOSYO -	
EKONOMİK ÖZELLİKLERİ.....	160
3.2. AİLE İÇİ ŞİDDET OLGUSUNA İLİŞKİN BULGULAR VE YORUM.....	184
3.2.1. Evlilik Yaşantısı Boyunca Kadın ve Erkeklerle Uygulanan Şiddet	
Sonuçları Hakkında Elde Edilen Bulgular.....	186
3.2.2. Boşanma Sürecinde Kadınlara Uygulanan ve Erkeklerin Uyguladığı	
Şiddet Sonuçları Hakkında Elde Edilen Bulgular.....	193
3.2.3. Boşanma Sonrasında Kadınlara Uygulanan ve Erkeklerin Uyguladığı	
Şiddet Sonuçları Hakkında Elde Edilen Bulgular.....	200
3.3. BOŞANMA SÜRECİNDE ELDE EDİLEN BULGULAR VE YORUM.....	206
3.3.1.Boşanma Sürecinde Duygu ve Psikolojik Durum İle İlgili Bulgular...	206
3.3.2. Boşanma Sürecinde Kızgınlık Duygusu İle İlgili Bulgular.....	212
3.3.3. Boşanma Sürecinde Destek İhtiyacı İle İlgili Bulgular.....	215
3.3.4. Boşanma Sürecinde Boşanmaya Duygusal Hazırlık	

İle İlgili Bulgular.....	218
3.3.5. Boşanma Sürecinde Sağlıklı Savunma Mekanizmalarının.....	
Kullanılması İle İlgili Bulgular.....	223
3.4. BOŞANMA SONRASINDA ELDE EDİLEN BULGULAR VE YORUM	225
3.4.1. Duygu ve Psikolojik Durum İle İlgili Bulgular.....	225
3.4.2. Kızgınlık Duygusu İle İlgili Bulgular.....	227
3.4.3. Destek İhtiyacı ile ilgili Bulgular.....	228
3.4.4. Boşanmaya Duygusal Hazırlık Durumu İle İlgili Bulgular.....	231
3.4.5. Boşanmaya Uyum Durumu ile ilgili Bulgular.....	237
3.4.6. Boşanma Gereklerine Uyum Durumu İle İlgili Bulgular.....	243
3.4.7. Boşanmadan Doğan Haklar Konusunda Memnuniyet İle İlgili Bulgular.....	245
3.4.8. Boşanma Arabuluculuğu ile Boşanmadan Doğan Hakların Alınabileceğine İnanma İle İlgili Bulgular.....	246
3.5. MAHKEME SÜRECİNDE ELDE EDİLEN BULGULAR VE YORUM.	248
3.5.1. Boşanmaya Hazırlık İle İlgili Bulgular.....	248
3.5.2. Anlaşmalı Boşanma Memnuniyet Durumu İle İlgili Bulgular.....	252
3.5.3. Aile Mahkemelerinin Çalışmalarını Değerlendirme İle İlgili Bulgular.....	254
3.5.4. Verilen Kararlardan Memnuniyet Durumu İle İlgili Bulgular.....	257
3.5.5. Çocukların Velayeti ve Kişisel Görüşme Kararlarının Memnuniyet Durumu İle İlgili Bulgular.....	267
3.5.6. Boşanma Arabuluculuğu Sistemine Katılımcıların Bakış Açısı İle İlgili Bulgular.....	270
3.6. ARAŞTIRMADA ELDE EDİLEN NİTEL BULGULAR VE YORUMU	272
3.6.1. Sosyo-Demografik Nitel Bulgular ve Yorumu.....	273
3.6.2. Boşanma ve Sonrası Süreç Hakkında Nitel Bulgular ve Yorumu.....	281
3.6.3. Mahkeme Süreci ve Aile İçi Şiddet Hakkında Nitel Bulgular ve Yorumu....	309
3.6.4. Boşanma Arabuluculuğu Hakkında Nitel Bulgular ve Yorumu.....	334
4. BÖLÜM: SONUÇ VE ÖNERİLER.....	351
4.1. SONUÇLAR.....	351

4.1.1. Araştırmaya Katılan Boşanma Deneyimini Yaşamış Katılımcıların Sosyo - Demografik ve Sosyo - Ekonomik Özellikleri ile.....	
İlgili Sonuçlar.....	351
4.1.2. Aile İçi Şiddet Olgusu İle İlgili Sonuçlar.....	354
4.1.3. Boşanma Süreci, Mahkeme Süreci ve Boşanma Sonrası Sürecin Değerlendirme Sonuçları.....	356
4.2. ÖNERİLER.....	361
4.3.1. Makro Düzeyde Değerlendirilecek Öneriler.....	361
4.3.2. Mikro Düzeyde Değerlendirilecek Öneriler.....	371
4.3.3. Mezzo Düzeyde Değerlendirilecek Öneriler.....	373
4.3.4. Araştırmacılara Yönelik Öneriler.....	373
4.3. BOŞANMA ARABULUCULUĞU UYGULAMA MODELİ	
GELİŞTİRME ÇALIŞMASI.....	375
4.4.1. Süreç.....	375
4.4.2. Uygulama Esasları.....	379
KAYNAKÇA.....	386
EKLER – Boşanma arabuluculuğu anketi.....	413
ÖZGEÇMİŞ.....	430

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 1: Araştırma Verileri Doğrultusunda Oluşturulan Temalar, Kategoriler ve Alt Kategoriler	159

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1: Katılımcıların Araştırmaya Katıldığı Andaki Yaş Durumları.....	161
Tablo 2: Katılımcıların Evlendiği Andaki Yaş Durumları.....	161
Tablo 3: Katılımcıların Evli Kaldığı Süre.....	165
Tablo 4: Katılımcıların Boşanma Yaş durumları.....	167
Tablo 5: Katılımcıların Evlilik Öncesi Flört Süresi.....	168
Tablo 6: Katılımcıların Eğitim Durumu.....	170
Tablo 7: Katılımcıların Çalışma Durumları.....	171
Tablo 8: Katılımcıların Gelir Durumu.....	172
Tablo 9: Evlilik Yaşantısı Boyunca Kadın ve Erkeklerle Uygulanan Şiddet	186
Tablo 10: Boşanma Sürecinde Kadınlara Uygulanan Şiddet.....	193
Tablo 11: Boşanma Sonrasında Kadınlara Uygulanan Şiddet.....	200
Tablo 12: Boşanma Sürecinde Duygu ve Psikolojik Durum	207
Tablo 13: Boşanma Sürecinde Kızgınlık Duygusu	213
Tablo 14: Boşanma Sürecinde Destek İhtiyacı	215
Tablo 15: Boşanma Sürecinde Boşanmaya Duygusal Hazırlık.....	219
Tablo 16: Boşanma Sürecinde Sağlıklı Savunma Mekanizmalarının Kullanılması.....	223
Tablo 17: Boşanma Sonrasında Duygu ve Psikolojik Durum	225
Tablo 18: Boşanma Sonrasında Kızgınlık Duygusu	227
Tablo 19: Boşanma Sonrasında Destek İhtiyacı	229
Tablo 20: Boşanma Sonrasında Boşanmaya Duygusal Hazırlık	231
Tablo 21: Boşanma Sonrasında Boşanmaya Uyum Durumu	238
Tablo 22: Boşanma Sonrasında Boşanma Gereklerine Uyum Durumu	244
Tablo 23: Boşanma Sonrasında Boşanmadan Doğan Haklar Memnuniyeti.....	245
Tablo 24: Boşanma Arabuluculuğu ile Hakların Alınabileceğine İnanma	246
Tablo 25: Boşanma ve Mahkeme Sürecinde Boşanmaya Hazırlık	248
Tablo 26: Anlaşmalı Boşanma Memnuniyet Durumu	253
Tablo 27: Aile Mahkemelerinin Çalışmalarını Değerlendirme	255
Tablo 28: Mahkeme Sürecinde Verilen Kararlardan Memnuniyet Durumu	258
Tablo 29: Çocukların Velayeti ve Kişisel Görüşme Kararlarından Memnuniye....	268
Tablo 30: Boşanma Arabuluculuğu Sistemine Katılımcıların Bakış Açısı	271

GRAFİKLER DİZİNİ

Grafik 1: Çocuk Durumu.....	173
Grafik 2: Aynı Şehirde Yaşama Durumu.....	176
Grafik: 3 Anlaşmalı-Çekişmeli Boşanma Durumu.....	177
Grafik 4: Mahkeme sürecinin Uzunluğu.....	181
Grafik 5: Boşanmaya Karar Veren Taraf/Taraflar.....	182
Grafik 6: Evlilik Yaşantısı Boyunca <u>Kadın ve Erkeklerle</u> Uygulanan Aile İçi Şiddet Sonuçları.....	190
Grafik 7: Boşanma Süreci ve Sonrasında Kadınlara Uygulanan Aile İçi Şiddet Sonuçları.....	198
Grafik 8: Boşanma Süreci ve Sonrasında <u>Erkeklerin Eski Eşlerine Uyguladığını Belirttiği Şiddet</u>	203

1. BÖLÜM

Belki de yapılacak en duyarsız ve haksız şey; yalnızca inandıklarımızı değil, bildiklerimizi de dikkatle gözden geçirmeksizin, boşanma ve boşanmanın çocuklar üzerindeki etkileri hakkında çıkarımlara varmaktır (Emery; Akt. Pryor ve Rodgers, 2011, s. 325).

1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Hem bir sanat hem bir bilim olarak tanımlanan sosyal hizmet, bütün insanların yaşam kalitesini geliştirmeye yardım etmek için toplum tarafından uygun görülen insani hizmet mesleklerinden birisidir. Sosyal hizmet, insanların sosyal işlevselliği üzerindeki odağı ile insanlara hem yakın hem de uzak çevreleriyle daha etkin bir şekilde etkileşim kurmalarına yardımcı olur (Duyan, 2003, s. 1). Sosyal işlevselliğin gerçekleştirilmesi ise bireylerin yaşam kalitelerinin geliştirilmesine ve artırılmasına olanak sağlar. Çevresi içinde birey bakış açısına sahip olan sosyal hizmetin odak noktalarından biri de bireyin yakın çevresini oluşturan aile kurumudur. Sosyal hizmet aileyi bir müracaatçı sistemi olarak görür ve karı-koca, ebeveyn-çocuk ile yakın arkadaş-aile fertleri arasındaki karşılıklı etkileşim gibi konulara odaklanır. Aile sistemi sosyal hizmet müdahalesinin mikro uygulama düzeyini oluşturmaktadır. (Zastrow, 1995, ss. 4-9, 64-65).

Aile; geleneksel olarak anne-baba ve çocuklar olarak tanımlanır. Aile, üyelerinin birbirlerine karşı **belirli yükümlülükler** üstlendikleri ve **genellikle** ortak ikametleri paylaştıkları birincil bir kurumdur (Barker, 1999, s. 166).

Tarih boyunca insanoğlu zamanla belirlenen sosyal normlar çerçevesinde bir aile oluşturmaya ihtiyaç duymuştur. Aile zamanla toplumun en önemli ve en temel kurumu haline gelmiştir. Sağlıklı bir toplum, sağlıklı ailelerden oluşmuş bir toplumdur. Aile kurumunda yaygın olarak ortaya çıkan yapısal ve işlevsel bozukluklar, dengesizlikler, toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel yapısına da bozukluklar ve dengesizlikler olarak yansımaktadır.

Son yüz yılda toplumumuzda ortaya çıkan ekonomik, sosyal ve kültürel değişimler, aile ve evlilik kurumlarında da çok önemli yapısal ve işlevsel değişimler ortaya çıkarmıştır.

Geçen yüzyılda, toplumumuzu, ataerkil yapıdaki geniş aileler oluştururken, günümüzde, büyük ölçüde çekirdek ve parçalanmış ailelerden oluşan bir toplum haline dönüşmüştür. Boşanmalar, parçalanmış aileler, anasız ve/veya babasız büyüyen çocuklar gündelik yaşamın kanıksanmış olguları durumuna gelmiştir.

Boşanma, kişilikleri, sosyo-kültürel değerleri, alışkanlıkları ve tepkileri ile birbirine uyum sağlayamayan, bir arada iken herhangi biri ya da her ikisinin de sosyal, mesleki sorunlar yaşadığı; vücutsal ve ruhsal yakınmalar geliştirebildiği, kişilerin ayrı ayrı daha sağlıklı olabilmesi temeline dayanan bir sosyal gerçekliktir.

Boşanma hem hukuki hem psikolojik hem de sosyal bir süreçtir. Çocuklar için travmatik olma olasılığı olan bir yaşantıdır ve bazı evlilikler için kaçınılmazdır. Kuşkusuz, boşanma, psikolojik, sosyal ve ekonomik boyutlarıyla çocukların yaşamlarını kökten değiştirebilmektedir.

İnsan doğası gereği farklı ihtiyaçlara, isteklere, tercihlere, hedeflere, algılara ve değerlere sahiptir. Farklı yapıdaki bireylerin iletişim içinde oldukları her ortamda, bu farklılıklardan kaynaklanan çatışmaların yaşanması doğal bir sonuçtur. Çatışma, bir kişinin hedeflerine ulaşmak için gösterdiği eylem ve atılımları, bir başka kişinin hedeflerine ulaşmak için gösterdiği eylem ve atılımları engellerse, duraklatırsa ya da bozarsa ortaya çıkar (Johnson, Johnson, Dudley ve Magnuson, 1995, s. 673). Kişiler arası iletişimde bireyin ihtiyaçlarına yönelik davranışlarının engellenmesi, duraklatılması ya da bozulmasıyla ortaya çıkan çatışma, olumsuz bir durum olarak algılanmaktadır. Günlük yaşamımızın ayrılmaz bir parçası olan çatışmanın kendisi olumlu ya da olumsuz değildir; sadece çatışma durumunda gösterilen tepkiler, çatışmayı algılama biçimimiz ve çözmek için seçtiğimiz yöntemler olumlu ya da olumsuz olarak nitelendirilebilir.

Çatışmaları çözmek için son zamanlarda çeşitli disiplinler tarafından arabuluculuk süreçleri kullanılmaktadır. Kite (2007, s. 37) tarafından yapılan arabuluculuk tanımında; iki veya daha fazla kişi arasında yaşanan çatışmayı mahkeme dışı çözmeye ve taraflar arasında anlaşma sağlamaya yönelik, tarafsız bir üçüncü kişi, arabulucu tarafından yönetilen gönüllü, kabul edilebilir, bağlayıcılığı anlaşma olmasıyla, icra yeteneği ise tarafların isteği ile belirlenen gizli bir müzakere süreci olduğu vurgulanmaktadır.

Arabuluculuk birçok alanda kullanılabildiği gibi çok boyutlu sorunları bünyesinde barındıran boşanma sürecinde de başarılı olarak kullanılabilir. Barker (1999), boşanma arabuluculuğu (divorce mediation)'nu; “iki tarafın birbirine olumsuz duygularının pekiştiği süreçlerin yaşandığı aile mahkeme salonlarının dışında, boşanma sürecindeki çiftler arasındaki sorunların çözümüne yardım etmek amacıyla sosyal hizmet uzmanları, avukatlar ve diğer profesyoneller (meslek elemanları) tarafından kullanılan bir işlem basamakları serisi” (ss. 136, 295) olarak tanımlamaktadır.

Birbirini severek evlenen, birlikte yaşlanmayı hayal eden ve çocuk sahibi olduktan sonra istenmeyen birçok yaşantı sonrası kendi aralarındaki sorunları çözemeyip, belki de aile danışmanlığı hizmeti aldıktan sonra boşanmaya karar veren çiftlerin; boşanmanın olumsuz süreçlerini yaşarken, mahkeme ortamında şartların daha da zorlaştırıldığı durumlarda birbirlerine ve çocuklarına daha fazla zarar vermemeleri, boşanmanın her iki taraf içinde daha adil koşullarla, daha kısa zamanda, daha ekonomik olabileceği, boşanma sonrası her iki tarafın ve ailelerinin dost olarak kalabileceği, çocukların her iki ebeveyni de düzenli olarak görebilecekleri ve destek alabilecekleri, tarafsız bir üçüncü kişinin (alan içinden ve arabuluculuk eğitimi almış profesyoneller) gözetiminde ortak kararlar alarak boşanma sürecini tamamlamalarının hem çiftlere, çocuklara hem de topluma olumlu anlamda katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Bu araştırmanın sorunsalı; 2001-2011 tarihleri arasındaki evlenme sayısının yaklaşık altı milyon olması, buna karşılık bu tarihler arasında boşanma sayısının yaklaşık bir milyon olması, boşanmış kadın ve erkeklerin, onların çocuklarının yaşadıkları sorunlar, yaşam kalitelerinin düşmesi, aile yapısının zayıflaması, boşanmanın toplumun tüm katmanlarını ve geleceğini etkileyen bir kuvvet çarpanı olarak diğer toplumsal sorunlara da kaynaklık etmesi araştırmacının dikkatini çekmiştir. 2000’li yıllardan itibaren hızla artan ve toplumu son derece rahatsız eden boşanma olgusu, aile üyelerinin boşanma süreci, mahkeme süreci ve boşanma sonrası sürecine ait yaşadıkları olumsuz deneyimlere ve bu sürecin daha olumlu geçirilmesine yönelik bilimsel bilginin yetersizliği bu çalışmanın temel sorunu olmuştur. Bu çalışma ile, boşanma deneyimini yaşayan ailelere ait, boşanmanın tüm süreçlerinde yaşam kalitelerini düşüren yaşadıkları olumsuz deneyimler ortaya çıkarılmaya çalışılırken, aynı zamanda boşanma deneyimini yaşayacak yeni ailelerin yaşam kalitelerine katkıda bulunabilecek koruyucu ve önleyici

öneriler yapılmasına ve boşanma sürecinin kolaylaştırılabilmesine katkıda bulunabilecek arabuluculuk sistemi için bir model geliştirilmeye çalışılmıştır. Söz konusu bilgi eksikliğini gidermek amacıyla, nitel ve nicel yöntemlerle derinlemesine çözümlmeler yaparak, boşanma deneyimini yaşayan aile üyelerini ve boşanma, mahkeme ve boşanma sonrası süreçte yaşadıkları olumsuz deneyimleri daha yakından tanımak amaçlanmaktadır.

Bu bakış açısı içerisinde araştırmanın kuramsal çerçevesinde, boşanmış çiftlerin boşanma kararı almalarına neden olan hususları, boşanma sürecinde, mahkeme sürecinde ve boşanma sonrası yaşam olaylarını daha iyi anlayabilmek ve boşanma deneyimini yaşayan/yaşayacak olan çiftlere sosyal hizmetin önleyici, koruyucu, tedavi edici desteğini sağlayabilmek maksadıyla bir boşanma arabuluculuğu model önerisinde kullanılabilirler esasları tespit etmek için evlilik, boşanma (içerisinde aile içi şiddet), hukuksal süreç ve sosyal hizmet boyutları incelenmiştir. Boşanma gibi karmaşık süreçleri ve hukuksal, sosyal, psikolojik boyutları olan ve disiplinler arası çalışmayı gerektiren bir olguyu bütüncül bakış açısı ile ele alabilmek ve ilk defa ele alınan bir konuyu nicel ve nitel bir çalışmayla başarılı bir şekilde yorumlayabilmek için geniş bir kuramsal çerçeve çizmek gerekmiştir. Bu kuramsal çerçevede verilen literatür bilgilerinin bazıları, nitel çalışmada katılımcıların kendi ifadelerinden ortaya çıkan kod (alt kategori) ve kavramları (kategori) karşıladığı düşünülerek ve araştırma sonunda ortaya konulacak boşanma arabuluculuğu model önerisinin oluşturulmasına temel olmak üzere **koyu harfle** veya altı çizilerek öne çıkarılmıştır.

1. 2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu konuda yeni yapılan bir çalışma olması ve araştırma sonuçlarının daha iyi değerlendirilebilmesi maksadıyla kuramsal çerçeve; evlilik, boşanma, hukuksal boyut, arabuluculuk, sosyal hizmet ana başlıkları altında ve evlilik konusu ise; evlilik öncesi dönem, eş seçimi, eş seçimi kuramları, eş seçiminde ailenin rolü, nişanlılık, evlilik öncesi çift eğitimi, evlilik doyumu, evlilik doyumunu artıran etmenler, evlilik doyumunu azaltan etmenler alt başlıkları altında incelenmiştir.

1.2.1. Evlilik

1.2.1.1. Evlilik Olgusu

Tarih boyunca insanoğlu zamanla belirlenen sosyal normlar çerçevesinde bir aile oluşturmaya ihtiyaç duymuştur. Aile zamanla toplumun en önemli ve en temel kurumu haline gelmiştir. Sağlıklı bir toplum, sağlıklı ailelerden oluşmuş bir toplumdur. Evlilik, yaklaşık M.Ö.2000 yılından günümüze kadar temel niteliklerini koruyarak devam eden ve vazgeçilemeyen bir kültür olgusudur (Yıldırım, 1993, s. 249). Evlenme davranışı, insanoğlunun en temel davranışlarından biridir (Çilli, Kaya, Bodur, Özkan ve Kucur, 2004, ss. 1-5). Evlilik, birbirinden farklı ilgi, istek ve ihtiyaçlara sahip iki insanın, birlikte yaşamak, yaşantıları paylaşmak, çocuk sahibi olmak ve yetiştirmek gibi amaçlarla kurdukları bir ilişkiler sistemi, karşılıklı bir dayanışma ve toplumsal onaylamayla gerçekleşmiş bir sözleşme ve tüm toplumsal yasaklamalar dışında tutulan cinsel gereksinimlerin karşılıklı olarak doyuma ulaştırıldığı bir kaynaşmadır (Özügürlü, 1990, s. 9). Evlilik insan hayatındaki önemli yaşantılardan sadece birisi olmasına karşın, kişinin yaşam kalitesi ile doğrudan ilişkilidir (Hünler ve Gençöz, 2003, s. 99).

Ayrıca, evlilik, kurumlaşmış bir yol, bir ilişkiler sistemi, bir kadınla bir erkeği “karı-koca” olarak birbirine bağlayan, doğacak çocuklara belli bir statü sağlayan, toplumsal yönden “devletin” kontrol, hak ve yetkisi bulunan yasal bir ilişki biçimidir (Özgüven, 2001, ss. 18-34).

Adler (2003, s. 179), evliliğin önemini “içinde yaşadığımız uygarlıkta sevgi ve eşitlik sosyal ödevlerdir. Biz evleniyorsak, yalnız kişisel çıkarımız için, dolaylı olarak toplum çıkarını da göz önünde tutarak bunu yapıyoruzdur. Gerçekte evlilik, insanlığın ayakta kalmasını sağlamaya yönelik bir eylemdir” sözleriyle belirtmektedir.

İki insan birlikte olmaya başladıkları andan itibaren, daha önceki yaşam biçimlerini (zamanı, mekânı, vb. paylaşmaya ilişkin bir takım durumlarda) değiştirmeye ve yeni etkileşim biçimlerini denemeye başlamaktadır. Bu etkileşim biçiminin tutması oranında, bir çift, yani iki kişilik bir psikolojik sistem oluşabilmektedir (Gülerce, 1996, ss. 4-34).

Evlilikle birlikte kişilerin yaşamlarında birçok değişiklikler olmaktadır. Evlilik yaşantısıyla, bekârlık rollerinden evlilik rollerine geçilmektedir. Evliliğin ilk

yıllarındaki sosyal ilişkiler, evli çiftin evlilik normlarına uyum sağlamalarında ve ilişkilerindeki olumsuzluklarla başa çıkabilmelerinde çok önemlidir.

Cutler ve Radford (1999, s. 148), birbirlerine karşı sorumluluk duygusu taşıyan, birbirlerini sosyal açıdan destekleyen, birlikte isteyerek zaman geçiren, üyeler arasında açık iletişim olan, kriz durumunda birbirine kenetlenen bireylerin oluşturduğu sistemi gerçek anlamda evlilik olarak nitelemektedirler.

Evlilik, doğada olmayan, insanın kurduğu bir kültür kurumudur. Her kültür olayı gibi zamanla değişen, yeni biçimler alabilen, kadın ve erkeğin birlikteliği ile gerçekleşen toplumun en küçük birimidir. İnsanın kurduğu her yapı gibi, evliliğinde zamanla aksayan, düzeltilmesi gereken yönleri vardır. Evlilik sorunlarının bunalımlarıyla başa çıkma yollarını aramak istemeyenlerin iddia ettikleri gibi, evlilik modası geçmiş bir kurum değil, bütün zorluklara karşın devam etmesi toplum sağlığı açısından gerekli olan ve çağın değişimiyle, değişebileceği de kabul edilen temel toplum birimidir (Yavuzer ve diğerleri, 2003, s. 201).

Evlilik kurumu, evrensel bir kurum olarak görülse de farklı toplumlarda bu kurumun değişik özellikler taşıdığı dikkati çekmektedir. Genel olarak geleneksel bir anlayışın hâkim olduğu evlilik kurumu giderek eşitliğin hâkim olduğu modern bir yapıya dönüşmektedir (Rathus, Nevid ve Rathus, 1998, s. 117).

Batılı ülkeler, aile kurumunun çökmesiyle toplumda meydana gelen bozulmayı önleyebilmek için 1994 yılını “Aile Yılı” ilan etmişlerdir. Çünkü sağlıklı bireylerin yetişmesi için aile kurumuna yatırım yapılması gerektiği artık iyice açıklık kazanmıştır.

1.2.1.2. Evlilik Öncesi Dönem

1.2.1.2.1. Eş Seçimi

İnsan gelişimi, yaşam boyunca nasıl bir sıra izlerse, evlilik süreci de bir sırayla ilerler. Bunlardan ilki bireyin evliliğe karar vermesi yani evli bir birey olmaya karar vermesidir. Bundan sonraki önemli aşamalardan biri eş seçimidir.

Şenel (2004, s. 62), eş seçiminin insan yaşantısındaki en önemli kararlardan biri olduğunu ve bireyin geri kalan yaşamını, vereceği bu kararla birlikte birçok yönden **olumlu veya olumsuz yönde** etkileyebileceğini ifade etmektedir. Evlilik ilişkisi, insanın yaşam süresinin yarıdan fazlasını, hatta bazen üçte ikisine ulaşan bir süreyi kapsayabildiğinden dolayı, eş seçimi kararı önemli ve bir o kadar da zor ve karmaşık bir süreçtir. Bu kararla birlikte kişi, bundan sonra ki yaşamını kiminle sürdüreceğine, kiminle birlikte yol alıp, gelişip değişeceğine, nasıl bir yaşam sürdüreceğine ve hatta kimden çocuk sahibi olup, kiminle birlikte çocuk yetiştireceğine karar vermiş olmaktadır.

Ünal (1996)'ın, evlilik adayı bireylerin eş seçimi ölçütlerindeki psiko-sosyal faktörleri belirleyerek evliliğin düşünülmesinde etkin olan unsurları derecelendirmek için yaptığı çalışmasında; kadınların kendileriyle eşit ya da daha yüksek öğrenimli bir kişiyle, erkeklerin kendilerinininkine eşit ya da daha düşük öğrenimli biriyle evlilik kararı aldıkları (s. 16) saptanmıştır.

Lewis ve Spanier (1979; Akt. Delaney, 1993), evliliklerin gelecekte daha kaliteli ve kararlı (stabil) olan çiftleri inceledikleri araştırmalarında; sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik faktörler yönünden büyük ölçüde birbirine benzeyen çiftlerin evliliklerinin daha mutlu olduğu, kişisel ve duygusal kaynakları ve hayat tecrübeleri birbirine benzeyen, kişiler arası iletişimleri yüksek, duygusal ve ruh sağlıkları iyi, olumlu benlik algısı olan, eğitim seviyesi yüksek, fiziksel sağlığı iyi ve yaşları çok genç olmayan bireylerin yapacağı evliliklerin başarı şanslarının daha fazla olduğu, mutlu ailelerde yetişen bireylerden oluşan evliliklerin başarı şanslarının daha fazla olduğu, mensup oldukları ailelerinin, birbirlerinin ailelerinin (kayınvalide, kayınpeder, kayınbirader, vb.) ve yakın arkadaşlarının desteğini alan çiftlerin evliliklerinin daha başarılı olduğu (s. 21) hususlarını tespit etmişlerdir.

Vande Kamp (1985, s. 161), psikodinamik, nesne ilişkileri bakış açısıyla eş seçimi faktörlerini incelemiş ve bu sürecin bilinçdışı (farkında olmayan, bilinçsiz) seviyede gerçekleştiğini savunmuştur. Bu amaçla, eşlerin her birinin bilinçsiz, farkında olmadıkları ihtiyaçlarını tanımlamak ve onların bu isteklerini bilinçli yollarla açığa çıkarmak üzere bir program geliştirmiştir.

Diğer programlarda ise evlilik öncesi çiftlerin evlilikten gerçekçi olmayan beklentileri incelenmiştir. Araştırmalar da, evlilik öncesinde çiftlerin evliliği idealist ve coşku dolu fikirlerle tasarladığı ileri sürülmüştür. Bu konuda Larson ve Holman (1994), “eğer çiftler eş seçimi konusunda gerçekçi olmayan inanç ve beklentilere sahip olurlarsa büyük olasılıkla iletişimlerinde ve ilişkilerinde hayal kırıklığı duygusunu yaşayacaklardır.” (s. 228) ifadesini kullanmıştır.

Wood ve Stroup (1990), her bireyin aile sisteminin incelenmesi ve evlilik ilişkilerinde bu kalıpların etkisinin göz önüne alınması hususunu savunmaktadırlar. “1+1=2 ye inanmanın hatalı olabileceğini örnek göstererek yalnızca iki kişinin evlendiği göz önüne alınsa bile aslında her bireyin ailesinin açık ve gizli yollarla ailenin değerleri, kuralları ve önyargılarını bireylere aktardığı bir gerçektir” (s. 249) diye belirtmektedirler.

1.2.1.2.2. Eş Seçimi Kuramları

Eşlerin kişilik özelliklerinin birbirine benzerliğinin evlilik ilişkisini etkilemesine dair çeşitli görüşler söz konusudur. Görüşlerden bir kısmı, kişilik özellikleri birbirine benzeyen çiftlerin evliliklerinde daha fazla doyum sağladıklarını savunurken, bir bölümü ise kişilik özellikleri farklı olan çiftlerin eksik olan yönlerini tamamladıklarını ve evliliklerinden doyum sağladıklarını ileri sürmektedir.

Bilen (1983, s. 37), eş seçme de aranan özellikleri ortak özellikler kuramı ve zıt özellikler kuramına göre açıklamaktadır.

Ortak Özellikler Kuramı

Eş seçmede “ortak özellikler” kuramına göre; evlenecek kişiler, benzer özelliklerinin fazla olduğu kişilerle evlendiklerinde evlilik şanslarının fazla olacağına inanırlar. Bu kurama göre evlenecek bireylerin, ekonomik durumu, dini inançları, eğitim düzeyleri, aile yapıları gibi özelliklerinin benzer olması onların evliliklerindeki mutluluğu ve uyumu artıracaktır (Bilen, 1983, s. 38). İlgili alanları ve yaşları benzer olan çiftlerin evlilik memnuniyet derecelerinin yüksek olduğunu gösteren araştırmalar mevcuttur.

(Larson ve Holman, 1994, s. 230). Bu araştırmaların savunduğu mantık, çiftler ne kadar birbirine uyumlu ise o kadar az anlaşmazlık ve tartışma olacaktır. Aynı şekilde kişiler arasındaki davranış değeri ve inanç benzerlikleri ile evlilikteki memnuniyet seviyesi ve devamlılık arasında karşılıklı ilişki tespit edilmiştir (Larson, Olson ve Busby, 1989, s. 27). Aksu (1998, s. 17), toplam 88 çift üzerinde yaptığı çalışmasında benzer özelliklere sahip kişilerin daha uyumlu evlilikler yaşadığını göstermiş ve benzerlik ilkesini destekleyici bulgulara ulaşmıştır.

Bradbury, Fincham ve Beach (2000) araştırmalarında, “İki farklı geçmişe sahip, benzerlikler olsa bile evlilik gibi yakınlık mesafesinin sıfır derecede seyredebildiği (cinsellikte iç içe ya da duyguda yan yana ya da aynı mekânda) önemli bir ilişki biçiminde farklılıklar diğer ilişkilerde olduğundan daha ayırt edici olabilir” (s. 5) ifadesini kullanmışlardır.

Zıt Özellikler Kuramı

Zıt özellikler kuramına göre; Bilen (1983), “birbirinden farklı özelliklere sahip olan çiftlerin yaşamlarında farklı paylaşımlar yaşanacak ve kişisel özelliklerdeki bu farklılıklar evlilik yaşamına olumlu bir çeşitlilik olarak yansıyacaktır” (s. 38) savını savunmaktadır.

Lauer (1997; Akt. Turan, 2004, s. 8) ve Warren (1999; Akt. Turan, 2004, s. 8), iyi bir evlilikte, eşler arasında benzerlikler olmasının çok önemli olduğunu belirtmektedir. Bunu Warren şu şekilde açıklamaktadır. “Her ne kadar farklılık çekici olarak algılsa da, çiftler arasındaki benzerlikler bankadaki paraları gibi, farklılıklar ise borçları gibidir.” (s. 8). Warren ayrıca eşlerin, aralarındaki farklılıklarla baş etmeye çalışırken, evliliklerini geliştirmek için gereken enerjilerini harcamış olacaklarına inanmaktadır. Eşlerin sahip olacakları ortak hayat görüşü ve hedeflerin benzer olmasının da çiftin beraberliğindeki uyum ve mutluluğu olumlu yönde etkileyeceğini savunmaktadır.

1.2.1.2.3. Eş Seçiminde Ailenin Rolü

Arıkan (1999, s. 229), evlilik söz konusu olduğunda taraflar yalnızca kendi değer, düşünce ve bireysel kimlikleriyle evlilik ilişkisine giremediklerini çoğu kez evlenecek kadın ve erkeğin ailesinin değerlerinin, tercihlerinin etkili olduğunu savunmaktadır. Bunun yanı sıra ailenin inanç ve değerlerinin bireyin kimliğini belirlediğini belirtmektedir.

Psikanalitik kuramın kurucusu Freud, eş seçmeyi çocukların ana babadan karşı cins ebeveyne karşı hissettikleri yakınlık ve hayranlığa bağlamakta, bilinçdışı karmaşık süreçler yoluyla kızların babalarının, erkeklerin annelerinin özelliklerini taşıyan eşleri seçtiklerini belirtmektedir (Özgüven, 2000, ss. 51-62).

Yapılan araştırmalar, ebeveyn, aile ve arkadaş desteğini alan çiftlerin evliliklerinin olumlu anlamda daha istikrarlı ve memnuniyet düzeylerinin daha yüksek olduğunu kanıtlamaktadır. Bunun tersine ebeveynlerin ve ailelerin desteklemediği evliliklerde gelecekte evlilik problemlerinin ve boşanma olasılığı arasında neden sonuç ilişkisi olduğu tespit edilmiştir (Whyte, 1990, s. 904).

Tarhan (2007), Evlilik kararında ve eş seçiminde, dolayısıyla evliliğin kuruluş ve ilerleyen dönemlerinde evlilik doyumuna kök ailelerin etkisi hakkında önemli tespitlerde bulunmuştur.

Evlilik kararında ailenin etkisi dolaylı ve doğrudan olarak ele alınabilir. Dolaylı yoldan etki; çocukluk döneminde yaşanan olayların şekil verdiği düşünce ve davranış kalıplarıyla gerçekleşir. Kadının erkek, erkeğin kadın modeliyle ilgili davranış ve düşünce kalıplarını daha çok anne ve baba şekillendirir. Örneğin, bir kız çocuğunun babası veya ağabeyi ile kurduğu ilişki, beyinde bir erkek modeli oluşturur. Bu model onun karşı cinsle ilgili tavrını belirler. Ancak bu dolaylı etki gerçekçi değildir. Çünkü evlenilecek kişi ile anne ya da babanın aynı kişiliğe sahip olması mümkün değildir.

Evlilik kararında ailenin doğrudan etkisi ise; anne babanın çocuğunun doğru karar vermesini istemesinden, onun bu önemli kararı hususunda sorumluluk hissetmesinden kaynaklanır. Geleneksel aile yapımızda çocuğun ‘yuva kurmasını sağlamak’ anne babanın hem maddi hem de manevi görevi olarak algılandığından, evlilik sürecinde aile önemli bir rol üstlenir. Bu nedenle anne baba, çocuğunun kiminle evleneceği konusunda söz sahibi olmak ister. **Evlenilecek kişi, anne baba**

tarafından onaylanıyorsa, genelde eş adaylarının birbirleri ve aileleri arasında, evlilik hazırlıkları konusunda yaşanacak problemlerin dışında pek sorun çıkmaz. **Aile eş adayını onaylanıyorsa** bu durum, gençle anne baba arasında çatışmaya neden olabilir. Gencin kararında, anne babanın ise olumsuz tavırlarında ısrarı da, ilişkilerde onarılması zor hasarlara neden olabilir (ss. 38-40).

Aileler çocuklarına evlenmeleri konusunda **baskı** da yapabilirler. Ancak bu baskı onların evliliklerini olumsuz bir şekilde etkiler. Gençler bu baskıdan ne kadar uzak tutulur, bağımsız olarak karar vermeleri desteklenirse, evliliklerinden memnuniyet seviyeleri o kadar yüksek olmaktadır (Larson ve Holman, 1994, s. 230).

1.2.1.2.4. Nişanlılık

Eş seçme sürecinde tarafların birbirlerini tanıması ve yasal boyutu da bulunması yönünden “nişanlılık” dönemi önemli bir aşamadır. Türk Medeni Kanunu nişanlanmanın amacını, “nişanlanma, evlenme sözü ile olur” şeklinde belirtmiştir. Nişanlılık, evlenmek için ciddi ve samimi bir karara ulaşıldığının çevreye duyurulması, evlenmeye karar veren kız ve erkeğin evliliklerinin ne dereceye kadar uygun olduğunun son bir kez daha sınanması ve evlilik için planlar yapılmasını sağlayan bir dönemdir (Özgüven, 2000, s. 46).

Yasa’da “evlenmeye hazırlık” olarak kabul edilen nişanlanma döneminde, tarafların birbirlerine karşı iyi davranmaları, kusurlu bir davranış içine girmemeleri, çok dikkatli ve bilinçli hareket etmeleri istenmektedir. Evliliğin sağlam temellere oturtulması ve sonradan büyük sorunların çıkmaması için, çiftlerin **evlilik öncesi birbirlerine karşı samimi ve dürüst** olmaları, evlilik öncesinde, ilerde evliliği etkileyebileceği düşünülen durumların birbirlerine açıklanması beklenmektedir. Arkadaşlık ve nişanlılık döneminde, çiftler, doğuştan gelen kusurlar, genel sağlık durumu ve hastalıkları, önceki evlilikler, tutukluluk gibi yasal durumlar, sorumlu olduğu borçlar ve yükümlülükler, ailesine ve yakınlarına yapmak zorunda olduğu ekonomik, sağlık ve bakım yönlerinden olan yardımlar ve bunun gibi özel konuları birbirlerine söylemeleri etik bir sorumluluk olarak değerlendirilmektedir.

Tarhan (2007), nişanlılık dönemi hakkında psikolojik hem de sosyal açıdan önemli tespitlerde bulunmuştur.

Evlilikte nişanlılık süreci en çekici, en hoş dönemlerden biridir. Çünkü insanın kendisini kendisinden çok düşünen birisinin olması hoş bir duygudur. Bu dönemde, iki tarafta da kuvvetli bir çekim oluşur ve taraflar birbirlerini düşünmeye, birbirlerine kafa yormaya başlarlar. Ancak nişanlılık, evlilik hazırlıklarının getirdiği stres ve gençlerin birbirlerinin gerçek kişiliklerini tanımaya başlamaları nedeniyle, çoğu zaman bazı problemlerin yaşandığı bir dönemdir (s.41).

Nişanlı gençler, geleceklerini düşünmeli, planlar yapmalı, kararlar almalı, evlilik yaşamlarına ve geleceğe yönelik önemli konularda fikir birliğine varabilmelidir. Evlilik öncesinde, geleceğe yönelik önemli konular arasında, evlendikten sonra, eşlerin iş ve çalışma durumları, kadının çalışıp çalışmayacağı, ailelerle birlikte veya bağımsız olarak nerede oturulacağı, evin gelirinin nasıl yönetileceği, ne zaman çocuk sahibi olunacağı, eşlerle birlikte oturacak yakın akrabalar, eşlerin birbirine bazı konularda ne ölçüde karışabileceği gibi konular bulunmaktadır. Bu konuların açıkça konuşulup, tartışılıp anlaşmaya varılmaması, evlendikten sonra büyük sorunlar yaratabilmektedir (Özgüven, 2000, s. 46).

Şen (2009)'ın yaptığı araştırma kapsamında bulunan nişanlı çiftlere boş zaman aktivitelerini nasıl değerlendirecekleri, aile bütçesini nasıl yapacakları, çocuk isteyip istemedikleri, kaç çocuk istedikleri, ilk çocuklarını ne zaman istedikleri, kök aileleri ile ilişkilerinin nasıl olacağı, birbirlerinin kendine ait özel zamanları da olabileceği, çocukları yetiştirirken annenin çalışma hayatına devam edip etmeyeceği, bayanın çalışma hayatında olup olmayacağı konularında evlilik öncesi konuşup ortak karar verip vermedikleri sorulmuş olup; çiftlerin büyük çoğunluğu (% 94,3) ile çocuk isteyip istemedikleri hususunda konuşup ortak karara vardıkları, diğer konularda değişen oranlarda olumlu anlamda yanıtlar alınmıştır. Ancak, anne olunduktan sonra kadının çalışma hayatında olup olmayacağı konusunun ortada bırakılmasının evliliğin ilerleyen yıllarında aile bütçesi ve kadının evlilik doyumu üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceği hususu belirtilmiştir.

1.2.1.3. Evlilik Öncesi Çift Eğitimi

Ailenin yaşam sürecinde; ailenin kuruluşu, evlilik, çocuk sahibi olma, çocukların yetişkin olmaları ve evden ayrılmaları gibi belirli yaşam olayları yine belirli sıralama çerçevesinde yaşanır. Yaşam evrelerinde sergilenen değişme, uyum ve yeniden uyum dinamizmi, ailenin geliştiğinin bir göstergesidir. Genel bir tanımla aile yaşam döngüsü; bir bütün olarak aile yaşamının evreleri ve bu süreçte sağlanan gelişmeleri ifade etmektedir (İl, 2005, s. 17).

Ailenin gelişimsel aşamaları ile işlevleri arasında bir ilişki olduğu bilinmektedir. Ailenin yaşam döngüsü modeli, aileyi yaşam döngüsüne sahip bir organizma gibi görmektedir. Becvar ve Becvar (1982; Akt. Çamur, 2000, s. 18), ailenin tıpkı kişilerin geçirdiği gelişim aşamaları gibi belli aşamalardan geçtiğini belirtmektedir. Aile üyeleri farklı aşamalarda, farklı rol ve görevlere sahip olup, o aşamaya özgü sorunlar ile karşılaşabilmektedir. Aile yaşam döngüsü kuramcıları, aile yaşam döngüsünde belirli bazı plato ve geçiş dönemleri olan evrelerden söz etmektedir.

Duyan Çamur, (2003, s. 34), aile yaşam döngüsü ile bir ailenin gelişiminde ortaya çıkan değişimlerin, her bir döngüde ortaya çıkan görevler ve dolayısıyla da olası kriz yaşamlarının bilinebileceğini, böylelikle aileye yönelik çalışmalarda ailenin gelişim görevleri değerlendirilirken bu bilgiden yararlanılabileceğini, ailenin işlevlerinde ortaya çıkan sağlıklı durumunu iyileştirmeye, aileyi güçlendirmeye yönelik çalışmaların planlanabileceğini belirtmektedir.

Aile hayatı zaman zaman stresin etkisiyle değişime uğrar. Bireylerin başarısız veya tatminsiz olduğu durumların çoğunda, mensup oldukları aile içinde bu döngünün düzenli işlemediği gözlenir. Ancak, bu durumda çiftler aile danışmanlığı hizmetlerinden yeterince bilgi sahibi olmadığı gibi ihtiyaç halinde de faydalanmamaktadırlar (Göç, 2006, ss 137-139). Ayrıca, Karataş ve Duyan Çamur (2002, s. 18), yaptıkları çalışmada; ücretsiz hizmet veren Toplum Merkezlerinde yapılan çalışmalarda, öncelikli hedef kitlesi içinde yer alan kadınlara büyük ölçüde ulaşılabildiğini, ancak erkek nüfusa yönelik hizmetlerin yetersiz olduğunu da belirtmektedirler.

Mace (1958; Akt. Tanner, 1969), “evlilik problemleriyle baş etmenin en iyi yolu onların gelişmesine baştan izin vermemektir. Bunun en kolay yolu da muhtemel

tehlikeleri önceden bilmektir ” (s.19) diyerek evlilik öncesi eğitimin önemini ve gerekliliğini daha o yıllarda altını çizmektedir.

İl (2001, s. 58), yaptığı çalışmada; ailenin kuruluş aşamasında sağlam bir temele dayalı olmasının, gelecekteki mutluluk ve doyumun hem dozunun hem de sürekliliğinin belirleyicisi olduğunu belirtmekte, bunu sağlamak için daha eğitim yıllarında verilecek aile hayatı eğitimi derslerinin, evlilik konusunda bilinçli tercihleri, aile yaşamında da daha rasyonel tutum ve davranışları gündeme getireceğini savunmaktadır. Evlilik öncesi bu hususları göz önüne alarak yapılan bir eğitimin de evlilik doyumuna katkısı olabileceği düşünülmektedir.

Boşanma, çiftlerin evlilikte olası güçlükler için hazırlıksız veya eksik hazırlık yaparak evliliğe girmelerinin bir sonucudur. Başarılı olan evlilikler için gerekli olan iletişim becerileri proaktif (önceden tedbir alınan) bir eğitim ve danışmanlık programı ile öğrenilebilir ve güçlendirilebilir. Bu bağlamda evlilik öncesi danışmanlık hizmetleri terapotik müdahale olmaktan daha çok eğitimsel ve önleyici yönleri ağır basmaktadır (Delaney, 1993, s. 25).

Evlilik öncesi eğitimler önleyici, önlem alıcı çalışmalardır. Markman, Stanley ve Storaasli (1988, s. 210), “önleyici bakış açısı başlangıçta eğitime mutlu çiftler ile (ileride mutsuz olma riski olanlar dâhil) başlamayı hedef edinmiş ve onların becerilerini geliştirerek mutluluklarını devam ettirmelerini amaçlamaktadır” diyerek önleyici bakış açısı ile çalışılmasını teşvik etmişlerdir.

Carroll ve Doherty (2003, s. 105), evlilik öncesi eğitimlerin toplumda evlilik streslerinin ve mutsuz ailelerin çoğalmasına karşı bir tedbir mekanizması olarak gün geçtikçe önem kazandığını, evlilik öncesi programların iki temel hedefi olduğunu; bunların, evlilik streslerini önlemek ve boşanma oranlarını azaltmak olduğunu belirtmişlerdir.

Boşanma oranlarının kontrol edilemez bir hızla yükseldiği bu yıllarda evlilik öncesi eğitim hizmetlerinin öneminin kavranmadığı ve önemsenmediğini belirten birçok makale yazılmıştır. Harris (1968; Akt. Tanner, 1969, s. 20), bir dergideki makalesinde; toplumun evliliğe hazırlanma konusu haricinde birçok konuda standartlar koyduğunu, kişilerin ehliyet alması için birçok eğitim aldığını, sürüş için yol kurallarını öğrenmesi gerektiği ve kişilerin en ufak fiziksel bir kusuruna bile bakılmasına rağmen konu evlilik

olunca kuralıslılığın kural olduğunu belirtmektedir. Harris, evliliğe hazırlanma konusunda diğer işlerde olduğunun yarısı kadar bile standart koyup bu işin zorlaştırılması ile boşanma nedenlerinin daha başta kontrol altına alınabileceğini savunmaktadır.

řen (2009), geliřmiř űlkelerdeki yűkseliři űnlenemeyen bořanma oranlarının azaltılması konusunda bugűn en çok umut baėlanılan uygulamalardan birisinin “Evlilik Ŭncesi ift Eėitimi” olduėunu, kűreselleřmenin ve bař dűndűrűcű teknolojik geliřmelerden ve hızlı kentleřmenin olumsuzluklarından űlkemizin de nasibini almakta ve gűlű aile yapısı sayesinde dűřűk olan bořanma oranları da hızla artmaya bařladıėı tespitini ortaya koyarak, geliřmiř űlkelerde bu konuda alan alarm zillerine kulaklarımızı tıkamayarak gerekli tedbirleri bugűnden ve doėru uygulamalarla alınmasına katkıda bulunmanın bilim insanının en önemli görevi olduėunu belirterek; evlilik kararı almıř çiftlerin evlilikle ilgili bilgi ve hazırlık durumlarının deėerlendirilerek “Evlilik Ŭncesi ift Eėitimi”ne olan gereksinimi tespit etmek, pilot bir uygulamayla, istekli olan çiftlere bu eėitimin verilerek çiftlerin de grűř ve nerileri doėrultusunda bir eėitim programının hangi konulardan oluřması gerektiėini ve ne kadar sűrede verilmesinin uygun olacaėını ortaya koyacak bir arařtırma planlamıř ve Ankara ili ankaya Belediyesi hizmet sınırları içerisinde ikamet edip evlenmek maksadıyla ankaya Belediyesi Vedat Dalokay Evlendirme Műdűrlűėűne bařvurup evraklarını tamamlamıř çiftlerden gnűllű olarak “Evlilik Ŭncesi ift Eėitimi”ne katılmak isteyen 62 ifte altı saat sűren iletiřim, çatıřmayı nleme ve sorun çözme yöntemleri, empati, aile yařam dngűsű ve bu basamaklarda karřılařılabilecek sorunlara zűm nerileri ile aile planlama yöntemleri konularını kapsayan bir eėitim verilmiřtir. Bu eėitim sonunda geri bildirim formlarına eėitim hakkında grűřlerini yazan iki katılımcının kendi ifadeleri ařaėıda eėitim hakkında fikir edinilmesi amacıyla alınmıřtır.

Evlilik Ŭncesi ift Eėitimi aileler için gerçekten önemli bir konu. Bu eėitimi aldıėım için kendimi çok řanslı buluyorum. Niřanlıma ve çocuėuma nasıl davranmam gerektiėini evlendikten sonra da niřanlımla daha çok mutlu olacaėımı anladım ve öėrendim. Niřanlıma daha önce syleyemediėim řeyleri söylemeye bařladım ve iletiřimimizi gűlendirdim. Korkularım, tereddűtlerim kalktı ortadan. Tűrkiye’nin her yerinde uygulanması gerektiėini dűřűnűyorum. Teřekkűrler.
Gamze ŬZKAN

Modern dünyada yaşadığımız, gelişme ve değişme sürecinde bize rota oldu. Artık yürütmeye çalıştığımız bu geminin nerede su alacağını, nerede fırtınalarla karşılaşacağımızı daha iyi biliyoruz. Cüneyt YARIKKAYA

Evlilik Öncesi Çift Eğitime gönüllü olarak katılan nişanlı çiftlerin gerek geri bildirim formlarında kendi ifadeleri gerekse araştırmada elde edilen bulgular ışığında; Evlilik Öncesi Çift Eğitiminin nişanlı çiftlerin evlilik doyumlarına katkı sağlayabileceği sonucu ortaya çıkmış ve tespit edilen eğitimin müfredatına dâhil edilecek konular ile eğitim süresinin yurt dışı araştırmalar ile paralellik gösterdiği belirlenmiştir. Araştırmanın öneriler kısmında bulunan “Evlilik Öncesi Çift Eğitimi toplumun temeli olan ailenin sağlam temeller üzerine kurulmasına katkı sağlayabilecek bir eğitim olduğu için ülkemizde kadın ve aile konusunda çalışan bakanlık, kuruluş, üniversite, dernek ve sivil toplum örgütlerinin bu konuya dikkatlerinin çekilmesine ve eş güdümlü çalışmalarına ihtiyaç vardır.” ifadesi ve araştırma sonuçları Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı yetkilileri ile de paylaşılmış ve bu konuda bir proje hazırlanarak 2012 yılında TBB (Türk Belediyeler Birliği) ile bir protokol imzalanarak ülkemizde yaygın olarak bu eğitimin verilmesi için ciddi adımlar atılmıştır. Ayrıca, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü’nün “Türkiye’de Ailelerin Eğitim İhtiyaçları” (2011a, ss. 40-44) araştırmasında belirtilen eğitimlerin de ülke genelinde yaygın olarak yapılması için TBB ile ortak hareket ve Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü’nün “Aile Destek Hizmetlerinin Değerlendirilmesi ve Kalite Standartları Geliştirilmesi” (2008) araştırması esaslarında uygulamalarla, aile destek hizmetlerinde istenilen kalitenin sağlanabilmesi için çalışmalara da başlanılmıştır.

1.2.1.4. Evlilik Sonrası Dönem

Evlilik sonrası dönem; evlilik doyumu, evlilik doyumunu artıran etmenler, evlilik doyumunu azaltan etmenler olarak ele alınmıştır.

1.2.1.4.1. Evlilik Doyumu

Aileye bir sistem olarak bakıldığında içinde bir takım alt sistemlerin var olduğu

görülmektedir. Evlilik ise eşlerin oluşturduğu ve ailenin oluşmasına temel olan bir alt sistemdir. Bu sistem içerisinde eşlerin evlilik ilişkilerinden aldıkları doyum önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Evlilik doyumu, psikolojide son yıllarda en çok incelenen konulardan biri olmuştur. Evlilik bireyin diğerine yüksek düzeyde bağlandığı, iki kişi arasındaki evrensel bir olaydır. Bu **yapının sürdürülmesi, evlilik ilişkisi içerisinde bulunan kişilerin karşılıklı olarak psikolojik ve biyolojik ihtiyaçlarının karşılanmasına bağlıdır.** (Gökmen, 2001, s. 15). Evlilik doyumu, eşlerin evliliklerinin niteliğine ilişkin bireysel algıları olarak kabul edilmekte ve eşlerin ilişkilerinden mutlu ve hoşnut olmaları olarak tanımlanmaktadır (Binici, 2000, s. 21). Evlilik uyumunda, eşlerden her birinin iyi bir ilişki sürdürebilme kapasiteleri de önemlidir (Kışlak-Tutarel ve Çabukça 2002, s. 35).

Kocadere (1995, s. 23), yapmış olduğu araştırmada evlilik doyumunu etkileyen 14 alan olduğunu belirtmiştir. Bu alanlar şu şekilde sıralanmaktadır; baskınlık, benzerlik, boş zaman, boşanma düşünceleri, cinsellik, çocuk, duygu, ev işleri, evlilik dışı ilişki, gelir, iletişim, iş, sorunlar ve sorun çözme, sözel ve fiziksel şiddet.

Aile, evlilik doyumu ve boşanma ile ilgili konularda yapılan çalışmalarda; kişilerin aile ortamını özel alan gördükleri için çalışmaya katılmak istememeleri araştırmacılar için önemli bir sınırlılık olmaktadır. Bu durumu destekleyen iki araştırma sonucuna göre;

Williams, Riley ve Risch (1999), evlilik öncesi çift eğitiminin orta vadeli sonuçlarının görülebilmesi maksadıyla 1-8 yıl evli olanlar arasında yaptıkları araştırmada (eğitim almış) 3195 çifte ulaşmış ancak, bunlardan 513 çift ankete cevap vermiştir. Aynı şekilde, Azizoğlu-Binici ve Hovardaoğlu (1996), tarafından evlilik sorunu nedeniyle psikolojik yardım almamış 50 evli çift ile, Evlilik İçin Karşılaştırma Düzeyi Ölçeği'nin evli çiftler için geçerlik ve güvenirlik çalışması yapmak için görüşülmüştür. Bu araştırmada da 250 çifte ulaşılmaya çalışılmış, ancak 50 çift ile görüşülebilmektedir. Bu durum, ülkemizde çiftlerle çalışma yapmanın güçlüğüne gösteren ve araştırmacıları zorlayan göstergelerdendir.

1.2.1.4.1.1. Evlilik Doyumunu Artıran Etmenler

Cutler ve Radford (1999, s. 150), aralarında iyi bir ilişki bulunan, çocuklarının geleceğini, güvenliğini düşünen ve geleceğe iyimser bakan, açık iletişim kuran evlilik sisteminin sağlıklı bir aile yapısını temsil ettiğini belirtmektedirler. Robinson ve Blanton (1993, s. 38), evlilikleri en az otuz yıldır devam eden ilişkileri belirleyen en önemli öğelerin yakınlık ve iletişim becerileri olduğunu belirtmektedir. Evlilikte mutluluk, çiftlerin ilişki kurma becerileri ile de yakından ilişkilidir (Erbek, Beştepe, Akar, Alpan ve Eradamlar, 2005, s. 72).

Satir (1972; Akt. Nichols ve Schwartz, 2002, s. 203)'e göre sağlıklı aileler üyelerine değer vermekte, birbirlerini dinlemekte, saygı göstermektedir. Eşler arasında sevgi ve saygı karşılıklıdır ve birbirlerine karşı eşler açık ve samimidir. Bu samimiyet ailenin diğer üyelerine de yansımaktadır. Aile içinde kaygı verici durumlar, öfkeler, kırgınlıklar açıkça konuşulabilmektedir.

İşbirliği bütün sağlıklı evlilik ilişkilerinde temel bir elemandır. Bireyler bir ilişkiye kendilerinde var olan temel inançları, niyetleri ve beklentileri ile birlikte girerler. Bununla birlikte ilişkide biraz bencillik, biraz birbirlerini cesaretlendirme ve işbirliğini kullanarak yeni hayatlarını kurmaya çalışırlar. Eğer her iki bireyde karşılıklı işbirliği esasına göre birbirlerinin ve kendilerinin ihtiyaçlarını bilir ve bunları karşılamaya çabalarsa ilişkileri gelişir ve uzun süre devam eder (De Witt, 1982, s. 22).

Vannoy, Hiller ve Philliber (1989), tarafından 489 çift üzerinde yapılan araştırmada; erkeklerin cinsiyet rollerindeki esneklik ve eşler arasındaki yeterli iletişimin, evlilik kalitesi üzerinde önemli pozitif bir etkisinin olduğu belirlenmiştir.

Bireyin gelmiş olduğu aile ortamı ile evliliğinin geleceği arasındaki bağlantıyı, ilişkiyi araştıran sayısız araştırma yapılmıştır. Literatür gözden geçirildiğinde; Larson ve Holman (1994, s. 232), bireyin evlilik kalitesi ile ebeveynlerinin evlilik kalitesi arasında inkar edilemez, yadsınamaz bir ilişki olduğunu belirtmektedir.

1.2.1.4.1.2. Evlilik Doyumunu Azaltan Etmenler

Weiten (1985; Akt. Fidanoğlu, 2006, s. 25), evliliklerde sıkıntıya neden olan problemleri şu şekilde özetlemiştir; evliliğe ilişkin gerçekçi olmayan mutluluk beklentilerine sahip olmak, eşlerin rol beklentilerine ilişkin birbirinden farklı görüşlere sahip olmaları, ekonomik sıkıntılar, eşler arasında, yetersiz olduğu düşünülen iletişim, eşlerin yakın akrabalarına maddi ya da manevi açıdan bağımlı olması, eşlerin birbirlerinden kopuk olması ya da ruhsal sorunlar nedeniyle ortaya çıkan cinsel sorunlar, çocuk sahibi olduktan sonra ortaya çıkan sorunlar, eşlerin ilgi alanlarının birbirinden farklı olması nedeniyle birbirlerinden uzak kalmaları, kıskançlık, sadakatsizlik, aşkın bitmesi, bir eşin üstünlük taslaması gibi genel nedenler dolayısıyla evlilikte sorunlar yaşanmaktadır. Işıkhan (2005, ss. 36-42), engelli çocuğa sahip ailelerin evlilik doyumlarının bundan olumsuz yönde etkilendiğini belirtmektedir. Gerçekçi beklentiler konusunda Mehmet Ali Birand'ın eşi Cemre Birand'ın (Tekelioğlu, 2010), “hayatta hiçbir zaman alamayacağım, insanların veremeyeceği bir şey istemedim. Onun için her zaman mutlu oldum, çünkü hep ne istediğimi bildim” (s. 72) ifadesinin evlilik doyumunu artırmak için önemli bir tespit olduğu değerlendirilmektedir.

Markman, Stanley ve Storaasli (1988, s. 212), aile yaşam döngüsü kapsamında aile mutluluğu ve başarısı için yapılması gereken gelişimsel görevlerin yapılmasını engelleyen birçok faktör olduğunu belirterek bazı örnekler vermektedir. Bunlardan bazıları; kişisel ihtiyaçların baskı altında tutulması, ailenin uyum ve adaptasyon seviyesinin düşük olması, iletişim eksikliği, iletişimde kavgacı olmak, çiftlerin aile değerleri ve beklentilerindeki uyumsuzluklar.

Osmond (1977, s. 143) tarafından yapılan araştırmada; mutlu evlilikleri olan çiftlerin karar vermede birlikte davrandıkları, kararlarda uzlaşmaya vardıkları, eşlerden birinin kararlardaki baskınlığı ve eşler arasındaki güç dengesinin çok büyük farklılıklar göstermesi durumlarında evlilik doyumunun azaldığı ve boşanma oranının yüksek olduğu bulunmuştur.

Kocadere (1995, s. 155)'nin iyi ve kötü evliliklerin özelliklerini belirlemeye yönelik

100 çiftle yaptığı araştırmada eşlerden her birinin eşinin akrabalarıyla olan geçimsizliğinin, kötü evliliklerde iyi evliliklerden dört kat daha fazla olduğu, iyi evliliklerdeki eşlerin boş zamanlarını eşleriyle daha fazla birlikte geçirdikleri, kötü evliliklerde maddi sorunların evliliklerinde problemlere yol açtığını belirten deneklerin oranının iyi evliliklerdeki deneklerden yaklaşık iki kat fazla olduğu, iyi evliliklerde eşlerin duygu ve düşüncelerini birbirleriyle daha fazla paylaştıkları kötü evliliklerde önemli konulardaki kararların daha çok tek taraflı alındığı iyi evliliklerde ise eşler tarafından birlikte alındığı, belirtilen bu konuların çeşitli demografik özellikler açısından da farklılık gösterdiği bulunmuştur.

Gibson (1993, s. 202), evlilik terapisi için başvuran eşlerin para, cinsellik ve çocukları ile ilgili şikayetlerden çok, aralarındaki ilişkinin ortaya çıkardığı tatminsizlikten şikayet ettiklerini belirtmektedir.

(Katz ve ark. 1963; Akt. Honeycutt, Wilson ve Parker, 1982, s. 397), evliliklerinden memnun çiftler, eşlerini işbirlikçi, iktidarlı ve sevecen olarak tanımlarken, bunun karşısında, evliliklerinden memnuniyetsiz çiftler eşlerini kaprisli, sinirli ve ilgi bekleyen kişiler olarak tanımlamışlardır.

Literatür sonuçlarından da anlaşıldığı üzere, evlilik doyumu kendiliğinden gerçekleşmeyen, bazı temel iletişim becerilerine sahip olmayı ve yanlış inanış ve düşünce kalıplarının doğru inanış ve düşünce kalıplarıyla değiştirilmesine ihtiyaç gösteren bir süreçtir.

Duvall (1977, s. 58), evlenmeyi planlayan çiftlerin, ilişkilerinin gelecekteki başarısı için aşağıda belirtilen gelişimsel görevlerini ve bu konudaki ihtiyaçları mutlaka başarması gerektiğini belirtmektedir. Çiftin fiziksel olarak hazırlanması, finansal kaynakların sağlanması, korunması, geliştirilmesi ve planlanması, otorite ve kontrolün yapılandırılması, aile içindeki rol ve görevlerin tespiti ve düzenlenmesi, yeterli cinsel uyumun geliştirilmesi, entelektüel ve duygusal iletişimin tesis edilmesi, akrabalar ve arkadaşlar, yakın çevre ile olumlu iletişimin tesis edilmesi ve devam ettirilmesi, aile planlaması, karar verme, çatışmayı önleme ve sorun çözme konularında kendilerini

geliştirmeleri.

Benzer olarak, Markman, Stanley ve Storaasli (1988, s. 214), aile yaşam döngüsü kapsamında aile mutluluğu ve başarısı için gereken gelişimsel görevlerin çiftler tarafından başarılması gerektiğini belirtmişlerdir. Bunlar; yapıcı iletişim ve çatışmayı önleme, sorun çözme yöntemlerini uygulama yeteneklerinin kazanılması ve geliştirilmesi, ilişki ve evlilikle ilgili gerçekçi, yapıcı ve uyumlu beklentilerin varlığı ve geliştirilmesi, çiftlerden her birinin temel duygusal ve psikolojik ihtiyaçlarının anlaşılması ve karşılanması için davranışsal etkileşim kalıplarının geliştirilmesi, çiftlerin birbirlerinin memnuniyet düzeylerini yükseltmeye, endişe, kaygı düzeylerini azaltmaya çalışmaları, çiftlerin ilişkilerinde yakınlık-uzaklık, bağımlılık-bağımsızlık hususlarında uyumlu mekanizmaları geliştirmeleri, çiftlerin ilişkilerinde zamanla değişimlere ayak uydurabilmeleri ve iletişim kalıplarını değiştirebilme hususlarında uyum sağlayabilmeleri.

1.2.2. Boşanma

Bu bölümde boşanma; boşanma olgusu, sosyal yönüyle boşanma, boşanma nedenleri, boşanmaların artma nedenleri, boşanmanın süreçleri, yas süreci olarak boşanma, boşanmaların aile üyeleri üzerindeki etkileri, boşanmaların eşler üzerindeki etkileri, boşanmaların çocuk/çocuklar üzerindeki etkileri, ebeveyne yabancılaştırma sendromu, ortak velayet, boşanma uyum programları, boşanmış ebeveynler için hazırlanan eğitsel programlar, boşanmış aile çocukları için hazırlanan programlar, evlilik yaşıntısı ve boşanma sürecinde aile içi şiddet alt başlıkları altında incelenmiştir.

Satir (1980; Akt. Fisher, 1998, s.1), boşanmayı, bireyin yaşamının tüm alanlarını etkileyen metaforik bir ameliyat olarak tanımlamakta ve boşanmanın köklerinin, evlenme aşamasındaki koşullar ve umutlarda saklı olduğunu belirtmektedir.

Boşanma, hayat boyu süreceği, her zaman yan yana ve birbirine destek olunacağı

inancıyla kadın ve erkek tarafından kurulmuş "Resmi" beraberliğin, aile kurumunun, sona erişinin hukuksal sürecini ifade etmektedir (Berkun, 2005, s. 5). Boşanma, kişilikleri, sosyo-kültürel değerleri, alışkanlıkları ve tepkileri ile birbirine uyum sağlayamayan, bir arada iken herhangi biri ya da her ikisinin de sosyal, mesleki sorunlar yaşadığı; vücutsal ve ruhsal yakınmalar geliştirebildiği kişilerin ayrı ayrı daha sağlıklı olabilmesi temeline dayanan bir sosyal gerçekliktir. Boşanma bazı evlilikler için kaçınılmazdır (Berkun, 2005, s. 6). Bu durumu Stahmann ve Hiebert (1997), Premarital and Premarital Counseling isimli kitaplarında “gerçekten iki tane ruh sağlığı son derece iyi yetişkin arasında bile sağlıklı evlilik ilişkisi olabileceği bir gerçektir” (s. 18) ifadesi ile belirtmişlerdir.

1.2.2.1. Boşanma Olgusu

Evlilik insan yaşamındaki en önemli kişiler arası ilişkilerden biri olarak kabul edilir ve bazı insanlar için önemli bir doyum ve mutluluk kaynağıyken, bazıları için pek çok olumsuz sonucu beraberinde getirir. Mutsuz bir evliğı sürdürmenin genel mutluluk, yaşam doyumunu, benlik saygısı ve genel sağlıkla olumsuz yönde ilişkili olduğu bulunmuştur (Hawkins, 2005, s. 445).

Boşanma; hukuki, psikolojik ve sosyal yönleri olan bir süreç olup, evlilik birliğinin; tarafların karı-koca olarak bağları kalmaksızın, varsa ortak çocuklarının hakları saklı kalmak üzere yargıç kanalıyla sona erdirilmesine ve tarafların başkalarıyla yeniden evlenebilmesine olanak veren hukuki bir işlemdir (Berkun, 2005, s. 7).

1.2.2.2. Sosyal Yönüyle Boşanma

Boşanma fenomenini açıklamak için bireysel ve sosyal etmenlerin bir arada değerlendirilmesi gerekir. Yıllar önce boşanma, boşanan kişide patolojinin olmasının yanı sıra, aynı zamanda sosyal bir sorun olarak da algılanıyordu. O dönemlerde üstü kapalı ya da açık olarak en geçerli inanişaya göre, boşanma, birey ve toplum için zararlı,

aynı zamanda Tanrı'nın karşı olduğu bir şeydi. Bu dönemlerde boşanma, ahlak bozukluğunun sonucu olarak ortaya çıktığı düşünülüp, kınanır ve cezalandırılırdı. Daha sonraları sosyal bilimciler daha geniş bir pencereden bakarak, boşanmanın ailenin yıkımına sebep olan, sosyal bir hastalık olduğunu ileri sürmüşlerdi. Kanun yapıcılar bu sosyal kusuru en aza indirmek ve mağdurları korumak amacıyla boşanmaya karşı büyük yasal engeller koymuşlardır. Boşanmaya psikolojik yaklaşım; 1970'li yıllarda ileri sürülmeye başlanmıştır. Psikolojik görüş, evlilikte çözülmenin sebebini bireyin yaşadığı güçlüklerle bağlamakta ve boşanmanın psikoterapötik yollarla ortadan kaldırılması gerektiğini öne sürmektedir.

Aile içi sorumluluklar, cinsiyet rolünün gerekleri ve sosyal sınırlılıklar aile ortamında bireyin mutluluğunu kısıtlamaktadır. Dolayısıyla, boşanma görünmeyen birçok sosyal ve yapısal etmenlerin rol oynadığı bir sonuçtur.

Eskiden evlilik, kişinin doğru kişiyi severek bir araya gelmesi olarak tanımlanırdı. Buna göre boşanmalarda sebep olarak bireylerin yanlış seçimleri sorumlu tutulurdu. Bu yüzden toplum boşanmış kişilere tekrar evlilik denemesinde bulunmalarını, yeni ve uygun bir eş bulmaları telkininde bulunurdu. Günümüzde boşanma konusunda baskın olan görüşe göre; eş seçimi yapılırken sadece birey değil, aynı zamanda sosyal yapı yönünden de yanlış seçim yapıldığıdır. Eskiden boşanmış kişileri tarif ederken suçlu ve masum taraf sözcükleri kullanılırdı. Günümüzde bu kavramlardan büyük ölçüde uzaklaşmıştır. Boşanma birçok yetişkin ve çocuğu etkilemesi nedeniyle sosyal bir fenomendir. O halde bireysel sebepler değil, aynı zamanda sosyal sebepler de bu tabloya katkıda bulunmaktadır (Uyar, 1999, s. 5).

1.2.2.3. Boşanma Nedenleri

Türk Medeni Kanunu, boşanma işlemlerini standartlaştırmıştır. Bu kanuna göre boşanma nedenleri altı grupta toplanmaktadır. Özel boşanma nedenleri; zina, hayata kast, pek kötü ve onur kırıcı muamele, suç işlemek ve haysiyetsiz hayat sürmek, terk ve akıl hastalığı olarak Medeni Kanunun 161-165. Maddelerinde sıralanmıştır. Genel

boşanma nedeni ise, evlilik birliğinin sarsılması veya ortak yaşamın yeniden kurulamaması, eşlerin boşanmada anlaşmaları ile fiili ayrılık nedeniyle ortak yaşamın kurulamaması olarak kanunun 166. Maddesinde tarif edilmiştir.

Evliliğin bitmesine yol açan sebepler çok çeşitli olabilmesine karşın, en çok görülen sebepler şunlardır; Ekonomik sorunlar, eşlerin sosyo-kültürel yapı farklılıkları, cinsel sorunlar, iletişim bozukluğu, eşlerden birinin ihaneti, aile içi şiddet, zevk ayrılıkları, eşlerin birbirlerini ihmal edişi, ailelerin aşırı müdahalesi, eşlerden biri veya her ikisinin ailelerine bağımlı ya da zayıf kişilikte olmaları, çocuk olmaması, ciddi ekonomik ve sınıfsal farklılıklar, yaş farkının fazla olması, erken yaş evlilikleri, aile baskısı ile evlendirmeler, taraflardan birinin ani kişilik ve yaşam pratiğinin değişmesi, psikiyatrik sorunlar/depresyon, panik atak, şizofreni vb., uyuşturucu, alkol ve kumar alışkanlığı (Hortaçsu, 1991, s. 37).

Ancak, sürekli geçimsizlik ya da daha ağır nedenler her zaman evliliği yıkmaz. Ağır ruhsal dengesizliklere, çok kötü davranışlara, evlilik dışı ilişkilere karşın sürüp giden nice evlilik gösterilebilir. Eşlerden birinin ya da ikisinin mutsuzluğu pahasına sürdürülen evlilikler hiç de az değildir.

Birçok mutlu görünen evliliklerde vardır ki; sudan ve yüzeysel nedenlerden dolayı, kısa sürede boşanmayla biter. Evlilikte karşılıklı beklentiler vardır. Sürekli olarak boşa çıkan beklentiler, başarısız kalan yaklaşma çabaları, duygusal bağı sarsar. Böylece evlilik, duygusal alışverişin dengesiz olduğu bir ortama dönüşür ve boşanma kaçınılmaz bir hal alır. Eşlerden birinin umudunu kesmemesinden, yalnız başına yaşamını sürdürmek istememesinden ve çocukların sorumluluğundan dolayı evlilik sürebilir ama eşler duygusal olarak birbirlerinden ayrılmışlardır (Sucu, 2007, s. 11).

Tarhan (2004, s. 106)'a göre ise, evliliğin yıkılmasında gerçek sebep sevgi, saygı ve güven bağlarının zayıflamasıdır; ekonomik sıkıntılar, ilgisizlik, eğitimsizlik, iletişim kuramama, aldatma, kişilik çatışması gibi faktörlerin çoğu birer **belirtidir**.

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü'nün "Boşanma Nedenleri Araştırması"

(2009a, ss. 138-141) sonuçlarına göre boşanma nedenleri genel olarak; evliliğin daha kuruluş aşamasında etkili olan; evlenecek kişilerin ailelerinin evliliği onaylamamaları, bireylerin ailelerinde boşanma olaylarının (anne/baba, kardeş ve diğer aile bireyleri) yaşanması, evlenen çiftlerin ailelerinin birbiriyle uyumlu ilişkiler kuramaması, evlilik öncesinde eşte fark edilen olumsuz özelliklerin değişeceğine ilişkin beklentiye girilmesi ve evlilik ilişkilerinde çiftlerin ailelerinin baskıya varan müdahalelerinin olduğu saptanmıştır. Bu tür sorunlarla başlayan evliliklerde sorunların tolere edilerek çözümlenmesi beklenirken, aksine sorunlar katlanarak hatta başka sorunları da beraberinde getirerek eşleri boşanma sürecine itebilmektedir. Ayrıca, eşler arası iletişimsizlik ve bundan kaynaklanan sorunlar, ekonomik sorunlar (borçlu olma, sorumsuzluk, iflas vb.) ile eşlerin birbirleriyle farklı karakter özellikleri taşıması gibi özelliklerin boşanmada etkili olduğu tespit edilmiştir. Çalışan kadınların artan sorumlulukları ve yükleri nedeniyle aile içinde rol çatışması yaşanması, bu durumda erkeklerin eşlerinin çalışması durumunda da ev içi rollerini aksatmamaları konusunda gösterdikleri direnç nedeniyle yaşanan çatışmalar, ailede kadına ve çocuklara yöneltilen şiddet, eşin çocuklarla yeterince ilgilenmemesi konularında yaşanan gerginlikler de boşanmayı etkilemektedir. Diğer yandan, ataerkil toplum yapısının bir uzantısı olarak hala erkeğin kadın üzerindeki baskın rolü evliliklerde çeşitli şekillerde kendini gösterebilmektedir.

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü'nün "Aile Yapısı Araştırması-2006" (2010) araştırmasında boşanmış bireylere boşanmalarının en önemli sebebinin ne olduğu sorulmuştur. Aldatma, aldatılma, içki ve kumar, dayak/kötü muamele, eşlerin ailelerine karşı saygısız davranması, sorumsuz ve ilgisiz davranma, yüz kızartıcı suç (hırsızlık, dolandırıcılık, gasp), çocuk olmaması, ailedeki çocuklara karşı kötü muamele, evin ekonomik olarak geçimini sağlayamama, eşin ailesinin aile içi ilişkilere karışması, terk etme olarak belirtilen nedenler tespit edilmiştir. En yüksek puanı alan boşanma nedenleri ise; boşanmış erkeklerin % 29'u, kadınların ise % 21'i en önemli boşanma sebebi olarak "aldatma"yı görmektedir. Boşanmış kadınların % 11'i, erkeklerin ise % 5'i eşi tarafından aldatılmış olmalarını boşanma nedeni olarak göstermiştir. Boşanmış kadınların % 17'si eşleri tarafından dayak ve kötü muameleye maruz kaldıkları için boşandıklarını belirtmiştir. Kadınlar da, evliliklerinin boşanma ile

sonuçlanmasında içki ve kumarı en önemli neden olarak görenlerin oranı % 11’dir. Karısı ile boşanmasına neden olarak ailesine saygısızlığı öne süren erkeklerin oranı % 16’dır. Kadınlar arasında, ailesine saygısızlık ettiği için eşinden boşananların oranı ise % 5’tir. Her iki cinsiyette yaklaşık eşit oranlarda görülen “sorumsuz ve ilgisiz davranma”, boşanmalarda en önemli sebepler arasında (erkeklerde % 17, kadınlarda % 19) yer almaktadır (s. 56).

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın “Türkiye’de Aile Yapısı Araştırması” (2011) sonuçları da, boşanma deneyimi yaşayan bireylerin boşanma nedenlerinde benzer sonuçları tespit etmiştir. Türkiye genelinde en yüksek orana sahip boşanma nedeninin % 27,3 ile sorumsuz ve ilgisiz davranma olduğu görülmektedir. % 12 ile evin ekonomik olarak geçimini sağlayamama ve % 11,7 ile aldatma takip etmektedir. Diğer taraftan dayak/kötü muamele % 11,4 ve içki/kumar alışkanlığı % 8,8 oranları da (s. 229) diğer boşanma sebeplerindendir.

Yine, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü’nün “Aile Yapısı araştırması-2006” (2010) araştırmasında evlilik deneyimi yaşamış bireylere hangi olgunun tek başına boşanma nedeni olabileceği sorulmuştur. Eşlerin birbirlerini (bir kez bile olsa) aldatması, eşlerden birinin alkolik/kumarbaz olması, eşlerin birbirine kötü muamelede bulunması, eşlerden birinden kaynaklanan çocuk sahibi olunamaması durumu, eşlerin birbirinin ailesi ile geçinememesi, erkeğin evin ekonomik olarak geçimini sağlayamaması ve kadının ev işlerini gereğince yapamaması (s. 57) gibi hususlar tespit edilmiştir.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın “Türkiye’de Aile Yapısı Araştırması” (2011) sonuçlarında da 2006 yılı araştırma sonuçlarında olduğu gibi, boşanma sebebi olarak değerlendirilebilecek davranış ve özellikler olarak ilk üç sıra; eşlerin birbirlerini (bir kez bile olsa) aldatması, eşlerden birinin alkolik/kumarbaz olması, eşlerin birbirine kötü muamelede bulunması olarak (s. 231) tespit edilmiştir.

1.2.2.4. Boşanmaların Artma Nedenleri

Boşanmanın hızla artmasının birçok nedeni vardır. Toplumsal ve kültürel tüm değişimler ve bunların aileye yansması, boşanmaların artışından sorumlu tutulabilir. Kentleşme hızına bağlı olarak boşanmalar artmıştır. Kırsal kesimde boşanmalar daha azdır. Çünkü kadının ekonomik özgürlüğü yoktur. Ergin (2008)'e göre, kentleşmeye bağlı olarak kadın haklarının gelişmesi, eğitim düzeyinin yükselmesi ve kadının toplumsal yaşama katılımı beklenenin tersine evlilikte uyumu artırmamıştır. Ailenin yaşam düzeyi yükselmiş ama aileye rol çatışması girmiştir. Bunun sonucu olarak da boşanma kentlerde daha da artmıştır (s. 102).

Boşanmaların artması, evlenme çağına gelen gençler için de kötü örnek olmaktadır. İstatistikler, boşanmış eşlerin çocuklarının kurdukları evliliklerin de boşanma ile sonuçlanma olasılığının yüksek olduğunu göstermektedir. Böyle gençler evliliklerinde de en ufak bir anlaşmazlık olduğu zaman en kolay çözümü, ana babalarının yolundan giderek ayrılmada bulmaktadırlar. Toplum yaşamında hızlanma, çok yer değiştirme, çok insan tanıma olanakları, rastgele evlilikleri ve değişik din, ırk ve toplumsal sınıflar arası evlilikleri artırmıştır. Sevgiden başka ortak yanları olmayan bu tür evlilikler uzun ömürlü olamamaktadır. Özellikle kısa tanışmaların ardından aile, akraba ve genellikle yakın çevrenin onayı olmadan başlatılan evliliklerin büyük engellerle karşılaşması sonucu evliliğin başarı şansı azalmakta ve bu da boşanmalara neden olmaktadır (Yörükoğlu, 2004, s. 264).

Şen (2009) araştırmasında, boşanma oranlarının yükselmesine birçok faktörün katkıda bulunmasına rağmen, bunlardan evlilik için yeterince hazırlıklı olmamanın birinci sırada yer alabildiğini, bu nedenle, genç çiftlerin birbirlerini ve kendilerini gerçekçi bir yolla keşfetmelerine yardımcı olabilecek evlilik öncesi eğitimlerin alınmasının hayati bir önemi olduğunu belirtmiştir.

Schulman (1974; Akt. Ross, 1977, s. 37), boşanma oranları ve bunların sebeplerine bakarak evlenme kararı alan çiftlerin evliliği tanımadan ve mutlu evliliğin gereksinimlerini bilmeden, aşk ve evlilik üzerine hayaller kurarak evlenmeye karar

verdiklerini, müstakbel eşlerini kurdukları bu hayallerde yerleştirdikleri, ancak çiftlerin kendi aralarında mevcut olan basit farklılıkları bile göz ardı ettiklerini, evlilik gerçekleştikten sonra da; aşk ve evlilik konusunda hayal kurduklarını gerçeklerle yaşamaya başladıktan sonra anladıklarını, bu durumunda çiftler de büyük hayal kırıklığına neden olduğunu belirtmektedir.

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü'nün "Boşanma Nedenleri Araştırması" (2009, ss. 138-141) sonuçlarına göre boşanmaların artma nedenleri olarak; tüm Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de küreselleşme, iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, tüketim kültürü, bireyselleşme, değerlerde yozlaşma aile kurumunu da etkileyerek, bir sorun çözme mekanizması olması gereken ailenin, sorun üreten bir birime dönüşmesine neden olduğu, ailede boşanma oranlarının artmasının bunun bir yansıması şeklinde ortaya çıktığı şeklinde ifade edilmektedir.

1.2.2.5. Boşanmanın Süreçleri

Bohannon (1987; Akt. Uyar, 1999, s. 20), boşanmanın altı paralel süreçten (istasyondan) oluştuğu görüşündedir. Bu aşamalarda yaşanan güçlükler, farklı zamanlarda ve farklı şiddetlerde oluşmaktadır. Bu altı yaşantı veya istasyon şunlardır:

Duygusal boşanma; evliliğin çözülme sürecidir. Bu ilk evrede en azından eşlerden birin de, ilişkilerinde duygusal isteklilik ve arzular azalır. Aile birliği işlev görmesine rağmen ilişkinin kalitesi iyi değildir. **Hukuki boşanma;** evlilik sürecinin kanun önünde de çözülmesi ve bunun ilan edilmesi sürecidir. **Ekonomik boşanma;** aile aynı zamanda ekonomik bir birimdir, çoğunlukla karı ve kocanın mülkiyetlerinin birleşiminden oluşur. Boşanma durumunda bunların bölünmesi kararı ortaya çıkar. **Anne-baba olarak (ebeveyn) boşanma;** anne babanın birbirinden boşanmasıdır, çocuklardan boşanmaları demek değildir. Bu durum çocukların velayet hakkı bir tarafa verilse bile geçerlidir. **Toplumsal boşanma;** toplumsal yaşantıda çok büyük değişikliklerin tetikleyicisi olabilir. Boşananların çoğu evlilik dönemlerinde oluşturdukları dışarı arkadaş ilişkilerinde büyük hayal kırıklıkları yaşadıklarını ifade etmektedirler. Bu zor

dönemlerinde arkadaşlarının yanlarında bulunmadığını ve terk edildiklerini hissederler. **Ruhsal boşanma;** kişiliğinden kendinin ayrışması ve eşin yokluğunun etkisi anlamına gelir. Bu süreç boşanmış kişinin tekrar otonomi kazanmasına ve tamamen bağımsız bir hal kazanıncaya kadar sürer. Bütün boşananlarda, özellikle zaafı ile evlenmiş olanlarda; psişik boşanma çok güç olmasına karşın, kişilik gelişimi için büyük bir fırsattır. Psişik boşanma, boşanma sürecinin en önemli evrelerinden biridir. Bu evrede yeni ayrılmış eşlerin her biri, yeterlilik ve bağımsızlıklarını geliştirmeye çalışırlar.

Gençcan (2010) ise, boşanmanın bir sürecin başlangıcı olmadığını, aksine sürecin sonu olduğunu belirtmekte ve boşanma sürecinin evrelerini “Bilinmelidir ki boşanma davası açıldığında, taraflar arasında çoğunlukla uzun yıllar sürebilen ve boşanmanın ilk evresi olan duygusal boşanma gerçekleşmiş durumdadır. Genellikle en azından ekonomik boşanma yapılmıştır bile. Bu anlamda karşı tarafa tekrar şans verme olasılığı da kalmamıştır. Kaldı ki şans verme bile eşlerin gönüllü olmasına bağlı olup gönüllülük de tükenmiştir.” (s. 92) ifadesi ile belirtmektedir.

1.2.2.6. Yas Süreci Olarak Boşanma

Bu modelde; boşanma, bir aile bireyinin ölümünü takiben oluşan duruma benzeyen bir psikolojik kriz olarak varsayılmaktadır. Wiseman (1987; Akt. Sucu, 2007, s. 12), bu süreci beş evreye ayırmıştır:

İnkâr evresi, evliliğin bozulmasına yol açan sıkıntı verici faktörler tam olarak açığa çıkıncaya dek sürer. Bu evrede evlilik, baskı ve sıkıntılı tarzda devam eder. **Kayıp ve depresyon** evresinde, stres kaynağı ister iç, isterse dış kaynaklı olsun eşlerde “evlilikte bir şeyler çok ciddi şekilde yanlış gidiyor” düşüncesi oluşur. Bu evrede kişi, sıkıntılarının evliliğiyle ilişkili olduğunun farkına vardığında, tipik ilk reaksiyonu; anlamlılık kaybı, üzüntü, depresyon, yalnızlık hissi ve diğer insanlarla iletişimden çekilme oluşur. Boşanmanın daha gerçekçi bir düşünce halini almaya başlaması ve kızgınlık hislerinin daha da artması **kızgınlık** evresindedir. **Yeni yaşam evresi ve kimliğe uyum sağlama** evresinde boşanma bir gerçek olarak algılanır ve her bir birey, bu yeni gerçekle başa çıkmanın en etkin yolunu bulmaya çalışır. Boşanma sürecini yaşayan kişinin ana görevi; evlilik, kişilik, meslek, cinsel ve toplumsal alanlarda yeni

bir kimlik geliştirmektir. Son evre **kabul ve yeniden işlev görme** evresidir. Bu evrede yeni oluşmuş başa çıkma yöntemleri pekişir. Yeni ilişkilere karşı korku ve endişeler yatışarak, ikinci evlilik için firsatlar doğar.

Benzer şekilde, Satir (1980; Akt. Fisher, 1998, s. 1), boşanma sırasında ve sonrasında üstesinden gelinmesi gereken duygusal aşamaları, ölüm sonrası yaşanan duygusal aşamalara benzetmektedir. Önceleri, meydana gelen olayları inkâr etme aşamasından geçildiğini, daha sonra olayın tümünden kendini soyutlama isteği doğduğunu, bir sonraki aşamanın öfke aşaması olduğunu, kişinin başına gelenlerden dolayı bir başkasını suçladığını, üçüncü aşamada pazarlığın başladığını, her şeyin eşit olduğunu görme arzusuyla kara kaplı deftere bakma isteğinin doğduğunu, bu durumun genelde boşanma sırasında çocukların velayeti ve mal paylaşımı konusunda kendisini gösterdiğini, bunu depresyona girilen bir dönemin izlediğini, bu dönemde kişinin kendisinden nefret edebildiğini, kendini su layabildiğini ve başaramadığı kanısına kapılabildiğini, son olarak da, kişinin hem durumunu hem de kendi benliğini kabullendiği bir döneme girdiğini, bunun sonucu olarak da olabilecekler konusunda umutların yeşermeye başladığı bir dönem olarak algılanmaya başladığını belirtmektedir. Satir, bu döneme “toparlanma” adını vermekte ve toparlanma sürecine gereken süreyi tanımanın ve kişinin benliğinin felce uğramış, bastırılmış ya da bilinmeyen yönlerini canlandırmanın çok önemli olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, her benliğin –bu durumda boşanmış kişinin- yaşamının bundan sonraki bölümüne başarısızlık yerine umutla bakmasına olanak verilmesinin altını çizmektedir.

Kişiliğin gelişmesinde başarılı, olumlu, olgun savunma (başa çıkma) düzenlerinin oluşmasına yardımcı olan savunma düzenleri de vardır. Bunlar bir dönem ve  ağ için yararlı olup ondan sonra da etkinliklerini s rd r rlerse, başarısız olumsuz savunma düzenlerinin ortaya çıkmasına yol açabilir. Bu tür düzenlemeler de bilinçli ve bilinçdışı olabilir (şen, 2007, s. 26).

1.2.2.7. Boşanmaların Aile Üyeleri Üzerindeki Etkileri

Sosyolog ve eğitimciler boşanmanın toplumun temellerini sarsacak bir olgu olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bunun asıl nedeni, çocukları da etkilemesi ve çocukla anne ve babalarının ilişkilerinin de boşanmadan genellikle olumsuz zarar görmeleridir.

Boşanma eşler için mutsuz bir evlilikten çıkış olsa da ailenin yıkımı, dağılması demektir. Ayrılmanın mutlak gerekli olduğu durumlarda bile boşanmayla sorunların biteceğini düşünmek yanlıştır. Boşanma eşleri ekonomik yönden sarsar, ruhsal yönden örseler, toplumdaki durumlarını etkiler. Bu nedenle, boşanma evlilik öncesi özgürlüğe tam bir dönüş veya kurtuluş sayılamaz. (Yörükoğlu, 2004, s. 267).

Satir (2001, s. 1), aile hayatı ile o ailede yetişen çocukların gelecekte kazanacakları kişilik arasında güçlü bir bağ olduğunu, bireylerin toplumları oluşturduğu bilinciyle, mümkün olan en güçlü ve en doğru insanları yetiştirmenin çok önemli olduğunu belirtmektedir. Buradan hareketle, boşanmanın tüm maddi ve manevi yüklerini taşıırken anne ve babalıktan boşanılamayacağının da bilincinde olmak çok önemlidir.

1.2.2.7.1. Boşanmaların Eşler Üzerindeki Etkileri

Satir (1980; Akt. Fisher, 1998, s. 1), pek çok kişi için boşanmanın yarım kalmış bir deneyim olduğunu ve yaşama devam edebilmek için parçaları yeniden bir araya getirmeleri gerektiğini belirtmekte, boşanma süreci içinde, genelde, çaresizlik duyguları ve düş kırıklığı yaşandığını, öç alma, karşılık verme arzusunun ve umutsuzluğa kapıldığını belirtmekte, boşanan eşleri bekleyen yaşamla ilgili olarak yepyeni bir uyum geliştirmeleri gerektiğini, aynı zamanda evlilikleri ile ilgili umutları için yas tutup, bu umutların gerçekleşemeyeceğinin farkına varmaları gerektiğinin altını çizmektedir. Boşanma sürecinde, egonun yara alması, benliğe duyulan saygının azalması, nerede hata yapıldığı yolunda beyin kemiren sorular ve gelecek için duyulan endişelerin olduğunu kabul etmekle birlikte, bu dönemi, kişinin geçmişten dersler çıkartması, kendisini daha iyi tanınması ve benliğin daha önceden bilinmeyen yönlerini bulup geliştirmesine yardımcı olacak bir süreç olarak ta tanımlamaktadır. Herhangi bir ameliyat sonrası yaşanan nekahet dönemini boşanma süreci için de en uygun benzetme

olarak belirtmektedir.

Çoğu evlilik gürültülü ve çekişmeli bir dönemden sonra, acı veren bir kopuşla biter. Eşler eziklik ve tedirginlik içindedir. Her iki eş kendini boşanmadan dolayı **belli ölçüde sorumlu tutar ve suçluluk duyar**. Bazı eşler ise **karşısındakini suçlar**. Kendi suçunu önemsiz görüp, eşininkini abartabilir. Bazı eşler ise “acaba evliliği yürütebilir miydik” diye düşünebilirler.

Bu konuda Arıkan (1990, s. 250), boşanmış kadınların psiko-sosyal sorunlarını araştırdığı çalışmasında; boşanmış kadınların büyük çoğunluğunun boşanmasalardı yaşamlarının daha kötü olacağını düşündüğünü, ancak, halen eski eşlerine karşı olumlu duyguları olan kadınların tamamına yakınının boşanmasalardı yaşamlarının daha iyi olacağını düşündüğünü tespit etmiştir.

Yine Arıkan (1990, s. 251) aynı çalışmasında; boşanmaya kendisi karar vermiş kadınların hemen hemen tamamı, eşiyle birlikte karar vermiş olanların tamamına yakınının boşanmadan ötürü pişmanlık duymazken, boşanmaya eşi karar vermiş olanların % 37'sinin boşanmadan ötürü pişmanlık duygusu taşıdığını tespit etmiştir.

Boşanma her iki eş içinde çetin bir dönemin başlangıcıdır. Eşler bir süre kendilerini boşluktaymış gibi hissedebilirler. Özellikle baba evine sığınmak zorunda kalan kadının durumu daha da güçtür. Kadın kendini sığıntı durumunda görür ve iş bulma zorunluluğu duyar. Hele çocuklarının sorumluluğunu da yüklenen bir anne için gelecek ürkütücüdür. Böyle bir annede karamsarlık, kendine ve eşine kızgınlık, iş sıkıntısı, bedensel yakınmalar, kime dayanacağını bilmeme gibi duygular olağandır (Yörükoğlu, 2004, s. 267).

Evliliğin saygın bir kurum olarak varlığını sürdürdüğü toplumlarda olumsuz nitelenen boşanma, insan hayatında önemli bir stres kaynağıdır. Araştırmalar, boşanma sürecini yaşamakta olan yetişkinlerde, uyku ve beslenme bozukluklarının baş gösterdiğini, iş veriminin azaldığını, kendini yetersiz bulma, yalnızlık hissi ve kaygı gibi olumsuz ruh hallerinin çoğaldığını ortaya koymuştur. Boşanmada yaşanan krizin yoğunluğu, bireyin

boşanmaya yüklediği anlama ve bireyin krizle baş etme kaynaklarına (maddi-manevi) göre değişecektir. Nihayet bu süreç, boşanma sonrası eşlerin bağımsız yeni bir yaşam ve uyumlu bir kimlik edinmesiyle son bulacaktır (Yavuzer, 2003, s. 134).

Öte yandan, boşanmış kadınlar toplumun genel olarak boşanmış kadınlara kötü gözle baktığına inanmaktadır. Arıkan (1990, s. 244), araştırmasında bu düşüncede olan kadınların % 45'inin herkesin, % 37'sinin de yalnızca erkeklerin böyle bir yaklaşım içinde olduğunu düşündüklerini tespit etmiştir.

Boşanma çoğu kez çeşitli sosyal, ekonomik ve ruhsal sorunlara yol açar. Bu sorunlar hem kadınlarda hem de erkeklerde görülmekle birlikte, kadınların erkeklere göre daha çok yoksunluk çektikleri ve örselendikleri görüşü ağır basmaktadır. Karşılaşılan sorunlar yaşa, evlilik süresine, kırsal ve kentsel kökenli oluşa, gelir, eğitim ve mesleki statü düzeylerine ve sosyal destek sistemlerine göre yoğunluk kazanmaktadır (Çelik, 2006, s. 14).

Özellikle kadınlar boşanma sonrası daha çok sorunla karşı karşıyadır. Arıkan (1990, s. 244), araştırmasında, boşanmış bir kadının ana sorunlarını üç tane olarak tespit etmiştir; en fazla belirtilen sorun olarak % 56 gibi büyük bir oranla ekonomik sıkıntı, % 12'lik bir oranla çocukların geleceğinin belirsizliği, % 7 oranıyla yalnızlık sorun olarak bildirilmiştir.

Bazı araştırmacılar, olayların belirli bir stres ağırlığı ve bir anlamda 'stres katsayısı' olduğunu ileri sürmüşler ve bir kimsenin bir yıl içinde toplam olarak 300 ya da daha yukarı stres puanı topladığı takdirde, stresin ağırlığı altında değişik bedensel ve psikolojik hastalıklar geliştirme ihtimalinin artacağını savunmuşlardır (Atkinson, Smith, Bem, ve Hoeksema, 1999, s. 492). Cüceloğlu (2003, s. 323), bu araştırmaların Türkiye'ye özgü stres puanlarını şu şekilde belirtmiştir; eş tarafından aldatılma 87, istemediği evliliği yapma 83, anne-baba geçimsizliği veya ayrılma 78, eş ile ciddi anlaşmazlık 77, boşanma 73, evlilik dışı ilişkiye girme 68, nişanlıdan ayrılma 58.

Boşanmada eşlerin en çok maruz kaldıkları psikolojik rahatsızlık depresyondur.

Kadınlar daha açık belirtiler gösterirken erkekler kendilerini içki, sigara, gece hayatı gibi zararlı alışkanlıklar eşliğinde **örtülü depresyon** yaşayabilmektedirler. Genel olarak depresyonun belirtileri; en az iki hafta süreyle hayattan eskisi kadar zevk alamamak, isteksizlik, içinden bir şey gelmemek, uyku bozukluğu, iştahsızlık, bazen iştah artışı, yorgunluk, uyuduğu halde dinlenememe, unutkanlık, dikkatte azalma, konsantre olamama, cinsel zevk ve istekte azalma, huzursuzluk, sıkıntı, sinirlilik, gerginlik, ağlama, durduk yerde ölümle ilgili şeyler düşündürmektir. Ayrıca, depresyonda geniş getirme anlamında **ruminasyon** olur. Beynin geniş getirmesidir. Beyin sürekli olarak geçmişte yaşadığı olumsuz şeyleri hatırlar. Evliliği, çocukluğu ile ilgili yaşadığı sorunlar kendisinin işlediği günahlar, sorunlar aklına gelir. Bazen çok ufak şeylere takılır. Bazen de geçmişle ilgili kaygılı düşünceler gelişir. Kendisinin hastalanacağı, çocuklarının eşinin öleceği ile ilgili kaygı duyar. Depresyona yüzde 90 kaygı eşlik eder. İş performansında düşme önemli belirtilerdir (Tan, 2009, s. 2).

Boşanmanın ilk aylarında özellikle ilk iki üç ay içinde her iki taraf ta en zor devrelerini geçirirler. Çiftin doğal olarak yeni duruma alışması zaman alır. Bazı kimseler için bu süre kısa, bazıları için ise uzundur. Bireyin boşandıktan sonra kendini yenileyerek ve geliştirerek yeniden yaşamına dönmesinde üç temel unsur rol oynamaktadır:

- 1) **Ekonomik Koşullar:** Para sorunu içinde bunalan anne veya baba gelişim yapamaz ve büyük olasılıkla mali sorunların içinde bunalıp tıkanır ve bu sorunların ötesine geçemez.
- 2) **Çocuk Sayısı:** Çocuk sayısı arttıkça anne ya da babanın kendi sorunları için ayıracağı zaman ve enerji azalır ve birey çocuklarına bakmanın ötesinde kendi sorunlarıyla olumlu bir biçimde ilgilenemez.
- 3) **Destekleyici Çevre:** Boşanan bireyin çevresinde onu seven ona destek ve yardımcı olan kimseler varsa boşanmanın olumsuz etkisinden kurtulması daha kolay olur. En kötü durumda olan, boşandıktan sonra ekonomik güçlükler içinde hiç kimsesiz olan ve çok sayıda çocukla ortada kalan kişidir. Boşanmanın etkisinden en kolay kurtulabilen ise ekonomik olanakları elverişli, kendini seven, bir çocuklu veya çocuksuz kişidir (Cüceloğlu, 2003, s. 384).

Yavuzer (2003, s. 134)'e göre eşinden ayrılmış kimseler, kişisel, mesleki, cinsel ve sosyal alanlarda kendilerini yeniden tanımlama gereği duymakta ve yeni kimlikleriyle bütünleşmeye çalışmaktadırlar. Eski kimlikleri ile yeni yaşantıları arasında bütünlük kurabilen kişiler krizin yoğunluğunu daha çabuk atlatabilmektedir.

Eski arkadaşlarının uzaklaşmasıyla boşanmış kadın, gereksinim duyduğu desteği verebilecek yeni arkadaşlık bağları oluşturmaya yönelebilir. Nitekim Arıkan (1990, s. 243) araştırmasında; görüşülen boşanmış kadınların % 40'ının boşandıktan sonra kendisi gibi boşanmış başka kadınlarla arkadaşlık kurduğunu ve ortak sorunları olan kişilerin birbirlerine daha fazla destek olabildikleri ve yalnızlık duygularının hafiflemiş olduğunu tespit etmiştir.

Pryor ve Rodgers (2011, s. 235), sıkıntı ve depresyonun boşanma sürecinde olduğu gibi boşanma sonrası süreçte de devam edebildiğini, kadınların uzun vadede daha fazla psikolojik sıkıntı yaşayabildiğini ve boşanmış ebeveynlerdeki uzun vadeli sıkıntılarda ekonomik güçlüklerin önemli oranda pay sahibi olduğunu belirtmektedirler.

Arıkan (1990, s. 250) araştırmasında; boşanmaya kendisi veya eski eşiyle birlikte karar vermiş boşanmış kadınların büyük çoğunluğunun uzun vadede, evlilik dönemine kıyasla kendisine daha fazla güvendiğini, kendisinden daha hoşnut ve kararlı olduğunu tespit etmiştir.

Tarhan (2007), boşanma kararı almadan önce çiftlerin gözden geçirmeleri gereken konuları incelemiş; eşlerin evliliğin sürmesi için gösterdikleri bütün çabalara rağmen boşanma kararı alma aşamalarına geldilerse, bu aşamada da mantıklı hareket etmeleri gerektiğini, boşanma kararı insanın hayatındaki kırılma noktalarından birisi olduğu için, bir anlık heyecanla evliliği sonlandırmak seçeneğini hemen düşünmemeleri gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca, boşanma kararından önce tarafların şu kritik soruları kendilerine sormaları gerektiğini belirtmektedir:

1. Evliliği kurtarmak için elimden geleni yaptım mı? Bu soruyu sormadan alınan ayrılık kararı, insana sonradan “keşke”dedirtir.
2. Mutsuzluğumun sebebi gerçekten evliliğim mi, yoksa kendimden kaynaklanan sebepler de var mı? Günümüzde hâkim olan yaşam şartları

nedeniyle, insanlar genellikle mutsuz ve depresif durumdadırlar. Başka nedenlerle yaşamdan zevk alamayan insanlar, zaman zaman “evliliğim biterse mutlu olurum” düşüncesine kapılabilirler. Bu nedenle boşanma kararı almadan önce, kişinin mutsuzluğunun nedenini iyice analiz etmesi gerekir.

3. Ayrıldıktan sonra ortaya çıkacak sorunlarla baş edebilir miyim? Boşanma kadın ve erkek için yeni bir başlangıç demektir. Eşler boşandıktan sonra, tek başına hayatın üstesinden gelip gelmeyeceklerini hesap etmelidirler. Uzun yıllar süren evliliklerde boşanma kararı alınmadan önce, bu soru tekrar tekrar düşünülmelidir. Çünkü yıllardır birbirlerine alışkın eşler, boşanmanın ardından yalnız kalacaklardır.

4. Boşanma kararı çocukları nasıl etkileyecek? Çocuklar boşanmanın kendisinden çok, boşanma esnasında yaşananlardan etkilenirler. Bu da çocuğun ruhsal gelişimine zarar verir. Ayrıca boşanma kararı, özellikle küçük yaşta ki çocuklar için anne ya da babadan birinin olmadığı bir evde büyümek demektir ki bu durumda çocukların sağlıklı gelişim göstermeleri için daha çok dikkat sarf etmek gerekir. Kar-zarar hesabının doğru yapıldığı durumlarda boşanma iyi bir çözüm gibi gözükebilir. Ancak bilinmelidir ki bu, geri dönülmeyecek bir karardır ve “keşke” denilmeyecek şekilde bir karar alınmalıdır (s. 108).

1.2.2.7.2. Boşanmaların Çocuk/Çocuklar Üzerindeki Etkileri

Boşanma kararından en çok çocukların etkilendiği **ve eşlerin bu durumun önemini kızgınlıkla verdikleri boşanma kararı sürecinde yeterince değerlendiremedikleri** göz önüne alındığında, bu konuda literatür bilgilerinin derlenmesine ihtiyaç duyulmuş ve boşanmaların çocuk/çocuklar üzerindeki etkileri, boşanma sonrasında çocuklarda oluşan psikolojik sorunlar ve boşanmanın çocukların kişilik gelişimlerine ve sosyal hayatlarına etkileri alt başlıkları altında daha geniş olarak incelenmiştir.

Kuşkusuz bir çocuk fiziksel ve psikolojik gelişimini en güzel şekilde ailesinin içinde tamamlar. Çocuk hem annenin hem de babanın ilgisine, sevgisine, şefkatine muhtaç bir varlıktır. Çocuğun ruhsal ve zihinsel açıdan sağlıklı olmasının başta gelen şartlarından birisi elbette ki kişiliğinin ideal bir aile tarafından yoğrulmasıdır. Ancak günümüzde yıkılan yuvaların sayısı gittikçe artmaktadır (Tarhan, 2004, s. 4).

Mathelin (2009), boşanmalarda çocuğun yaşı ve etkilenmesi konusunda “Her şey ayrılmanın ana baba ve çevre tarafından nasıl yaşandığına bağlı, bir reçete sunmak ya

da bir yaş sınırlaması getirmesi olanaksız.” (s. 64) sözleriyle boşanma sürecinin iyi bir şekilde yönetilmesinin önemine işaret etmektedir. Ayrıca, ana babaya boşanma ya da bir arada kalma kararını verdirenin çocuklar olmadığını, kendilerini ve çocuklarını göz önünde bulundurması beklenen yetişkinlerin bu kararı alırken sorumluluk alması gerektiğini savunmaktadır.

Çakmaklı (2005, s. 286), ailede çocuğun varlığının, boşanma oranlarının düşmesini sağladığını ve çocuğun aile bağlarını kuvvetlendirdiğini belirtmektedir. Ancak, sadece çocuğun istikbali için sürdürülen bir evliliğin, ne derece sağlıklı olduğu hususunun da ayrı bir problem olduğunu, boşanmanın esas nedeninin eşler arasındaki şahsi psiko-sosyal uyumsuzluklar olduğunu, çocuğun varlığının, bu uyumsuzlukların askıya alınmasına neden olabildiğini, sadece çocuğun ruh sağlığı için zoraki sürdürülen evliliklerin çocuk için son derece sağlıklı bir ortam hazırlayabildiğini, öyle ki eşlerin ayrılmalarının çocuk için daha hayırlı olabileceği hususunu da belirtmektedir.

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü’nün yaptığı “Boşanma Nedenleri Araştırması” (2009, s. 140) sonuç bölümünde, daha önce yapılan araştırmalarda da, özellikle çocuk üzerinde çok ciddi travmalara yol açabilecek sağlıklı bir evliliğin yürütülmesi yerine, boşanmanın daha tercih edilebilir olduğu durumlarda evlilikte ısrar etmenin gereksiz olduğuna dikkat çekilmektedir.

Boşanmanın etkilerine çocuk yönünden baktığımızda üç temel sorun ortaya çıkmaktadır. İlki, boşanmanın çocuğun günlük yaşamına getirdiği etkilerdir. Çocuğun çevresinin zenginliği ve ana babasıyla ilişkisinin miktarı ve türü çocuğun yetişmesini etkiler. Çocuğun aile ortamı, boşanma sonucu önemli değişikliklerle karşı karşıyadır. Bu değişikliklerin çocuğun psikolojisini hangi yönlerde etkilediğine bakmak gerekir. İkinci sorun, çocuğun boşanma sırasında kaç yaşında olduğu ile ilgilidir. Çocuk küçük yaşlarda iken ortaya çıkan bir boşanma, onun gelişimini derinden etkilemektedir. Üçüncü sorun ise, çocuğun anne veya babadan birinin yanında kalma zorunluluğudur (Cüceloğlu, 2003, ss. 381-383).

Yavuzer (2003, s. 134), yetişkinlerin yaşadığı bu zorlu boşanma sürecinde çocuğun

etkilenme düzeyinin; büyük ölçüde tarafların aile kurumuna ve özellikle çocuklarına verdikleri değere ve yaklaşıma, çocuğun yaşına, eşlerin sosyo-ekonomik ve kültürel koşullarına bağlı olduğunu belirtmektedir.

Gelişim Durumlarına Göre:

Boşanmada önemli bir sorun ise çocuğun boşanma sırasında kaç yaşında olduğu ile ilgilidir. Yavuzer (2003, ss. 46-52, 135)'a göre okul yaşına gelmemiş çocuklarla, ergenlik çağındakiler boşanmalardan diğerlerine göre daha çok etkilenmektedirler. Yapılan araştırmalar çocuğun boşanmadan, yaşlara göre farklı etkilendiğini göstermektedir.

Oyun Çocukluğu Dönemi:

1-3 Yaş: Bu yaşta çocuklar anne ve babadan birinin taşındığını anlar ama nedenini anlayamaz. Çocuklarda fazla ağlama ve bağlanma, uyku problemleri, altına kaçırma, ebeveyninden ayrı olduğunda kaygılanma, öfke patlamaları, fark edilme korkusu, ısırma ve rahatsız edici davranışlar görülebilir. Parmak emme yeniden başlayabilir (Yavuzer, 2003, ss. 46-52, 135).

Okul Öncesi Dönem:

3-5 Yaş: Bu yaşta çocuklar, ilgi ve sevgiye muhtaçtır. Bu dönemde anne ve babanın huzursuz ve hırçın davranışları, çocuklarına gerekli ilgiyi göstermelerine engel olur. Yeterli ilgi göremeyen çocuklar; saldırgan, sinirli ve hiddetli olabilirler. Sevgi ve ilgi yetersizliği çocukta gerileme davranışının görülmesine etkindir. Çocuğun özgüveni zedelenabilir, hayal gücü azalabilir ve çekingenlik oluşabilir. Bebeksi tavırlar sergileyebilir, anneden ayrılma çocukta korku ve panik duygusu oluşturabilir.

5-6 Yaş: Bu yaş dönemindeki çocuklarda yukarıdaki tepkilere ek olarak; öfke nöbetleri ve huzursuzluklar başlayabilir. Kaygı, rahatsızlık, abartılmış korkular ve yaşananlardan kendini sorumlu hissettiğinden tepki olarak saldırganlık görülebilir. Uyku düzeni alt üst olabilir ve kâbus görmeler başlayabilir (Nar, 2006, s. 45).

Okul Dönemi:

Boşanma çocukların okul başarısını da olumsuz yönde etkileyebilir. Ana baba, çocuk okula başladıktan sonra boşanmışlarsa bu durum çocuğun okul başarısı üzerinde olumsuz etkide bulunabilir. Çünkü çocuk, okula devam ederken hem boşanmanın hem de ailesindeki boşanma öncesi ve sonrasındaki geçimsizlik ve sürtüşmelerin kurbanı olabilmektedir (Yavuzer, 2003, ss. 46-52, 135).

6-8 Yaş: Bu yaştaki çocuklar olayı algılayabiliyorlar ancak, kendi iç dünyalarında yorumlar yaparak, birlikte oldukları anne ya da babaya kızgınlık, öbürüne de bastırılmış saldırganlık duyabilmektedirler (Yavuzer, 2003, ss. 46-52, 135). Ayrıca, ayrılık konusunda daha derin sıkıntılar da yaşayabilmektedirler. Yapılan araştırmalar bu yaş çocuklarının bir kısmının, ölüm düşüncesi, yitirme ve kendini boş hissetmeyle dolu olup, aşırı alınganlık duygusuyla acı çektiklerini saptamıştır (Tuzcuoğlu, 1994, s. 260).

9-12 Yaş: Yapılan araştırmalar bu yaşta annesi ve babası boşanmış çocukların, öbür aile çocuklarından daha fazla çatışmalı olduklarını göstermektedir. Bu yaştaki çocukların bir kısmının boşanmaya karşı tepkileri sıralanacak olunursa;

- 1) Kendisini aldatılmış hisseder. 2) Ebeveyninden gidenin geri geleceğini ümit eder. 3) Gidenin artık onu istemediğini düşünür. 4) Sürekli üzüntü yaşarlar. 5) Gelecekte kaygılıdır. 6) Duygularını dışa yansıtmayıp kendinde saklarlar. 7) Boşanma ve ayrılık üzerine konuşmak istemezler. 8) Boşanma olayına utanç gözüyle bakarlar. 9) Okul başarıları düşer. 10) Güçlerini daha çok oyuna yöneltirler. 11) Daha bağımlı, çekingen, suçlayıcı, dikkatsiz ve ilgisiz olurlar. 12) Baş ve karın ağrılarından şikayet ederler. 13) Uyku düzenleri bozulur, uyuma güçlüğü yaşarlar. 14) Arkadaşlarını görmezlikten gelir ve arkadaşları ile arası gittikçe bozulabilir. 15) Etrafa karşı kavgacı ve yıkıcı tutumlar sergilerler. 16) Anne ve babasına karşı hırçınlaşırlar (Yavuzer, 2003, s. 135).

Boşanma çocukların benlik kavramlarını da olumsuz yönde etkilemektedir. Okul çağındaki çocuklarda, boşanmadan sonra tek ebeveynle birlikte kalma durumundaki çocukta okul başarısızlığı, yalan söyleme, çalma ve cinsel rol zedelenmeleri gibi olumsuz davranışlar izlenebilmektedir. Ders sırasındaki dikkatsizlik ve dalgınlıktan

dolayı duygusal gerilime giren çocukta okul başarısı düşer. Anne ve babası boşanmış çocuk, arkadaş grubundan da soyutlanabilmektedir. Çünkü kendi ailesini arkadaşlarınınkinden beceriksiz bulduğu için, arkadaşlarının yaşamlarına gıpta eder, kendini onlardan ayır eder (Nar, 2006, s. 45). Öte yandan, Yeşilyaprak (2000, s. 342-344), aile yapısının çocuğun okulda aldığı eğitimdeki başarısı üzerinde çok etkili olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bireylerin sosyo-kültürel düzeylerinin oluşumunda anne ve babadan aldığı geri bildirimler kişinin sosyalleşmesinde büyük önem taşımaktadır.

Ergenlik Çağındaki Çocuklar:

Bu çağdaki çocuklar, boşanmayı çok boyutlu olarak kavrayabilmekte, ancak bu olgu karşısında, çok değişik tepki gösterenlere rastlanabilmekte; kimi ergen boşanmanın yasını tutmakta, kimisi duygusal desteğe gereksinim duymakta, kimisi bağılılık çatışması yaşamakta, kimisi çekilmeyi yeğlemekte, kimisi de ailede önemli sorumluluk almanın tadını çıkarmaktadır.

Boşanma, çocukların ergenlik dönemine değişik biçimde yansımaktadır. Anne ve babası, kendisi iki yaşına girmeden önce ayrılmış olan çocuklar, ergenlikte önemli sorunlar yaşamayabilmekte, anne ve babası, kendisi üç-beş yaşında iken ayrılmış olan erkek çocuklar ise, ergenlikte saldırganlık, kızlar ise hem saldırganlık hem de okulda başarısızlık sorunlarını yaşayabilmektedirler. Altı-on iki yaşlarında iken anne ve babaları ayrılan erkek çocukları ergenlikte okulu reddedebilmekte, çocukları delikanlılık çağında boşanan anne ve babanın çocuklarında suçluluk oranı yüksek olabilmektedir (Yavuzer, 2003, ss. 46-52, 135).

Erkan (1986, s. 165) yaptığı araştırma sonuçlarında; boşanma sonrası, özellikle çocuğun birlikte yaşadığı ana ya da babanın çocuğa boşanmada bir suçunun olmadığını, ona olan sevgilerinin süreceğini vurgulamasını, bunun yalnızca sözde kalmaması, davranışlarla da gösterilmesi gerektiğini önermekte ve sevgisiz bir ortamda büyüyen çocuğun benlik tasarımının düşük olmasının yanında, çocukta bir takım bedensel ve ruhsal şikâyetlerin de başlayabileceği hususuna dikkat çekmektedir.

Boşanma Sonrası Çocuklarda Oluşabilen Psikolojik Sorunlar:

Boşanma öncesi, boşanma süreci ve sonrasında sürecin olumsuz yaşanma derecesine göre çocukların bazılarında aşağıda belirtilen psikolojik sorunlardan bir veya bir kaç birlikte görülebilmekte ve uzmanlardan yardım alınmadığı takdirde ilerleyen çocukluk veya ergenlik, gençlik ve yetişkinlik zamanlarında kalıcı psikolojik sorunlar olabilmektedir. Bu ifadeyi destekleyen bazı araştırmalara göre; çocukluk yıllarında boşanmanın meydana getirdiği sonuçlar çocuğu yetişkinlikte de etkileyebilmektedir. Yetişkinlikteki kişilik bozukluğu, nevroz, suçluluk ve intihar girişimleri ile dağılmış bir aileden gelmiş olmak arasında ilişki olduğu saptanmıştır (Yavuzer, 2003, ss. 46-52, 135).

Korku: Bütün çocuklar anne babalarının ayrılmasından ve ailenin dağılmasından sonra korkuya kapılırlar. Tam olarak neden korktukları ise yaşlarına göre değişir. Okul öncesi çağıdaki çocuklar daha çok birlikte yaşadıkları anne veya babalarının da onları terk edip gitmesinden, yiyecek ya da yatacak yer bulamamaktan ve giden anne veya baba tarafından eskisi kadar sevilmemekten korkarlar. Bazı çocuklarda, bu korku öylesine güçlüdür ki, çocuk yanında kaldığı ana babasına yapışarak, onu gözünün önünden ayırmayarak bu korkuyu gidermeye çalışır (Yörükoğlu, 2004, ss. 271, 290).

Yedi sekiz yaşlarındaki okul çocuklarının bir kısmı depresyon belirtileri göstermiş, sürekli babanın gidişi ile ilgilenmişler ve babalarının dönmesini istemiş, annenin yeniden evlenerek babalarının başkasıyla yer değiştirmesinden korkmuşlardır. Davranış şekli, ağlamak, yanında kaldığı ana veya babadan başka kimse ile kalmayı reddetmek veya ana babayı göz önünden ayırmamak şeklinde ortaya çıkar (Arıkan, 1999, ss. 229-235).

Öfke: Çocuklar, ana babanın evliliğinin sona ermesine duydukları öfkeyi, yaşlarına, kişilik özelliklerine ve ailenin durumuna göre değişen şekillerde ifade ederler. Boşanmaya neden olduklarından dolayı anne babayı suçlayıp adeta mahkum etme söz konusu olabilir. Çoğu çocuk, özellikle erkek çocuklar kavga ederek, çevresindekilere bağırarak ve kırıp dökerek öfkelerini açığa vururlar. Büyük yaştaki çocuklar öfkelerini

genellikle boşanmadan sorumlu tuttıkları ana babaya yöneltirler. Bazı çocuklar ise öfkelerini içlerine kapatarak ve dış dünya ile ilişkilerini keserek belli ederler (Benedek ve Brown, 1997, s. 57). Boşanma sonrasında, çocuğun yaşantısındaki değişimle birlikte aile içi rollerdeki değişim, çocuklarda öfke, suçluluk, utanma, güvensizlik ve somatik yakınmalara yol açmaktadır. Bu belirtiler, genellikle çocuğun boşanmaya uyumundaki olumsuz etkilerin dışa yansımasıdır. Boşanmış aile çocuklarının pek çoğu ebeveynleri ile ilgili çeşitli endişeler yaşar, onlara öfkelerini yansıtmaktan korkar ve ayrıldıkları için utanırlar (Dent, 2001, s. 27).

Suçluluk: Çocuklar anne ve babanın ayrılma kararı konusunda etkileri olmadığı halde, suçluluk duygusu bu konuda onların da rolü olduğu düşüncesine yol açar. Bu duygularının nedeni, kendilerinin dünyanın merkezi olduğuna inanmaları ve bu yüzden her şeyin nedeninin kendileri olduğunu düşünmeleridir. Çocuklar iyi ve uslu olurlarsa anne babalarının yeniden bir araya gelebileceğini düşünürler (Arıkan, 1999, ss. 229-235).

Boşanma sürecinde çocuk, kimsenin kendisini sevmediği, düşünmediği duygusuna kapılmıştır. Bu nedenle, ana ve babanın, onu sevmedikleri için ayrılmaya kalktıklarını düşünmeye başlamıştır. Ana babanın boşanma öncesinde çocuklar nedeniyle sık sık tartışmaları da çocuktaki bu duyguyu pekiştirir. Çocuk, kötü, yaramaz, söz dinlemez olduğu için ana babanın sevgisini yitirdiğini, yakında tek başına bırakılacağını düşünür (Yörükoğlu; 2004, s. 269).

Yalnızlık: Bir aileden bir üye eksilince, büyük bir boşluk oluşur. Ailenin dokusu hiçbir zaman eskisi gibi olamayacaktır ve çocuklar ayrı kaldıkları anne ve babalarının yerine hiç kimseyi koymamaktadır. Çocuklar aileden ayrılan ana babanın yokluğunu onunla ilişkileri iyi olmasa bile hissederler (Benedek ve Brown, 1997, s. 57).

Reddetme: Çocukların, evliliğin iki yetişkini ilgilendiren bir şey olduğunu kavramaları zordur. Bu nedenle anne babaları birbirlerini artık istemedikleri için, kendilerinin de istenmediğini düşünebilirler (Benedek ve Brown, 1997, s. 57).

Gerileme: Birçok çocuk, anne ve babasının ayrılmasına ve boşanmasına, gelişimlerinde tamamladıkları bir aşamaya geri dönerek tepki gösterir. Tipik gerileme davranışları olarak, parmak emme, yatağa işeme, inatçılık, anne ve babaya vurma, onlara aşırı düşkünlük gösterme ve eskiden sevilen bir oyuncuğa ya da nesneye tekrar bağlanma sayılabilir (Öztürk, 2006, s. 24).

Uyku sorunları: Bir çok çocuk bu dönemde yatağa girmeyi reddeder, uykusuzluk, endişe ve kabuslar görme gibi sorunlar yaşar. Çünkü uyku bilinmeyen bir karanlığa dalmaktır ve çocuklar uykuyu, kaybedilmek ve terk edilmekle özdeşleştirirler (Benedek ve Brown, 1997, s. 58).

Fiziksel sorunlar: Bazı çocuklar stres altına girdikleri zaman mide, baş ve göğüs ağrıları ve kramp gibi fiziksel sorunlar yaşayarak tepki verirler. Çocuklar bu tepkileri, duygularını rahatça ifade etme olanağı bulamadıkları zamanlarda da verirler (Benedek ve Brown, 1997, s. 58).

Bu konuda İbni Sina (Öztürk, 2004, s. 75) kendi zamanındaki ruh hekimlerine, çocuklara özenle bakım verilmesi, davranışların aşırılığa kaçmaması için özen gösterilmesi gerektiğini, saldırgan öfke patlamaları, korku ve bunaltıların yatıştırılması gerektiğini, bu önlemlerin en iyi şekilde sağlanmasının; çocuğun doğal istek ve eğilimlerini tanımak, hoşlanmadığı durumları göz önünde tutmakla mümkün olabileceğini, çocuğun doğal yeteneklerinin desteklenmesi ve tedirginlik kaynaklarının giderilmesi gerektiğinin altını çizmektedir.

Boşanmanın Çocukların Kişilik Gelişimlerine ve Sosyal Hayatlarına Etkileri

Aile, çocuğu sosyalleştirmede toplum hayatındaki en önemli araçlardan biridir ve çocuğun ilk sosyal deneyimlerini edindiği yerdir. Okul öncesi dönemde, çocuk, aile içinde, sosyal bir birey olmayı öğrenirken, aile içindeki bireyleri kendine örnek alır. Kişiliğin gelişimi için gerekli olan bu özdeşleştirme, aile içindeki yakın üyelerle gerçekleştirilebilir. Bu dönemde değer yargılarının oluştuğu, kişisel tercihlerin

yapıldığı yer ailedir (Yavuzer, 2004, s. 155).

Boşanmaların büyük çoğunluğunun, evliliğin ilk yıllarında (özellikle ilk beş yıl), olduğu düşünülürse, aile birliğinin bozulmasından en çok zarar görenlerin, küçük çocuklar olduğu ortadadır. Çocuğun kişiliğinin geliştiği bu ilk yıllarda, çocuk için en önemli şey ise, ana ve babasıyla birlikte bir yuvada, sevilerek, çevresine güven duyarak yetişmektir. Anne ve babasının iyi anlaştıklarını, geçindiklerini gören çocuk, bir rahatlık hisseder, çünkü kendini güvende bulur, geleceğinden endişe etmez, anne babanın çocuğa karşı görevlerinden biri de ona iyi bir gelecek sağlamaktır. Anne baba arasındaki anlaşmazlık ve boşanma olgusu, çocuklarda güven duygusunun oluşmasına olanak vermez. Çocuklar sürekli endişe ve korku içinde yaşarlar (Yörükoğlu, 2004, s. 264).

Küçük yaşlarda annesinin veya babasının sevgisinden, korumasından yoksun kalan çocuk, kişilik yapısı bakımından olduğu kadar, vücut, karakter ve ahlak bakımından da yeteri kadar ve gerektiği gibi gelişemez. Çocuğun sağlıklı bir kişilik gelişimine sahip olabilmesi için yaşamında üç sürekliliğin bulunması gerekir. Bunlar; bedeni süreklilik, duygusal yaşamın sürekliliği ve toplumsal sürekliliktir (Dolto, 1998, s. 16).

Boşanma olgusu çocuğun yaşamındaki bu sürekliliği kesen bir durumdur. Boşanma halinde çocuğun en azından duygusal yaşamının sürekliliği kesilir, çünkü çocuk duygusal olarak ana baba arasında kalır ve çoğu zaman birinden birini seçmeye zorlanır. Bu durum ise çocukta çoğu zaman depresyon, okula uyum sağlayamama, hırçınlık, saldırganlık ve sürekli tedirginlik gibi davranış bozukluklarına yol açmaktadır (Özkan, 1989, s. 25).

Çocukların anne ve babalarını bir ebeveyn olarak görmekten utanç duymaları ya da anne ve babaların çocuklarının gereksinimlerine karşılık vermemeleri, ayrılıkları, duygusal etkileşimi azaltan, bazen ortadan kaldıran etkenlerdendir. Duygusal etkileşimin azlığı ise sadece çocuğun iç dünyasını etkilemekle kalmaz aynı zamanda onun fiziksel, zihinsel ve toplumsal gelişimine de olumsuz etkide bulunur. Çocuğun diğer insanlarla başarılı ilişkiler kuramaması sonucu sosyal gelişiminde gecikme ve

saldırganlık gibi olumsuz davranışlar görülebilir. Bunun sonucunda oluşan tepkiler, çocuğun kişiliğini etkiler ve çocukta içe dönük, bencil bir kişilik oluşumuna yol açabilir (Arifoğlu, 2006, s. 17).

Boşanma gibi sarsıcı bir olayla karşılaşan çocukların gelişimleri yavaşlayabilir, hatta durabilir. Çocuk, olayın gerçekleştiği sırada içinde bulunduğu aşamada takılıp kalabilir veya önceden tamamlamış olduğu bir aşamaya dönebilir. Çocukların ileriki yaşlarında bu, depresyon, endişe, ayrılık endişesi, kişilik sorunları ve konsantrasyon bozukluğu olarak ortaya çıkabilir. Bu çocuklar, bütün hayatları boyunca ellerindekiyle yetinmezler, daha fazla şey isterler ve sürekli ilgi çekmek isterler. Kendilerine hedef belirleyip, onlara erişmekte güçlük çekerler, yalnız kalamazlar ve diğer insanlara anlayış göstermezler. Çünkü kendilerine de anlayış gösterilmemiştir (Çelikel, 2006, s. 5).

Sosyal yaşam, bireyin yaşama isteğini artırdığı gibi, ona güvenlik hissi de verir. Çevredeki etkenler, bebeğin daha sonra da çocuğun ve yetişkinin hayatı üzerinde devamlı etkiler bırakır. Çocuk ruhunda da dayanışma ve sosyal duygu vardır. Çocuk, bundan dolayı çevresiyle beraber ve sosyal bir varlık olarak değerlendirilmelidir. Boşanmış ana-baba çocuğu olmayı kendilerine yapılan haksızlık olarak niteleyen hayatının ilk yıllarındaki çocuk, çoğu zaman çevresine hâkim olmayı amaç edinerek, hayata karşı mücadele içerisine girer. Buna karşı, toplum tarafından kendilerine gerekli değerin verilmeyişi, onlarla alay edilişi, bu çocukların sosyal yönden gelişmelerini son derece engeller. Bu durumdaki çocuklar, çevrelerindeki kişilerden şüphe eden, başkalarının düşüncelerini doğruluğuna veya yanlışlığına bakmadan reddeden bir sosyal yapı geliştirebilirler (Öztürk, 2006, s.10).

Çocuklar boşanma yüzünden, kendilerini diğer çocuklardan farklı hissettikleri için bazı konularda büyük duyarlılık gösterirler. Arkadaşlarının hem annesi hem babası olduğu halde o bunlardan sadece birine sahiptir. Bu sebeple çocuk, arkadaşlarını evine çağıramaz veya çağırabilse bile anne ve babasının ayrıldığını onlardan saklar. Bu gerçeğin bir gün ortaya çıkabileceğini düşünerek de tedirgin olur. Çocuğun sosyalleşebilmesi için, ana baba ve ailedeki diğer bireylerin davranışlarının çocuk

üzerindeki etkisinin olumlu olması gerekir. Çocuk ana babası tarafından iyi hareketleri için ödül, kötü hareketleri içinse ceza görülür. Çocuğun kötü bir davranışı olmadığı halde ana babasının boşanması sebebiyle toplumda küçük görülmesi karşısında sosyal hayattan kopabilmektedir. Boşanmış ailelerin çocuklarında suç oranı tam aile bağına sahip çocuklarla karşılaştırıldığında daha yüksek bulunmuştur (Kaynaroglu, 1984, s. 37).

Çocuğun hem kişiliğinin, hem de sosyalleşmesinin sağlıklı bir gelişme gösterebilmesi için sevgi, şefkat ve güvenlik ihtiyaçlarının tatmin edilmesi gerekir. Ailede meydana gelen çözümler sebebiyle çocuğun bu ihtiyaçlarının karşılanması zorlaşır. Çocuk için yapılacak düzenlemelerin ve alınacak tedbirlerin amacı da bu ihtiyaçları karşılamaya yönelik olmalıdır. Boşanmanın çocuk üzerindeki etkisi, onun boşanmadan sonraki çevresi, ana babasının boşanma davası sırasında çocuğa karşı tutumu ve çocuğun yanında kaldığı ana babanın kişiliğine bağlı olarak değişmektedir. Çocuk üzerinde birinci derecede etkili olan, onun boşanmadan sonraki çevresidir. Bu çevre, çocuğu boşanma olgusundan daha fazla etkilemektedir. Anne-babası boşanmış çocuklar psikolojik sorunlar açısından diğer çocuklardan daha fazla risk altındadırlar. Anne ve baba çocuk için elmanın iki yarısı gibidir. Çocuğun anne ya da babanın yanında kalmasıyla bağımlılık anneye ya da babaya yönelik olarak gelişir. Çocuğun duygusal gelişimini etkileyen bu bağımlılık onun eğitimini de, sosyalleşmesini de etkiler (Öztürk, 2006, s. 26).

Boşanma psikolojik, sosyal ve hukuki sonuçları olan bir süreçtir. Bu süreç her bireyde farklı bir seyir izlemekte ve özellikle çocuklar üzerinde olumsuz etkiler bırakabilmektedir. Eğer bir evlilik birliği bitme noktasına gelmişse, bu evliliği bitirirken tarafların üzerinde önemle ve öncelikle durması gereken konu, çocuklarının boşanma sürecinden en az zararla çıkmasının sağlanmasıdır (Keskin, 2007, s. 13).

Yapılan araştırmalar, boşanmış aile çocuklarında ruhsal uyumsuzluk oranının yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. En sık görülen ruhsal uyumsuzluklar arasında okul başarısızlığı, çeşitli davranış bozuklukları ve duygusal çökkünlük sayılmaktadır (Yörükoğlu, 2004, s. 267). Her boşanma, çocukta bir takım uyum ve davranış

bozukluklarına sebep olmaktadır. Bu bozukluklar çocukta, huysuzluk, saldırganlık, hırçınlık, altını ıslatma, yoğun yaşanan kaygı, okul başarısızlığı şeklinde kendini göstermektedir (Yavuzer, 2003, s. 134). Çocuklar arasında yapılan tüm araştırmalar çocukların boşanma olayını kabul etmediklerini göstermektedir. Çocuklar kötü bir evliliği boşanmaya yeğ tutmaktadırlar (Collange, 1997, s. 83).

Boşanma, pek çok çocuk için güç bir geçiş dönemidir. Çocuğun boşanma olayına uyum sağlama süreci genelde uzundur. Bu uyum süreci içerisinde çocuk, boşanmayı reddetme, bu durumu oluşturan nedene kızma, anne-babayı bir araya getirmek için çaba harcama, depresyon, boşanmayı kabullenmeyi içeren beş evreden geçmektedir (Yörükoğlu, 2004, ss. 271, 290). Boşanma, alıştıkları hayat standartları ve aile yapısının değişmesi ve ebeveynlerden biriyle ilişkinin azalması şeklinde çocuğun karşısına çıkar. Bu yüzden boşanma çocuklar için en stresli olaylardan biridir (Lengua, 2000, s. 232).

Anne-babasının boşanması, her çocukta duygusal ve davranışsal sorunlara neden olur. Sorunlar, gizli ya da aşikâr olmak üzere mutlaka ortaya çıkar ve hiç değilse üç beş yıl kadar devam eder. Ancak, anne babası boşanmış çocukların üçte birinde boşanmanın olumsuz etkileri, hayat boyu sürebilir. boşanmanın hayat boyu sürebilen etkileri genellikle; topluma uyum sağlayamamak, depresyon, öz-güven kaybıdır. Boşanmadan uzun süreli etkilenenler genellikle ebeveynleri gibi uzun süreli evlilik sürdüremezler (Yörükoğlu, 2004, ss. 271, 290).

Wolf (2002, s. 46), boşanmış ana babaların hemen hepsinin boşanmalarının çocuklarının yaşamlarına kalıcı zararlar vermesinden kaygı duyduklarını, birçok çocuğun boşanmadan dolayı psikolojik sorunlar yaşadığını, ancak her çocuğun boşanmadan zarar göreceği anlamına gelmediğini, uzun vadede boşanmanın her çocuk için aynı derecede kötü olmadığını, üstelik kötü bir evliliği yürütmeye kararlı olan ana babaların arasındaki gerginliğin boşanma ve ardından yaşananlar kadar kötü etkilerinin olduğu konusunda da bilimsel araştırmaların yapıldığını belirtmektedir.

Yavuzer (2007, ss. 113-120), Boşanma deneyimini yaşayan çocukların çizdikleri

resimleri inceleyen çalışmasında; bu çocukların, resimlerinde içinde bulundukları ortamdaki mutsuzluklarıyla özlemlerini dile getirmeye çalıştıklarını belirtmekte ve şu çizilmiş resim örneklerini vermektedir: 1) anne-babası yeni boşanan çocuk, her iki ebeveyni kendi yaşadıkları aynı evde resmetmekle birlikte, araya koyduğu bir çizgiyle ilişkilerini sürdürme arzusunu yansıtmaktadır (5 yaşında), 2) babasının yurtdışında olmasına rağmen, anne ve babasına sarılmış bir çocuğu resmetmiştir (11 yaşında), 3) anne-babası ayrıldıktan ve babası ikinci evliliğini yaptıktan sonra bile hala babasıyla annesinin barışacağına inanmakta ve aile resmi olarak, “anneciğim, babacığım yanıma gelin” diye bağırarak bir kız çocuğunu resmetmektedir (8 yaşında), 4) anne ve babayı mahkemede sanık sandalyesine oturtan çocuk, hâkimin şu sözleriyle onları yargılamaya çalışmaktadır “Elbirliği ile bir aileyi yıkmaya çalıştığınız için siz baba ve anne 10 yıl hapis cezasına çarptırıldınız.” (10 yaşında), 5) bir aile resmi çizmesi istendiğinde çocuk, kendi dağılmış ailesi yerine tüm birey ve araç gereçleriyle kalabalık bir aileyi resmetmiş, böylelikle mevcut şartlardaki mutsuzluğuyla özlemlerini açık bir şekilde ifade etmiştir (10 yaşında), 6) anne ve babasının ayrılığı sebebiyle anne yanında kalan çocuk, haftada bir görebildiği babasıyla kendisini aynı evin iki penceresinde resmetmekle bu ayrılıktan kaynaklanan özlemini dile getirmiştir (6 yaşında).

1.2.2.8. Ebeveyne Yabancılaştırma Sendromu

Thayer ve Zimmerman (2003, s. 96), söz konusu çocuklar olduğunda hangimiz gerçekten nesnel olabiliriz? sorusunu sormakta ve ideal koşullar altında birçok kişinin dengeli olduğunu, ancak işin içine çatışmanın gerginliği girdiğinde, nesnel olmanın neredeyse olanaksız olduğunu belirtmektedirler. Anne ve baba arasındaki iletişimin, çoğunlukla birbirlerinden öç almak için altın bir fırsat gibi olabileceğini, boşandıktan sonra da eski eşlerle aynı kavgaların yapılabildiğini ve evliken hissettikleri şeyleri hissedebildiklerini, birbirleri ile olan iletişimlerinde eski meseleleri farkına varmadan ısıtıp ısıtıp getirebildiklerini, aynı duyguların su yüzüne çıkabildiğini, anne ve babaların çoğunlukla evliliklerinde elde edemedikleri şeyleri boşandıktan sonra elde etmeye ya da bunu “doğru göstermeye” çalıştıklarına dikkati çekmektedirler.

Çocuğun tüm aşamalarında oldukça olumsuz şekilde etkilendiği boşanma süreci, çoğu kez bir diğer travmatik durumla, yani ana babadan birinin evden ve çocuktan ayrılmasıyla sonuçlanmaktadır. Tam da bu noktada, çocuğun taraflarca birbirlerine karşı deyim yerindeyse bir silah olarak kullanılmaya başlaması tehlikesi doğmaktadır. Zira kimi durumlarda, o an çocukla ilişki içinde bulunma hakkı olan ebeveynin, bu hakkı diğer eşe devretme zamanı geldiğinde zorluk çıkardığı, çocuğu teslim etmediği ve bunu yaparken karşı tarafı cezalandırma kastıyla hareket ettiği görülmektedir (Koçyıldırım, 2010, s. 96). Thayer ve Zimmerman (2003, s. 119) bu sahneyi, işi boşanmaya getiren dinamiklerin sil baştan defalarca yeniden oynanma fırsatı olarak nitelendirmektedir. Bu durum çoğu kez, çocukla görüşme hakkı bulunan ebeveynin kişisel ilişki kurma hakkının ihlal edilmesi olarak görülmekte ise de, hukuksal boyutta doğrudan çocuğun ebeveyni ile görüşme hakkının da ihlalidir. Özellikle 2003 tarihli Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair Avrupa Sözleşmesi (ÇKİKDAS) bu yaklaşımını metin içerisinde açıkça ifade etmiştir. Bu yaklaşımla hazırlanan sözleşme'nin özellikle çocukla şahsi ilişki kurulması konusunda çıkan ihtilafların çözümüne yönelik olarak önerdiği yollardan bir tanesi de, anne ve babaların uyuşmazlığın çözümünde aile arabuluculuğu ve benzeri yöntemlerle uzlaşmaya teşvik edilmesidir (ÇKİKDAS Md. 7/b).

Ebeveyne yabancılaştırma sendromu (EYS), genellikle çocuğun velayeti ile ilgili anlaşmazlıklarda ortaya çıkan bir bozukluk-hastalık-rahatsızlıktır. En temel göstergesi, çocuğun diğer ebeveyne karşı haksız bir iftira ve karalama kampanyası içinde olmasıdır. Programlayan (beyin yıkayan) ebeveynin aşılacakları ile çocuğun kendi katkılarının karışımı sonucu, hedeflenen ebeveyni kötüleme şeklinde ortaya çıkar. Temelde bunun anlamı, dile getirilen veya getirilmeyen düşünceler, hareketler, tavırlar ve davranışlar ile bir çocuğun duygusal tacize-saldırıya maruz bırakılmasıdır. Çocuğun beyni yıkanarak diğer ebeveyninin düşman olduğunu zannetmesi sağlanır. Bu, çocuğun önünde diğer ebeveyne kötü sözler sarf etmekten, diğer ebeveyn ile görüşmesinin engellenmesine, bunun için önceden başka faaliyetler hazırlanmasına kadar uzanır (Gardner, 1998, s. 17). Ebeveyne yabancılaşma sendromu, çocuğun annesini de babasını da sevmeye ve her ikisi tarafından sevmeye olan büyük ihtiyacının ebeveynlerden biri tarafından bilinmemesi halinde yüklenmeye zorlandığı bir yüküdür

(Sommer, 1997; Akt. Beykont, 2012, s. 2).

Benedek ve Brown (1997, s. 109), ayrı yaşayan ebeveynin, iki ziyaret arasında geçen zaman süresince de çocukları ile ilişkide olmasının önemini vurgulamakta; bu durumun hem ebeveyni çocukların hayatının sürekli bir parçası haline getireceğini hem de bir sonraki ziyaretin ilk anlarındaki gerginliği azaltabileceğini, bilinçli anne ve babaların çocuklarını ayrı yaşayan ebeveyn ile sürekli iletişim halinde olmaları için yönlendirmesi ve desteklemesi gerektiğini, eski eşlerine karşı iyi duygular beslemiyor olsalar bile, çocuklarına verebilecekleri en büyük hediye onların diğer ebeveyni sevmelerine izin vermek olduğu hususunu belirtmektedirler.

Ebeveyne yabancılaştırma kavramı, bu alandaki farklı yazarlar tarafından çeşitli biçimlerde tanımlanmıştır. Wallerstein ve Kelly (1980; Akt. Thayer ve Zimmerman, 2003, s. 185) bunu, anne ve babasından birine duyduğu öfke yüzünden çocukların duygularının parçalanması olarak görür ve bazen çocukların anne babasından birinin tarafını tutarken diğerine karşı cephe alabileceğini belirtmektedirler. Thayer ve Zimmerman (2003), “ebeveyne yabancılaştırma sendromu” terimini ilk kez Gardner’in kullanmış olduğunu ve “çocukların zihninin anne ya da babalarını küçümsemek ve eleştirmekle çok meşgul olduğu bir rahatsızlık olduğunu, haksız ve/veya abartılmış bir kötülleme girişimi içerdiğini” (s. 185) belirtmektedirler. Darnall (1998; Akt. Thayer ve Zimmerman, 2003), “bir ebeveynin, diğer ebeveynin gerçek ve kanıtlanabilir hatalarını sürekli gündeme getirerek, çocukları ona karşı yabancılaştırabileceğini” (s. 186) belirtir. Ayrıca, hedef alınan ebeveynlerin de çektikleri acı yüzünden misilleme yaptıklarında, çocukları diğer ebeveyne karşı yabancılaştırabileceğini, bu durumda diğer ebeveyn kurban kendileri de yabancılaştırıcı konumuna düşebilir. Kimin yabancılaştırıcı ve kimin hedef olduğunu bilmek güçleştikinden, roller bulanıklaşabilir, çoğunlukla her iki ebeveyn de kendini kurban gibi görebilir. Yabancılaşmanın bir kişi değil bir süreç olduğu gözden kaçmamalıdır.

Thayer ve Zimmerman (2003, s. 186), iyi niyetli ve çocukların iyiliği için yürekten uğraşan ebeveynlerin bile kendilerini bu mücadeleye yakalanmış olarak görebileceklerini; ses tonu, jest ve mimikler, imalı sözler ve ebeveyn planına yapılan

küçük engellemelerin ebeveyne yabancılaştırmanın köklerini oluşturabildiğini belirtmektedirler.

Ebeveyne yabancılaştırma sendromu genellikle ebeveynlerin davranışını ve onların çocuklarıyla olan ilişkilerini gözleyerek tanınabilir. Yabancılaştırmaya neden olan ebeveyni karakterize eden belirli davranışlar ve yabancılaşmış çocuğu karakterize eden davranışlar vardır. Bu davranışlar arasında yabancılaşmaya neden olan ebeveyn için şunlar sayılabilir; çocuğun diğer ebeveynin anneliğine/babalığına gerek duymadığına inanır, diğer ebeveyni çocuk için tehlikeli ve sağlıksız biri olarak gösterir, diğer ebeveynle ilgili lekeleyici sözler söyler, diğer ebeveynin zayıflığını abartır, programa karışarak ve telefon görüşmeleri ya da diğer türden iletişimlerin önüne engel çıkararak yüz yüze ve/veya telefonla görüşmeyi yokuşa sürer, çocuk diğer ebeveynin yanında kalırken onunla aşırı ölçüde ilişki kurar, çocuk öbür ebeveynle birlikte kaldıktan sonra onu sorgular, çocuğu öbür ebeveyni eleştirmeye teşvik eder ve çocuğun olumsuz bakış açısını destekler. Yabancılaşmış çocuk açısından bakılacak olunursa; hedef ebeveyne karşı açıkça nefret ve hoşnutsuzluk ifade eder, gerçekçi olmayan abartılı düşünceler sergiler, hedef ebeveynle konuşmayı ya da onu ziyaret etmeyi reddeder, davranışlarından çok az suçluluk duyar ve üzülür ya da bunları hiç hissetmez, provası yapılmış gibi ezberden nedenler söyler, yabancılaştırıcı ebeveynin casusu olur (Thayer ve Zimmerman, 2003, s. 188).

Ebeveyne yabancılaşma yaşayan çocuklar ve aileleri üzerindeki uzun dönemli etkiler oldukça ciddi olabilir ve bir dizi patolojik davranışlar geliştirebilirler; içten ilişkiler geliştirme güçlüğü, ilişkilerinde öfke ve düşmanlığı yönetebilme güçlüğü, başkalarıyla özellikle yetkili konumundaki kişilerle çatışmalar; uyku, yemek, enerji düzeyi düzensizlikleriyle, hatta intihar düşüncesiyle kendini gösteren endişe ve bunalım dâhil psikosomatik belirtiler, hedef ebeveynle ilgili takıntılarından dolayı yaşamlarını sürdürme beceriksizliği. Ebeveyne yabancılaştırmanın etkileri nadiren hafif olur. Ciddiyet derecesi; yabancılaştırmanın ne kadar zamandır sürdüğüne ve yabancılaşma girişimlerinin ne kadar sağlam yer ettiğine bağlıdır. Ayrıca, çocuğun yaşı, çevreden gördüğü destek, hedef ebeveynle daha önceki ilişkileri ve yabancılaştırıcı ebeveynin ağına düşme derecesi, hep sendromun ölçüsünü ve müdahale yöntemlerinin etkisini

belirlemede önemli rol oynar (Thayer ve Zimmerman, 2003, ss. 188-189).

Öztürk, (2008, s. 14), çocuğun ayrılık sürecinde taraf olmasını beklemenin, ona yapılabilecek en büyük haksızlık olduğunu, çocuk için anne ve babanın eşit uzaklıkta, eşit değerlerde varlıklar olduğunun farkına varılmasının gerektiğini, dolayısıyla eşlerden birinin, çocuğu kendi tarafına çekip öbür taraftan uzaklaştırmaya çalışmasının, eşini kötülemesinin çocuk açısından çok ciddi bir sevgi, güven ve bağlanma kargaşası yaratacağını belirtmekte ve çocuktan sevdiği, bağlandığı kişiye karşı öfke duymasının beklenmesinin çocuk için katlanılması ve uygulanmasının çok zor bir şey olduğunun altını çizmektedir. Ayrıca, aslında çiftlerin çocuğun kendilerinin bir parçası, uzantısı olmadığının, ayrı bir birey olduğunun ve duygularının ebeveynlerinin kontrolü altında olmadığı gerçeğinin en kısa zamanda fark edilmesi gerektiğini belirtmektedir.

1.2.2.9. Ortak Velayet

Türkiye’de çocuğun velayeti Medeni Kanun gereği tek bir ebeveyne verilmektedir. Çocuk için en ideal olanı her iki ebeveynin de çocukla ilgili kararlara aktif katılması, çocuğun sınırlama olmaksızın istediği kadar her iki ebeveyni de görebilmesidir. Boşanma sonrasında en sık görülen olumsuz durum, eski eşlerin çocuk bakımı ve görüşmeler konusunda çatışmalarıdır. Çatışmaları çocuk üzerinden devam ettirerek birbirlerini cezalandırma, öfkelerini aktarma yolu olarak çocuğu kullanma ortaya çıkabilir. Çocuk velayeti ile ilgili düzenleme ne olursa olsun, çocuğun ihtiyaçları her zaman birinci planda gelmelidir.

Gelişmiş ülkelerde çiftler arasında giderek yaygınlaşan bir düzenleme de çocukların velayetinin müştereken üstlenilmesidir. Bu velayet biçimi genellikle müşterek fiziksel velayet ve müşterek hukuksal velayet şeklinde uygulanmaktadır. En yaygın olan düzenleme, eşlerin çocukların hukuksal velayetini müştereken üstlenmeleridir. Ancak birçok ailede eşler, çocukların hem fiziksel, hem de hukuksal velayetini birlikte üstlenmektedir. Müşterek hukuksal velayet düzenlemesinde, anne ve baba çocuklarını ilgilendiren kararların hukuksal sorumluluğunu paylaşmakta, ancak çocuklar, ya anne

ya da baba ile yaşamaktadırlar. Çocuklarla ilgili kararlar tamamen müşterek alınmaktadır. Müşterek fiziksel velayette ise çocuklar ya belirli sürelerle anne ya da babaları ile yaşamakta ya da çocuklar aynı evde yaşamayı sürdürmekte, anne ya da baba belirli sürelerle onlarla birlikte yaşamaktadır (Benedek ve Brown, 1997, s. 38).

Ortak velayet ile birlikte çocuklar zamanlarının en az %30'unu her bir ebeveyn ile ayrı ayrı geçirebilmektedirler. Amerika'da şu anda fazla yaygın olmasa da yeni boşanan çiftlerin 1/5'i ortak velayet konusunda anlaşmaktadırlar. Amerikalı çocuklardan ¼'ünden fazlası - 17 milyon çocuk – babaları ile birlikte yaşamamaktadırlar. Amerika'da yapılan araştırmalar; baba ilgisinden uzak büyüyen kızların diğerlerine göre 2,5 kat fazla istenmeyen hamilelik yaşadığını ve %53 daha fazla intihara teşebbüs ettiklerini, erkek çocukların ise % 63 daha fazla evden kaçtığını ve % 37 daha fazla uyuşturucu bağımlısı olduğunu, kız ve erkeklerin iki kat daha fazla oranda okulu bıraktıklarını, iki kat daha fazla cezaevlerine düştüklerini ve dört kat daha fazla duygusal ve davranışsal problemler yaşadıklarını göstermektedir. Amerikalı bir yargıç'ın ortak velayet hakkında şu sözleri ortak velayeti özetlemektedir. Kadın ve erkek evlilik yaşantısında anlaşılamayabilir ve iki ayrı kutup'ta olabilir. Ancak bu esnada gözden kaçan bir nokta daha var, o da çocukların durumu. Yani iki kutup yok aslında çocuğunda bir noktada olduğunu düşünürsek bir üçgen var. Her çocuk hem anne hem de babasının ilgisiyle büyüüp hayata hazırlanma hakkına sahiptir. Anne veya babanın birlikte yaşamayıp farklı yaşantıları bile olsa çocuklarını bu haktan mahrum edemezler (<http://www.gocrc.com> ve <http://members.tripod.com/~mdcrc/sharprnt.html>-erişim-12.11.2012).

Pryor ve Rodgers (2011, s. 316), pek çok çocuk için, birlikte yaşamadıkları babalarından gördükleri desteğin ebeveynlik etkinlikleri üzerinde olmadığını, eğlence ve hediye alımı üzerinde yoğunlaştığını, zira bunların daha etkin bir ebeveynliğin gerektirdiği davranış türleriyle karşılaştırıldığında, daha az çaba isteyen ve daha kolay şeyler olduğunu vurguladıktan sonra babaların etkin birer ebeveyn olarak çocuklarının yaşamlarına dâhil olmaları gerektiğini ve ebeveynlik görevlerini yeterli seviyede yapmalarının çocukların mutluluğu için, ziyaret sıklığından ve hatta yakınlık hislerinden bile daha önemli olduğu hususunu belirtmektedirler. Ayrıca, çocukların

velayetinin ortak olduğu ve çocukların diğer ebeveynle gece yatıya kalabildiği durumlarda ilgili bir ebeveyn olma fırsatının daha kolay yakalanabileceğini de eklemektedirler (s. 319). Böylece, etkili ebeveynlik görevlerinin yapılabilmesi için önemli araçlardan birisinin de ortak velayet olduğu değerlendirilmektedir.

Bugün, batılı birçok uzman, bazı şartlar altında olması kaydı ile, ortak velayetin çocuklar için en iyi çözüm olduğu düşüncesinde birleşmektedir. Bu velayet şeklinin en üstün yanı çocuklara, her iki ebeveyn ile yakın ilişki sürdürme olanağı tanımasıdır. Sorunsuz yürüdüğu zaman, çocuklar, evlilikleri başarısız olsa bile, anne ve baba olarak yeterli iki rol modeli ile yaşama şansına sahip olmaktadır. Anne ve babalarının kendilerine bakabilen, birbirleri ile işbirliği yapabilen ve güvenilebilir insanlar olduğunu gördükçe, çocukların ailelerinin dağılmasından kaynaklanan güvensizlik duyguları azalabilmektedir (Benedek ve Brown, 1997, s. 39).

Müşterek velayetin iyi yürümesi için her iki ebeveynin de çaba göstermesi gerekir. Eğer anne ve baba çocukların fiziksel velayetini müştereken üstlenmişse en ideal çözüm birbirlerine yürüyerek gidip gelebilecek kadar yakın evlerde yaşamalarıdır. Böylece, çocuklar (eğer yeteri kadar büyüklerse) bir ebeveynin evinden diğerine istedikleri zaman ve istedikleri kadar süreyle gidip kalabilirler ve mahalle arkadaşları ile dostluklarını sürdürebilirler. Eğer çocuklar okul yaşıda iseler, anne ve babanın okul civarında yaşamaları, çocukların okula gidiş ve gelişlerinde sorun çıkmasını önler. Müşterek (ortak) velayet iyi niyet üzerine kurulup, başlarda iyi gitse bile zaman içerisinde insanlar ve durumlar değişebileceğinden ileride sorunlar çıkabilir. Anne ya da baba iyi bir iş teklifi alarak, başka bir şehre taşınabilir veya bir ebeveyn evlenerek, eski eşinin içindeki düşmanca duyguların yeniden uyanmasına neden olabilir. Bu durum doğal olarak eski eşlerin işbirliği yapmalarını olanaksız kılabilir. Üvey kardeşler de sorun yaratabilir. Bazen de, müşterek velayet, çocukların anne ve babalarının bir süre sonra tekrar bir araya geleceklerini düşünmelerine yol açabilir. Müşterek velayet her aile için doğru çözüm değildir. Müşterek velayet, çoğu kez, velayet için mahkemelik olan taraflar için en yanlış çözümdür. Bu tür aileler zaten tarafların kazanma savaşıdan dolayı bir çıkmaza girmiş durumdadırlar ve anne ve baba, ihtiyaç duyulan yaklaşım içerisinde olmadıklarından, yeni duruma geçiş sürecinde çıkacak

tatsızlıklardan çocuklar olumsuz yönde etkilenebilirler. “Aslında kuralları ve kanunları bir tarafa bırakıp, çocukların her iki ebeveyn ile de ilişkilerinin sürmesini sağlamak önemlidir. Adı ister tek başına, ister müşterek velayet olsun, amaç bu olmalıdır” (Benedek ve Brown, 1997, s. 41).

1.2.2.10. Boşanma Uyum Programları

Boşanma arabuluculuğu sistemi, özellikle boşanma sürecindeki eşlerin birbirleri ile duygu ve düşüncelerini paylaşma konusunda sorun yaşamaları nedeni ile kendilerini sözel ve sözel olmayan iletişim ile eşlerine ifade etmelerinde kolaylaştırıcı rol üstlenmektedir. Boşanma sürecinde olduğu gibi boşanma sürecinden sonra da aile danışmanlığı eşlerin tek ebeveynli ya da tek bireyli yeni yaşamlarında karşılaşılabilecekleri sorunlar ve bu sorunlar ile baş edebilmeleri için gerekli olmaktadır. Özellikle boşanma aşamasından sonra eşler çocuk odaklı sorun yaşamaktadırlar. Diğer ebeveyn ile çocuğun ilişkisinin bozulması, boşanmayı kabullenememesi, tek ebeveyn ile yaşamının, çocuk üzerinde psiko-sosyal, davranışsal hatta fizyolojik etkileri ile baş edebilmek için ebeveynlerin uyum içerisinde hareket etmeleri gerekmektedir. Bu nedenle boşanma sonrası süreç için verilen danışmanlıkta; ebeveynlerin yaşayabilecekleri sorunlar, bu sorunlar karşısındaki yasal hakları ve sorunlar ile baş edebilmede birlikte uyumun sağlanması gibi konularda bilgilendirilmeleri ve bir uzlaşmaya varmaları amaçlanmaktadır.

Boşanma sonrasına yönelik verilen danışmanlığın içerisinde sosyal hizmetin kaynak yönetimi işlevi de ön plana çıkmaktadır. Kaynak yönetimi işlevinde sosyal hizmet uzmanları müracaatçı sistemlerinin, müracaatçı sistemlerinin hali hazırda kullanmadıkları kaynaklara ulaşmalarını sağlar ve hali hazırda olmayan kaynakların geliştirilmesini sağlar (Duyan, 2003, s. 17). Bu bağlamda, sosyal hizmet uzmanları boşanma sürecindeki eşlere, özellikle ekonomik özgürlüğe, sosyal güvenceye sahip olmama durumunda, boşanma sonrası çocuklarının ve kendi ihtiyaç ve gereksinimlerini karşılayabilmeleri için toplumdaki kaynaklar hakkında bilgi vererek ve gerekli yönlendirmeleri yaparak bağlantı kurucu rolünü gerçekleştirmektedir (Güneş, 2007, s. 52).

Sheafor ve Horejsi (2003, s. 110), küçük grupların; müracaatçıların iletişim, sorun çözme, liderlik, eleştirel düşünme, ikna, kendine güven, müzakere ve karşılıklı destek becerilerini öğrenip geliştirebilmesi için ideal bir ortam sağladığını, küçük grup deneyimlerinin, müracaatçıların yalnızlık ve diğerlerinden farklı olma duygularının üstesinden gelmesine ve diğer insanların da kendisinin sahip olduğu aynı zorluklara sahip olduklarını görmesine yardım edebileceğini savunmaktadırlar.

Sosyal hizmet uzmanları, müracaatçıların kendi başına ya da bir grubun parçası olarak karar almasına olanak sağlamak ve teşvik etmek suretiyle, kişisel gücü yaşamasına ve aldığı kararları uygulamasına yardımcı olmalıdır.

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğünün “Tek Ebeveynli Aileler” araştırması (2011b, ss. 181-189) sonuç bölümünde; çalışmada vurgulanması gereken noktalardan birisinin de, aile bireylerinin çoğunlukla psikolojik desteğe ihtiyaç duymaları, ancak psikolojik destek kanallarına ulaşımın yeterli olmadığı tespitidir. Bu durumun sadece maddi sıkıntılardan kaynaklanmadığı, aynı zamanda psikolojik destek almaya yönelik toplumdaki önyargıların da bunu engelleyebildiği belirtilmektedir. Odak gruplarda ve yarı yapılandırılmış görüşmelerde katılımcıların kendi ifadelerinden böyle bir çalışmaya katılmanın kendilerini rahatlattığı ve bu konuları, tanımadıkları ancak güven duyabilecekleri uzmanlarla paylaşmanın iyi hissettirdiği hususunun tespit edildiği belirtilmektedir. Ayrıca, odak gruplarda katılımcıların birbirleriyle olan paylaşımları tek ebeveynli aile olmayı sadece kendilerinin değil, başkalarının da tecrübe ettiğini göstermelerini sağlamış olması bakımından önemlidir. Katılımcılar odak gruplarda kazandıkları bu farkındalığın daha sonra sosyal hayatlarında hissettikleri yalnızlık ve farklılık duygusunu azaltmaya yardımcı olacağı hususunun tespit edildiği belirtilmektedir. Sonuç olarak, bireyin kendisi ile ilgili farkındalığının artmış olması, psikolojik destek almanın aslında süreçle baş etmenin önemli bir yolu olduğu hususu tespit edilmiştir.

Son yıllarda boşanma konusundaki yeni yaklaşımlarda, boşanmanın ailenin sonu demek olmadığı, boşanma sonrasında aile yaşam döngüsünde bir dönemeç (basamak) olduğu ve bu dönemde ailenin yeniden yapılandığı görüşü yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Bu yaklaşım, boşanma öncesi, süreci ve sonrasında ebeveyn ve çocukların

sorunları ile baş etmesine yardımcı olmak için bazı programların oluşturulmasında etkili olmuştur.

Boşanma sonrasında bireylerin yaşadığı sorunları azaltarak, yeni yaşama uyumlarını sağlamak amacıyla hazırlanan bu programlar ebeveynler ve çocuklar için olmak üzere iki başlıkta incelenebilir:

1.2.2.10.1. Boşanmış Ebeveynler İçin Hazırlanan Eğitsel Programlar

Ftenakis (2003) tarafından yapılan bir değerlendirme çalışmasında Hickey (1994), Kramer (1993), Peterson (1994), Frieman (1994) ve Soderman (1995) yaptığı eğitim programlarına katılanlarda, etkili ebeveynlik anlayışının geliştiği ve eski eşleriyle daha pozitif ilişkiler yaşadıkları belirlenmiştir (Akt: Arifoğlu, 2006, s. 19). Elde edilen sonuçlarda programa katılanların memnuniyetinin de yüksek olduğu saptanmıştır. Bu tür eğitim programlarının etkinliğinin ise; ebeveynler arasındaki çatışmanın derecesi, ebeveynlerin programa katıldığı süre, programda kullanılan eğitim stratejileri ve içeriği gibi faktörlere bağlı olduğu ortaya konmuştur.

Bu programların üç ana amacı vardır: Ailelerin psikolojik uyumlarını sağlamak, etkili ebeveynliği geliştirmek, aile ilişkilerini güçlendirmektir. Geasler ve Blaisure (1998, s. 167-175) boşanmış ebeveynler için dört temel eğitim konusu saptamışlardır: boşanma sürecinde yaşanan yas ve kayıp duygusuna uyum eğitimi, boşanmadaki değişimle baş etme, etkili ebeveynliğin öğrenilmesi, destek kaynakları (referans kitaplar, iletişim kaynakları) kullanabilme becerisi.

1.2.2.10.2. Boşanmış Aile Çocukları İçin Hazırlanan Programlar

Çocukların en sağlıklı büyüyecekleri ortam aile ortamıdır. Fakat günümüzde aileler, çeşitli psiko-sosyal ve ekonomik nedenlerle çocuklarının sağlıklı biçimde yetiştirilmelerini olumsuz yönde etkileyebilecek birçok sorunla karşılaşabilmektedirler. Böyle durumlarda ailelerin güçlendirilmesi için profesyonel müdahalelere gerek vardır

(Özbesler, 2007). Pek çok araştırmacı, boşanmanın çocuklar üzerindeki kısa ve uzun süreli etkilerini ortaya koyan klinik ve toplumsal araştırmalar yapmışlardır. Bu araştırmacılar arasındaki genel görüş birliği, boşanmış aile çocuklarının tam aile çocuklarına göre uyum sorunları gelişmesi yönünden risk altında olduğudur. Özellikle çocukların, boşanma sonrası uyumları incelendiğinde, psikolojik ve davranışsal sorunlar, sosyal ilişkiler, ebeveyn-çocuk ilişkileri ve akademik sorunlarının diğer çocuklara oranla daha fazla olduğu belirtilmiştir. Bazı araştırmaların sonuçlarına göre, çocukların boşanma sonrasını izleyen ilk iki yıl içinde yoğun uyum sorunları yaşadıkları, bu dönemdeki stres düzeylerinin, aileden birinin ölümünde yaşanabilecek kadar yüksek olduğu ve bu sürecin bazen 15-20 yıla kadar uzayabileceği belirtilmiştir (Amato, 2000; Hootman, 2003, Akt: Arifoğlu, 2006, s. 21).

Son yıllarda boşanma kavramı ile ilgili üzerinde durulan yeni bir yaklaşım; boşanmanın ailenin sonu demek olmadığı, boşanma sonucunda ailenin yeni bir yapılanma sürecine girdiğidir. Yani, yasal olarak evlilik bitse bile anne ve babalık her iki ebeveyn için kalıcıdır ve devam etmektedir. Bu anlayışla, boşanma öncesi ve sonrasında koruyucu-önleyici programların ortaya çıkması ve uygulanması önem kazanmıştır. Boşanma sonrası dönemde, ebeveynlerin kendi sorunlarına yoğunlaşmaları nedeniyle çocukların duygusal gereksinimlerini anlayamamaları, yakınların ise ebeveynlerden birini taraf seçtiklerinin düşünüleceği kaygısıyla destek verememeleri, çocuklar için sosyal desteğe ulaşımı zorlaştırmaktadır.

70'li yıllardan beri çocukların boşanmayla başetmesi için destekleyici programlar artmaktadır. Bu programlar, çocukların, boşanmayla ilgili olumsuz duygularını, yanlış anlamalarını en aza indirmek ve boşanma sonrası yaşanan sorunlarla baş etmelerine yardımcı olmak için hazırlanmıştır. Boşanmayla ilgili değişimler çocuklar için stresli, kafa karıştırıcı ve başetmesi zor durumlar olduğundan, eğitimsel ve tedavi edici aktiviteleri içeren çocuk merkezli grup programlarının genelde iki ana konuya yoğunlaştığı görülmektedir (Bornstein, 1988, s. 248-254):

1. Çocukların boşanmaya tepkisi (çocukların gelişim aşamaları, çocukların tipik reaksiyonları, çocuklar üzerine boşanmanın etkisi),

2. Boşanmayla başetmelerinde (çocukların strese verdikleri cevap, zararlı etkileşimler, uyumu vb.) yardımcı değildir. Bu programların literatürde, koruyucu grup müdahaleleri, okul temelli programlar veya danışmanlık programları biçiminde sınıflandırıldıkları görülmektedir.

Ebeveynler arasında boşanma öncesi ve sonrasında şiddetli geçimsizliğin sürmesi ve kendi problemlerine odaklanmaları nedeniyle bu dönemde çocuklarının gereksinimi olan desteği sağlayamadıkları araştırmalarla belirlenmiştir. Beklediği desteği alamayan çocuğun kendi ailesi dışında en çok güvendiği sosyal çevresi okuldur. Bu nedenle, çocuklar için boşanma deneyiminin normalleştirilmesi ve gerekli desteğin sağlanması için okul temelli programlar uygulanmaya başlamıştır (Lauman, 2002, s. 27).

Çocukların gelişim seviyelerine göre, okullarda oluşturulan gruplar, çocuğun boşanmaya yönelik deneyimlerin normalleştirilmesinde, okul başarısındaki düşme ve davranış bozukluklarının azaltılmasında yarar sağlamaktadır. Ayrıca okul temelli programlarda çocuklar kendi deneyimlerini birbirlerine aktarırken, izolasyon ve utanma duyguları da azaltmakta, birbirlerini anlamalarını kolaylaştıran akran desteğini de sağlamaktadır (Carroll ve Cowen, 1985, s. 603-611).

Çocuklara yardım etmeyi amaçlayan Hett (2003, s. 9)'in hazırladığı programın hedefleri arasında ise;

- Çocukların boşanma olayı ile yüzleşerek, yalnız olmadıklarını anlamalarını,
- Boşanmaya kendilerinin neden olduğu fikrinden vazgeçmelerini,
- Etkili iletişim ve atılganlık becerileri kazanmalarını,
- Problem çözme becerilerini kazanmalarını,
- Stres ve anksiyetelerini gevşeme teknikleri kullanarak azaltabilmelerini,
- Öfkelerini kontrol edebilme becerisi kazanmalarını sağlamaktır.

Çocuklar için hazırlanan grup danışmanlık programları, onların kendi seslerini duydukları, kendi algılarını paylaştıkları bir yöntemdir. Böylelikle çocuklar yaşittleriyle aynı deneyimleri paylaşmakta ve kendilerini yalnız hissetmemektedirler (Dent, 2001, s. 34).

Pek çok araştırmacı boşanmış aile çocukları için program oluştururken, çocuğun gelişimsel düzeyinin göz önüne alınması gerektiğini ortaya koymuştur. Kelly (2000, s. 170), boşanmanın her yaşta oluşturabileceği riskleri klinik verilerle destekleyerek tanımlamışlar ve hazırlanacak programlarda çocuğun gelişimsel seviyesinin dikkate alınması gerektiğini vurgulamışlardır. Özellikle grup danışmanlığı programlarının 9-12 yaşındaki çocuklara, bireysel ve oyun terapilerinin ise 6-8 yaşlarındaki çocuklara uygun olduğu sonucuna varmışlardır.

Çocuk merkezli programların gözden geçirilmesi ve meta-analizin yapıldığı araştırmalarda en başarılı programların, boşanma sonrası iki yıl içinde, 9-12 yaş grubundaki katılımcılarla, seans sayısının 10'dan fazla olmadığı ve her bir seansın 60-75 dakika olduğu programlar olduğunu belirlenmiştir (Arifoğlu, 2006, s. 23).

Boşanmış aileye sahip çocukların boşanmaya uyum sağlamalarına ve güçlendirilmesine yönelik programlarda eğitimcilerin dikkate aldıkları genel hususların;

1. Çocuğun temel olarak etkilendiği alanların yeniden yapılandırılması: çocuğun boşanmayla ilgili duygularını ifade edebilmesi, tanımlaması, deneyimlerini paylaşmasına yardımcı olmak.
2. Beceri kazandırma: çocuğa kişilerarası problemlerini çözümlemesini ve öfkesini uygun şekilde ifade etmesini öğretmek.
3. Benlik saygısını geliştirme: çocuğun güven duygusunu kazanarak, benlik saygısını artırmak ve gruptan güvenli ayrılabilmesi için yapılandırılması olarak tespit edilmiştir (Arifoğlu, 2006, s. 24).

1.2.2.11. Evlilik Yaşantısı ve Boşanma Sürecinde Aile İçi Şiddet

Aile içi şiddet ile ilgili literatürde sayısız tanım ve açıklama olmasına rağmen, araştırmanın derinlemesine bir aile içi şiddet araştırması olmaması ve bütüncül bakış açısı çerçevesinde bu olgunun boşanma ve boşanma sonrası süreçte olan olumsuz katkılarını göz önüne getirmek ve nitel bilgilerin daha iyi anlaşılması bakımından kısaca incelenmesi ile yetinilecektir.

Türk Dil Kurumu (2011) şiddeti; bir hareketin, bir gücün derecesi, yeğnlik, sertlik; aşırılık (duygu ve davranış için); karşıt görüşte olanlara, **inandırma veya uzlaştırma yerine kaba kuvvet kullanma** olarak tanımlanmıştır.

Şiddet, bireyi derinden etkileyen, onun bedensel ya da psikolojik yönden zarar görmesine neden olan, gerek nedenleri gerekse sonuçları açısından insanı ezen, küçülten bir yıkımdır. Aile içi şiddet, 1996 yılında Dünya Sağlık Örgütü tarafından bir halk sağlığı sorunu olarak ilan edilmiş ve Dünya Sağlık Örgütü'nün 2002 yılında yayınladığı raporunda, şiddetin en fazla aile ortamında olduğu bildirilmektedir. Aile içi şiddet coğrafi sınır, **ekonomik gelişmişlik ve eğitim düzeyine bakılmaksızın** tüm dünyada ve kültürlerde son derece yaygın görülen bir olaydır (Korur, 2003, s. 85-94).

Şiddet denildiğinde ilk akla gelen fiziksel şiddettir. Oysaki fiziksel olmayan diğer şiddet biçimleri de son derece yaygın ve sistematik bir biçimde uygulanmaktadır. Diğer şiddet türleri de en az fiziksel şiddet kadar kısa ve uzun vadeli yaralar bırakmaktadır. Ayrıca, fiziksel olmayan şiddet belli bir sürecin sonunda genellikle fiziksel şiddete yol açmaktadır (Akyüz, Kuğu, Doğan ve Özdemir, 2002, s. 41-48).

Şiddet ve şiddetin yarattığı korku normal aile fonksiyonları üzerinde yıkıcı etki yapar. Ev içi şiddetle birlikte yaşama; tüm aile üyelerinde fiziksel ve duygusal hasara neden olur (Tekeli, 1993, s. 55).

Aile içi şiddet, BM tarafından (2003, Akt. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2009, s. 19) “özel yaşamda, genellikle cinsel ilişki ya da kan bağı ile bağlı bireyler arasında vuku bulan bir şiddet türü” olarak tanımlanmaktadır. Aile içi şiddet kavramı ile özel alanda gerçekleşen, aralarında kan bağı ya da hukuksal bağlılık bulunan, birlikte yaşayan, kısaca kendisini aile olarak tanımlamış bir grup içerisinde zorlamak, aşağılamak, güç göstermek, gerginlik, öfke boşaltmak amacıyla bir bireyden diğerine yöneltilen her türlü şiddet davranışı kastedilmektedir. Aile içi şiddet, eşler arasında yaşanan bir şiddet türü olup aile içinde gücünün zayıf olana fiziksel ya da psiko-sosyal anlamda baskı kurmaya çalışması şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Aile içi şiddet her yaşta, toplumda, eğitim düzeyinde ve sosyoekonomik grupta meydana gelen yaygın bir problemdir. Kişilerin beslenme ve bakım gereksinimlerini karşılayan, güven duygusu veren, beden ve akıl sağlığını koruyan ve geliştiren bir birim

olması gereken aile, çoğu kez, her çeşit şiddetin beslendiği ve uygulandığı tek odak olmaktadır. Aile dışında gerçekleşen şiddet için toplum sorumlu tutulurken, aile içinde oluşan şiddet **gizli kalmakta**, “**özel hayat**” olarak kabul edilmekte, çoğu kez de olağan ve “**yasal**” olarak karşılanmaktadır (Tekeli, 1993, s. 11).

Aile içi şiddet aile üyelerinden biri tarafından aynı ailedeki bir diğer üyenin yaşamını, fizik veya psikolojik bütünlüğü veya bağımsızlığını tehlikeye sokan, kişiliğine veya kişilik gelişimine ciddi boyutlarda zarar veren **eylem veya ihmaldir** (Ünal, 2005, s. 85-93).

Polat (2001, s. 29-31)’a göre tarih boyunca aile içi şiddet, ailenin önemsiz özel bir sorunu olarak görülmüş ve dışarıdan yardım edilmesinin mümkün olamayacağı savunulmuştur. Bir problem tam olarak tanımlanıp neden ve nasıl oluştuğu ortaya konabilirse çözüme ulaşmak kolaylaşacaktır. Şiddet ortamında büyüyen çocuklar, anne karnından erişkinliklerine kadar, doğrudan hedef olmasalar bile, duygusal olarak etkilenebilmektedirler. Kendini suçlayan ve ebeveynlerinin kavga etmelerini engellemeye çalışan çocuklar üzerinde aile içi şiddetin **en büyük etkisi ise çocukların ailede işlerin böyle yürüdüğüne inanmalarındır** (Polat, 2001, s. 29-31).

Jean (1993), aile içinde şiddete maruz kalan çocukların şunları öğreneceklerini belirtmiştir: Şiddet çatışma çözmede bir yoldur, şiddetin aile etkileşiminde bir yeri vardır, şiddet stresi gidermek için bir yoldur, **şiddet mağdurları bunu hoş görmeli, hatta şiddetin ortaya çıkmasında bireysel sorumluluklarını gözden geçirmelidirler** (Akt. Gökler, 1997, s. 33).

Westermayer (2001; Akt. Gök, s. 3), aile içi şiddetin kökeninde öfke duygusunun doğru şekillerde yönlendirilemediğini savunmaktadır. Var oluşumuzda bulunan öfke duygusu kontrol altına alınmazsa ve uygun ifade yollarıyla ifade edilemezse aile, okul, iş ve sosyal yaşantımızda istenmeyen durumlar ortaya çıkabilir.

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğünün “Boşanma Nedenleri Araştırması” (2009) sonuç bölümünde; çoğunlukla duygusallığın ön planda olduğu ve mutlu olmak, bir ömür boyu yaşamı paylaşmak amacıyla yapılan evliliklerde daha kuruluş aşamasında başlayan sorunların ne yazık ki çözümlenemediği hususu tespit edilerek,

“bireylerin evlilikten beklentilerinin karşılanmaması gerginlikleri, gerginlikler de çatışmaları kaçınılmaz kılmaktadır” (s. 140) ifadesi kullanılmaktadır.

Şiddet ile ilgili kuramsal açıklamalara bakılacak olursa; psikoanalitik kuram, dürtü kuramı, şiddetin kuşaklararası geçişi kuramı, davranışçı kuram, bilişsel-davranışçı kuram, sosyal-bilişsel öğrenme kuramı, toplumsal ve feminist kuram, kaynak kuramı öne çıkmaktadır.

Şiddeti uygulayan kişiler, uyguladıkları şiddet karşısında **elde edecekleri kazancın, şiddetin maliyetinden daha fazla olduğunu düşünürlerse, şiddeti uygulamaya devam ederler**. Şiddet uygulama, öğrenilebilen bir davranıştır. En önemli öğrenme kaynağı ise, şiddeti uygulayan kişinin kendi ailesidir (Gök, 2009, s. 26).

Aile içi şiddetin bireysel düzeyde en önemli sonucu bireyin yaşamını yitirmesidir. Şiddetin ölümcül olmayan sonuçları hem şiddete uğrayan bireyi hem de şiddet gören ya da şiddete tanık olan çocuğu ciddi biçimde etkiler. **Aile bireylerinin yaşadıkları şiddet nedeniyle** utanma, suçluluk, öfke, yalnızlık hissi, başarısızlık hissi, yetersizlik hissi, diğer insanlara güvenmekte güçlük çekme, değersizlik hissi ve düşük benlik saygısı, düşük özgüven, istismarı önemsememe veya inkar etme, kendinden memnuniyetsizlik, kaygı, konsantrasyon güçlüğü, yeme bozuklukları, uyku bozuklukları, intihar fikri, çocuklarına ya da sevdiği diğer insanlara öfke duyma ve şiddet uygulama, madde bağımlılığı (sigara, antidepresanlar, ağrı kesiciler, vb.), fiziksel şiddete bağlı olan rahatsızlıklar (sağırılık, yaralar, dişlerini kaybetme, kemik kırıklıkları, çürükler, vb.), kronik ağrılar, cinsel bozukluklar, cinsel yolla bulaşan hastalıklara yakalanma, işsiz kalma gibi sorunlar yaşayabilmektedirler.

Şiddete tanık olan çocuklarda fiziksel şikâyetler, uyku bozuklukları, altını ıslatma, gelişim geriliği, terk edilme korkusu, öldürüleceği veya anne babasının birbirini öldüreceği korkusu, başkalarını öfkeliendirmekten korkma, yüksek düzeyde kaygı, yeme bozuklukları, konsantrasyon bozuklukları, hiperaktivite, arkadaşlarına şiddet uygulama gibi problemler görülebilir. Bu çocuklar ayrıca, çevresini güvensiz bulabilir, yoğun bir çaresizlik ve şiddeti önleyemediği için suçluluk hissedebilir, ihmale ve istismara uğramaya daha açık hale gelebilir, okullarında arkadaşları, öğretmenleri veya dersleri ile ilgili problemler yaşayabilirler (Parmaksızoğlu, 2011, s. 14).

1.2.3. Hukuksal Süreç

Araştırmanın kuramsal çerçevesinin üçüncü boyutunu oluşturan hukuksal boyut bölümü, belki de bir sosyal hizmet araştırması için oldukça fazla hukuki bilgi içerdiği gerekçesiyle eleştirilebilir. Ancak, sosyal hizmet bakış açısıyla da incelse, incelenen boşanma süreci aynı zamanda adli sistemin bir parçasıdır ve bu yönüyle birçok hukuk dalıyla ilişki içerisinde. Uygulamanın adli boyutu anlaşılmadan sırf tek bir disiplinin penceresinden ele alınması ise, şüphesiz eksik bir incelemeyi de beraberinde getirecek ve araştırmanın multi-disipliner yapısına zarar verecektir. Boşanma ve Medeni Hukuk bağlantısının, bugüne kadar geçirdiği değişikliklere rağmen halen insani boyuttaki beklentilere cevap verememesinin bir nedeni de, uzun zamandan beri salt hukuki boyutuyla değerlendirilmesidir. Hukuki süreçte; öncelikle başta Anayasa olmak üzere ailenin devamına ve sulh yolu ile sorunların çözümü felsefesine dayanan tüm hususlar ilgili kanunlardan incelenerek araştırmada kısaca bahsedilecektir. Sulh'un ve anlaşmanın felsefesini bilmeden ve kanunlarda zaten var olan maddelerin desteğini almadan büyük resim görülemeyeceği gibi yeni bir konu olan boşanma arabuluculuğu sisteminden de kısa-orta-uzun vadede verim alınamayabilir ve yanlış uygulamalarla bu sistemin daha kullanılmadan terk edilmesine neden olunabilir.

Bu bölümde hukuksal süreç; konu ile ilgili kanunlar, anayasa, medeni hukuk, evlilik birliğinin korunmasına yönelik kanunlarda bulunan maddeler, anlaşmalı boşanma, aile mahkemeleri, boşanmanın tarafları açısından genel sonuçları, çocuk teslimi hakkındaki kararların yerine getirilmesi, aile içi şiddetin önlenmesine yönelik çıkarılan kanunlar, arabuluculuk, hukuk literatüründe arabuluculuk sistemine bakış, sosyal hizmet literatüründe arabuluculuk sistemine bakış, boşanma arabuluculuğu alt başlıkları altında incelenmiştir.

Cılga (2001, s. 56) tarafından yapılan tanımda da vurgulandığı gibi, sosyal hizmet disiplinler arası bir bilim dalı ve meslektir. Sosyal hizmetin bu yapısı, onun farklı disiplinler içerisinde işlevselleşmesine; aynı şekilde başka disiplinlerin de sosyal hizmetin içerisinde işlevselleşmesini beraberinde getirir. Hukuk da bu disiplinlerden bir tanesidir.

1.2.3.1. Konu İle İlgili Kanunlar

Boşanma ve boşanma arabuluculuğu araştırmasının nicel ve nitel bilgilerinin bütüncül olarak ve multi-disipliner anlamda daha iyi anlaşılabilmesi için ilgili yasa ve kanunların felsefesini ve araştırma ile ilgili maddelerini öne çıkarmak gerekmektedir.

1.2.3.1.1. Anayasa:

2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın Temel Haklar ve Ödevler bölümüne bakıldığında araştırma konusu ile ilgili öncelikle Madde 10 dikkati çekmektedir. "Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir." (Ek fıkra: 7/5/2004-5170/1 Md.) Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. (Ek cümle: 12/9/2010-5982/1 Md.) Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz.

Madde 12- Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir. Temel hak ve hürriyetler, kişinin topluma, **ailesine** ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumluluklarını da ihtiva eder. Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz.

Özel hayatın gizliliği ve korunması bölümü Madde 20- Herkes, özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamaz (Aile Mahkemelerinde gizli duruşma isteme hakkı).

Ailenin korunması ve çocuk hakları bölümü Madde 41- (Değişik: 3/10/2001-4709/17 Md.) Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. (Ek fıkra: 12/9/2010-5982/4 Md.) Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, **yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça**, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir.

1.2.3.1.2. Medeni Hukuk:

Örgütlü yapılanmalar içinde yer alan insanların toplumsal huzur, güven ve barış içinde yaşamaları bir **düzenin kurulması** ile bu düzene ilişkin kurallar oluşturmaktan geçer. Her türlü toplumsal örgütlenmenin bir **hukuk düzenine** gereksinimi vardır. Hukuk düzeninin temel taşı ise Medeni hukuk düzenlemeleridir (Gençcan, 2013, s. 76).

Medeni hukuk özel hukukun en kapsamlı ve en önemli dalı niteliğini taşımaktadır. Medeni hukukla ilgisi olmayan bir kişiyi düşünmek mümkün değildir. Kişinin doğumu, ana-babasının velayeti altında büyümesi, reşit olması, bir yerde oturması, nişanlanması, evlenmesi, eşiyle ilişkileri, mal-mülk sahibi olması medeni hukukun konusu ile ilgilidir (Süpermeýdan, 2008; Akt. Ezgin, 2011, s. 11). Medeni Hukukun işlevlerini Gençcan (2013, ss. 72-75), “Medeni hukuk, kişilerin doğumu öncesinden başlayarak ölümü sonrasını da içerecek şekilde gerek kişi gerekse malvarlığı ile ilgili bireysel ve toplumsal ilişkilerini düzenlerken aynı zamanda adaleti, güvenliği, huzuru da sağlar ve gereksinimleri karşılar” ifadesi ile açıklamaktadır.

Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş yıllarında Medeni Kanun olarak algılanabilecek bir kanun yoktu. Sadece 20 Nisan 1869 tarihinde yazılmaya başlanan ve 16 Ağustos 1876 tarihinde tamamlanarak yürürlüğe konulmuş olan ve sözleşmelerin bir kısmına değinebilen Mecelle vardı (Gençcan, 2012, s. 55). Mecelle çok önemli ilkelere yer vermekle birlikte bazı eksiklikleri söz konusuydu. Ülkemizde Cumhuriyet’in ilanından sonra gerçekleştirilen reformların temelinde, kadınların kamusal alana çıkarılması, toplumsal alanın her alanında etkin ve etkili kılınmaları düşüncesi yer almıştır. Cumhuriyet, zihniyeti ulusçuluk, akılcılık, bilimsellik, laiklik, modernleşme amaçlarının yanı sıra, kadınlar için siyasal, toplumsal ve yasal eşitliği de öncelikle savunmuştur (Çınar, 2002, s. 3). İhtiyacı karşılayabilmek üzere Türk hukuk devriminin temel taşlarının en büyüğü olarak nitelendirilebilecek olan 743 sayılı Türk Kanunu Medenisi, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 17 Şubat 1926 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanmak suretiyle 4 Ekim 1926 tarihinde yürürlüğe girmişti (Gençcan, 2012, s. 55). 17 Şubat 1926 tarihinde kabul edilen **Türk Medeni Kanunu toplumumuza çağdaş uygarlık yolunu açmıştır**. Dönemin en çağdaş yasası kabul edilen 1926 Medeni Kanunu 76 yıl gibi çok uzun bir süre Türk toplumunun çağdaş ve uygar yapıda yaşamını sürdürmesini sağlamıştır (Çınar, 2002, s. 3).

Diğer adı ile Türk Yurttaşlık Yasası olan bu yasa, bizi ümmet olmaktan ulus olmaya, kul olmaktan birey olmaya taşıyan ve doğumdan ölüme tüm yaşantımızı hukukun güvenceleriyle donatan bir yasaydı. Yasanın temel özelliği; bilime ve akla dayanmasıydı (Akın, 2004, s. 6).

1950’lerden itibaren toplumdaki dönüşüme uğrayan sosyal, ekonomik, siyasal koşullar da yeni Medeni Kanunun oluşması için zemin hazırlamıştır, kısacası içsel faktörler değişiklik yapılmasında etkili olmuştur. Buradan da anlaşılıyor ki sadece Avrupa Birliği sürecine uyum sağlamak ve onun koşullarına uymak zorunda kalındığı için değil Türk toplum yapısının ihtiyaçlarından dolayı gerek kadın hareketlerinin, sivil toplum örgütlerinin gerekse Türk hukukçularının çalışmaları ile yeni Medeni Kanun düzenlenmiştir (Ezgin, 2011, s. 114).

TBMM, Medeni Kanunun değiştirilmesi hakkında genel gerekçesinde de ifade edildiği üzere canlı varlıkların, organizmaların zamanla yaşlanması ve beklenen performansı göstermekten yavaş yavaş uzaklaşması gibi, sosyal varlıklar olan kanunlar da zamanla yaşlanmakta ve günün ihtiyaçlarına gereği gibi cevap vermekte zorlanmaktadır. Bu sebeptendir ki Medeni Kanun gibi temel kanunların belli bir süre geçtikten sonra baştan aşağı yeniden gözden geçirilmesi ve yaşanan çağın ve gelişen teknolojinin ihtiyaçlarına cevap verebilir hale getirilmesi kaçınılmazdır (Gençcan, 2012, s. 55). Açıklanan sebeplerle yeni bir Medeni Kanun hazırlanmış olup 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu 1 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe girmiş bulunmaktadır.

Medeni Kanundaki değişiklik ve yenilikler genellikle **aile içerisindeki kadın ve erkeği eşit konuma getirmek** amacını taşımaktadır. Akın (2004, s. 6), “01 Ocak 2002’de yürürlüğe giren Medeni Yasa değişikliğine koşut olarak, Anayasa’nın 41. Maddesine ‘Aile içinde kadın erkek eşittir’ cümlesi eklendi” tespitinde bulunmaktadır.

Yeni kanun düzenlemeleri kısaca şöyledir; evlenme yaşının düzenlenmesi, evlendirme işlemlerinin nüfus idaresine verilmesi, evlenme başvurusunun sadece erkeğin değil kadının da yerleşim yerindeki evlendirme memurluğuna da yapılabileceği kabul edilmiştir. Kocanın evin reisi olması hükmü kaldırılmış; buna göre eşler evlilik yaşantısıyla ilgili konularda eşit iki birey olarak karar verebileceklerdir. Konutu seçme hakkı kocaya değil eşlere tanınmıştır. Eşlerin konutu birlikte seçme hakları karşısında,

artık koca tek başına konutu değiştiremeyecek, tek başına seçtiği konuta karısına davet edemeyecek, bu davetin gereğini getirmeyen karısına karşı terk nedeniyle boşanma davası açamayacaktır. Kadının çalışması kocasının iznine bağlı olmaktan çıkartılmıştır. Kocanın yerleşim yerinin kadının da yerleşim yeri olduğu hükmü kaldırılmıştır. Diğer yandan yeni yasa ikametgâh sözcüğü yerine yerleşim yeri sözcüğünü kullanmıştır. Böylece boşanma davasını kadın kocasının yerleşim yerinde açmak zorunda değil kendi yerleşim yerinde de açabilir. Velayette kocanın üstün oyu kaldırılmıştır. Buna göre çocuğa ad verilmesinde, nerede eğitim göreceğine, malların hangi yatırım araçlarında değerlendirileceğine, hastalığında nerede tedavi, göreceğine, ayrı bir konut edinmesi gerektiğinde konutun nereden kiralanacağına vs. konularda ana-baba birlikte karar verirler. Kanunda vesayette ve mirasta eşitliği zedeleyen maddeler artık yoktur. Yeni yasa mirasın taksiminde, tereke malları arasında bulunan ve ekonomik bütünlüğü bozulmaması gereken tarımsal taşınmazların hangi mirasçıya özgüleneceği konusunda erkek evlatlara kızlara nazaran öncelik tanıyan maddeye yer verilmemiştir. Ayrıca eşler birliğin giderlerine güçleri oranında emek ve mal varlıkları ile katılırlar. Bununla birlikte kadının soyadına ilişkin kanunda 1998 yılında bir değişiklik yapılmıştır. 2001 yılında kabul edilen Medeni Kanun'da da bu değişikliğe aynen yer verilmiştir. Buna göre kadın, evlenmekle kocasının soyadını alır; ancak, evlendirme memuruna başvurduğu takdirde kocasının soyadı önünde önceki soyadını da kullanabilir. Özetle; Medeni Kanun'un **sadece ailedeki bir bireyi değil eşleri korumayı hedeflediği ve eşler arasında eşitlik ilkesine uygun davrandığı görülmüştür. Bu Medeni Hukukun yenilikçi, çağdaş özelliğini vurgulamaktadır.**

Yine kanun maddeleri incelendiğinde Avrupa Birliği hukuk kurallarından Türk toplum yapısına uymayanlara kanunda yer verilmediği ve yanlış anlaşılmaya neden olacak maddelere ek hükümlerle açıklama getirildiği tespit edilmiştir. Buradan da Türkiye'nin Avrupa Birliği Hukuku'na koşulsuz şekilde bağlı olmadığı, hukukçuların maddeleri koyarken ülkenin toplum yapısını göz önünde bulundurduğu ve buna göre Birliğin uygun olmayan hükümlerine yer verilmediği sonucu çıkarılmaktadır (Ezgin, 2011, s. 114).

Bu nedenle burada medeni hukukun en önemli dallarından biri olan ve kadın erkek eşitliğini sağlamak amacıyla üzerinde değişiklikler yapılan aile hukukunun tanımını

vermek ve bu hukuka değinmek faydalı olacaktır. Medeni hukukun diğer dalları ise kişiler hukuku, miras hukuku, eşya hukuku ve borçlar hukukudur (Gençcan, 2013, s. 77).

Aile hukukunun **başlıca inceleme konuları**; nişanlanma, evlenme, karı-kocanın karşılıklı hak ve ödevleri, mal rejimleri, evliliğin sona ermesi, boşanma, hısımlık, nesep, evlat edinme, velayet, vesayet vs. şeklinde belirtilmektedir (Gözler, 1998, s. 17). Buradan yola çıkarak aile hukuku; kişinin içinde bulunduğu ve aile topluluğunun, üyeleri ile olan ilişkilerini düzenleyen medeni hukukun bir dalıdır şeklinde tanımlanabilir (Süpermeydan, 2008, Akt. Ezgin, 2011, s. 12).

Hukuk alanında yapılan değişikliklerle birlikte kadınlar; özellikle aile hukuku alanında önceki aile hukuku değişikliklerinde olduğu gibi 2001 yılında da kadın erkek eşitliği bağlamında bazı önemli haklar elde etmişlerdir (Biricikoğlu, 2006; Akt.Ezgin, 2011, s. 14). Ancak Türkiye’de 2000’li yıllarda kadının konumu incelendiğinde, kadının eğitim düzeyinin düşük, çalışma yaşamına katılımının yetersiz olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Türkiye’de kadının hukuksal yeniliklere karşın toplumsal cinsiyet rolünü aşamadığı görülmektedir (Ereş, 2006, s. 43). Gerçekten de kadınlar zamanla medeni hukuk da özellikle de aile hukukunda erkeklerle eşit konuma gelebilecek haklar elde etmişlerdir. Ancak günümüz itibariyle bu hakların uygulanması yönünde yeterince bilinçli olunmadığı, çoğu kadının yasal haklarından habersiz bulunduğu görülmektedir.

1.2.3.2. Evlilik Birliğinin Korunmasına Yönelik Kanunlarda Bulunan Maddeler

Boşanmaları ve aile içi şiddeti azaltmanın yolu sosyal hizmetin de savunduğu önleyici ve koruyucu çalışmaları başlangıçta yapmaktır. Bu çalışmalar aslında Medeni Hukuk alanında da yapılmalı ve sağlıklı evliliğin devamı için ilgili kanunlar da gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Ancak, kanunlara ne kadar önleyici ve koruyucu yönde Madde girerse girsin, bu kanunları uygulayan hukukçuların konunun önemini ve felsefesini anlamış olması ve etik kararlar vermesinin önüne geçemez. Diğer bir bakış açısıyla, önleyici ve koruyucu çalışmalar boşanmaların önüne geçemezse bile, boşanma arabuluculuğu için bir kültür yaratarak, en azından aile üyelerinin ve çocuklarının boşanma sürecini daha kolay geçirmelerine ve yaşam kalitelerine katkıda bulunabilir.

Anayasa'nın ailenin korunması kenar başlıklı 41 inci maddesinde “ailenin Türk toplumunun temeli olduğu ve devletin ailenin huzur ve refahı için gerekli tedbirleri alacağı ve gereken teşkilatı kuracağı” belirtilmektedir. Medeni Kanun'un Aile Hukuku ile ilgili maddeleri deyince aklımıza hemen boşanmayı düzenleyen maddeler gelir. Hâlbuki Medeni Kanunumuzda **evliliğin bitmesini düzenleyen maddeler dışında evlilik birliğinin korunmasına yönelik maddeler de** bulunmaktadır.

Evlilik birliğinin korunmasına yönelik maddelerden ilki, evlilik devam ederken eşlerden birinin evlilik birliğinden doğan yükümlülüklerini yerine getirmemesi veya eşlerin evlilik birliğine ilişkin önemli bir konuda uyuşmazlığa düşmesi halini düzenleyen maddedir. Bu durumda eşler ayrı ayrı veya birlikte hâkimin müdahalesini isteyebilirler. Bu madde ile kanun koyucu, evlilik birliğinde yaşanan sorunları, evlilik boşanma noktasına gelmeden hâkimin müdahalesi ile çözmeyi amaçlamaktadır. Ancak nasıl ki bir hastalık ortaya çıkmadan doktora gidilmez, bir hukuki sorun yaşanmadan avukata danışılmazsa evlilikte yaşanan bir sorunun çözümü için hâkime başvurmak uygulamada yer alan bir madde değildir.

Kanunda hâkimin bu gibi durumlarda uzman kişilerin yardımına başvuracağı düzenlenmektedir. Evlilik birliğine ilişkin önemli konu eşlerin yaşayacağı yer, çocuklara ilişkin verilecek kararlar veya benzeri herhangi bir konu olabilir. Hâkim, durumun özelliğine göre eşleri yükümlülükleri konusunda uyarır, onları **uzlaştırmaya çalışır ve eşlerin ortak rızası** ile uzman kişilerin yardımını isteyebilir. Hâkim, gerektiği takdirde eşlerden birinin istemi üzerine kanunda öngörülen önlemleri alır.

Yukarıda açıklanan ve uygulamada hemen hemen hiç yer almayan maddenin yanı sıra, kanunda, evlilik birliğinin korunmasına yönelik olarak düzenlenen ve uygulamasına çok sık rastlanılan maddeler de vardır. Bunlardan ilki eşler birlikte yaşarken hâkimin, eşlerden birinin istemi üzerine ailenin geçimi için her birinin yapacağı parasal katkıyı belirlemesidir. Katkı miktarı belirlenirken bir eşin ev işlerini görmesi, çocuklara bakması, diğer eşin işinde karşılıksız çalışması, dikkate alınır. Bu katkılar, geçmiş bir yıl ve gelecek yıllar için istenebilir.

Uygulamada en çok yer alan maddelerden biri ise eşlerin birlikte yaşamaya ara vermesi halinde alınacak tedbirleri düzenleyen maddedir. Kanuna göre, ortak hayat sebebiyle

eşlerden birinin kişiliği veya ekonomik güvenliği ya da ailenin huzuru ciddi biçimde tehlikeye düştüğü sürece eşler ayrı yaşama hakkına sahiptir. Birlikte yaşamaya ara verilmesi haklı bir sebebe dayanıyorsa hâkim, eşlerden birinin istemi üzerine birinin diğerine yapacağı parasal katkıya, konut ve ev eşyasından yararlanmaya ve eşlerin mallarının yönetimine ilişkin önlemleri alır. Eşlerden birinin haklı bir sebep olmaksızın diğeri ile birlikte yaşamaktan kaçınması veya ortak hayatın başka bir sebeple olanaksız hale gelmesi üzerine de aynı önlemler talep edilebilir. Eşlerin ergin olmayan çocukları varsa hâkim, ana ve baba ile çocuklar arasındaki ilişkileri düzenleyen hükümlere göre gereken önlemleri alır. Yani çocukların kimin yanında kalacağı ve diğer eş ile kişisel ilişkilerinin nasıl olacağı konuları hâkim tarafından düzenlenir.

Kanunda evlilik birliğini korumak amacıyla düzenlenen bir madde de borçlulara ait önlemlerdir. Buna göre eşlerden biri, birliğin giderlerine katılma yükümlülüğünü yerine getirmezse, hâkim onun borçlularına, ödemeyi tamamen veya kısmen diğer eşe yapmalarını emredebilir.

Evlilik birliğinin korunması gereken yönlerinden biri de şüphesiz evliliğin ekonomik varlığının korunmasıdır. Ailenin ekonomik varlığının korunması veya evlilik birliğinden doğan mali bir yükümlülüğün yerine getirilmesi amacıyla hâkim, eşlerden birinin istemi üzerine, belirleyeceği malvarlığı değerleriyle ilgili tasarrufların ancak diğer eşin rızasıyla yapılabileceğine karar verebilir. Hâkim, eşlerden birinin taşınmaz üzerinde tasarruf yetkisini kaldırırca, bu durum taşınmazın tapu kütüğüne şerh edilir.

Bir evlilik içinde sorun yaşandığında öncelikle sorunun çözümü için çaba harcamak, uzlaşmaya çalışmak, gerektiğinde uzmanlardan yardım almak, sorun çözülene kadar geçici önlemler almak gerekmektedir. İşte Medeni Kanun'da evlilik birliğinin korunması ile ilgili olarak düzenlenen bu maddeler bu amaca hizmet etmek için yer almış olup, **hedeflenen, sorun olan evlilikleri boşanma noktasına getirmemek, sorunları çözmektir.**

Aile mahkemeleri kanunu ile getirilen **belki en önemli değişiklik** hâkimin **tarafı sulha teşvik** etmesidir. Buna göre aile mahkemeleri, önlerine gelen dava ve işlerin özelliklerine göre, esasa girmeden önce, aile içindeki karşılıklı sevgi, saygı ve hoşgörünün korunması bakımından eşlerin ve çocukların karşı karşıya oldukları

sorunları tespit ederek bunların sulh yoluyla çözümünü, gerektiğinde uzmanlardan da yararlanarak teşvik eder. Yani hâkim öncelikle davanın esası ile ilgili işlemleri yapmadan önce, sorunları tespit ederek anlaşma yoluyla çözüm sağlamaya çalışır. Bu mümkün olmadığı takdirde yargılamaya devam olunur.

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (2009b, s. 250)'nün “Türkiye’de Aile Mahkemeleri Uygulaması ve Uygulamanın Değerlendirilmesi” araştırması sonuçlarında; 4787 sayılı Kanun’un 7. Maddesinde öngörülen sulha davette başarı oranının çoğunlukla tek haneli rakamları geçmediği, bu duruma aile mahkemesi hâkimlerinin uzmanlardan yeterince faydalanmadığı neden olarak gösterilmektedir.

Aile mahkemelerinde görevli uzmanlar tarafından aileler ya da kişiler ile yapılan görüşmelerin en önemli noktası, mahkeme ortamının dışında, insanların yaşam koşullarını görmek ve gözlemlemek, ailenin kurulma özgeçmişinden, yaşadıkları dönemseller sorunlara değin öykü anlama ve dinleme sorumluluğu taşımasıdır. Gözlem, etkileşim ve teşvik etme rolleri aile görüşmelerinde önemli sorumluluklardandır. Görüşme süreci içinde uzmanın profesyonel çabası ailenin ve kişilerin problem çözme kapasitesini artırmaya ve güçlerini ortaya çıkarmaya yöneliktir (Çay, 2012, s. 7).

Ülkemizde davalar, adalet sistemindeki pek çok aksaklıklar nedeni ile uzamakta ve kısa sürede sonuca bağlanamamaktadır. Hal böyleyken hâkimin davanın esasına girmeden önce sorunu tespit etmesi ve anlaşma yoluyla çözüm üretmeye çalışması, davanın daha da “uzamasına” neden olacaktır. Bu nedenle şu anda uygulamada çoğu aile mahkemesince, tarafları sulha teşvik hâkimin **taraflara sulh imkânı olup olmadığını sorması ve bunu duruşma zaptına geçirmesi şeklinde gerçekleştirilmektedir**.

12/1/2011 tarihinde kabul edilen 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanununda, “hâkim ön inceleme aşamasında, taraflar arasındaki uyuşmazlığı saptarken, sulh önerisinin sonuç doğuracağı kanaatine varırsa, taraflara sulh önerecektir” ifadesi bulunmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken husus, hâkime tanınan kanaat hakkının sulh önerisini yapıp yapmamak konusuna ait olmayıp, sulh önerisinin sonuç verip vermeyeceği konusuna ait olduğudur. Bu nedenle, eğer hâkim, tarafların sosyal yapısı, uyuşmazlık konusundaki düşünceleri, uyuşmazlığın çözümündeki beklentileri, vb. konuları değerlendirerek, taraflara sulh önerilirse, uyuşmazlığın sulh ile çözümleneceğine kanaat

getirirse, taraflara **sulhu önermekle yükümlüdür**. Bu hâkime yüklenmiş bir görevdir. Bu görevden kaçınmaz (Dedeğaç, 2011, s. 285).

Dedeğaç (2011), uygulanmaktan ötürü, uyuşmazlıkların, tarafların katılımı ve kendi iradeleri ile çözülebilmesini sağlamak için, sulh yolunu gösteren yasa koyucunun, ısrarla sulh yolunu öneren yasa maddelerini hayata geçirmesini, doğru yorumlamak gerektiğini; yasa koyucunun uyuşmazlıkların çözülmesine ilişkin kuralları koyarken neden taraf iradelerine öncelik verdiğini, Devletimize ait bir erki neden vatandaşlarla paylaşmaya hazır olduğunu, düşünmek gerektiğini; örneğin, HMUK un 494-499 maddelerinde boşanma davalarında sulh önerilmesi gerektiğini düzenleyen hükmünün uygulanmaktan ötürü kaldırılmasına rağmen neden Aile Mahkemelerinin Kuruluş Görev ve Yargılama Usullerine dair Kanunun 7. Maddesinde de yeniden yasalaştığını düşünmek gerektiğini ısrarla yazısında belirtmektedir (s. 287).

Ayrıca 1136 Sayılı Avukatlık Kanununda da uzlaşma hususu **Madde 35/A -** (Ek Madde; 02/05/2001 - 4667/23. Md.)’de; “Avukatlar dava açılmadan veya dava açılmış olup da henüz duruşma başlamadan önce kendilerine intikal eden iş ve davalarda, tarafların kendi iradeleriyle istem sonucu elde edebilecekleri konulara inhisar etmek kaydıyla, müvekkilleriyle birlikte karşı tarafı uzlaşmaya davet edebilirler. Karşı taraf bu davete icabet eder ve uzlaşma sağlanırsa, uzlaşma konusunu, yerini, tarihini, karşılıklı yerine getirmeleri gereken hususları içeren tutanak, avukatlar ile müvekkilleri tarafından birlikte imza altına alınır. Bu tutanaklar 09/06/1932 tarihli ve 2004 sayılı İcra ve İflas Kanununun 38 inci maddesi anlamında ilam niteliğindedir” ifadesi ile öncelikle sulh yolunun denenmesi gerektiği açıkça belirtilmektedir.

Sulh yolunun ailenin tekrar bir araya gelmesine vesile olunmasının yanında çekişmeli boşanmaların **anlaşmalı boşanmaya** dönüştürülerek stresli mahkeme sürecinin kısaltılması ve husumetlerin önlenmesi olarak değerlendirilebilir. Yasa’nın sulh yolu için mahkeme uzmanlarını işaret etmesine rağmen, yanlış uygulamalar nedeniyle uzmanlardan yeterince yararlanılmadığı hususu ile, Uzlaşma (Arbuluculuk) Kanunuyla, yetiştirilme amaçları müvekkillerinin haklarını her durumda korumak olan avukatların aile hukukundan doğan dava ve işleri, **taraflar arasındaki karşılıklı saygı, sevgi ve hoşgörünün korunması ilkesini gözeterek ve tarafsız olarak** nasıl gerçekleştirebilecekleri hususunun tartışmaya açılması gerektiği değerlendirilmektedir.

1.2.3.3. Anlaşmalı Boşanma

Boşanma arabuluculuğunun nihai hedefi; birbirini severek evlenen, birlikte yaşanmayı hayal eden ve çocuk sahibi olduktan sonra istenmeyen birçok yaşantı sonrası kendi aralarındaki sorunları çözemeyip, belki de aile danışmanlığı hizmeti aldıktan sonra boşanmaya karar veren çiftlerin; boşanmanın olumsuz süreçlerini yaşarken, mahkeme ortamında şartların daha da zorlaştırıldığı durumlarda birbirlerine ve çocuklarına daha fazla zarar vermedikleri, boşanmanın her iki taraf içinde daha adil koşullarla, daha kısa zamanda, daha ekonomik olabileceği, boşanma sonrası her iki tarafın ve ailelerinin dost olarak kalabileceği, çocukların her iki ebeveyni de düzenli olarak görebilecekleri ve destek alabilecekleri, ortak kararlar alarak boşanma sürecini tamamlamalarını sağlamaktır. Bu koşullar da ancak, süreç içerisinde iyi yapılandırılmış bir anlaşmalı boşanma ile sağlanabilir.

Boşanma süreci; aile birliğinin parçalanması, eşlerin ve çocukların hakları açısından önemli bir sorun alanıdır. Zina, cana kast, kötü muamele, terk, ayrı yaşama ve şiddetli geçimsizlik gibi nedenlerle aileler boşanma davaları açmaktadır. Dava öncesi, süreci ve sonrası; ailelerin bütünlüğünün korunması, ayrılık halinde ise tarafların hak ve çıkarlarının korunması önemli bir ekonomik, sosyal, psikolojik ve hukuki destek mekanizmasını gerektirmektedir.

Boşanma davasının hangi hallerde açılabilceği, TMK’da sınırlı olarak sayılmıştır. Boşanma sebeplerini, özel ve genel boşanma sebepleri olarak iki grupta incelemek daha kolay olmaktadır. Buna göre özel boşanma sebepleri: zina (TMK Md. 161), hayata kast veya onur kırıcı davranış (TMK Md. 162), suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürme (TMK Md. 163), terk (TMK Md. 164), akıl hastalığı (TMK Md. 165) olarak sayılmıştır. Türk Medeni Kanunu’nun 166. Maddesi ise genel bir boşanma sebebi olan -evlilik birliğinin sarsılmasını- düzenlemektedir. Evlilik birliğinin sarsılması da üç başlık altında incelenebilir: Evlilik birliğinin temelinden sarsılması, anlaşmalı boşanma ve ortak hayatın tekrar kurulamaması.

Medeni Kanunumuzda boşanma sebepleri sınırlı olarak sayılmıştır. Yani açılan bir boşanma davasında hâkimin boşanmaya karar verebilmesi için sayılan sebeplerden birinin mevcut olması gerekir. Bu sebeplerden biri de “Evlilik Birliğinin Sarsılması”dır.

Bu madde kapsamında özel boşanma sebebi olarak anlaşmalı boşanma da düzenlenmiştir.

Anlaşmalı boşanmaya karar verilebilmesi için evliliğin en az bir yıl sürmüş olması, eşlerin birlikte başvurmaları ya da bir eşin diğerinin davasını kabul etmesi (bu durumda, tarafların evlilik birliğinin temelinden sarsılmış olduğunu ispatlamalarına ihtiyaç duyulmaz), eşlerin bizzat dinlenmeleri, boşanmayı serbest iradeleriyle istemeleri, boşanmanın mali sonuçları ve çocukların durumu hakkında anlaşmaları, hâkimin bu anlaşmaları uygun görmesi, görmezse gerekli değişiklikleri yapması, bu değişiklikler taraflarca da kabul edilirse boşanmaya karar verilmesi, kabul edilmezse ve açıklanan koşullardan bir tanesi bile eksikse taraflardan delillerini sunarak evlilik birliğinin temelinden sarsıldığını ispatlamaları gerekir.

Anlaşmalı boşanmanın koşulları oluştuğunda hâkim bu durumla bağlı kalarak mutlaka boşanma kararı verecektir, hâkim bu durumda ayrılık kararı veremez. Hâkim anlaşmalı boşanmada diğer konularda olduğu gibi çocuğun velayeti konusunda tarafların anlaşmasını uygun görmezse bu konuda yeniden düzenleme yapar. Taraflarca bu düzenleme uygun görülürse boşanma kararı verilebilir. Aksi takdirde taraflardan delilleri sorulup toplanarak sonuca göre karar verilir.

Anlaşmalı boşanmada boşanmanın sonuçlarına ilişkin sözleşmeler hâkimin onayı olmadan sonuç doğurmaz. Yani bir boşanma dosyasına sunulmak üzere hazırlanan ve imzalanan bir protokolün hâkimin onayı olmadan geçerliliği yoktur. Bu protokol, verilen boşanma kararının hüküm bölümüne geçirilir. Hükümde bu yönler tereddüt yaratmayacak ve infazda kolaylıklar sağlayacak biçimde açıkça gösterilmelidir.

Taraflar kanuna, ahlaka, kişilik haklarına aykırı olmamak koşulu ile her konuda serbestçe anlaşabilirler. Anlaşma hükümlerinin yerine getirilebilir olması yeterlidir. Anlaşarak boşanmadan sonra taraflar arasında hiçbir hak ve alacak kalmaz. Dava ile birlikte kendi adına nafaka veya tazminat istemeyen eş daha sonra bu taleplerde bulunamaz.

Boşanma davasının devamı sırasında, boşanma ile ilgili iradeler açıklandıktan sonra taraflardan biri boşanma iradesinin hata, hile veya zora dayalı olduğunu ileri sürerse hâkim bu konuyu öncelikle inceleyerek sonucuna göre karar verir. Bu yön

araştırılmadan ve doğru olup olmadığını incelenmeden davaya devamla boşanma hükmü kurulamaz.

Kuşkusuz boşanma süreci hem tarafları hem de varsa çocukları oldukça yıpratıcı ve yoran bir dönemdir. Tarafların boşanma ve boşanmanın sonuçları konusunda **uzlaşarak** davanın anlaşmalı boşanma şeklinde görülmesi ise tarafların ve çocukların bu süreçten en az zararlı çıkmasını sağlayabilecektir.

1.2.3.4. Aile Mahkemeleri

Anayasanın ailenin korunması kenar başlıklı 41 inci maddesinde “ailenin Türk toplumunun temeli olduğu ve devletin ailenin huzur ve refahı için gerekli tedbirleri alacağı ve gereken teşkilatı kuracağı” belirtilmektedir. Bu doğrultuda, Türkiye’de aile mahkemelerinin bir uzmanlık mahkemesi olarak kurulması ve aileye ilişkin uyuşmazlıkların bu ihtisas mahkemelerince çözüme kavuşturulması gündeme gelmiştir.

Adalet Bakanlığınca hazırlanan ve Bakanlar Kurulunca 29.3.2002 tarihinde kararlaştırılan “Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun Tasarısı” genel gerekçesinde ifade edildiği üzere; “toplumun temelini oluşturan ailenin korunması için gerekli önlemlerin alınması ihtiyacı her geçen gün artmış olup bir toplumda sosyal barış ve adaletin sağlanmasında, demokratik haklara saygılı, sağlıklı, topluma yararlı bireylerin yetiştirilmesinde ailenin önemi inkâr edilemez bir gerçektir. Ailenin korunması görevi ise Devlete aittir. Günümüzde birçok sahada olduğu gibi, sosyal yapıdaki baş döndürücü gelişmeler ve karmaşıklık, eşlerin ve çocukların da sorunlarının artmasına ve olumsuzluklar yaşamalarına neden olabilmektedir. Bu sorunların çözümünde yargı alanına giren konular bakımından da bir takım yenilikler getirilmesi zorunluluğu bulunmaktadır.” Aile mahkemesi, medeni yargı alanında kurulmuş olan özel mahkemelerden biridir (Gençcan, 2012, s. 56).

Yeni Medeni Kanun’un yürürlüğe girmesinin ardından, bu kanunla paralellik gösteren Aile Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usullerine Dair Kanun 09.01.2003 tarihinde kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun **amacı**, aile hukukundan doğan

dava ve işleri görmek üzere kurulan aile mahkemelerinin kuruluş, görev ve yargılama usullerini düzenlemektir.

Yürütme ve yürürlük maddeleri olarak 11 madde ve bir geçici maddeden oluşan kanun; Türk Medeni Kanunu'nun aile hukuku adlı ikinci kitabında yapılan değişikliklerle gündeme gelen ve özellikle cinsiyet ayrımcılığından kaynaklanan kadın-erkek eşitsizliğini ortadan kaldıran hükümlerin ve çocuk haklarının özenle korunmasını amaçlamaktadır. Birinci maddesinde amaç ve kapsamı tanımlanan yasanın, ikinci maddesi ise Aile Mahkemelerinin kuruluşuna ilişkin hükümleri içermektedir. Buna göre; aile mahkemeleri, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun olumlu görüşü alınarak, Adalet Bakanlığı tarafından her ilde ve nüfusu yüz binin üzerindeki her ilçede tek hâkimli ve Asliye Hukuk mahkemesi derecesinde olmak üzere kurulur.

Bu madde gereği ilk aşamada 114 aile mahkemesi kurulmuş (2008 yılında 157), aile mahkemesinin bulunmadığı yerlerde Sulh Hukuk Mahkemeleri görevli sayılmıştır. Ancak ilçelere ilişkin olarak öngörülen nüfus sayısı ölçütü yerine gelen iş sayısı ölçütünün kabul edilmemesi bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir (Aile ve Sosyal Araştırmalar Gn.Md. 2009b, s. 255).

Bu kanun ile öncelikle davaya bakan hâkim yönünden önemli değişiklikler getirilmiş ve aile mahkemeleri hâkimlerinin, **evli, çocuk sahibi ve otuz yaşını doldurmuş olması koşulu** getirilmiştir. Ayrıca aile mahkemesinde görevlendirilecek hâkimin **tercihan** aile hukuku alanında lisansüstü eğitim yapmış olması aranmıştır. Böylece hâkimin evli ve çocuk sahibi olmasının, eşler arasındaki uyuşmazlığın çözümünü kolaylaştıracağı düşünülmüştür (Madde-3).

Ancak, 14.04.2004-5133/1 Md. ile, “evli, çocuk sahibi ve otuz yaşını doldurmuş ve **tercihan** aile hukuku alanında lisansüstü eğitim yapmış” ifadesi değiştirilmiş ve tercihan kelimesi cümlelerin başına getirilerek “**tercihan** evli, çocuk sahibi ve otuz yaşını doldurmuş ve aile hukuku alanında lisansüstü eğitim yapmış” olmuştur.

Yapılan bu değişiklik ile; aile kavramını bilmeyen, evlilik tecrübesi olmayan, çocuk sevgisini tatmamış ve sorumluluğunu üstlenmemiş, otuz yaşından genç (belki de yeni mezun), boşanma deneyimini yaşamış ve ön yargıları olabilecek kaç tane aile mahkemesi hâkimi olduğu bilinmemekle beraber, bu durum; aile mahkemelerinin

pratiğinde büyük sorunlara yol açarak kararlardan memnun olmayan ve Yargıtay temyiz yolunu kullanan boşanmış çiftlerin sayısında etkili olabilir. Ayrıca kanunda belirtilmiş aile hukuku alanında lisansüstü eğitim yapma koşulunun tercihan değil mecburi bir nitelik olması gerekirken, 2003 yılından bu yana kaç tane aile mahkemesi hâkiminin bu konuda lisansüstü eğitim yaptığı da sorgulanması gereken başka bir husustur. Kanunlarla düzenleme yapmanın yeterli olmadığı, kanunları uygulayanların ve toplumun aile kavramına bakış açısını geliştirmenin önemli olduğu bir kez daha ortaya çıkmıştır. Kanunların yapımı aşamasında; **bütüncül yaklaşımın gereği olarak** sentezci düşünme ve parçalar arası bütünlüğün sağlanması hususunun gözden kaçırılmakta olduğu düşünülebilir.

Yine bu kanun ile getirilen önemli bir değişiklik de, her aile mahkemesine uzman olarak psikolog, pedagog ve sosyal çalışmacının atanmasıdır. Bu uzmanlar, davanın esasına girilmeden önce veya davanın görülmesi sırasında, mahkemece istenen konular hakkında taraflar arasında uyuşmazlık nedenlerine ilişkin araştırma ve inceleme yaparak sonucu bildirir. Ayrıca mahkemenin gerekli gördüğü hallerde duruşmada hazır bulunur ve görüş bildirir. **Yine bu uzmanların da tercihan** evli, çocuk sahibi ve otuz yaşını doldurmuş olması ve aile sorunları alanında lisansüstü eğitim yapmış olmaları istenmektedir (Madde-4/3).

Aile mahkemeleri kanunu ile getirilen **belki en önemli değişiklik** hâkimin **tarafları sulha teşvik** etmesidir. Buna göre aile mahkemeleri, önlerine gelen dava ve işlerin özelliklerine göre, esasa girmeden önce, aile içindeki karşılıklı sevgi, saygı ve hoşgörünün korunması bakımından eşlerin ve çocukların karşı karşıya oldukları sorunları tespit ederek bunların sulh yoluyla çözümünü, gerektiğinde uzmanlardan da yararlanarak teşvik eder. Yani hâkim öncelikle davanın esası ile ilgili işlemleri yapmadan önce, sorunları tespit ederek anlaşma yoluyla çözüm sağlamaya çalışır. Bu mümkün olmadığı takdirde yargılamaya devam olunur (Madde-7).

Yine bu kanun ile Ailenin Korunmasına Dair Kanun'un birinci maddesinde yer alan "Sulh Hâkimi" ibaresi, "Aile Mahkemesi Hâkimi" olarak değiştirilmiştir. Böylece aile hukuku alanında iki ayrı görevli mahkeme ortadan kaldırılarak, Ailenin Korunması Kanunu'ndan yararlanmak isteyenlerin de aile mahkemelerine başvurması sağlanmıştır.

Aile mahkemelerinin kuruluş, görev ve yargılama usullerine dair kanun tasarısının 4. maddesi aile mahkemesinde bakılacak dava ve işleri düzenlemiştir. Buna göre bu mahkemede bakılacak davalar; evlenme, nişanlanma, evlenme ehliyeti ve engeller, evlenme başvurusu ve töreni, batıl olan evlenmeler, boşanma, evliliğin genel hükümleri, eşler arasındaki mal rejimi, soy bağının kurulması, evlat edinme, velayet, çocuk malları, ev düzeni, aile malları, vesayet düzeni, vesayet oranları, vesayetin yürütülmesi, vesayetin sona ermesi, vesayeti gerektiren haller kanunlarla verilen diğer görevlerdir. (Baktır, 2003, ss. 42- 43).

Toplumun temel yapı taşlarından biri olan aile kurumunu ilgilendiren davaların görüldüğü aile mahkemelerinde **bazı sevindirici sonuçlar olmasına rağmen, olumsuz uygulamalar da göze batmaktadır.**

Cılga (2008, ss. 1-9), “Medeni Kanun; aile hukuku alanında, demokratik toplum düzeninin ve demokratik aile yaşamının gelişmesine temel olacak düzenlemeler yapmıştır. Aile mahkemesi Türk ailesinin tam bir yapı değiştirmesi sürecini destekleyecek mekanizma olarak sistemi tamamlayıcı bir öge olacaktır” ifadesiyle aile mahkemelerine olan gereksinimi dile getirmiş, ancak uygulamada bazı sorunlar olduğunu da araştırmalarının sonucunda belirtmiştir.

Ülkemizde faaliyet gösteren Aile Mahkemelerinin görevlerini sağlıklı olarak yerine getirmesinde kuruluşlarından kaynaklanan bazı aksaklıklar mevcuttur. Cılga (2005, ss. 7-33 ve Cılga, 2008, ss. 102-107), aile mahkemeleri hâkim ve uzmanlarının kendi ifadelerinden “Aile Mahkemelerinin 4787 Sayılı Kanunun 6. Maddesindeki alt yapı kurulmadan ve diğer düzenlemeler yapılmadan aceleye getirilerek Kanunun çıkarılması, uzmanların görevlerinin açıkça tanımlanmaması ve çalışmalarını kolaylaştırıcı alt yapının kurulmaması, sistematik bir yaklaşımın geliştirilmemesi ve bilimsel çevrelerden görüş alınmamış olması, hâkimlerin ve uzmanların taraflarla görüşme ve dinleme eksikliği, iletişim kurmadaki isteksizlik, iş yoğunluğu ve iş yükünün ağırlığı, görev alanının çok geniş tutulmuş olması, boşanma sürecinde çok ileri aşamada dosyanın uzmana verilmesi, hâkimlerin uzmanların yeterliliği hakkındaki şüpheleri gibi aksaklıklar” boşanma sürecindeki çiftlerin bazı durumlarda adil bir boşanma kararı ile boşanmalarının önünü kesmekte, çiftleri yıpratmakta ve boşanma sonrası huzursuzluk

ve husumetlerin gelişmesine neden olabilmekte, bundan da en çok yeterli ebeveyn desteğini alamayan çocuklar etkilenebilmektedir.

Benzer bulgular Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (2009b, ss. 248-256)'nın “Türkiye’de Aile Mahkemeleri Uygulaması ve Uygulamanın Değerlendirilmesi” araştırmasında da ifade edilmektedir. **Boşanma arabuluculuğu araştırmasını ilgilendiren sonuçlar özetle;** aile gibi özel bir alanda ve geçmişteki özel yaşantıların mahkemede görüşülmesi esnasında gerek mahkeme salonlarının yapısının, diğer mahkemelerle aynı mekânda bulunmasının, hâkimlerin taraflardan, çocuklardan ve tanıklardan yüksek bir yerde oturmasının, duruşmaların isteyen herkesin girip dinleyebileceği bir ortamda aleni yapılmasının, duruşmalarda alışlagelmiş kayıt yöntemlerinin sürdürülmesinin (dinlenen kişinin beyanlarının hâkim tarafından kâtime yazdırıldıktan sonra diğer beyana geçilmesi), duruşmalarda kimi yerlerde bir davanın duruşmasına ortalama 5-10 dakika süre tanınabildiği gibi hususlar belirtilmektedir.

Bu hususların gerek tarafların ve çocuklarının gerekse tanıkların kendilerini rahat hissetmelerine engel olduğu, üzerlerinde psikolojik baskı oluşturduğu ve kendilerini suçlu gibi hissetmelerine neden olabileceği, ayrıca taraflar arasında sulh sağlama ve ailenin bütünlüğünü koruma görevi de (7.Madde gereği) olan aile mahkemelerinin bu görevi layıkıyla yapmasına engel olabileceği gibi taraflar arasında gerek boşanma süreci gerekse boşanma sonrası husumet duygularının ortaya çıkmasına da neden olabileceği değerlendirilmektedir.

Nitekim aynı araştırmanın sonuçlarında; 4787 sayılı kanun’un 7. Maddesinde öngörülen sulha davette başarı oranının çoğunlukla tek haneli rakamları geçmediği, bu duruma aile mahkemesi hâkimlerinin uzmanlardan yeterince faydalanmadığı neden olarak gösterilmektedir. Konu TBMM’nin kanun tasarısı gerekçesinden okunursa aile mahkemelerinin kurulmasından büyük umutlar beklendiği görülmektedir “Tasarıyla kurulması öngörülen ve bünyesinde psikolog, pedagog ve sosyal çalışmacı bulunan aile mahkemeleri, aile hukukundan doğan dava ve işleri, **taraflar arasındaki karşılıklı saygı, sevgi ve hoşgörünün korunması ilkesini gözeterek**, gerektiğinde uzmanlardan da yararlanarak, eşlerin ve çocukların karşı karşıya oldukları sorunların **sulh yoluyla** çözümünü sağlamaya çalışacaktır. Böylece, yargılama görevinin yanında toplumun temel taşı olan ailenin korunmasına yönelik **koruyucu, eğitici ve sosyal önlemler** alma

gibi önemli işlevleri de yerine getirecek olan aile mahkemelerinin kurulması amacıyla bu tasarı hazırlanmıştır.”

1.2.3.5. Boşanmanın Tarafları Açısından Genel Sonuçları

Boşanma davasının sonuçları şüphesiz, öncelikle bu davanın tarafı olan kadın ve erkeği etkilemektedir. Oldukça zor bir süreç olan bu davanın, başlı başına taraflar üzerinde bir takım tinsel sonuçları olduğuna şüphe yoktur. Ancak, objektif hukuk düzeni, bu etkilerden bağımsız olarak davaya tarafları etkileyen bir takım başka sonuçlar da bağlamıştır (Koçyıldırım, 2010, s. 24).

Boşanma davasının taraflar açısından bir numaralı sonucu, elbette ki evlilik birliğinin sonlandırılmasıdır. Kanun, daha az kusurlu eşin bu davaya itiraz edebileceğini düzenlemiştir (TMK Md. 166/2). Tarafların birbirlerinden isteyebilecekleri tazminat bakımından temel unsur kusurdur. TMK Md. 174; hem maddi hem de manevi tazminatın kusursuz ya da daha az kusurlu eş tarafından, kusurlu eşten istenebileceğini işaret etmektedir. Bu talebin kabul edilebilmesi için de ilgili tarafın kendisinin daha az karşı tarafınsa daha fazla kusurlu olduğunu ispatla yükümlüdür (TMK Md. 6). Bu da tarafların iddia ve savunmalarının sertleşmesine yol açabilmektedir.

Boşanmanın taraflar açısından bir diğer sonucu da nafakadır. Boşanma yüzünden yoksulluğa düşecek taraf, kusuru daha ağır olmamak koşuluyla geçimi için diğer taraftan mali gücü oranında süresiz olarak nafaka isteyebilir (TMK Md. 175). Çocuğa fiilen bakan tarafın çocuğun giderlerine katılması için diğer taraftan isteyebileceği nafakaya ise iştirak nafakası denir (TMK Md. 329).

Velâyet ve kişisel ilişki de boşanmanın taraflarını yakından ilgilendiren bir başka sonucudur. Boşanma kararının kesinleşmesiyle birlikte evlilik birliği sona erdiği için, velâyetin beraber kullanılma olanağı da kalmayacaktır (Gençcan, 2010, s. 1047). Bu nedenle boşanma halinde velâyet çocuk kendisine bırakılan tarafa aittir.

Kişisel ilişki, boşanma davasında velâyet kendisine bırakılmayan tarafla çocuk arasında kurulan ilişkidir. Ana ve babadan her biri, velâyeti altında bulunmayan veya kendisine

bırakılmayan çocuk ile uygun kişisel ilişki kurulmasını isteme hakkına sahiptir (TMK Md. 323).

Nihayet boşanmanın taraflar açısından bir diğer sonucu mal paylaşımı bahsinde görülür. Hâkim eşlerin tabi olduğu mal rejimi esaslarına göre malları paylaşır.(TMK Md. 202 vd.)

1.2.3.6. Çocuk Teslimi Hakkındaki Kararların Yerine Getirilmesi

TMK'nın 324. maddesi uyarınca öncelikle velâyet kendisinde olan tarafa bir takım yükümlülükler yüklenmiştir. Buna göre; “Ana ve babadan her biri, diğerinin çocuk ile kişisel ilişkisini zedelemekten, çocuğun eğitilmesi ve yetiştirilmesini engellemekten kaçınmakla yükümlüdür.” (TMK Md. 324/1)

Koçyıldırım (2010) sosyal hizmet bakış açısıyla ve hukukçu nosyonu ile bu konuda çok değerli bir çalışmayı literatüre kazandırmıştır. Koçyıldırım (2010, s. 314)'a göre, çocuk teslimi (velâyet) ve kişisel ilişki kurulması da bu sorun alanları bakımından tipik bir örnektir. Gerçekten, **uygulamada anlaşmalı boşanmalarda çocuk teslimi veya çocukla kişisel ilişki kurulması bağlamında icra uygulamasına genellikle hiç rastlanmamaktadır.** Bu sonuç, her şeyden önce icra uygulamalarının engellenebilmesi bakımından tarafların “anlaşmalı boşanmaya” sevk edilmesinin önemli olduğunu düşündürmektedir. Ne var ki, aile mahkemeleri önüne gelen çekişmeli boşanma davalarının sayısı da oldukça fazladır. Çekişmeli boşanma davalarında genellikle davanın açılması aşamasında tarafların iletişimi kopmakta, bir taraf (genellikle erkek) ortak konutu terk etmekte, çocuk (yaşına göre de değişmekle birlikte) diğer ebeveynin (genellikle annenin) yanında kalmaktadır. Boşanma davası bakımından çocuğun bir ihtilaf haline geldiği nokta da burasıdır. Keza, çocuktan uzaklaşan eş, bir süre sonra çocuğunu görmek istemekte, çoğunlukla boşanma davasıyla beraber (ya da ayrı bir davayla) aile mahkemesinden çocukla kişisel ilişki kurulmasını (ya da velâyetin kendisine verilmesini) istemektedir. Belirtmek gerekir ki, ülkemizde yargının iş yükü nedeniyle, bir dava açıldıktan sonraki ilk duruşma, dava tarihinden yaklaşık üç ay sonraya bırakılmaktadır. Bu süre, özellikle çocuğun ebeveynle görüşmesi bağlamında oldukça uzundur.

Ne var ki, Koçyıldırım (2010)'ın yaptığı araştırmada; öznelere anlatımından uygulamada farklılıklar bulunduğu, bazı aile mahkemelerinin talep üzerine vakit geçirmeksizin mahkeme uzmanlarını görevlendirerek konuyla ilgili sosyal inceleme raporu (SİR) düzenlenmesini emrederek neticesine göre bir karar verdiği, bazı mahkemelerin ise duruşma gününe kadar bu konuyla ilgili karar vermedikleri, hatta bazılarının uzman dahi görevlendirmedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Her iki durumda da, mahkemeler genellikle davanın başında ya da dava sürerken velâyet ya da kişisel ilişki konusunda, icra edilebilir bir tedbir kararı vermektedirler. Uygulama bakımından dava sonunda verilen kararlar da kesinleşinceye kadar benzer özellikler taşımaktadır. Bu arada öznelere deneyimleri, **gerek karar sürecinin uzunluğu, gerekse de çekişmeli boşanma davasına özgü, “kusurluluk temelinde” ileri sürülen olaylar, şahitler ve diğer etkilerin, tarafların arasındaki gerilimin iyice artmasına sebep olduğunu ve bunun da çocuğun karşı tarafa teslimi ya da karşı tarafla görüştürülmesi sürecine olumsuz etkilerinin bulunduğunu** düşündürmektedir.

Bu doğrultuda, tam da bu aşama bakımından görünür hale gelen bir diğer sonuç; icra uygulamasını önleyici bir takım tedbirlerin alınması ile tarafların bilgilendirilmesi, desteklenmesi ve anlaşmaya teşvik edilmesi ihtiyacıdır. Bu noktada Koçyıldırım (2010)'ın yaptığı araştırmada; öznelere, avukatların bu aşamadaki rolüne ilişkin olarak bir takım olumsuzluklardan söz edilmiş, görüşülen avukatlar ise, tam aksine çoğunlukla tarafları uzlaştırmaya çalıştıklarından bahsetmişlerdir. Koçyıldırım (2010), bu aşamada önleyici ve destekleyici olma işlevini asıl görevleri müvekkilleri olan —tarafın menfaatlerini korumak olan avukatlardan beklemenin fazla iyimser bir bakış açısı olacağını aynı zamanda bir avukat olarak da belirtmektedir.

Çocuk teslimini kapsayan mahkeme kararı verildikten sonra, bu karara uymayan eş hakkında icra takibi başlatılabilir. İcra memurluğunca, çocuğu teslim etmeyen eşe bir icra emri çıkartılır. Bu icra emrinde 7 gün içinde çocuğu teslim etmesi istenir. Borçlu kendisine icra emrinin tebliğ edilmesini takip eden 7 gün içinde çocuğu teslim etmezse, çocuk nerede olursa olsun mahkeme kararı zorla yerine getirilir yani çocuk alınarak takibi yapana verilir. Bundan sonra çocuk borçlu tarafından yeniden alınırsa, artık ikinci bir icra emri çıkartılmasına gerek duyulmadan icra memurluğunca çocuk elinden zorla alınarak alacaklına teslim olunur. Aynı şekilde bir boşanma davası sonucunda bir eş

lehine çocukla kişisel ilişkisinin nasıl kurulacağı konusunda karar verilmiş olup da, diğer eş buna uymuyorsa yine bir icra emri yollanır ve bu icra emrinde çocuğun kişisel ilişkisi için karardan yararlanan kişiye engel olunmaması istenir. Aksi takdirde kararın zorla yerine getirileceği de icra emrinde gösterilir. Kanunun çocuk teslimi ile ilgili maddesinde bir değişiklik yapılmıştır ve 17.07.2003 kabul tarihli “İcra ve İflas Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile yapılan değişikliğe göre çocukların teslimine ve çocukla kişisel ilişki kurulmasına dair ilamların icrası, icra müdürü ile birlikte Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından görevlendirilen sosyal çalışmacı, pedagog, psikolog veya çocuk gelişimcisi gibi bir uzmanın, bunların bulunmadığı yerlerde bir eğitmenin hazır bulunması suretiyle yerine getirilir. Çocuk teslimi hakkındaki karara uymayanlar hakkında alacaklının şikayeti üzerine “İcra Tetkik Mercince” borçluya ceza verilir. Yani çocuk, mahkeme kararı ile kendisine verilen kişi, çocuk teslimi hakkındaki kesinleşmiş mahkeme kararının yerine getirilmesi sırasında, borçlu çocuğu gizler veya kararın yerine getirilmesinden sonra yeniden çocuğu kaçırsa, alacaklı borçlunun cezalandırılmasını şikayet edebilir. Bunun sonucunda çocuğu kaçıran veya gizleyen eş hakkında iki aydan altı aya kadar hafif hapis cezası verilir. Yani çocuğun kendisine teslimine karar verilen eş şikayetçi, çocuğu gizleyen veya teslim ettikten sonra kaçıran eş ise sanık olacaktır. Ancak süre şartı vardır, suçun işlendiğinin öğrenilmesinden itibaren 3 ay içinde sanık şikayet edilmelidir. Şikayetçi, şikayetinden vazgeçerse dava düşer. Dava sonunda borçlunun suçunun sabit olduğu ortaya çıkarsa bir aya kadar hafif hapsine, sabit olmamışsa beraatına karar verilir. Eğer hükümlülük kararı verilirse bu ceza hafif para cezasına çevrilebilir.

Anlaşmalı boşanmalarda çocukla velayet kendisine verilmeyen tarafın görüştürülmesi hususunda hemen hemen hiç problem yaşanmadığı Koçyıldırım (2010)’un araştırma sonuçlarından da görülmektedir. Çekişmeli bir boşanma sonucunda sanki bir para veya malın icrası gibi zorla icra edilen çocuğun ve bu sürecin ne kadar zahmetli ve külfetli olduğunu görerek ve boşanma arabuluculuğunun anlaşmalı boşanmaların sayısını artırarak topluma ne kadar fayda sağlayabileceği de önemli bir husustur.

1.2.3.7. Aile İçi Şiddetin Önlenmesine Yönelik Çıkarılan Kanunlar

Aile içi şiddet kavramı, ilk kez 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun ile yasal olarak kabul edilmiştir. Kanunun kabulünden önce, genel hükümler çerçevesinde çözümlenmeye çalışılan aile içi şiddet, kanun ile çözümlenmesi gereken bir olgu olarak ele alınmıştır. 4320 sayılı Kanun ile, Medeni Kanunda belirlenen genel önlemleri yürürlükten kaldırılması ya da sınırlandırılması değil, özel bir düzenleme getirilerek, aile içi şiddetin önlenmesinde etkinlik sağlanması amaçlanmıştır.

Ailenin korunmasına dair kanun 17/01/1998 tarihinde yürürlüğe girmiştir. İki temel ve iki yürürlük maddesinden oluşan bu Kanun ile aile bireylerinin **birbirlerine karşı korunması** için Medeni Kanunda düzenlenen genel tedbirlerin yanı sıra sınırlı sayıda birtakım tedbirler alınmasına imkan sağlanmıştır. 26/04/2007 tarihinde 5636 sayılı Yasa ile Kanunun ilk iki Maddesinde önemli değişiklikler yapılarak kanunun kapsamı fiilen birlikte yaşamayan bir kısım aile bireylerini de kapsayacak şekilde genişletilmiştir. 01/03/2008 tarihinde Ailenin Korunmasına Dair Kanunun Uygulanması Hakkında Yönetmelik çıkarılmıştır.

4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanunun **amacı**, kanunun genel gerekçesinde de belirtildiği üzere aile içi şiddeti **önlemek** ve şiddete maruz kalan aile bireylerini **korumaktır**. 4320 sayılı Yasa koruma kararını verme ve takibini yapma yetkisini adli makamlara vermesi yönüyle de ilktir.

4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun'da kusurlu eş ve diğer aile bireyi için öngörülen tedbirler:

- Aile bireylerine karşı şiddete veya korkuya yönelik söz ve davranışlarda bulunmamasını,
- Müşterek evden uzaklaştırılarak bu evin diğer aile bireylerine tahsisi ile bu bireylerin birlikte ya da ayrı oturmakta olduğu eve veya iş yerlerine yaklaşmamasını,
- Aile bireylerinin eşyalarına zarar vermemesini,
- Aile bireylerini iletişim araçları vasıtası ile rahatsız etmemesini,
- Varsa silah ve benzeri araçlarını genel kolluk kuvvetlerine teslim etmesini,

- Alkollü veya uyuşturucu herhangi bir madde kullanmış olarak şiddet mağdurunun yaşamakta olduğu konuta veya iş yerine gelmemesi veya bu yerlerde bu maddeleri kullanmamasını,
- Bir sağlık kuruluşuna muayene veya tedavi için başvurmasını ve
- Hâkimin uygun göreceği benzeri başkaca tedbirleri ifade eder.

Uygulamada en fazla başvurulanan tedbir yöntemi kusurlu aile bireyinin evden uzaklaştırılmasıdır.

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü'nün "4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanunun ve Uygulamalarının Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma" (2008, ss. 158-176), ile uygulamada yaşanan problemler şu ana başlıklar altında belirtilmektedir:

- 1) Mahkemeden zamanında talepte bulunulmaması,
- 2) Mahkemeden kararın geç çıkması,
- 3) Tedbirin takibinde yaşanan problemler,
- 4) Mağdurun tedbire hükmedilen aile bireyi ile tekrar birlikte yaşamaya başlaması,
- 5) 4320 sayılı Yasa uyarınca tutuklama,
- 6) Boşanmış eşlerin 4320 sayılı Yasa uyarınca korunması,

Kanunun uygulanmasına ilişkin taleplerin yaşanan aile içi şiddet olaylarına oranla oldukça az olduğu görülmektedir. Bunun nedenlerinden birisi **Türk aile yapısının aile içinde yaşananları aile içinde tutmak isteği, diğeri ise Kanunun yeterince bilinmemesi ve uygulanmasının diğersosyal tedbirlerle desteklenmemesi** olduğu belirtilmektedir.

Aradan geçen zaman içinde uygulamayla ilgili bir çok tereddüt ortaya çıkmış, çeşitli kavram kargaşaları yaşanmış ve Kanunun ortaya çıkan bir çok ihtiyacı karşılamaktan uzak olduğu görülmüştür. Buna karşılık, Ailenin Korunmasına Dair Kanun'da olumlu anlamda birçok değişiklik yapılmakla birlikte, şiddetin ortadan kaldırılması amacına hizmet etmesi için tamamlanması gereken bazı eksiklikler de tespit edilmiştir.

Uygulamada yaşanan sorunları göz önünde tutarak **yeni kanunda bu değişikliklerin büyük kısmı yapılmıştır.**

Kadına yönelik aile içi şiddetle mücadele çerçevesinde son dönemde iki önemli düzenleme TBMM tarafından kabul edilmiştir. Bunlardan ilki “Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi”, diğeri ise “6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun” dur. 20 Mart 2012’de Cumhurbaşkanı tarafından onaylanan 6284 sayılı yasa, “4320 sayılı Ailenin Korunmasına İlişkin Yasa”nın eksiklikleri üzerinden gündeme gelmiştir.

4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun ile karşılaştırıldığında 6284 sayılı Yasa’nın önemli iyileştirmeler sağladığı görülmektedir:

1- Yasa’nın amacı ve kapsamı, 4320 sayılı Yasa’ya göre daha net ve geniş bir şekilde tanımlanmış ve **evli olan, olmayan kadın ayrımı ortadan kaldırılmıştır.**

2- Aile içi şiddete maruz kaldığını iddia eden aile üyelerinin başvurularını yaptıkları her bir birimin görev ve sorumlulukları yasada açık bir biçimde tanımlanmıştır. Aile üyesi ilk başvurusunu ister kolluğa ister adli makamlara ya da Aile ve Sosyal Politika Bakanlığı’na yapmış olsun her bir birimin alacağı acil tedbirlere Yasa’da yer verilmiştir. Ancak geçmiş deneyimler bu konuda temkinli olmayı gerektirmektedir. 4320 sayılı Yasa’nın çıkmasını takiben ilgili kamu kurumlarının kadına ve çocuğa yönelik şiddet konularında görev ve sorumluluklarının kapsamlı ve ayrıntılı bir biçimde yer aldığı 2006/17 Sayılı Başbakanlık Genelgesi çıkarılmış, ardından Başbakanlık Genelgesi’nde yer alan görevlerin etkin uygulanması için İçişleri Bakanlığı Genelgesi yayınlanmıştır. **Genelgelerin uygulanmasında yaşanan sıkıntılar göz önünde bulundurulduğunda,** kurumların yapacağı acil görevlerin yasada yer almasının tek başına bu tedbirlerin yerine getirilmesini-uygulanmasını beraberinde getirmeyeceği açıktır.

3- Şiddet Önleme ve İzleme Merkezlerinin açılması Yasa’da yer alan bir diğer olumlu düzenlemedir. Yedi gün 24 saat hizmet verecek bu merkezlerde şiddete karşı koruyucu ve önleyici hizmetlerin yerine getirilmesi hedeflenmektedir.

4- Yasa’da mahkemenin aldığı kararlara uymayan kişiye yönelik caydırıcı hükümlere de yer verilmiştir. Örneğin koruma kararını ihlal eden bireye iddianame hazırlanmaksızın üç günden on güne kadar zorlama hapsi uygulanabilecektir.

5- Yasa’da ifade edilen bir diğer olumlu husus da mülki amirler tarafından koruyucu uygulamalar çerçevesinde şiddete maruz kalan kadınlara sosyal yardım verileceğidir. Uygulamada eğer kadın sığınma evinde kalıyorsa sığınma evi üzerinden başvuru yapılarak Sosyal Yardım Dayanışma Vakfı’ndan yardım alması sağlanıyordu. Bu madde ile sığınma evinde kalmayan şiddet mağduru kadınlar da sosyal yardımlardan yararlanabileceklerdir. Eğer etkin uygulanabilirse bu hususun, ekonomik nedenlerden dolayı şiddet döngüsünün içinde kalan kadınların hayatlarını kolaylaştırıcı bir işlev görebileceği değerlendirilmektedir.

6- Yasa’da düzenlemelere ilişkin eksiklikler de bulunmaktadır. Şiddete maruz kalan kadınları istihdama yönlendirmek amacıyla kreş imkanı sunulacağı Yasa’da ifade edilmektedir. Kadın çalışmıyorsa ve iş arıyorsa 4 ay, çalışmaya başladıysa 2 ay Devlet tarafından çocukların kreş ücretinin karşılanacağı ifade edilmektedir.

7- Ücretsiz çocuk bakımının kısa bir süreliğine verilmesi kadınları şiddetten korumak için hazırlanan Yasa’ya ilişkin bütçenin kısıtlılığının bir göstergesidir. Bu kısıtlamanın örneklerinden biri de “Şiddet Önleme ve İzleme Merkezlerinin” kuruluşuna yönelik yapılan değişikliklerdir. Açılacak bu merkezlerin ilk iki yıl içinde, seçilecek illerde pilot uygulamasının başlaması öngörülmektedir. Bu merkezler için Bakanlıkça (ASPB) hazırlanan tasarıda talep edilen kadro sayısı 5577 iken, meclis sürecinde bu sayı (Maliye Bakanlığının uyarısı ile) 362’ye indirilmiştir.

Sonuç olarak, 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, gerek yapılış sürecindeki katılımcı boyutuyla gerekse içerdiği hükümlerle olumlu bir adım olarak değerlendirilmektedir. Ancak bu güne kadar yaşananlar Türkiye’de yapılan yasal değişikliklerin, ne kadına yönelik aile içi şiddetin önünü almada, ne de kadın cinayetlerini durdurmada yeterli olmadığını göstermiştir. Son 10 yılda Türk Ceza Kanunu’nda, Medeni Kanun’da değişiklikler yapılmış, 4320 sayılı Yasa çıkarılmış, genelgeler yayınlanmıştır. Ancak bu düzenlemelere rağmen sorun tüm yakıcılığı ile devam etmektedir. Bu nedenle asıl belirleyici olan yasalar değil, yasaların

uygulanması ve uygulanmasını olanaklı kılan toplumsal-kültürel normlar ve yapılanma, eğitim ve istihdam gibi alanlarda yapılan düzenlemelerin kadınları ne ölçüde güçlendirdiği, toplumu kadın erkek eşitliğinin sağlanması noktasında ne kadar dönüştürdüğü ve toplumun evliliğe hazırlanması için yapılacak eğitimlerin yaygınlığı ve başarısına bağlı olacağı değerlendirilmektedir.

1.2.4. Arabuluculuk

“Dünyadaki hiçbir şey gökteki yıldızlar gibi değişmez değildir” Herb Cohen

Uzlaşma Türk Dil Kurumuna (2010) göre; uzlaşmak durumu, uyuşma diye belirtilmekte ve 1) Karşıtlar arasındaki anlaşmazlıkların ortadan kaldırılması yoluyla birlik sağlama. 2) Uygulanacak işlerde tartışma yoluyla bir bütünlük ve birliğe varma olarak iki anlam yüklenmektedir. **Arabuluculuk**; bir anlaşmazlığın çözümünün **üçüncü bir tarafsız kişi** veya kuruma bırakılması olarak tanımlanmaktadır. **Arabulucu** ise; bir anlaşmazlıkta tarafları uzlaştıran kimse, aracı, uzlaştırmacı olarak belirtilmektedir.

Seyyar (2003, s. 429) hazırladığı sözlükte; Uzlaşma (agreement, compromising)'yı; 1) bir görüş veya **menfaat ayrılığını ortadan kaldırmak** için, **asgari düzeyde bile olsa** bir anlaşmaya varma, 2) sosyal münasebetler çerçevesinde ortaya çıkan uyuşmazlıkların veya çatışmaya yol açabilecek eğilimlerin, **tarafların sosyal sorumluluk ve fedakârlık göstermeleri sonucunda** ortadan kaldırılması olarak iki anlam yüklemektedir. Uzlaştırma-arabuluculuk için ise: birbirleriyle anlaşamayan **tarafların arasını bulmak maksadıyla** yapılan aracılık-vasıtalık tanımını yapmaktadır. Tomanbay (1999, s. 16) ise arabulucuyu; sosyal sorunlarda sorunun mahkemeye intikal etmeden çözümlenmesi amacıyla oluşturulan arabuluculuk düzeninde görev yapan kimse olarak tanımlamaktadır.

Arabuluculuğu daha iyi anlamak ve **bütüncül uygulamalarda kullanabilmek için** hem hukuk'un hem de sosyal hizmet'in arabuluculuğa nasıl baktığını anlamak gerekmektedir. Bunun için bu bölümde, öncelikle hukuk literatürünün daha sonra sosyal hizmet literatürünün arabuluculuk sistemine bakışı incelenecektir.

1.2.4.1. Hukuk Literatüründe Arabuluculuk Sistemine Bakış

Hukuk devleti ilkesi gereğince, herkesin devletin mahkemeleri önünde davacı ve davalı olarak iddia ve savunmada bulunma hakkı vardır. Ancak bireyler arasındaki uyuşmazlıkların tamamının çözümünün devletten beklenmesi yargı fonksiyonunun işlerliğini kaybetmesine, adaletin geç tecelli etmesine neden olmaktadır. Bu nedenle uyuşmazlıkların çözümünde devlet yargısına seçenek oluşturan ve adalete ulaşmada etkinliği artırmayı amaçlayan yollar oluşturulmaya çalışılmıştır. Mahkemelerin gerçekleştirdiği geleneksel yargılama faaliyetlerinden daha esnek kuralları içeren bu yeni uyuşmazlık çözüm yöntemleri, **Alternatif Uyuşmazlık Çözümü** (Alternative Dispute Resolution) olarak adlandırılmıştır.

Alternatif uyuşmazlık çözümü yöntemleri, **yargının hızlandırılması amacıyla** uyuşmazlıkların mümkün olduğu kadar **yargı dışında ve barışçı yollarla çözülmesini** amaçladığından, bir yönüyle **onarıcı adalet anlayışı** ile çakışmaktadır (Soygüt, 2006, s. 32).

Anglo-Sakson Hukuku kaynaklı Alternatif uyuşmazlık çözümü yöntemlerinin en genel tanımını (Tanrıver, 2006, s. 151), “tarafsız ve objektif konumda bulunan üçüncü bir kişinin, aralarında uyuşmazlık bulunan tarafları, ortaklaşa bir çözüme ulaşmaları için bir araya getirerek iletişim kurmalarını sağlamasını yahut onlara somut olayın koşullarına ve özelliklerine uygun olarak, üzerinde mutabakata varabilecekleri **optimal çözüm** önerileri üretip sunmak suretiyle, uyuşmazlığın halli bağlamında destek vermesini öngören ve devlet mahkemelerinde cereyan eden yargılamaya nazaran seçimlik bir yol olarak işlerlik kazanan ve tümüyle gönüllülük esası üzerine bina edilmiş olan uyuşmazlık çözüm yolları bütünüdür” olarak vermektedir.

Alternatif uyuşmazlık çözümü, tarihi gelişimi ve yapısı itibarıyla esasen, özel hukuktan kaynaklanan bir yöntemdir. Özel hukukta alternatif uyuşmazlık çözümü usullerinin ortak ve tipik özellikleri: bu usullere katılmanın ihtiyari olması, tarafsız üçüncü kişi tarafından verilen kararın taraflar açısından bağlayıcı olmaması, arabulucu tarafından ortaya konan çözüm ile tatmin olmayan tarafın daima mahkemelere veya tahkime gitme imkânının bulunmasıdır (Şanlı, 2002, s. 371).

Arabuluculuk faaliyetinin tarafların zaman israfını engellemek, tarafların para kaybını azaltmak ve tarafların yapıcı bir yolla problem çözme becerisini geliştirmek başta olmak üzere belli başlı birçok **olumlu tarafı** vardır (Şahin, 1991, s. 23).

Pekcanitez (2005, s. 12), alternatif uyuşmazlık çözümü yöntemlerinin **olumlu yönlerini** şöyle sıralamaktadır:

- a) Uyuşmazlığın taraflarının sürece doğrudan katılımı ile elde edecekleri sonuçtan daha tatminkâr olmalarını sağlar.
- b) Uyuşmazlıkta taraflara arabuluculuk eden kişilerin konularında uzmanlaşmış olmaları nedeniyle uyuşmazlığın daha doğru değerlendirilmesini sağlar.
- c) Görüşmelerin gizlilik esasına dayanması nedeniyle taraflar arasındaki ilişkilerin mümkün olduğunca zedelenmeden gelecekte de devamına olanak sağlar.
- d) Uygulanmasında yargılamaya göre daha esnek olması sebebiyle daha az masraflı yöntemleridir ve daha çabuk sonuç verir.
- e) Yargılamada olduğu gibi haklı ve haksızı ortaya çıkarmaktan ziyade her iki tarafı da tatmin edecek bir sonucu amaçlaması nedeniyle taraflar bakımından daha tatmin edicidir. Alternatif uyuşmazlık çözümü usulleri taraflar arasındaki uyuşmazlığın “**kazan-kazan**” şeklinde çözümlenmesine daha yakındır. Yargısal çözümde kontrol taraflar da olmadığı için hâkim olan çözüm şekli “kazan-kaybet” olacaktır. Taraflar alternatif uyuşmazlık çözümü usullerinden kendi aralarındaki uyuşmazlığa en uygun çözüm şeklini seçebilirler.
- f) Yargılamayı tamamlayıcı veya yargılamaya alternatif bir nitelik taşıması sebebiyle, istenilen sonucun elde edilememesi halinde yargı yollarına başvurmayı engelleyecek bir etki doğurmaz.

Yargının yükünü hafifletmesi ve uyuşmazlığın en tatmin edici biçimde çözülmesini sağlaması beklenen alternatif uyuşmazlık çözümü yöntemlerinin, sayılan olumlu sonuçları doğurması, belli koşulların varlığına bağlıdır. Bu koşulların oluşmaması halinde Pekcanitez (2005, ss. 12-15) ve Tanrıver (2006, ss. 158-159)’nın da belirttikleri

gibi aşağıda sayılan **olumsuzluklara** neden olması ve kendisinden beklenen işlevi yerine getirememesi söz konusu olacaktır:

- a) Alternatif uyuşmazlık çözümü yöntemleri tamamen tarafların anlaşma konusundaki isteklerine ve gönüllüğüne dayandığından, iletişim ve uzlaşma kültürünün yerleşmediği toplumlar bakımından sonuç vermez.
- b) Bu yöntemlerin işlevselliği uyuşmazlığın tarafları arasında özellikle mali yönden bir dengenin bulunmasına bağlıdır. Aksi durum, tatmin edici bir sonuçtan ziyade zayıf olan taraf bakımından elverişsiz bir sonuç doğurur. Bu da uyuşmazlığın haksız olan tarafın lehine sonuçlanmasına bile sebep olabilir. Alternatif uyuşmazlık çözümü yöntemlerinin, her ne kadar haklı ve haksızı ayırmak gibi bir amacı bulunmasa da, böyle bir duruma neden olması adalet duygusuyla bağdaşmaz.
- c) Alternatif uyuşmazlık çözümü yollarının başarıyla uygulanması, taraflara arabuluculuk yapacak olan kişilerin tarafsız, bağımsız, alanında uzman olarak yetiştirilmiş ve özellikle gizlilik kuralının ihlal edilmemesi bakımından etik değerlere sahip kişilerden olması gerekir. Bunun için de çeşitli güvence ve denetim mekanizmalarının varlığı gereklidir.
- d) Yine alternatif uyuşmazlık çözümü yollarının masraflarının adli yardım kurumu veya hukuki himaye sigortalarıyla karşılanması, ayrıca arabulucunun taraflara verebileceği zararların tazminini güvence altına almak bakımından mesleki sorumluluk sigortalarının bulunması söz konusu alternatif yolların işlevliğinin sağlanması bakımından çok önemlidir. Söz konusu mekanizmaların bulunmaması bu yollarının tercih edilmemesine neden olabilmektedir.
- e) Son olarak alternatif uyuşmazlık çözümü yollarının genellikle basit uyuşmazlıklar da uygulanmasının, alternatif uyuşmazlık çözümü yollarının işlevinin sınırlı kalmasına neden olduğu ileri sürülmektedir.

Alternatif uyuşmazlık çözümü yollarının en yaygın uygulanan türü uzlaşmadır. Diğer alternatif çözüm yolları ise, müzakere, kısa duruşma, tarafsız ön değerlendirme,

vakıaların saptanması, kısa jüri yargılaması, uzlaştırma ve tahkimdir.(Soygüt, 2006, s. 35)

Uzlaşma usulü konusunda yeknesak kurallar olmamakla birlikte, tüm dünyada yerleşik hale gelen temel ilkeleri mevcuttur. Bunlardan birincisi, uzlaştırıcının tarafsız bir üçüncü kişi olmasıdır. Uzlaştırıcı, uyuşmazlıkta taraf teşkil edemez, taraflardan herhangi biri üzerinde etkide bulunamaz (Soygüt, 2006, s. 44).

Doktrinde, uzlaştırıcının yönlendirici olmayan bir uzlaştırma yöntemi uygulaması, müzakere sürecinde yalnızca kolaylaştırıcı bir işlev görmesi gerektiği görüşü hâkimdir. Zira, uzlaşmada esas olan tarafların birbirlerini dinlemeleri ve empati kurmak suretiyle anlamaya çalışmalarıdır. Buna göre, **uzlaştırıcı taraflar arasındaki güç dengesini de dikkate almak** suretiyle, kimi zaman sessizliğin gücünü kullanarak diyalog için güvenli bir zemin oluşturmalıdır. Uzlaşmanın, tarafların özgür iradesine dayanması kuralı da, uzlaştırıcının mümkün olduğu kadar yönlendirici olmamasını gerektirir. Uzlaştırıcı taraflara kendi belirlediği bir çözümü önermemeli, bunun yerine her iki tarafın da tatmin olacağı bir sonuca ulaşmaları için iletişimi kolaylaştırıcı bir rol üstlenmelidir. Diğer yandan uzlaştırıcının tarafları dinledikten ve sorunu anladıktan sonra durumu değerlendirici faaliyette bulunması gerekmektedir (Soygüt, 2006, s. 45).

İkinci temel ilke, uzlaşmanın tarafların özgür iradelerine dayanması, başka bir deyişle gönüllülüğüdür. Ayrıca taraflar uzlaşmayı kabul edip etmemekte olduğu gibi, görüşmelere katılma konusunda da özgürdürler. Uzlaşma kural olarak, tarafların iletişim kurması bakımından bir araya gelmesi esasına dayanır. Buna *doğrudan uzlaşma* denilir. Ancak bir araya gelmek istememeleri halinde uzlaşma görüşmeleri, taraf vekillerinin katılımıyla ve yine bir uzlaştırıcı aracılığıyla *dolaylı uzlaşma* olarak yürütülebilir.

Uzlaşmaya hâkim olan üçüncü temel ilke ise *görüşmelerin gizliliğidir*. Gizlilik uzlaşma görüşmelerinde ileri sürülen bilgi ve belgelerin tarafların rızası olmadıkça hiçbir zaman açıklanmaması anlamına gelmektedir. Bu husus, özellikle uzlaşma görüşmelerinin başarısızlıkla sonuçlanması halinde kamu davasının açılması veya askıya alınmış olan davaya devam edilmesi halinde önem arz etmektedir.

Arbuluculuk genellikle müzakereden sonraki aşama olarak başvurulmuş bir eylemdir. Yani taraflar artık kendi aralarında ortaya çıkan anlaşmazlığa müzakere yoluyla çözüm

bulabileceklerinden ümitlerini kestikleri zaman kendi istekleriyle üçüncü kişilerin yardımını -arabuluculuğunu- talep etmektedir (Tekin, 2008, s. 17).

Arabuluculuk faaliyetinde birtakım basamaklar izlenmektedir. Bunlar sırasıyla; takdim, sunuş, özet, problem çözme ve anlaşma sağlama süreçleridir (Şahin, 1991, s. 9).

Takdim, arabulucunun süreç içerisindeki ilk görevidir. Öncelikle yapılacak şey arabuluculuk görevini üstlenen üçüncü kişinin bu işi üstlendiğini ve yapacağı işlemi, iyi veya kötü yönleriyle ele alarak taraflara bildirmesidir.

Her iki tarafın kendi bakış açısıyla problemi arabulucuya anlatması sürecine **sunuş** denilmektedir. Burada olumlu ve olumsuz muhtemel sonuçlar ve olgular açık bir şekilde ortaya konduğu takdirde arabulucunun işi kolaylaşır. Arabulucu sunuş esnasında taraflardan alabildiği her türlü bilgiyi almalı, gizli ve karanlık hiçbir nokta bırakılmamalıdır. Tarafların gizli hesapları olabileceği de arabulucu tarafından unutulmamalıdır.

Özet, tarafları dinledikten sonra arabulucunun tüm noktalarıyla sorunu taraflara özetlediği süreçtir. Arabulucu her iki tarafın birbirlerinden isteklerini, yükümlülüklerini bildirerek anlaşma için gereken ortamı hazırlar, tarafların anlaşma için hazırlık yapmalarını sağlar.

Problem çözme aşamasında artık her yönüyle bilinen problemin çözümü için taraflar seçeneklerini bildirir. Seçenekler detaylı olarak tartışılır ve kabul edilebilir bir noktada buluşma için zemin aranır. Cohen (2008, s. 157), bu aşamada kazan-kazan yönteminin kullanılmasını ve bunun için güven sağlama, bağlılık oluşturma ve itirazları karşılama hususlarına dikkat edilmesi gerektiğini belirtmektedir.

Anlaşma sağlama sürecinde, çözülen problem sonucu varılan anlaşma yazılı veya sözlü olarak kayda geçirilir. Bu süreç her iki tarafın huzurunda olduğu takdirde daha geçerli hale gelmektedir.

Arabuluculuk bir tarafın kazandığı veya kaybettiği bir hukuk davası gibi anlaşılmamalıdır. Burada her iki taraf da kazanan durumundadır. Ancak her ne kadar taraflar kazanan durumunda da olsa bazen arabulucunun anlaşma sağlayamadığı problemlerde yaşanabilmektedir. Burada tarafların kazanç ya da zararlarının

büyükluğunun sonuca etkisinin yanında arabulucunun başarılı olup olmamasının da sonuca etki ettiği düşünölebilir. Arabuluculuk eyleminde başarılı olabilmek için başarılı bir müzakerecede olması gereken özelliklerin yanında; 1) öncelikle problem karşısında tarafsız ve objektif kalabilmek, 2) çözüm sürecinde soğukkanlılığını yitirmemek, 3) çok çeşitli düşünceleri organize ederek çözüm fikri haline getirebilme olarak ifade edilebilecek “zihinsel organizasyon” yeteneğine sahip olmak, 4) çok iyi bir sunuş yapabilmek gibi özelliklere de sahip olunması gerekmektedir (Moore, 1987; Akt. Tekin, 2008, s.36).

Allison (2000; Akt. Tekin, 2008, s. 9)’a göre **arabulucunun işlevleri**; uyuşmazlık yaşayanların kişilik ve arzularına, sorunların niteliğine, arabulucunun kişiliğine ve becerilerine bağılı olarak değışmektedir.

Arabulucunun oynadığı roller ise; katılımcıları birbiri ile konuşmaya ikna etmek, gündem oluşturmak, tarafların problemleri anlamalarına yardımcı olmak ve olası çözüm önerileri sunmak olarak belirtilmektedir (Carver ve Vondra, 2000; Akt; Tekin, 2008, s. 10).

Goldstein (1979; Akt. Tekin, 2008, s. 25)’a göre arabuluculuk yoluyla anlaşmazlık çözümünde başarılı olabilmek için anlaşmazlığa ilk müdahale ve yaklaşımda arabuluculuğa başvurulmalıdır. Taraflara mevcut **anlaşmazlığı çözecek kişinin arabulucu değıl, kendileri olduğı** hatırlatılmalıdır. Arabulucu, çözüm önerisi sunmaktan veya herhangi bir çözümde ısrarcı olmaktan kaçınmalıdır. Tarafların çözüm bulması için onlardan çözüm önerileri alınmalıdır. Sunulan öneriler anlaşmazlık konusunu da dikkate alarak kabul edilebilir bir noktaya çekilmeli, anlaşma zemini sağlanmalıdır. Tarafları anlaşmaya varmaları ve hükümlere uymaları için cesaretlendirmelidir.

Koçyıldırım (2010, s. 98)’a göre, aile arabuluculuğunun kapsamı, aile hukukunu ilgilendiren tüm konulardır. Örneğın, mal rejimi, her türlü ebeveynlik sorumluluğı konusu, nafaka ve benzeri konular arabuluculuğun konusunu oluşturabilir. Ebeveynlik sorumluluklarının bir parçası olan velâyet ve çocukla kişisel ilişki kurulması konuları da aile arabuluculuğunun temel konuları arasındadır.

Baktır (2003, s. 73), arabuluculuğun taraflar arasında müzakerelerin yapılmasına yardımcı, ancak resmi olmayan bir süreç olduğunu, arabuluculukta mahkemenin re'sen arabulucuya gidilmesi kararını vermesinin olanaklı olduğunu, aile mahkemesindeki bir dosyanın taraflarının anlaşarak uyuşmazlıkların çözümünde arabulucuya gidebilecekleri gibi taraflardan biri mahkemeden arabulucu talep ettiğinde mahkemenin de arabulucuya gidilmesini emredebileceğini belirtmektedir.

Lyster (2005, Akt. Tekin, 2008, s. 32), arabuluculuğun; tarafların bir araya geldiği, tarafsız bir arabulucu tarafından konuşup tartışabildiği ve en önemlisi kendi kararlarını verdiği bu sürecin, velâyet ve kişisel ilişki sorunlarının çözümü konusunda başarısı kanıtlanmış bir yöntem olduğu ve bu nedenle ABD'deki birçok eyalette hâkimlerin tarafları arabulucuya yönlendirme konusunda yetkilendirildiğini belirtilmektedir. Ayrıca ABD'de birçok eyalette tarafların velâyet ve şahsi ilişki konusunun çözülmesini kolaylıkla mahkemeden isteyemediklerini, mahkemelerin (bu bir zorunluluk olmasa bile) çoğunlukla bu konunun taraflarca ve arabulucu vasıtasıyla çözülmesine karar verdiğini belirtmektedir.

1.2.4.2. Sosyal Hizmet Literatüründe Arabuluculuk Sistemine Bakış

Cılga (2004, s. 32 ve 2002a), **sosyal hizmetin temel hedefini;** barışçıl bir ortamda ve eşitlik içinde yaşaması için insanın ve toplumun yaşam kalitesini yükselterek, adalet, eşitlik ve özgürlük ilkelerini temel alarak; ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal gelişmelerle sağlanan olanakların bilimsel ve mesleki çabalarla insanın ve toplumun yararına dönüştürülmesi olarak tanımlamaktadır. Bu tanımdan hareketle; sosyal hizmet uzmanının rollerinde de bulunan arabuluculuk rolü ile birlikte değerlendirildiğinde, sosyal hizmet ve boşanma (aile) arabuluculuğu birbiri ile örtüşmektedir. Boşanma arabuluculuğunda da eşler; barışçıl bir ortamda, eşit güçte, kendi kaderlerini etkileyecek hususlarda kendi özgür iradeleriyle tarafsız bir arabulucu önderliğinde, adil bir anlaşma yapmaya çalışmakta ve bu sürecin sonunda çocuklar dâhil her bir aile üyesinin boşanma sonrası yaşam kaliteleri yüksek bir hayat yaşayabilmeleri hedeflenmektedir.

Moore (1986, Akt: Zastrow,1995, s. 547) arabuluculuğu: aralarında sorun olan iki tarafın sorunlarının çözümüne **katkı sağlamak** amacıyla, ortak olarak tayin ettikleri

tarafsız ve yansız olan üçüncü tarafın, onların kararlarına müdahale etmeden, **kendilerinin özgür iradeleriyle** ve karşılıklı olarak tatmin oldukları kendi kararlarını vermelerine yardımcı olunması süreci olarak tanımlamaktadır. Karar verme yetkisi kesinlikle aralarında sorun olan bireylerin ellerindedir. Arabuluculuk **gönüllülük esasına göre** her iki tarafın ortak isteği ile başlanılan ve devam ettirilen bir süreçtir.

Johnson, Johnson, Dudley ve Magnuson (1995, s. 675)'a göre arabuluculuk, tarafsız, nötr, üçüncü bir kişinin desteğiyle, iki veya daha fazla kişinin aralarındaki çatışmalarını **yapıcı ve barışçıl** olarak çözmek için yapılandıkları bir süreçtir. Karip (2003, s. 144)'e göre arabuluculuk; çatışma sürecinde tarafların **ortak ve kabul edilebilir bir çözüme** ulaşmalarına yardımcı olmak amacı ile karar yetkisi olmayan ve tarafların görüş birliği ile belirlenen üçüncü bir tarafın müdahalesi olarak tanımlanabilir. Arabuluculuk taraflar arasındaki ilişkiyi, güveni ve saygıyı güçlendirebileceği gibi, ilişkinin en az zararla sona erdirilmesine de yardımcı olabilir. Arabuluculuk sürecinin işlerlik kazanabilmesi çatışan tarafların bir çözüme ulaşmada arabulucunun kendilerine yardımcı olmasını kabul etmeleri gerekir. Arabuluculuk, müzakere (problem çözme) sürecinin bir aşama ilerisidir ve tartışmaların etkili olarak sürdürülebileceği stratejiler toplamıdır (Türnüklü, 2006, s. 17).

Schrumpf, Crawford ve Bodin (2007, s. 24)'e göre arabulucu, sorun çözüm sürecini kolaylaştıran, çatışan tarafların anlaşmaya varmalarına yardım eden, nötr üçüncü bir taraftır. Arabuluculuk sürecinde çatışan taraflar arabulucunun yol göstericiliği ile birbirlerinin görüşlerini dinlerler, çatışmaya neden olan gereksinimlerinin farkına varırlar ve her iki tarafın da çıkarları doğrultusunda çözümler üretirler ve bu çözümleri gerçekçi bir hedef doğrultusunda değerlendirerek anlaşmaya varırlar. Arabuluculuğa katılım gönüllülük ilkesine dayanır ve **arabulucular yargılamazlar, çözüm veya karar empoze etmezler** ve zorlamada bulunmazlar. Çatışmanın taraflarına ne yapacaklarını, **kimin haklı ya da haksız olduğunu** ya da yaşanan durumda ne tür davranışlar göstermeleri gerektiğini söylemezler. Taraflarının müzakere (problem çözme) sürecini, takip etmelerinde onlara destek olurlar. Taraflar bu sayede kabul edilebilir, çalışabilir, adaletli ve barışçıl bir anlaşmaya ulaşırlar. Arabulucu, sadece çatışmanın çözümünü kolaylaştırıcıdır ve taraflar üzerinde herhangi bir resmi güce sahip değildir.

Anlaşmazlık ya da müzakereye kabul edilebilir, tarafsız, nötr durumda olan ve taraflar arasında otorite yoluyla karar vermeye sebep olmayacak üçüncü kişilerin, anlaşmazlığın tarafları arasında gönüllülük esasına dayanmak suretiyle çözüm bulmalarına yardım etme girişimidir (Lewicki ve Litterer, 1985, s. 32).

Barker (1999, s. 95) ise uzlaştırma (conciliation) olarak tercüme edilebilecek tanımında; iki veya daha fazla taraf arasındaki **anlaşmazlıkları çözmeyi veya asgari seviyeye indirmeyi** araştıran bir arabuluculuk süreci olarak belirtmektedir.

1.2.4.3. Boşanma Arabuluculuğu

Boşanma, hayat boyu süreceği, her zaman yan yana ve birbirine destek olunacağı inancıyla kadın ve erkek tarafından kurulmuş "resmi" beraberliğin, aile kurumunun, sona erişinin hukuksal sürecini ifade etmektedir. Boşanma hem hukuki hem psikolojik hem de sosyal bir süreçtir. Çocuklar için travmatik olma olasılığı olan bir yaşantıdır ve bazı evlilikler için kaçınılmazdır. Kuşkusuz, boşanma, psikolojik, sosyal ve ekonomik boyutlarıyla çocukların yaşamlarını kökten değiştirebilmektedir (Berkson, 2005, s. 5).

Barker, (1999, s. 295) **boşanma arabuluculuğu** (divorce mediation)'nu; iki tarafın birbirine olumsuz duygularının pekiştiği süreçlerin yaşandığı aile mahkeme salonlarının dışında, boşanma sürecindeki çiftler arasındaki sorunların çözümüne yardım etmek amacıyla sosyal hizmet uzmanları, avukatlar ve diğer profesyoneller (meslek elemanları) tarafından, kullanılan bir işlem basamakları serisi olarak tanımlamaktadır. ABD'de bazı eyaletlerde bu hizmet, mahkemelerin desteğinde gerçekleştirilirken bazı eyaletlerde ise özel danışmanlık merkezleri tarafından yapılmaktadır. **Boşanma arabuluculuğunun ana hedefleri**; boşanma sürecindeki çiftlerin, evliliklerinde yaşadıkları sorunların nedenlerini anlamalarına, ortak mallarının eşit olarak dağılımı, çocuk/ların velayet ve görüş günlerinin ve nafaka hususlarının düzenlenmesi, sağlıklı olmayan bir ilişkiden duygusal olarak da ayrılmak gerekliliği hususlarında farkındalıklar yaratarak çiftlerin aralarında karşılıklı kabul edilebilir uzlaşmaların yapılması olarak belirtilmektedir.

Boşanma arabuluculuğunda, çocuk velayeti ve görüş günleri düzenlemeleri, çocuk refahı düzenlemeleri, eşlerin refahına yönelik düzenlemeler ve mal paylaşımı gibi hususlar genel arabuluculuk konularına ilave edilebilir. Çiftler, aralarındaki tüm sorunların arabuluculuk ile çözülmesini isteyebilecekleri gibi, seçtikleri bazı konuların arabuluculukla çözülmesini ve diğerlerinin mahkeme yoluyla veya diğer bazı görüşme yöntemleriyle çözülmesini de isteyebilirler (Bailey, 2000, s. 17).

Herhangi bir nedenle ailenin parçalanması durumunda hem bireysel hem de ortak alanlarda tüm üyeler için **yeni bir yaşam planının oluşturulması gereksinimi** ortaya çıkmaktadır. Yaşanan sürecin özel koşulları gereği bu dönemde bireylerin gerçekten özel bir desteğe ihtiyaçları vardır. Aile arabuluculuğu ile en genelde bu özel desteğin tarafsız bir arabulucu (mediator) kanalıyla verilmesi ve **konu mahkeme sürecine intikal etmeden** tarafların anlaşmazlık konularını çözümleyerek ortak yararlarını gözeten dolayısıyla bireysel beklentilerini olabildiğince karşılayan bir uzlaşma noktasına varabilmeleri hedeflenmektedir (İl, 2009, s. 24).

Boşanma arabuluculuğu süreci iki modelden biri kullanılarak yönetilebilir. Bunlardan biri yapılandırılmış (structured) model, diğeri ise tedavi edici (therapeutic) model olarak adlandırılmıştır. **Yapılandırılmış model** de (Coogler, 1978, s. 22), arabulucu, süreç içerisindeki oturumları; (birbirinin açılımları ile ilgili,) birbirini takip eden, sistematik olarak devam edecek şekilde düzenler. Arabulucu, her bir zaman dilimi içinde bir yasal düzenleme yapılacak hususun görüşülmesini sağlayarak bunların sonucunda nihai anlaşmanın hazırlanmasına nezaret etmeye odaklanır. **Tedavi edici modelin** (Irving ve Benjamin, 1995, ss. 172-175) kullanılmasında arabulucu, tarafların yalnızca yasal düzenlemeleri ilgilendiren hususların değil, aynı zamanda aralarındaki etkileşim ve iletişim sorunlarını da görüşmeleri yönünde onları destekler. Bu modelde; yapılandırılmış modelde üzerinde durulmayan duygusal hususların da konuşulmasının yapılacak anlaşma maddelerine çiftlerin daha istekli ve uzun süreli uyacakları değerlendirilmektedir. Bu iki model birbirinden stratejik olarak farklı olmasına rağmen, boşanma arabuluculuğunun süreçlerinde ihtiyaca göre biri ya da ötekisi veya her ikisi de aynı anda kullanılabilir.

Henüz arabuluculuk sürecine başlamadan, arabulucu her iki tarafı da kendisinin tarafsız olacağı, sürecin genel olarak tanıtılması, tarafların süreç içerisinde uymaları gereken

kurallar konusunda bilgilendirir ve onların sürece kendi rızaları ile, istekli olarak katıldıklarını anladıktan sonra süreci başlatır. Taraflar arabulucuya, sahip oldukları mal varlıkları, gelirleri ve mevcut yapmaları gereken sorumluluklar, varsa çocuklarının isim ve yaşları, o an yaşadıkları yer ve aralarında başlangıçta uyguladıkları ekonomik düzenlemeler hakkında bilgi verirler. Her iki tarafın da problemleri kendi bakış açılarıyla tanımlamaları ile arabuluculuk süreci başlar. Taraflar genel olarak problemi “değer yüklemek” “kazanmak-kaybetmek” bakış açısından değerlendirirler ve üstün oldukları pozisyonlarını korumaya çalışırlar (Fisher, Ury ve Patton, 1991, s. 37). **Arabulucunun görevi**, tarafsız olduğunu gösteren ifadeleri kullanarak onların içinde bulundukları durumu ve sorunlarını onların yeniden tanımlaması ve birbirinin içine geçmiş olan istek ve ihtiyaçlarını konuşarak çözebilecekleri bir görüşme atmosferi yaratmaktır (Parsons, 1991, s. 485). Eğer bunda başarılı olunursa, arabulucunun yardımı ile taraflar, kendi problemlerine yapıcı yeni çözümler üretebilirler. Genellikle arabulucu tarafından kaleme alınan (tarafların kendi özgür iradeleriyle alınan kararların) anlaşmayı tarafların imzalaması ile arabuluculuk süreci sona erer.

Bu bağlamda **eşler arası ilişkiler kapsamında genel uzlaşma konularını**; bağlantı düzenlemeleri (eşler arası iletişim ve etkileşimin planlanması), bakım konuları (bakıma muhtaç yaşlı, hasta aile üyeleri ile ilgili düzenlemeler), mali konular (eşlerin desteklenme gereksinimi olduğunda ilgili düzenlemeler), mal paylaşımı (edinilmiş olan malların uygun biçimde paylaşımı) ve diğer özel konular oluşturmaktadır.

Ebeveynlik sorumluluklarıyla ilgili uzlaşma konularını ise; çocuğun/çocukların desteklenmesi, çocuğun/çocukların hangi ebeveyn ile kalacaklarına karar verilmesi, çocuğun/çocukların ebeveyni ile iletişim ve etkileşimlerine ilişkin düzenlemeler, çocuğun/çocukların eğitim sürecine ilişkin düzenlemeler, tatil sürecine ilişkin düzenlemeler, diğer özel konular oluşturmaktadır (İl, 2009, ss. 27-28).

Türk toplumunda aile büyükleri ve ortak arkadaşlar gibi tarafları barıştırmaya çalışan üçüncü kişilere çok sık rastlanmaktadır. Yine avukatlar da kimi zaman bu süreçte rol oynaması beklenen meslek mensupları olarak görülebilmektedir. Ancak, **üçüncü kişilerin müdahalesinin başarısı girişimin yeterince objektif ve etkili olmasına bağlıdır. Avukatlar ise, yaptıkları işin doğası gereği müvekkillerinin çıkarlarına odaklanmaktadır.** Her iki durumda da **aile arabuluculuğunun en temel iki ögesi**

olan tarafsızlık ve gizlilik konularında tereddütlerin yaşanması olasıdır (Koçyıldırım, 2010, s. 97).

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, 21 Ocak 1998 tarih ve R(98)1 sayılı tavsiye kararında Aile Arabuluculuğu ile ilgili temel ilkeleri geniş biçimde düzenlemiştir. Buna göre **aile arabuluculuğu uygulaması zorunlu olmamalı ve bu hizmet devlet makamları ya da özel sektör tarafından karşılanmalıdır** (Md. II/a-b). Kararın 3. Maddesi ise, sürecin genel ilkelerini şöyle sıralamaktadır (Aktaran, Koçyıldırım, 2010, s. 97):

- Arabulucu her iki taraf yönünden de bağımsız olmalıdır.
- Arabulucu sürecin sonuçları konusunda tarafsız olmalıdır.
- Arabulucu tarafların görüşlerine saygı göstermeli ve aralarındaki eşitliği gözetmelidir.
- Arabulucu taraflara bir çözüm yöntemi empoze etmemelidir.
- Aile arabuluculuğunun gerçekleştiği koşullar tamamen gizli olmalıdır.
- Arabuluculuk müzakereleri gizlidir ve tarafların rızası ya da iç hukukun emrettiği haller dışında başka bir amaçla kullanılmamalıdır.
- Arabulucu uygun durumlarda taraflara aile ve evlilik sorunlarını çözmeleri için aile danışmanlığı veya diğer danışmanlık tiplerine başvurabilecekleri konusunda bilgi vermelidir.
- Arabulucu çocuğun refahı ve üstün yararı konusunda özellikle hassas olmalı ve tarafları çocuğun ihtiyaçlarına odaklanmak konusunda cesaretlendirmeli ve çocuğun refahı, çocuğu bilgilendirme ve ona yol gösterme gibi birincil sorumluluklarını taraflara hatırlatmalıdır.
- Arabulucu, geçmişte tarafların durumunu etkileyecek biçimde bir şiddet olayı yaşanıp yaşanmadığı veya gelecekte yaşanma ihtimali olup olmadığı konusuna özellikle dikkat etmeli ve bu koşullarda arabuluculuğun uygun olup olmadığını değerlendirmelidir.

- Arabulucu taraflara hukuki bilgi verebilir ama hukuki tavsiye veremez. Uygun durumlarda, taraflara bir avukata ya da diğer bir ilgili meslek elemanına danışabilecekleri konusunda bilgi vermelidir.

Eşlerin problem çözme becerilerinin geliştirilmesi, çocukların iyiliği için işbirliğinin sağlanması, ebeveyn çocuk uyumunu artırmak ve müracaatçıları güçlendirmek arabuluculuğun hedefidir (Kelly, 2004, s. 3). Arabuluculukta boşanmanın çocuklar ve eşler üzerindeki olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi ve tamamen ortadan kaldırılması söz konusudur (Saposnek, 2004, ss. 37- 41).

Güneş (2007, s. 51), genelci sosyal hizmetin bir yanı olarak arabuluculuğun dört farklı biçimde; 1) uygulayıcıların sorumluluğunda olan bir aktivite ve görev, 2) sosyal hizmet müdahalesinin bir metodu, 3) uygulamanın bir “düzeyi” ile birleşmekte, 4) sosyal hizmetin özellikli kuramlarının bir metodu olarak yapıldığını nakletmektedir.

Aile ile yapılan çalışmalarda en az iki aile üyesinin olması gerektiğinden (Aktaş, 2005, s. 33) boşanma sürecindeki eşler ortak görüşmelere, gerektiğinde de bireysel görüşmelere alınmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları, boşanma sürecindeki eşlere yönelik danışmanlık sürecinde “eşlerin kendi gereksinimlerini belirlemeleri, kendi problemlerini açığa çıkarma ve bunlarla etkili bir biçimde baş etme kapasitelerini geliştirmelerine” yardım etmek suretiyle aksiyona geçmelerini destekler ve teşvik eder (Duyan, 2003, s. 15)

Aile mahkemeleri bünyesinde belirtilen sosyal hizmet uygulamaları boşanma sürecindeki eşlerin çoğuna uygulanamamaktadır. Bunun temel nedenleri ise, yetersiz personel, iş yoğunluğu ve mahkeme hâkimlerinin uzmanlardan genelde velayet ve şahsi ilişki konularında görüş istemeleri olarak belirtilebilir (Güneş, 2007, s. 53).

Benedek ve Brown (1997, s. 36), arabuluculuğun mantıklı bir yol gibi gözükse de, her zaman başarılı olmadığını, bazı eşlerin sorunlarını hukuki yönden çözmelerinin daha akılcı bir yol olabileceğini belirtmişler ve arabuluculuğun aşağıda tanımlanan kişiler için uygun olmayabileceğini değerlendirmişlerdir:

1. Adil bir anlaşmaya varılabilmesi için gerekli bilgileri vermekten kaçınanlar. Bu özellikle varlıklı aileler için geçerlidir. Bu tür kişiler için mal ve gelir bölüşümü genellikle büyük bir sorun oluşturur.
2. Sadece avukatlar aracılığı ile iletişim kuranlar.
3. Kendilerinin haklı olduğuna inanan ve ‘kazanmaya’ kararlı olanlar. Bu tür kişiler kendileri farkında olsunlar ya da olmasınlar, savaşı sürdürmek isterler ve taviz vermeye yanaşmazlar. Oysa arabuluculuk yönteminin başarısı tavize dayalıdır. Bu süreçte kaybeden ya da kazanan yoktur. Dahası, bu şekilde düşünen anne ve babalar çocukları bir silah ya da eşini incitmek için bir araç olarak kullanabilir. Sonuçta çocuklar ‘kazanan’ tarafın mükâfatı olarak kullanılır.
4. Kendilerini suçlu hissettikleri için karşı tarafa, çocuklar dahil her istediğini vermeye hazır olanlar. Bu tür kişiler kendilerini ailelerine verdikleri zarardan o kadar sorumlu hissederek ki, kendilerini yaptıkları kötülüğü hatırlattığı için çocukları ile neredeyse tüm ilişkilerini koparırlar.
5. Kendilerinin hiçbir şeye hakkı olmadığını düşünenler. Kendini suçlu hissedenlerin tersine, bu kişiler, boşanmayı istemezler. Benlik saygıları o kadar azdır ki, kendi kendilerini yok edecek şekilde davranırlar. Bir ruh sağlığı uzmanının yardımı olmadan arabulucu bu tür kişilerin sorunlarını çözemez.
6. Duygusal veya ruh sağlığı sorunları olanlar. Bu tür sorunlar adil bir çözüme varılmasını imkansız kılar. Ancak, arabulucu, taraflardan birinin veya her ikisinin de psikolojik veya psikiyatrik tedaviye ihtiyacı olduğunun farkına varırsa, görüşmeler bu tedavinin sonuçlanmasına kadar ertelenebilir.
7. Çocukları fiziksel veya cinsel olarak istismar ettiğinden veya onlara başka biçimlerde (suç işlemek, sözle taciz etmek, alkol veya uyuşturucu kullanmak gibi) zarar verdiğinden kuşku duyulan kişiler.

Boşanan çiftlerin anlaşmazlıkları çözmek için başvurabilecekleri diğer bir yöntem ise hakemliktir. Eşlerin sorunlarına çözüm bulmak için tarafsız üçüncü bir kişiye başvurmalarına dayalı olduğundan arabuluculuk yöntemine benzetilebilir. Ancak hakem, süreçte, arabulucudan daha aktif bir rol üstlenir ve çiftten aldığı bilgilere dayanarak onlara önerilerde bulunur.

İş ve spor dünyasında da olduğu gibi iki tür hakemlik yapılabilir: bağlayıcı ve bağlayıcı olmayan hakemlik. Bağlayıcı olan hakemlikte, taraflar hakemlerin önerilerini kabul etmek durumundadırlar. Oysa bağlayıcı olmayan hakemlikte taraflar önerileri kabul ya da reddetmekte serbesttirler.

Bu kısa tanımdan da anlaşılabilceği gibi arabuluculuk yönteminin hakemliğe kıyasla daha avantajlı olduğu söylenebilir. Çünkü ilkinde, arabulucunun rehberliği ile eşler kendi sorunlarına kendileri çözüm bulur ve dolayısı ile nihai anlaşma kontrolleri altında biçimlenir.

Arabuluculuk yöntemini deneyip başarısız olan çiftler, mahkemeye başvurmadan önce hakemlik yöntemini de deneyebilirler. Dava açmak, doğası itibarı ile kazanmak ya da kaybetmek üzerine kuruludur. Oysa çoğu kez hiç kimse kazanmaz. Hele çocuklar hiçbir zaman kazanan taraf değildirler (Benedek ve Brown, 1997, s. 37).

1.2.4.4. Boşanma Arabuluculuğu Üzerine Yapılan Araştırmalar

Boşanma arabuluculuğu ile ilgili yapılan araştırma sonuçlarına bakılacak olunursa; İngiltere’de yapılan bir araştırmada, boşanma arabuluculuğunun etkililiği değerlendirilmiştir. Araştırmada uygulama öncesi aile karakteristikleri ve bireylerin psikolojik durumları belirlenmiş ve daha sonra da aile bireylerine arabuluculuk hizmeti verilmiştir. Arabuluculuk sonrası ebeveynlerin anksiyete, uykusuzluk, sosyal işlevselsizlik gibi duygusal tepkilerde azalma olduğu, aynı şekilde çocukların doyumsuzluk ve depresyon seviyelerinde de azalma olduğu tespit edilmiştir. Bu duygusal tepkilerin sonucu olarak da ebeveynler ile çocuklar arasında işbirliğinin arttığı ve ebeveynler arasında da işbirliğinin arttığı görülmüştür (Walton; Oliver ve Griffin, 1999; Akt. Güneş, 2007, s. 50).

Shaw (2010) yaptığı bir meta-analiz çalışmasında, boşanma arabuluculuğu sistemini ve mahkeme seçeneğini kullanan çiftlerin memnuniyet durumunu incelemiş ve arabuluculuk lehine 0.36 büyüklüğünde anlamlı bir fark bulmuştur. Bu çalışmasında arabuluculuk sistemini kullanan çiftlerin; süreci duygusal bağlamda daha rahat geçirdikleri, sonuç memnuniyetinin daha fazla olduğunu, mahkeme masraflarından

büyük oranda kurtulduklarını, birbirlerinden daha az husumet duygusu ile ayrıldıkları ve çocuklarına etkili ebeveynlik yapabilmek için daha kolay iletişime geçebildiklerini tespit etmiştir.

Ballard ve diğerlerinin (2011) yaptığı araştırmada, boşanma arabuluculuğunun evli olmadıkları halde çocuk sahibi olan çiftlerin ayrılmaları esnasında mahkeme seçeneğinden daha çok tercih ettikleri bir uygulama olmaya başladığını, özellikle aile içi şiddetin olmadığı durumlarda, babanın ekonomik durumunun iyi olduğu, arabuluculuk oturumlarının sayısı yükseldiği durumlarda arabuluculuk sisteminin başarısının arttığını tespit etmişlerdir.

1.2.5. Sosyal Hizmet Boyutu

Bu bölümde sosyal hizmet boyutu; sosyal hizmet ve aileye yönelik sosyal hizmet uygulamaları, toplumsal değişme ve aile, aileye yönelik sosyal hizmet yaklaşımı, sosyal hizmet mesleğinde arabuluculuk, boşanma arabuluculuğu model önerisinde kullanılabilecek sosyal hizmet müdahale yaklaşımları alt başlıkları altında incelenmiştir.

Sosyal hizmet; İnsan hakları ve sosyal adalet ilkelerini temel alan; sosyal değişimi destekleyen, insanların iyilik durumunun geliştirilmesi için insan ilişkilerinde **sorun çözmeyi, güçlendirmeyi** ve özgürleştirmeyi amaçlayan ve bunun için insan davranışına ve sosyal sistemlere ilişkin teorilerden yararlanarak insanların çevreleri ile etkileşim noktalarına müdahale eden bir meslektir (IASSW, 2001 ve IFSW, 2001; Akt. Duyan, 2010, s. 6).

1.2.5.1. Sosyal Hizmet ve Aileye Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları

1.2.5.1.1. Toplumsal Değişme ve Aile

Aile; geleneksel olarak anne-baba ve çocuklar olarak tanımlanır. Aile, **üyelerinin birbirlerine karşı belirli yükümlülükler üstlendikleri** ve genellikle ortak ikametleri paylaştıkları birincil bir kurumdur (Barker, 1999, s. 166).

Bir toplumsal kurum olarak aile, toplumsal yapı içindeki yerini bugün de önemli ölçüde korumaktadır. Toplumsal yapı değişirken, aile de değişmektedir. Bu değişimin etkisi altında temelde iki tip aile ortaya çıkmıştır. Geleneksel geniş aile ve çağdaş çekirdek aile. Toplumsal değişme aynı zamanda ailenin temel işlevlerini de etkilemektedir. Bu nedenle günümüzde ailenin geleceği konusunda çok yoğun tartışmalar yaşanmaktadır (Karataş, 2001, s. 90).

1.2.5.1.2. Aileye Yönelik Sosyal Hizmet Yaklaşımı

Sosyal hizmet müdahalesinde yer alan birçok mesleki rol ve beceri ailelerle çalışmada da kullanılır. Bireylerin bir araya getirdiği aile kurumu, bireyler arasındaki iletişimle ayakta durur. Bu çerçevede planlı değişim süreci iletişime dayanır. Aile üyeleriyle çalışırken iletişimde kullanılan bir çok teknik (dinleme, soru sorma, anlama, destekleme) bu süreçte de kullanılır. Sözlü ve sözsüz iletişimin bütün boyutları, samimiyet, içtenlik ve empati, yorumlama ve özetleme, sınıflama planlı değişim süreci içerisindeki temel unsurlardandır (Aktaş, 2005, s. 27).

Toplumun en temel kurumlarından birisi olan aile sistemi sosyal hizmetin müdahale odağında da önemli bir yer tutar. Günümüzde yaşanan ekonomik sorunlar, globalleşme sürecinin aile sistemine olumlu ve olumsuz yansımaları aileyi doğrudan etkilemektedir. Toplumdaki ihtiyaç sahiplerine destek olmak ve profesyonel hizmet vermekte sorumlu sosyal hizmet disiplini de, bu sisteme etkili müdahale yollarını geliştirme çabası içindedir. Müdahale kavramı sosyal hizmet literatüründe 1960'lerden sonra girmeye başlamıştır. "Aile sistemine müdahale" ise çağdaş sosyal hizmet kavramlaştırmasının bir ürünüdür. Sosyal hizmet uygulamasındaki bu değişiklik yalnızca kavramsal bir değişiklik değil, herhangi bir durum içindeki bireye (ailesi içinde-aile toplumun içinde bir sistem) bakışla ilgili bir değişikliktir. Bu çerçevede sosyal hizmetin aileyle çalışmasında aile içindeki roller, ilişkiler ve etkileşimlerle odaklanma söz konusu olmuştur (Aktaş, 2005, ss. 27-73; 2012 ve Turan, 1999, ss. 1-17).

Sosyal hizmetin değer sistemi, bütün müdahalelerinde yaşamın doğal akışını dikkate almaktır. Sosyal hizmet aile sisteminin yaşam içindeki doğal sürecini anlayarak bu sürece katılır. Aile sistemi içindeki bütün sistemlerle ilişkiye geçmek, onların

kapasitelerini anlamak ve kendilerinde var olan kaynakları harekete geçirmek üzere işbirliği yapmak ve uygun değişiklikleri kendi özgür seçimleriyle yapmalarını desteklemek, kolaylaştırmak temel hedeftir. Bu tarz müdahalede iyileştirme olduğu kadar önlemenin de varlığı söz konusudur. Çağdaş sosyal hizmet yaklaşımında, birey, aile ve toplumun birbiriyle olan karşılıklı bağımlılık ilişkisi, daha kapsamlı ve çok boyutlu disiplinler arası yaklaşım gerektirmiştir (Aktaş, 2012).

Günümüzde sosyal hizmet yaklaşımı aileye hizmet vermenin doğasına bağlı olarak, bu sistemler arasındaki ilişkilere dayanır. Sosyal hizmet uzmanının gerçekçi araçlar bulması (değişim için) onun aileyle çalışırken tek bir sistemle değil, bu sistemle ilgili diğer bütün sistemler ve bunlar arasındaki ilişki ve etkileşime odaklanmasıyla ilgilidir. Bu tarz bir profesyonel yardımla, arzu edilen değişiklik sistemin bütün parçaları arasındaki uyum ve fonksiyonellik sağlanarak gerçekleştirilebilir. Bu ilişkilerde güç, enerji, iletişim, motivasyon hatta dış çevreden bu sistemlerin her birisine aktarılanlar ve etkileşimler göz önünde bulundurulur. Sosyal hizmet müdahalesinin bu iletişim sisteminin, bütün ihtiyaçlarını dikkate alması esastır. (Aktaş, 2012).

Genelci yaklaşım, herhangi bir sorunun çözümünde insanı, grupları ve toplumu birbirlerindeki etkileşimleri gözeterek ele alır. Genelci yaklaşımı benimseyen sosyal hizmet uzmanı, aile ile çalışırken geliştirecekleri müdahale planı kapsamında ailenin; aile içi iletişim, sözlü-sözsüz iletişim, iletişim şekilleri, aile yapısı, aile sınırları ve alt sistemleri, normları, rolleri, aile içi dengeleri, sosyal çevre ile iletişimini ve çevreden etkilenme durumunu, kaynaklardan yararlanma düzeyleri, ebeveyn çocuk ilişkisinin zorlukları, bireylerin kişisel sorunları, sosyal ve ekonomik koşulların etkileri gibi özelliklerini ele almak durumundadır (Turan, 2004, s. 59).

Aile sosyal hizmeti, bir bütün olarak ailenin ve birer birey olarak aile üyelerinin işlevleri, sosyal uyumları ve her türlü işlevlerinin yerine getirilmesi ile ilgili sorunların çözümüne yardım etmek, aile hayatını geliştirmek ve güçlendirmek, böylece ailenin refah ve bütünlüğünü sağlamak amacıyla, bilinçli ve sistemli bir biçimde yapılan müdahale ve uygulamaları kapsayan mesleki bir faaliyet türüdür. Aile sosyal hizmetinin başlıca **amacı**, uyumlu aile ilişkilerine katkıda bulunmak, aileyi bir arada tutan bağları kuvvetlendirmek ve aile üyelerinin kişiliklerinin sağlıklı bir biçimde gelişmesine ve toplumsal yaşama uyumlarına yardım etmektir (Bulut, 1993, s. 21). Ailedeki krizler de

bu çerçevede sosyal hizmetin müdahale alanına girmektedir. Sosyal hizmet uzmanları bu süreçte aktif rol alarak ailenin daha iyi bir duruma gelebilmesi için müdahalede bulunurlar. Görüldüğü gibi krize müdahale daha çok birey ve aile düzeyinde odaklaşmakta ve gerçekleştirilmektedir. Ancak mezzo düzeyde de krize müdahale edilebilir. Ayrıca ebeveyn-çocuk, evlilik anlaşmazlıkları gibi krize neden olan konularda grup çalışmaları yapılabilir (Demiröz, 2003, s. 90).

Duman (2001, s. 185) ise Türkiye’de aile kurumunun halen en sağlam sosyal kurumlardan biri olarak görülse de, gelişmiş ülkelerde gözlenen aile yapısını etkileyici eğilimlerin, belli oranlarda Türkiye’de de hissedildiğini belirtmektedir. Sosyal yapıdaki değişim, özellikle şehirde geniş aileden çekirdek aileye geçiş, aileyi ve onun bir üyesi olan bireyi tek başına bırakmıştır. Kuşaklar arası çatışmalar ve eşler arası anlaşmazlıklar, işsizlik, aile içi şiddet, depresyon, madde bağımlılığı vb. sorunlar ortaya çıkmış, böylece geleneksel destek hizmetlerinden yoksun kalan ailelerin bu gibi sorunlarla ilgili hizmet veren kurumlara ihtiyacını arttırmıştır.

Turan (2004, s. 58), bugün, önemli bir gelişim içinde olan, “evlilik ve aile terapisi” alanını, sosyal hizmet uzmanı ve psikolojik danışmanlar için açık ve önemli bir hizmet alanı olarak görmektedir. Aile hizmet kurumları; aile yaşamının güçlenmesine, korunmasına, aile sorunlarının önlenmesine ve çözümüne, aile üyelerinin aile birliği içinde sağlıklı gelişme ve doyurucu yaşam sürmelerine yardımcı olan kuruluşlardır. Aileyi odak alan aile hizmet kurumları genellikle üç boyutlu bir hizmet programı sunar. Bu program; aile tedavi ve danışması, aile yaşamı eğitimi ve son zamanlarda gelişen, ailenin sosyal kurumlarla ilişkisinin düzenlenmesi ve savunuculuğunun yapılması biçiminde sıralanmaktadır.

Tedavi edici hizmetlerle boşanmaları önlemeye, aile üyelerinin daha huzurlu yaşamalarına yardımcı olmak kadar ailelerin baştan uygun, sağlıklı ve iyi bir biçimde kurulmasına ve sürmesine yardımcı olmak da önem taşır. Aile ile yapılan tedavi edici çalışmada amaç; aileye yardım ederek (Boşanma gerçekleşse bile anne-baba-çocuk ilişkisi devam etmek zorundadır.) ailedeki bozuk ilişkilerin ya da aksaklıkların düzeltilmesidir. Eğitici faaliyette ise, herhangi bir bozukluk olmasa da, aile üyeleri arasındaki ilişkileri güçlendirme ve onların karşılıklı olarak sorumluluklarını daha iyi yürütmeleri için eğitilmeleri söz konusudur. Görülüyor ki, programların temelinde

yatan felsefe, “sağlık” kavramıyla yakından ilgilidir. “Sağlık oryantasyonu”, “patoloji oryantasyonu” ndan önde gelmektedir. Patolojinin tedavisinden çok sağlığın yükseltilmesi faaliyetin başlıca odağıdır. Burada sağlık kavramı Dünya Sağlık Örgütü’nün tanımı paralelindedir. Hastalık ya da sakatlığın olmamasının değil, fiziksel, akıl ve sosyal yönden iyilik (sosyal sağlık) durumunu belirtir. Sosyal sağlık ise aile ortamı ile yakından ilgilidir. İnsanların ilk sosyal ilişkileri aile ilişkileridir. Dolayısıyla aile sosyal sağlığın temelini oluşturur (Koşar, 1992, ss. 174-183).

Çağdaş sosyal hizmet anlayışı, ailenin refah, mutluluk ve sağlığını koruyucu ve geliştirici yaklaşımlara büyük önem vermekte ve aileye yönelmesinin gereğini kabul etmektedir. Aile, sosyal hizmetlerin her zaman odağı olmuştur; çünkü, ailenin güçlü olması toplumun da güçlü olması anlamına gelmektedir (Çamur, 2000, s. 3).

Sonuç olarak aileye yönelik sosyal hizmet; ailenin, aile içi ilişkiler ve sosyal uyumları ile ilgili karşılaştığı sorunların çözümüne yönelik olarak yardım etmek, güçlendirmek ve böylece (boşanma olup ayrılma gerçekleşmiş olsa dahi) ailenin bütünlüğünü, mutluluğunu sağlamak amacıyla yapılan mesleki müdahaleler olup, bu yöndeki her çalışma, ailenin ve aile bireylerinin yaşam kalitesini artırıp, birbirlerine destek olmalarını sağlayarak, topluma yararlı ve sağlıklı bireyler olarak katılımlarını sağlar.

1.2.5.2. Sosyal Hizmet Mesleğinde Arabuluculuk

Sosyal Hizmet Uzmanları (SHU) çok sayıda rolü kullanarak mesleklerini icra ederler. Zastrow (1995, s. 19) mesleki müdahale esnasında sosyal hizmet uzmanlarının kullandığı 12 rolü tanımlamıştır. Bunlardan bazıları: Bağlantı kurucu, kolaylaştırıcı, eğitici, savunucu ve arabuluculuktur. Bağlantı kurucu rolüyle; müracaatçının ihtiyaçları ile toplum kaynakları arasında köprü olur. Örneğin, Alzheimer hastası olan bir müracaatçının evde bakım hizmetinden faydalanmasını sağlamak. Kolaylaştırıcı rolü ile; müracaatçının sorununu tanımlamayı ve kendi sorunlarını çözmesinde kontrolün kendisinde olduğunu hissettirme. Örneğin, sigara içmeyi bırakmak isteyen bir müracaatçıya davranış geliştirme konusunda danışmanlık hizmeti verilmesi. Eğitici rolünde; müracaatçıların bilgilendirmek ve eğitmek. Örneğin, yeni anne-baba olmuş bireylere çocuk gelişimi konusunda bilgilendirmek ve eğitmek. Savunuculuk rolünde,

müracaatçının ihtiyaçlarının duyurulması ve kaynakların harekete geçirilmesi. Örneğin, yerleşim birimlerinin yakınına kurulmak istenen çöp yakma tesislerini kamuoyu oluşturup engellemek amacıyla basın konferansları düzenlemek. **Arabuluculuk rolü ile, müracaatçı ve diğerleri arasındaki sorunların çözümüne yardımcı olur.** Örneğin, okul çağı çocuğunun ebeveynleri ile çocuğun öğretmeni arasındaki sorunların çözümünde arabuluculuk yapmak. Zastrow'a göre; genelci sosyal hizmet uygulamalarında bu beş rol birbirini tamamlamaktadır.

Arabuluculuk rolünü biraz daha yakından incelemek gerekirse; taraflar arasındaki anlaşmazlıklarda aralarındaki uyuşmazlıklara rağmen onların yeniden birbirlerini anlamalarını sağlayarak uzlaşmaya varmaları veya her iki tarafı da tatmin eden bir anlaşmaya varmalarına yardımcı olmak için arabuluculuk yapmayı gerektirir. Sosyal hizmet uzmanları; **boşanma sürecindeki çiftler**, komşular arasındaki anlaşmazlıklar, ev sahibi-kiracı anlaşmazlıkları, işçi- işveren anlaşmazlıkları, **çocuklar için velayet anlaşmazlıkları** gibi taraflar arasındaki anlaşmazlıklara sahip oldukları mesleki değer ve yeteneklerini kullanarak arabuluculuğun birçok yöntemi ile müdahale ederler. **Bir arabulucu;** tarafsız kalmalı, anlaşmazlıklarda taraflardan herhangi birinin yanında olmamalıdır. Arabulucular, her iki tarafın da içinde bulundukları durumu tam olarak anladıklarından emin olmalıdırlar. Arabulucular, her iki tarafın aralarındaki iletişim eksikliğini fark etmelerini sağlayarak, onların içinde bulundukları durumu açığa çıkararak ve anlamalarını sağlayarak onlara yardım edebilirler (Zastrow, 1995, s. 19).

Arabuluculuk, sosyal hizmet mesleğinin başlangıcından beri uygulanan bir roldür. I. Dünya Savaşı'ndan sonra barış görüşmeleri esnasında Jane Adams, uluslararası sorunlar dâhil olmak üzere sorunların çözümünde arabuluculuk sisteminin kullanılmasını savunmuştur (Sullivan, 2000, s. 23). Geçen zaman içerisinde sosyal hizmet mesleğinin önde gelenleri sosyal hizmetin prensip ve uygulamaları ile arabuluculuk arasındaki uyumu tespit etmişlerdir. Parsons (1991, s. 485)'un da açıkça belirttiği gibi; **bir arabulucunun temel değerleri ve yetenekleri tıpkı bir sosyal hizmet uzmanıinki gibidir.** Chandler (1985, s. 347)'e göre sosyal hizmetin problem çözme modelinin arabuluculuk uygulamalarında kullanılması için ufak düzenlemeler yeterlidir.

Sosyal hizmet uzmanları için arabuluculuğun yararları arabuluculuğun kullanılabildiği birçok meslek uygulamasında kanıtlanmıştır. Arabuluculuk sistemi sosyal hizmet

uzmanlarına adalet sistemi içinde özellikle suçlardan zarar görenlerin haklarını daha kolay almalarına destek olma imkânını sağlar (Mayer, 1995, s. 615). Aynı zamanda sosyal hizmet uzmanları arabuluculuk yöntemini kullanarak yönetilenlerin yönetenlerle olan sorunlarını, yaşlı bakım hizmetinde karşılaşılan zorlukların çözülmesinde, çocuk velayeti veya bakımına katkı verme ve boşanma konularındaki sorunların çözümünde de rol alabilirler (Parsons, 1991, s. 486). Mayer (1995, s. 616) sosyal hizmet uzmanlarının arabuluculuğu ruh sağlığı, sağlık hizmetleri, özel eğitim ve çocuk refahı alanlarında da rahatça kullanabileceklerini belirtmektedir.

Duyan (2008, ss. 82-83), **sosyal hizmet uzmanının rolleri arasında arabuluculuk rolünü;** tarafların anlaşmalarına yardım etmek, farklılıkları uzlaştırmak veya her iki taraf için de tatmin edici anlaşmaya varmak için taraflar arasındaki çatışmaya müdahale etmeyi içerir şeklinde açıklamıştır. Sosyal hizmet uzmanının arabuluculuk rolü birçok durumda (örneğin boşanan çiftler, kavgalı komşular, yönetici-çalışan ilişkileri gibi) uygulanabilmektedir. Sosyal hizmet uzmanı bu rolde tarafsızdır ve tarafların içinde bulunduğu durumu anlamaya çalışır. İçinde bulunulan durumu açığa kavuşturur, karşılıklı iletişimsizliği çözmeye çalışır ve tarafların içinde bulundukları durumu açık bir şekilde birbirlerine ifade etmelerine olanak tanır.

1.2.5.3. Boşanma Arabuluculuğu Model Önerisinde Kullanılabilecek Sosyal Hizmet Müdahale Yaklaşımları

Bu bölümde sosyal hizmet müdahale yaklaşımları; sosyal hizmette kriz ve krize müdahale yaklaşımı, problem çözme yaklaşımı, görev odaklı yaklaşım, sosyal hizmet müdahalelerinde güçlendirme yaklaşımı, sosyal hizmet müdahalelerinde ekolojik yaklaşım, sosyal hizmet ve aileye yönelik sosyal hizmet uygulamaları alt başlıkları altında incelenmiştir.

1.2.5.3.1. Sosyal Hizmette Kriz ve Krize Müdahale Yaklaşımı

Barker (1999)'a göre kriz müdahalesi; “kriz içindeki müracaatçılara yardım etmede, problemleri kabul edip etkisini anlayarak ve tahmin edilebilir benzer deneyimlerle baş

etmek için yeni ve daha etkili davranışları öğrenerek etkili bir baş etmeyi sağlama amacı ile kullanılan, pozitif bir gelişme ve değişime götüren tedavi edici bir uygulamadır” (s. 111).

Krizler, insanların yaşamları boyunca karşı karşıya kaldıkları kaçınılmaz durumlardır. Bu kriz durumlarıyla baş etmede, insanlar çoğunlukla yetersiz kalmakta ve profesyonel yardıma ihtiyaç duymaktadır. Bu profesyonel yardımı verebilecek yetkin meslek elemanlarından birisi de sosyal hizmet uzmanlarıdır. Bu nedenle sosyal hizmet uzmanlarının kriz içindeki birey veya bireylere yönelik olarak gerçekleştirilen kriz müdahalesini çok iyi bir şekilde bilmesi ve uygulaması gereklidir. Aksi halde kriz içindeki bireyler için uygun olmayan bir sosyal hizmet müdahalesi, onların ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalacaktır (Erbay, 2004, s. 85).

Krizler, insanların yaşamında beklenmedik olarak ortaya çıkan; şok, üzüntü ve depresyon gibi sonuçları beraberinde getiren durumlardır. İnsanlar yaşamları boyunca çeşitli kriz durumlarıyla karşı karşıya kalırlar. Bu kriz durumu; bazen bir babanın depremde çocuklarını kaybettiği bir durum, bazen çok sevdiği eşini kaybeden ve yaşamla tüm bağlarını koparan bir bireyin durumu, bazen eşinden çok şiddetli bir şekilde dayak yiyen kadının durumu, bazen ise yangında tüm mal varlığını kaybeden bir iş adamının durumu olabilir. Bu gibi kriz durumlarında birey, çok sevdiği insanları veya materyalleri kaybetmenin verdiği acıyla şok durumu içine girebilir hatta yaşamla ilişkisini kesebilir. Bu nedenle uzun bir süreci gerektiren müdahaleleri gerçekleştirmek, bireyin kriz durumundan çıkması yönünde işlevsel olmayabilir. Bu derece ağır bir kriz durumunu yaşayan birey de muhtemelen böyle uzun dönemli bir müdahaleyi kabul etmeme eğiliminde olacaktır. Bu yüzden kısa sürede bireyin eski yaşantısına (veya yeni yaşantısına uyum sağlamasına) dönmesini sağlayabilecek kriz müdahalesi yaklaşımının tercih edilmesi yararlı olacaktır.

Caplan (1964; Akt. Erbay, 2004, s. 86)’a göre kriz; kişi yaşamındaki önemli hedeflerin önünde alışıldık problem çözme yöntemleriyle baş edemediği bir engel ile karşılaştığında oluşan bir durumdur. Krizler; 1-5 haftalık dönemler içinde iyi ya da kötü sonlanacak durumlardır. Kriz sonrasında birey ve ailesi yardım arayışı içindedirler, müdahaleye açık ve hazırdırlar.

İnsanların çoğu, duygu ve davranışlarından kolay kolay vazgeçemezler. Ancak yaşadıkları üzüntüden bir an önce kurtulmaya hazırdırlar. Özellikle bunalıma bağlı olarak ortaya çıkan korku, endişe, yetersizlik, güvensizlik gibi duyguların aktarılmasında başvurana yardımcı olma bu amaca hizmet eder. Bunun yanında karşılaşılan olayın kişi/aile için taşıdığı anlam üzerinde durulmalıdır. Meslek elemanı sık sık kişinin anlattıklarından ne anlam çıkardığını belirtmek suretiyle geri bildirimde bulunarak durum hakkında bilinçlenmesine yardımcı olabilir (Turan, 1999, s. 296).

Sonuç olarak krizler; 1) geçicidirler, 2) üzüntüye ve çoğunlukla normal fonksiyonları yürütememeye neden olurlar, 3) baş etme kapasitesinde kayba yol açarlar ve 4) uzun dönem negatif veya pozitif sonuçlara sahip olabilirler (Brammer ve MacDonald, 1999; Akt, Erbay, 2004, s. 86).

Brammer (2000; Akt. Erbay, 2004, s. 87)’a göre **kriz müdahalesinde amaç**; gerginliği azaltmak, kişinin kriz öncesi işlevsellik düzeyine geri dönebilecek gücü kazanmasına ve şimdiki durum ile baş edebilmesi için daha etkin düzenekler geliştirmesine yardımcı olmaktır. Bu amaçların yanında; bireyin baş etme kapasitesinin geliştirilmesi, duygusal, sosyal, psikolojik ve ekonomik destek sağlanması, daha sonra oluşabilecek kriz durumlarına yönelik olarak bireye problem çözme sürecinin öğretilmesi ve kendi kendine yardım edebilmesinin sağlanması gibi amaçlar kriz müdahalesinin amaçları arasında sayılabilir.

Kriz tedavisinde kullanılan teknikler, sorunun niteliği, müracaatçı ve yakınları tarafından algılanış biçimi, etkilenme derecesi vb. faktörlerle, meslek elemanının deneyimi ve kullanma becerisine bağlı bulunmaktadır (Turan, 1999, s. 297).

Murgatroyd (1986; Akt. Erbay, 2004, s. 90)’a göre kriz içindeki birey veya bireylere verilecek danışmanın adımları şu şekildedir: 1) Bireyin krizi cesaretle karşılaşmasına yardımcı olma; inkârdan vazgeçirme ve objektif olmasına yardımcı olma, 2) Krizi yönetilebilir dozlar içine getirmek- çoğu insan durumun şiddeti tarafından yenilmemişse, ciddi problemlerle daha kolay ilgilenebilir. 3) Yanlış şüphelerden sakınmak- danışman “her şey iyi gidecek” diyerek olgunlaşmamış bir şekilde kriz içindeki bir bireye yardım etmeye çalışmamalıdır. 4) Kişiye kendisinin yardım etmesi için yardım etmek ve onu cesaretlendirmek- kriz içindeki kişi, aktif bir şekilde

arkadaşlarının veya ailesinin yardımını kullanabiliyorsa, bu danışmana bağımlılığını azaltacak ve karar vermede bağımsızlığını artıracaktır. 5) Krizle baş etme becerilerini kişiye öğretmek- acil tehlike geçmiştir. Birey gelecekteki benzer durumlarla baş etme becerilerini geliştirmeye ihtiyaç duyar.

Mezzo boyutta ise kriz müdahalesi, çoğunlukla kriz durumu yaşayan ailelerle gerçekleştirilir. Aileler kriz durumunu tüm üyeleriyle birlikte yaşayabilirken, ailenin tek bir üyesinin yaşadığı kriz durumu da aileyi olumsuz yönde etkileyebilir. Çünkü aile bir sistemdir ve sistemin parçalarındaki yani alt sistemlerindeki bir bozukluk tüm ailenin dengesini etkileyebilir (Aktaş, 2002, ss. 114-117). Makro boyuttaki kriz müdahaleleri, bir bölgenin, bir toplumun veya bir ulusun yaşayabileceği büyük bir kriz durumunda gerekmektedir.

Ailede Krizler ve Sosyal Hizmet

Hangi görüşler temel alınırsa alınsın aile kuruluşundan sonlanmasına kadar, toplumsal her olayın içinde yer alır. Bu olaylardan etkilenir ve etkiler. Aile; kan bağılılığı, evlilik ve diğer yasal yollardan, aralarında akrabalık ilişkisi bulunan ve çoğunlukla aynı evde yaşayan bireylerden oluşan; bireylerin cinsel, psikolojik, sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarının karşılandığı, topluma uyum ve katılımlarının sağlandığı ve düzenlendiği temel toplumsal bir birim olarak tanımlanabilir (Ünalan, 1985; Akt. Demiröz, 2003, s. 85).

Krizi ailenin normal yaşam süreci içinde karşılaştıkları tüm yetersizlikler ve beklenmedik olayların aile yaşantısını tehdit etmesi olarak tanımlayabiliriz. Aile o güne kadar karşılaşmadığı ve çözüm üretemediği bir olayla karşılaşınca yardıma gereksinim duyar (Demiröz, 2003, s. 86).

Sosyal hizmet; insanlara yardım etmeyi amaçlayan, insanların toplumsal işlevselliği ve çevresiyle olan etkileşimini sağlamaya çalışan, bunu yaparken kendine özgü yöntemleri kullanan, bu konuda bilgi ve beceriye sahip bir meslek ve disiplindir. Bu nedenle genellikle insanlar için problem yaratan, insanın işlevselliğini aksatan, yaşamının zenginleşmesini engelleyen ya da kolaylaştıran bireysel ve çevresel faktörlerle ilgilenir. Sosyal hizmet mesleğinin aileye yönelik görev ve müdahaleleri “aile sosyal hizmeti” olarak ifade edilmektedir (Koşar, 1992, s. 174-183).

Caplan ise kriz ve homeostasis kavramını bütünleştiren ilk kuramcıdır. O'na göre kriz genel olarak dört aşamayı izleyen homeostatik bir dengesizlik veya zamanla sınırlı bir dengesizlik periyodudur. Birinci aşama, krize yol açan gerilimin artması, ikinci aşama, krizin çözülemediği gerilimin yoğunlaşması, üçüncü aşama, problem çözme becerisinin yetersiz kalması ve son aşama ise gerilimi çözmeye yönelik davranışları içerir (Smith, 1978; Akt. Demiröz, 2003, s. 87).

Lydia Rapoport (1971; Akt. Demiröz, 2003, s. 86), kriz durumunun bir tehdit, kayıp, meydan okuma olarak algılanabilen bir problem yarattığını ve böylece birbiriyle ilişkili bu üç faktörün (tehlikeli olay, yaşam amaçlarına bir tehdit ve uygun çözüm mekanizmalarıyla cevap vermedeki yetersizlik) bir kriz durumu oluşturduklarını ileri sürmektedir. Görüldüğü gibi kriz yaratan olayların özelliklerinin tanımlanması önemli bir katkıdır.

Mc Cubbin ve Patterson (1982; Akt. Demiröz, 2003, s. 87), ABCDX modeline göre; (A) stres yaratıcı olaylardır. Bu olaylarla birlikte normal aile yaşamı değişmektedir. Ailenin uyum çabalarından yeni stres kaynakları oluşmaktadır (B). (C) ise, ailenin krize tepki verirken gelişen ve güçlenen uyum kaynaklarıdır. (D) ailenin krizi algılamasıdır. (X) ise, krizi göstermektedir. Model, ailenin sahip olduğu kaynaklarının ve sorunu algılama biçiminin, stres yaratıcılarının etkisini ve gerilimini kısmen hafifletebileceğini ve tampon görevi görebileceğini öngörür.

Gerek aile içi gerekse aile dışındaki bazı olayların kaynaklık etmesiyle ailede kriz meydana gelebilmektedir. Stres yaratan kaynakların artması, kültürel değerler ailenin krize girmesine neden olabilmektedir. Görüldüğü gibi ailede kriz bir ya da birkaç etkene bağlı olarak, çok ani biçimde ya da süreç içinde başlayan, ancak bir olayın kaynaklık etmesiyle ortaya çıkabilir. Daha önce de belirtildiği gibi kriz, ailenin ani olaylar karşısında çaresiz kalması, çözüm yolu bulamaması ya da yeni dengeler kuramaması sonucu ortaya çıkmaktadır. Eşlerin o güne kadar sürdürdükleri yaşamı yeniden düzenlemelerini gerektirir. Bu durumda aile yeni bir çıkış noktası aramakta, çaresiz kalmaktadır. Bu nedenle kısa sürmesine karşın ailede oluşan bu acil duruma iyi bir teşhis koymak ve tedavi etmek gerekmektedir (Demiröz, 2003, s. 87).

Ailedeki Krizlere Sosyal Hizmet Müdahalesi

Mesleki müdahale, bir mesleğin yetki alanına giren sorunların mesleki ahlaki ilkeleri doğrultusunda bilimsel kuram, mesleki bilgi ve beceri aracılığıyla çözümlenmesidir (Kut, 1988, s. 106). Ailedeki krizler de bu çerçevede sosyal hizmetin müdahale alanına girmektedir. Sosyal hizmet uzmanları bu süreçte aktif rol alarak ailenin daha iyi bir duruma gelebilmesi için müdahalede bulunurlar. Krize müdahale genelci yaklaşımda Kirst-Ashman ve Hull (1999; Akt. Demiröz, 2003, s. 90), değerlendirme, planlama, müdahale ve krizin çözümü ve geleceğe dönük sürecin planlanması olarak dört basamakta değerlendirmektedir. Değerlendirme aşamasında; kişinin ya da ailenin başvurmasında neyin etkili olduğunu, kriz durumunun nasıl tanımlandığını, yardımcı olan başka kişilerin olup olmadığını, problem çözme becerileri ile ilgili ipuçları alınır. Planlama aşamasında: başvuran kişinin ya da ailenin en azından krizden önceki denge düzeyine ulaşması için planlama yapılır. Krizin bu ailede neleri değiştirdiği, mevcut durumdaki hangi aktiviteleri yapmakta zorlandıklarını bilmek olan açısından önem taşır. Ayrıca, ailenin başa çıkma becerilerinin neler olduğu ve onlara destek olabilecek sistemlerin de bilinmesi gerekir. Müdahale aşamasında; aileye içinde bulunduğu kriz ile ilgili anlayış kazandırma gereği olarak, ailenin ya da bir üyesinin içinde bulunduğu krizi gerçekçi bir biçimde tanımlaması çözüm açısından önemlidir.

Kriz beraberinde bir çok olumsuz duyguyu da beraberinde getirir. Bu durumda aile veya üyelerinin henüz açmayı başaramadığı duyguları konusunda da yardımcı olunabilir. Ancak bu duyguları ifade etmek güç olabilir. Başa çıkma mekanizmalarını araştırmak ve hangilerinin kullanılacağına karar vermek de önemli hususlardan biridir. Bazı krizlerde eski başa çıkma mekanizmaları işe yaramayabilir. Bu durumda yenilerinin tanımlanması gerekebilir. Diğer bir konu ise, ailenin yeniden sosyal yaşama katılmasını sağlamak ve süreçte aileye destek olmak da önem taşır. Krizin çözümü ve geleceğe dönük sürecin planlanması aşaması; krizin başlangıcından itibaren neler yapıldığı kişi ya da aileyle gözden geçirilir. Gelecekte benzeri durumlarla karşılaşıldığında neler yapılabileceği konuşulur ve değerlendirilir. Gerekğinde aile izlenerek kazandıkları becerileri pekiştirmeleri için destek sağlanır (Demiröz, 2003, s. 91).

Görüldüğü gibi krize müdahale daha çok birey ve aile düzeyinde odaklaşmakta ve gerçekleştirilmektedir. Ancak mezzo düzeyde de krize müdahale edilebilir. Ailedeki bir

üye ile ilgili krizde sistem yaklaşımı anlayışında tüm aileyle ve onların dâhil oldukları alt sistemlerle de çalışmak gereklidir. Çünkü ailedeki rollerin yeniden belirlenmesi ve aile yapısının güçlendirilmesi için aile sisteminin de çalışmaya katılması gerekir.

Krizler sadece bireyleri ve aileleri etkilemezler. Tüm toplumu etkileyen krizlerde, toplum ve organizasyonlar düzeyinde daha çok koruyucu-önleyici çalışmalar ağırlık kazanabilir. Politika düzeyinde ise ailenin toplumsal krizlerle baş edebilmesi için destekleyici ve güçlendirici düzenlemeler yapılabilir

Kriz müdahalesinde kriz tedavisinden de yararlanılmaktadır. Kriz tedavisinde genel bazı özellikler bulunmaktadır. Kriz tedavisi belli bir zaman süresi konularak yapılan tedavidir. Kriz tedavilerinde genellikle “şimdi” ve “bilinç seviyesinde” tedavi yoluna gidilir. Kriz tedavisi esnek bir biçimde yürütülür. Tedavi kişinin bunalımdan önceki seviyeye gelmesini sağlamaya çalışır.

Turan (1999, s. 297) kriz tedavisinde bazı modellerden bahsetmektedir. Bu modellerin araştırma ile ilgili ifadelerine bakıldığında; bireyin olayı yeniden görebilmesi ve yeniden değerlendirilmesini sağlamaya çalışır, transferans duygular üzerinde durulur. İçgörü kazandırma ve psikolojik destekleme tekniklerinden yararlanılır. Yakın sevgi objesini kaybetme durumunda öfke, korku, suçluluk vb. gibi duyguların kontrol edilebilmesi için kişiye yeni rol ve beceriler kazandırılması ve bunun için rol yapma tekniği kullanılması söz konusudur. Sistem odaklı tedavi modeli ise kişinin dışında aileyi de içine almaktadır. Bireyin çevresi de tedavi kapsamına alınır. Tedaviyi yapan kişinin ailenin desteğini almaya yönelik çalışması başarısını artırır.

Daha önce de belirtildiği gibi krizler çok değişik nedenlerle oluşabilmektedir. Bu nedenle kriz tedavisinde pek çok meslek elemanı yer almaktadır. Her mesleğin ve disiplinin kendine özgü yöntemleri ve sınırları olmasına karşın özellikle kriz merkezlerinde ve bu nitelikli hizmet veren birimlerde ekip çalışması verimli sonuçlar alınmasına yardımcı olmaktadır. Bunun yanı sıra kriz durumuna neden olan faktörlerin çeşitli olması da ekip çalışmasını gerekli kılmaktadır. Sosyal hizmet uzmanı da bu ekibin bir parçası olarak bu tedavide yer almaktadır.

Sosyal hizmet uzmanı; Kriz durumuna ilişkin sorun kurum olanakları içinde çözümlenemeyecekse, aileyi başka ilgili kurumlar ve hizmetler konusunda bilgilendirir.

Gerekirse bu kuruluşlarla bağlantı kurar. Kuruluşların yanı sıra ilgili meslek elemanlarına yönlendirir. Ekonomik sorunlar yoğunlukta ise yardım kuruluşlarına yönlendirir. Böylece danışmanlık ve eğitici işlevlerini kullanmış olur. Aileye teknik konularda danışmanlık yapar, bilgi verir ya da bilgi verebilecek kişilere yönlendirir. Eğitici işlevi için de öğretici rolünü gerçekleştirir. Sosyal destek sistemlerini belirleme ve kullanma konusunda aileye yardımcı olur. Böylece kaynak sağlama işlevini gerçekleştirir. Vaka yönetimi yapar. Burada kaynak yönetimi işlevi çerçevesinde harekete geçiren bir rol üstlenir. Aileyi sorun çözme sürecinde inceler ve izler. Aldığı sonuçları değerlendirir. Gerekirse yeni düzenlemeler yapar. Burada kolaylaştırıcı ve planlayıcı roller sosyal hizmet uzmanına yardımcı olur. Aileyle birlikte tedavi sürecini gözden geçirir, geleceğe dönük planlar yapmaları için yardımcı olur. Sosyal hizmet uzmanının danışmanlık işlevi çerçevesinde planlayıcı rolü bu süreçte kullanılabilir. Yine toplumu bilgilendirme çalışmaları yapılabilir (Toplum sözcülüğü rolü). Aileye duygusal ve ekonomik destek verebilecek akrabalar, yakınlar ve komşuların harekete geçirilmesi için aracılık eder (Turan, 1990, s. 15). Aileye güçlü yanlarını göstererek ve bu yaklaşımdaki teknikler aracılığıyla yeni rollerine uyumlarını kolaylaştırır (Cankurtaran Öntaş, 2001, s. 103). Ailenin toplum içinde korunması ve güçlendirilmesi gerekir. Makro düzeyde toplumu bilgilendirme ve durumla ilgili farkındalık yaratmak için eğitim ve danışmanlık işlevinden yararlanılabilir. Toplumun bütününe içine alacak çalışmalar önem taşır. Makro düzeyde planlamalar ve toplumu bilgilendiren çalışmalarla toplum desteği sağlanabilir.

Krizin başa çıkma mekanizmalarını güçlendirme, yeni problem çözme becerileri kazandırma gibi olumlu özellikleri de bulunmaktadır. Aile ve diğer sosyal destek sistemlerini, krizin çözümünde bir bütün olarak ele alış, sosyal hizmet meslek elemanlarının uygulamalarına yön veren temel belirleyiciler olmuştur (Buz, 2001, s. 45).

Bu süreçte kriz tedavisi, sorun çözme, güçlendirme ve aile tedavisinin tekniklerinden yararlanır (Demiröz, 2003, s. 86).

1.2.5.3.2. Problem Çözme Yaklaşımı

Boşanma, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin çoğunda giderek artan; birey, aile ve toplum açısından çeşitli sorunlara yol açan bir olgudur. Bu olgunun sosyal hizmet mesleği açısından dikkat çeken ilk özelliği sosyal bir damgayı içermesi ve belli bir düzeyde de olsa yabancılaşmayı yansıtmasıdır (Arıkan, 1992, s. 49). Türk toplumu açısından boşanma sosyo-kültürel özelliklere göre farklı yorumlanmaktadır. Kimi bölgelerde ve kişilerce normal bir süreç olarak algılanırken kimi bölgelerde ve kişilerce kabullenemeyen bir durum “yanlış” olarak algılanmaktadır. Boşanmadan sonra hayatlarında önemli bir değişim yaşayan bireyler başarısızlık ve çaresizlik duyguları yaşayabilmektedir. Bu noktada sosyal hizmet uzmanı bireye bu tür duyguları ortaya koyabileceği, yeni değerler geliştirebileceği ve yeni bir kimlik oluşturabileceği ilişki sistemi geliştirme olanağı sağlayabilir. Böyle bir ilişki sosyal hizmet müdahalesi olarak kabul edilir. Boşanmaya yönelik bu müdahaleler boşanma sürecindeki ailelerin problem çözme becerilerinin güçlendirilmesi ile önleyici ve tedavi edici hizmet olarak, boşanmış kişilere ve ailelerine mikro ve mezzo düzeyde yapılmaktadır. Boşanma sonucunda bireyler duygusal yıkım yaşayabileceği gibi ekonomik düzeyde de sorunlar yaşayabilmektedir. Bu nedenle sosyal hizmet açısından boşanmaya yaklaşım psiko-sosyal ve ekonomik bir bütünlük içinde olmalıdır (Arıkan, 1992, s. 49).

Boşanma arabuluculuğu ile ilişkisi araştırılan bir başka değişken de problem çözme becerileridir. 1980’lerde yapılan araştırmalar yüksek stres altına giren, yaşantısında önemli sorunlarla karşılaşan herkesin olumsuz etkilenmediğini, etkilenme derecelerinin bireyden bireye farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur. Bu farkın da en önemli sebebinin, bireylerin sahip olduğu problem çözme becerileri olduğu anlaşılmıştır (Heppner, 2002 ve 2004; Akt. Güneş, 2007, s. 37).

Bu alanda çalışan birçok araştırmacıya göre, sorunların çözümünde çatışmanın varlığından ziyade çiftlerin çatışma ile nasıl başa çıktığıdır. Greef ve Bruyne (2000, s. 321), çatışma ile yapıcı bir şekilde başa çıkılırsa, ilişkinin gelişeceğini ve zenginleşeceğini; tam tersine, yıkıcı bir biçimde başa çıkıldığında ise, çiftin doyumlu olmayan bir ilişkiyi sürdürmeye mahkûm olacağını belirtmiştir.

Gottman (1990, s. 249), evlilik doyumu düşük olan eşlerin problemlerini çözmedeki başarısızlıklarının birbirlerini suçlamalarına bağlı olduğunu belirtmekte ve bu şekilde problemin çözülmeden kaldığını ve eşlerin birbirlerine karşı olumsuz tutumlarını arttırdığını, eşlerin birbirlerini anlayamadığını vurgulamaktadır. Gottman ve Krokoff (1989, s. 47), problemlerle karşılaşan eşlerin başlangıçta olumsuz duygular yaşayabileceğini, fakat bu problemin eşlerin birbirlerine karşı zıt gitmesine, savunucu tutum sergilemesine ya da problemin çözümü için konuşmaktan kaçınmasına neden olmadığı müddetçe problemin çözüldüğünü ve bir problemi çözmek için çaba sarfetmenin eşler üzerinde uzun vadede olumlu sonuçlar doğurabileceğini belirtmektedir. Zubaroğlu (1996; Akt. Kışlak ve Tutarel, 2002, s. 35), çocuklu eşlerin iletişim biçimleri ve çatışmaları üzerine yaptığı araştırmasında çatışmayı çözen eşlerin, iletişimlerinde eşlerinin bakış açısını (empati) göz önünde bulundurabildiklerini belirlemiştir.

Eşler bazen sorunlarının başlangıç dönemlerinde, bazen çatışmaları şiddetlendikten sonra, bazen de boşanmaya karar vermeden hemen önce yardım aramaktadırlar. Kersten'e göre (1990, s. 257) evlilikteki doyumsuzluklara ilk aşamada müdahale edilmesi önemlidir. **İletişim ve problem çözme becerilerini öğretmenin**, eşlerin birbirlerine karşı olumlu duygularını arttırdığı değerlendirilmiştir (Kersten, 1990, s. 258).

Ailenin doyumunu etkileyen en önemli etkenlerden bir tanesi, eşler arasındaki çatışmalardır. Bir evlilik ilişkisinde eşler arasındaki çatışmalar, pek çok nedenden kaynaklanabilir (Markman, Stanley ve Storaasli, 1988, s. 218). Yapılan araştırmalar, çatışma durumlarında eşlerin problem çözme davranışlarının önemli yer tuttuğunu göstermektedir. Kersten (1990, s. 259) evlilik sorunlarında yaşanan aşamaları incelediği çalışmasında, ilişkilerinde problem yaşayan 49 eşle yaptığı ayrıntılı görüşmeler sonucunda, bireylerin evlilik problemleri açısından üç aşamadan geçtiklerini belirlemiştir. İlk aşamada eşler beklentilerinin karşılanmaması nedeni ile hayal kırıklığı yaşamaktadırlar. Aynı zamanda birbirlerini olumsuz şekilde değerlendirmeye başlamakta, ancak eşini hoşnut etme ve problemleri çözümleme çabaları devam etmektedir. İkinci aşamada bireyler, evliliğin getirdiği kazanç ve kayıpları değerlendirmektedirler. Eşler, kalma ve ayrılma düşünceleri arasında gidip gelmektedirler. Evliliğe ilişkin umutlar devam etmesine rağmen, şüpheler de

başlamaktadır. Son aşamada ise evliliğin sona erebileceği düşüncesi egemen olmakta ve problemlerden kaçınma, eşinden fiziksel olarak uzaklaşma gibi davranışlar görülmektedir. Bu noktada ve boşanma sürecinde eşlere çatışma çözümü, iletişim becerileri ve problem çözme becerileri gibi konularda yapılan yardımların gerekliliği önem kazanmaktadır.

Boşanmanın her aşamasında eşlerle birlikte diğer aile bireyleri de sosyal, ekonomik ve psikolojik açıdan olumsuz etkilenebilmektedir. Tabii ki boşanma öncesi süreçte; önleyici müdahaleler kadar boşanma aşaması ve sonraki süreçte oluşabilecek değişimler ve boşanmanın olumsuz etkileriyle baş edilebilmesi önemli bir diğer konudur. Bu nedenle boşanma sonrası aşamada da bireylerin sahip olduğu problem çözme becerilerinin geliştirilmesi ve bireylere yeni hayatlarında karşılaşılabilecekleri sorunlarla baş edebilmeleri için yeni başetme mekanizmalarının kazandırılması gerekmektedir.

Turan (1999, ss. 261-265)'a göre; problem çözme yaklaşımı, insan yaşamının tümüyle problem çözme aktivitelerini içerdiği görüşüne dayanır. Problem çözme becerisi yıpranmış ve kaynakları tükenmiş olan insanlar, uyumsuz davranışlara sığınır, sorunlarını önyargılı ve sübjektif biçimde değerlendirirler. Böyle zamanlarda kişi ve aileler yakınlarından ve çevreden yardım ve anlayış bekler, destek görmek isterler. Problem çözme yaklaşımının amacı; bu gibi kişi ve ailelerin sorun çözme isteğini artırmak ve ego yeteneklerini güçlendirmek suretiyle problemlerini bizzat halledebilecek düzeye gelmelerini sağlamaktır. Problemlerin süreklilik kazanmasının başlıca nedenleri; sorun çözmeye karşı isteksizlik, ego yeteneklerinin zayıflığı ile gerekli kaynak ve olanakların mevcut olmayışı gibi faktörler olabilir. Bu yaklaşıma göre kişisel çalışma yönteminin başarıya ulaşması aşağıdaki koşullara bağlıdır; 1) Kişi/aile üyelerinin sorun çözme ile ilgili motivasyonu artırılmalıdır, 2) kişi/aile üyeleri ego yetenekleri, duygu ve davranışları ile problem çözme sürecine katılmalıdırlar, 3) kişi/aile üyeleri ihtiyaç duydukları hizmet ve kaynakları kullanacak güçte olmalıdırlar.

Kişi ve aile üyelerinin motivasyonu, ancak endişe ve korkularını mümkün olduğunca azaltmak, cesaretlerini ve kendilerine güvenlerini artırmak için onlara destek olmak, belirli savunma mekanizmalarına sığınmalarını önlemek ve psişik enerjileri kendilerini geliştirmek için yapıcı biçimde kullanabilmelerine imkan veren koşullar sağlanmakla artırılabilir.

Problemin kişi ya da aile tarafından benimsenmesi, çözüm sürecine aktif şekilde katılmalarını sağlama bakımından önemli kabul edilir. Bunun yanında, **sorunun bölümlere ayrılarak çözümlenmesi** de kişi/aile’de daha az tedirginlik yaratacağı gibi sorunun kolaylıkla ortadan kalkabileceği izlenimini vermesi açısından bu uygulama modelinde tercih edilen yoldur.

İnsanların çaresizlik, yalnızlık, keder, kaygı vb. şekli duygu durumlarında sosyal ilişkilere her zamankinden daha çok ihtiyaç duydukları bilinmektedir. Müracaatçılarla sosyal hizmet uzmanı arasında yer alan transaksiyon, mesleki ilişkinin onların duygusal sıkıntılarını ifade ederek rahatlamalarını, duygularıyla davranışları arasındaki bağlantıları kavrayarak sorunlarını daha objektif olarak görebilmelerini ve uzmanın anlayışlı, sıcak, kabul edici tutumu karşısında kendilerini güven içinde hissetmelerini sağlama gibi fonksiyonlara sahiptir.

İnsan biyolojik, psikolojik ve sosyal yönleriyle bir bütündür. Ancak, bu modeldeki sorun çözme süreci, sözü edilen yönlerin hepsinin ayrıntılı olarak incelenmesi şeklinde uygulanmaz, yani sadece “şimdiki tepkileri” dikkate alınmak suretiyle, sınırlı biçimde incelenir.

Problem çözme yaklaşımında **izlenen süreç** büyük çoğunlukla şu sıra ile yapılır; 1) sorunun müracaatçı ile birlikte belirlenmesi, 2) soruna ilişkin bireysel duygu, düşünce ve sosyal çevre koşullarının belirlenmesi, 3) sorunun neden ve sonuçları arasındaki bağlantılarının ortaya konulması, 4) sorunu çözmeye kullanılacak kaynak ve imkânlarla çeşitli alternatiflerin belirlenmesi, 5) muhtemel sonuçlar dikkate alınarak sorunun çözümünde izlenecek yol veya planın belirlenmesi, 6) çözüm planının uygulamaya konulması ve gerektiğinde uygun olan değişikliklerin hemen yapılması.

Sürecin amacı ise, “müracaatçının, kendisini sorun sahibi bir kimse olarak değil de, **sorununu nedenleriyle birlikte görebilen, duygu-düşünce ve davranışlarının sorunu nasıl etkilediğini kavrayabilen bir kimse olarak görmesi**” şeklinde ifade edilebilir. Müracaatçının elde edeceği böyle bir tecrübeyi ileride, sosyal yaşamında kullanması ve sorunlarının üstesinden gelmesi uygulamadan beklenen sonuçtur.

Problem çözme yaklaşımının getirdiği yenilikler; 1) problem çözme yaklaşımı, problem çözme sürecini yaşamın normal bir parçası olarak görür ve problemin patolojik yönü

üzerinde durmaz, 2) sorunlu kişi ve aileyi başlıca değişme ögesi olarak kabul ederek problem çözme kapasitelerini artırmayı amaçlar, 3) problemlerin sosyal rol ilişkileri içinde çıktığını ve bu bazda çözümlenmesi gereğine işaret ederek kişi, aile ve toplumdan oluşan geniş bir perspektif içinde değerlendirilmesini öngörür (Turan, 1999, s. 265).

1.2.5.3.3. Görev Odaklı Yaklaşım

Görev odaklı yaklaşım, 1970’lerde Reid ve Epstein tarafından geliştirilmiş bir sosyal hizmet yaklaşımıdır. Birey, aile ve grupların yaşadıkları sorunların yol açtığı sonuçlar üzerine odaklanan ve müracaatçının gerçekleştireceği eylemler (görevler) ile sosyal işlevselliği geliştirmeyi amaçlayan **kısa dönemli, problem çözme odaklı** bir yaklaşımdır. Farklı teorileri temelinde barındıran görev odaklı yaklaşım, özellikle eylem yönelimli doğası ve müracaatçının katılımına verdiği önem açısından öne çıkmaktadır (Polat, 2011, s. 133).

Hangi sorun grubu ile hangi düzeyde çalışılırsa çalışılsın, problem çözme ve değişim yaratma, sosyal hizmet uygulamasının temel faaliyetlerindendir. Problem, görev odaklı yaklaşımda, “**bireyin tanımladığı, algıladığı ve kendi eylemleri sonucunda değiştirebileceği veya etkisini azaltabileceği bir olgu**” olarak tanımlanmaktadır (Reid ve Epstein, 1972; Akt. Polat, 2011, s. 133). Ancak problemler engeller ve kaynaklar ile birlikte ele alınmaktadır. Engeller, problemlerin çözülmesi sürecini zorlaştıran durum veya kişiler iken, kaynaklar müracaatçının güçlü yönlerini, sosyal çevresinden edindiği duygusal, sosyal ve maddi desteği ifade etmektedir (Reid, 1987; Akt. Polat, 2011, s. 134).

Model öncelikle müracaatçıların problemlerini tanımlamalarını, çözüm için gerekli eylemleri (görevleri) ortaya koymalarını ve bu eylem ve görevleri uygulamalarını kapsamaktadır. **Oturumlar** çoğunlukla bu görevlerin tanımlanması, planlanması ve hazırlık yapılmasına; eğer mevcutsa, çözüme engel olan sorunların tartışılmasına ayrılır. Bu süreçte, müracaatçının görüşme süresince yapacağı görevler, görüşme dışında yapacağı görevler (dışsal görevler) ve sosyal hizmet uzmanının görevleri tanımlanmaktadır (Reid, 1992; Akt. Polat, 2011, s. 134).

Healy (2005, s. 110) bu sınıflandırmasında görev odaklı yaklaşımı, sosyal hizmet uygulamasında yer alan akımlardan ilki olan problem çözme yaklaşımı içerisinde ele almaktadır. Bu yaklaşım da duygulardan çok problemler üzerinde odaklanan kısa dönemli müdahaleyi içermektedir. Problem çözme yaklaşımının yanı sıra görev odaklı yaklaşım birçok yönüyle sosyal hizmet uygulamalarında kullanılan diğer teori ve modellerle de ortaklıklar içermektedir.

Krize müdahale ile görev odaklı yaklaşımın birbirinden ayrılmasının zor olduğu, görev odaklı yaklaşım modelinin kriz teorilerinin düşünce biçimlerini yansıttığı, ancak amaç olarak bir krizin tedavisini içermediği, daha çok belirli bir probleme ve müracaatçının gerçekleştireceği görevlere vurgu yaptığı belirtilmektedir. Bunların yanı sıra, güçlendirme yaklaşımının kimi temel özellikleri de görev odaklı yaklaşımın içeriğinde mevcuttur. Bunlar arasında, müracaatçı ile birlikte sorunu tanımlama, var olan güçlere odaklanma, müracaatçıya belirli becerileri öğretme, müracaatçı için savunuculuk yapma ve kaynakları harekete geçirme yer almaktadır (Tolson ve diğ., 2003, s. 19).

Güçler perspektifinin bazı özellikleri de görev odaklı yaklaşım ile ortaktır. Her iki yaklaşım da müracaatçının patolojisine odaklanmamakta, müracaatçının gücüne ve işbirliğine verdiği önem açısından benzerlik taşımaktadır (Tolson, 2003, s. 20).

Kısa süreli planlama: Reid ve Epstein (1972; Akt. Polat, 2011, s. 137)'e göre **hizmete zaman sınırı konulması**, hem uzmanın, hem de müracaatçının daha çabuk harekete geçmesini sağlayacaktır. Aynı zamanda bu, hedeften uzaklaşmayı engellemekte ve değişimi sağlamak için gerekli olan baskı ve motivasyonu yaratmaktadır.

“Burada ve şimdi” odağı: Görev odaklı yaklaşım, geçmiş değil, burada ve şimdiye odaklanmaktadır. Bu da uzmanın ön değerlendirme aşamasında, müracaatçının kişisel geçmişi yerine sorunun geçmişine odaklanmasını gerektirmektedir. Bugün sorunun çözümünde yararlı olacak bilgiyi almak yeterli olacaktır. Bunun yanı sıra bir uygulama sürecinde ele alınacak problemlere de bir sınırlılık getirilmektedir. Buna göre bir çalışma sürecinde en fazla üç problem ele alınmaktadır (Healy, 2005, s. 113; Ramos ve Tolson, 2008, s. 279).

İşbirliği ilişkisi ve katılım: Müracaatçı ile ilişki, işbirliği şeklindedir. İşbirliği, iki ya da daha fazla insanın belirli bir amaç için birlikte çalışma sürecine karşılık gelmektedir. Bu işbirliğinde, eşit bir ilişkiden söz edilememektedir.

Uzman değerlendirme sürecindeki bilgileri paylaşır, gizli amaç ve planlardan kaçınılır, müdahale planı oluşturulurken geniş oranda müracaatçının katılımı sağlanır. Böylelikle müracaatçının problem çözme becerileri geliştirilir (Doel, 1994; Reid, 1992; Marsh ve Doel 2009; Akt. Polat, 2011, s. 137). Görev odaklı yaklaşım, müracaatçıları kendi istekleri ve ihtiyaçları ile ilgili rasyonel seçimler yapabilen ve değişime karar verme hakkı olan kişiler olarak kabul etmektedir (Ramos ve Tolson, 2008, s. 278).

Kendi kaderini tayin hakkı ve güçlendirme: Görev odaklı yaklaşım güç odaklıdır; kişilerin yetersizlikleri üzerinde durmaktansa, güçlü yönlerini keşfederek onların kullanılmasını amaçlayan bir yöneme sahiptir. Bunun yanı sıra, uzmanın ve müracaatçının olayları etkileme, değiştirme, önleme güçleri olduğu varsayılmaktadır. Modelin uygulanması sırasında, özellikle görev planının yapılması ve uygulanması aşamalarında **müracaatçının etkin bir rolü** vardır. (Doel, 1994; Marsh ve Doel, 2005; Akt. Polat, 2011, s. 138).

Problem çözme eylemleri (görevler): Müdahale sürecinde dikkatin eylemler üzerinde yoğunlaşması, müracaatçıya, birçok farklı seçeneği düşünme ve kritik etme fırsatı vermektedir. Görevlerin tamamlanması, müracaatçının başarı duygusu, güven ve motivasyonunu artırmakta, müracaatçıyı daha zor adımlar atma ve profesyonel yardım almadan da belli eylemleri gerçekleştirme konusunda yüreklendirmektedir. Bunun ötesinde, müracaatçının problem çözme eylemleri hakkında düşünmesi, bu eylemlere hazırlanması ve bunları başarıyla yerine getirmesi, müracaatçıya yaşam zorluklarıyla başa çıkmada önemli bir yaşantısal öğrenme fırsatı sunmaktadır. Müracaatçı, görev odaklı çalışma sırasında aslında sorunlarını ifade etme, bu sorunları çözmek için plan yapma ve bunu gerçekleştirme konusunda eğitim almaktadır (Reid, 1992; Marsh, 2007; Akt. Polat, 2011, s. 138).

Görüldüğü gibi, görev odaklı yaklaşımın temel prensipleri arasında özellikle iki boyut öne çıkmaktadır. Bunlardan biri, yapılandırılmış, sistematiik ve ampirik yönelimli bir uygulama süreci olması, diğeri ise sosyal hizmetin temel değeri arasında bulunan

işbirliği, katılım, güçlendirme ve kendi kaderini tayin hakkı gibi ön kabullere sahip olmasıdır. Karmaşık yaşam problemlerinin (boşanma gibi) ancak eklektik bir teorik temel ile çözümlenebildiği fikri göz önünde bulundurulduğu sürece, yaklaşımın etkili olarak uygulanması ve gerçekçi bir şekilde değerlendirilmesi mümkün olacaktır.

Problemin tanımlanması; uygulamanın ilk adımı problemlerin keşfedilmesi aşamasıdır ve bu aşama müracaatçının karşılaştığı tüm zorlukları geniş bir şekilde tanımlayabilmesini gerektirmektedir. Bu aşamada, sosyal hizmet uzmanı, müracaatçısının karşılaştığı zorluklara ilişkin genel bir resim çizmesini sağlar. Burada uzmanın kullandığı temel beceri, müracaatçısının belirlenen alandaki tüm zorluklarını açığa çıkarmasını ve duygularını rahatlıkla ifade etmesini sağlama becerisidir.

Problem, daha önce de belirtildiği gibi, müracaatçının değişmesini istediği durum/davranış/duygulardır. Problem tespiti sırasında detaylar üzerinde durulmamakta, **hiçbir çözüm yolu önerisinde bulunulmamakta**, sadece müracaatçının problemlerinin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Sonuçta bu aşamada uzman ve müracaatçı, üzerinde tartışacakları konuların bir listesini oluşturmuş olacaklar, gündemlerini belirleyeceklerdir.

Uzman ve müracaatçının aynı problemler üzerinde fikir birliğine varması her zaman çok kolay bir süreç değildir. Ancak müracaatçının bulunduğu yerden başlama ilkesi burada yol göstericidir. Bu aşamanın en önemli özelliği, problemlerin müracaatçı tarafından dile getirilmesi ve -uzman probleme ilişkin fikirlerini paylaşırsa da- **son kararın müracaatçı tarafından** verilmesidir.

Problemin ayrıntılarını belirleme; uzman ve müracaatçı bir problem haritasını çıkardıktan sonra her bir probleme daha yakından bakmaya başlarlar. Problemlerin ayrıntılandırılması sürecini, üzerinde çalışılacak konuların önem sırasına konulması izler. Bu karar büyük oranda müracaatçı güdümünde verilmektedir.

Problemin önceliklerini saptamada, sorunun aciliyeti, sorunu çalışmanın olası sonuçları, sorunun çözüm olasılığı, müracaatçının dışarıdan aldığı destek gibi birçok faktör değerlendirilmelidir (Polat, 2011, s. 140).

Konuya birde sosyal sorun çözme boyutuyla bakılacak olunursa;

Duyan ve Gelbal (2008, s. 7), sorun’u; uyum sağlayıcı, bir işlevsellik için bir tepki gerektiren ancak birey ya da bireylerin karşılaştığı bir ya da daha fazla engel nedeniyle etkili bir tepkinin hali hazırda olmadığı herhangi bir yaşam durumu veya görevi olarak tanımlamaktadır. Sorun çözme, günlük yaşamda karşılaşılan özgül bir sorun için etkili çözümleri belirleyebilmek ya da keşfedebilmek için birey, çift ya da grup tarafından gerçekleştirilen bilişsel-davranışsal bir işlem olarak tanımlanmaktadır.

Kişilerarası bir sorun birbiriyle ilişkide olan iki ya da daha fazla insanın davranışsal talepleri ya da beklentilerindeki çatışmaları ile ilgili olabilir. Bu bağlamda, kişilerarası sorun çözme bir çatışmanın tüm kesimlerin kabul edebileceği ve memnun kalabileceği bir çözümü belirleme ve keşfetmeyi amaçlayan bilişsel-kişilerarası işlemdir. Bu nedenle, bu görüşe göre, kişilerarası sorun çözme çatışmaları veya çelişkileri **“kazan-kaybet”** yaklaşımı yerine **“kazan-kazan”** yaklaşımı ile çözme yaklaşımıdır (D’Zurilla, Nezu ve Maydeu-Olivares, 2004; Akt. Duyan ve Gelbal, 2008, s. 8).

Sorun çözmenin diğer bileşeni “çözüm” kavramıdır. Etkili bir çözüm, sorun çözme amacına ulaştıran (durumu daha iyiye doğru değiştirme ya da ürettiği duygusal baskıyı azaltma) aynı zamanda diğer olumlu sonuçları en üst düzeye çıkaran ve olumsuz sonuçları en aza indiren çözümdür. Kişilerarası soruna ilişkin olarak etkili bir çözüme ilgili tüm taraflarca kabul edilebilir ya da memnuniyet verici çıktı sağlamak suretiyle çatışmanın ya da anlaşmazlığın çözümü örnek olarak verilebilir. Bu sonuç **ilgili tüm tarafların iyiliğine ve çıkarlarına uygun olarak oybirliği, uzlaşma ya da müzakere sonucu anlaşma ile alınabilir** (D’Zurilla, Nezu ve Maydeu- Olivares, 2004; Akt. Duyan ve Gelbal, 2008, s. 9).

D’Zurilla ve Nezu (2001; Akt. Duyan ve Gelbal, 2008, s. 9) sosyal sorun çözmeyi ardışık ve birbiri ile etkileşimli beş basamaktan oluşan bir işlem olarak kavramsallaştırmaktadır: 1) sorun yönelimi (günlük yaşamda karşılaşılan sorunlara uyum sağlayıcı, tutumsal, güdüsel ve duyuşsal yaklaşım sürdürme), 2) sorun tanımı ve formülasyonu (bir sorunun koşullarını ve sınırlamalarını tanımlama ve gerçekçi amaçlar oluşturma), 3) seçenekler oluşturma (olası çözümler için beyin fırtınası yapma), 4) karar verme (seçeneklerin olası sonuçlarını inceleme ve bir sorunun koşulları ve sınırlamaları

bağlamında en yararlı olanı seçme) 5) çözümü uygulama ve izleme (çözümleri gerçekleştirme, etkililiğini izleme ve gerekli ise düzeltmeler yapma).

D’Zurilla, Nezu ve Maydeu-Olivares (2004; Akt. Duyan ve Gelbal, 2008, s. 10)’e göre sorun yönelimi olumlu ve olumsuz olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Olumlu sorun yönelimi; 1) bir sorunu mücadele (yarar veya kazanç fırsatı) olarak değerlendirme, 2) sorunların çözülebilir olduğuna inanma (iyimserlik), 3) bir kişinin sorunları başarılı olarak çözebileceğine olan inanç (sorun çözmede kişisel yetkinlik), 4) başarılı sorun çözmenin zaman aldığına ve çaba istediğine inanma, 5) sorunları çözmek için onlardan kaçmak yerine üzerine gitmeye adanmışlık şeklindeki tavrı yansıtan yapıcı sorun-çözme bilişsel yapısıdır. Olumsuz sorun yönelimi ise; 1) bir sorunu iyilik haline (psikolojik, sosyal, ekonomik) manidar bir tehdit olarak görme, 2) sorunları başarılı olarak çözme konusunda kendi kişisel becerisinden şüphe duyma (sorun çözmede düşük kendine-yetkinlik) ve 3) sorunlarla karşı karşıya geldiği zaman kolayca engellenmiş hissetme ve alt üst olma (düşük engellenme hoşgörüsü) şeklindeki işlevsel olmayan veya bozucu bilişsel duyuşsal yapıdır. Olumsuz yönelim aynı zamanda karar vermede daha fazla hata yapma ile bağlantılı olup, olumsuz düşünceler ve kötümserlik bireyin etkili sorun çözmesi için gerekli olan bilgiyi işleme becerisini de engellemektedir (Shewchuk, Johnson ve Elliott, 2000; Akt. Duyan ve Gelbal, 2008, s. 11).

1.2.5.3.4. Sosyal Hizmet Müdahalelerinde Güçlendirme Yaklaşımı

Boşanma arabuluculuğunda, süreç içerisinde aile bireylerini güçlendirme, güçlerinin farkına varmalarını sağlama ve boşanma sonrasında yeni yaşamlarında bu güçlerini kullanabilmelerine destek olma önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal hizmet literatüründe geçen “empowerment” kavramı, ülkemizde “güçlendirme” kavramı olarak kullanılmaktadır. Sosyal hizmet sözlüğüne göre (Barker, 1999, s.153), sosyal hizmet uygulamasında güçlendirme, birey, grup, aile ve toplumlara, kendi bireysel, bireyler arası, sosyo-ekonomik ve politik güçlerini artırmaları ve kendi koşullarını geliştirmeye yönelik etkide bulunmaları için yardım etme sürecidir. Esasen, güçlendirme kavramı açısından, **müracaatçı potansiyelinde var olan güçleri, becerileri, yetenekleri henüz kullanamayan güçlü bir birey olarak** betimlenir. Bu

bakış açısı ile, güçlendirme yaklaşımı çerçevesinde yapılan çalışmalar ile müracaatçı sistemi, sosyal hizmet müdahalesi ile, müdahale süreci sona erdiğinde dahi yaşamını etkileyen değişkenleri etkilemeye devam edecek noktaya gelmektedir. Bu anlamda, güçlendirme, sosyal hizmet için hem bir araç hem de bir amaç haline dönüşmektedir. Bu bakış açısından, güçlendirme uygulamalarında sosyal hizmet uzmanları “güç veren” müracaatçılar ise pasif olarak “güç alan” pozisyonunda değillerdir (Şahin, 2002, s. 3).

Pinderhughes'e (İl, 2003) göre sosyal hizmet uzmanları insanın yaşamında güç ve güçsüzlük olgusunun nasıl işlevsellik kazandığını bilir ve müdahale stratejilerini bu bilgi temeline oturtabilirlerse, müracaatçıların sağlıklı bireyler olarak varlıklarını sürdürebilmeleri konusunda daha etkili ve verimli çalışmalar gerçekleştirebileceklerdir. Bu çerçevede güç, bireyin yaşamını ve çıkarlarını etkileyen kuvvetleri etkileme kapasitesi olarak değerlendirilmektedir. Güçsüzlük ise bu etkiyi kullanamama durumudur. Jong ve Miller (Akt. İl, 2003) ise müracaatçıların güçlendirilmesini, onlara sorunlarıyla baş edebilme gücünü keşfedebilecekleri bir atmosfer yaratmak olarak tanımlamaktadır.

Saleebey (1997; Akt. Duyan, 2010, s. 180), güçler perspektifinin temeli olarak aşağıda sıralanan beş ilkeyi ve müracaatçıların kendi becerilerini kullanabilmeleri için sosyal hizmet uzmanlarının yerine getirmesi gereken beş görevi önermektedir.

1. Her bir birey, grup, aile ve toplumun güçleri vardır.
2. Travma ve istismar, hastalık ve bunlarla mücadele etme örseleyicidir, ancak bunlar birer meydan okuma ve fırsat kaynağı da olabilir.
3. Büyüme ve değişme kapasitesinin üst sınırlarını bilmediğinizi varsayın ve bireylerin, grupların ve toplumun emellerini ciddi bir şekilde dikkate alın.
4. Müracaatçılara en iyi hizmet, onlarla işbirliği yapılarak verilebilir.
5. Her çevre kaynaklarla doludur.

Sosyal hizmet uzmanlarının güçlendirme çerçevesinde yerine getirmesi gereken görevler sırasıyla;

1. Müracaatçılara yönelik olumsuz damgaları ortadan kaldırmak,

2. Ailelerdeki, kurumlardaki ve toplumdaki kaynaklara bireylerin farkındalığını artırmak,
3. Müracaatçıların kendilerini güçlü ve değişimi gerçekleştirebilir olarak görmelerine yardımcı olacak zihin yapısını oluşturmalarını sağlamak,
4. İnsanlara ve onların güçlerine, kaynaklarına, becerilerine ve hayallerine inanmak,
5. Müracaatçıların kendi güçlerini görmelerini engelleyecek korumacı görüşleri reddetmekle ilgilidir (Saleebey, 1997; Akt. Duyan, 2010, s. 181).

Tarihsel olarak sosyal hizmet bireyler ve gruplar tarafından yaşanan güçlükleri anlama, açıklama ve çözüm üretme sorumluluğunu, sosyoloji, psikoloji, tarih, felsefe ve politika gibi diğer disiplinlerin bakış açılarından da yararlanarak üstlenmiştir. Disiplinler arası bakış açısının yanı sıra sosyal hizmetin temel felsefesi ve değerleri bağlamında da insan olarak bireyin değeri ve tercih yapma özgürlüğü her zaman odak alınmıştır. Kaynakların sınırlılığı bireyin tercih yapma hakkını sınırlayabilmektedir. Dolayısıyla güçlendirme yaklaşımında, bireylerin doğal olarak sahip olduklarına inanılan güç ve potansiyelin, yine bireyin yararına fonksiyonel hale getirilmesi amaçlanmaktadır.

Güçlendirme yaklaşımı çok yönlü ve odaklı bir müdahaleler bütünü olmakla birlikte temelde sosyal hizmet uzmanlarının müracaatçılarıyla etkileşim süreci, özel bir önem taşımaktadır. Başarılı bir güçlendirme müdahalesi için **uzmanların öncelikle, bireylerin değişme potansiyeli olduğuna ve birlikte çalışma sürecinde arzu edilen veya beklenen değişimleri gerçekleştirebileceklerine inanmaları** gerekmektedir. Mesleki etkileşimde uzmanın yönlendirici konumda olup, müracaatçısında “yaşamım ve koşullarım üzerinde gerçek uzman benim” duygusunu hissettirebilmesine önem verilmelidir. Müracaatçının özgüveni ve kendine olan saygısının desteklenmesi sürecin doğal olarak olmazsa olmaz boyutlarıdır. Desteklenmesi gereken bir başka boyut, iyi veya kötü sonuçları göze alarak müracaatçının karar alabilmesini sağlamaya çalışmaktır. Risklerin göze alınıp sınırların zorlanması, bireylerin, bu konuda yalnız olmadıklarını hissetmelerine, pek çok kişinin benzer mücadeleler içinde olduklarını anlamalarına yardımcı olmaktadır. Uzman, müracaatçısının kendisini güçsüz hissetmesine neden olan faktörleri değerlendirebilmesine, bu doğrultuda öğrenme alternatiflerini geliştirmesine ve gücünü kazanmaya yarayacak kaynakları keşfedebilmesine de yardımcı olmalıdır. Tüm bu

çabalar müracaatçının çaresiz olmadığını düşünmesini kolaylaştırır hatta sahip olduğu gücü hissetmeye başlar. Müracaatçının gücünü, planlı ve sistematik bir biçimde beklenen değişimi yaratma doğrultusuna kanalize edebilmesi ise yine uzmanın desteğini gerektirmektedir (İl, 2003).

Sosyal hizmet uygulamasında güçlendirme, müracaatçıların güçlerini fark etmesi ve kullanmasına yardımcı olmak için, hem bir süreç hem de bir çıktıdır (Duyan, 2010, s. 175) Bir süreç olarak güçlendirme ile sosyal hizmet uzmanları, müracaatçılara yaşamlarında değişiklik yaratmaları için onların sahip olduğu güçleri kullanırmak suretiyle yardımcı olur (Boyle, Hull, Mather, Smith ve Farley 2006; Akt. Duyan, 2010, s. 175).

İnsanlar kendileri ve aileleri için daha iyi yaşam ister, ancak kendilerini gerekli değişiklikleri yapacak kadar güçlü hissetmez. Bazı müracaatçıların yaygın bir başarısızlık hissi vardır ve bu müracaatçılar, kendilerini diğer insanlardan farklı ve onlar tarafından reddedilmiş hisseder. Müracaatçıların olumsuz duygularını ve kendilerini sınırlayan algılarını değiştirmek ve bunlarla mücadele etmek için, sosyal hizmet uzmanları, bu tür müracaatçılarla çalışırken güçlendirme üzerine vurgu yapmalıdır. Başarı, güç ve kontrolle tanıştıkça kendilerini güçsüz hisseden müracaatçılar kendileriyle ilgili varsayımları ve kendi durumlarını yeniden değerlendirmeye başlar. Harcadıkları çabaların sonucunda başarıyı yaşayan müracaatçılar, değişimin mümkün olduğunu ve yaptıklarıyla kendi yaşamlarını şekillendirme kapasitelerinin olduğunu açık bir şekilde fark eder (Sheafor ve Horesji, 2003, ss. 78, 416-419).

Güçlendirme bireylerin, ailelerin, grupların, organizasyonların ve toplumun var olan güçlerini ve olumlu özelliklerini vurgulama, bunları artırma, geliştirme, destekleme ve kendi kararlarını kendileri vererek yaşamları üzerindeki güç ve denetimlerini artırma ile eş anlamlı olarak kullanılabilir. Güçlendirmeyi benimseyen sosyal hizmet uzmanları, her müracaatçı sistemi ile sosyal hizmet uygulamalarını gerçekleştirirken, müracaatçı sistemlerinde neyin yanlış olduğu ya da neyin yanlış olmadığı ile ilgilenmez. Tam tersine, güçlendirme, bu sistemlerde var olanlar ile ilgilenir ve müracaatçı sistemlerinin yaşadığı sorunları ve bu sorunların çözümünde kullanabileceği kaynakları fark etmesine ve sahip olduğu güçleri ortaya çıkarabilmesine yardımcı olur (Duyan, 2010, s. 176).

Güçlendirme yaklaşımının temel taşı; bireylerin uygulamaya daha aktif katılımını sağlamak, bireylerin güçlü yönlerinin farkına varmasına ve sorunun çözümüne katkıda bulunmasına yardımcı olmaktır. Güçlendirmeyi hedef alan sosyal hizmet uzmanları; ekolojik yaklaşımı, sistem yaklaşımını ve güçler perspektifini uygulama sürecinin odağına yerleştirmektedirler. Müracaatçılarına ortak olmakta ve değişim sürecinde müracaatçının deneyimlerine ve katılımına önem vermektedirler. Güçlendirici bir yaklaşım çaresizlikler üzerine değil, zorlukları yenme gücüne vurgu yapmaktadır (Miley, O'Melia ve DuBois, 1998; Akt. Duyan, 2010, s. 177).

Günlük yaşamın zorlu süreçleri ve boşanma gibi aile yaşam döngüsünde beklenmeyen ani değişiklikler birçok birey için güçsüzlük duygusu yaratabilmektedir. İl (2003)'e göre kısaca yaşam denetimi şeklinde ifade edilen, yaşadıklarını kontrol edebilme ve yönlendirebilme yetisine sahip olmayı hissetmek, yaşamın temel bir psikolojik boyutudur. Dolayısıyla bireyin kendi yaşamı üzerinde kontrol gücü olduğunu hissetmesi, ruh sağlığının ön koşulu sayılmaktadır. Sheafor ve Horesji (2003, s. 78) ise müracaatçının güçlendirilmesinin amacını; onun hayatının kontrolünü kendisinin sürdürdüğü inancını ve güç hissini geliştirmesine yardımcı olmak şeklinde açıklamışlardır.

Boşanma arabuluculuğu için önerilecek modelde de kullanılabilecek müracaatçıların güçlendirilmesi için sosyal hizmet uzmanlarına uygulamalarında kullanmak üzere Simon (1994; Akt. Duyan, 2010, s. 178) bazı ilkeler önermiştir: 1) Programları, müracaatçıların ifade ettikleri tercihlere ve ortaya koydukları gereksinimlere göre şekillendir. 2) Müracaatçıların kendi kendine sorun çözebilmesi yaklaşımını benimse, 3) Müracaatçıların güçlerini gündeme getir ve onları bu yönde yapılandır. 4) En tercih edilen müdahale yöntemini uygulamak yerine, müdahaleyi müracaatçıların kendine özgü taleplerine, sorunlarına ve gereksinimlerine uygun olarak düzenle ve yeniden tanımla. 5) Uygulamanın önceliklerini belirlemeleri için liderlik yapmalarını sağla. 6) Güçlendirme dikkate değer bir zaman ve sürekli bir çaba gerektirdiği için sabırlı ol. 7) Sosyal hizmet uzmanlarının işteki kendi güçsüzlüğü ve gücünü sürekli olarak dikkate al. Yukarıdaki ilkelere; müracaatçının sahip olduğu güçler, güçlendirmenin yapı taşıdır ve sosyal hizmet uzmanları müracaatçıların güçleriyle birlikte hareket etmezse, meydana gelecek gelişme kalıcı olmayacaktır.

Müracaatçıların kendi becerilerini kullanabilmeleri için sosyal hizmet uzmanlarının yerine getirmesi gereken ilkeleri Saleebey (1997; Akt. Duyan, 2010,s. 180) şu şekilde belirtmektedir:1) Her birey, grup, aile ve toplumun güçleri vardır. 2) Travma ve istismar, hastalık ve bunlarla mücadele etme örseleyicidir, ancak bunlar birer meydan okuma ve fırsat kaynağı da olabilir. 3) Büyüme ve gelişme kapasitesinin üst sınırlarını bilmediğinizi varsayın ve bireylerin, grupların ve toplumun emellerini ciddi bir şekilde dikkate alın. 4) Müracaatçılara en iyi hizmet, onlarla işbirliği yapılarak verilebilir. 5) Her çevre kaynaklarla doludur. Müracaatçıların yaşamlarında başarı çok fazla olsa bile başarılarını sıklıkla göz ardı edebilirler. Her müracaatçı hayalleri ve emelleri olan ve bu hayal ve emelleri gerçekleştirebilecek bireyler olarak görülmek ister. Sosyal hizmet uzmanlarının bu noktada dikkat edeceği husus onları durdurmak değil, gelişimlerini desteklemek için yeni yollar bulmalarına yardımcı olmaktır. Dördüncü görev çerçevesinde, sosyal hizmet uygulamasını gerçekleştirirken, çoğunlukla müracaatçılarımızla işbirliğine girmeyi arzu ederiz, **ancak** bu işbirliğini, sorunu kendi başımıza çözmenin daha kolay olması ya da müracaatçının istekleriyle aynı fikirde olmamamız nedeniyle yapmayız. İşbirliğine girme uygulamanın önemli ve etik bir boyutudur. İçinde bulunulan durum müracaatçı tarafından ne kadar vahim olarak görülürse görülsün, her durumda kaynaklar (güçler) vardır.

Sosyal hizmet mesleğinin mesleki etkinliğinin odağı, bireylerin toplum içindeki işlevsellik yeteneğini belirleyen birey ve çevresi arasındaki etkileşimdir. Sosyal hizmet uzmanları, birey, aile, grup, örgüt ve toplumların sosyal işlevselliklerini geliştirmek için mesleki müdahaleler tasarlarlar. Sosyal hizmet müdahalesine rehberlik eden temel ilkelerden biri, tercih yapmak ve yaşamını kontrol etmek olarak tanımlanan kendi kaderini tayin hakkıdır (Şahin, 2009, s. 87).

Müracaatçılarına inanma uygulamaya giren herkesin öğrenmesi gereken kritik bir beceridir. Müracaatçılar başkalarının kendilerini nasıl gördüklerine göre kendilerini görürler. İnsanlar, görüşleri diğerleri (sosyal hizmet uzmanları, uzmanlar, vb.) tarafından ciddiye alınmadıkça değişiklik yapma yönünde hareket etmezler. Temelde güçlendirme stratejisi, sosyal hizmet uzmanları ve kurumların müracaatçıların kendi kaderini tayin etme ilkesini ciddiye almalarını, müracaatçılarla işbirliği içinde

çalışmalarını ve onlarla güç ve sorumluluğu paylaşma yollarını bulmalarını gerektirir (Sheafor ve Horesji, 2003, s. 416).

Müracaatçıya yardım eden danışmanlarda; aynı zamanda, belli bir tanı ya da benzer bir sorun gibi bazı özellikleri taşımaları nedeniyle **müracaatçıları aynı kefeye koyma ya da gruplama eğilimi** de vardır. Bu gruplama müracaatçıların haklarını ve gereksinimlerini dikkate alan bireyselleştirmeyi engelleyebilmektedir (Duyan, 2010, s. 184).

Güçlendirmede, bireyde zaten var olan güçlerin harekete geçirilmesi söz konusudur. Bu harekete geçirme sürecini Gutierrez (1991, Akt. Duyan, 2010, s. 184) kişisel, kişiler arası ve toplumsal düzeyde ele alarak; öz-etkinliği artırmak, grup bilincini geliştirmek, **kendini suçlamayı azaltmak ve değişim için sorumluluk almak** olarak adlandırmaktadır.

Birçok müracaatçı değersizlik, yetersizlik, başarısızlık duygusu ve düşük kendine saygı duygularını yaşamaktadır. Müracaatçının güçlerini öne çıkarmak onların benlik saygısının da yükselmesini sağlayacaktır. (Duyan, 2010, s. 185).

Sosyal hizmet uzmanları, müracaatçıları yaşamlarının ve durumlarının tek ve gerçek uzmanı olarak görmelidir. Sosyal hizmet uzmanlarının yardım etme rolü, öncelikle öğretmen-eğitmen ya da danışman olarak sıralanabilir. Müracaatçıların sosyal hizmet uzmanlarıyla aralarındaki ilişkiyi **sorun çözme ortaklığı** olarak algılamasına yardımcı olacak adımlar atılmalıdır. Böylece, müracaatçılar düşüncelerini geliştirmek için sosyal hizmet uzmanlarının bilgilerini, becerilerini ve deneyimlerini kullanacaktır.

Sosyal hizmet uzmanları, müracaatçıların kendine olan güvenini ve saygısını inşa etmesine yardımcı olmalıdır. Müracaatçıların yeni beceriler öğrenmesi ve kendisini yenilgiye uğratan ve sınırlandıran inanç ve davranışları kırması için gerekli riskleri alması yönünde cesaretlendirilmesi gerekir.

Müracaatçılar çaresiz olmadıklarını ve bir miktar güçlerinin olduğunu anladıkları zaman, sosyal hizmet uzmanları, müracaatçıların istenilen değişikliği gerçekleştirebilmeleri için sahip oldukları güçlerini planlı ve disiplinli bir şekilde kullanmaları konusunda yardımcı olmalıdır. Bununla birlikte bu aşamada **bazı gizli**

tuzakların da olduğu akılda tutulmalıdır. Baskı altında olan insanlar belli bir güce sahip olduklarını anladığında, bu güçlerini uygun olan bir tarzda kullanmayabilir. **Bazen biriken öfke ve adaletsizlik duygusu**, insanların dürtüsel kararlar vermesine, saldırgan ve kavgacı insanlar haline gelmesine, sonuç olarak olası destekleyicilerden yabancılaştırılmasına ve amaçlarına zıt davranışlar sergilemesine neden olabilir. Müracaatçıları güçlerini kullanmaya teşvik ederken, değişikliği gerçekleştirmenin çok yavaş olabileceği ve dış etkenlerin ve var olan gerçeklerin (yasa ve kurum yönergelerinin) müracaatçının isteklerini gerçekleştirmesini yavaşlatabileceği gerçeğinin farkına varmasına yardımcı olunmalıdır (Koşar, 1992, ss. 174-183).

Sosyal hizmet uzmanları sorunun bireysel kaynakları kadar, çevresel kaynaklarını da göz önünde bulundurur. Güçlendirme uygulamasında müracaatçı ve sosyal hizmet uzmanı diyalektik bir sürece girer ve bu süreçte sorunu formüle etmek, sorunu daha iyi anlamak için yapılacak eylemleri gözden geçirmek ve stratejileri planlamak için bir ortak gibi hareket eder. (Duyan, 2010, s. 194)

Sosyal hizmet arabulucuları için NASW uygulama standartları (NASW, n.d.);

Standart 1: Sosyal hizmet arabulucuları, etik, bağlı oldukları standartlar ve sosyal hizmet meslek elemanlarının sorumluluk sınırlarını belirleyen prosedürlere bağlı olarak çalışmalıdırlar.

Standart 2: Sosyal hizmet arabulucuları, anlaşmazlıkların çözümünde tüm taraflara ve hususlara karşı tarafsız ve yansız kalmalıdırlar.

Standart 3: Sosyal hizmet arabuluculuğu yapan meslek elemanı, arabuluculuk sürecinde elde ettiği herhangi bir bilgiyi süreç dışında kalan üçüncü taraflar ile paylaşmamalıdır.

Standart 4: Sosyal hizmet arabulucuları, her bir anlaşmazlık konusunu değerlendirmeli ve ancak uygun arabuluculuk yöntemlerinin uygulanabileceği koşulların oluşması ve devamı sağlandığında bu süreci devam ettirmelidir.

Standart 5: Sosyal hizmet arabulucusu, her zaman işbirliğini geliştirmeye, tarafları zorlayıcı taktikleri kullanmamaya, adil ve dürüstlük esaslarında yapılan pazarlık

abalarını desteklemeye ve varılan her bir anlaşma maddesinde tarafların birbirini bilgilendirdiğinden ve kendi özgür iradeleri ve istekleriyle olduğundan emin olmaya dikkat etmelidir.

Standart 6: Sosyal hizmet arabulucusu, tarafların sürecin devamına ilgilerinin azaldığını fark ettiğı zaman arabuluculuk sürecinin sonlandırılmasını önermelidir.

Standart 7: Sosyal hizmet arabulucusu, tarafların birbirlerine durumlarını açıkça belirtmelerine, karşılıklı olarak birbirlerini anlamalarına ve karşılıklı olarak kabul edilebilir anlaşmaya varmalarına yardım etmekten sorumludur.

Standart 8: Sosyal hizmet arabulucusu, arabuluculuk süreci boyunca çözülen belirli sorunları kapsayan yazılı bir anlaşmayı önyargıdan uzak bir şekilde geliştirmelidir.

Standart 9: Sosyal hizmet arabulucuları, arabuluculuk hakkında eğitim almalıdırlar.

Standart 10: Bir sosyal hizmet arabulucusu, hizmeti karşılığında adil ve açıkça belirlenmiş ücret talebinde bulunmalıdır.

Standart 11: Sosyal hizmet arabulucusu, bağılı olduğu kurum veya kendi lehine olacak şekilde arabuluculuk sürecinde elde ettiğı bilgiyi kullanmamalıdır.

Standart 12: Sosyal hizmet arabulucuları, sosyal hizmet ve arabuluculuğun felsefesine uygun şekilde diğere disiplinlerde çalışan meslek elemanları ile işbirliğı içerisinde çalışmaya hazır olmalıdır.

Sosyal hizmet arabulucuları bu uygulama standartlarını ve değerlerini ancak etik ilkeler ışığında tam olarak gerçekleştirebilirler. Etik ilkeler; insanın değerini öne çıkaran, bireysel ve toplumsal yararı gözetene, insan haklarını temel alan, insanın kendini geliştirmesini ve toplumun gelişmesine katkıda bulunmasına önem veren, gelişme için gerekli koşullar ve olanakları toplumun, devletin ve hükümetin sorumluluğı olarak görene ve sosyal adaleti temel alan bir anlayışı gündeme getirmektedir. İnsanın ve toplumun gelişmesini haklar zihniyeti ile tanımlayan, kurumlaşmayı ve uygulamaları ona göre açıklayan değerler sistemi etik ilkeleri oluşturmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları açısından “sosyal adalet” ve “gelişimsel sosyal hizmet” yaklaşımının temelleri etik ilkelerle öne çıkarılmaktadır (Cılga,2004, s. 78).

1.2.5.3.5. Sosyal Hizmet Müdahalelerinde Ekolojik Yaklaşım

Ekolojik yaklaşım, sosyal hizmette ve diğer disiplinlerde insanlar, çevreleri ve aralarındaki etkileşimin doğasını anlamayı vurgulayan bir yönelimdir. Profesyonel müdahalelerde odak; birey (grup, aile ve toplum) ve çevresi arasındaki kesişme üzerinedir (Barker, 1999, s. 147).

Duyan (2010, s. 153), ekolojik görüşün en önemli özelliğini; çevre üzerindeki yoğun olarak odaklanması ve birey (müracaatçı) ile çevre arasındaki karşılıklı etkileşimi vurgulaması olarak belirtmiştir. Sosyal hizmet uzmanları, ekolojik yaklaşımın birey ve çevresi arasındaki etkileşime ve uyuma yoğunlaşan bu yaklaşım bağlamında; çevresinde savunuculuk, organizatörlük ve **arabuluculuk rolleri ile** bireyin çevre ile iletişim ve etkileşimin olumlu yönde olması için çalışırlar. **Değişen koşullara uyum sağlama konusunda bireye destek verirler, kişinin çevresindeki sistemlerle etkileşime geçmesine ve onlardan yararlanmasına yönelik mesleki çalışmalar yaparlar** (Payne, 1997; Akt. Duyan, 2010, s. 159).

Baykara Acar ve Acar (2002, s. 34), günümüzde halen geçerliliğini koruyan sistem ve ekolojik sistem kuramının sosyal hizmet uygulamalarına en önemli katkısının; sorunları bütüncül bir biçimde ve çoklu perspektiften inceleme olanağı tanınması olduğunu ve sorunların kaynağının sadece bireylerde aranmaması, çevrenin ve çevre birey etkileşiminin etkisinin göz ardı edilmemesi gerektiğini belirtmektedirler.

Ekolojik modelin temel olarak ilgilendiği konu; bireylerin, ailelerin ve küçük grupların geçiş problemleri ve ihtiyaçlarını ortaya koymaktır. Bu problem ve ihtiyaçlar tanımlandığında müdahale yaklaşımları seçilebilecek ve birey, aile ve küçük gruplara bu geçiş problemlerinin üstesinden gelmede ve bu süreçte ihtiyaçlarını karşılamada yardımcı olunabilecektir (Duyan, 2008, s. 55).

Ekolojik yaklaşıma göre, insan organizması ile çevrenin özellikleri karşılıklı uyum içerisinde olmalıdır. Sorun olarak nitelendirilen bir uyumsuzluğun giderilebilmesi için öncelikle üç hususun açıklığa kavuşturulması gerekir. Bunlar; 1) bireyin fonksiyonlarını tanımlamamıza imkân veren davranışları, 2) bireyin içinde yaşadığı çevre sistemleri ve 3) sorunun tanımıdır (Turan, 1999, s. 311).

Zastrow ve Kirst-Ashman (1990 Akt. Duyan s. 158)'a göre; kişi çevresindeki bazı sistemler ile etkileşim halindedir. Gelişimsel kapasitesinin, sorunlarla baş edebilmesinin ve sorunların çözümünde bu sosyal çevredeki sistemlerin araştırılması birinci odaktır. İkinci odak ise; müracaatçının bu sistemler ile olan etkileşimi, gereksinim duyulan kaynaklarla bağlantısı, hizmetler ve fırsatlar ile olan ilişkisidir. Turan (1999, s. 312)'a göre; bireyin çevre ile etkileşimi bireyin gelişmesi ve yeteneklerini kullanması bakımından ona çeşitli fırsatlar yarattığı gibi engelleyici de olabilir. Günümüzde yaşanan sorunların büyük bölümüne çevresel koşullar neden olmaktadır.

1960'lı yıllarda sosyal hizmet medikal modelin yararlılığını sorgulamaya başlamıştır. Müracaatçıların sorunlarında çevresel faktörlerin de en az içsel faktörler kadar önemli olduğu ortaya konulmuştur. Sorunların, bireyin psikolojik özelliklerinden ziyade birey ile çevresi arasında bio-psiko-sosyal etkileşime bağlı olarak oluştuğu konusunda fikir birliği oluşmuştur. Sosyal hizmetin çevresi içinde birey yaklaşımı insan davranışının sosyal ve fiziksel çevre ile ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bireyin sorunlarının çözümü ve işlevselliğinin geliştirilmesi, büyük çoğunlukla bireyin çevresi ile etkileşimiyle ve onu çevreleyen diğer sistemlerde değişiklikler yapılmasıyla mümkün olabilir (Duyan, 2010, s. 155).

Sosyal hizmet müdahalesi ile ilgili olarak ileri sürülen görüşler; bireysel uyumsuzlukların, kişinin gereksinimleri ve bunları karşılama kapasitesi ile ona yardımcı olacak destek sistemleri ve toplum kaynakları arasındaki uyumsuzluğun sonucu olduğu yönüne kaymıştır. Bulunduğu ortamın gerçeklerini değerlendirmede ve yeteneklerini kullanmada yetersiz kalan bireyin duygularını ve içgüdülerini kontrol edemeyince paniğe kapıldığı ve saldırgan davranışlara yöneldiği günümüzde yaygın olan bir düşüncedir. O halde böyle insanların uyum kapasitelerini artırmak için, çevrelerinde onlara destek verecek insanlar ve kurumlar ile etkileşimleri üzerinde durulmalıdır (Turan, 1999, s. 312).

Zastrow ve Kirst-Ashman (1990, Akt. Duyan s. 158)'a göre **ekolojik yaklaşım**, bireyin sorun çözme kapasitesini, kendi gelişimini ve zihinsel kapasitesini yükseltmeyi amaçlar, birey ile sistemler arasındaki etkileşimlere odaklanır ve bireyin gereksinimlerini daha etkili bir şekilde karşılamak için sistemleri değiştirmeyi hedefler. Ekosistem yaklaşımı; bireyleri bir bağlam içinde etkileşime giren dinamik özneler olarak gördüğü, sistemlerin

etkileşimlerinin önemini vurguladığı, bireyin davranışını “**durum içinde birey**” yaklaşımıyla açıkladığı, tüm etkileşimleri içinde bulunan duruma göre uyumsal ya da mantıksal olarak değerlendirdiği ve sistemlerin değişiminde çoklu seçenekleri gündeme getirmeyi vurguladığı için genelci yaklaşımı güçlendirmektedir (Miley, O’Melia ve Dubois, 1998; Akt. Duyan, 2010, s. 158).

Ekolojik yaklaşımda insanlar, içinde bulundukları çevreye etkileşimleri yoluyla uyum sağlayan ve gelişen varlıklar olarak görülür. Ekolojik model, hem içsel hem de dışsal faktörleri araştırır. Bu yaklaşım insanları, çevrelerine karşılık veren pasif varlıklar olmaktan ziyade, bu çevrelerle dinamik etkileşime giren varlıklar olarak görür. Yaklaşımın temelinde; sosyal hizmetin başarıya ulaşması için müdahalenin bireye değil, bütün ekolojik birime yöneltilmesi gerektiği düşüncesi yatmaktadır. Ekolojik yaklaşım; diğer özelliklerinin yanı sıra uygulamada insancıl bakışı, sorunların etkileşimle ilgili ifadesini, yeterli bir değerlendirme sürecini, **müracaatçıyı kaynak ve sosyal hizmet uzmanlarını kolaylaştırıcılar olarak görmeyi** ve başa çıkma yollarını geliştirmek için, çevrenin kullanılmasının gerekliliğini vurgular (Duyan, 2010, s. 158).

Sosyal hizmet uygulamalarında temel hedef; birey ve onun refahıdır. Ekolojik yaklaşım ve sistem yaklaşımı ile sosyal hizmet uygulamalarında bireyin sorunu çözülürken, çevresel faktörler ve sistemin etkisi hep göz önünde bulundurulur. Birey ile birlikte aile, arkadaşlar, okul, iş çevresi gibi bireyi çevreleyen sistemlerden destek alınır. Bu şekilde bir müdahale, sorunların çözümünde birey, aile ve toplumu aynı anda ele almayı gerektirir. Bu nedenle; genelci uygulama modelinde sistem yaklaşımının ve ekolojik yaklaşımının bilgisinden önemli ölçüde yararlanılır (Duyan, 2010, s. 159).

Kut (1988)’e göre, ekolojik modelin esas odağı; geçiş sorunları ve bireyler, aileler ve küçük grupların gereksinimleri üzerinedir. Zastrow (1995, s. 24)’a göre ise, ekolojik model, **bir yaşam döngüsünden diğerine geçerken; bireylerin, ailelerin ve küçük grupların geçiş sorunları yaşadıklarını ve bazı gereksinimlerin olduğunu varsayar.** Ekolojik model, **kişilerarası sorunlara ve gereksinimlere de odaklanabilir.** İşlevsel olmayan iletişim süreçlerini ve aile ve küçük grupların işlevsel olmayan ilişki kalıplarını ortaya çıkarmayı amaçlayabilir.

Sosyal hizmet uzmanları **geçiş dönemlerindeki bireylerle çalışırken**, bireyin çevresindeki değişimlere uyum sağlaması sürecinde onun yanında olduğunu hissettirme ve motivasyonunu artırma (güçlendirme), sorunlarla baş etmesini öğretme (öğretim) ve birey ile çevre arasındaki iletişime ve etkileşime engel olan faktörleri yok etme (kolaylaştırıcılık) gibi görevleri de yerine getirir (Duyan, 2010, s. 163).

Çevresi içinde birey odağı, insanları çevrelerindeki tüm sistemlerle sürekli olarak etkileşim içinde görür. Bu sistemler aile, arkadaşlar, iş, sosyal hizmetler, politikalar, din, mal ve hizmetler ve eğitime ilişkin sistemleri kapsamaktadır. Bu odak, birey ve içinde bulunduğu çevre arasındaki uyumu geliştirme olarak tanımlanabilir (Kirst-Ashman ve Hull, 1999, Akt. Duyan, 2010, s. 164).

Adaptasyon, genellikle enerji gerektirir. Sosyal hizmet uzmanları insanların enerjilerini yönetmelerine, yani daha üretici olmalarına yardımcı olur. İnsanlar çevreleri tarafından etkilenir ve benzer şekilde de çevrelerini etkiler. İnsanlar çevrelerine başarılı bir şekilde uyum sağlayabilmek için değişebilir ya da çevrelerini değiştirebilir. İnsanlar çevrelerini değiştirebilirlerse, ona daha iyi uyum sağlayabilirler. Bu nedenle adaptasyon, sıklıkla, hem birey hem de çevreyle ilgili olan, iki yönlü bir süreci ifade eder (Zastrow ve Kirst-Ashman, 1990; Akt. Duyan, 2010, s. 166).

Bronfenbrenner (1979; Akt. Duyan, 2010, s. 161)'in modelinde ekolojik çevre; birbiriyle bağlantıda olan sistemler olarak açıklanmakta, birey ve çevresi arasındaki etkileşim çok önemli görülmekte ve bireyler; değişen, yeniden yapılanan ve çevresi ile karşılıklı uzlaşma içinde olan aktif katılımcılar olarak değerlendirilmektedir.

Ekolojik model, sosyal hizmet uzmanlarının herhangi özel bir durumda, birbiriyle ilişkisi olan birçok faktör hakkında tam bir inceleme yapmasına yardım eden **sistematik bir yapıdır**. Ekolojik değerlendirmede sosyal hizmet uzmanları, biogenetik faktörler, ailevi faktörler, kültürel faktörler, çevresel koşullar, kaynaklar ve fırsatlar, özbakım kalıpları, gelişim ve sağlığın güncel göstergeleri gibi ekolojik düzeyleri; insan gelişiminin beş boyutu olan fiziksel, duygusal, bilişsel, ruhsal ve sosyal düzeyler ile birlikte değerlendirmek zorundadır (Duyan, 2010, s. 160).

Başetme, bireyin stres kaynaklarına tepki verme ya da bu kaynaklardan kaçma konusunda kullandığı etkili davranıştır (Barker, 1999, s. 106). Başetme karşılaştığımız sorunları ele alma biçimimiz ile ilgilidir.

Karşılıklı bağımlılık, hayatta kalabilmek ya da iyilik hali için gerekli olan sorumlulukları ve fırsatları paylaşmaktır (Barker, 1999, s. 247). Bir bireyin başka bir bireyle karşılıklı bağlantı içinde olmasıdır. Bireyler, sosyal çevredeki diğer bireylere ve bireylerin oluşturduğu gruplara bağlıdır ya da onlarla karşılıklı olarak bağımlılık içindedir (Kirst-ashman ve Hull 1999; Zastrow ve Kirst_Ashman 1990; Akt. Duyan, 2010, s. 166).

Ekolojik yaklaşım, sosyal hizmet uzmanlarına bir durumun birçok boyutunu değerlendirmek için bir perspektif sağlamaktadır (Zastrow ve Kirst-Ashman, 1990, Akt. Duyan, 2010, s. 167) Ekolojik sistem yaklaşımında sosyal hizmet uzmanları, sistemler ve birey arasında bir tampon mekanizması gibidir, her iki tarafı da bilmelidir. Birey ile çevre arasındaki uyumu sağlama konusunda başarılı çalışmalar yapabilmek için bireyi ve onun özelliklerini, çevredeki sistemleri, koşulları ve olanakları iyi tanımak gerekir (Turan, 1999, s. 312).

Müdahale sürecinin bir başka boyutu, **insanlara kendi sosyal çevrelerinde farklı davranış seçeneklerinin olabileceğini görmelerine yardımcı olmaktır**. Her bir seçeneğin olası sonuçları belirlenmeli ve değerlendirilmelidir. Son olarak en uygun davranış seçilmelidir (Zastrow ve Kirst-Ashman, 1990; Akt. Duyan s. 158).

Çevre ile etkileşim bireyin gelişmesi ve yeteneklerini kullanması bakımından ona çeşitli fırsatlar yarattığı gibi engelleyici de olabilirler. Bu durumda değer yargıları, benlik saygısı ve ego fonksiyonları olumsuz etkilenen bireyin çevreye uyum sağlaması doğal olarak zorlaşacaktır. Duygularını ve içgüdülerini kontrol edemeyen kişi paniğe kapılarak, yalnızlık, terk edilmişlik ve yok edilme korkusunu saldırgan davranışları ile yıkıcı biçimde çevresine yansıtır. Zekâ, sağlık, eğitim ve **bir işte çalışma** bireyin çevreye uyumunu kolaylaştırıcı faktörlerdir; ihtiyaçların giderilmesi ve çevre koşullarına uyum sağlayarak, ruhsal dengesini korumasına olanak verir (Turan, 1999, s. 312).

Sorunlar, birey ile çevre arasındaki uyum dengesinin bozulması sonunda ortaya çıkar. Sorun bireyin içinde yaşadığı çevreyi nasıl algılayıp yorumladığı, uyumsuzluğun hangi koşullarda ortaya çıktığı incelenerek belirlenmelidir. Tıpkı biyolojik ihtiyaçlar gibi, fiziksel ve sosyal çevrede yer alan bazı olaylar da birey, aile ve toplumu birtakım taleplerle karşı karşıya getirir. Bunların karşılanması, birey, aile ve toplum düzeyinde belirli yetenek ve olanakların varlığı ile mümkündür. Birey, yaş, cinsiyet, eğitim, sağlık gibi özellikleri ve yaşam tecrübesinin ışığında karşılaştığı durumları yorumlar ve bunlara bir anlam verir. Yorumu olumsuz ise, kendisini sübjektif olarak baskı altında hisseder. Bu baskının üstesinden geldiğinde rahatlar, bunu başaramadığı zaman ise huzursuzluğu giderek artar. **Baskının süreklilik kazanması durumunda** bedensel, psikolojik ve sosyal gerilim, hatta yıkılma, dağılma gündeme gelir, ek baskı odakları oluşur. **Sevilmediğini, reddedildiğini** düşünmeye başlayan birey, sıklıkla **sağlıksız savunma mekanizmalarını** kullanma yolunu seçer. Böyle kişilerle çalışan sosyal hizmet uzmanı, başvurana baskı durumunun ortadan kalkması için, sahip olduğu kapasiteleri fark edip gerçekçi düzeyde kullanabilecek düzeye gelmesinde, çevresindeki olanaklardan haberdar olup, kullanmasına destek olmalıdır. Sosyal çevrenin bir ögesi olan uzmanın toplumdaki bu gibi değişimler karşısında yeni sorun çözme modelleri geliştirme sorumluluğu bulunmaktadır (Turan, 1999, ss. 312-313). Ekolojik model, bireyler ve onların çevreleri arasındaki karmaşık bağlara dikkat çekerek ve insanların sosyal sistemleri etkilemedeki kapasitelerini gözden kaçırmayarak sosyal sorunlarla ilgili anlayışımızı ve bakış açımızı genişletir. **Bu bütüncül yaklaşım**, sosyal sorunların ortaya çıkmasına neden olan temel politik, sosyal ve kültürel bağlamları ve bu bağlamlar içindeki koruyucu faktörleri ve risk faktörlerine odaklanma düşüncesini savunmaktadır (Duyan, 2008, s. 50).

1.3. ARAŞTIRMANIN AMACI

Ailenin sağlıklı bir toplum için önemli rolü nedeniyle, **boşanma sonrası oluşan yeni aile formlarının desteklenmesi ve ebeveynlik görevlerinin devamlılığının sağlanmasında sosyal hizmetin deneyimleri ve sosyal hizmet uzmanlarının donanımlarından istifade edilmesi çok önemlidir.**

Bu araştırmanın temel amacı; boşanmış çiftlerin ve çocuklarının, boşanma sürecinde ve sonrasında olumlu ve olumsuz yönlerde nasıl etkilendiklerini boşanma deneyimini yaşamış bireylerin, anne ve babaların kendi özgün ifadelerinden tespit ederek, boşanma arabuluculuğu fikrine bakışlarını öğrenmek ve bu doğrultuda ortaya çıkacak verilerden; arabuluculuk hizmeti vermek isteyen diğer meslek elemanlarının da faydalanabileceği özgün ve bütüncül bir Boşanma Arabuluculuk Uygulama Modelinin/Yönteminin oluşturulmasına çaba harcamaktır.

Bu temel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır:

Araştırmaya katılan boşanma deneyimi yaşamış katılımcıların;

- Sosyo-demografik özellikleri nedir?
- Evlilik yaşantısı, boşanma, mahkeme ve boşanma sonrası süreçte aile içi şiddet deneyimleri var mıdır?
- Boşanma sürecinde yaşam deneyimleri nelerdir?
- Mahkeme sürecinde yaşam deneyimleri nelerdir?
- Boşanma sonrası süreçte yaşam deneyimleri nelerdir?
- Boşanma arabuluculuğu fikrine nasıl bakıyorlar?
- Boşanma süreci ve sonrası uyum programları fikrine nasıl bakıyorlar?
- Çocuklar için boşanmaya uyum programları fikrine nasıl bakıyorlar?
- Boşanma deneyimlerinden paylaşmak istedikleri ilave görüşleri var mıdır?

1.4. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Literatürde (YÖK Tez sitesinde ve internette bilimsel makale taramasında) Boşanma Arabuluculuğu konusunda hem nicel hem de nitel bir çalışmaya rastlanmamıştır. Arabuluculuk konusu, eğitim ve ceza hukuku (genelde literatür bilgilerinin verilmesi ve yurt dışı uygulamalar ile karşılaştırma) kapsamında araştırılmıştır. Boşanma arabuluculuğu konusunda (Katz, 2006, s. 94)'ın “Aile arabuluculuğu bir aile danışmanlığı veya terapisi süreci olmadığından sadece belirli meslek gruplarının üstlenebileceği bir sorumluluk olarak tanımlanmamaktadır. Dolayısıyla ilgili özel eğitimi alan bireyler aile arabuluculuğu yapabilirler” ifadesinin ülkemizde başlayacak uygulamalarda yanlış anlamalara neden olabileceği değerlendirilmektedir. Boşanma sürecinin ve sonuçlarının çok boyutlu olduğu değerlendirildiğinde, yalnızca bu konuda eğitim almış bireylerin değil, sosyal hizmet uzmanı gibi bilgi, beceri ve değer konularında ve aile danışmanlığı eğitimi almış ve uygulama alanında tecrübeleri olan meslek elemanlarının aileyi bir bütün olarak ele alabileceği değerlendirilmektedir. Alanda görev yapan profesyonellerin bu nazik süreçte aileyi değerlendirerek gerekirse (özgür iradelerini kullanarak kendi kararlarını vermelerine yardımcı olmak üzere) diğer profesyonellere (avukat, aile danışmanı, psikiyatrist, mali danışman vb.) yönlendirebileceği düşünülmektedir.

Ülkemizde de son yıllarda boşanma oranları hızla artmakta bunun sonucunda da (velayet hakkını kullanan) tek ebeveynli aileler (diğeri uzakta olup görme hakkı devam eden), **yeni fakat farklı sorunları ile birlikte başlayan aileler kurulmaktadır.** Toplumun çekirdeği olan aileye destek, **boşanma kararı alan çiftlerin yaşam kalitelerinin artırılması ve geleceğimiz olan çocukların her iki ebeveynin de desteği ile sağlıklı olarak büyümesine sosyal hizmetin ve sosyal hizmet uzmanlarının taraf olması gerekmektedir.** Böylece sosyal hizmetin sorunsalı olan alanlarda ailenin desteklenmesi çözümün bir parçası olabilir. Sosyal hizmet uygulamalarının boşanma kararı alan ailelere yapacağı bu katkı ile; sosyal hizmet mesleğinin gelişmesi, toplumda daha etkin rol alması ve yaşama daha yaygın ve etkili şekilde katkıda bulunması mümkün olacaktır. Böylece sosyal hizmetin bu alanla uğraşan diğer meslek alanlarına da **bütüncül uygulamaları ile örnek olması** ümit edilmektedir.

1.5. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

1. Boşanmış bireylerin boşanma sonrası yaşadıkları yas süreci ve kızgınlıklarının devam etmesi, hayatlarındaki bu olumsuz yaşam deneyimini unutmak istemeleri ve çalışmaya katılmakla bu süreci tekrar hatırlamak istememeleri nedeniyle çalışmaya dâhil etme ve özellikle yüz yüze kendileri ile görüşmede sıkıntılar yaşanması araştırmacının karşılaştığı önemli sınırlılıklardan biridir.

2. Bu çalışmaya boşanma deneyimini yaşayan bireylerden yalnızca istekli olanların katılması ve katılmaya istekli olmayanlara ait bilgilere ulaşılamayacak olması bu araştırmadaki önemli sınırlılıklardandır.

1.6. TANIMLAR

Boşanmış birey: resmi nikâh ile evlenmiş, medeni hukuk kapsamında aile mahkemeleri vasıtasıyla anlaşmalı veya çekişmeli boşanma süreçlerini kullanarak hukuki olarak boşanma işlemini tamamlamış birey.

Müracaatçı: boşanma arabuluculuğu model önerisinde; boşanma arabuluculuğu sistemini kullanarak anlaşmalı olarak boşanmak üzere tarafsız bir arabulucuya gönüllülük esaslarında başvuran eşlerden her biri.

Anlaşmalı boşanma: evliliğin en az bir yıl sürmüş olması, eşlerin birlikte başvurması ya da bir eşin diğerinin davasını kabul etmesi, eşlerin bizzat dinlenmeleri, boşanmayı serbest iradeleriyle istemeleri, boşanmanın mali sonuçları ve çocukların durumu hakkında anlaşmaları, hâkimin bu anlaşmaları uygun görmesi, görmezse gerekli değişiklikleri yapması, bu değişiklikler taraflarca da kabul edilirse boşanmaya karar verilmesi esaslarında; avukat ile veya bizzat kendilerinin aralarında boşanma sözleşmesi hazırlayarak medeni hukuk kapsamında aile mahkemeleri vasıtasıyla hukuki olarak boşanma işleminin tamamlanması..

Çekişmeli boşanma: aile mahkemeleri kanunu esaslarında hâkimin sulh önerisini kabul etmeyen iki tarafın; avukatları veya bizzat kendileri tarafından boşanmada daha az kusurlu taraf olduğunu ispat etmeye ve boşanmanın sonuçlarından daha kazançlı çıkmak

için çaba harcamaları ve nihai kararın aile mahkemesi hâkimi tarafından verildiği boşanma yöntemi.

Aile içi şiddet: aralarında kan bağı ya da hukuksal bağlılık bulunan, birlikte yaşayan, kısaca kendisini aile olarak tanımlamış bir grup içerisinde; aile üyelerinden biri tarafından aynı ailedeki bir diğer üyenin yaşamını, fiziksel veya psikolojik bütünlüğü veya bağımsızlığını tehlikeye sokan, kişiliğine veya kişilik gelişimine ciddi boyutlarda zarar veren eylem veya ihmaldir. Fiziksel, duygusal, ekonomik ve cinsel şiddet olarak değerlendirilir.

Boşanma arabuluculuğu (divorce mediation); iki tarafın birbirine olumsuz duygularının pekiştiği süreçlerin yaşandığı aile mahkeme salonlarının dışında, boşanma sürecindeki çiftler arasındaki boşanma ve sonuçları ile ilgili sorunların çözümüne ve anlaşmalı boşanma yöntemi ile ayrılınmasına yardım etmek amacıyla; çiftlerin gönüllü olarak sürece katıldıkları ve tarafsız bir üçüncü kişiyi (sosyal hizmet uzmanları, avukatlar ve diğer profesyoneller) arabulucu olarak seçtikleri bir işlem basamakları serisi olarak tanımlanmaktadır.

2. BÖLÜM

YÖNTEM

2. 1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Araştırmada karma model (mixed model study) kullanılmıştır. Karma model 1990’larda ayrı bir tür olarak ortaya çıkmıştır. Karma model çalışmaları, pragmatist paradigmanın ürünüdür ve araştırma sürecinin farklı aşamalarında nitel ve nicel yaklaşımları birleştirmektedir (Tashakkori ve Teddlie, 1998, ss. 13-18). Bu yaklaşıma çoklu-yöntem araştırmaları da denmektedir (Punch, 2005, s. 232).

Nitel ve nicel yaklaşımı birleştirmek için çok sayıda model vardır ve hiçbiri de tek yol değildir. Yaklaşımların nasıl birleştirileceği araştırmanın koşulları, bağlamı ve pratik yönleri dikkate alınarak belirlenmektedir (Punch, 2005, ss. 231-232).

İki yaklaşımı birleştirme konusunda pek çok yaklaşım bulunmaktadır. Bryman (1992; Akt. Çifci, 2008, s. 73)’a göre 11 yaklaşıma göre iki model birleştirilmektedir. Bu yaklaşımlar; üçgenleme mantığı, nitel araştırma nicel araştırmayı kolaylaştırır, nicel araştırma nitel araştırmayı kolaylaştırır, nitel ve nicel araştırma genel bir görünüm sağlamak için birleştirilir, yapı ve süreç yaklaşımı, araştırmacıların ve bilgi alanların bakış açısı, genelleme sorunu, nitel araştırma, değişkenler arasındaki ilişkilerin yorumunu kolaylaştırabilir, makro ve mikro düzeyler arasındaki ilişki, araştırma sürecinde aşama ve melezlerdir. Araştırma kapsamında, karma model ile her iki yaklaşımı birleştiren ‘Yapı ve Süreç Yaklaşımı’ tercih edilmiştir. Bu yaklaşımda nicel araştırma, özellikle sosyal yaşamın ‘yapısal’ özelliklerini tespit etmede etkiliyken, nitel araştırma, çoğunlukla ‘süreci’ anlama açısından daha güçlüdür. Bu güçlü yanlar tek bir çalışmada bir araya getirilmektedir. Akşit (1997; Akt. Çifci, 2008, s. 73), nitel ve nicel yaklaşımların birbirlerine göre önemli üstünlükleri olduğunu vurgulayarak, gerçeğin (en azından mümkün olan kısmının) ortaya çıkarılmasında karşılıklı tamamlayıcı özelliklerinin olduğuna işaret etmektedir.

Miles ve Huberman (1994; Akt. Punch, 2005, s. 233), iki yaklaşımın birleştirilmesinin genel bir değerlendirmesini yaparken, ‘bağ’ terimini tercih etmekte, nicel ve nitel verileri bağlantılandıran dört genel tasarımı açıklamaktadırlar. İlk tasarımda, her iki veri

türü, bütünleştirilerek toplanmaktadır. İkincisinde süre giden bir alan araştırmasıyla paralel olarak çoklu alan taraması yürütülür. Üçüncüsünde tasarım iki yöntemin sırasıyla birbirlerini izlemesidir. Nicel araçlara götüren keşfedici alan araştırmasını izleyen nicel veri toplama ve çözümlemesinin ardından niteliksel araştırma gerçekleştirilir. Dördüncü tasarımda yine iki yaklaşım birbiri peşi sıra kullanılır. Alan taramasını, derinlemesine ve yüz yüze niteliksel çalışma izler, bunun da ardından bazı hipotezlerin sınanması için deney gelir.

Creswell (2009, s. 205) ise tasarımların birleştirilmesini üç modele indirgeyerek olasılıkları basitleştirir. İlki, nicel ve nitel aşamaların birbirinden neredeyse tümüyle ayrı tutulduğu tümüyle iki-aşamalı tasarımıdır. İkincisi, araştırmacının bir araştırmayı, tek bir başat paradigmayla birlikte, diğer paradigmanın bir parçasını kullanarak gerçekleştirdiği, başat/daha az başat tasarımıdır. Üçüncü, iki yaklaşımın değişik yönlerinin araştırmanın tüm aşamalarında birbirleriyle harmanlandığı karma-yöntem tasarımıdır. Bu yukarıda bahsedilen tam-çok yöntemli tasarımıdır.

Boşanma deneyimi yaşamış bireylerin araştırmaya katılma konusundaki çekinceleri, kırılgan yapıları nedeniyle yüz yüze derinlemesine görüşme bölümüne bazılarının katılmak istememesi, bir katılımcı ile birden fazla görüşme olanağının olmaması ve tüm katılımcıların verdikleri nicel bilgilerin nitel bilgilerle de doğrulanması ve yorumlanmasını sağlamak üzere ve araştırmacının sınırlı olanakları nedeniyle nitel ve nicel veriler birlikte toplanmıştır. Bu nedenle Creswell (2009)'ın bahsettiği tasarım tiplerinden üçüncü modele uygun yöntemlerin harmanlanması yoluyla veriler toplanmıştır.

Görüşme formu yöntemi benzer konulara yönelmek yoluyla değişik insanlardan aynı tür bilgilerin alınması amacıyla hazırlanır (Patton, 1987; Akt. Çifci, 2008, s. 75). Bu tarz görüşme biçimine “Sorun Merkezli Görüşme” adı da verilmektedir. (Mayring, 2000, ss. 56-57).

Görüşmeci önceden hazırladığı konu veya alanlara sadık kalarak, hem önceden hazırlanmış soruları sorma, hem de bu sorular konusunda daha ayrıntılı bilgiler alma amacıyla ek sorular sorma özgürlüğüne sahiptir. Konular ve soruların belirli bir öncelik sırasına konması zorunlu değildir. Görüşme formu araştırma problemiyle ilgili tüm

boyutların ve soruların kapsanmasını güvence altına almak için geliştirilmiş bir yöntemdir (Yıldırım ve Şimşek, 2005, s. 95).

Boşanma arabuluculuğunun ülkemiz açısından yeni bir konu olması bu konuda nicel verilerin yetersizliğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle araştırmada nicel desen, boşanma deneyimini yaşamış bireylerin ve çocuklarının genel profillerini ve boşanma olgusundan ve mahkeme sürecinden etkilenme düzeylerini betimlemek, nitel desen ise bireylerin ve çocuklarının boşanma öncesi, mahkeme süreci ve boşanma sonrası yaşadıkları zorlukları duygusal, psikolojik, fiziksel, maddi boyutları ile derinlemesine incelemek ve boşanma arabuluculuğu hakkındaki düşüncelerinin ortaya çıkarılması amacıyla kullanılmıştır.

Nitel çalışma sonuçtan daha ziyade süreci anlamaya çalışan bir yöntemdir. Boşanma olgusu ise sadece sonuç odaklı bir durum değildir. Tam tersine boşanmaya götüren etmenler ve boşanma süreci, mahkeme süreci ve boşanma sonrası süreç çok boyutlu ve karmaşıktır. Bu nedenle boşanma olgusu ile ilgili çalışmalarda, kişinin soruları anlayabilmesi, daha esnek bir görüşme olanağı sağlaması ve görüşmeciyeye güven duygusunun gelişmesi amacıyla çoğunlukla nitel yöntem kullanılmaktadır.

Boşanma olgusu gibi süreçlerinde kişiyi derinden etkileyen ve mahrem bir konu olduğu düşünülen araştırmalarda nicel boyut daha çok genel profili betimlerken, nitel boyut ise daha çok hassas konuların derinlemesine görüşme yoluyla irdelenmesi amacıyla kullanılır. Boşanma olgusu süreçlerini açıklayabilmek için, kişinin yaşamı, olaylara yönelik algılarını almak son derece önemlidir. Boşanmış bireyler ve çocuklarından bir kısmı kendilerini sosyal olarak toplumdan dışlanmış hissedebilmektedirler. Cılga (2009, s. 8), günümüzde yaşanan sosyal dışlanma sürecinde insana yardımcı olmak için bilimsel olarak disiplinler arası etkileşimi ve işbirliğini sağlayacak koşulların oluşturulması gerektiğini belirtmektedir. Sosyal dışlanma araştırmalarında da nitel araştırma, vazgeçilmez bir yöntem olarak kullanılır. (Gacitua-Mario, Wodon, 2001; Adaman, 2006; Sapançalı, 2006, Akt: Çıfci, 2008, s.76).

Niteliksel yaklaşım ve klinik sosyal hizmet uygulaması arasında bir takım benzerlikler vardır. Sosyal hizmet uzmanları niteliksel araştırmada öne çıkan veri toplama araçlarına (derinlemesine görüşme, gözlem ve doküman incelemesi) aşinadır. Onlar müracaatçıları

ile bulundukları ortamda (evde, toplum içerisinde) görüşme yaparlar. Dolayısıyla nitel araştırmacıların vurgu yaptıkları görüşme tekniğine alışkındırlar (Padgett, 1998; Akt. Çifci, 2008, s. 77).

Boşanma arabuluculuğu ülkemiz için çok yeni bir konudur. Bu konuda çıkan/çıkacak yasaların yorumlanmasına ve hayata geçirilmesine, disiplinlerarası çalışma yapılabilmesi ve boşanma deneyimini yaşayan bireylerin duygu ve ihtiyaçlarının bilinerek empati yapılabilmesine ve araştırmanın sonucunda boşanma arabuluculuğu için bir model önerisi getirilerek literatüre katkı yapılabilmesini kolaylaştırabilmek maksadıyla nicel bilgilerin yanı sıra nitel bilgilerin de toplanmasına çalışılmıştır.

2. 2. ÇALIŞMA GRUBU

Araştırma grubu boşanma deneyimini yaşamış kadın ve erkeklerdir. Boşanma deneyimini yaşamış kadın ve erkeklerin tespiti amacıyla boşanma avukatları, aile danışma merkezleri, Boşanmış Babalar Platformu, Boşanmış Anneler Derneği, aile eğitimi veren vakıf ve dernekler ile yakın çevreden destek istenmiştir. Ancak Ankara ili dışındaki boşanmış bireylere gönderilen 200 adet dijital görüşme formundan ancak 20 tanesi doldurularak gönderilmiştir. Ankara içindeki katılımcılara dağıtılan 300 görüşme formundan ise 77 tanesi doldurularak geri dönmüştür. Tez İzleme Komitesi toplantılarında katılımcıların daha çok üniversite mezunu olduğu hususu tespit edilip eğitim seviyesi daha az olanlar ile de görüşme yapılması hususu hatırlatıldığında; çalışan sayıları ortalama 1000 kişi olan iki fabrikanın yöneticilerinden yardım istenmiştir. Bu fabrikalardan 20 katılımcı gönüllü olarak araştırmaya katılmıştır. Sonuç olarak 53'ü kadın, 44' ü erkek olmak üzere toplam 97 katılımcı araştırmaya katılmıştır. Erkeklerin kadınlara göre, araştırmaya katılma yönünde daha çekingen davrandıkları tespit edilmiştir.

2. 3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırmada iki aşamada veriler toplanmıştır. Veri toplama sürecinde birinci aşamada veri toplama araçları aynı zamanda uygulanmıştır. İlk aşamada nicel ve nitel bilgilerin

toplandığı görüşme formu katılımcılara verilmiş ve bu formların doldurulmasını müteakip ikinci aşamada derinlemesine yüz yüze görüşme yapmayı kabul edenler ile beden dili, duygu durumu, anlık ifadelerin izlenmesiyle nitel bilgilerin zenginleştirilmesine çaba harcanmıştır.

Görüşme formu: yapılandırılmış (nicel bilgiler için) ve yarı yapılandırılmış görüşme formu (nitel bilgiler için) olarak tek bir formda ve kadın ve erkekler için farklı olmak üzere; 27 sayfa ve 139 soru olarak hazırlanmıştır (Ek-1).

Görüşme formunda görüşmenin amaçları doğrultusunda;

- Demografik bilgiler ile ilgili sorular (17 soru),
- Aile içi şiddet ile ilgili sorular (22 soru),
- Boşanma süreci ile ilgili sorular (24 soru),
- Boşanma sonrası ile ilgili sorular (24 soru),
- Boşanma sürecinde mahkeme ile ilgili sorular (25 soru),
- Evlilik, boşanma ve mahkeme ile ilgili nitel sorular (27 soru)

Katılımcı kadın, erkek ve çocuklarının evlilik süreci, boşanma süreci, mahkeme süreci ve boşanma sonrası sürece ilişkin deneyimleri ve boşanma arabuluculuğuna bakış açıları ile ilgili nicel ve nitel bilgi toplanmıştır.

Görüşme, nitel araştırmada temel veri toplama araçlarından biridir. Aynı zamanda başkalarını anlamak için kullanılan en güçlü yöntemlerdendir (Punch, 2005, s. 236). Görüşme, sosyal bilimlerde ve özellikle sosyolojide en sık kullanılan araştırma yöntemlerinden biridir (Yıldırım ve Şimşek, 2005, s. 95).

Görüşme ilk bakışta kolay bir veri toplama yöntemi gibi görülebilir ve sadece konuşma dinleme gibi herkes tarafından kullanılan temel becerileri gerektirdiği düşünülür. Ancak görüşme; beceri, duyarlılık, yoğunlaşma, bireyler arası anlayış, öngörü, zihinsel uyanıklık ve disiplin gibi pek çok boyutu kapsamaya açılarından, hem sanat hem de bilimdir (Yıldırım ve Şimşek, 2005, s. 96).

Erkan (1997, s. 5), bilgi toplama görüşmelerinin amacını, sosyal işlevsellik yönünden, birey, grup ve toplum hakkında bilgi toplamak olduğunu, bireyin sosyal işlevleri ile ilgili olarak, yaşam öyküsü hakkında bilgi edinilmeye çalışmak olarak belirtmektedir.

Görüşme, yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış ya da yapılandırılmamış şekilde yapılabilir. Görüşme, anlık, kısa bir görüş alışverişi biçiminde, örneğin telefonda gerçekleştirilen beş dakikalık bir görüşme biçiminde olabileceği gibi, yaşam öyküsü görüşmesinde olduğu gibi çok sayıda, uzun süreli, kimi zaman günler süren bir biçim alabilir (Punch, 2005, s. 237).

Rubin (1983) görüşmeleri dörde ayırır (Akt. Çifci, 2008, s. 79): sabit format anket görüşmesi, açık uçlu anket görüşmesi, açık duyarlaştırmacı görüşme, açık uçlu yoğunlaşmış görüşme.

Görüşme formu: Bu görüşme yaklaşımı, görüşme sırasında irdelenecek bir sorular veya konular listesini kapsar. “Görüşme formu yöntemi, benzer konulara yönelmek yoluyla değişik insanlardan aynı tür bilgilerin alınması amacıyla hazırlanır” (Patton, 1987; Akt. Yıldırım ve Şimşek, 2005, s. 122). Görüşmeci önceden hazırladığı konu veya alanlara sadık kalarak hem önceden hazırlanmış soruları sorma hem de bu sorular konusunda daha ayrıntılı bilgi alma amacıyla ek sorular sorma özgürlüğüne sahiptir. Sorular veya konuların belirli bir öncelik sırasına konması zorunlu değildir. Görüşme formu araştırma problemi ile ilgili tüm boyutların ve soruların kapsanmasını güvence altına almak için geliştirilmiş bir yöntemdir. Görüşmeci, görüşme sırasında soruların cümle yapısını ve sırasını değiştirebilir, bazı konuların ayrıntısına girebilir veya daha çok sohbet tarzı bir yöntem benimseyebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2005, s. 122).

Araştırma sırasında da araştırma amaçları doğrultusunda önceden hazırlanan görüşme formu ile boşanmış kadın ve erkeklerin geçmişten bu güne kadar geçen yaşam deneyimleri ile ilgili ayrıntılı bilgiler toplanmıştır. Derinlemesine yüz yüze yapılan görüşme sırasında sorular, konuşma tarzında sorulmuş, teşvik edici ve geri bildirimli bir şekilde görüşme sürdürülmüştür. Görüşme formunun esnek bir özelliğe sahip olması sayesinde görüşme sırasında anlık ve alternatif sorularla konunun daha iyi anlaşılmasına çalışılmıştır.

Sosyal hizmetin mülakat temelli bir meslek olması ve mesleğin özünde empatik olmanın önemli bir yere sahip olması sebebiyle araştırmacı görüşmeler sırasında çok büyük zorlukla karşılaşmamıştır.

2. 4. VERİLERİN TOPLANMASI

Araştırmanın veri toplama süreci üç aşamada gerçekleşmiştir. Birinci aşamada; çalışma grubunun mümkün olduğu kadar çok sayıda boşanma deneyimini yaşamış ve boşanma sürecini tamamlamış kadın ve erkek katılımcılardan oluşması için kaynaklar konusunda bir araştırma yapılmıştır (nicel ve nitel, karma yöntem kullanılacağı için başlangıçta, araştırmaya en az 50, en fazla 100 katılımcının katılması planlanmıştır). Çalışma grubuna katılacak olan kadın ve erkeklerin mümkün olduğu kadar geniş bir yelpazede olması düşünülmüştür. Bu maksatla çalışma grubundaki kadın ve erkeklerin; farklı eğitim seviyelerinden, farklı kültürlerden, çalışan ve çalışmayan bireylerden, erken ve geç evlilik yapanlardan, boşanma deneyimini henüz sonuçlanmamış olanlardan başlayarak boşanma deneyimini uzun süre önce yaşamış ve yas sürecini tamamlayarak yeni yaşam düzenlerine tamamen uyum sağlamış bireylere kadar geniş bir gruptan, anlaşmalı boşanma yöntemini kullanan, çekişmeli boşanma deneyimini yaşayan, evlilikleri çok kısa sürelerden, evlilikleri yirmi yılı aşkın olanlardan, çocuk sahibi olmayanlardan, çocuk sahibi olanlardan, aile içi şiddet deneyimini yaşamış bireylerden, yalnızca araştırmacının bulunduğu Ankara ilinden değil mümkün olursa Ankara dışından katılan katılımcılara da ulaşılması için bir ön çalışma yapılmıştır. Bu maksatla; Ankara adliyesindeki boşanma avukatları, devlete ve özel kişilere ait aile danışma merkezleri, Boşanmış Babalar Platformu, Boşanmış Anneler Derneği, aile eğitimi veren vakıf ve dernekler, belediyeler, belediyelere bağlı kadın sığınma evleri ile yakın çevreden destek istenmiştir. Ankara adliyesindeki avukatlarla iletişime geçildiğinde; şu an müvekkillerinin çoğunun mahkeme sürecinin devam ettiğini, karar verilenlerden bir kısmının Yargıtaya itiraz aşamasında olduğunu, boşanma davası tamamlanmış olanların da mahkeme sürecinden yıpranarak çıktıklarından böyle kapsamlı bir araştırmaya girmek istemeyeceklerini düşündüklerini belirtmişlerdir. Ancak araştırmacının konuyu araştırma heyecanından etkilenip yine de ellerinden geleni yapacaklarını belirtmişlerdir. Görüşülen 23 boşanma avukatından altı katılımcı için destek alınmıştır. Merkezi

İstanbul ilinde olan Boşanmış Anneler Derneği yöneticileri ile e-posta ve telefonla irtibat kurulmuş ve üyelerine dağıtılmak üzere dijital görüşme formları gönderilmiştir. Ancak, bu dernekten geri dönüş olmamıştır. Boşanmış Babalar Platformu yöneticisi ile e-posta ve telefonla irtibat kurulmuş ve üyelerine dağıtılmak üzere dijital görüşme formları gönderilmiştir. Ancak, platform yöneticisi; platformun üyelerini bilgilendirmekten başka bir amacı olmadığını, üyeler arasında yazışma yapılmadığını, ancak yine de bazı arkadaşlarına bu formları göndereceğini belirtmiş, geri dönen form olmamıştır. Boşanmış babaların kurduğu Ortak Velayet isimli bir facebook sitesine üye olunmuş, bu gruptaki üyelerin boşanma sonrası ile ilgili sorularına araştırmacının bilgi ve tecrübeleri ile sınırlı olmak üzere cevaplar verilmiş ve boşanma arabuluculuğu konusundaki araştırma hakkında bilgi verilerek, gönüllülük esası ile bu gruptan araştırmaya katılmak isteyenlere 15 adet dijital görüşme formu gönderilmiş ve bunlardan 11 adedi doldurularak araştırmacıya geri gönderilmiştir. Yakın çevreden de destek alınmış ve Ankara ili dışında tanıdıklarına dijital görüşme formu gönderilmiş, bu formlardan dokuz adedi araştırmacıya geri dönmüştür. Araştırmacı tarafından Ankara ili dışındaki boşanmış bireylere gönderilen 200 adet dijital görüşme formundan ancak 20 tanesi doldurularak gönderilmiştir. Ankara ili dışından dijital görüşme formunu doldurup araştırmacıya gönderen 20 katılımcının bulunduğu şehirler; İstanbul 13, Adapazarı 1, Balıkesir 2, Adana 2, Konya 1, Eskişehir 1 katılımcı olarak tespit edilmiştir. Bunlardan 8'i ile görüşme formunun ikinci bölümünde bulunan 27 nitel sorunun dışında ortalama 20 dakikalık telefon görüşmelerinde derinlemesine görüşme yapılabilmektedir. Derinlemesine görüşmelerin kısa olmasının nedenleri olarak; telefonla olması, karşılıklı derinlemesine görüşmenin yarattığı atmosferin yakalanamamış olması, boşanma deneyimi yaşayanların bu soruların kendileri için özel sorular olduğunu ve bu görüşmeyle unutmaya çalıştıkları boşanma sürecini ve eski eşlerini tekrar hatırlayarak rahatsızlık hissetmelerini bildirmeleri olmuş ve bu konuda ısrar edilmemiştir. e-posta ile gönderilen görüşme formlarından büyük çoğunluğunun gönderilmemesinin arkasında yatan en büyük etkenin de bu husus olduğu değerlendirilmektedir. Ankara ilinde bir belediyenin kadın sığınma evi görevlilerinin teslim aldığı formlar, yöneticileri ile görüşmeleri sonucu doldurulmadan araştırmacıya geri verilmiştir.

Araştırmanın ikinci aşamasında; Ankara ili içindeki katılımcılara 300 görüşme formu dağıtılmış ve 77 tanesi doldurularak geri dönmüştür. Bir belediyenin kadın çalışma

grubu ile üyelerinden boşanmış bireylere form gönderilmiş, ancak çok fazla ilgi gösterilmemesi üzerine yaklaşık 200 kişilik bir gruba aile içi iletişim konusunda seminer verilmiş ve seminer sonrası 14 görüşme formu doldurularak araştırmacıya geri verilmiştir. Bir kadın derneğine iki adet seminer verilmiş ve seminer sonrası 18 görüşme formu doldurularak araştırmacıya verilmiştir. Tez İzleme Komitesi toplantılarında katılımcıların daha çok üniversite mezunu olduğu hususu tespit edilip eğitim seviyesi daha az olanlar ile de görüşme yapılması hususu hatırlatıldığında; çalışan sayıları ortalama 1000 kişi olan iki fabrikanın yöneticilerinden yardım istenmiştir. Bu fabrikalardan 20 katılımcı gönüllü olarak araştırmaya katılmıştır. Avukatlar vasıtasıyla araştırmaya katılan altı katılımcıya ilave olarak yakın çevrenin desteği ile 19 katılımcı görüşme formlarını doldurarak araştırmacıya iade etmiştir.

Katılımcıların büyük çoğunluğu görüşme formunun çok detaylı ve neredeyse evlilik ve boşanma sürecinde yaşanan her bir ayrıntıyı kapsadığını, soruları gördükçe her bir detayı yeniden hatırladıklarını bazen rahatsızlık duygusu hissettiklerini bazen bu sıkıntıları atlatabilmiş olduklarını fark ederek rahatladıklarını, duygularını bir kâğıda yazarak sanki bir anlamda yüreğinin bir köşesinde kalmış acıların hafıflediğini belirtmişlerdir.

Erkek 5: Soruları cevaplarken yaşadığım o; yıpratıcı, ruhsal çöküntülere maruz bırakan süreci sanki yeniden yaşadım. Hatta bir ara anketi cevaplamayı bırakmayı dahi düşündüm. Sonra ara verip cevaplamaya devam etmeyi düşündüm. Gelecekte başka insanların yaşadığım acıları yaşamamaları adına anketi cevaplayarak sonlandırmaya karar verdim.

Kadın 41 (A): Bu soruları cevaplarken 47 yaşında olan ben 16 yaşımdan başlayarak yaşam şeridimi hem yazdım hem de izledim.

Kadın 39 (A): Çok teşekkür ederim. Yazılı ama dağınık bir terapi oldu sanki bana. İşten çok yorgun geliyorum. İlgilenmem gereken bir çok iş varken her işimi bıraktım. Çok ilgimi çekti bu anket. Çok hatalı rastgele yazdım. Bağışlayın ne olur. Bunun başlıca sebebi hayatımda yaşadığım sıkıntılı evliliğin gündeme gelmesiydi. Anladım ki halâ etkiliyor beni. Boşanma sürecinde çok yalnız olduğumu hissettim. Zor bir anketti ama gerçek ve doğrucu bir anketti. Bana aldığım kararın doğru olduğunu, bugün bazı şeylere üzülürken geçmişimi hatırlayarak üzülecek bir durumun olmadığını gösterdi. Teşekkür ederim. Destekliyorum sizi tebrik ediyorum. Çünkü bana göre cesaret gerektiren bir konu ile gündemdesiniz. Başarılar diliyorum.

Kadın 32 (A): Anketinizi detaylı ve son derece mantık çerçevesinde buldum.

Kadın 17: Böyle bir çalışma başlatmanızın boşanan veya boşanma sürecinde olan özellikle kadınlara çok faydası olacağını düşünmekteyim.

Kadın 35 (A): Gerçekten sorular çok güzel, seçici hazırlanmış.

Araştırmaya katılmak istemeyenlerin bu nedenlerden dolayı katılmadığı değerlendirilmektedir.

Araştırmanın üçüncü aşamasında; Ankara ili içinden görüşme formunu dolduran 77 katılımcıdan 46'sı ile, görüşme formunun nitel bölümünü doldurmuş olmalarına rağmen derinlemesine yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir. Kadın katılımcılardan bazıları ile görüşürken kendilerini rahat hissetmelerini sağlamak üzere bir kadın aile danışmanı görüşmede araştırmacıya destek olmuştur. Bu görüşmeler özel bir aile danışmanlık merkezinin görüşme odasında, katılımcıların çalıştıkları iş yerlerinde (boş oda veya kafeteryaları) gerçekleştirilmiştir. Aile danışmanlık merkezinin görüşme odalarının boş olduğu zamanlar ile katılımcıların uygun olduğu zamanları bir araya getirmek araştırmacının zorlandığı zamanlar olmuştur. Derinlemesine yüz yüze görüşmeler 20 dakika ile 2 saat arasında ve ortalama 45 dakika sürmüştür. Görüşmelerde ses kayıt cihazı kullanılması sorulmuş ve ancak 8 katılımcı buna izin vermiştir. Karşılıklı derinlemesine görüşmelerde katılımcılara müdahale edilmemeye çalışılmış ve kendi istedikleri yerden başlamalarına, kendi istedikleri kadar konuşmalarına fırsat tanınmıştır. Katılımcı konuşacak başka bir şey bulamayıp sustuğu zaman açık uçlu sorularla konuşmaya devam etmesi sağlanmış ve aktif dinleme yöntemi kullanılarak konuşmanın akıcı hale gelmesi ve katılımcının kendini rahat hissetmesine çalışılmıştır. Bazı katılımcılar, özellikle kadınlar konuşmanın bazı bölümlerinde gözyaşlarına hakim olamamışlar, araştırmacı tarafından önceden hazır bulundurulan kağıt mendiller kendilerine verilmiştir. Erkeklerden bazıları ise konu çok az görebildikleri çocuklarına geldiği zaman gözyaşlarına engel olamamışlardır. Boşanmayı seçen taraf ve yas sürecini tamamladığını düşünen katılımcılar rahat beden dili ile konuşmayı sürdürmüşlerdir. Görüşme sonunda görüşülen kişilerden bazıları hayatlarında ilk defa kendileri ile bu denli ayrıntılı bir görüşme yapıldığını ifade etmişlerdir. Boşanmanın kimsenin suçu olmadığı, hiçbir şeyin sonu olmadığı, yaşamın insanı bazen farklı yönere götürebildiği gibi katılımcıları yargılamayan, anlamaya çalışan ifadeler, katılımcılarla rahat iletişim kurulmasını kolaylaştırmıştır.

Birçok karşılıklı derinlemesine yapılan görüşmede; katılımcıların boşanma süreci, mahkeme süreci ve boşanma sonrası süreçte yaşadıklarını yeniden yaşıyor gibi huzursuz bir beden dili ile anlatmaları ve özellikle bu süreçte ihmal edilen çocukları ile ilgili duygu ve ifadeleri ve pişmanlıkları araştırmacıyı oldukça etkilemiştir. Kuramsal çerçevede literatür bölümünde; stres katsayısının çok fazla olduğunun yapılan araştırmalar ile tespit edildiği boşanma deneyimini yaşamış bu katılımcıları anlayabilmek için onlara ön yargısız bir şekilde yaklaşılması gerekiyordu. Bu nedenle uzun süren karşılıklı derinlemesine görüşmeler esnasında katılımcıları daha fazla yıpratmamaya çalışılmış ve ön yargılı olmamaya azami gayret gösterilmiştir. Birçok katılımcı ile aynı gün görüşülmeye çalışılması ve her bir katılımcı ile aynı kalitede görüşme yapılmaya çalışılması ile süreç uzun ve yorucu olmuştur.

Olumlu ve olumsuz tüm süreçlere rağmen yaklaşık altı ay süren görüşmelerin araştırmacı açısından son derece eğitici ve verimli olduğu düşünülmektedir. Özellikle karşılıklı derinlemesine görüşmeler ile kuramsal çerçevede ele alınan literatür bilgileri araştırmacının gözünde daha iyi canlanmış ve boşanma deneyiminin tüm olumsuzluklarını yaşayan katılımcılardan elde ettiği nicel ve nitel bulgular ışığında; boşanma deneyimini yaşayacak bireylerin aynı acıları yaşamaması ve boşanma sürecinin hem kendileri hem de çocukları için daha rahat geçmesine yardımcı olacağına inandığı boşanma arabuluculuğu için bir model önerisi hazırlaması için motive etmiştir.

2. 5. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ

Araştırmada kullanılan görüşme formundan elde edilen nicel bilgiler SPSS 11.5 paket programı yardımıyla çözümlenmiştir.

Nitel araştırmalarda nicel aşamalardan farklı olarak “bolluk kanunları” geçerlidir. Hatta bu bolluk, zaman zaman araştırmacıların veriler içerisinde boğulmasına yol açabilir (Kuş, 2006; Baş ve Akturan, 2008; Akt. Çifci, 2008, s. 91).

Bu araştırmada boşanma deneyimi yaşayan kadın ve erkeklerle yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen nitel veriler betimsel analiz yöntemi ile yorumlanmıştır. Betimsel analiz, çeşitli veri toplama teknikleri ile elde edilmiş verilerin daha önceden belirlenmiş

temalara göre özetlenmesi ve yorumlanmasını içeren bir nitel veri analiz türüdür. Bu analiz türünde araştırmacı görüştüğü ya da gözlemiş olduğu bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtabilmek amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verebilmektedir. Bu analiz türünde temel amaç, elde edilmiş olan bulguların okuyucuya özetlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde sunulmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2005, s. 158).

Betimsel analiz, dört aşamada gerçekleşmektedir. Birinci aşamada araştırmacı araştırma sorularından, araştırmanın kavramsal çerçevesinden ya da görüşme ve gözlemlerde yer alan boyutlardan hareket ederek veri analizi için bir çerçeve oluşturur. Böylece verilerin hangi temalar altında düzenleneceği ve sunulacağı belirlenmiş olur. İkinci aşamada araştırmacı daha önce oluşturmuş olduğu çerçeveye dayalı olarak verileri okur ve düzenler. Bu süreçte verilerin anlamlı ve mantıklı bir biçimde bir araya getirilmesi önem taşımaktadır. Üçüncü aşamada araştırmacı düzenlemiş olduğu verileri tanımlar. Bunun için gerekli yerlerde, doğrudan alıntılara da başvurmak zorunda kalabilir. Dördüncü aşamada araştırmacı, tanımlamış olduğu bulguları açıklar, ilişkilendirir ve anlamlandırır. Araştırmacı bu aşamada ayrıca yapmış olduğu yorumları daha da güçlendirmek için bulgular arasındaki neden sonuç ilişkilerini açıklar ve gereksinim duyulması durumunda farklı olgular arasında karşılaştırma yapar (Yıldırım ve Şimşek, 2005, s. 159).

Boşanma deneyimi yaşayan 97 kişi ile yapılan görüşmeler sonlandırıldıktan hemen sonra gerek yazılı olarak görüşme formunda verilen gerekse karşılıklı görüşmeler ile ve ses kaydı ile yapılan görüşmeler çözümlenmiş ve nitel veriler elde edilmiştir. Bu çalışmada araştırma verileri dört temada (18 kategori ve 84 alt kategori) değerlendirilmiştir. Temalara, kategorilere ve alt kategorilere ayrılan veriler, bulgular ve yorum bölümünde aynı biçimiyle yer almıştır. Çizelge 1’de araştırma verileri doğrultusunda oluşturulan temalar, kategoriler ve alt kategorileri verilmiştir. Çizelgeden de anlaşılacağı üzere araştırma amaçları ile paralel dört temanın çok farklı boyutlarda kategorileri ve alt kategorileri oluşturulmuştur.

Çizelge 1: Araştırma Verileri Doğrultusunda Oluşturulan Temalar, Kategoriler ve Alt Kategoriler

TEMALAR	KATEGORİLER (KAVRAMLAR)	ALT KATEGORİLER (KODLAR)
	Yaş durumu	Araştırmaya katıldığı andaki yaş durumu, Evlenme yaşı, Boşanma yaşı
	Eş seçimi ve evlilik süresi	Görücü usulü, tanışarak, flört süresi, nişanlılık süresi, evli kaldığı süre
Boşanma deneyimi yaşayan aile üyelerinin sosyo-demografik özellikleri	Eğitim ve çalışma durumu	Boşanma öncesi, boşanma sonrası, eğitim durumuna göre kolay iş bulma, gelir durumu
	Çocuk durumu	Çocuk sayısı, çocuk yaşı (boşanma anında), çocuk cinsiyeti, velayet durumu, kişisel görüş hakkı, farklı şehirlerde yaşama durumu
	Boşanma davası	Anlaşmalı boşanma, çekişmeli boşanma, mahkeme sürecinin uzunluğu, boşanmaya karar veren taraf
	Evlilik sürecinde	Kadına ve erkeğe uygulanan fiziksel, duygusal, ekonomik şiddet, kadına uygulanan cinsel şiddet
Aile içi şiddet	Boşanma sürecinde	Kadına uygulanan fiziksel, duygusal, ekonomik ve cinsel şiddet
	Boşanma sonrası süreçte	Kadına uygulanan fiziksel, duygusal ve cinsel şiddet
	Duygu ve Psikolojik Durum	Duygusal sıkıntı, kızgınlık duygusu, husumet duygusu
	Destek ihtiyacı	Yakın arkadaş desteği, aile desteği, konuşma-paylaşma ihtiyacı
Aile üyelerinin boşanma süreci, mahkeme süreci ve boşanma sonrası süreç yaşam deneyimleri	Boşanmaya duygusal hazırlık	Ayrılma gerçeğini kabul etme, kıskanma, yeniden deneme isteği, suçluluk hissetme, kendini yetersiz ve değersiz hissetme, karşı tarafı suçlama, boşanma nedeninin sorgulanması, boşanma kararının sorgulanması, aile danışmanına başvurma, gelecek planları yapma, günlük düzeni sürdürme
	Boşanmaya maddi ve manevi hazırlık	Çalışma durumu, gelir durumu, çocukların etkilenme durumu
	Savunma mekanizmaları	Yeme bozuklukları, meşguliyet
	Boşanmaya uyum durumu	Sosyal dışlanma, yeni ilişkiler, güçlenme, yüzleşme ve mücadele, benlik saygısı, çocukların etkilenme durumu
	Boşanma (mahkeme) kararlarından memnuniyet	Hakların alınması, anlaşmalı-çekişmeli boşanma, aile mahkemelerinin çalışması, aile mahkemesi hakimleri, aile mahkemesi uzmanları, avukatlar, velayet, kişisel görüşme, ortak velayet, ebeveyn yabancılaştırma sendromu
	Sistemi tanıma	Yanlış anlama, yeni isim ihtiyacı, tanıma ihtiyacı
Boşanma arabuluculuğu	Sisteme güvenme	Tanıma ihtiyacı, yaygınlaşma ihtiyacı, standardize ihtiyacı
	Sistemi kullanma isteği	Avukat ile, aile danışmanı ile
	Boşanma uyum programları	Büyükler için uyum programları, çocuklar için uyum programları, çocuk yaşına ve cinsiyetine göre uyum programları

3. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın amaçlarına bağlı olarak, araştırmanın verileri, nicel ve nitel olmak üzere iki yöntem kullanılarak elde edilmiştir. Nicel veriler, sosyo-demografik özellikler, boşanma süreci, mahkeme süreci ve boşanma sonrası boşanma deneyimini yaşayan bireylerin ve çocuklarının nicel sorular ile beşli likert ölçeğine göre yaşam deneyimlerini; nitel veriler ise bu süreçlerde yaşadıkları yaşam deneyimlerini ve boşanma arabuluculuğu sistemi hakkındaki görüşlerini açık uçlu sorulara verdikleri ifadelerle ilişkin bulguları kapsamaktadır.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular ve yorumları altı temel başlık altında ele alınmıştır. Birinci bölümde; araştırmaya katılan boşanma deneyimini yaşamış katılımcıların sosyo - demografik ve sosyo - ekonomik özellikleri, ikinci bölümde; aile içi şiddet olgusuna ilişkin bulgular, üçüncü bölümde; boşanma sürecinde elde edilen bulgular, dördüncü bölümde; boşanma sonrası süreçte elde edilen bulgular, beşinci bölümde; mahkeme sürecinde elde edilen bulgular, ve son bölümde katılımcıların bu süreçler ve boşanma arabuluculuğu hakkındaki düşüncelerine yönelik bulgular yer almaktadır. Her bir bölümde bulgular çizelgeler ve grafikler ile desteklenerek verilmiş, sonrasında nicel ve nitel veriler birlikte yorumlanarak genel bir sonuca ulaşılmıştır.

3.1. ARAŞTIRMAYA KATILAN BOŞANMA DENEYİMİNİ YAŞAMIŞ KATILIMCILARIN SOSYO - DEMOGRAFİK VE SOSYO - EKONOMİK ÖZELLİKLERİ

Bu bölümde araştırmaya katılan katılımcıların; araştırmaya katıldığı andaki yaş ortalaması, evlilik yaş ortalaması, evli kaldığı ortalama süre, boşanma yaş ortalaması, eğitim durumları, çalışma durumları, ortalama gelirleri, boşanmaların ortalama mahkeme süreci, anlaşmalı boşanma, çekişmeli boşanma durumları ve araştırmaya katıldığı andaki çocuk sayısı hususları incelenecektir.

Tablo 1: Katılımcıların **Araştırmaya Katıldığı Andaki Yaş** Durumları

Cinsiyet	Sayı	En Küçük Yaş	En Büyük Yaş	Ortalama Yaş
Kadın	53	24	57	39,7
Erkek	44	28	54	40,5
Tüm katılımcılar	97	24	57	40,1

Araştırmada, Tablo 1’de görüldüğü gibi toplam 97 katılımcının **araştırmaya katıldığı andaki** yaş ortalaması 40.11 en düşük yaş 24, en yüksek yaş 57 olarak belirlenmiştir. Kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa; araştırmaya katılan 53 kadının yaş ortalaması 39.7, en düşük yaş 24, en yüksek yaş 57 ve 44 erkeğin yaş ortalaması 40.56, en düşük yaş 28, en yüksek yaş 54 olarak belirlenmiştir. Ayrıca, araştırmaya katılan kadın ve erkeklerin en az 1 ay en çok 16 yıl ve ortalama 6 yıl önce boşanma deneyimini yaşadıkları da tespit edilmiştir. **Bu durum araştırma için, boşanma sonrası dönemi uzun süre yaşayan katılımcıların da olması ve boşanma sonrası yas sürecini tamamlamış olmaları nedeni ile olumlu bir durumdur.**

Tablo 2: Katılımcıların **Evlendiği Andaki Yaş** Durumları

Cinsiyet	Sayı	En Küçük Yaş	En Büyük Yaş	Ortalama Yaş
Kadın	53	13	34	22,2
Erkek	44	19	44	27
Tüm katılımcılar	97	13	44	24,4

Araştırmada, Tablo 2’de görüldüğü gibi toplam 97 katılımcının **evlilik yaş ortalaması** 24.4; en düşük evlilik yaşı 13, en yüksek evlilik yaşı 44 olarak belirlenmiştir. Kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa; araştırmaya katılan 53 kadının evlilik yaş ortalaması 22.2, en düşük evlilik yaşı 13, en yüksek evlilik yaşı 34 ve 44 erkeğin evlilik

yaş ortalaması 27; en düşük evlilik yaşı 19, en yüksek evlilik yaşı 44 olarak belirlenmiştir. Erkeklerle kadınlar arasında yaş farkı 4.8 olarak tespit edilmiştir.

Bu durum Türkiye ortalamaları ile uyumlu değildir. TÜİK (2011) verilerine göre 2010 yılında ilk evlenme yaşının erkeklerde 28.5, kadınlarda 24.5 ve erkeklerle kadınlar arasındaki ortalama yaş farkının 4 yaş olduğu belirtilmektedir. Bu durumda araştırmaya katılan kadın ve erkeklerin **Türkiye ortalamasına göre daha erken yaşlarda evlendikleri söylenebilir**. Ayrıca, 1927 ile 2010 yılları arasında kaba evlenme yaşlarının ve kaba evlilik artış oranları TÜİK verilerinden incelenebilir. Önemli olduğu düşünülerek 1930 yılında kaba evlenme hızı binde 6,25 (21.638 evlilik), en yüksek olduğu yıl 2007’de binde 9,09 (638.311 evlilik) ve 2010 yılında düşerek binde 7,98 (582.715 evlilik) bilgisi paylaşılmıştır. **Boşanma oranlarının artışında genç yaşta evlenmelerin katkısı** ile ilgili aşağıda bazı literatür bilgilerine yer verilmiştir.

Bilen (2004, s. 17), tüm toplumlarda olduğu gibi Türk toplumunda da binlerce insanın evlendiğini, evlenen bireylerin bazılarının bilinçli, bazılarının da toplumda alışılmış bir davranış olduğu için evlendiğini, bireyin sağlıklı evlilik yapabilmesi için öncelikle **kronolojik olgunluğa** erişmesi gerektiğini, kronolojik olgunluğa erişmeden gerçekleştirilen evliliklerde **değer yargılarının ve beklentilerin ileriki yaşlarda değiştiğini**; bu nedenle evlilikte uyumun sağlanamadığını belirtmektedir. Kişilerin henüz zevkleri, amaçları, beklentileri, hayat felsefeleri, sosyal değerleri tam kararlılık göstermediğinden küçük yaşta yapılan evlilikler yeterince sağlıklı görülmemektedir.

Bumpass ve Sweet (1972; Akt. Fidanoğlu, 2006, s. 11)’de evlilikte yaş konusunun literatürde evliliğin statüsüne direkt tesir eden bir faktör olarak her zaman önemini koruduğunu, evlilikte yaşın boşanmaların önceden tahmininde en iyi tahmin kriteri olduğunu belirtmişlerdir. Martin ve Bumpass (1989, s. 26) , erken yaşta yapılan evliliklerin yirmili yaşların ortalarında yapılan evliliklere göre iki kat daha fazla boşanma ile sonuçlanacağı görüşünü savunmaktadır. Glen ve Supancic (1984, s. 563) ise, **erken yaşta evlenen bireylerin boşanmayı daha çabuk düşündüklerini** belirtmekte, bunun nedeninin genç yaşta evlenen eşlerin gerekli olgunluğa erişmeden ve bir yetişkin olarak gerekli sosyal kimliği oluşturmadan evlenmeleri olduğunu ifade etmektedir.

Brody ve Neubaum (1988, s. 211), fonksiyonel olmayan kişilik özellikleri (Örn: **olgunlaşamama**, düşünmeden hareket etme vb.) evlilikten gerçekçi olmayan beklentiler, az gelişmiş iletişim becerileri gibi olguların eşler arasındaki boşanma düşüncelerini arttırdığını vurgulamaktadır.

Uyar (1999), boşanan bireyleri etkileyen psikolojik, sosyal, ailesel ve bireysel etmenleri incelediği araştırmasında konuyla ilgili; örneklem grubundaki kadınlarda evlenme yaşının erken olduğunu tespit etmiştir. Nitel bulgulardan, erken yaşta evlenen katılımcıların olduğu ve evlilik ve eş seçimi konusunda herhangi bir bilgilerinin olmadığı, evliliğe yaş (fiziksel, psikolojik, duygusal ve kimlik) olgunluğuna erişmeden evlendikleri görülmektedir.

Çamur Duyan, Acar, Acar ve Karataş'ın yaptığı çalışmada görüşülen kadınların, yoksul ailelerde büyüdüğü, erken yaşlarda evlendikleri, birçoğunun evliliği yoksulluktan ve olumsuz koşullarından kurtulma yolu olarak gördükleri tespit edilmiştir.

Cılga (2002b, ss. 36-54), “Batman’da Genç Kız İntiharları” konulu çalışmasında; genç yaşta evlenen genç kızlar için evlilik ve aile kurumunun sürdürülebilir olmaktan çıkabildiğini, evliliklerinin erken zamanlarında geniş aile ortamında yeni bir ev açamayan, aile olamayan genç kızlar için kalabalık aile ortamının mutsuzluk üretebildiğini, baskı ve kontroller, ihmal ve istismarlarla yaşanan sorunların bir gün intihara yol açabildiğini ve imam nikâhlı yaşayan genç kızlar için evlilik süresini bile saptamanın mümkün olmadığını belirtmektedir.

Katılımcıların bu literatür bilgisi ışığında kendi ifadelerinden (kategori: yaş durumu, alt kategori: evlenme yaşı, erken yaş evliliği) önemli olarak değerlendirilmiş olanlara, araştırma bilgilerini daha iyi yorumlamak üzere aşağıda yer verilmiştir. Katılımcıların isimlerinin kodlanması; Erkek 11 (A) ve Kadın 53 şeklinde ve (A) harfi boşanmanın anlaşılmalı olduğunu belirtmektedir.

Kadın 10 (A): Eşimle görücü usulü **çok küçük yaşta** evlendim. Ben 13 yaşında, o ise 14 yaşında idi. Akraba evliliği oldu.

Kadın 18: Görücü usulü ile 14 yaşında evlendim.

Kadın 15: Eşimle görücü usulü tanıştık (18 yaşındaydım). Niye o kadar erken evlendim, onu da bilmiyorum ama o an ki kararım, duygularım “evet” oldu. Tabii aynı zamanda eşimi beğendim ve çok sevdim.

Kadın 37 (A): Üniversite öğrenci işleri kuyruğunda, 18 yaşında, bir konuşma dolayısıyla tanıştık. Aynı okulda ve aynı yurttaymışız vs. İlk izlenimim çok iyi bir insan olduğuydu, sevgi vs. daha sonra gelişti.

Kadın 54 (A): Eski eşimin ablası bizim oturduğumuz apartmanda karşı komşumuzdu, kendiside karşı binada oturuyordu. Bir gün ablasıgil akşam çay içmek için bize gelmişlerdi o zaman tanıştık. Daha sonra o benimle evlenmek istediğini söylemiş ben tabii ki yaşım küçük olduğu için hayır demiştim on yedi yaşındaydım ama aileler el birliğiyle bizi evlendirdiler.

Kadın 20: Mahallemizden komşusu sayılırdık. Lise bittiği yıl ailem tarafından evlendirilme planlarının yapıldığı bir dönemde kendisi bana açıldı ve bende nasılsa ailem tarafından **kurban** olarak seçildiği bildiğim için bana yaş ve karakter yapısı en uygun olan bu kişiliği “tercih” ettim.

Kadın 16 (A): Çalıştığım yazılım firmasında işe girmişti. Yakışıklıydı. Kendi halinde birisiydi. Tanıdıkça aynı sorunlarımızın olduğunu gördük. O da bende boşanmış ailelerin çocuklarıydık ve ailemizin bize veremediği sevgiyi birbirimizde bulduğumuzu sanmıştık. Onu sevmiştim ve sanırım o da beni. Bizim sorunumuz o ya da ben değildi. Maalesef yaşadığımız sorunları yaşımız küçük olduğu için atlatamadık ve bitti...

Erkek 15: Ben üniversite okurken tanıştım, ben 3. sınıftayken o üniversiteyi kazandı. İlk başta arkadaşçaydı daha sonra ailemin hadi artık okul bitti askerlik bitti ne zaman evleneceksin baskılarında çevremde olan ve tanışığım en ağırbaşlı ve efendi bir kızdı.

Erkek 6: Üniversite önünde tanıştık, ilk izlenimim “özgür ruhlu” bir kızdı, kendine çok güvenli; “inatçı” sebebini bilmiyorum, ama arkadaşlığımız sürsün istemişim. Eğer ben bir istemişsem bu kız 10 kat istedi, bu ilişkiyi çok koparmak istedim olmadı.

Erkek 31 (A): Bar’da tanıştık. Fiziği, görünüşü hoştu. Zevklerimiz uyuşuyordu, eğlenceliydi, ciddi düşünmüyorduk aslında, sadece içimizden geldiği gibi kafamıza göre takılıyorduk. Çok gençtik ve çok tecrübesiz. Ailesi görüşmemizi istemiyordu. Sırf görüşmeyelim diye okuldan alındı, eve kapatıldı, şiddet gördü. İlk dışarı çıktığında da “kaçalım” dedi, gidip evlendik. Çok gençtik, çok gereksiz bir baskıydı, bir inat uğruna yıllarımız kayboldu.

Erkek 35 (A): İlk üniversitede karşılaştım. Arkadaşımın arkadaşıydı. Üzgün ve durgun bir hali vardı. İlk duygularım onu çok önemsemediğimdi.

Araştırmada, araştırmaya katılan 53 kadından 22’sinin (% 41,5) 13-20 yaş aralığında evlendiği, geriye kalan 34’ünün (% 64,2) ise kadınlar için Türkiye ortalaması olan 24,5

ilk evlenme yaşının altında evlendiği tespit edilmiştir. **Bu tespit boşanma deneyimi yaşayan kadınlar açısından araştırmanın en önemli bulgularından biridir.**

Araştırmada, araştırmaya katılan 44 erkekten 31'inin (% 70,5) erkekler için Türkiye ortalaması olan 28,5 ilk evlenme yaşının altında evlendiği tespit edilmiştir. **Bu tespit boşanma deneyimi yaşayan erkekler açısından araştırmanın en önemli bulgularından biridir.**

Tablo 3: Katılımcıların **Evli Kaldığı Süre**

Cinsiyet	Sayı	En Düşük Süre	En Yüksek Süre	Ortalama Süre
Kadın	53	1	27	9,5
Erkek	44	1	25	8,3
Tüm katılımcılar	97	1	27	8,95

Araştırmada, Tablo 3’de görüldüğü gibi toplam 97 katılımcının **evli kaldığı ortalama süre** 8.95 yıl; en düşük evli kaldığı süre 1 yıl, en yüksek evli kaldığı süre 27 yıl olarak belirlenmiştir. Kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa; araştırmaya katılan 53 kadının evli kaldığı ortalama süre 9.5 yıl, en düşük evli kaldığı süre 1 yıl, en yüksek evli kaldığı süre 27 yıl ve 44 erkeğin evli kaldığı ortalama süre 8,3 yıl; en düşük evli kaldığı süre 1 yıl, en yüksek evli kaldığı süre 25 yıl olarak belirlenmiştir.

TÜİK (2011) verilerine göre 2010 yılında 118.568 boşanma gerçekleşmiş ve bunun % 40’ı evliliklerin ilk beş yılında gerçekleşmiştir. Araştırmada 97 katılımcıdan 41’i (% 42,3), 53 kadından 21’i (% 40), 44 erkeğin 20’si (% 45,5) evliliklerinin ilk beş yılında ayrılmışlardır. **Araştırma ile TÜİK (2011) sonuçları ile neredeyse bire bir benzerlik vardır.** Araştırmada iki puan yüksek olmasının nedenlerinden birinin erken yapılan evlilikler sonucu olduğu değerlendirilmektedir.

Evliliğin kaç yıl olduğu ve eşlerin yaşları boşanma düşüncelerinin oluşmasında veya boşanmaya karar vermede önemli rol oynamaktadır. Heaton ve Albrecht (1991, s.

754)'e göre eşlerin yaşları ilerledikçe evliliklerine harcadıkları emek de artmaktadır. Bu nedenle eşlerin boşanmalarının ileri yaşlarda düşük olabileceğini belirtmektedir.

Uyar (1999), boşanan bireyleri etkileyen psikolojik, sosyal, ailesel ve bireysel etmenleri incelediği araştırmasında; **boşanmaların evliliğin ilk iki yılında en fazla olduğunu**, örneklemde boşanmaların %35'inin ilk iki yılda, %56'sının ise ilk beş yılda gerçekleştiğini bulunmuştur. Boşanmış kadınlarda boşanma düşüncesi sıklıkla evliliğin ilk yılında, erkeklerde ise 1- 3 yıllarda belirmektedir.

Şendil ve Kızıldağ (2003) araştırmalarında; evlilik süresi, 2 ile 4 yıllık evliliklerde boşanma sıklığının ve yine çatışmaların daha yüksek seviyelerde olduğunu tespit etmişlerdir.

Başka bir çalışmada boşanma öncesi çiftler arasındaki çatışmaların **evliliğin iki ile üçüncü yılında iyice su yüzüne çıktığı** ve evlilik memnuniyetinin büyük oranda azaldığı tespit edilmiştir (Kelly ve diğerleri, 1985; Akt. Hoedel, 2001).

Cowan ve Cowan (1985, s. 461), ebeveynliğe geçişle çiftlerin çoğunluğunun bu geçişi aşırı stresli ve hoş olarak tanımladığı görülmüştür. **İlk çocuğun doğmasını takiben, bir yıl içinde evlilik kalitesinde dik bir düşüş görülmektedir**. Eşlerin klişeleşmiş cinsiyet rollerine geri dönüş gözlenmiş, ev işleri ve çocuk bakımı kişileri zorlamıştır. Erkekler geri çekilme eğilimine girmekte, evlilikte konuşma ve seks azalmaktadır. Ancak bebek ile olan eğlence ve zevkte artış görülmektedir.

Güneş (2007)'in İzmir aile mahkemelerine başvurmuş ve boşanma sürecinde yaşanan çatışmaları çözemedikleri için aile mahkemesi uzmanlarına sevk edilmiş 46 eş ile gerçekleştirdiği araştırmasında elde edilen önemli bir sonuç olarak; boşanma süreci özellikleri ile problem çözme becerisi arasındaki ilişkilere bakıldığında, çoğunlukla evliliğin birinci yılında çatışma yaşamaya başlayan eşlerin, ortalama 7.53 yıl sonra boşanma aşamasına geçtikleri belirlenmiştir.

Yapılan araştırma ile Güneş (2007)'in araştırmasında tespit edilen ortalama evlilik süresi arasında paralellik vardır. Güneş'in 7.53 olan boşanma aşamasına ortalama bir

yıl mahkeme süreci de eklenirse yapılan araştırmada tespit edilen 8.95 evlilik yılı bulunabilir.

Yapılan araştırmanın, boşanmaların yarısına yakınının evliliğin ilk beş yılında gerçekleşmesi tespiti anlamında; TÜİK (2011) ile ve Uyar (1999) ve Şendil ve Kızıldağ (2003)'ın araştırmaları ile büyük oranda paralel olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4: Katılımcıların **Boşanma** Yaş durumları

Cinsiyet	Sayı	En Küçük Yaş	En Büyük Yaş	Ortalama Yaş
Kadın	53	17	48	32,3
Erkek	44	20	49	36,06
Tüm katılımcılar	97	17	49	34

Araştırmada, Tablo 4’de görüldüğü gibi toplam 97 katılımcının **boşanma yaş ortalaması** 34; en düşük boşanma yaşı 17, en yüksek boşanma yaşı 49 olarak belirlenmiştir. Kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa; araştırmaya katılan 53 kadının boşanma yaş ortalaması 32.3, en düşük boşanma yaşı 17, en yüksek boşanma yaşı 48 ve 44 erkeğin boşanma yaş ortalaması 36,06 en düşük boşanma yaşı 20, en yüksek boşanma yaşı 49 olarak belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan katılımcıların **görece çok genç yaşta boşandığı** (ortalama boşanma yaşı; 34) görülmektedir.

Tablo 5: Katılımcıların Evlilik Öncesi Flört Süresi

Cinsiyet	Sayı	En Düşük Süre	En Yüksek Süre	Ortalama Süre
Kadın	53	3 ay	5 yıl	1 yıl 1 ay
Erkek	44	2 ay	8 yıl	1,5 yıl
Tüm katılımcılar	97	2 ay	8 yıl	1 yıl 3 ay

Araştırmada, Tablo 5’de görüldüğü gibi toplam 97 katılımcının **evlilik öncesi ortalama flört süresi 1 yıl 3 ay**; evlilik öncesi en düşük flört süresi 2 ay, evlilik öncesi en yüksek flört süresi 8 yıl olarak belirlenmiştir. Kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa; araştırmaya katılan 53 kadının evlilik öncesi ortalama flört süresi 1 yıl 1 ay, evlilik öncesi en düşük flört süresi 3 ay, evlilik öncesi en yüksek flört süresi 5 yıl ve 44 erkeğin evlilik öncesi ortalama flört süresi 1.5 yıl; evlilik öncesi en düşük flört süresi 2 ay, evlilik öncesi en yüksek flört süresi 8 yıl olarak belirlenmiştir. **(Ancak 97 katılımcıdan 58’inin flört süresinin 0-6 ay olduğu dikkate alındığında bu durumun boşanmalarına tesir edebilecek bir durum olduğu düşünülebilir.)**

Uyar (1999), boşanan bireyleri etkileyen psikolojik, sosyal, ailesel ve bireysel etmenleri incelediği araştırmasında; **evlilik öncesi tanışıklık süresinin bir yıldan az olmasının** boşanma olasılığını artırdığını tespit etmiştir.

Çiftler arasındaki flört süresinin uzunluğu da birçok çalışmada ele alınmıştır. Ezici bir üstünlükle **kısa süreli flört dönemi geçiren** çiftlerin yüksek oranda boşanma riski yaşadıkları saptanmıştır (Hoedel, 2001, s. 145). Çok az süren flört sürecinin, çiftlerin birbirine uyum sağlayıp sağlayamayacaklarını görebilmeleri için yeterli veriyi toplayamamalarına neden olduğu araştırmacılar tarafından savunulmaktadır. **Ancak paradoks olarak**, evlilik öncesi çiftlerin aynı evde birlikte yaşamasının da yaşamayanlara oranla boşanma oranını yüzde 50 oranında artırdığı tespit edilmiştir. Birlikte yaşayarak toplumsal bir kuralı kolaylıkla bozabilen çiftler boşanma gibi toplumun karşı çıktığı bir olguyu da kolaylıkla gerçekleştirebilmektedirler (Larson ve Holman, 1994, s. 234).

Katılımcıların bu literatür bilgisi ışığında kendi ifadelerinden (kategori: eş seçimi ve evlilik süresi, alt kategori: flört süresi, nişanlılık süresi, evli kaldığı süre) önemli olarak değerlendirilmiş olanlara, araştırma bilgilerini daha iyi yorumlamak üzere aşağıda yer verilmiştir. Katılımcıların isimlerinin kodlanması; Erkek 11 (A) ve Kadın 53 şeklinde ve (A) harfi boşanmanın anlaşmalı olduğunu belirtmektedir.

Kadın 4 (A): Eski eşimle onun ablasının evinde tanıştık. Zaten ablasının çocuğuna özel ders veriyordum. İlk izlenimim ailesi çok düzgün, kendisi de çok efendi ve mantıklı bir erkeğe benziyordu. Olayı ciddiye alıp hep birlikte gelmişlerdi. Bu benim hoşuma gitmişti. Ona karşı duygularım ilk görüşte aşk yoktu ama artık ailemin ve çevremın hadi artık evlen baskısı varken karşıma çıkan yakışıklı denilebilecek bir erkekti. Net konuşmaları hoşuma gitmişti. **Kahvaltıdan sonra dışarıya çıktık tanıştığımız gün bana evlilik teklif etti.** Ben de ailemin aileni ve seni görmeden sana evet ya da hayır diyemem dedim ama gururum okşanmıştı.

Kadın 48 (A): Eşimi ilk gördüğümde çok beğendim. **Onu bir iki çıkmadan sonra tanıdım.** Duygularım ağır bastı, karşılıklı severek evlendik.

Erkek 9 (A): Onu görünce hoşlanmıştım, evcimen bir yapısı vardı, renkli ve eğlenceliydi, ailelerin desteğiyle tanıştık, tanışmamız ile nikâh arasında üç aylık bir süre oluştu.

Araştırmada, **evlilik öncesi ortalama flört süresi 1 yıl 3 ay**; evlilik öncesi en düşük flört süresi 2 ay, evlilik öncesi en yüksek flört süresi 8 yıl olarak belirlenmiştir. (Ancak 97 katılımcıdan 58'inin flört süresinin 0-6 ay olduğu dikkate alındığında bu durumun boşanmalarına tesir edebilecek bir etken olduğu düşünülebilir.)

Tablo 6: Katılımcıların Eğitim Durumu

Eğitim Durumu	Sayı	%	Erkek	Kadın
İlkokul	7	7,2	2	5
Ortaokul	6	6,2	3	3
Lise	27	27,8	12	15
Ön Lisans	6	6,2	2	4
Yüksekokul/Fakülte	45	46,4	22	23
Yüksek lisans	5	5,2	2	3
Doktora	1	1	1	-
Toplam	97	100	44	53

Araştırmada, araştırmaya katılan boşanma deneyimi yaşamış 97 katılımcıdan 7'sinin (5K/2E) ilkokul, 6'sının (3K/2E) ortaokul, 27'sinin lise (15K/12E), 6'sının ön lisans (4K/2E), 45'inin (23K/22E) yüksekokul, 5'inin (3K/2E) yüksek lisans, 1 erkeğin de doktora eğitimi aldığı saptanmıştır.

Eğitim durumu, gelir durumu, sosyo-ekonomik durum ve meslek gibi diğer bağlam değişkenleri üzerinde de çalışılmıştır. Bu değişkenler arasındaki ilişki oldukça yakındır. Çünkü genellikle biri diğerine bağlıdır. Bu değişkenler ile evliliğin statüsü/kalitesi arasında oldukça doğrusal bir ilişki vardır (Martin ve Bumpass, 1989, s. 41).

Harrel (1990), 140 evli erkekle yapılan taramada evlilik çatışmasında kadının çalışma durumunu incelemiştir. Kadının yüksek gelirli olmasının evlilik çatışmasını arttırdığı, fakat kadının yüksek eğitilmiş olması durumunda iletişimin arttığı ve çatışmanın azaldığı görülmüştür. Fıfıloğlu (1992), ABD'nde lisansüstü öğrenim gören katılımcılarla evlilik uyumunu araştırmıştır. Evlilik uyumu, Çift Uyum Ölçeği (ÇUÖ) ile ölçülmüştür. Eşin eğitim düzeyi ile evlilik uyumu arasındaki ilişkinin anlamlı olduğu görülmüştür. Eğitim düzeyi arttıkça evlilik uyumu yüksek bulunmuştur.

Martin ve Bumpass (1989) araştırmalarında, “ne kadar yüksek eğitim seviyesi, meslek, sosyo-ekonomik statü ve gelir olursa o kadar az boşanma oranı beklenmektedir” sonucuna ulaşmışlardır. Bahr ve Gallian (1984; Akt. Hoedel, 2001)

araştırmalarında, “hiç işsizlik deneyimi yaşamamış eğitim düzeyi yüksek olan çiftlerin büyük oranda evliliğin dokuzuncu yılına gelebildiklerini” tespit etmişlerdir. Bu konuda bazı tutarsızlıklar da görülmektedir. Örneğin, Houseknecht ve Spainer (1980; Akt. Hoedel, 2001), araştırmalarında “yüksek eğitim seviyesine sahip kadınlar lise eğitim seviyesine sahip kadınlara göre daha yüksek boşanma oranlarına sahip olabilmektedirler” tespitinde bulunmuşlardır.

Nazlı (1997), araştırmasında; karı kocanın öğrenim düzeyinin yükseldikçe aile fonksiyonlarını olumlu yönde etkilediğini, ancak bu araştırma sonuçlarının ilginç bir bulgusu olarak; kadınların öğrenim düzeyinin, kocaların öğrenim düzeyine göre aile fonksiyonlarını daha çok etkilemiş olduğunu tespit etmiş ve “çünkü kadınların öğrenim düzeyi yükseldikçe tüm aile fonksiyonları daha sağlıklı yerine getirilirken, kocaların öğrenim düzeyi yükseldikçe yalnızca iletişim, duygusal tepki verme ve gereken ilgiyi gösterme fonksiyonları daha sağlıklı yerine getirildiği söylenebilir” ifadesinde bulunmuştur.

Yapılan araştırmada Fışıloğlu (1992), Harrel (1990) ve Nazlı (1997)’nin araştırmasında belirtilen eğitim durumunun olumlu ve olumsuz yansımalarını, nitel bulgular da dikkate alındığında, katılımcıların yaşam deneyimi olarak deneyimledikleri görülmektedir.

Tablo 7: Katılımcıların Çalışma Durumu

Cinsiyet	Sayı	Çalışmayan	Çalışan sayısı	Ortalama Çalışan Sayısı
Kadın	53	3	50	94,3
Erkek	44	1	43	97,7
Tüm katılımcılar	97	4	93	95,8

Araştırmada, Tablo 6’de görüldüğü gibi toplam 97 katılımcıdan 93 katılımcının

çalıştığı, 4 katılımcının **çalışmadığı** (1 erkek, 3 kadın) belirlenmiştir. Boşanma öncesi 14 kadın **çalışmadığını** belirtmiş, bunlardan 11'i **boşanma sonrası işe başladığını**, iş bulanlardan 10'u **kolay iş bulamadığını** belirtmiştir. Eğitim durumu yüksek olanlar daha kolay iş bulurken, eğitim düzeyi düşük olanların iş bulmada sorun yaşadığı görülmektedir.

Tablo 8: Katılımcıların Gelir Durumları

Cinsiyet	Sayı	En Düşük Gelir	En Yüksek Gelir	Ortalama Gelir
Kadın	53	650 TL	4000TL	1700 TL
Erkek	44	700 TL	5000TL	2610 TL
Tüm katılımcılar	97	650 TL	5000TL	2150 TL

Araştırmada, Tablo 7’de görüldüğü gibi toplam 97 katılımcının ortalama geliri 2.150 TL.; en düşük gelir 650 TL, en yüksek gelir 5000 TL. olarak belirlenmiştir. Kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa; araştırmaya katılan 53 kadının ortalama geliri 1700 TL, en düşük gelir 650 TL, en yüksek gelir 4000 TL ve 44 erkeğin ortalama geliri 2.610 TL, en düşük gelir 700 TL, en yüksek gelir 5000 TL olarak belirlenmiştir.

Nazlı (1997), araştırmasında; **ekonomik düzey yükseldikçe** ailenin fonksiyonlarını daha sağlıklı yerine getirme eğilimi ortaya çıktığını tespit etmiştir.

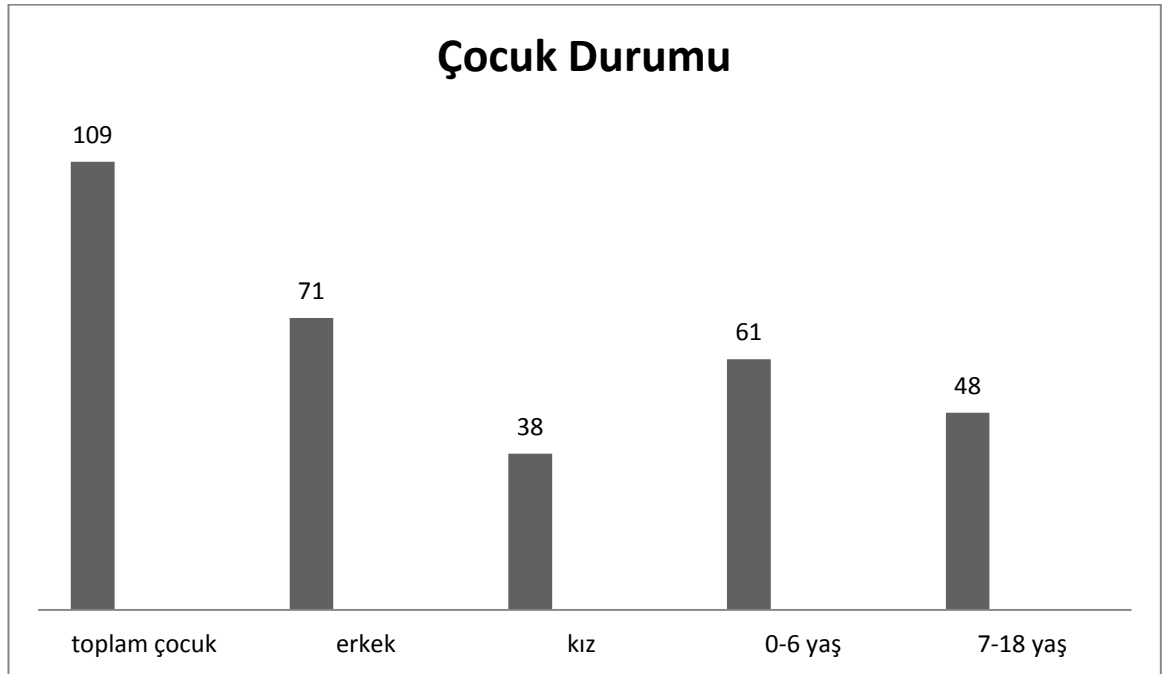
Bazı araştırmalar, çiftlerin gelir düzeyinin, eğitimin, mesleki prestijin eşlerin boşanmasında önemli rol oynadığını göstermektedir. Kurdek (1987) araştırmasında, eşlerin gelir düzeyinin, eğitim düzeyinin evliliği bitirme düşüncesinin oluşumunda önemli etkileri olduğunu vurgulayarak özellikle eşlerin gelirlerinin yüksek olmasının kendilerini daha özerk hissetmelerine neden olabileceğini ve boşanma eğilimlerini arttırabileceğini belirtmektedir.

Bireyin **sağlıklı bir evlilik yapabilmesi için ekonomik olgunluğa erişmiş olması** gerekir. Çözülen ve dağılan ailelerin problemlerinin en başında ekonomik nedenler

gelmektedir (Bilen, 2004, s. 34). Kitson ve Sussman (1982; Akt. Ondaş, 2007, s. 14), tarafından Detroit ve Cleveland’da 322 kişi üzerinde boşanmada etkili olan evlilik sorunlarının incelenmesi amacıyla yapılan araştırmada; boşanmak isteyen çiftlerin parasal konulardaki sorunları sürekli olarak büyük bir problem olarak ortaya koyduklarını bulmuşlardır.

Araştırmada, katılımcıların ortalama gelirinin 2.150 TL.; en düşük gelir 650 TL, en yüksek gelir 5000 TL. olarak belirlenmiştir. **Kadınların % 94,3 gibi büyük bir çoğunlukla gelir getiren bir işte çalışmasının onların boşanmaya uyumlarını kolaylaştırabileceği değerlendirilmektedir.**

Grafik 1: Çocuk Durumu

Araştırmada, grafik 1’de görüldüğü gibi toplam 97 katılımcının araştırmaya katıldığı andaki **çocuk sayısı** 109 (kız çocuk: 38, erkek çocuk: 71; boşanma anında **0-6 yaş aralığında** 61 çocuk (% 56), **7-18 yaş aralığında** 48 çocuk (% 44), en az çocuk sayısı (çocuk yok), en yüksek çocuk sayısı 3 (çocuk yok: 20 kişi, bir çocuk: 51 kişi, iki çocuk: 20 kişi, üç çocuk: 6 kişi) olarak belirlenmiştir. Kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadının çocuk sayısı 61 (boşanma anında 32 çocuk 0-6 yaş aralığında, 13 çocuk 7-18 yaş aralığında), en az çocuk sayısı (çocuk yok), en yüksek çocuk sayısı 3 (çocuk yok: 8 kişi, bir çocuk: 32 kişi, iki çocuk: 10 kişi, üç çocuk: 3 kişi) ve;

44 erkeğin çocuk sayısı 48 (boşanma anında 23 çocuk 0-6 yaş aralığında, 6 çocuk 7-18 yaş aralığında), en az çocuk sayısı (çocuk yok), en yüksek çocuk sayısı 3 (çocuk yok: 12 kişi, bir çocuk: 19 kişi, iki çocuk: 10 kişi, üç çocuk: 3 kişi) olarak belirlenmiştir.

Araştırmada, toplam 97 katılımcıdan **20’sinin çocuğu olmadığı** (kadın 8, erkek 12), **velayet kendisinde olan anne sayısının 59 (% 84) ve baba sayısının 11 (% 16)** olduğu ve çocuğu yetişkin olup velayet durumu olmayan anne ve babaların olduğu da belirlenmiştir.

Coyne ve Delongis (1986) araştırmalarında, eşlerin evlilik tatminlerinin düşük olmasının ve çocuk sahibi olamamalarının, eşler arasında boşanma düşüncelerinin ortaya çıkmasında önemli sebepler olduğunu belirtmişlerdir.

Hochschild (1989; Akt. Demiray, 2006, s. 13) araştırmasında, çocuğu olan ve olmayan kadınların evlilik uyumlarının karşılaştırıldığı bir çalışmada, çocuğu olanların evlilik uyumlarının biraz daha fazla olduğu, ancak **çocuk yaşının önemli olduğu, bebek sahibi kadınların evlilik uyumlarının diğerlerine göre daha az olduğu** sonucuna ulaşılmıştır. Gjerdinden ve Chaloner (1994; Akt. Demiray, 2006, s. 12), çocuk bakımından hoşlanan erkeklerin evlilik uyumlarının yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Gottman (1989), 82 yeni evli çiftin ilk bebek doğduktan sonra evlilik uyumlarının incelendiği boylamsal çalışmasında, çocuksuz olanların %49’una karşın, çocuğu olan 43 kadının %67’sinin evlilik uyumlarının azaldığını tespit etmiştir. Eşlerinden sevgi

görenlerin uyumlarının değişmediği, ilişkilerinde hayal kırıklığı, yaşam karmaşası yaşayan çocuklu kadınların evlilik uyumlarının negatif yönde olduğu görülmüştür.

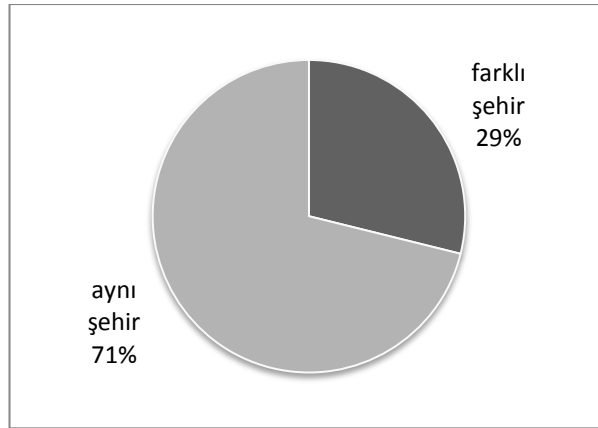
Araştırmalar, evlilik doyumunun **ilk bebeğin doğumundan itibaren azalmaya başladığını** doğrulamaktadır. Çiftler bebeğin bakımıyla ilgili pek çok işin üstesinden gelmek zorunda kalırlar, cinsel aktivitenin kalitesi azalır ve iletişimde bozulmalar başlar. **Araştırmalar, çiftin ebeveynliğe uyum sağlama süreci içerisinde evlilik problemlerinin ve boşanma oranlarının çok yüksek olduğunu göstermektedir.** Aynı şekilde depresyona rastlanma sıklığı da dikkate değer bir şekilde artmaktadır. Bir anlamda ebeveyn rolünü üstlenen çift, ilişkilerinin geleceği konusunda risk almaktadırlar. Kùltürler arası gerçekleştirilen çalışmalar, dünyanın pek çok farklı kültüründe aynı şekilde çocuğun doğumundan sonra evlilik doyumunda azalma ve eşler arasındaki çatışmalarda artış olduğunu doğrulamaktadır (Lower, 2005, s. 35).

Yukarıda, araştırma ve literatür bilgilerinden de görüldüğü gibi; Aile yaşam döngüsü içerisindeki en zor dönem, çiftin ebeveyn yaşantısına geçiş yapmaya çalıştığı dönemdir. Dünyaya gelen yeni üye, evlilik ilişkisini her açıdan etkiler. Duygusal odaklanma, bireysel ihtiyaçlardan ve eşlerin birbirlerine odaklanmalarından ziyade, ailenin yeni üyesi üzerinde toplanır. Boş zaman ilgileri, maddi durum, aile içi ilişkiler değişir.

Araştırmada, özellikle 0-6 yaş arasında olan çocuk sayısının fazla olması dikkate değer bir sonuçtur. Evliklerin ortalama süresinin 8,9 yıl ve ilk beş yılda katılımcıların % 42,3'ünün boşandığını düşünürsek 61 çocuğun 0-6 yaş arasında olması beklenen bir sonuçtur. Geri kalan 48 çocuğun büyük kısmının da okul çağı ve ergen çocuk olduğunu ve bu çocukların sağlıklı beden ve ruh durumu ile büyümesi için her iki ebeveyne de ihtiyacı olduğu (literatür bölümünde her yönüyle anlatıldığı üzere) açıktır. Mahkeme sürecinde çocukların anne bakım ve şefkatine muhtaç olması nedeniyle (aksi bir durum olmadıkça) aile mahkemesi hâkimleri çocuğun velayetini anneye vermekte, çoğu zamanda babalar çocuklarının yüksek menfaati için velayet haklarından vazgeçmektedirler. Velayet kendisine verilmeyen ebeveyne (genellikle babalar) kişisel görüşme hakkı da aynı şehirde bile olsa genellikle her ayın 1. ve 3. hafta sonları

verilmektedir. Bir yılda 5 ay 5 hafta sonu çekmekte, dolayısıyla çocuklar babalarını yılda beş kez 21 günde bir görmektedirler (bir aile hâkimine araştırma esnasında bu husus hatırlatıldığında “sizde çok hassas düşünüyorsunuz” ifadesini kullanmıştır). Araştırmada (belki de rastlantısal olarak) kayda değer sonuçlardan bir tanesi de erkek çocuk sayısının kız çocuk sayısına göre (71E/38K) fazla olmasıdır. Literatür bölümünde ayrıntılarıyla anlatıldığı üzere, erkek çocuklar etkili bir erkek ve baba figürü ile birlikte yeterli vakit geçiremediklerinde bu durum **bazılarında** cinsel kimlik karmaşasına neden olabilmektedir.

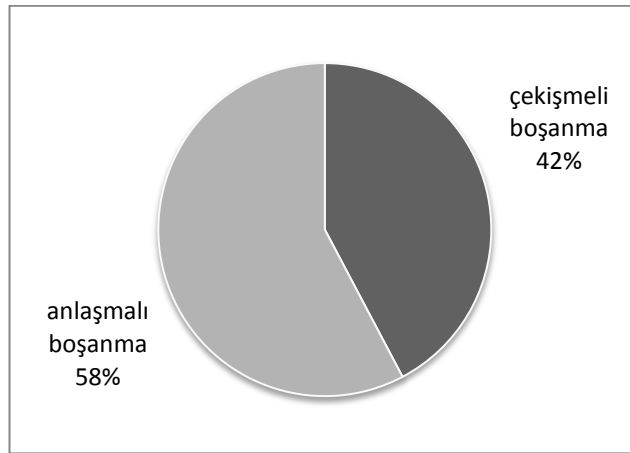
Grafik 2: Aynı Şehirde Yaşama Durumu

Araştırmada, grafik 2’de görüldüğü gibi toplam 97 katılımcıdan 69 (% 71)katılımcının eski eşleriyle **aynı şehirde yaşadığı**, 28 (% 29) katılımcının **farklı şehirlerde** yaşadığı belirlenmiştir. 20 katılımcının çocuk sahibi olmadığı, ancak 74 anne veya babadan ayrı şehirlerde yaşayanların çocuklarıyla yukarıda bahsedilen kısıtlı zamanlara bile sahip olamadıkları, bu durumun literatür bölümünde ayrıntısıyla ele alınan (yeni bir konu olarak literatüre giren) Ebeveyne Yabancılaşma Sendromunu tetiklediği ve derinleştirdiği, böylece “gözden ırak olan gönülden de ırak olur” atasözünün gerçekleştiği ve velayet kendisinde olmayan bazı ebeveynler ile çocuklarının birbirini bıraktığı, arayıp sormadıklarının bile görüldüğü tespit edilmiştir. Acı bir gerçek te olsa eşinden boşanıldığı gibi çocuktan da boşanılabilinmektedir. **Boşanma arabuluculuğu sistemi ile anlaşmalı olarak ayrılan çiftlerin, çocukları ile olan görüşme**

zamanlarının daha fazla olabileceği ve sistemin bu anlamda önemli katkı da bulunabileceği değerlendirilmektedir.

Grafik: 3 Anlaşmalı-Çekişmeli Boşanma Durumu

Araştırmada, grafik 3’de görüldüğü gibi toplam 97 katılımcıdan 56 (% 58) katılımcının **anlaşmalı** olarak (ancak 15’i çekişmeli boşanmadan sonra anlaşmalı boşanma) , 41(% 42) katılımcının ise **çekişmeli** olarak boşandığı belirlenmiştir.

Medeni Kanunumuza göre fiili ayrılık nedeni ile boşanma kararı verilmesi için bazı şartlar bulunmaktadır. Öncelikle boşanma sebeplerinden herhangi biriyle açılmış bulunan davanın reddine karar verilmesi ve bu kararın kesinleştiği tarihten başlayarak üç yıl geçmesi ve bu 3 yıllık sürede her ne sebeple olursa olsun ortak hayat yeniden kurulamamış olması gerekir. Yani bu şartlar olmadan tarafların yıllardır ayrı yaşıyor olması nedeni ile boşanma kararı verilemez. Yargıtay’ın bu konuda pek çok içtihadı bulunmaktadır. 10-15 yıl gibi uzun süredir ayrı yaşamalarına rağmen fiili ayrılığın boşanma sebebi olmaması nedeni ile boşanma kararı verilmeyen evlilikler vardır.

Katılımcıların bu literatür bilgisi ışığında kendi ifadelerinden (kategori: boşanma davası, alt kategori: anlaşmalı boşanma, çekişmeli boşanma, mahkeme sürecinin uzunluğu) önemli olarak değerlendirilmiş olanlara, araştırma bilgilerini daha iyi yorumlamak üzere aşağıda yer verilmiştir. Katılımcıların isimlerinin kodlanması; Erkek 11 (A) ve Kadın 53 şeklinde ve (A) harfi boşanmanın anlaşmalı olduğunu belirtmektedir.

Kadın 14 (A): **Uzun yıllar süren dava süreçlerinde boşanmayı başaramayınca**, karşılıklı düzenlediğimiz protokolle ve herhangi bir talepte bulunmaksızın anlaşmaya vardık. Ama buna ikna ederken “yeniden evleniriz, bu onur meselesi oldu, boşanmamız lazım, daha sonra anlaşsak yeniden evlenebiliriz” diye bir yalan söylemek zorunda kaldım.

Kadın 35 (A): Çok bir karar almadık. O ara çok kötüydü aramız, birlikte 5 dakika bile konuşamıyorduk.

Kadın 22 (A): Beni rahatsız etmemesi için karar aldık ve uyguladı. Ona teşekkür ederim.

Kadın 45 (A): **Uzun bir süre çekişmeli, sonunda anlaşmalı oldu.** Eşya, mal, çocuk iştirak nafakası konularında anlaştık.

Kadın 6 (A): Protokol imzaladık karar almadık (çocuk yok).

Kadın 10 (A): Anlaşmalı, ama eşimi çok severken bana bir kâğıt imzalatarak beni boşadı ve aileme haber verdi gelip kızınızı alın, ben çok depresyona girdim. Beni kendinden soğutmak için vurdu, kırdı, sonunda başardı (Aldatma, başka kadın var).

Kadın 7 (A): Evet anlaşmalı boşanma oldu mahkemeyi ben açtım eşim de kabul etti.

Kadın 16 (A): Evet, anlaşmalı boşanma oldu bizimkisi, o dönemde evlilik içerisinde aldığımız mallarımızın hepsini ona bıraktım. Belki de bu yönde bir talebim olmadığı için bu kadar kolay bitti. Nafaka ve ya tazminat talebinde olsaydım belki daha da çirkin şeyler yaşayabilirdik (çocuk yok).

Kadın 37 (A): Ne zaman olması gerektiği konusunda, ve birkaç eşya ile borçlar konusunda anlaştık. Bir kaç 2. el eşya ve kredi kartı borçları bana kaldı. Zararlı çıkan taraftım ama bir an önce o kabusların bitmesi için üzerine para bile verebilirdim. Nafaka vs. anlaşmadık çünkü üzerinde yasal bir gelir zaten yoktu, alamaz ve hakkımı savunamazdım (çocuk yok).

Kadın 42 (A): Anlaşmalı boşandık. Çocuğun görüşme saatleri, maddi paylaşımların çizgilerinin çizildiği bir tablo idi.

Kadın 38 (A): Evet velayet ve nafaka konusunda anlaşıldı mal paylaşımı yapılmadı yapılmış gibi gösterildi eşimde kaldı eşyalar.

Kadın 3 (A): Protokol ile boşandık. Çocuğun velayeti, nafakası ve görüş günleri ile ilgili kararlar alındı.

Kadın 4 (A): Evet. Ben zaten birlikte paylaştığımız evin giderlerini karşılıyordum. Nikâh gecesi takılan takıları almışlardı, ama tek bir altın talep etmeden benden uzaklaşması boşanması kararını aldık. Herkes kendi eşyasını aldı ve bittiii

Kadın 15: Boşanmamız da **çok uzun sürdü (9 yıl)**, ben çeyizimi bile alamadım.

Kadın 54 (A): Çocuklarımın velayetinin bende olacağı, aylık kendisinin belirlediği nafakayı ödeyeceği konusunda anlaştık.

Kadın 43 (A): Anlaşmalı oldu, mal konusunda kararlar aldık.

Kadın 1 (A): Evet, çocuğun velayeti, mal bölüşümü, nafaka.

Kadın 9: Çekişmeli boşanma ile bitirdik. Fakat eski eşimin ikamet yeri sürekli değiştiği için mahkeme sürecinden haberi olmadı.

Kadın 48 (A): Evliliğimizin daha fazla gidemeyeceğini düşünerek karşılıklı oturup konuşup medeni bir şekilde ayrıldık.

Kadın 40 (A): Çocuklar onda kalması konusunda oldu, nafaka istemedim.

Kadın 23: Karşı tarafta boşanma talebiyle karşılık verdi. Ancak, şartları vardı, anlaşmalı boşanma değildi yani.

Kadın 26: Hayır, gıyabi kararla boşanıldı.

Erkek 01 (A): **Anlaşmalı adı altında eşim ne derse o şekilde bir boşanma oldu**. Maddi durum kötü olduğu için bu yolu kabul ettim.

Erkek 42 (A): Karşılıklı olarak hiç bir maddi ve manevi çıkar, mal varlığı ya da tazminat talep etmedik. Kızımın velayetini de 200 TL bağlanması şartı ile annesine bıraktık. Bu anlaşmalı boşanma öncesinde (3 ay önce) yine anlaşmalı olarak boşanmak için müracaat ettiğimizde eski eşim 40.000 TL tazminat isteyince hâkime hanım ‘gidin anlaşın öyle gelin’ dedi.

Erkek 11 (A): Bir yıl boyunca 600 TL. nafaka, evden tek bir şey bile almadım. Mal, mülk, para hesabı yapmak istemedim. **Her şey onun olsun, ben hariç diye düşündüm**. Kıyafetlerimi de fakire, ihtiyaç sahiplerine dağıtmasını istedim.

Erkek 29 (A): Evet. Çocuğumuza birbirimizi kötülemeyeceğiz, arkamızdan atıp tutmayacağız ve ne olursa olsun birbirimize destek olacağız diye karar aldık.

Erkek 30 (A): **Anlaşmalıya zorlandım**. Çocuk konusunda direndim. Adaletsiz, vicdansız mahkemeler yüzünden çocuğun velayetini ister istemez annesine bırakmak zorunda kaldım.

Erkek 38 (A): Anlaşmalı oldu, herhangi bir talep olmadı (çocuk yok).

Erkek 24 (A): **Mecburen anlaşmalı oldu**. Eve dostunu getirerek evin huzurunu kaçırıp aynı evde dostuylan yaşamaya başladı.

Erkek 37 (A): Anlaşmalı boşanma oldu. Nafaka ve çocuğu görme günleri mahkemeye bırakıldı. Çocuğu görme günlerinde mahkemenin adil olmadığına inanıyorum. (!)

Erkek 40 (A): Anlaşarak ayrıldık. Bir daha asla görüşmeme kararı aldık (çocuk yok).

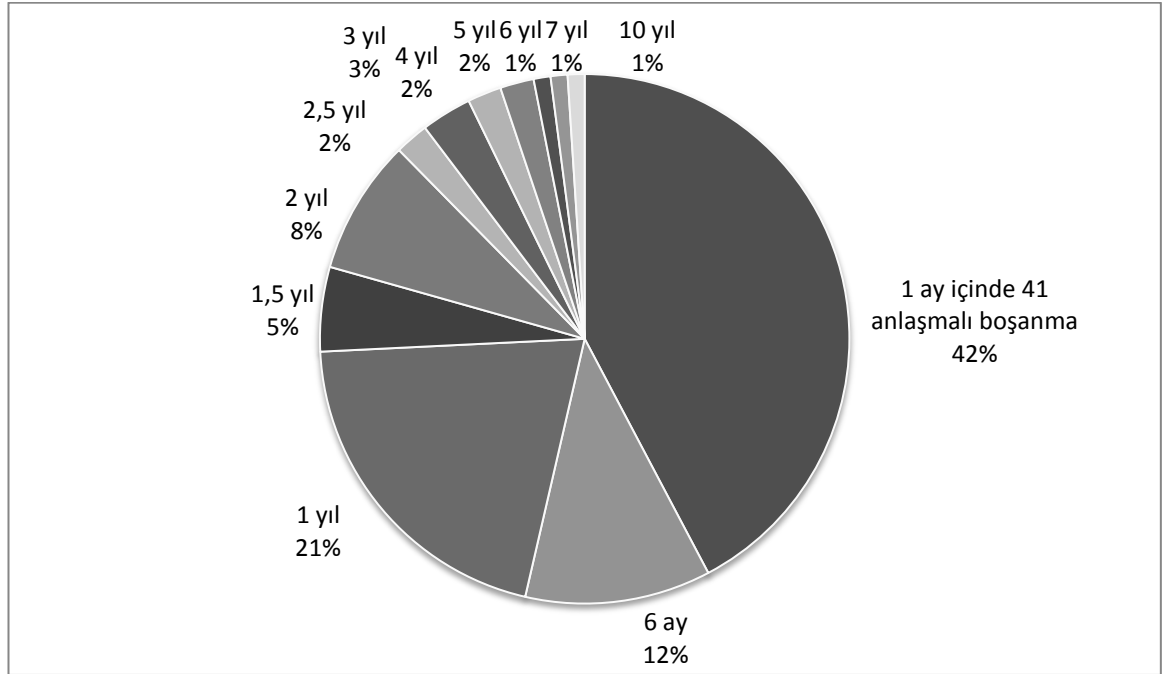
Erkek 10 (ÇA): Aile Hâkimi kendisini Kadın Hâkimi olarak gördüğü için tedbir nafakasını çok yüksek bağladı, 2.400TL alan bir adam için 1.450TL tedbir nafakası bağladı, üstelik ortak aile malı için kredi ödeyen biri için çok yüksek bir rakam, doğal olarak nafakalar eksik ödenince icralar geldi, dava 2,5 yıl sürünce **artık bitsin diye protokole yanaşmak zorunda kaldım.** Tabii bu da maddi manevi anlamda her şeyi maalesef eski eşe (kadına) bırakmak anlamına geldi.

Erkek 15: **Hayır, süper çekişmeli oldu.**

Erkek 20: Çok çekişmeli bir boşanma oldu, çocuğun velayetini küçük olduğu için başlangıçta anneye bırakmış olmama rağmen, kişisel görüşme haklarımı kısıtlamaya çalıştı.

Nitel bilgilerden de kolayca anlaşılabileceği gibi, anlaşmalı boşanma olgusu gerçek anlamda hayata geçirilememekte, boşanma arabuluculuğunun nihai hedefi olan tarafların kendi özgür iradeleri ve kendi kaderini tayin hakkına dikkat etmeden, zaman baskısı ve boşanma ve/veya mahkeme sürecinde daha fazla acı çekmemek adına yapılmış bir uygulama olarak görülmektedir. Bu durumda, mahkeme sürecini bir avukatla takip etmenin taraflara belki de daha fazla faydası olabilir. Boşanma arabuluculuğu sisteminin uygulanabileceği çiftlere, gerçek anlamda anlaşmalı boşanmanın aile üyeleri için gelecekteki faydalarının anlatılarak, medeni bir şekilde ayrılmalarının hem ailelere hem de mahkemelerin iş yükünün azaltılarak dikkat ve enerjilerinin çekişmeli boşanmalara verilerek tarafların ve çocuklarının yaşam kalitelerinin artırılmasına yönelik daha adil kararlar alınmasına yardımcı olunabileceği değerlendirilmektedir.

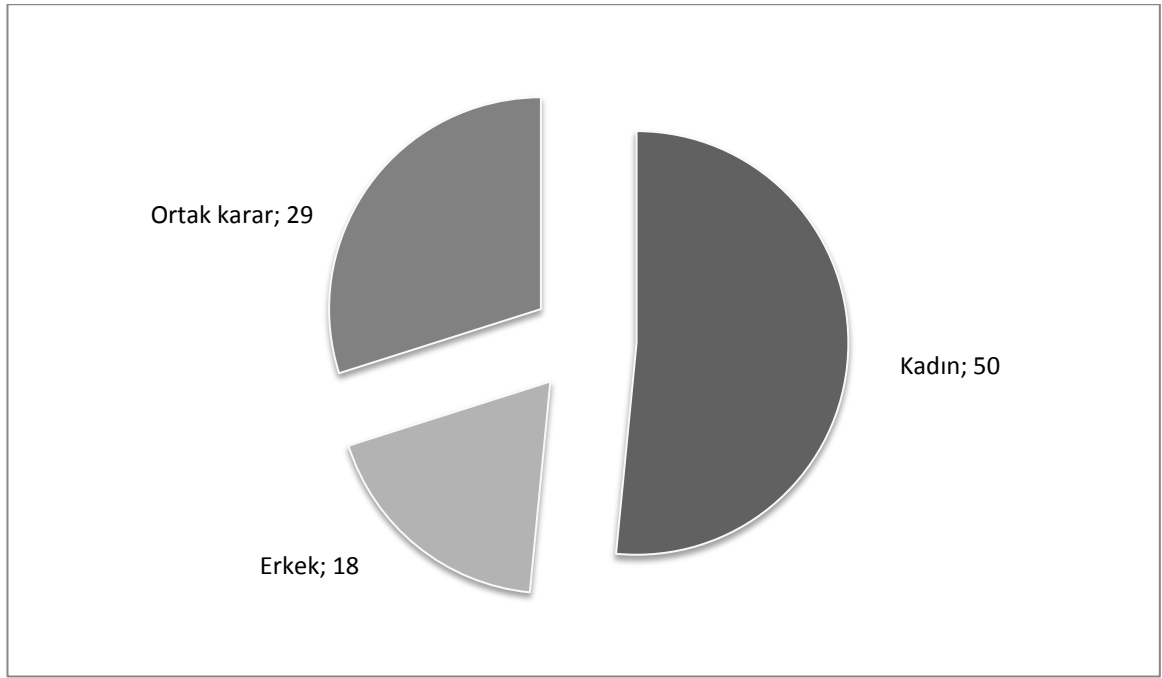
Grafik 4: Mahkeme sürecinin Uzunluğu

Grafik 4’de boşanma süreçleri ay ve yıl olarak yüzde sonuçlarıyla beraber gösterilmektedir. Boşanmaların mahkeme süreci ortalama bir yıl olarak tespit edilmiştir (Anlaşmalı boşanmaların bu araştırmada mahkeme sürelerini azalttığı göz önüne alınarak değerlendirilmelidir). Aile Mahkemesi kararlarının, taraflardan biri veya her ikisi tarafından beğenilmeyerek bir üst mahkeme olan Yargıtay 2. Hukuk Dairesine gönderildiği ve burada da iş yoğunluğunun (bu da mahkeme sonuçlarından memnuniyetsizliğin bir göstergesi olarak / yılda 39854 (2012 yılı) itiraz dosyasına bakmaktadır) fazlalığından dolayı bir itiraz dosyasının karara bağlanması ortalama bir yıl sürmekte ve boşanma sürecini neredeyse iki katına çıkarmaktadır. Süreç bu kadarla kalmamakta ve Yargıtay’dan dönen dosyalar aynı Aile Mahkemesi tarafından tekrar duruşma yapılarak yeni bir karar verilmektedir. Bu süreçte taraflar daha fazla yıpranmakta, birbirlerine kızgınlıkları ve husumet duyguları artmakta ve bu süreçte çocuklar da velayet kendisine verilmeyen ebeveyni daha az görmekte ve bu süreçten olumsuz olarak etkilenmektedirler. Bütün bu açıklamalardan sonra, boşanma arabuluculuğu sisteminin, gerçek anlamda anlaşmalı boşanmaları sağlayarak mahkeme süreçlerinin kısılmasına veya hiç yaşanmasına gerek kalmadan

ve taraflar ve çocuklarının bu süreçten zarar görmeden dostça ayrılınmasına ve anne babalık görevlerinin sağlıklı koşullarda devamına imkan tanıyacağı **bu araştırmadan ortaya çıkan önemli sonuçlardan biridir.**

Grafik 5: Boşanmaya Karar Veren Taraf/Taraflar

Araştırmada, “ayrılmaya kim karar verdi” sorusuna grafik 5’de görüldüğü gibi toplam 97 katılımcıdan 50’si kadın, 18’i erkek “ben verdim” cevabını verirken 29’u ortak karar verdiklerini belirtmişlerdir.

Yıllara göre anlamlı bir gelişme de boşanmak için mahkemeye başvuran kadın oranındaki artıştır. Örneğin 1960 yılında boşanma isteği çoğunlukla erkekten gelirken, 1976 yılında boşanmak isteyen kadınların sayısı erkek sayısını aşmıştır (Yörükoğlu, 2004, s. 264).

Acitelli (1988) ve Harvey (1987; Akt. Fidanoğlu, 2007, s. 12), ilişkilerle ilgili cinsiyet farklılıklarını dikkate aldıkları araştırmalarında; genelde kadınların, ters giden durumların daha erken farkına vardıkları saptamışlardır.

Katılımcıların bu literatür bilgisi ışığında kendi ifadelerinden (kategori: boşanma davası, alt kategori: boşanmaya karar veren taraf) önemli olarak değerlendirilmiş olanlara, araştırma bilgilerini daha iyi yorumlamak üzere aşağıda yer verilmiştir. Katılımcıların isimlerinin kodlanması; Erkek 11 (A) ve Kadın 53 şeklinde ve (A) harfi boşanmanın anlaşmalı olduğunu belirtmektedir.

Kadın 4 (A): O verdi benim de bu evliliğin gitmeyeceğine dair kararım kesindi. Fakat, insanların bana ne tepki vereceğini bilemediğim, hakkımda yanlış düşünüleceğini düşünerek süreci uzatmaya ona tahammül etmeye hatta biraz vakit kazanmak için ayrı evlerde oturabileceğimizi teklif ettim.

Kadın 9: Ben verdim. Evlilik işkence gibi geliyordu.

Kadın 48 (A): Beraber aldık.

Kadın 51 (A): Ben kendim karar verdim, çünkü şiddet ve hakaret içeren bir evlilikti.

Kadın 25: Ben çocuklarımla birlikte aldım.

Kadın 10 (A): Eski eşimin kararı (görücü usulü küçük yaşta evlilik, şiddet var).

Kadın 1 (A): Teklif ilk önce eşimden geldi, bende uzatmadan hemen olumlu baktım.

Kadın 13: Boşanma kararını ben verdim. Babamın desteğini alarak verdiğim bir karardı.

Kadın 16 (A): Boşanma kararını o süreci incelediğimizde önce benden sonra ondan ve en son olarak da ortaklaşa verilen bir karar diyebiliriz.

Kadın 37 (A): Süreç içerisinde, birlikte. Sürekli sorun yaşamaktan iyice başımız ağrıyor ve günlük yaşam depresyonları, ağlama krizleri ile ilerlemez hale geliyordu. Şahsımda strese bağlı olarak ciddi kilo kaybı, migren, cilt hastalığı ve verem başlangıcı oluşmuştu. Boşanmayı kendime yakıştıramıyordum, çözüm arama ve bulamama süreci beni yıpratmıştı. 4 yıllık evlilikte ilk aylardan beri başlayan sıkıntılar 2. yılda boşanma fikri haline gelmiş, 2 yıllık evliliği kurtarma süreci ise oldukça yormuştu. Geleceği de göremiyorduk.

Kadın 54 (A): Boşanma kararını ben aldım ama anlaşarak boşandık.

Erkek 01(A): Boşanma davasını önce eski eşim açtı ve geri çekti. Sonra yaşadığımız olaylar neticesinde bende boşanmaya ikna oldum ve anlaşmalı olarak boşandık. Ama onun isteği üzerine davacı ben gözüktüm. Zaten şimdi de onun

sıkıntısını yaşıyor bana boşanmayı o istememiş ben bırakmışım onu oğlumuz ailesinde bu yönde anlatacakmış...

Erkek 13: Onun tahrik edici sözlerine istinaden ben verdim.

Erkek 14: Erkek tarafı olarak ben verdim.

Erkek 36 (A): Ayrıldığım kişi.

Erkek 15: Eski eşim bu kararı ailesinin baskısı ile aldı. Çünkü ben eski eşimin ailesi ile bir türlü anlaşamadım ve sık sık tartışıyordum.

Erkek 16: İkimiz (ailelerle beraber).

Erkek 33 (A): Bana göre eski eşimin ailesi boşanma kararını verdi. O'da onlara karşı çıkamadığı için direnmedi veya bana yardımcı olmadı. İlişkimiz ve boşanma sürecinde eşimden destek görmedim.

Araştırmada; ayrılma kararını büyük oranda kadınların verdiği ve nitel bulgulardan elde edilen bilgiye göre erkeklerin duygusal olarak boşanmaya hazır olmadan boşanma deneyimini yaşadıkları ve eski eşlerine karşı boşanma sürecinde daha kırgın ve kızgın oldukları görülmektedir. **Boşanma sonrası şiddetin önlenmesi anlamında bu hususun daha sonraki araştırmalarda incelenmesi önerilebilir. Boşanma arabuluculuğu sisteminin bu hususa da etkili olabileceği değerlendirilmektedir.**

3.2 AİLE İÇİ ŞİDDET OLGUSUNA İLİŞKİN BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde; araştırmaya katılan boşanmış bireylere görüşme formunda sorulan, evlilikleri boyunca, boşanma sürecinde ve boşanma sonrası süreçte eski eşlerinden teşebbüs boyutunda kalan ve/veya sonrasında uygulamaya dönüşen aile içi şiddet türlerinden alınan cevaplarla elde edilen bulgular ve yorumlar verilecektir.

Araştırmaya katılan katılımcılara aşağıda tanımları ve içerikleri verilen aile içi şiddet türlerinden kendilerine uygulanmış olanları;

a) Hayır b) Bir kez c) Bazen d) Sık Sık e) Sürekli

seçeneklerinden birini seçerek işaretlemeleri istenmiştir.

(Aile içi şiddet türlerinin açıklamalarını okuyarak ilgili soruları cevaplayınız.)

Fiziksel Şiddet; Tokat atmak, yakın mesafede el kol hareketleri yapmak, yumruklamak bıçak ya da silah ile yaralamak ev/iş eşyalarına zarar vermek v.b

Sözel (duygusal) Şiddet; Aşağılayıcı sözler söylemek, susturmak, karşı çıkmak, zaafları ile alay etmek, suçlamak, küfür etmek, alay etmek küçük düşürmek, yüksek sesle bağırarak, eşini hizmetçisi imiş gibi kullanmak eşin (kadının) öz güvenini yitirmesini neden olmak.

Cinsel Şiddet; Doğum kontrol yöntemi kullanma hakkını engelleme ya da cinsel yolla bulaşan hastalıklara karşı korunma önlemlerini reddetme, zorla düşük yaptırtma, eş istemediği halde zorla cinsel temas.

Ekonomik Şiddet; Evin masraflarını karşılamamak, kadının iş ve meslek sahibi olmasını engellemek, çalışıyor ise işten ayrılmaya zorlamak, çalışan eşin (kadının) elinden parasını almak, paranın ve mal/mülkün kontrolünü elinde bulundurmak, kadının para istemesini beklemek, paranın nereye harcandığını kontrol etmek. (Daha fazla bilgi için literatür bölümünde aile içi şiddet bölümüne bakılabilir.)

Bu bölümde aile içi şiddet olgusuna ilişkin bulgular ve sonrasında yorumlar; evlilik yaşantısı boyunca kadın ve erkeklere uygulanan şiddet sonuçları hakkında elde edilen bulgular, boşanma sürecinde kadınlara uygulanan ve erkeklerin uyguladığı şiddet sonuçları hakkında elde edilen bulgular, boşanma sonrasında kadınlara uygulanan ve erkeklerin uyguladığı şiddet sonuçları hakkında elde edilen bulgular alt başlıkları altında verilmiştir.

3.2.1. Evlilik Yaşantısı Boyunca Kadın ve Erkeklere Uygulanan Şiddet Sonuçları Hakkında Elde Edilen Bulgular ve Yorum

Soru Numarası	Tablo: 9 Evlilik Yaşantısı Boyunca Kadın ve Erkeklere Uygulanan Şiddet	Hayır	Bir kez	Bazen	Sık sık	Sürekli
18	Evliliğimiz boyunca eski eşim bana fiziksel şiddet uygulamaya teşebbüs etti.	52 21K 31E	8 4K 4E	24 15K 9E	6 6K --	7 7K --
19	Evliliğimiz boyunca eski eşim bana fiziksel şiddet uyguladı.	52 21K 31E	13 9K 4E	20 11K 9E	7 7K --	5 5K --
20	Evliliğimiz boyunca eski eşim bana duygusal şiddet uygulamaya teşebbüs etti.	18 6K 12E	--	25 14K 11E	37 20K 17E	17 13K 4E
21	Evliliğimiz boyunca eski eşim bana duygusal şiddet uyguladı.	21 7K 14E	--	25 16K 9E	34 16K 18E	17 14K 3E
22	Evliliğimiz boyunca eski eşim bana cinsel şiddet uygulamaya teşebbüs etti.	29K	4K	10K	7K	3K
23	Evliliğimiz boyunca eski eşim bana cinsel şiddet uyguladı.	32K	1K	12K	5K	3K
24	Evliliğimiz boyunca eski eşim bana ekonomik şiddet uygulamaya teşebbüs etti.	45 16K 29E	2 1K 1E	16 8K 8E	11 8K 3E	23 20K 3E
25	Evliliğimiz boyunca eski eşim bana ekonomik şiddet uyguladı.	43 16K 27E	4 1K 3E	18 9K 9E	14 11K 3E	18 16K 2E

Not: K: kadın, E: erkek

Araştırmada, evlilik yaşantısı boyunca fiziksel şiddet olgusu (teşebbüs) incelendiğinde;

Araştırmada, toplam 97 katılımcının evliliği boyunca 52'sine (% 53,6) fiziksel şiddete teşebbüs edilmediği, **45'ine (% 46,4) değişik sıklıkta fiziksel şiddete teşebbüs edildiği** (bir kez: 8, bazen: 24, sık sık: 6, sürekli: 7 (% 7, 2)) belirlenmiştir. Kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

araştırmaya katılan 53 kadının evliliği boyunca 21'ine (% 39,6) fiziksel şiddet teşebbüs edilmediği (Olumlu), 32'sine (% 60,4) değişik sıklıkta fiziksel şiddete teşebbüs edildiği (bir kez: 4, bazen: 15, sık sık: 6, sürekli: 7 (% 13,2))ve

araştırmaya katılan 44 erkeğin evliliği boyunca 31'ine (% 70,5) fiziksel şiddete teşebbüs edilmediği (Olumlu), 13'üne (% 29,5) değişik sıklıkta fiziksel şiddete teşebbüs edildiği (bir kez: 4, bazen: 9) belirlenmiştir.

Araştırmada, toplam 97 katılımcının evliliği boyunca 52'sine (% 53,6) fiziksel şiddet uygulanmadığı, **45'ine (% 46,4) değişik sıklıkta fiziksel şiddet uygulandığı** (bir kez: 13, bazen: 20, sık sık: 7, **sürekli: 5 (% 5, 2))** belirlenmiştir. Kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

araştırmaya katılan 53 kadının evliliği boyunca 21'ine (% 39,6) fiziksel şiddet uygulanmadığı (olumlu), 32'sine (% 60,4) değişik sıklıkta fiziksel şiddet uygulandığı (bir kez: 9, bazen: 11, sık sık: 7, **sürekli: 5 (% 9,4))** ve

araştırmaya katılan 44 erkeğin evliliği boyunca 31'ine (% 70,5) fiziksel şiddet uygulanmadığı (olumlu), 13'üne (% 29,5) değişik sıklıkta fiziksel şiddet uygulandığı (**bir kez: 4, bazen: 9**) belirlenmiştir.

Araştırmada, evlilik yaşantısı boyunca duygusal şiddet olgusu (teşebbüs) incelendiğinde;

Araştırmada, toplam 97 katılımcının evliliği boyunca 18'ine (% 18,6) duygusal şiddete teşebbüs edilmediği (olumlu), 79'una (% 81,4) değişik sıklıkta duygusal şiddete **teşebbüs edildiği** (bazen: 25, sık sık: 37, sürekli: 17 (% 17,5)) belirlenmiştir. Kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

araştırmaya katılan 53 kadının evliliği boyunca 6'ına (% 11,3) duygusal şiddet uygulanmadığı, 47'sine (% 88,7) değişik sıklıkta duygusal şiddete teşebbüs edildiği (bir kez: 0, bazen: 14, sık sık: 20, sürekli: 13 (% 24,5))ve

araştırmaya katılan 44 erkeğin evliliği boyunca 12'ine (% 27,3) duygusal şiddete teşebbüs edilmediği, 32'sine (% 72,7) değişik sıklıkta duygusal şiddete teşebbüs edildiği (bir kez: 0, bazen: 11, sık sık: 17, sürekli: 4) belirlenmiştir.

Araştırmada, toplam 97 katılımcının evliliği boyunca 21'ine (% 21,6) duygusal şiddet uygulanmadığı (olumlu), **76'sına (% 78,4) değişik sıklıkta duygusal şiddet uygulandığı** (bir kez: 0, bazen: 25, sık sık: 34, **sürekli: 17 (% 17,5))** belirlenmiştir. Kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

araştırmaya katılan 53 kadının evliliği boyunca 7'ine (% 13,2) duygusal şiddet uygulanmadığı (olumlu), 46'sına (% 86,8) değişik sıklıkta duygusal şiddet uygulandığı (bir kez: 0, bazen: 16, sık sık: 16, sürekli: 14 (% 26,4))ve

44 erkeğin evliliği boyunca 14'üne (% 31,8) duygusal şiddet uygulanmadığı (olumlu), **30'una (% 68,2) değişik sıklıkta** duygusal şiddet uygulandığı (bir kez: 0, bazen: 9, sık sık: 18, sürekli: 3) belirlenmiştir.

Araştırmada, evlilik yaşantısı boyunca ekonomik şiddet olgusu (teşebbüs) incelendiğinde;

Araştırmada, toplam 97 katılımcının evliliği boyunca 45'ine (% 46,4) ekonomik şiddete teşebbüs edilmediği (olumlu), 52'sine (% 53,6) değişik sıklıkta ekonomik şiddete **teşebbüs edildiği** (bir kez: 2, bazen: 16, sık sık: 11, sürekli: 23 (% 23, 7)) belirlenmiştir. Kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

araştırmaya katılan 53 kadının evliliği boyunca 16'ına (% 30,2) ekonomik şiddete teşebbüs edilmediği (olumlu), 37'sine (% 69,8) değişik sıklıkta ekonomik şiddete teşebbüs edildiği (bir kez: 1, bazen: 8, sık sık: 8, sürekli: 20 (% 37,7))ve

araştırmaya katılan 44 erkeğin evliliği boyunca 29'una (% 65,9) ekonomik şiddete teşebbüs edilmediği (olumlu), 15'sine (% 34,1) değişik sıklıkta ekonomik şiddet teşebbüs edildiği (bir kez: 1, bazen: 8, sık sık: 3, sürekli: 3(% 6,8)) belirlenmiştir.

Araştırmada, toplam 97 katılımcının evliliği boyunca 43'üne (% 44,3) ekonomik şiddet uygulanmadığı (olumlu), **54'üne (% 55,7) değişik sıklıkta ekonomik şiddet uygulandığı** (bir kez: 4, bazen: 18, sık sık: 14, sürekli: 18 (% 18, 6)) belirlenmiştir. Kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

araştırmaya katılan 53 kadının evliliği boyunca 16'sına (% 30,2) ekonomik şiddet uygulanmadığı (olumlu), 37'sine (% 69,8) değişik sıklıkta ekonomik şiddet uygulandığı (bir kez: 1, bazen: 9, sık sık: 11, sürekli: 16 (% 30,2)) ve

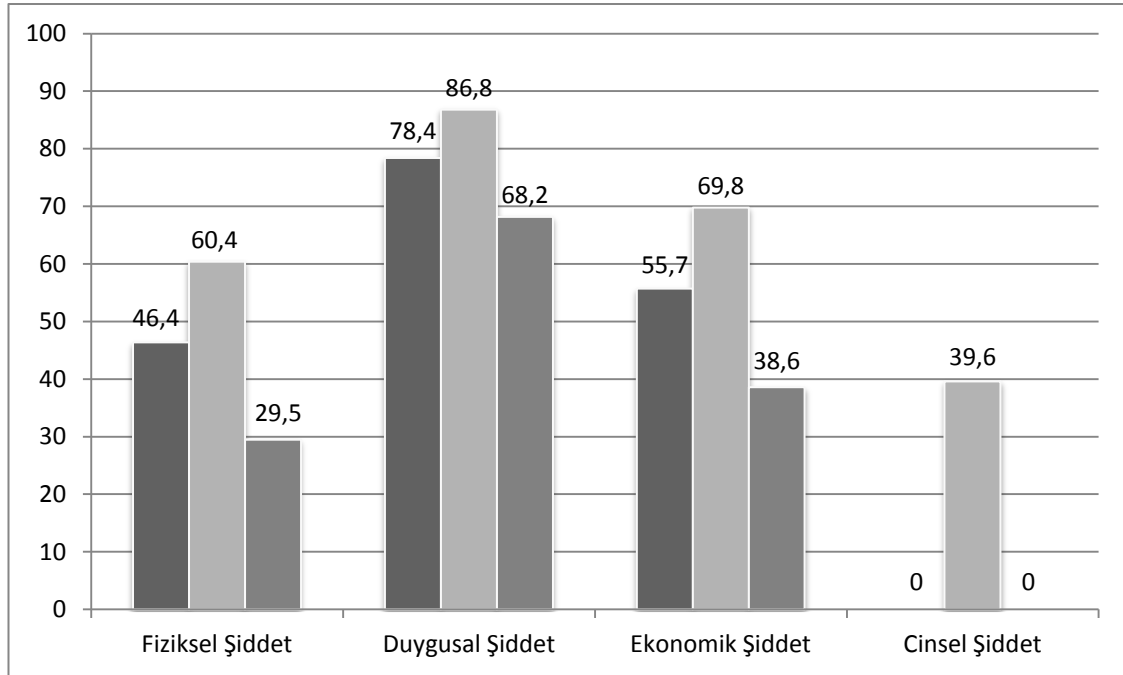
araştırmaya katılan 44 erkeğin evliliği boyunca 27'sine (% 61,4) ekonomik şiddet uygulanmadığı (olumlu), 17'sine (% 38,6) değişik sıklıkta ekonomik şiddet uygulandığı (bir kez: 3, bazen: 9, sık sık: 3, sürekli: 2 (% 4,5)) belirlenmiştir.

Araştırmada, evlilik yaşantısı boyunca cinsel şiddet olgusu (teşebbüs) incelendiğinde;

Araştırmada, araştırmaya katılan 53 kadının evliliği boyunca 29'una (% 54,7) cinsel şiddete teşebbüs edilmediği (olumlu), 24'üne (% 45,3) değişik sıklıkta cinsel şiddete teşebbüs edildiği (bir kez: 4, bazen: 10, sık sık: 7, sürekli: 3 (% 5,7)) belirlenmiştir.

Araştırmada, araştırmaya katılan 53 kadının evliliği boyunca 32'sine (% 60,4) cinsel şiddet uygulanmadığı (olumlu), **21'sine (% 39,6) değişik sıklıkta cinsel şiddet uygulandığı** (bir kez: 1, bazen: 12, sık sık: 5, sürekli: 3 (% 5,7)) belirlenmiştir.

Grafik 6: Evlilik Yaşantısı Boyunca Kadın ve Erkeklere Uygulanan Aile İçi Şiddet Sonuçları

****Not:** 1.sütun-tüm katılımcılar, 2.sütun-kadın, 3.sütun-erkek

Grafik 6’da görüldüğü gibi araştırmada; toplam 97 katılımcının evliliği boyunca **45’ine (% 46,4) değişik sıklıkta fiziksel şiddet uygulandığı** (bir kez: 13, bazen: 20, sık sık: 7, sürekli: 5 (% 5, 2)) belirlenmiştir. Kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

araştırmaya katılan 53 kadının evliliği boyunca **32’sine (% 60,4) değişik sıklıkta fiziksel şiddet uygulandığı** (bir kez: 9, bazen: 11, sık sık: 7, sürekli: 5 (% 9,4)) ve

araştırmaya katılan 44 erkeğin evliliği boyunca **13’üne (% 29,5) değişik sıklıkta fiziksel şiddet uygulandığı (bir kez: 4, bazen: 9)** belirlenmiştir.

Uyar (1999), boşanan bireyleri etkileyen psikolojik, sosyal, ailesel ve bireysel etmenleri incelediği araştırmasında; Boşanmış **kadınların % 67’si** evliliklerinde eşleri tarafından fiziksel şiddete maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. **Erkeklerde bu oran % 24** olarak saptanmıştır.

Yapılan araştırma ile Uyar (1999)'ın boşanmış bireylerle yaptığı araştırması sonucunda bulunduğu fiziksel şiddete dair bulgular kadın ve erkek bağlamında **birbirine yakın sonuçlar gösterdiği görülmektedir.**

Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması (2008) sonuçlarına göre (Kadının Statüsü Genel Müdürlüğünce (KSGM) Avrupa Birliği'nin mali desteği ile 51 ilde 12 bin 795 kadın ile yüz yüze görüşülerek yürütülen ve Türkiye’deki aile içi şiddetin yaygınlığı ve sonuçları hakkında resmi istatistiklerin oluşmasını sağlayan ilk ulusal çalışma.) ; hayatlarının bir döneminde fiziksel şiddet yaşayan kadınların oranı % 39 olarak tespit edilmiştir. Bu orana halen evliliği devam eden ve mutlu evliliklerde fiziksel şiddet görmemiş kadınların olduğu da ve aynı araştırmada yaşadıkları şiddeti kimseye anlatamayanların oranının % 48,5 olduğu bilgisi ile birlikte düşünülürse, boşanma deneyimi yaşamış kadınlara uygulanan fiziksel şiddet oranının bulunduğu **araştırmanın Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması ile paralellik gösterdiği düşünülebilir.**

Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması (2008) sonuçlarının konuşulduğu panelde; Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu Birinci Müsteşarı Andreas Laggis de yaptığı konuşmada, “Kadına yönelik şiddetin coğrafya, yer, ırk ve kültürel farklılık gözetmediğini, Avrupa' da 16 - 44 yaş arasındaki kadınların önde gelen ölüm nedenlerinden birinin şiddet olduğunu ve şiddetin kanser ve trafik kazalarından daha çok ölüme sebebiyet verdiğini, Avrupa'da 5 kadından birinin şiddetin herhangi birine maruz kaldığını, İngiltere' de takriben 3 günde bir kadının aile içi şiddet nedeniyle hayatını kaybettiğini, İrlanda' da cinayete kurban giden kadınların yarısının partneri tarafından öldürüldüğünü” belirtmiştir (milliyet haber 12.02.2009).

Grafik 6’da görüldüğü gibi araştırmada; toplam 97 katılımcının evliliği boyunca 76’sına (% 78,4) **değişik sıklıkta duygusal şiddet uygulandığı** (bir kez: 0, bazen: 25, sık sık: 34, **sürekli: 17 (% 17,5))** belirlenmiştir. Kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

araştırmaya katılan 53 kadının evliliği boyunca 46’sına (% 86,8) **değişik sıklıkta duygusal şiddet uygulandığı** (bir kez: 0, bazen: 16, sık sık: 16, sürekli: 14 (% 26,4))ve

44 erkeğin evliliği boyunca **30'una** (% 68,2) değişik sıklıkta duygusal şiddet uygulandığı (bir kez: 0, bazen: 9, sık sık: 18, sürekli: 3) belirlenmiştir.

Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması (2009) sonuçlarına göre; hayatlarının bir döneminde duygusal şiddet yaşayan kadınların oranı % 15,3 olarak tespit edilmiştir. Bu orana halen evliliği devam eden ve mutlu evliliklerde duygusal şiddet görmemiş kadınların olduğu da ve aynı araştırmada yaşadıkları şiddeti kimseye anlatamayanların oranının % 48,5 olduğu bilgisi ile birlikte düşünülürse (kadınların günlük hayatlarının kontrol edilmesine yönelik davranışları da duygusal istismar olarak değerlendirdiğinde duygusal istismar yüzdesi artmaktadır (s. 68), boşanma deneyimi yaşamış kadınların duygusal şiddete uğrama oranı bulunan araştırmanın Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması ile paralellik gösterdiği söylenebilir.

Grafik 6’da görüldüğü gibi araştırmada; toplam 97 katılımcının evliliği boyunca **54'üne** (% 55,7) değişik sıklıkta ekonomik şiddet uygulandığı (bir kez: 4, bazen: 18, sık sık: 14, sürekli: 18 (% 18, 6)) belirlenmiştir. Kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa; araştırmaya katılan 53 kadının evliliği boyunca 37'sine (% 69,8) değişik sıklıkta ekonomik şiddet uygulandığı (bir kez: 1, bazen: 9, sık sık: 11, sürekli: 16 (% 30,2)) ve araştırmaya katılan 44 erkeğin evliliği boyunca 17'sine (% 38,6) değişik sıklıkta ekonomik şiddet uygulandığı (bir kez: 3, bazen: 9, sık sık: 3, sürekli: 2 (% 4,5)) belirlenmiştir.

Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması (2008)’nda ekonomik şiddet olgusu araştırılmamıştır. Yapılan araştırmada; hem kadınların hem de erkeklerin evlilik yaşantılarında uğradıkları ekonomik şiddet boyutunun ilk defa araştırılmış olması **araştırmanın önemli sonuçlarından biri olduğu değerlendirilmektedir.**

Aile içi şiddet boyutunda **Erkeklerin de** % 29,5 fiziksel şiddete, % 68,2 duygusal şiddete ve % 38,6 ekonomik şiddete evlilikleri boyunca değişik sıklıkta uğradıklarının araştırmada tespit edilmesi ve bu araştırmanın daha önce ülkemizde yapılmamış olması, **bu araştırmanın öne çıkan önemli sonuçlarından birisi olduğu değerlendirilmektedir.**

Grafik 6’da görüldüğü gibi araştırmada; araştırmaya katılan 53 kadının evliliği boyunca **21’ine (% 39,6) değişik sıklıkta cinsel şiddet uygulandığı** (bir kez: 1, bazen: 12, sık sık: 5, sürekli: 3 (% 5,7)) belirlenmiştir.

Nazlı (1997), araştırmasında; Alkol/uyuşturucu bağımlısı bir üyenin olduğu ailelerin ve psikiyatrik rahatsızlığın olduğu ailelerin fonksiyonlarını sağlıklı yerine getirdiklerini, ailenin boşanma riskinin olması, şiddet görülmesi ve aileyi etkileyen bir problemin varlığının aile fonksiyonlarını olumsuz yönde etkilediği hususlarını tespit etmiştir. Yapılan bu araştırmada da; alkol alan, kumar oynayan, psikiyatrik rahatsızlığı olan, kişilik uyumsuzlukları olan ve en önemlisi erken yaşta, karşılıklı beğenilerle başlamayan ve nitel bulgulara da tespit edilen farklı boşanma nedenleri ve evliliklerde iletişim ve sorun çözme yeteneklerinin de yetersiz olmasının aile içi şiddetin ortaya çıkmasında katkısı olduğu, aile içi şiddetin aile içinde problemleri artırdığı ve aile içi sevgi ve saygı ortamını bozarak evlilikleri geri dönülemeyecek şekilde boşanmalara götürdüğü hususu öne çıkmaktadır. **Bu kapsamda yapılan bu araştırma ile Nazlı (1997)’nın araştırması arasında paralel sonuçların olduğu söylenebilir.**

3.2.2. Boşanma Sürecinde Kadınlara Uygulanan ve Erkeklerin Uyguladığı Şiddet Sonuçları Hakkında Elde Edilen Bulgular ve Yorumlar

Soru Numarası	Tablo: 10 Boşanma Sürecinde Kadınlara Uygulanan ve Erkeklerin Uyguladığı Şiddet	Kesinlikle Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1a	Boşanma sürecinde eski eşim bana fiziksel şiddet uygulamaya teşebbüs etti.	27K	5K	--	8K	11K
	Boşanma sürecinde eski eşime istemeden de olsa fiziksel	31E	3E	1E	7E	2E

	şiddet uygulamaya <u>teşebbüs ettim.</u>					
1b	<u>Boşanma sürecinde</u> eski eşim bana fiziksel şiddet <u>uyguladı.</u>	32K	2K	--	7K	10K
	<u>Boşanma sürecinde</u> eski eşime istemeden de olsa fiziksel şiddet <u>uyguladım.</u>	33E	4E	1E	4E	2E
2a	<u>Boşanma sürecinde</u> eski eşim bana duygusal şiddet uygulamaya <u>teşebbüs etti.</u>	8K	7K	2K	9K	25K
	<u>Boşanma sürecinde</u> eski eşime istemeden de olsa duygusal şiddet uygulamaya <u>teşebbüs ettim.</u>	23E	8E	--	9E	3E
2b	<u>Boşanma sürecinde</u> eski eşim bana duygusal şiddet <u>uyguladı.</u>	8K	5K	4K	9K	25
	<u>Boşanma sürecinde</u> eski eşime istemeden de olsa duygusal şiddet <u>uyguladım.</u>	25E	8E	1E	6E	3E
3a	<u>Boşanma sürecinde</u> eski eşim bana cinsel şiddet uygulamaya <u>teşebbüs etti.</u>	36K	2K	--	6K	7K
	<u>Boşanma sürecinde</u> <u>eski eşim istemediği halde</u> onunla cinsel birliktelik kurmaya <u>teşebbüs ettim.</u>	42E	--	--	1E	1E
3b	<u>Boşanma sürecinde</u> eski eşim bana cinsel şiddet <u>uyguladı.</u>	39K	--	2K	4K	6K
	<u>Boşanma sürecinde</u> <u>eski eşim istemediği halde</u> onunla cinsel birliktelik <u>yaşadım.</u>	42E	--	--	1E	1E
4a	<u>Boşanma sürecinde</u> eski eşim bana ekonomik şiddet uygulamaya <u>teşebbüs etti.</u>	17K	2K	1K	10K	21K
	<u>Boşanma sürecinde</u> eski eşime istemeden de olsa ekonomik şiddet uygulamaya <u>teşebbüs ettim.</u>	34E	6E	--	2E	2E
4b	<u>Boşanma sürecinde</u> eski eşim bana ekonomik şiddet <u>uyguladı.</u>	17K	2K	1K	9K	22K
	<u>Boşanma sürecinde</u> eski eşime istemeden de olsa ekonomik şiddet <u>uyguladım.</u>	34E	5E	1E	2E	2E

Araştırmada, boşanma sürecinde fiziksel şiddet olgusu (teşebbüs) incelendiğinde;

Araştırmaya katılan 53 kadının boşanma sürecinde 27'sine (% 50,9) karşı fiziksel şiddete teşebbüs edilmediği (olumlu), ancak 24'ne (% 45,3) karşı değişen sıklıkta fiziksel şiddete **teşebbüs edildiği** (kısmen katılmıyorum: 5, kısmen katılıyorum: 8, tamamen katılıyorum: 11(% 20,8) ve 2 kadının bu soruya yanıt vermediği) belirlenmiştir.

44 erkeğin boşanma sürecinde 31'inin (% 70,5) eşine karşı fiziksel şiddete teşebbüs etmediği (olumlu), ancak 13'ünün (% 29,5) eşine karşı değişen sıklıkta fiziksel şiddete teşebbüs ettiği (kısmen katılmıyorum:3, kararsızım: 1, kısmen katılıyorum: 7, tamamen katılıyorum: 2 (% 4,5)) belirlenmiştir.

Araştırmada, boşanma sürecinde fiziksel şiddet olgusu incelendiğinde

Araştırmaya katılan 53 kadının boşanma sürecinde 32'inin (% 60,4) fiziksel şiddete maruz kalmadığı (olumlu), ancak **19'una (% 35,9) karşı değişen sıklıkta fiziksel şiddet uygulandığı** (kısmen katılmıyorum:2, kısmen katılıyorum: 7, tamamen katılıyorum: 10 (% 18,9) ve 2 kadının bu soruya yanıt vermediği) belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkeğin boşanma sürecinde 33'ünün (% 75) eşine karşı fiziksel şiddet uygulamadığı (olumlu), **ancak 11'inin (% 25) eşine karşı değişen sıklıkta** fiziksel şiddet uyguladığı (kısmen katılmıyorum: 4, kararsızım: 1, kısmen katılıyorum: 4, tamamen katılıyorum: 2 (% 4,5) belirlenmiştir.

Araştırmada, boşanma sürecinde duygusal şiddet olgusu (teşebbüs) incelendiğinde;

Araştırmaya katılan 53 kadının boşanma sürecinde 8'ine (% 15,1) karşı duygusal şiddete teşebbüs edilmediği (olumlu), ancak 43'üne (% 81,2) karşı değişen sıklıkta duygusal şiddete **teşebbüs edildiği** (kısmen katılmıyorum: 7, kararsızım: 2, kısmen katılıyorum: 9, tamamen katılıyorum: 25 (% 47,2) ve 2 kadının bu soruya yanıt vermediği) belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkeğin boşanma sürecinde 23'ünün (% 52,3) eşine karşı duygusal şiddete teşebbüs etmediği (olumlu), ancak 20'sinin (% 45,5) eşine karşı değişen sıklıkta duygusal şiddete teşebbüs ettiği (kısmen katılmıyorum: 8, kısmen katılıyorum: 9, tamamen katılıyorum: 3 (% 6,8) ve bir erkeğin bu soruya yanıt vermediği) belirlenmiştir.

Araştırmada, boşanma sürecinde duygusal şiddet olgusu incelendiğinde

Araştırmaya katılan 53 kadının boşanma sürecinde 8'inin (% 15,1) duygusal şiddete maruz kalmadığı (olumlu), ancak **43'üne (% 81,2) karşı değişen sıklıkta duygusal şiddet uygulandığı** (kısmen katılmıyorum:5, kararsızım: 4, kısmen katılıyorum: 9, tamamen katılıyorum: 25 (% 47,2) ve 2 kadının bu soruya yanıt vermediği) belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkeğin boşanma sürecinde 25'inin (% 56,8) eşine karşı duygusal şiddet uygulamadığı (olumlu), ancak 18'inin (% 40,9) eşine karşı değişen sıklıkta **duygusal şiddet uyguladığı** (kısmen katılmıyorum: 8, kararsızım: 1, kısmen katılıyorum: 6, tamamen katılıyorum: 3 (% 6,8) ve bir erkeğin bu soruya yanıt vermediği) belirlenmiştir.

Araştırmada, boşanma sürecinde cinsel şiddet olgusu (teşebbüs) incelendiğinde

Araştırmaya katılan 53 kadının boşanma sürecinde 36'sına (% 67,9) karşı cinsel şiddete teşebbüs edilmediği (olumlu), ancak 15'ine (% 28,3) karşı değişen sıklıkta cinsel şiddete **teşebbüs edildiği** (kısmen katılmıyorum: 2, kısmen katılıyorum: 6, tamamen katılıyorum: 7 (% 13,2) ve 2 kadının bu soruya yanıt vermediği) belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkeğin boşanma sürecinde 42'sinin (% 95,5) eşine karşı cinsel şiddete teşebbüs etmediği (olumlu), ancak 2'sinin (% 4,6) eşine karşı değişen sıklıkta cinsel şiddete teşebbüs ettiği (kısmen katılıyorum: 1, tamamen katılıyorum: 1 (% 2,3)) belirlenmiştir.

Araştırmada, boşanma sürecinde cinsel şiddet olgusu incelendiğinde

Araştırmaya katılan 53 kadının boşanma sürecinde 39'unun (% 73,6) cinsel şiddete maruz kalmadığı (olumlu), ancak **12'sine (% 22,6) karşı değişen sıklıkta cinsel şiddet uygulandığı** (kararsızım:2, kısmen katılıyorum: 4, tamamen katılıyorum: 6 (% 11,3) ve 2 kadının bu soruya yanıt vermediği) belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkeğin boşanma sürecinde 42'sinin (% 95,5) eşine karşı cinsel şiddet uygulamadığı (olumlu), ancak 2'sinin (% 4,6) eşine karşı değişen sıklıkta cinsel şiddet uyguladığı (kısmen katılıyorum: 1, tamamen katılıyorum: 1 (% 2,3) belirlenmiştir.

Araştırmada, boşanma sürecinde ekonomik şiddet olgusu (teşebbüs) incelendiğinde

Araştırmaya katılan 53 kadının boşanma sürecinde 17'sine (% 32,1) karşı ekonomik şiddete teşebbüs edilmediği (olumlu), ancak 34'üne (% 64,2) karşı değişen sıklıkta ekonomik şiddete teşebbüs edildiği (kısmen katılmıyorum: 2, kararsızım: 1, kısmen katılıyorum: 10, tamamen katılıyorum: 21 (% 39,6) ve 2 kadının bu soruya yanıt vermediği) belirlenmiştir.

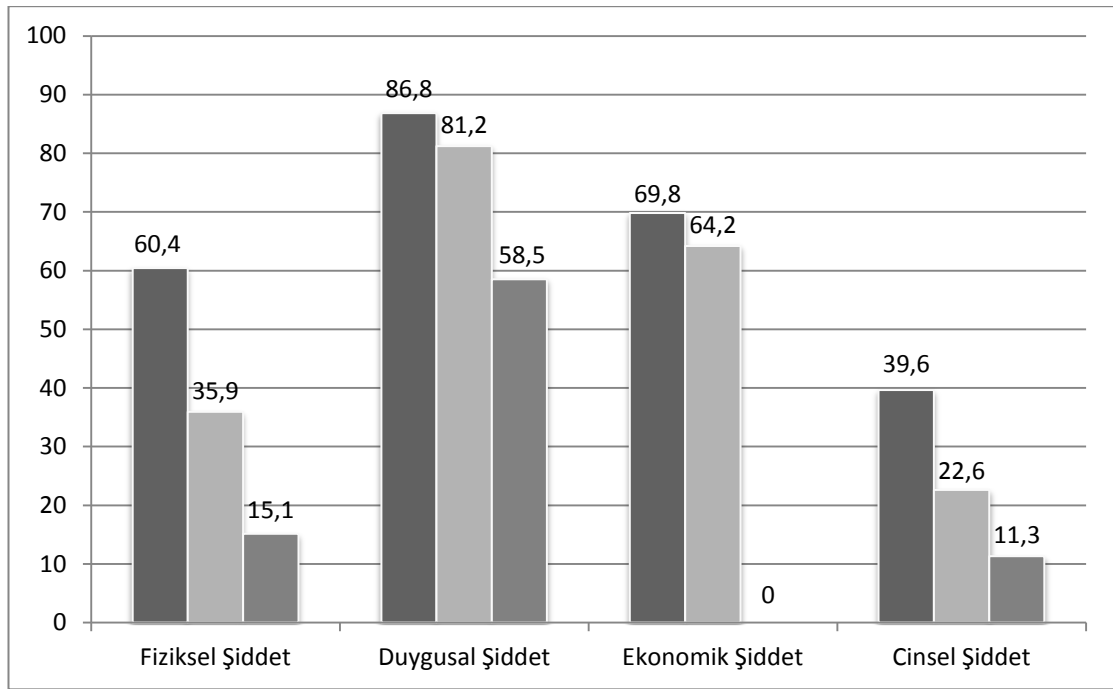
Araştırmaya katılan 44 erkeğin boşanma sürecinde 34'ünün (% 77,3) eşine karşı ekonomik şiddete teşebbüs etmediği (olumlu), ancak 10'unun (% 22,7) eşine karşı değişen sıklıkta ekonomik şiddete teşebbüs ettiği (kısmen katılmıyorum: 6, kısmen katılıyorum: 2, tamamen katılıyorum: 2 (% 4,5)) belirlenmiştir.

Araştırmada, boşanma sürecinde ekonomik şiddet olgusu incelendiğinde

Araştırmaya katılan 53 kadının boşanma sürecinde 17'sinin (% 32,1) ekonomik şiddete maruz kalmadığı (olumlu), ancak **34'üne (% 64,2) karşı değişen sıklıkta ekonomik şiddet uygulandığı** (kısmen katılmıyorum: 2, kararsızım: 1, kısmen katılıyorum: 9, tamamen katılıyorum: 22 (% 41,5) ve 2 kadının bu soruya yanıt vermediği) belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkeğin boşanma sürecinde 34'ünün (% 77,3) eşine karşı ekonomik şiddet uygulamadığı (olumlu), ancak 10'unun (% 22,7) eşine karşı değişen sıklıkta ekonomik şiddet uyguladığı (kısmen katılmıyorum: 5, kararsızım: 1, kısmen katılıyorum: 2, tamamen katılıyorum: 2 (% 4,5)) belirlenmiştir.

Grafik 7: Boşanma Süreci ve Sonrasında Kadınlara Uygulanan Aile İçi Şiddet Sonuçları

****Not:** 1.sütun-evlilik boyunca, 2.sütun-boşanma sürecinde, 3.sütun-boşanma sonrasında

Grafik 7’de görüldüğü gibi araştırmada; araştırmaya katılan 53 kadının evlilik boyunca **32’sine (% 60,4)**, boşanma sürecinde **19’una (% 35,9)**, boşanma sonrasında **8’ine (% 15,1)** karşı değişen sıklıkta **fiziksel şiddet uygulandığı** belirlenmiştir. Grafikten de açıkça görüldüğü gibi evlilik boyunca uygulanan fiziksel şiddet boşanma sürecinde ve sonrasında giderek azalmış, ancak bazı evliliklerde boşanma gerçekleşmiş olmasına rağmen bitmemiştir.

Grafik 7’de görüldüğü gibi araştırmada; araştırmaya katılan 53 kadının evlilik boyunca **46’sına (% 86,8)**, boşanma sürecinde **43’üne (% 81,2)**, boşanma sonrasında **31’ine (% 58,5)** karşı değişen sıklıkta **duygusal şiddet uygulandığı** belirlenmiştir. Grafikten

de açıkça görüldüğü gibi evlilik boyunca uygulanan duygusal şiddet boşanma sürecinde ve sonrasında giderek azalmış, ancak birçok evlilikte boşanma gerçekleşmiş olmasına rağmen % 50'nin altına inmemiştir. Bu duruma, nitel bulgular da dikkate alındığında; özellikle ortak çocukları nedeniyle iletişim kurmak zorunda olan eski eşlerin çocuk hakkında veya çocuk üzerinden evlilik çatışmalarını sürdürüyor olmasının etkili olduğu düşünülebilir.

Grafik 7'de görüldüğü gibi araştırmada; araştırmaya katılan 53 kadının evlilik boyunca **37'sine (69,8)**, boşanma sürecinde **34'üne (% 64,2)** karşı değişen sıklıkta **ekonomik şiddet uygulandığı** belirlenmiştir. Boşanma sonrası ekonomik şiddet boyutu mahkeme kararlarının uygulanıyor olması nedeniyle araştırmada sorgulanmamıştır. Grafikten de açıkça görüldüğü gibi evlilik boyunca uygulanan ekonomik şiddet boşanma sürecinde de devam etmiştir. Bu duruma, nitel bulgular da dikkate alındığında; duygusal olarak boşanmaya hazır olmayan bireylerin eşini boşanma kararından döndürmek veya mahkeme süreci/boşanma sonrası süreç için kendisinden fazla nafaka, iştirak nafakası veya maddi/manevi tazminat talep edilmemesi için bir savunma mekanizması olarak veya evlilik boyunca alışkanlık olarak sürdürülen ekonomik şiddet davranışlarının devam ettiriyor olmasının etkili olduğu düşünülebilir.

Grafik 7'de görüldüğü gibi araştırmada; araştırmaya katılan 53 kadının evlilik boyunca **21'ine (% 39,6)**, boşanma sürecinde **12'sine (% 22,6)**, boşanma sonrasında **6'sına (% 11,3)** karşı değişen sıklıkta **cinsel şiddet uygulandığı** belirlenmiştir. Grafikten de açıkça görüldüğü gibi evlilik boyunca uygulanan cinsel şiddet boşanma sürecinde ve sonrasında giderek azalmış, ancak bazı evliliklerde boşanma gerçekleşmiş olmasına rağmen bitmemiştir. Bu duruma, nitel bulgular da dikkate alındığında; duygusal olarak boşanmaya hazır olmayan bireylerin halen eski eşlerini karıları gibi görmeye devam etmesi ve cinsel isteklerini (çocuklarının annesi olması, belki de iletişime geçmenin daha kolay olması, eski eşin bunu kabullenebileceği beklentisi, yeniden eski eşiyle evlenme isteği veya beklentisi ve eski alışkanlıklarının da etkisiyle) eski eşleri ile gerçekleştirmesinin normal bir olgu gibi kabul ediyor olmasının etkili olduğu düşünülebilir.

3.2.3. Boşanma Sonrasında Kadınlara Uygulanan ve Erkeklerin Uyguladığı Şiddet Sonuçları Hakkında Elde Edilen Bulgular ve Yorum

Soru Numarası	Tablo: 11 Boşanma Sonrasında Kadınlara Uygulanan ve Erkeklerin Uyguladığı Şiddet	Kesinlikle Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1a	Boşanma sonrası eski eşim bana fiziksel şiddet uygulamaya teşebbüs etti.	41K	2K	1K	2K	5K
	Boşanma sonrası eski eşime istemeden de olsa fiziksel şiddet uygulamaya teşebbüs ettim.	36E	3E	1E	3E	--
1b	Boşanma sonrası eski eşim bana fiziksel şiddet uyguladı.	43K	--	1K	3K	4K
	Boşanma sonrası eski eşime istemeden de olsa fiziksel şiddet uyguladım.	40E	--	1E	2E	--
2a	Boşanma sonrası eski eşim bana duygusal şiddet uygulamaya teşebbüs etti.	18K	7K	1K	12K	13K
	Boşanma sonrası eski eşime istemeden de olsa duygusal şiddet uygulamaya teşebbüs ettim.	31E	2E	3E	6E	1E
2b	Boşanma sonrası eski eşim bana duygusal şiddet uyguladı.	20K	7K	--	10K	14K
	Boşanma sonrası eski eşime istemeden de olsa duygusal şiddet uyguladım.	33E	2E	2E	5E	1E
3a	Boşanma sonrası eski eşim <i>ben istemediğim halde</i> benimle cinsel birliktelik kurmaya teşebbüs etti.	45K	--	1K	1K	4K
	Boşanma sonrası <i>eski eşim istemediği halde</i> onunla cinsel birliktelik kurmaya teşebbüs ettim.	42E	--	--	1E	--
3b	Boşanma sonrası eski eşim <i>ben istemediğim halde</i> benimle cinsel birliktelik yaşadı.	47K	--	1K	--	3K
	Boşanma sonrası <i>eski eşim istemediği halde</i> onunla cinsel birliktelik yaşadım.	42E	--	--	1E	--

Araştırmada, boşanma sonrasında fiziksel şiddet olgusu (teşebbüs) incelendiğinde;

Araştırmaya katılan 53 kadının boşanma sonrasında 41'ine (% 77,4) karşı fiziksel şiddete teşebbüs edilmediği (olumlu), ancak 10'una (% 18,8) karşı değişen sıklıkta fiziksel şiddete teşebbüs edildiği (kısmen katılmıyorum: 2, kararsızım: 1, kısmen katılıyorum: 2, tamamen katılıyorum: 5 (% 9,4) ve 2 kadının bu soruya yanıt vermediği) belirlenmiştir.

44 erkeğin boşanma sonrasında 36'sının (% 81,8) eşine karşı fiziksel şiddete teşebbüs etmediği (olumlu), ancak 7'sinin (% 15,9) eşine karşı değişen sıklıkta fiziksel şiddete teşebbüs ettiği (kısmen katılmıyorum: 3, kararsızım: 1, kısmen katılıyorum: 3 (% 6,8)) belirlenmiştir.

Araştırmada, boşanma sonrasında fiziksel şiddet olgusu incelendiğinde;

Araştırmaya katılan 53 kadının boşanma sonrasında 43'ünün (% 81,1) fiziksel şiddete maruz kalmadığı (olumlu), ancak **8'ine (% 15,1) karşı değişen sıklıkta fiziksel şiddet uygulandığı** (kararsızım: 1, kısmen katılıyorum: 3, tamamen katılıyorum: 4 (% 7,5) ve 2 kadının bu soruya yanıt vermediği) belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkeğin boşanma sonrasında 40'ının (% 90,9) eşine karşı fiziksel şiddet uygulamadığı (olumlu), ancak 3'ünün (% 6,8) eşine karşı değişen sıklıkta fiziksel şiddet uyguladığı (kararsızım: 1, kısmen katılıyorum: 2 (% 4,5)) belirlenmiştir.

Araştırmada, boşanma sonrasında duygusal şiddet olgusu (teşebbüs) incelendiğinde;

Araştırmaya katılan 53 kadının boşanma sonrasında 18'ine (% 34) karşı duygusal şiddete teşebbüs edilmediği (olumlu), ancak 33'üne (% 62,2) karşı değişen sıklıkta duygusal şiddete teşebbüs edildiği (kısmen katılmıyorum: 7, kararsızım: 1, kısmen katılıyorum: 12, tamamen katılıyorum: 13 (% 24,5) ve 2 kadının bu soruya yanıt vermediği) belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkeğin boşanma sonrasında 31'inin (% 70,5) eşine karşı duygusal şiddete teşebbüs etmediği (olumlu), ancak 12'sinin (% 27,2) eşine karşı değişen sıklıkta duygusal şiddete teşebbüs ettiği (kısmen katılmıyorum: 2, kararsızım: 3, kısmen katılıyorum: 6, tamamen katılıyorum: 1 (% 2,3) ve bir erkeğin bu soruya yanıt vermediği) belirlenmiştir.

Araştırmada, boşanma sonrasında duygusal şiddet olgusu incelendiğinde

Araştırmaya katılan 53 kadının boşanma sonrasında 20'sinin (% 37,7) duygusal şiddete maruz kalmadığı (olumlu), ancak **31'ine (% 58,5) karşı değişen sıklıkta duygusal şiddet uygulandığı** (kısmen katılmıyorum: 7, kısmen katılıyorum: 10, tamamen katılıyorum: 14 (% 26,4) ve 2 kadının bu soruya yanıt vermediği) belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkeğin boşanma sonrasında 33'ünün (% 75) eşine karşı duygusal şiddet uygulamadığı (olumlu), ancak 10'unun (% 22,7) eşine karşı değişen sıklıkta duygusal şiddet uyguladığı (kısmen katılmıyorum: 2, kararsızım: 2, kısmen katılıyorum: 5, tamamen katılıyorum: 1 (% 2,3) ve bir erkeğin bu soruya yanıt vermediği) belirlenmiştir.

Araştırmada, boşanma sonrasında cinsel şiddet olgusu (teşebbüs) incelendiğinde;

Araştırmaya katılan 53 kadının boşanma sonrasında 45'ine (% 84,9) karşı cinsel şiddete teşebbüs edilmediği (olumlu), ancak 6'sına (% 11,3) karşı değişen sıklıkta cinsel şiddete teşebbüs edildiği (kararsızım: 1, kısmen katılıyorum: 1, tamamen katılıyorum: 4 (% 7,5) ve 2 kadının bu soruya yanıt vermediği) belirlenmiştir.

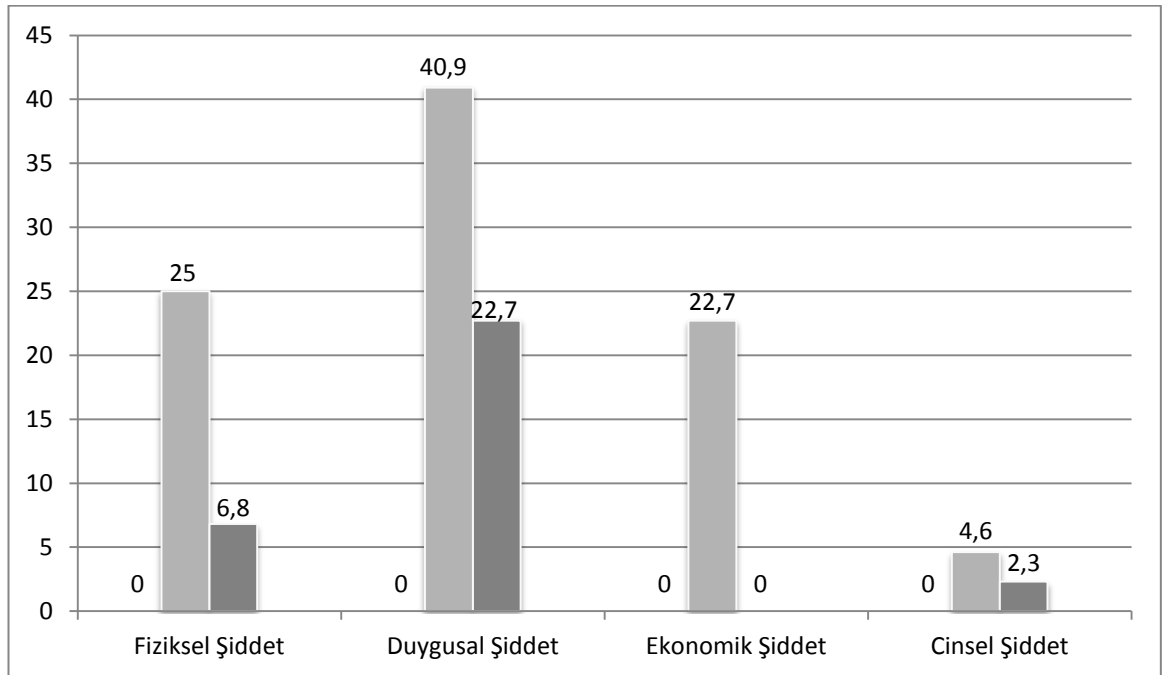
Araştırmaya katılan 44 erkeğin boşanma sonrasında 42'sinin (% 95,5) eşine karşı cinsel şiddete teşebbüs etmediği (olumlu), ancak 1'inin (% 2,3) eşine karşı cinsel şiddete teşebbüs ettiği (kısmen katılıyorum: 1 (% 2,3) ve bir erkeğin bu soruya yanıt vermediği) belirlenmiştir.

Araştırmada, boşanma sonrasında cinsel şiddet olgusu incelendiğinde;

Araştırmaya katılan 53 kadının boşanma sonrasında 47'sinin (% 88,7) cinsel şiddete maruz kalmadığı (olumlu), ancak **4'ünün (% 7,6) karşı değişen sıklıkta cinsel şiddet uygulandığı** (kararsızım: 1, tamamen katılıyorum: 3 (% 5,7) ve 2 kadının bu soruya yanıt vermediği) belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkeğin boşanma sonrasında 42'sinin (% 95,5) eşine karşı cinsel şiddet uygulamadığı (olumlu), ancak **1'inin (% 2,3) eşine karşı cinsel şiddet uyguladığı** (kısmen katılıyorum: 1 (% 2,3) ve bir erkeğin bu soruya yanıt vermediği) belirlenmiştir.

Grafik 8: Boşanma Süreci ve Sonrasında Erkeklerin Eski Eşlerine Uyguladığını Belirttiği Şiddet

****Not:** 1.sütun-evlilik boyunca (araştırmada bu husus erkeklere sorulmamıştır), 2.sütun-boşanma sürecinde, 3.sütun-boşanma sonrasında

Grafik 8'de görüldüğü gibi araştırmada; araştırmaya katılan 44 erkeğin boşanma sürecinde **11'inin (% 25)**, boşanma sonrasında **3'ünün (% 6,8)** eşine karşı değişen

sıklıkta fiziksel **şiddet uyguladığı** belirlenmiştir. Grafikten de açıkça görüldüğü gibi evlilik boyunca uygulanan fiziksel şiddet boşanma sürecinde ve sonrasında giderek azalmış, ancak bazı evliliklerde boşanma gerçekleşmiş olmasına rağmen bitmemiştir. **Araştırmaya katılan erkeklerin bu hususu gizlemeden ifade etmesi araştırmanın güçlü yanlarından birisidir.** Ancak kendisine görüşme formu iletilen birçok erkeğin de bu formları inceledikten sonra araştırmaya katılmaktan vazgeçmesi hususu da düşündürücüdür. Bu duruma görüşme formlarında bulunan ayrıntılı aile içi şiddet sorularının neden olabileceği hususunun da göz ardı edilmemesi gerekir. En azından, araştırmaya katılan erkeklerin aile içi şiddetin varlığını kabul etmeleri ve daha geniş katılımlı araştırmalarda aile içi şiddet rakamlarının kadınların verdiği rakamları doğrulayacağı değerlendirilmektedir.

Grafik 8’de görüldüğü gibi araştırmada; araştırmaya katılan 44 erkeğin boşanma sürecinde **18’inin (% 40,9)**, boşanma sonrasında **10’unun (% 22,7)** eşine karşı değişen sıklıkta **duygusal şiddet uyguladığı** belirlenmiştir. Grafikten de açıkça görüldüğü gibi evlilik boyunca uygulanan fiziksel şiddet boşanma sürecinde ve sonrasında giderek azalmış, ancak bazı evliliklerde boşanma gerçekleşmiş olmasına rağmen bitmemiştir.

Grafik 8’de görüldüğü gibi araştırmada; araştırmaya katılan 44 erkeğin boşanma sürecinde **10’unun (% 22,7)** eşine karşı değişen sıklıkta **ekonomik şiddet uyguladığı** Boşanma sonrası ekonomik şiddet boyutu mahkeme kararlarının uygulanıyor olması nedeniyle araştırmada sorgulanmamıştır. Grafikten de açıkça görüldüğü gibi evlilik boyunca uygulanan ekonomik şiddet boşanma sürecinde de devam etmiştir. Bu duruma, nitel bulgular da dikkate alındığında; duygusal olarak boşanmaya hazır olmayan bireylerin eşini boşanma kararından döndürmek veya mahkeme süreci/boşanma sonrası süreç için kendisinden fazla nafaka, iştirak nafakası veya maddi/manevi tazminat talep edilmemesi için bir savunma mekanizması olarak veya evlilik boyunca alışkanlık olarak sürdürülen ekonomik şiddet davranışlarının devam ettiriyor olmasının etkili olduğu düşünülebilir.

Grafik 8’de görüldüğü gibi araştırmada; araştırmaya katılan 44 erkeğin boşanma sürecinde **2’sinin (% 4,6)**, boşanma sonrasında ancak **1’inin (% 2,3)** eşine karşı **cinsel şiddet uyguladığı** belirlenmiştir. Grafikten de açıkça görüldüğü gibi evlilik boyunca uygulanan cinsel şiddet boşanma sürecinde ve sonrasında giderek azalmış, ancak bazı evliliklerde boşanma gerçekleşmiş olmasına rağmen bitmemiştir. Bu duruma, nitel bulgular da dikkate alındığında; duygusal olarak boşanmaya hazır olmayan bireylerin halen eski eşlerini karıları gibi görmeye devam etmesi ve cinsel isteklerini eski eşleri ile gerçekleştirmesinin normal bir olgu gibi kabul ediyor olmasının etkili olduğu düşünülebilir.

Yoksulluk, düşük gelir düzeyi, erkeğin alkol-madde bağımlılığı olması, ruhsal hastalık varlığı ve çocukken şiddete maruz kalmış olmaları da şiddet riskini arttıran durumlardır (Parmaksızoğlu, 2011, s. 13). Eşler arası zayıf iletişim ise kadına yönelik şiddet etiolojisinde neredeyse her zaman vardır (Meit, Fitzpatrick ve Selby, 2007, s. 37).

Evlilik boyunca değişik oranlarda ve sıklıkta yaşanan şiddet türlerinin boşanma sürecinde ve boşanma sonrası dönemde **giderek azaldığı ancak tamamen ortadan kalkmadığı araştırmanın ulaştığı önemli sonuçlardan birisidir.**

Yazılı, sözlü ve görüntülü medya’da örneklerini gördüğümüz üzücü olayların kaynaklarından birinin de; boşanma sonrası önemli oranda **azalmış olsa da devam eden şiddetin** sonuçları olduğu görülmektedir. Boşanma arabuluculuğu ile birçok konuda karşılıklı olarak anlaşarak ve duygusal olarak da boşanan çiftlerin aralarında husumet duygularının ortadan kalkmasıyla bu üzücü olayların giderek daha da azalabileceğine katkı açısından da **yapılan bu araştırmanın önemli olduğu değerlendirilmektedir.**

Evlilik boyunca, boşanma sürecinde ve boşanma sonrası dönemde kadınlara uygulanan şiddetin oranlarının ve sıklıklarının, erkeklere uygulanan anket formları sayesinde **doğruluğunun test edilmesi açısından araştırmanın önemli bir araç olduğu değerlendirilmektedir.**

Erkeklerin de evlilik boyunca, boşanma sürecinde ve boşanma sonrası dönemde eski eşlerine uyguladıkları şiddet türlerini ve sıklıklarını kendi ifadeleri ile belirtmeleri ile

araştırmanın bu bağlamda aile içi şiddetin ülkemizde sık uygulanmayan bir yöntemle test ettiği değerlendirilmektedir.

3.3. BOŞANMA SÜRECİNDE ELDE EDİLEN BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde boşanma sürecinde elde edilen bulgular; boşanma sürecinde duygu ve psikolojik durum ile ilgili bulgular, boşanma sürecinde kızgınlık duygusu ile ilgili bulgular, boşanma sürecinde destek ihtiyacı ile ilgili bulgular, boşanma sürecinde boşanmaya duygusal hazırlık ile ilgili bulgular, boşanma sürecinde sağlıklı savunma mekanizmalarının kullanılması ile ilgili bulgular ve yorumlar alt başlıklarında sunulmuştur.

3.3.1. Boşanma Sürecinde Duygu ve Psikolojik Durum İle İlgili Bulgular ve Yorum

Araştırmada, boşanma sürecinde duygusal sıkıntı olgusu incelendiğinde görüşme formunda bu hususu tespit için aşağıdaki sorular sorulmuştur.

“Sabah kalktığımdan akşam yatana kadar kendimi hem fiziksel hem de duygusal olarak yorgun ve tükenmiş olarak hissediyordum” ,“Kendimi üzgün olarak hissettiğim için içimden ağlamak geliyordu.”, “Zihnim eski eşim ve yaşadıklarımız hakkında düşünmekle meşguldü.”, “Kendimi üzgün ve mutsuz hissediyordum”, “Zaman zaman herhangi bir neden olmaksızın kendimi her şeye çabuk kızan biri olarak hissediyordum.”, “Uykuya dalmakta zorluk çekiyordum ve uyku hapları, sakinleştirici haplar veya alkol alarak uykuya dalmaya çalışıyordum”, “İştahım yoktu ve düzenli yemek yemiyordum ve bu durum benim için hiç normal değildi.”, “Ne yaptığımı bilmeden ve farkında olmadan yalnızca günlük düzenimi devam ettiriyordum.”

54,6) ve 2 katılımcının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan kadınlardan 4'ü (% 7,5) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 47'sinin (% 88,7) olumsuz anlamda (kısmen katılmıyorum: 2, kararsızım: 1, kısmen katılıyorum: 12, tamamen katılıyorum: 32 (% 60,4) ve 2 kadının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan erkeklerden 3'ü (% 6,8) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 41'inin (% 93,2) olumsuz anlamda (kısmen katılmıyorum: 2, kararsızım: 5, kısmen katılıyorum: 13, tamamen katılıyorum: 21 (% 47,7)) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sürecinde, **“Kendimi üzgün olarak hissettiğim için içimden ağlamak geliyordu.” (6.soru)** sorusuna; araştırmaya katılan kadınlardan 4'ü (% 7,5) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 46'sının (% 86,8) olumsuz anlamda (kısmen katılmıyorum:5, kararsızım: 3, kısmen katılıyorum: 13, tamamen katılıyorum: 25 (% 47,2) ve 3 kadının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sürecinde, **“Zihnim eski eşim ve yaşadıklarımız hakkında düşünmekle meşguldü.” (7.soru)** sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 10'u (% 10,3) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 85'inin (% 87,6) olumsuz anlamda (kısmen katılmıyorum: 6, kararsızım: 7, kısmen katılıyorum: 19, tamamen katılıyorum: 53 (% 54,6) ve 2 katılımcının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan kadınlardan 5'i (% 9,4) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 46'sının (% 86,8) olumsuz anlamda (kısmen katılmıyorum: 4, kararsızım: 3, kısmen katılıyorum: 8, tamamen katılıyorum: 31 (% 58,5) ve 2 kadının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan erkeklerden 5'i (% 11,4) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 39'unun (% 88,6) **olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 2, kararsızım: 4, kısmen katılıyorum: 11, tamamen katılıyorum: 22 (% 50)) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sürecinde, “**Kendimi üzgün ve mutsuz hissediyordum.**” (10.soru) sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 14'ü (% 14,4) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 81'inin (% 83,5) **olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 4, kararsızım: 8, kısmen katılıyorum: 19, tamamen katılıyorum: 50 (% 51,5) ve 2 katılımcının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 7'si (% 13,2) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 44'unun (% 83) **olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 2, kararsızım: 3, kısmen katılıyorum: 10, tamamen katılıyorum: 29 (% 54,7) ve 2 kadının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekte 7'si (% 15,9) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 37'sinin (% 84,1) **olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 2, kararsızım: 5, kısmen katılıyorum: 9, tamamen katılıyorum: 21 (% 47,7)) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sürecinde, “**Zaman zaman herhangi bir neden olmaksızın kendimi her şeye çabuk kızan biri olarak hissediyordum.**” (16.soru) sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 19'u (% 19,6) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 76'sının (% 78,3) **olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 14, kararsızım: 7, kısmen katılıyorum: 22, tamamen katılıyorum: 33 (% 34) ve 2 katılımcının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 8'i (% 15,1) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 44'unun (% 83) **olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 6, kararsızım:

5, kısmen katılıyorum: 12, tamamen katılıyorum: 21 (% 39,6) ve 1 kadının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten 11'i (% 25) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 32'sinin (% 72,7) **olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 8, kararsızım: 2, kısmen katılıyorum: 10, tamamen katılıyorum: 12 (% 27,3) ve 1 erkeğin bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sürecinde, **“Uykuya dalmakta zorluk çekiyordum ve uyku hapları, sakinleştirici haplar veya alkol alarak uykuya dalmaya çalışıyordum.” (19.soru)** sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 27'si (% 27,8) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 68'inin (% 70,1) **olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 30, kararsızım: 3, kısmen katılıyorum: 24, tamamen katılıyorum: 11 (% 11,3) ve 2 katılımcının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 13'ü (% 24,5) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 39'unun (% 73,6) **olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 13, kararsızım: 1, kısmen katılıyorum: 17, tamamen katılıyorum: 8 (% 15,1) ve 1 kadının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten 14'ü (% 25) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 29'unun (% 65,9) **olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 17, kararsızım: 2, kısmen katılıyorum: 7, tamamen katılıyorum: 3 (% 6,8) ve 1 erkeğin bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sürecinde, **“İştahım yoktu ve düzenli yemek yemiyordum ve bu durum benim için hiç normal değildi.” (20.soru)** sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 34'ü (% 35,1) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 60'ının (% 61,8) **olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 23, kararsızım: 6, kısmen katılıyorum: 14, tamamen katılıyorum: 17 (% 17,5) ve 3 katılımcının bu soruyu

işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 17'si (% 32,1) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 34'ünün (% 64,1) **olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 10, kararsızım: 3, kısmen katılıyorum: 10, tamamen katılıyorum: 11 (% 20,8) ve 2 kadının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten 17'i (% 38,6) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 26'sının (% 59,1) **olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 13, kararsızım: 3, kısmen katılıyorum: 4, tamamen katılıyorum: 6 (% 13,6) ve 1 erkeğin bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sürecinde, **“Ne yaptığımı bilmeden ve farkında olmadan yalnızca günlük düzenimi devam ettiriyordum.” (24.soru)** sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 26'sı (% 26,8) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 69'unun (% 71,1) **olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 10, kararsızım: 6, kısmen katılıyorum: 25, tamamen katılıyorum: 28 (% 28,9) ve 2 katılımcının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 10'u (% 18,9) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 42'sinin (% 79,2) **olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 2, kararsızım: 4, kısmen katılıyorum: 14, tamamen katılıyorum: 22 (% 41,5) ve 1 kadının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten 16'ı (% 36,4) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 26'sının (% 61,3) **olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 8, kararsızım: 2, kısmen katılıyorum: 11, tamamen katılıyorum: 6 (% 13,6) ve 1 erkeğin bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sürecinde, “**Sabahları kalktığımda kendimde yaşama sevinci bulamıyordum.**” (28.soru) sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 20’si (% 20,6) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 75’inin (% 77,4) olumsuz anlamda (kısmen katılmıyorum: 12, kararsızım: 10, kısmen katılıyorum: 23, tamamen katılıyorum: 30 (% 30,9) ve 2 katılımcının bu soruyu işaretlememesi) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 8’i (% 15,1) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 44’ünün (% 83) olumsuz anlamda (kısmen katılmıyorum: 5, kararsızım: 7, kısmen katılıyorum: 12, tamamen katılıyorum: 20 (% 37,7) ve 1 kadının bu soruyu işaretlememesi) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten 12’i (% 27,3) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 31’i (% 69,4) olumsuz anlamda (kısmen katılmıyorum: 7, kararsızım: 3, kısmen katılıyorum: 11, tamamen katılıyorum: 10 (% 22,7) ve 1 erkeğin bu soruyu işaretlememesi) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sürecinde, kadın ve erkeklerin duygu durumu ve psikolojik durumlarını ortaya çıkarma amaçlı sorulan 9 (dokuz) soruya verilen cevapların yüzde olarak puanları değişik oranlarda **olumsuz anlamda yüksek olup** (en düşük: % 61,8, en yüksek: % 90,7, ortalama: % 78,58) nitel ifadelerle birlikte değerlendirildiğinde, kadın ve erkeklerin boşanma sürecini duygusal ve psikolojik anlamda sıkıntılı bir dönem olarak değerlendirdikleri düşünülebilir.

3.3.2. Boşanma Sürecinde Kızgınlık Duygusu İle İlgili Bulgular ve Yorum

Araştırmada, boşanma sürecinde kızgınlık duygusu incelendiğinde görüşme formunda bu hususu tespit için aşağıdaki sorular sorulmuştur.

“Eski eşim ve yaşadığımız olumsuz yaşantılar aklıma geldiği zaman kızgınlık duygusu yaşıyordum”, “Eski eşimle iletişim kurduğumuz zamanlarda kızgınlık duygularımı ona boşaltabileceğimden veya ona zarar verebileceğimden korkuyordum.”, “Eski eşimin en az benim kadar, hatta benden daha çok acı çekmesini istiyordum.”

Soru Numarası	Tablo: 13 Boşanma Sürecinde Kızgınlık Duygusu	Kesinlikle Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
8	Eski eşim ve yaşadığımız olumsuz yaşantılar aklıma geldiği zaman kızgınlık duygusu yaşıyordum.	17 7K 10E	2 1K 1E	1 -- 1E	17 9K 8E	57 34K 23E
17	Eski eşimle iletişim kurduğumuz zamanlarda kızgınlık duygularımı ona boşaltabileceğimden veya ona zarar verebileceğimden korkuyordum.	25 13K 12E	18 12K 6E	24 12K 12E	15 9K 6E	12 5K 7E
18	Eski eşimin en az benim kadar, hatta benden daha çok acı çekmesini istiyordum.	23 10K 13E	24 9K 15E	13 11K 2E	13 5K 8E	22 17K 5E

Boşanma sürecinde, “**Eski eşim ve yaşadığımız olumsuz yaşantılar aklıma geldiği zaman kızgınlık duygusu yaşıyordum.**” (8.soru) sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 17’si (% 17,5) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 77’sinin (% 79,4) olumsuz anlamda (kısmen katılmıyorum: 2, kararsızım: 1, kısmen katılıyorum: 17, tamamen katılıyorum: 57 (% 58,8) ve 3 katılımcının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 7’i (% 13,2) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 44’ünün (% 83) olumsuz anlamda (kısmen katılmıyorum: 1, kısmen katılıyorum: 9, tamamen katılıyorum: 34 (% 64,2) ve 2 kadının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten 10’u (% 22,7) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 33’ü (% 75) olumsuz anlamda (kısmen katılmıyorum: 1, kararsızım: 1, kısmen katılıyorum: 8, tamamen katılıyorum: 23 (% 52,3) ve 1 erkeğin bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sürecinde, “Eski eşimle iletişim kurduğumuz zamanlarda kızgınlık duygularımı ona boşaltabileceğimden veya ona zarar verebileceğimden korkuyordum.” (17.soru) sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 25’i (% 25,8) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 69’unun (% 71,1) olumsuz anlamda (kısmen katılmıyorum: 18, kararsızım: 24, kısmen katılıyorum: 15, tamamen katılıyorum: 12 (% 12,4) ve 3 katılımcının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 13’ü (% 24,5) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 38’inin (% 71,7) olumsuz anlamda (kısmen katılmıyorum: 12, kararsızım: 12, kısmen katılıyorum: 9, tamamen katılıyorum: 5 (% 9,4) ve 2 kadının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten 12’i (% 27,3) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 31’i (% 69,4) olumsuz anlamda (kısmen katılmıyorum: 6, kararsızım: 12, kısmen katılıyorum: 6, tamamen katılıyorum: 7 (% 15,9) ve 1 erkeğin bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sürecinde, “Eski eşimin en az benim kadar, hatta benden daha çok acı çekmesini istiyordum.” (18.soru) sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 23’ü (% 23,7) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 72’sinin (% 74,2) olumsuz anlamda (kısmen katılmıyorum: 24, kararsızım: 13, kısmen katılıyorum: 13, tamamen katılıyorum: 22 (% 22,7) ve 2 katılımcının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 10’u (% 18,9) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 42’sinin (% 79,2) olumsuz anlamda (kısmen katılmıyorum: 9, kararsızım: 11, kısmen katılıyorum: 5, tamamen katılıyorum: 17 (% 32,1) ve 1 kadının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten 13’ü (% 29,5) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 30’u (% 68,2) olumsuz anlamda (kısmen katılmıyorum:

15, kararsızım: 2, kısmen katılıyorum: 8, tamamen katılıyorum: 5 (% 11,4) ve 1 erkeğin bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sürecinde, kadın ve erkeklerin **birbirlerine kırgınlık durumlarını** ortaya çıkarma amaçlı sorulan 3 (üç) soruya verilen cevapların yüzde olarak puanları değişik oranlarda **olumsuz anlamda yüksek olup** (en düşük: % 71.1, en yüksek: % 79.4, ortalama: % 74.9) nitel ifadelerle birlikte değerlendirildiğinde, kadın ve erkeklerin boşanma sürecini birbirlerine kırgınlık anlamında sıkıntılı bir dönem olarak değerlendirdikleri düşünülebilir.

3.3.3. Boşanma Sürecinde Destek İhtiyacı İle İlgili Bulgular ve Yorum

Araştırmada, boşanma sürecinde destek ihtiyacı olgusu incelendiğinde görüşme formunda bu hususu tespit için aşağıdaki sorular sorulmuştur.

“Kendimi sanki hiçbir yakın arkadaşım yokmuş gibi hissediyordum.”, “Ailemin, yakın çevrem ve arkadaşlarımla benim değil, eski eşimin tarafını tuttuklarını düşünüyordum.”, “Arkadaşlıklarına ve yardımlarına ihtiyacım olduğu halde insanlardan kaçırıyordum.”, “Eski eşimle ayrılmam ve boşanmamla ilgili olarak yakın arkadaşlarımla konuşmaya ihtiyacım vardı.”

Soru Numarası	Tablo: 14 Boşanma Sürecinde Destek İhtiyacı	Kesinlikle Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
9	Kendimi sanki hiçbir yakın arkadaşım yokmuş gibi hissediyordum.	31 14K 17E	10 5K 5E	7 3K 4E	15 7K 8E	32 22K 10E
21	Ailemin, yakın çevrem ve arkadaşlarımla benim değil, eski eşimin tarafını tuttuklarını düşünüyordum.	62 34K 28E	15 4K 11E	3 2K 1E	9 7K 2E	6 5K 1E
22	Eski eşimle ayrılmam ve boşanmamla ilgili olarak yakın	16 10K	6 3K	9 5K	29 12K	35 22K

	arkadaşlarımla konuşmaya ihtiyacım vardı.	6E	3E	4E	17E	13E
25	Arkadaşlıklarına ve yardımlarına ihtiyacım olduğu halde insanlardan kaçıyordum.	32 12K 20E	16 8K 8E	8 6K 2E	14 8K 6E	25 18K 7E

Boşanma sürecinde, **“Kendimi sanki hiçbir yakın arkadaşım yokmuş gibi hissediyordum.” (9.soru)** sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 31’i (% 32) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 64’ünün (% 65,9) olumsuz anlamda (kısmen katılmıyorum: 10, kararsızım: 7, kısmen katılıyorum: 15, tamamen katılıyorum: 32 (% 33) ve 2 katılımcının bu soruyu işaretlemmediği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 14’ü (% 26,4) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 37’sinin (% 69,8) olumsuz anlamda (kısmen katılmıyorum: 5, kararsızım: 3, kısmen katılıyorum: 7, tamamen katılıyorum: 22 (% 41,5) ve 2 kadının bu soruyu işaretlemmediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten 17’i (% 38,6) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 27’i (% 61,4) olumsuz anlamda (kısmen katılmıyorum: 5, kararsızım: 4, kısmen katılıyorum: 8, tamamen katılıyorum: 10 (% 22,7)) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sürecinde, **“Ailemin, yakın çevrem ve arkadaşlarımla benim değil, eski eşimin tarafını tuttuklarını düşünüyordum.” (21.soru)** sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 62’i (% 63,9) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 33’ünün (% 34) olumsuz anlamda (kısmen katılmıyorum: 15, kararsızım: 3, kısmen katılıyorum: 9, tamamen katılıyorum: 6 (% 6,2) ve 2 katılımcının bu soruyu işaretlemmediği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 34’ü (% 64,2) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 18’inin (% 33,9) olumsuz anlamda (kısmen katılmıyorum: 4, kararsızım: 2, kısmen katılıyorum: 7, tamamen katılıyorum: 5 (% 9,4) ve 1 kadının bu soruyu işaretlemmediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten 28'i (% 63,6) **olumlu anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 15'i (% 34,1) olumsuz anlamda (kısamen katılmıyorum: 11, kararsızım: 1, kısamen katılıyorum: 2, tamamen katılıyorum: 1 (% 2,3) ve 1 erkeğin bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sürecinde, **“Arkadaşlıklarına ve yardımlarına ihtiyacım olduğu halde insanlardan kaçıyordum.” (25.soru)** sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 32'si (% 33) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **63'ünün (% 64,9) olumsuz anlamda** (kısamen katılmıyorum: 16, kararsızım: 8, kısamen katılıyorum: 14, tamamen katılıyorum: 25 (% 25,8) ve 2 katılımcının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 12'si (%22,6) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **40'ının (% 75,5) olumsuz anlamda** (kısamen katılmıyorum: 8, kararsızım: 6, kısamen katılıyorum: 8, tamamen katılıyorum: 18 (% 34) ve 1 kadının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten 20'i (% 45,5) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **23'ü (% 52,2) olumsuz anlamda** (kısamen katılmıyorum: 8, kararsızım: 2, kısamen katılıyorum: 6, tamamen katılıyorum: 7 (% 15,9) ve 1 erkeğin bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sürecinde, **“Eski eşimle ayrılmam ve boşanmamla ilgili olarak yakın arkadaşlarımla konuşmaya ihtiyacım vardı.” (22.soru)** sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 16'sı (% 16,5) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **79'unun (% 81,4) olumsuz anlamda** (kısamen katılmıyorum: 6, kararsızım: 9, kısamen katılıyorum: 29, tamamen katılıyorum: 35 (% 36,1) ve 2 katılımcının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 10'u (% 18,9) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **42'sinin (% 79,2) olumsuz anlamda** (kısamen

katılmıyorum: 3, kararsızım: 5, kısmen katılıyorum: 12, tamamen katılıyorum: 22 (% 41,5) ve 1 kadının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten 6'sı (% 13,6) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **37'si (% 84,1) olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 3, kararsızım: 4, kısmen katılıyorum: 17, tamamen katılıyorum: 13 (% 29,5) ve 1 erkeğin bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sürecinde, kadın ve erkeklerin **destek ihtiyaçlarını** ortaya çıkarma amaçlı sorulan 4 (dört) sorudan **birine olumlu** (63.9), üçüne verilen cevapların yüzde olarak puanları değişik oranlarda **olumsuz anlamda yüksek olup** (en düşük: % 64.9, en yüksek: % 81.4, ortalama: % 70.73) nitel ifadelerle birlikte değerlendirildiğinde, kadın ve erkeklerin boşanma sürecini destek ihtiyacı anlamında (Aile desteği genelde olumlu) **sıkıntılı bir dönem olarak değerlendirdikleri düşünülebilir.**

Boşanma sürecinde aile ve yakınların desteği hakkındaki araştırma bulguları ile Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğünün “Boşanma Nedenleri Araştırması” (2009, s. 140) sonuçları arasında paralellik vardır. Belirtilen araştırma bulgularında; evlilik sorunlarının çözümünde, aile büyüklerinden yardım alma biçimindeki geleneksel mekanizmaların işlemekle beraber bu ilişkilerin çözülmeye başladığı, çiftlerin arabuluculardan, Aile Danışma Merkezleri'nden ya da aile sorunlarıyla ilgilenen uzmanlardan destek alma konusundaki kişisel gayretlerin ya da çabaların yetersiz kaldığı tespiti yapılmaktadır.

3.3.4. Boşanma Sürecinde Boşanmaya Duygusal Hazırlık İle İlgili Bulgular ve Yorum

Araştırmada, boşanma sürecinde boşanmaya duygusal hazırlık olgusu incelendiğinde görüşme formunda bu hususu tespit için aşağıdaki sorular sorulmuştur.

“Eski eşimden ayrılıyor olacağımız gerçeğini kabul etmek benim için zor oluyordu.”,
 “Eski eşimin karşı cinsten bir başka kişiyle flört edebileceği veya evlenebileceği düşüncesi beni rahatsız ediyordu.”, “Kendimi sanki şoka girmiş gibi düşünüyordum.”,
 “Gelecek için planlar yapmak benim için zordu.”, “Günlük düzenimi sürdürme ve

organize etme yönünde herhangi bir sıkıntı olmuyordu. (ev işleri, yemek vb.)”, “Çok zamanlar kendimi suçlu hissediyordum”

Soru Numarası	Tablo: 15 Boşanma Sürecinde Boşanmaya Duygusal Hazırlık	Kesinlikle Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
11	Eski eşimden ayrılıyor olacağımız gerçeğini kabul etmek benim için zor oluyordu.	36 25K 11E	8 4K 4E	10 3K 7E	15 6K 9E	25 13K 12E
12	Eski eşimin karşı cinsten bir başka kişiyle flört edebileceği veya evlenebileceği düşüncesi beni rahatsız ediyordu.	53 33K 20E	11 8K 3E	7 3K 4E	7 1K 6E	17 7K 10E
13	Kendimi sanki şoka girmiş gibi düşünüyordum.	28 17K 11E	15 6K 9E	10 4K 6E	19 14K 5E	23 11K 12E
14	Gelecek için planlar yapmak benim için zordu.	21 11K 10E	13 6K 7E	12 5K 7E	17 11K 6E	31 19K 12E
15	Günlük düzenimi sürdürme ve organize etme yönünde herhangi bir sıkıntı <u>olmuyordu</u> . (ev işleri, yemek vb.)	28 13K 15E	14 6K 8E	8 3K 5E	15 9K 6E	30 21K 9E
27	Çok zamanlar kendimi suçlu hissediyordum.	46 27K 19E	12 8K 4E	13 3K 10E	13 8K 5E	11 6K 5E

Boşanma sürecinde, “**Eski eşimden ayrılıyor olacağımız gerçeğini kabul etmek benim için zor oluyordu.**” (11.soru) sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 36’sı (% 37,1) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **58’inin (% 59,8) olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 8, kararsızım: 10, kısmen katılıyorum: 15, tamamen katılıyorum: 25 (% 25,8) ve 3 katılımcının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 25’i (% 47,2) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 26’sının (% 49) **olumsuz anlamda** (kısmen

katılmıyorum: 4, kararsızım: 3, kısmen katılıyorum: 6, tamamen katılıyorum: 13 (% 24,5) ve 2 kadının bu soruyu işaretlemmediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten 11'i (% 25) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **32'i (% 72,7) olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 4, kararsızım: 7, kısmen katılıyorum: 9, tamamen katılıyorum: 12 (% 27,3) ve 1 erkeğin bu soruyu işaretlemmediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sürecinde, **“Eski eşimin karşı cinsten bir başka kişiyle flört edebileceği veya evlenebileceği düşüncesi beni rahatsız ediyordu.” (12.soru)** sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan **53'ü (% 54,6) olumlu anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 42'sinin (% 42,3) **olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 11, kararsızım: 7, kısmen katılıyorum: 7, tamamen katılıyorum: 17 (% 17,5) ve 2 katılımcının bu soruyu işaretlemmediği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan **53 kadından 33'ü (% 62,3) olumlu anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 19'unun (% 35,8) olumsuz anlamda (kısmen katılmıyorum: 8, kararsızım: 3, kısmen katılıyorum: 1, tamamen katılıyorum: 7 (% 13,2) ve 1 kadının bu soruyu işaretlemmediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten 20'i (% 45,5) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **23'ü (% 52,2) olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 3, kararsızım: 4, kısmen katılıyorum: 6, tamamen katılıyorum: 10 (% 22,7) ve 1 erkeğin bu soruyu işaretlemmediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sürecinde, **“Kendimi sanki şoka girmiş gibi düşünüyordum.” (13.soru)** sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 28'i (% 28,9) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **67'sinin (% 69) olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 15, kararsızım: 10, kısmen katılıyorum: 19, tamamen katılıyorum: 23 (% 23,7) ve 2 katılımcının bu soruyu işaretlemmediği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 17'si (% 32,1) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **35'inin (% 66) olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 6, kararsızım: 4, kısmen katılıyorum: 14, tamamen katılıyorum: 11 (% 20,8) ve 1 kadının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten 11'i (% 25) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **32'si (% 72,7) olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 9, kararsızım: 6, kısmen katılıyorum: 5, tamamen katılıyorum: 12 (% 27,3) ve 1 erkeğin bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sürecinde, **“Gelecek için planlar yapmak benim için zordu.” (14.soru)** sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 21'i (% 21,6) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **73'ünün (% 75,3) olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 13, kararsızım: 12, kısmen katılıyorum: 17, tamamen katılıyorum: 31 (% 32) ve 3 katılımcının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 11'i (% 20,8) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **41'inin (% 77,3) olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 6, kararsızım: 5, kısmen katılıyorum: 11, tamamen katılıyorum: 19 (% 35,8) ve 1 kadının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten 10'u (% 22,7) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **32'si (% 72,8) olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 7, kararsızım: 7, kısmen katılıyorum: 6, tamamen katılıyorum: 12 (% 27,3) ve 2 erkeğin bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sürecinde, **“Günlük düzenimi sürdürme ve organize etme yönünde herhangi bir sıkıntı olmuyordu. (ev işleri, yemek vb.)” (15.soru)** sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 28'i (% 28,9) olumsuz anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **67'sinin (% 67,9) olumlu anlamda** (kısmen katılmıyorum: 14, kararsızım: 8, kısmen katılıyorum: 15, tamamen katılıyorum: 30 (% 35,8) ve 1 katılımcının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

30,9) ve 2 katılımcının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 13'ü (% 24,5) olumsuz anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 39'unun (% **73,6**) **olumlu anlamda** (kısmen katılmıyorum: 6, kararsızım: 3, kısmen katılıyorum: 9, tamamen katılıyorum: 21 (% 39,6) ve 1 kadının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten 15'i (% 34,1) olumsuz anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 28'i (% **63,6**) **olumlu anlamda** (kısmen katılmıyorum: 8, kararsızım: 5, kısmen katılıyorum: 6, tamamen katılıyorum: 9 (% 20,5) ve 1 erkeğin bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sürecinde, **“Çok zamanlar kendimi suçlu hissediyordum” (27.soru)** sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan **46'sı (% 47,4) olumlu anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **49'unun (% 50,5) olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 12, kararsızım: 13, kısmen katılıyorum: 13, tamamen katılıyorum: 11 (% 11,3) ve 2 katılımcının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 27'si (% 50,9) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 25'inin (% 47,2) **olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 8, kararsızım: 3, kısmen katılıyorum: 8, tamamen katılıyorum: 6 (% 11,3) ve 1 kadının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten 19'u (% 43,2) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 24'ü (% 54,5) **olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 4, kararsızım: 10, kısmen katılıyorum: 5, tamamen katılıyorum: 5 (% 11,4) ve 1 erkeğin bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sürecinde, kadın ve erkeklerin **boşanmaya duygusal hazırlık durumlarını** ortaya çıkarma amaçlı sorulan 6 (altı) sorudan **üçüne olumlu** (56,6), beşine verilen cevapların yüzde olarak puanları değişik oranlarda **olumsuz anlamda yüksek olup** (en düşük: % 42.3, en yüksek: % 75.3, ortalama: % 59.38) nitel ifadelerle birlikte

değerlendirildiğinde, kadın ve erkeklerin boşanma sürecini boşanmaya hazırlık anlamında (üç konuda olumlu) sıkıntılı bir dönem olarak değerlendirdikleri düşünülebilir.

3.3.5. Boşanma Sürecinde Sağlıklı Savunma Mekanizmalarının Kullanılması İle İlgili Bulgular ve Yorum

Araştırmada, boşanma sürecinde sağlıklı savunma mekanizmalarının kullanılması olgusu incelendiğinde görüşme formunda bu hususu tespit için aşağıdaki sorular sorulmuştur.

“Aç olmasam bile kendimi yemeğe zorluyordum.”, “Kendimi mutsuz hissetmekten alıkoymak için sürekli bir şeylerle meşgul oluyor ve işimle daha çok ilgileniyordum”

Soru Numarası	Tablo: 16 Boşanma Sürecinde Sağlıklı Savunma Mekanizmalarının Kullanılması	Kesinlikle Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
23	Aç olmasam bile kendimi yemeğe zorluyordum.	52 28K 24E	10 6K 4E	4 1K 3E	17 8K 9E	11 8K 3E
26	Kendimi mutsuz hissetmekten alıkoymak için sürekli bir şeylerle meşgul oluyor ve işimle daha çok ilgileniyordum.	21 12K 9E	8 2K 6E	11 5K 6E	20 12K 8E	36 22K 14E

Boşanma sürecinde, “**Aç olmasam bile kendimi yemeğe zorluyordum.**” (23.soru) sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 52’si (% 53,6) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 42’sinin (% 43,3) **olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 10, kararsızım: 4, kısmen katılıyorum: 17, tamamen katılıyorum: 11 (% 11,3) ve 3 katılımcının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 28'i (% 52,8) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 23'ünün (% 43,4) **olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 6, kararsızım: 1, kısmen katılıyorum: 8, tamamen katılıyorum: 8 (% 15,1) ve 1 kadının bu soruyu işaretlememiş olduğu yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten 24'ü (% 54,5) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 19'u (% 43,2) **olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 4, kararsızım: 3, kısmen katılıyorum: 9, tamamen katılıyorum: 3 (% 6,8) ve 1 erkeğin bu soruyu işaretlememiş olduğu yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sürecinde, “**Kendimi mutsuz hissetmekten alıkoymak için sürekli bir şeylerle meşgul oluyor ve işimle daha çok ilgileniyordum**” (26.soru) sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 21'i **75'inin (% 77,4) olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 8, kararsızım: 11, kısmen katılıyorum: 20, tamamen katılıyorum: 36 (% 37,1) ve 1 katılımcının bu soruyu işaretlememiş olduğu yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 12'i (% 22,6) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **41'inin (% 77,4) olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 2, kararsızım: 5, kısmen katılıyorum: 12, tamamen katılıyorum: 22 (% 41,5)) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten 9'u (% 20,5) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **34'ü (% 77,2) olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 6, kararsızım: 6, kısmen katılıyorum: 8, tamamen katılıyorum: 14 (% 31,8) ve 1 erkeğin bu soruyu işaretlememiş olduğu yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sürecinde, kadın ve erkeklerin **sağlıklı savunma mekanizmalarının kullanılması durumunu** ortaya çıkarma amaçlı sorulan 2 (iki) sorudan birine **olumlu** (53.6), ikisine verilen cevapların yüzde olarak puanları değişik oranlarda **olumsuz anlamda yüksek olup** (en düşük: % 43.3, en yüksek: % 77.4, ortalama: % 60.35) nitel ifadelerle birlikte değerlendirildiğinde, kadın ve erkeklerin boşanma sürecini sağlıklı

savunma mekanizmalarının kullanılması anlamında (bir konuda olumlu) sıkıntılı bir dönem olarak değerlendirdikleri düşünülebilir.

3.4. BOŞANMA SONRASINDA ELDE EDİLEN BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde boşanma sonrasında elde edilen bulgular; boşanma sonrasında duygu ve psikolojik durum ile ilgili bulgular, boşanma sonrasında kızgınlık duygusu ile ilgili bulgular, boşanma sonrasında destek ihtiyacı ile ilgili bulgular, boşanma sonrasında boşanmaya duygusal hazırlık durumu ile ilgili bulgular, boşanma sonrasında boşanmaya uyum durumu ile ilgili bulgular, boşanma sonrasında boşanma gereklerine uyum durumu ile ilgili bulgular, boşanma sonrasında boşanmadan doğan haklar konusunda memnuniyet ile ilgili bulgular, boşanma sonrasında boşanma arabuluculuğu ile boşanmadan doğan hakların alınabileceğine inanma ile ilgili bulgular ve yorumlar alt başlıkları altında sunulmuştur.

3.4.1. Boşanma Sonrasında Duygu ve Psikolojik Durum İle İlgili Bulgular

Araştırmada, boşanma sonrasında duygusal sıkıntı olgusu incelendiğinde görüşme formunda bu hususu tespit için aşağıdaki sorular sorulmuştur.

“Kilomun kalıcı olarak değiştiğini fark etmiştim.”, “Cinsel duygularımın azaldığını hissetmiştim”

Soru Numarası	Tablo: 17 Boşanma Sonrasında Duygu ve Psikolojik Durum	Kesinlikle Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
13	Kilomun kalıcı olarak değiştiğini fark etmiştim.	37 19K 18E	10 5K 5E	13 6K 7E	11 5K 6E	24 16K 8E
14	Cinsel duygularımın azaldığını hissetmiştim.	42 13K 29E	7 3K 4E	8 5K 3E	15 9K 6E	24 22K 2E

Boşanma sonrasında, **“Kilomun kalıcı olarak değiştiğini fark etmişim.” (13.soru)** sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 37’si (% 38,1) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 58’inin (% 59,8) **olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 10, kararsızım: 13, kısmen katılıyorum: 11, tamamen katılıyorum: 24 (% 24,7) ve 2 katılımcının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 19’u (% 35,8) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 31’inin (% 60,4) **olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 5, kararsızım: 6, kısmen katılıyorum: 5, tamamen katılıyorum: 16 (% 30,2) ve 2 kadının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten 18’i (% 40,9) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 26’sının (% 59,1) **olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 5, kararsızım: 7, kısmen katılıyorum: 6, tamamen katılıyorum: 8 (% 18,2)) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sonrasında, **“Cinsel duygularımın azaldığını hissetmişim” (14.soru)** sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 42’si (% 43,3) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 54’ünün (% 55,7) **olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 7, kararsızım: 8, kısmen katılıyorum: 15, tamamen katılıyorum: 24 (% 24,7) ve 1 katılımcının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 13’ü (% 24,5) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 39’unun (% 73,6) **olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 3, kararsızım: 5, kısmen katılıyorum: 9, tamamen katılıyorum: 22 (% 41,5) ve 1 kadının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten 29’unun (% 65,9) **olumlu anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 15’inin (% 33,1) **olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 4, kararsızım: 3, kısmen katılıyorum: 6, tamamen katılıyorum: 2 (% 4,5)) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sonrasında, kadın ve erkeklerin duygu durumu ve psikolojik durumlarını ortaya çıkarma amaçlı sorulan 2 (iki) soruya verilen cevapların yüzde olarak puanları değişik oranlarda **olumsuz anlamda yüksek olup** (en düşük: % 55.7, en yüksek: % 59.8, ortalama: % 57.75) nitel ifadelerle birlikte değerlendirildiğinde, kadın ve erkeklerin boşanma sonrasını duygusal ve psikolojik anlamda sıkıntılı bir dönem olarak değerlendirdikleri düşünülebilir.

3.4.2. Boşanma Sonrasında Kızgınlık Duygusu İle İlgili Bulgular ve Yorum

Araştırmada, boşanma sonrasında kızgınlık duygusu incelendiğinde görüşme formunda bu hususu tespit için aşağıdaki soru sorulmuştur.

Soru Numarası	Tablo: 18 Boşanma Sonrasında Kızgınlık Duygusu	Kesinlikle Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
4	Eski eşimi görmek ve konuşmak zorunda kaldığım zamanlar benim için zor anlardı.	20 9K 11E	11 6K 5E	8 3K 5E	12 7K 5E	44 26K 18E

Boşanma sonrasında, “**Eski eşimi görmek ve konuşmak zorunda kaldığım zamanlar benim için zor anlardı**” (4.soru) sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 20’i (% 20,6) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 75’inin (% 77,3) **olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 11, kararsızım: 8, kısmen katılıyorum: 12, tamamen katılıyorum: 44 (% 45,4) ve 2 katılımcının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 9’u (% 17) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 42’sinin (% 79,2) **olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 6,

kararsızım: 3, kısmen katılıyorum: 7, tamamen katılıyorum: 26 (% 49,1) ve 2 kadının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten 11'i (% 25) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 33'ünün (% 75) olumsuz anlamda (kısmen katılmıyorum: 5, kararsızım: 5, kısmen katılıyorum: 5, tamamen katılıyorum: 18 (% 40,9)) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Nitel ifadelerle birlikte değerlendirildiğinde, kadın ve erkeklerin boşanma sonrası kızgınlık duygusu anlamında sıkıntılı bir dönem olarak değerlendirdikleri düşünülebilir.

Cüceloğlu (1999), Savaşçı adlı eserinde “bitmemiş işler, bizim şimdi ve şu anı algılamamıza ve yaşamımıza sürekli engel teşkil eder” (s. 310) ifadesini kullanmaktadır. Boşanma arabuluculuğu sistemini kullanarak; arabuluculuk oturumlarında birbiri ile iletişim kurmayı başararak, verilen kararda söz sahibi olarak ve el sıkışarak ayrılabilen çiftlerde, duygusal boşanmanın da sağlanabileceği, dolayısıyla aralarında bitmemiş işlerin sayısının azalabileceği ve boşanma sonrası çatışma alanlarının da azaltılabileceği değerlendirilmektedir.

3.4.3. Boşanma Sonrasında Destek İhtiyacı ile ilgili Bulgular ve Yorum

Araştırmada, boşanma sonrasında destek ihtiyacı olgusu incelendiğinde görüşme formunda bu hususu tespit için aşağıdaki sorular sorulmuştur.

“Ayrılmış biri olarak çevremdeki insanlarla yeni arkadaşlıklar kurma yönünde sıkıntılarım oluyordu.”, “Eski eşimin arkadaşları ile iletişim kurarken kendimi rahatsız hissediyordum.”, “Yakın çevrem boşanmaya alışma sürecinde desteğini hissettim”

Soru Numarası	Tablo: 19 Boşanma Sonrasında Destek İhtiyacı	Kesinlikle Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
5	Ayrılmış biri olarak çevremdeki insanlarla yeni arkadaşlıklar kurma yönünde sıkıntılarım oluyordu.	41 21K 20E	8 2K 6E	4 1K 3E	20 10K 10E	22 17K 5E
7	Eski eşimin arkadaşları ile iletişim kurarken kendimi rahatsız hissediyordum.	41 22K 19E	4 2K 2E	8 4K 4E	16 7K 9E	24 15K 9E
15	Yakın çevremde boşanmaya alışma sürecinde desteğini hissettim.	19 14K 5E	13 6K 7E	6 2K 4E	16 6K 10E	40 24K 16E

Boşanma sonrasında, **“Ayrılmış biri olarak çevremdeki insanlarla yeni arkadaşlıklar kurma yönünde sıkıntılarım oluyordu.” (5.soru)** sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 41’i (% 42,3) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 54’ünün (% 55,6) olumsuz anlamda (kısmen katılmıyorum: 8, kararsızım: 4, kısmen katılıyorum: 20, tamamen katılıyorum: 22 (% 51,5) ve 2 katılımcının bu soruyu işaretlememişti) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 21’i (% 39,6) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 30’unun (% 56,6) olumsuz anlamda (kısmen katılmıyorum: 2, kararsızım: 1, kısmen katılıyorum: 10, tamamen katılıyorum: 17 (% 32,1) ve 2 kadının bu soruyu işaretlememişti) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekte 20’i (% 45,5) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 24’ünün (% 54,5) olumsuz anlamda (kısmen katılmıyorum: 6, kararsızım: 3, kısmen katılıyorum: 10, tamamen katılıyorum: 5 (% 11,4)) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sonrasında, “**Eski eşimin arkadaşları ile iletişim kurarken kendimi rahatsız hissediyordum.**” (7.soru) sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 41’i (% 42,3) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 52’sinin (% 53,6) **olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 4, kararsızım: 8, kısmen katılıyorum: 16, tamamen katılıyorum: 24 (% 24,7) ve 4 katılımcının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 22’si (% 41,5) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 28’inin (% 52,8) **olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 2, kararsızım: 4, kısmen katılıyorum: 7, tamamen katılıyorum: 15 (% 28,3) ve 3 kadının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten 19’u (% 43,2) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 24’ünün (% 54,5) **olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 2, kararsızım: 4, kısmen katılıyorum: 9, tamamen katılıyorum: 9 (% 20,5) ve 1 erkeğin bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sonrasında, “**Yakın çevremın boşanmaya alışma sürecinde desteğini hissettim**” (15.soru) sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 19’u (% 19,6) olumsuz anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 75’inin (% 77,3) **olumlu anlamda** (kısmen katılmıyorum: 13, kararsızım: 6, kısmen katılıyorum: 16, tamamen katılıyorum: 40 (% 41,2) ve 3 katılımcının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 14’ü (% 26,4) olumsuz anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 38’inin (% 71,7) **olumlu anlamda** (kısmen katılmıyorum: 6, kararsızım: 2, kısmen katılıyorum: 6, tamamen katılıyorum: 24 (% 45,3) ve 1 kadının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten 5’i (% 11,4) olumsuz anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 37’sinin (% 84,1) **olumlu anlamda** (kısmen katılmıyorum: 7, kararsızım: 4, kısmen katılıyorum: 10, tamamen katılıyorum: 16 (% 36,4) ve 2 erkeğin bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sonrasında, kadın ve erkeklerin **destek ihtiyaçlarını** ortaya çıkarma amaçlı sorulan 3 (üç) sorudan **birine olumlu** (77.3), ikisine verilen cevapların yüzde olarak puanları değişik oranlarda **olumsuz anlamda yüksek olup** (en düşük: % 53.6, en yüksek: % 55.6, ortalama: % 54.6) nitel ifadelerle birlikte değerlendirildiğinde, **kadın ve erkeklerin boşanma sonrasında destek ihtiyacı anlamında** (Aile desteği genelde olumlu) **sıkıntılı bir dönem olarak değerlendirdikleri düşünülebilir.**

3.4.4. Boşanma Sonrasında Boşanmaya Duygusal Hazırlık Durumu İle İlgili Bulgular ve Yorum

Araştırmada, boşanma sürecinde boşanmaya duygusal hazırlık olgusu incelendiğinde görüşme formunda bu hususu tespit için aşağıdaki sorular sorulmuştur.

Boşanma sonrasında, Eski eşimle tekrar bir duygusal ilişkiye girmeyi düşünüyordum.”, “Eski eşimle tekrar bir cinsel ilişkiye girmeyi düşünüyordum.”, “Eski eşimle çocuklarımın hatırına tekrar bir araya gelmeyi düşünüyordum”, “Neden ayrıldığımızı ve boşandığımızı anlamakta zorluk çekiyordum.”, “Boşanmamıza eski eşimin neden olduğunu düşünüyor ve onu suçluyorum” “Evlilik yaşantımın bitmesine, eski eşimle kıyaslandığında, kendi kusurlarımın daha çok katkısı olduğunu düşünüyorum.”, “Şimdi düşündüğümde iyi ki boşanmışım diyorum.”, “Şimdi düşündüğümde bir aile danışmanına başvursaydık evliliğimizin devamı için bir şans daha olabilirdi diyorum.”

Soru Numarası	Tablo: 20 Boşanma Sonrasında Boşanmaya Duygusal Hazırlık	Kesinlikle Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
10a	Eski eşimle <u>tekrar</u> bir duygusal ilişkiye girmeyi düşünüyordum.	81 44K 37E	2 1K 1E	3 1K 2E	2 1K 1E	7 4K 3E
10b	Eski eşimle <u>tekrar</u> bir cinsel ilişkiye girmeyi düşünüyordum.	84 45K 39E	--	4 1K 3E	2 1K 1E	4 3K 1E

10c	Eski eşimle çocuklarımın hatırına <u>tekrar</u> bir araya gelmeyi düşünüyordum.	67 40K 27E	1 -- 1E	10 4K 6E	6 3K 3E	11 4K 7E
12	Eski eşimle ilişkimin bitmesinden sonra kendimi yetersiz ve değersiz hissetmeye başlamıştım	54 30K 24E	4 1K 3E	11 5K 6E	8 1K 7E	18 14K 4E
17	Neden ayrıldığımızı ve boşandığımızı anlamakta zorluk çekiyordum.	44 26K 18E	11 5K 6E	6 3K 3E	12 5K 7E	22 12K 10E
19	Boşanmamıza eski eşimin neden olduğunu düşünüyor ve onu suçluyorum.	6 2K 4E	9 5K 4E	7 4K 3E	18 10K 8E	55 31K 24E
20	Evlilik yaşantımın bitmesine, eski eşimle kıyaslandığında, kendi kusurlarımın daha çok katkısı olduğunu düşünüyorum.	56 37K 19E	14 4K 10E	5 2K 3E	13 7K 6E	7 1K 6E
24	Şimdi düşündüğümde bir aile danışmanına başvursaydık evliliğimizin devamı için bir şans daha olabilirdi diyorum.	48 26K 22E	9 5K 4E	16 8K 8E	8 4K 4E	14 8K 6E
25	Şimdi düşündüğümde iyi ki boşanmışım diyorum.	12 5K 7E	4 1K 3E	9 2K 7E	12 4K 8E	59 40K 19E

Boşanma sonrasında, “Eski eşimle tekrar bir duygusal ilişkiye girmeyi düşünüyordum.” (10 (a).soru) sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 81’i (% 83,5) olumsuz anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 14’ünün (% 14,4) olumlu anlamda (kısmen katılmıyorum: 2, kararsızım: 3, kısmen katılıyorum: 2, tamamen katılıyorum: 7 (% 7,2) ve 2 katılımcının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 44’ü (% 83) olumsuz anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 7’sinin (% 13,2) olumlu anlamda (kısmen katılmıyorum: 1, kararsızım: 1, kısmen katılıyorum: 1, tamamen katılıyorum: 4 (% 7,5) ve 2 kadının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten 37’sinin (% 84,1) olumsuz anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 7’sinin (% 15,9) olumlu anlamda (kısmen katılmıyorum: 1, kararsızım: 2, kısmen katılıyorum: 1, tamamen katılıyorum: 3 (% 6,8)) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sonrasında, “Eski eşimle **tekrar** bir cinsel ilişkiye girmeyi **düşünüyordum.**” (10 (b).soru) sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 84’ü (% 86,6) olumsuz anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 8’inin (% 10,3) olumlu anlamda (kararsızım: 4, kısmen katılıyorum: 2, tamamen katılıyorum: 4 (% 4,1) ve 3 katılımcının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 45’i (% 84,9) olumsuz anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 5’inin (% 9,5) olumlu anlamda (kararsızım: 1, kısmen katılıyorum: 1, tamamen katılıyorum: 3 (% 5,7) ve 3 kadının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten 39’u (% 87,3) olumsuz anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 5’inin (% 11,4) olumlu anlamda (kararsızım: 3, kısmen katılıyorum: 1, tamamen katılıyorum: 1 (% 2,3)) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sonrasında, “Eski eşimle **çocuklarımla hatırıma tekrar bir araya gelmeyi düşünüyordum**” (10 (c).soru) sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 67’si (% 69,1) olumsuz anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 28’inin (% 28,8) olumlu anlamda (kısmen katılmıyorum: 1, kararsızım: 10, kısmen katılıyorum: 6, tamamen katılıyorum: 11 (% 11,3) ve 2 katılımcının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 40’ı (% 75,5) olumsuz anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 11’inin (% 18,9) olumlu anlamda (kararsızım: 4, kısmen katılıyorum: 3, tamamen katılıyorum: 4 (% 7,5) ve 2 kadının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten 27’si (% 61,4) olumsuz anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 17’si (% 38,6) olumlu anlamda (kısmen katılmıyorum: 1, kararsızım: 6, kısmen katılıyorum: 3, tamamen katılıyorum: 7 (% 15,9)) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sonrasında, “**Eski eşimle ilişkimin bitmesinden sonra kendimi yetersiz ve değersiz hissetmeye başlamıştım**” (12.soru) sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 54’ü (% 55,7) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 41’inin (% 42,2) olumsuz anlamda (kısmen katılmıyorum: 4, kararsızım: 11, kısmen katılıyorum: 8, tamamen katılıyorum: 18 (% 18,6) ve 2 katılımcının bu soruyu işaretlememiş) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 30’u (% 56,6) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 21’inin (% 39,6) olumsuz anlamda (kısmen katılmıyorum: 1, kararsızım: 5, kısmen katılıyorum: 1, tamamen katılıyorum: 14 (% 26,4) ve 2 kadının bu soruyu işaretlememiş) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten 24’ü (% 54,5) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 20’si (% 45,5) olumsuz anlamda (kısmen katılmıyorum: 3, kararsızım: 6, kısmen katılıyorum: 7, tamamen katılıyorum: 4 (% 9,1)) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sonrasında, “**Neden ayrıldığımızı ve boşandığımızı anlamakta zorluk çekiyordum.**” (17.soru) sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 44’ü (% 45,4) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 51’inin (% 52,5) olumsuz anlamda (kısmen katılmıyorum: 11, kararsızım: 6, kısmen katılıyorum: 12, tamamen katılıyorum: 22 (% 22,7) ve 2 katılımcının bu soruyu işaretlememiş) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 26’sı (% 49,1) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 25’inin (% 47,1) olumsuz anlamda (kısmen katılmıyorum: 5, kararsızım: 3, kısmen katılıyorum: 5, tamamen katılıyorum: 12 (% 22,6) ve 2 kadının bu soruyu işaretlememiş) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten 18’i (% 40,9) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 26’sının (% 59,1) olumsuz anlamda (kısmen

katılmıyorum: 6, kararsızım: 3, kısmen katılıyorum: 7, tamamen katılıyorum: 10 (% 22,7)) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sonrasında, “**Boşanmamıza eski eşimin neden olduğunu düşünüyor ve onu suçluyorum**” (19.soru) sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 6’sı (% 6,2) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **89’unun (% 91,7) olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 9, kararsızım: 7, kısmen katılıyorum: 18, tamamen katılıyorum: 55 (% 56,7) ve 2 katılımcının bu soruyu işaretlemmediği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 2’si (% 3,8) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **50’sinin (% 94,3) olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 5, kararsızım: 4, kısmen katılıyorum: 10, tamamen katılıyorum: 31 (% 58,5) ve 1 kadının bu soruyu işaretlemmediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten 4’ü (% 9,1) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **39’u (% 88,6) olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 4, kararsızım: 3, kısmen katılıyorum: 8, tamamen katılıyorum: 24 (% 54,5)) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sonrasında, “**Evlilik yaşantımın bitmesine, eski eşimle kıyaslandığında, kendi kusurlarımın daha çok katkısı olduğunu düşünüyorum.**” (20.soru) sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan **56’sı (% 57,7) olumlu anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **39’unun (% 40,2) olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 14, kararsızım: 5, kısmen katılıyorum: 13, tamamen katılıyorum: 7 (% 7,2) ve 2 katılımcının bu soruyu işaretlemmediği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 37’si (% 69,8) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 14’ünün (% 26,4) **olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 4, kararsızım: 2, kısmen katılıyorum: 7, tamamen katılıyorum: 1 (% 1,9) ve 1 kadının bu soruyu işaretlemmediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten 19'u (% 43,2) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 25'inin (% 56,8) olumsuz anlamda (kısmen katılmıyorum: 10, kararsızım: 3, kısmen katılıyorum: 6, tamamen katılıyorum: 6 (% 13,6)) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sonrasında, “**Şimdi düşündüğümde bir aile danışmanına başvursaydık evliliğimizin devamı için bir şans daha olabilirdi diyorum.**” (24.soru) sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 48'i (% 49,5) olumsuz anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 47'sinin (% 48,4) olumlu anlamda (kısmen katılmıyorum: 9, kararsızım: 16, kısmen katılıyorum: 8, tamamen katılıyorum: 14 (% 14,4) ve 2 katılımcının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 26'sı (% 49,1) olumsuz anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 25'inin (% 52,9) olumlu anlamda (kısmen katılmıyorum: 5, kararsızım: 8, kısmen katılıyorum: 4, tamamen katılıyorum: 8 (% 15,1) ve 2 kadının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten 22'si (% 50) olumsuz anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 22'sinin (% 50) olumlu anlamda (kısmen katılmıyorum: 4, kararsızım: 8, kısmen katılıyorum: 4, tamamen katılıyorum: 6 (% 13,6)) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sonrasında, “**Şimdi düşündüğümde iyi ki boşanmışım diyorum.**” (25.soru) sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 12'si (% 12,4) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 84'ünün (% 86,6) olumsuz anlamda (kısmen katılmıyorum: 4, kararsızım: 9, kısmen katılıyorum: 12, tamamen katılıyorum: 59 (% 60,8) ve 1 katılımcının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 5'i (% 9,4) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 47'sinin (% 88,7) olumsuz anlamda (kısmen katılmıyorum: 1,

kararsızım: 2, kısmen katılıyorum: 4, tamamen katılıyorum: 40 (% 75,5) ve 1 kadının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekte 7'si (% 15,9) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **37'si (% 84,1) olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 3, kararsızım: 7, kısmen katılıyorum: 8, tamamen katılıyorum: 19 (% 43,2)) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sonrasında, kadın ve erkeklerin **boşanmaya duygusal hazırlık durumunu** ortaya çıkarma amaçlı sorulan 9 (dokuz) sorudan **sekizine olumlu** (en düşük: % 45.4, en yüksek: % 86.6, ortalama: % 66.6), beşine verilen cevapların yüzde olarak puanları değişik oranlarda **olumsuz anlamda yüksek olup** (en düşük: % 40.2, en yüksek: % 91.7, ortalama: % 55.2) nitel ifadelerle birlikte değerlendirildiğinde, kadın ve erkeklerin boşanma sonrasını boşanmaya duygusal hazırlık anlamında (boşanma kararının doğru nedenlerle alınması yönünde yarıya yakınında kafa karışıklığının olması anlamında olumsuz, ancak evliliğin daha fazla devam edemeyeceğine dair genel kanı açısından daha olumlu) sıkıntılı bir dönem olarak değerlendirdikleri düşünülebilir. Ayrıca boşanmaya eski eşin neden olduğunu düşünen ve onu suçlayanların oranının % 91, 7 olması da üzerinde düşünülmesi gereken bir sonuçtur. Aile danışmanı ile evlilik sürecinde veya aile danışmanlığı vasfı olan boşanma arabulucuları ile boşanma sürecinde bir aile danışmanına yönlendirilerek (Boğaz köprüsünden önceki son çıkış!) bu evliliklerden bazılarının kurtarılabilceği de düşünülebilir.

3.4.5. Boşanma Sonrasında Boşanmaya Uyum Durumu ile ilgili Bulgular ve Yorum

Araştırmada, boşanma sonrasında boşanmaya uyum olgusu incelendiğinde görüşme formunda bu hususu tespit için aşağıdaki sorular sorulmuştur.

“İş yerimde veya yakın çevremde ayrılmış olduğumun duyulması ve bilinmesinden rahatsızlık duyuyordum.”, “Ayrılmış veya boşanmış birisi olarak kendimi toplumdan soyutlanmış birisi olarak görüyordum.”, “İnsanlara güvenmediğim için bana kur yapsalar bile kendimi çekiyordum.”, “İnsanlarla birlikte olmak istiyordum ancak onlarla

duygusal bağlar kurmaktan uzak duruyordum”, “Boşanmanın zor bir deneyim olmakla birlikte insanı olgunlaştırıcı ve güçlendirici bir deneyim olduğunu da düşünüyorum”, “Sorunlarımdan kaçmak yerine onlarla yüzleşiyor ve mücadele ediyorum.”, “Şu andaki yaşam stilimden ve davranışlarımdan memnunum.”, “Şu andaki duygu ve ruh halimin iyi olduğunu düşünüyorum”

Soru Numarası	Tablo: 21 Boşanma Sonrasında Boşanmaya Uyum Durumu	Kesinlikle Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
6	İş yerimde veya yakın çevremde ayrılmış olduğumun duyulması ve bilinmesinden rahatsızlık duyuyordum.	26 11K 15E	9 3K 6E	4 2K 2E	22 12K 10E	35 24K 11E
9	Ayrılmış veya boşanmış birisi olarak kendimi toplumdan soyutlanmış birisi olarak görüyordum.	47 23K 24E	9 6K 3E	8 1K 7E	15 11K 4E	16 10K 6E
11	İnsanlara güvenmediğim için bana kur yapsalar bile kendimi çekiyordum.	22 11K 11E	17 6K 11E	8 4K 4E	18 6K 12E	31 25K 6E
16	İnsanlarla birlikte olmak istiyordum ancak onlarla duygusal bağlar kurmaktan uzak duruyordum.	22 9K 13E	8 4K 4E	15 7K 8E	20 10K 10E	30 21K 9E
18	Boşanmanın zor bir deneyim olmakla birlikte insanı olgunlaştırıcı ve güçlendirici bir deneyim olduğunu da düşünüyorum.	9 5K 4E	8 1K 7E	4 -- 4E	21 11K 10E	53 34K 19E
21	Sorunlarımdan kaçmak yerine onlarla yüzleşiyor ve mücadele ediyorum.	8 2K 6E	6 2K 4E	11 5K 6E	23 14K 9E	47 28K 19E
22	Şu andaki yaşam stilimden ve davranışlarımdan memnunum.	8 4K 4E	2 -- 2E	6 2K 4E	24 11K 13E	56 35K 21E
23	Şu andaki duygu ve ruh halimin iyi olduğunu düşünüyorum.	13 7K 6E	3 3K --	8 3K 5E	17 8K 9E	54 30K 24E

Boşanma sonrasında, “İş yerimde veya yakın çevremde ayrılmış olduğumun duyulması ve bilinmesinden rahatsızlık duyuyordum.” (6.soru) sorusuna

araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 26'sı (% 26,8) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **60'ının (% 72,2) olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 9, kararsızım: 4, kısmen katılıyorum: 22, tamamen katılıyorum: 35 (% 36,1) ve 1 katılımcının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 11'i (% 20,8) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **41'inin (% 77,3) olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 3, kararsızım: 2, kısmen katılıyorum: 12, tamamen katılıyorum: 24 (% 45,3) ve 1 kadının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten 15'i (% 34,1) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **29'u (% 65,9) olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 6, kararsızım: 2, kısmen katılıyorum: 10, tamamen katılıyorum: 11 (% 25)) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sonrasında, **"Ayrılmış veya boşanmış birisi olarak kendimi toplumdan soyutlanmış birisi olarak görüyordum."** (9.soru) sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan **47'si (% 48,5) olumlu anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **48'inin (% 49,4) olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 9, kararsızım: 8, kısmen katılıyorum: 15, tamamen katılıyorum: 16 (% 16,5) ve 2 katılımcının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından **23'ü (% 43,4) olumlu anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **28'inin (% 52,8) olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 6, kararsızım: 1, kısmen katılıyorum: 11, tamamen katılıyorum: 10 (% 18,9) ve 2 kadının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten **24'ü (% 54,5) olumlu anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **20'si (% 45,5) olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 3, kararsızım: 7, kısmen katılıyorum: 4, tamamen katılıyorum: 6 (% 13,6)) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sonrasında, “**İnsanlara güvenmediğim için bana kur yapsalar bile kendimi çekiyordum.**” (11.soru) sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 22’si (% 22,7) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **74’ünün (% 76,3) olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 17, kararsızım: 8, kısmen katılıyorum: 18, tamamen katılıyorum: 31 (% 32) ve 1 katılımcının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 11’i (% 20,8) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **41’inin (% 77,3) olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 6, kararsızım: 4, kısmen katılıyorum: 6, tamamen katılıyorum: 25 (% 47,2) ve 1 kadının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten 11’i (% 25) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **33’ü (% 75) olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 11, kararsızım: 4, kısmen katılıyorum: 12, tamamen katılıyorum: 6 (% 13,6)) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sonrasında, “**İnsanlarla birlikte olmak istiyordum ancak onlarla duygusal bağlar kurmaktan uzak duruyordum**” (16.soru) sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 22’si (% 22,7) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **73’ünün (% 75,2) olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 8, kararsızım: 15, kısmen katılıyorum: 20, tamamen katılıyorum: 30 (% 30,9) ve 2 katılımcının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 9’u (% 17) **olumlu anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **42’sinin (% 79,2) olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 4, kararsızım: 7, kısmen katılıyorum: 10, tamamen katılıyorum: 21 (% 39,6) ve 2 kadının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten 13’ü (% 29,5) **olumlu anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **31’inin (% 70,5) olumsuz anlamda** (kısmen

katılmıyorum: 4, kararsızım: 8, kısmen katılıyorum: 10, tamamen katılıyorum: 9 (% 20,5)) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sonrasında, **“Boşanmanın zor bir deneyim olmakla birlikte insanı olgunlaştırıcı ve güçlendirici bir deneyim olduğunu da düşünüyorum” (18.soru)** sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 9’u (% 9,3) **olumsuz anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **86’sının (% 88,6) olumlu anlamda** (kısmen katılmıyorum: 8, kararsızım: 4, kısmen katılıyorum: 21, **tamamen katılıyorum: 53 (% 54,6)** ve 2 katılımcının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 5’i (% 9,4) **olumsuz anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **46’sının (% 86,8) olumlu anlamda** (kısmen katılmıyorum: 1, kısmen katılıyorum: 11, tamamen katılıyorum: 34 (% 64,2) ve 2 kadının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten 4’ü (% 9,1) **olumsuz anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **40’ının (% 90,9) olumlu anlamda** (kısmen katılmıyorum: 7, kararsızım: 4, kısmen katılıyorum: 10, tamamen katılıyorum: 19 (% 43,2)) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sonrasında, **“Sorunlarımdan kaçmak yerine onlarla yüzleşiyor ve mücadele ediyorum.” (21.soru)** sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 8’i (% 8,2) **olumsuz anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **87’sinin (% 89,7) olumlu anlamda** (kısmen katılmıyorum: 6, kararsızım: 11, kısmen katılıyorum: 23, tamamen katılıyorum: 47 (% 48,5) ve 2 katılımcının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 2’i (% 3,8) **olumsuz anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **49’unun (% 92,4) olumlu anlamda** (kısmen katılmıyorum: 2, kararsızım: 5, kısmen katılıyorum: 14, tamamen katılıyorum: 28 (% 52,8) ve 2 kadının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten 6'sı (% 13,6) **olumsuz anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **38'inin (% 86,4) olumlu anlamda** (kısmen katılmıyorum: 4, kararsızım: 6, kısmen katılıyorum: 9, tamamen katılıyorum: 19 (% 43,2)) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sonrasında, “**Şu andaki yaşam stilimden ve davranışlarımdan memnunum.**” (22.soru) sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 8'i (% 8,2) **olumsuz anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **88'inin (% 90,8) olumlu anlamda** (kısmen katılmıyorum: 2, kararsızım: 6, kısmen katılıyorum: 24, tamamen katılıyorum: 56 (% 57,7) ve 1 katılımcının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 4'ü (% 7,5) **olumsuz anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **48'inin (% 90,6) olumlu anlamda** (kararsızım: 2, kısmen katılıyorum: 11, tamamen katılıyorum: 35 (% 66) ve 1 kadının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten 4'ü (% 9) **olumsuz anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **40'ı (% 90,9) olumlu anlamda** (kısmen katılmıyorum: 2, kararsızım: 4, kısmen katılıyorum: 13, tamamen katılıyorum: 21 (% 47,7)) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sonrasında, “**Şu andaki duygu ve ruh halimin iyi olduğunu düşünüyorum**” (23.soru) sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 13'ü (% 13,4) **olumsuz anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **82'sinin (% 84,5) olumlu anlamda** (kısmen katılmıyorum: 3, kararsızım: 8, kısmen katılıyorum: 17, tamamen katılıyorum: 54 (% 55,7) ve 2 katılımcının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 7'si (% 13,2) **olumsuz anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **44'ünün (% 83) olumlu anlamda** (kısmen katılmıyorum: 3, kararsızım: 3, kısmen katılıyorum: 8, tamamen katılıyorum: 30 (% 56,6)) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten 6'sı (% 11,4) **olumsuz anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **38'inin (% 86,4) olumlu anlamda** (kararsızım: 5, kısmen katılıyorum: 9, tamamen katılıyorum: 24 (% 54,5)) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sonrasında, kadın ve erkeklerin **boşanmaya uyum durumunu** ortaya çıkarma amaçlı sorulan 8 (sekiz) sorudan **beşine** değişik oranlarda **olumlu** (en düşük: % 48.5, en yüksek: % 90.8, ortalama: % 80.4), dördüne verilen cevapların yüzde olarak puanları değişik oranlarda **olumsuz anlamda yüksek olup** (en düşük: % 49.4, en yüksek: % 76.3, ortalama: % 68.3) nitel ifadelerle birlikte değerlendirildiğinde, kadın ve erkeklerin boşanma sonrasını boşanmaya uyum anlamında (boşanmış olmalarının duyulması, toplumda boşanma olgusuna ve boşanmış bireylere yapılan atıf, insanlara güvenme ve yeni ilişkiler kurma bağlamında olumsuz, ancak belki de katılımcıların yarısından fazlasının boşanma deneyimini beş yıl veya daha önceki bir tarihte yaşamış olmasından dolayı yas sürecini zor da olsa atlattmış ve boşanma olgusunu bir şekilde kabullenmiş ve bu ruh halinde araştırma sorularını cevaplandığı düşünüldüğünde daha olumlu) sıkıntılı bir dönem olarak değerlendirdikleri düşünülebilir.

3.4.6. Boşanma Sonrasında Boşanma Gereklerine Uyum Durumu İle İlgili Bulgular ve Yorum

Araştırmada, boşanma sonrasında boşanma gereklerine uyum olgusu incelendiğinde görüşme formunda bu hususu tespit için aşağıdaki soru sorulmuştur.

Boşanma sonrasında, “Eski eşimden maddi destek almak beni rahatsız ediyordu”, “Eski eşime maddi destek vermek beni rahatsız ediyordu”

Soru Numarası	Tablo: 22 Boşanma Sonrasında Boşanma Gereklerine Uyum Durumu	Kesinlikle Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
8a	Eski eşimden maddi destek almak beni rahatsız ediyordu.	27K	4K	6K	5K	8K
8b	Eski eşime maddi destek vermek beni rahatsız ediyordu.	18E	4E	5E	12E	4E

Boşanma sonrasında, “**Eski eşimden maddi destek almak beni rahatsız ediyordu**” (8.soru) sorusuna araştırmaya katılan 53 kadından 27’si (% 50,9) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 23’ünün (% 43,4) **olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 4, kararsızım: 6, kısmen katılıyorum: 5, tamamen katılıyorum: 8 (% 15,1) ve 3 kadının bu soruyu işaretlemmediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sonrasında, “**Eski eşime maddi destek vermek beni rahatsız ediyordu**” (8.soru) sorusuna araştırmaya katılan 44 erkekten 18’i (% 40,9) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 25’i (% 56,8) **olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 4, kararsızım: 5, kısmen katılıyorum: 12, tamamen katılıyorum: 4 (% 9,1) ve 1 erkeğin bu soruyu işaretlemmediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sonrasında, kadın ve erkeklerin **boşanma gereklerine uyumunu** ortaya çıkarma amaçlı sorulan soruya (% 45,9)’u **olumlu**, (% 50,1) **olumsuz** anlamda **yüksek olup nitel ifadelerle birlikte değerlendirildiğinde, kadın ve erkeklerin boşanma gereklerine uyum anlamında sıkıntılı bir dönem olarak değerlendirdikleri düşünülebilir.**

3.4.7. Boşanma Sonrasında Boşanmadan Doğan Haklar Konusunda Memnuniyet İle İlgili Bulgular ve Yorum

Araştırmada, boşanma sonrasında boşanma arabuluculuğu ile boşanmadan doğan hakların alınabileceğine inanma durumu incelendiğinde görüşme formunda bu hususu tespit için aşağıdaki sorular sorulmuştur.

“Şimdi düşündüğümde kendim ve çocuklarım için boşanmadan doğan haklarımı tamamen aldığımı düşünüyorum.”, “Şimdi düşündüğümde boşanma arabuluculuğu sistemini kullanarak kendim ve çocuklarım için boşanmadan doğan haklarımı hakkaniyet çerçevesinde alabilirdim diyorum.”

Soru Numarası	Tablo: 23 Boşanma Sonrasında Boşanmadan Doğan Haklar Konusunda Memnuniyet	Kesinlikle Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
26	Şimdi düşündüğümde kendim ve çocuklarım için boşanmadan doğan haklarımı tamamen aldığımı düşünüyorum.	43 29K 14E	14 8K 6E	13 4K 9E	11 4K 7E	13 6K 7E
27	Şimdi düşündüğümde boşanma arabuluculuğu sistemini kullanarak kendim ve çocuklarım için boşanmadan doğan haklarımı hakkaniyet çerçevesinde alabilirdim diyorum.	17 9K 8E	5 2K 3E	32 15K 17E	11 6K 5E	29 19K 10E

Boşanma sonrasında, **“Şimdi düşündüğümde kendim ve çocuklarım için boşanmadan doğan haklarımı tamamen aldığımı düşünüyorum.”** (26.soru) sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan **43’ü (% 44,3) olumsuz anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **51’inin (% 52,6) olumlu anlamda** (kısmen katılmıyorum: 14, kararsızım: 13, kısmen katılıyorum: 11, **tamamen katılıyorum: 13 (% 13,4)** ve 3 katılımcının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından **29'u (% 54,7) olumsuz anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **22'sinin (% 41,5) olumlu anlamda** (kısmen katılmıyorum: 8, kararsızım: 4, kısmen katılıyorum: 4, tamamen katılıyorum: 6 (% 11,3) ve 2 kadının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten **14'ü (% 31,8) olumsuz anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 29'unun (% 65,9) olumlu anlamda (kısmen katılmıyorum: 6, kararsızım: 9, kısmen katılıyorum: 7, tamamen katılıyorum: 7 (% 15,9) ve 1 erkeğin bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Nitel ifadelerle birlikte değerlendirildiğinde, kadın ve erkeklerin boşanma sonrasında boşanmadan doğan haklarını istedikleri şekilde alamadıklarını düşündükleri değerlendirilebilir.

3.4.8. Boşanma Sonrasında Boşanma Arabuluculuğu ile Boşanmadan Doğan Hakların Alınabileceğine İnanma İle İlgili Bulgular ve Yorum

Araştırmada, boşanma sonrasında boşanma arabuluculuğu ile boşanmadan doğan hakların alınabileceğine inanma durumu incelendiğinde görüşme formunda bu hususu tespit için aşağıdaki soru sorulmuştur.

Soru Numarası	Tablo: 24 Boşanma Arabuluculuğu ile Boşanmadan Doğan Hakların Alınabileceğine İnanma	Kesinlikle Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
27	Şimdi düşündüğümde boşanma arabuluculuğu sistemini kullanarak kendim ve çocuklarım için boşanmadan doğan haklarımı hakkaniyet çerçevesinde alabilirdim diyorum.	43 29K 14E	14 8K 6E	13 4K 9E	11 4K 7E	13 6K 7E

Boşanma sonrasında, “**Şimdi düşündüğümde boşanma arabuluculuğu sistemini kullanarak kendim ve çocuklarım için boşanmadan doğan haklarımı hakkaniyet çerçevesinde alabilirdim diyorum.**” (27.soru) sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 17’si (% 17,5) olumsuz anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 77’sinin (% 79,4) olumlu anlamda (kısmen katılmıyorum: 5, kararsızım: 32, kısmen katılıyorum: 11, tamamen katılıyorum: 29 (% 29,9) ve 3 katılımcının bu soruyu işaretlememiştiği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 9’u (% 17) olumsuz anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 42’sinin (% 79,2) olumlu anlamda (kısmen katılmıyorum: 2, kararsızım: 15, kısmen katılıyorum: 6, tamamen katılıyorum: 19 (% 35,8) ve 2 kadının bu soruyu işaretlememiştiği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten 8’i (% 18,2) olumsuz anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 35’i (% 79,5) olumlu anlamda (kısmen katılmıyorum: 3, kararsızım: 17, kısmen katılıyorum: 5, tamamen katılıyorum: 10 (% 22,7) ve 1 erkeğin bu soruyu işaretlememiştiği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Nitel ifadelerle birlikte değerlendirildiğinde, kadın ve erkeklerin boşanma sonrasında boşanmadan doğan haklarını boşanma arabuluculuğu sistemi ile alabileceklerini düşündükleri değerlendirilebilir. Nitel ifadelerden Boşanma Arabuluculuğu sisteminin her fırsattan ve araçtan istifade edilerek doğru şekilde anlatılmasının, daha fazla kullanılarak, sonucunda anlaşmalı boşanmaların artarak hem boşanan bireylerin ve çocuklarının boşanma sürecinden olumsuz etkilenmelerinin azaltılması hem de mahkemelerin iş yükünün azaltılarak çekişmeli boşanma yaşayan bireylere daha kaliteli bir hizmet sunmalarına olanak sağlanabileceği değerlendirilebilir.

3.5. MAHKEME SÜRECİNDE ELDE EDİLEN BULGULAR

Bu bölümde mahkeme sürecinde elde edilen bulgular ve yorum; boşanma ve mahkeme sürecinde boşanmaya hazırlık ile ilgili bulgular, boşanma ve mahkeme sürecinde anlaşmalı boşanma memnuniyet durumu ile ilgili bulgular, aile mahkemelerinin çalışmalarını değerlendirme ile ilgili bulgular, mahkeme sürecinde verilen kararlardan memnuniyet durumu ile ilgili bulgular, çocukların velayeti ve kişisel görüşme kararlarının memnuniyet durumu ile ilgili bulgular, boşanma arabuluculuğu sistemine katılımcıların bakış açısı ile ilgili bulgular ve yorum alt başlıkları altında sunulmuştur.

3.5.1. Boşanma ve Mahkeme Sürecinde Boşanmaya Hazırlık İle İlgili Bulgular ve Yorum

Araştırmada, boşanma ve mahkeme sürecinde boşanmaya hazırlık olgusu incelendiğinde görüşme formunda bu hususu tespit için aşağıdaki sorular sorulmuştur.

“Evliliğimizi kurtarmak için elimden geleni yaptığıma inanıyorum”, “Eski eşimin evliliğimizi kurtarmak için elinden geleni yaptığına inanıyorum.”, “Mutsuzluğumuzun sebebi, gerçekten evliliğimizde iki birey olarak anlaşılamamamızdı.”, “Boşandıktan sonra ortaya çıkabilecek sorunları düşünmüştüm ve ben bu muhtemel sorunlarla baş edebilirim demiştim.”, “Boşanma kararının çocukları nasıl etkileyebileceği konusunu düşünmüştüm.”

Soru Numarası	Tablo: 25 Boşanma ve Mahkeme Sürecinde Boşanmaya Hazırlık	Kesinlikle Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1	Evliliğimizi kurtarmak için elimden geleni yaptığıma inanıyorum.	12 4K 8E	5 3K 2E	6 3K 3E	15 4K 11E	59 39K 20E
2	Eski eşimin evliliğimizi kurtarmak için elinden geleni	69 36K	5 2K	7 4K	8 5K	6 4K

	yaptığına inanıyorum.	33E	3E	3E	3E	2E
3	Mutsuzluğumuzun sebebi, gerçekten evliliğimizde iki birey olarak anlaşılamamamızdı.	22 11K 11E	9 7K 2E	6 1K 5E	16 8K 8E	41 24K 17E
4	Boşandıktan sonra ortaya çıkabilecek sorunları düşünmüştüm ve ben bu muhtemel sorunlarla baş edebilirim demiştim.	8 4K 4E	4 2K 2E	13 8K 5E	24 10K 14E	45 27 18E
5	Boşanma kararının çocukları nasıl etkileyebileceği konusunu düşünmüştüm.	6 4K 2E	8 4K 4E	12 3K 9E	16 6K 10E	42 28K 14E

Boşanma sürecinde, “**Evliliğimizi kurtarmak için elimden geleni yaptığıma inanıyorum**” (1.soru) sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 12’si (% 7,2) olumsuz anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **85’inin (% 87,6) değişik oranlarda olumlu anlamda** (kısmen katılmıyorum: 5, kararsızım: 6, kısmen katılıyorum: 15, tamamen katılıyorum: 59 (% 60,8)) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 4’ü (% 7,5) olumsuz anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **49’unun (% 92,5) değişik oranlarda olumlu anlamda** (kısmen katılmıyorum: 3, kararsızım: 3, kısmen katılıyorum: 4, **tamamen katılıyorum: 39 (% 73,6))** yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekte 8’i (% 18,2) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **36’sının (% 81,8) değişik oranlarda olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 2, kararsızım: 3, kısmen katılıyorum: 11, tamamen katılıyorum: 20 (% 45,5)) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sürecinde, “**Eski eşimin evliliğimizi kurtarmak için elinden geleni yaptığına inanıyorum.**” (2.soru) sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan **69’u (% 71,1) olumsuz anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 26’sının (% 26,8) **değişik oranlarda olumlu anlamda** (kısmen katılmıyorum: 5, kararsızım: 7, kısmen katılıyorum: 8, tamamen katılıyorum: 6 (% 6,2) ve 2 katılımcının bu soruyu

işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından **36'sı (% 67,9) olumsuz anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 15'inin (% 28,3) **değişik oranlarda olumlu anlamda** (kısmen katılmıyorum: 2, kararsızım: 4, kısmen katılıyorum: 5, tamamen katılıyorum: 4 (% 7,5) ve 2 kadının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten **33'ü (% 75) olumsuz anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 11'inin (% 25) **değişik oranlarda olumlu anlamda** (kısmen katılmıyorum: 3, kararsızım: 3, kısmen katılıyorum: 3, tamamen katılıyorum: 2 (% 4,5)) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sürecinde, **“Mutsuzluğumuzun sebebi, gerçekten evliliğimizde iki birey olarak anlaşılamamamızdı.” (3.soru)** sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 22'i olumsuz (% 22,7) (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 72'sinin (% 74,2) farklı düşüncede (kısmen katılmıyorum: 9, kararsızım: 6, kısmen katılıyorum: 16, tamamen katılıyorum: 41 (% 42,3) ve 3 katılımcının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 11'i (% 20,8) olumsuz (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 40'ının (% 75,4) farklı düşüncede (kısmen katılmıyorum: 7, kararsızım: 1, kısmen katılıyorum: 8, tamamen katılıyorum: 24 (% 45,3) ve 2 kadının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten 11'i (% 25) olumsuz (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 32'sinin (% 72,7) farklı düşüncede (kısmen katılmıyorum: 2, kararsızım: 5, kısmen katılıyorum: 8, tamamen katılıyorum: 17 (% 38,6) ve 1 erkeğin bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sürecinde, **“Boşandıktan sonra ortaya çıkabilecek sorunları düşünmüştüm ve ben bu muhtemel sorunlarla baş edebilirim demiştim.” (4.soru)**

sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 8'i (% 8,2) **olumsuz anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **86'sının (% 88,7) değişik oranlarda olumlu anlamda** (kısmen katılmıyorum: 4, kararsızım: 13, kısmen katılıyorum: 24, tamamen katılıyorum: 45 (% 46,4) ve 3 katılımcının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 4'ü (% 7,5) **olumsuz anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **47'sinin (% 88,7) değişik oranlarda olumlu anlamda** (kısmen katılmıyorum: 2, kararsızım: 8, kısmen katılıyorum: 10, tamamen katılıyorum: 27 (% 50,9) ve 1 kadının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten 4'ü (% 9,1) **olumsuz anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **39'unun (% 88,6) değişik oranlarda olumlu anlamda** (kısmen katılmıyorum: 2, kararsızım: 5, kısmen katılıyorum: 14, tamamen katılıyorum: 18 (% 39,6) ve 2 erkeğin bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sürecinde, **“Boşanma kararının çocukları nasıl etkileyebileceği konusunu düşünmüştüm.” (5.soru)** sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 6'sı (% 6,2) **olumsuz anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **78'inin (% 80,4) değişik oranlarda olumlu anlamda** (kısmen katılmıyorum: 8, kararsızım: 12, kısmen katılıyorum: 16, tamamen katılıyorum: 42 (% 43,3) ve 13 katılımcının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 4'ü (% 7,5) **olumsuz anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **41'inin (% 77,4) değişik oranlarda olumlu anlamda** (kısmen katılmıyorum: 4, kararsızım: 3, kısmen katılıyorum: 6, tamamen katılıyorum: 28 (% 52,8) ve 8 kadının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten 2'si (% 4,5) **olumsuz anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **37'sinin (% 84,1) değişik oranlarda olumlu anlamda** (kısmen katılmıyorum: 4, kararsızım: 9, kısmen katılıyorum: 10, tamamen katılıyorum: 14 (% 31,8) ve 5 erkeğin bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma ve mahkeme sürecinde, kadın ve erkeklerin duygu durumu ve boşanmaya hazırlık durumlarını ortaya çıkarma amaçlı sorulan 5 (beş) soruya verilen cevapların yüzde olarak puanları değişik oranlarda görece olumlu anlamda yüksek olup, kadın ve erkeklerin boşanma ve mahkeme sürecinde duygu durumu ve boşanmaya hazır olma anlamında görece olumlu bir dönem olarak değerlendirdikleri düşünülebilir. Ancak, nitel ifadelerle birlikte değerlendirildiğinde boşanma nedenlerinde ortak noktalar olduğu gibi çok farklı nedenler de olduğu ve boşanmaya karar verirken temel düşüncenin evliliği biran önce bitirmek olduğu, hatta bunun için boşanmadan doğan haklarının birçoğuna mal olsa bile beklenen anlamda olmayan anlaşmalı boşanma usullerini kullandıkları değerlendirilmektedir.

3.5.2. Boşanma ve Mahkeme Sürecinde Anlaşmalı Boşanma Memnuniyet Durumu İle İlgili Bulgular ve Yorum

Araştırmada, boşanma ve mahkeme sürecinde anlaşmalı boşanma memnuniyet olgusu incelendiğinde görüşme formunda bu hususu tespit için aşağıdaki sorular sorulmuştur.

Soru Numarası	Tablo: 26 Anlaşmalı Boşanma Memnuniyet Durumu	Kesinlikle Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
6	(Anlaşmalı olarak boşandınız ise; cevaplayınız) Ortak avukatımız her ikimizin de kendisi için istediği şeyleri sağlayarak boşanmanızı sağladı.	11 8K 3E	4 3K 1E	7 4K 3E	2 -- 2E	24 9K 15E
7	(Anlaşmalı olarak boşandınız ve avukat tutmadıysanız; cevaplayınız) Eski eşimle birlikte anlaşarak, her ikimizin de istediği şeyleri sağlayarak boşanma dilekçemizi verdik.	8 5K 3E	4 3K 1E	2 --	5 3K 2E	19 11K 8E

Boşanma sürecinde, “**(Anlaşmalı olarak boşandınız ise; cevaplayınız)** Ortak avukatımız her ikimizin de kendisi için istediği şeyleri sağlayarak boşanmanızı sağladı.” (6.soru) sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan **11’i (% 11,3)** olumsuz anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **37’sinin (% 38,2) değişik oranlarda olumlu anlamda** (kısmen katılmıyorum: 4, kararsızım: 7, kısmen katılıyorum: 2, tamamen katılıyorum: 24 (% 24,7) ve 49 katılımcının bu soruyu işaretlemmediği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından **8’i (% 15,1)** olumsuz anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **16’sının (% 30,2) değişik oranlarda olumlu anlamda** (kısmen katılmıyorum: 3, kararsızım: 4, tamamen katılıyorum: 9 (% 17) ve 29 kadının bu soruyu işaretlemmediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten **3’ü (% 6,8) olumsuz anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **21’inin (% 47,7) değişik oranlarda olumlu anlamda** (kısmen katılmıyorum: 1, kararsızım: 3, kısmen katılıyorum: 2, tamamen katılıyorum: 15 (% 34,1) ve 20 erkeğin bu soruyu işaretlemmediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sürecinde, “**(Anlaşmalı olarak boşandınız ve avukat tutmadıysanız; cevaplayınız)** Eski eşimle birlikte anlaşarak, her ikimizin de istediği şeyleri sağlayarak boşanma dilekçemizi verdik.” (7.soru) sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan **8’i (%8,2) olumsuz anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **30’ unun (% 31) değişik oranlarda olumlu anlamda** (kısmen katılmıyorum: 4, kararsızım: 2, kısmen katılıyorum: 5, tamamen katılıyorum: 19 (% 19,6) ve 59 katılımcının bu soruyu işaretlemmediği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından **5’i (% 9,4)** olumsuz anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **17’sinin (% 32,1) değişik oranlarda olumlu anlamda** (kısmen katılmıyorum: 3, kısmen katılıyorum: 3, tamamen katılıyorum: 11 (% 20,8) ve 31 kadının bu soruyu işaretlemmediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten 3'ü (% 6,8) olumsuz anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **13'ünün (% 29,6) değişik oranlarda olumlu anlamda** (kısmen katılmıyorum: 1, kararsızım: 2, kısmen katılıyorum: 2, tamamen katılıyorum: 8 (% 18,2) ve 28 erkeğin bu soruyu işaretlemmediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Mahkeme sürecinde, anlaşmalı boşanmalarda memnuniyet durumlarını ortaya çıkarma amaçlı sorulan 2 (iki) soruya verilen cevapların göreceli olduğu (tamamen katılıyorum: 19 (% 19,6) nitel ifadelerle birlikte değerlendirildiğinde, anlaşmalı olarak boşanan 56 kadın ve erkeğin evliliği biran önce bitirme düşüncesi ile ve anlaşmalı boşanmanın getirilerini (olumlu boyutunu) düşünmeden (bazen bilgisizlik bazen düşünmeden, kısa zamanda ve anlaşmalı boşanmaya zorlanarak) 56 kadın ve erkeğin ancak yarısına yakınının (24 katılımcı) anlaşmalı boşanma memnuniyetinin yüksek olduğu değerlendirilmektedir.

3.5.3. Aile Mahkemelerinin Çalışmalarını Değerlendirme ile İlgili Bulgular ve Yorum

Araştırmada, mahkeme sürecinde Aile mahkemelerinin çalışması ve kararlarından memnuniyet olgusu incelendiğinde görüşme formunda bu hususu tespit için aşağıdaki sorular sorulmuştur.

“Aile mahkemelerinin çalışmasını ve kararlarını yeterli buluyorum.”, “Aile mahkemesi hâkimlerinin tarafsızlığını ve kararlarını yeterli buluyorum.”, “(Eğer sizin davanız için uzmanlar bir rapor hazırlamışlarsa cevaplayınız) Aile mahkemesi uzmanlarının bilgi, beceri ve tarafsız olarak çalışmalarını yeterli buluyorum.”

Soru Numarası	Tablo: 27 Aile Mahkemelerinin Çalışmalarını Değerlendirme	Kesinlikle Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
9	Aile mahkemelerinin çalışmasını ve kararlarını yeterli buluyorum.	28 18K 10E	7 5K 2E	13 7K 6E	18 9K 9E	29 13K 16E
10	Aile mahkemesi hakimlerinin tarafsızlığını ve kararlarını yeterli buluyorum.	21 13K 8E	11 7K 4E	12 8K 4E	20 9K 11E	30 14K 16E
11	(Eğer sizin davanız için uzmanlar bir rapor hazırlamışlarsa cevaplayınız) Aile mahkemesi uzmanlarının bilgi, beceri ve tarafsız olarak çalışmalarını yeterli buluyorum.	7 3K 4E	4 1K 3E	4 2K 2E	5 3K 2E	8 5K 3E

Boşanma sürecinde, “**Aile mahkemelerinin çalışmasını ve kararlarını yeterli buluyorum.**” (9.soru) sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan **28’i (% 28,9) değişik oranlarda olumsuz anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 67’sinin (% 69) olumlu anlamda (kısmen katılmıyorum: 7, **kararsızım: 13**, kısmen katılıyorum: 18, **tamamen katılıyorum: 29 (% 29,9)** ve 2 katılımcının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından **18’i (% 34) değişik oranlarda olumsuz anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 34’ünün (% 64,1) olumlu anlamda (kısmen katılmıyorum: 5, **kararsızım: 7**, kısmen katılıyorum: 9, **tamamen katılıyorum: 13 (% 24,5)** ve 1 kadının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten **10’u (% 22,7) değişik oranlarda olumsuz anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 33’ü (% 75) olumlu anlamda (kısmen katılmıyorum: 2, **kararsızım: 6**, kısmen katılıyorum: 9, **tamamen katılıyorum: 16 (% 36,4)** ve 1 erkeğin bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sürecinde, “**Aile mahkemesi hâkimlerinin tarafsızlığını ve kararlarını yeterli buluyorum.**” (10.soru) sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan **21’i (% 21,6) değişik oranlarda olumsuz anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 73’ünün (% 75,3) olumlu anlamda (kısmen katılmıyorum: **11**, **kararsızım: 12**, kısmen katılıyorum: 20, tamamen katılıyorum: 30 (% 30,9) ve 3 katılımcının bu soruyu işaretlememiş) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından **13’ü (% 24,5) olumsuz anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 38’inin (% 71,7) değişik oranlarda olumlu anlamda (kısmen katılmıyorum: 7, **kararsızım: 8**, kısmen katılıyorum: 9, tamamen katılıyorum: 14 (% 26,4) ve 2 kadının bu soruyu işaretlememiş) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten **8’i (% 18,2) olumsuz anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 35’inin (% 79,5,4) değişik oranlarda olumlu anlamda (kısmen katılmıyorum: 4, **kararsızım: 4**, kısmen katılıyorum: 11, tamamen katılıyorum: 16 (% 36,4) ve 1 erkeğin bu soruyu işaretlememiş) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sürecinde, “**(Eğer sizin davanız için uzmanlar bir rapor hazırlamışlarsa cevaplayınız) Aile mahkemesi uzmanlarının bilgi, beceri ve tarafsız olarak çalışmalarını yeterli buluyorum.**” (11.soru) sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 7’si (% 7,2) değişik oranlarda olumsuz anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 21’inin (% 21,7) olumlu anlamda (kısmen katılmıyorum: 4, kararsızım: 4, kısmen katılıyorum: 5, tamamen katılıyorum: 8 (% 8,2) ve **69 katılımcının bu soruyu işaretlememiş**) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 3’ü (% 5,7) olumsuz anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 11’sinin (% 20,7) değişik oranlarda olumlu anlamda (kısmen katılmıyorum: 1, kararsızım: 2, kısmen katılıyorum: 3, tamamen katılıyorum: 5 (% 9,4) ve **39 kadının bu soruyu işaretlememiş**) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten 4'ü (% 9,1) olumsuz anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 10'u (% 22,7) değişik oranlarda olumlu anlamda (kısmen katılmıyorum: 3, kararsızım: 2, kısmen katılıyorum: 2, tamamen katılıyorum: 3 (% 6,8) ve 30 erkeğin bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Aile Mahkemelerinin işleyişi ve hem hâkim hem de mahkeme uzmanlarının çalışmasını ortaya çıkarma amaçlı sorulan 3 (üç) soruya verilen cevapların **genel anlamda olumlu gibi görünse de** gerek 97 katılımcıdan 56'sının (tam anlamıyla olmasa bile) anlaşmalı boşanma ile boşanmış olması, aile mahkemesi hâkimlerini genellikle bir kez ve protokolü uygun görüp boşanma kararını verirken görmeleri, dolayısı ile mahkeme uzmanlarından da faydalanma fırsatlarını kullanmamaları durumu göz önüne alındığında ve çekişmeli boşanmalar ile ilgili göreceli nitel ifadelerle birlikte değerlendirildiğinde bu husus hakkında sağlıklı bir değerlendirmenin bu araştırma sonunda yapılamayacağı değerlendirilmektedir. Ancak, tam anlamıyla uygulanmamış olsa dahi, anlaşmalı boşanmaların çekişmeli boşanmalara göre olumlu yönlerinin olumsuz yönlerinden daha fazla olduğu söylenilebilir.

3.5.4. Mahkeme Sürecinde Verilen Kararlardan Memnuniyet Durumu İle İlgili Bulgular ve Yorum

Araştırmada, mahkeme sürecinde verilen kararlardan memnuniyet durumu incelendiğinde görüşme formunda bu hususu tespit için aşağıdaki sorular sorulmuştur.

“Bugün düşündüğümde adil bir boşanma olduğuna inanıyorum.”, “Ortak edindiğimiz malların adil olarak bölüştürüldüğüne inanıyorum.”, “Mahkeme tarafından benim için verilen nafaka ücretini yeterli buluyorum.”, “Mahkeme tarafından eşim için verilen nafaka ücretini fazla buluyorum.”, “Mahkeme tarafından benim için verilen maddi tazminat miktarını yeterli buluyorum.”, “Mahkeme tarafından eski eşim için verilen maddi tazminat miktarını fazla buluyorum.”, “Mahkeme tarafından benim için verilen manevi tazminat miktarını yeterli buluyorum.”, “Mahkeme tarafından eski eşim için verilen manevi tazminat miktarını fazla buluyorum.”, “Mahkeme tarafından çocuğumuz/çocuklarımız için verilen nafaka ücretini yeterli buluyorum.”, “Mahkeme tarafından çocuğumuz/çocuklarımız için verilen nafaka ücretini fazla buluyorum.”,

“Mahkeme tarafından çocuk/çocuklarımız için verilen iştirak nafaka ücretini yeterli buluyorum.”, “Mahkeme tarafından çocuk/çocuklarımız için verilen iştirak nafaka ücretini fazla buluyorum.”, “Mahkeme sürecinden olumsuz olarak etkilendim”, “Mahkeme süreci sonunda verilen kararlardan memnunum.”, “Mahkeme süreci sonunda eski eşime eskisinden daha fazla kızgın ve kırgınım”.

Soru Numarası	Tablo: 28 Mahkeme Sürecinde Verilen Kararlardan Memnuniyet Durumu	Kesinlikle Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
8	Bugün düşündüğümde adil bir boşanma olduğuna inanıyorum.	34 21K 13E	6 5K 1E	12 8K 4E	12 4K 8E	26 10K 16E
12	Ortak edindiğimiz malların adil olarak bölüştürüldüğüne inanıyorum.	42 33K 9E	7 4K 3E	10 2K 8E	12 4K 8E	18 6K 12E
13a	(Eğer nafaka alıyorsanız cevaplayınız) Mahkeme tarafından benim için verilen nafaka ücretini yeterli buluyor um.	13K	2K	2K	--	2K
13b	Mahkeme tarafından eşim için verilen nafaka ücretini fazla buluyor um.	3E	2E	5E	1E	7E
14a	(Talep etti iseniz ve alıyorsanız cevaplayınız) Mahkeme tarafından benim için verilen maddi tazminat miktarını yeterli buluyorum.	10K	2K	--	--	--
14b	(mahkeme tarafından verildi ise cevaplayınız) Mahkeme tarafından eski eşim için verilen maddi tazminat miktarını fazla buluyorum.	2E	1E	3E	3E	8E
15a	(Talep etti iseniz ve alıyorsanız cevaplayınız) Mahkeme tarafından benim için verilen manevi tazminat miktarını yeterli buluyorum.	13K	1K	--	--	--
15b	(mahkeme tarafından verildi ise cevaplayınız)	2E	--	3E	4E	6E

	Mahkeme tarafından eski eşim için verilen manevi tazminat miktarını yeterli buluyorum.					
16a	(Çalışmıyorsanız cevaplayınız) Mahkeme tarafından çocuğumuz/çocuklarımız için verilen nafaka ücretini yeterli buluyorum.	6K	3K	--	--	--
16b	(Eski eşiniz çalışmıyorsanız cevaplayınız) Mahkeme tarafından çocuğumuz/çocuklarımız için verilen nafaka ücretini fazla buluyorum.	5E	1E	4E	2E	5E
17a	(Çalışıyorsanız cevaplayınız) Mahkeme tarafından çocuk/çocuklarımız için verilen iştirak nafaka ücretini yeterli buluyorum.	14K	4K	1	5	4
17b	(Eski eşiniz çalışıyorsa cevaplayınız) Mahkeme tarafından çocuk/çocuklarımız için verilen iştirak nafaka ücretini fazla buluyorum.	5E	4E	3E	3E	5E
18	(Eğer velayet size verilmedi ise cevaplayınız) Mahkeme tarafından çocuk/çocuklarımin velayeti bana verilmedi. Bu durum beni üzdü.	2E 1K	3E 1K	2E --	5E --	6E 1K
19	(Eğer velayet size verilmedi ise cevaplayınız) Mahkeme tarafından çocuk/çocuklarımin görüş hakkı istediğim şekilde düzenlenmedi. Bu durum beni üzdü.	3E 3K	4E 1K	2E 1K	3E 1K	6E 1K
20	Mahkeme sürecinden olumsuz olarak etkilendim.	22 15K 7E	6 4K 2E	10 2K 8E	13 10K 3E	35 17K 18E
21	Mahkeme süreci sonunda verilen kararlardan memnunum.	18 8K 10E	11 9K 2E	8 1K 7E	22 12K 10E	31 20K 11E
22	Mahkeme süreci sonunda eski eşime eskisinden daha fazla kızgın ve kırgınım.	20 14K 6E	13 7K 6E	6 4K 2E	14 6K 8E	34 18K 16E

Boşanma sürecinde, “**Bugün düşündüğümde adil bir boşanma olduğuna inanıyorum.**” (8.soru) sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan **34’ü (% 35,1) olumsuz anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **56’sının (% 57,7) değişik oranlarda olumlu anlamda (kısmen katılmıyorum: 6, kararsızım: 12, kısmen katılıyorum: 12, tamamen katılıyorum: 26 (% 26,8) ve 7 katılımcının bu soruyu işaretlemediği)** yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakacak olursak;

Araştırmaya katılan 53 kadından **21’i (% 39,6) olumsuz anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **27’si (% 51) değişik oranlarda olumlu anlamda (kısmen katılmıyorum: 5, kararsızım: 8, kısmen katılıyorum: 4, tamamen katılıyorum: 10 (% 22,7) ve 5 kadının bu soruyu işaretlemediği)** yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten **13’ü (% 29,5) olumsuz anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **29’unun (% 66) değişik oranlarda olumlu anlamda (kısmen katılmıyorum: 1, kararsızım: 4, kısmen katılıyorum: 8, tamamen katılıyorum: 16 (% 36,4) ve 2 erkeğin bu soruyu işaretlemediği)** yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sürecinde, “**Ortak edindiğimiz malların adil olarak bölüştürüldüğüne inanıyorum.**” (12.soru) sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan **42’si (% 43,3) olumsuz anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **47’sinin (% 48,5) değişik oranlarda olumlu anlamda (kısmen katılmıyorum: 7, kararsızım: 10, kısmen katılıyorum: 12, tamamen katılıyorum: 18 (% 18,6) ve 8 katılımcının bu soruyu işaretlemediği)** yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından **33’ü (% 62,3) olumsuz anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **16’sının (% 30,2) değişik oranlarda olumlu anlamda (kısmen katılmıyorum: 4, kararsızım: 2, kısmen katılıyorum: 4, tamamen katılıyorum: 6 (% 11,3) ve 4 kadının bu soruyu işaretlemediği)** yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten **9’i (% 20,5) olumsuz anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **31’i (% 70,4) değişik oranlarda olumlu anlamda (kısmen katılmıyorum: 3, kararsızım: 8, kısmen katılıyorum: 8, tamamen katılıyorum: 12 (% 27,3) ve 4 erkeğin bu soruyu işaretlemediği)** yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sürecinde, “(Eğer nafaka alıyorsanız cevaplayınız)

Mahkeme tarafından benim için verilen nafaka ücretini yeterli buluyorum.” (13.soru) sorusuna

Araştırmaya katılan 53 kadından 13’ü (% 24,5) **olumsuz anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 6’sının (% 11,3) değişik oranlarda olumlu anlamda (kısmen katılmıyorum: 2, kararsızım: 2, tamamen katılıyorum: 2 (% 3,8) ve **34 kadının bu soruyu işaretlemediği**) yanıt verdiği belirlenmiştir.

“(Eğer nafaka veriyorsanız cevaplayınız)

Mahkeme tarafından eşim için verilen nafaka ücretini fazla buluyorum.” (13.soru)

Araştırmaya katılan 44 erkekten 3’ü (% 6,8) olumsuz anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 15’i (% 34,1) değişik oranlarda olumlu anlamda (kısmen katılmıyorum: 2, kararsızım: 5, kısmen katılıyorum: 1, tamamen katılıyorum: 7 (% 15,9) ve **26 erkeğin bu soruyu işaretlemediği**) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sürecinde, (Talep etti iseniz ve alıyorsanız cevaplayınız)

Mahkeme tarafından benim için verilen maddi tazminat miktarını yeterli buluyorum.” (14.soru) sorusuna

Araştırmaya katılan 53 kadından 10’u (% 18,9) değişik oranlarda olumsuz anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 2’sinin (% 3,8) olumlu anlamda (kısmen katılmıyorum: 2 ve **41 kadının bu soruyu işaretlemediği**) yanıt verdiği belirlenmiştir.

(mahkeme tarafından verildi ise cevaplayınız)

Mahkeme tarafından eski eşim için verilen maddi tazminat miktarını fazla buluyorum.” (14.soru) Araştırmaya katılan 44 erkekten 2’i (% 4,5) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 15’i (% 34,1) değişik oranlarda olumsuz anlamda (kısmen katılmıyorum: 1, kararsızım: 3, kısmen katılıyorum: 3, tamamen

katılıyorum: 8 (% 18,2) ve **27 erkeğin bu soruyu işaretlemediği**) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sürecinde, **(Talep etti iseniz ve alıyorsanız cevaplayınız)**

Mahkeme tarafından benim için verilen manevi tazminat miktarını yeterli buluyorum.” (15.soru) sorusuna

Araştırmaya katılan 53 kadından **13’ü (% 24,5) değişik oranlarda olumsuz anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **2’sinin (% 3,8) olumlu anlamda** (kısmen katılmıyorum: 1, kısmen katılıyorum: 1 (% 1,9) ve **38 kadının bu soruyu işaretlemediği**) yanıt verdiği belirlenmiştir.

(mahkeme tarafından verildi ise cevaplayınız)

Mahkeme tarafından eski eşim için verilen manevi tazminat miktarını fazla buluyorum.” (15.soru) Araştırmaya katılan 44 erkekten 2’si (% 4,5) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **11’inin (% 25) değişik oranlarda olumsuz anlamda** (kararsızım: 3, kısmen katılıyorum: 4, tamamen katılıyorum: 6 (% 13,6) ve **31 erkeğin bu soruyu işaretlemediği**) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sürecinde, **(Çalışmıyorsanız cevaplayınız)**

Mahkeme tarafından çocuğumuz/çocuklarımız için verilen nafaka ücretini yeterli buluyorum.” (16.soru) sorusuna

Araştırmaya katılan 53 kadından **6’ı (% 11,3) değişik oranlarda olumsuz anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **3’ünün (% 5,7) olumlu anlamda** (kısmen katılıyorum: 3 (% 5,7) ve **44 kadının bu soruyu işaretlemediği**) yanıt verdiği belirlenmiştir.

“(Eski Eşiniz Çalışmıyorsa cevaplayınız)

Mahkeme tarafından çocuğumuz/çocuklarımız için verilen nafaka ücretini fazla buluyorum.” (16.soru) Araştırmaya katılan 44 erkekten 5’i (% 11,4) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 12’si (% 27,2) değişik oranlarda olumsuz anlamda (kısmen katılmıyorum: 1, kararsızım: 4, kısmen katılıyorum: 2, tamamen katılıyorum: 5 (% 11,4) ve **27 erkeğin bu soruyu işaretlemediği**) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sürecinde, **(Çalışıyorsanız cevaplayınız)**

Mahkeme tarafından çocuk/çocuklarımız için verilen iştirak nafaka ücretini yeterli buluyorum.” (17.soru) sorusuna

Araştırmaya katılan 53 kadından 14’ü (% 24,5) değişik oranlarda olumsuz anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 14’ünün (% 26,4) olumlu anlamda (kısmen katılmıyorum: 4, kararsızım: 1, kısmen katılıyorum: 5, tamamen katılıyorum: 4 (% 7,5) ve **25 kadının bu soruyu işaretlemediği**) yanıt verdiği belirlenmiştir.

“(Eski Eşiniz Çalışıyorsa cevaplayınız)

Mahkeme tarafından çocuk/çocuklarımız için verilen iştirak nafaka ücretini fazla buluyorum.” (17.soru) Araştırmaya katılan 44 erkekten 5’i (% 11,4) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **15’i (% 34,1) değişik oranlarda olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 4, kararsızım: 3, kısmen katılıyorum: 3, tamamen katılıyorum: 5 (% 11,4) ve **24 erkeğin bu soruyu işaretlemediği**) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sürecinde, **“(Eğer velayet size verilmedi ise cevaplayınız)**

Mahkeme tarafından çocuk/çocuklarımın velayeti bana verilmedi. Bu durum beni üzdü.” (18.soru) sorusuna

Araştırmaya katılan 53 kadından 1'i (% 1,9) (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 2'sinin (% 3,8) (kısmen katılmıyorum: 1, tamamen katılıyorum: 1 (% 1,9) ve **50 kadının bu soruyu işaretlemmediği**) yanıt verdiği belirlenmiştir.

“(Eğer çocuklarınızın velayeti size verilmedi ise cevaplayınız)

Mahkeme tarafından çocuk/çocuklarımla velayeti bana verilmedi. Bu durum beni üzdü.” (18.soru) Araştırmaya katılan 44 erkekte 2'si (% 4,5) (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **16'sı (% 36,4) değişik oranlarda olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 3, kararsızım: 2, kısmen katılıyorum: 5, tamamen katılıyorum: 6 (% 13,6) ve **26 erkeğin bu soruyu işaretlemmediği**) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sürecinde, **“(Eğer velayet size verilmedi ise cevaplayınız)**

Mahkeme tarafından çocuk/çocuklarımla görüş hakkı istediğim şekilde düzenlenmedi. Bu durum beni üzdü.” (19.soru) sorusuna

Araştırmaya katılan 53 kadından 3'ü (% 5,7) (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 4'ünün (% 7,6) (kısmen katılmıyorum: 1, kararsızım: 1, kısmen katılıyorum: 1, tamamen katılıyorum: 1 (% 1,9) ve **46 kadının bu soruyu işaretlemmediği**) yanıt verdiği belirlenmiştir.

“(Eğer çocuklarınızın velayeti size verilmedi ise cevaplayınız)

Mahkeme tarafından çocuk/çocuklarımla görüş hakkı istediğim şekilde düzenlenmedi. Bu durum beni üzdü” (19.soru) Araştırmaya katılan 44 erkekte 3'ü (% 6,8) (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **15'i (% 34,1) değişik oranlarda olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 4, kararsızım: 2, kısmen katılıyorum: 3, tamamen katılıyorum: 6 (% 13,6) ve **26 erkeğin bu soruyu işaretlemmediği**) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sürecinde, “**Mahkeme sürecinden olumsuz olarak etkilendim**” (20.soru) sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 22’si (% 22,7) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **64’ünün (% 66) değişik oranlarda olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 6, kararsızım: 10, kısmen katılıyorum: 13, tamamen katılıyorum: 35 (% 36,1) ve 11 katılımcının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 15’i (% 28,3) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **33’ünün (% 62,3) değişik oranlarda olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 4, kararsızım: 2, kısmen katılıyorum: 10, **tamamen katılıyorum: 17 (% 32,1)** ve 5 kadının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten 7’si (% 15,9) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **31’inin (% 70,4) değişik oranlarda olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 2, kararsızım: 8, kısmen katılıyorum: 3, tamamen katılıyorum: 18 (% 40,9) ve 6 erkeğin bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sürecinde, “**Mahkeme süreci sonunda verilen kararlardan memnunum.**” (21.soru) sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 18’i (% 18,6) değişik oranlarda olumsuz anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 72’sinin (% 74,2) olumlu anlamda (kısmen katılmıyorum: 11, kararsızım: 8, kısmen katılıyorum: 22, **tamamen katılıyorum: 31 (% 54,6)** ve 2 katılımcının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 8’inin (% 15,1) değişik oranlarda olumsuz anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 42’sinin (% 79,2) olumlu anlamda (kısmen katılmıyorum: 9, kararsızım: 1, kısmen katılıyorum: 12, **tamamen katılıyorum: 20 (% 37,7)** ve 3 kadının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten 10’u (% 22,7) değişik oranlarda olumsuz anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, 30’unun (% 68,2) olumlu anlamda (kısmen

katılmıyorum: 2, kararsızım: 7, kısmen katılıyorum: 10, **tamamen katılıyorum: 11 (% 25)** ve 4 erkeğin bu soruyu işaretlemmediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sürecinde, “**Mahkeme süreci sonunda eski eşime eskisinden daha fazla kızgın ve kırgınım**” (22.soru) sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 20’si (% 20,6) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **67’sinin (% 69,1) değişik oranlarda olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 13, kararsızım: 6, kısmen katılıyorum: 14, tamamen katılıyorum: 34 (% 35,1) ve 10 katılımcının bu soruyu işaretlemmediği) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 14’ü (% 26,4) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **35’inin (% 66,1) değişik oranlarda olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 7, kararsızım: 4, kısmen katılıyorum: 6, tamamen katılıyorum: 18 (% 34) ve 4 kadının bu soruyu işaretlemmediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten 6’sı (% 13,6) olumlu anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **32’sinin (% 72,7) değişik oranlarda olumsuz anlamda** (kısmen katılmıyorum: 6, kararsızım: 2, kısmen katılıyorum: 8, tamamen katılıyorum: 16 (% 36,4) ve 6 erkeğin bu soruyu işaretlemmediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Mahkeme sürecinde verilen kararlarda memnuniyet durumunu ortaya çıkarma amaçlı sorulan 15 (on beş) soruya verilen cevapların **genel anlamda olumlu gibi görünse de** gerek 97 katılımcıdan 56’sının (tam anlamıyla olmasa bile) anlaşmalı boşanma ile boşanmış olması, 20 katılımcının çocuklarının olmaması ve bazı katılımcıların çocuklarının yetişkin olması durumu göz önüne alındığında bazı sorulara cevap verilmediği (olumlu ve olumsuz sonuçları yorumlamada yüzde olarak oranların düşük olması durumu) tespiti yapılmış ve çekişmeli boşanmalarda mahkeme sürecinden olumsuz etkilenip karşılıklı hatalar yapıldığı da düşünüldüğünde tarafların boşanmadan doğan nafaka, iştirak nafakası, maddi ve manevi tazminat gibi haklarını kendi istedikleri şekilde veya adil olarak alamadıkları düşüncesinde oldukları değerlendirilmektedir.

Mahkeme süreci memnuniyetinin direkt sorgulandığı 8,12, 20,21 ve 22. sorulara verilen cevaplar yönünden katılımcıların ortalama olarak % 44,7'si **olumlu yönde**, % 46,4'ü **olumsuz yönde** görüş bildirmiştir. 97 katılımcıdan 56'sının (tam anlamıyla olmasa bile) anlaşmalı boşanma ile boşanmış olması, mahkeme kararlarını olumlu bulanların yüzdesini bir miktar artırmasına rağmen, “Mahkeme sürecinden olumsuz olarak etkilendim” (20.soru) sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 64'ünün (% 66) değişik oranlarda olumsuz anlamda ve “Mahkeme süreci sonunda eski eşime eskisinden daha fazla kızgın ve kırgınım” (22.soru) sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 67'sinin (% 69,1) değişik oranlarda olumsuz anlamda cevap vermesi (11 katılımcının bu soruları işaretlemediği de göz önüne alındığında) ve (97 katılımcıdan 56'sının (tam anlamıyla olmasa bile) anlaşmalı boşanma ile boşanmış olmasına rağmen nitel ifadelerle birlikte değerlendirildiğinde mahkeme sürecinden ve verilen kararlardan olumsuz yönde etkilendikleri gibi mahkeme süreci sonunda birbirlerine eskisinden daha fazla kızgın ve kırgın oldukları ve birbirlerine ve ailelerine husumet duyguları taşıdıkları değerlendirilmektedir.

3.5.5. Çocukların Velayeti ve Kişisel Görüşme Kararlarının Memnuniyet Durumu İle İlgili Bulgular ve Yorum

Araştırmada, mahkeme ve boşanma sonrası çocukların velayeti ve kişisel görüşme kararlarının memnuniyet olgusu incelendiğinde görüşme formunda bu hususu tespit için aşağıdaki sorular sorulmuştur.

Mahkeme tarafından çocuk/çocuklarımin velayeti bana verilmedi. Bu durum beni üzdü.”, “Mahkeme tarafından çocuk/çocuklarımin görüş hakkı istediğim şekilde düzenlenmedi. Bu durum beni üzdü.”, “Velayet hakkı bende ve ortak çocuğumuzun/çocuklarımızın eğitim, sağlık vb. önemli konularında eski eşime de danışmak isterim”, “Velayet hakkı bende ve eski eşimin de ortak velayet hakkı olmasını isterim”

Soru Numarası	Tablo: 29 Çocukların Velayeti ve Kişisel Görüşme Kararlarının Memnuniyet Durumu	Kesinlikle Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
23	Velayet hakkım bende ve ortak çocuğumuzun/çocuklarımızın eğitim, sağlık vb. önemli konularında eski eşime de danışmak isterim.	11 11K --	4 4K --	8 8K --	8 5K 3E	29 14K 15E
24	Velayet hakkı bende ve eski eşimin de ortak velayet hakkı olmasını isterim.	18 18K ----	4 3K 1E	5 5K --	9 7K 2E	22 8K 14E

Boşanma sürecinde, **“Velayet hakkım bende ve ortak çocuğumuzun/çocuklarımızın eğitim, sağlık vb. önemli konularında eski eşime de danışmak isterim” (23.soru)** sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 11’i (% 11,3) değişik oranlarda olumsuz anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **49’unun (% 50,6) olumlu anlamda** (kısmen katılmıyorum: 4, kararsızım: 8, kısmen katılıyorum: 8, tamamen katılıyorum: 29 (% 29,9) ve **37 katılımcının bu soruyu işaretlemediği**) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 11’i (% 20,8) değişik oranlarda olumsuz anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **31’inin (% 58,4) olumlu anlamda** (kısmen katılmıyorum: 4, kararsızım: 8, kısmen katılıyorum: 5, tamamen katılıyorum: 14 (% 26,4) ve **11 kadının bu soruyu işaretlemediği**) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten **SIFIRI (% 00) değişik oranlarda olumsuz anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **18’inin (% 40,9) olumlu anlamda** (kısmen katılıyorum: 3, tamamen katılıyorum: 15 (% 34,1) ve **26 erkeğin bu soruyu işaretlemediği**) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanma sürecinde, “**Velayet hakkı bende ve eski eşimin de ortak velayet hakkı olmasını isterim**” (24.soru) sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 18’i (% 18,6) değişik oranlarda olumsuz anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **40’ının (% 41,2) olumlu anlamda** (kısmen katılmıyorum: 4, kararsızım: 5, kısmen katılıyorum: 9, tamamen katılıyorum: 22 (% 54,6) ve **39 katılımcının bu soruyu işaretlemediği**) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 18’i (% 34) değişik oranlarda olumsuz anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **23’ünün (% 43,4) olumlu anlamda** (kısmen katılmıyorum: 3, kararsızım: 5, kısmen katılıyorum: 7, tamamen katılıyorum: 8 (% 15,1) ve 12 kadının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten sıfır (% 00) **değişik oranlarda olumsuz anlamda** (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **17’sinin (% 38,6) olumlu anlamda** (kısmen katılmıyorum: 1, kısmen katılıyorum: 2, tamamen katılıyorum: 14 (% 31,8) ve **27 erkeğin bu soruyu işaretlemediği**) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Mahkeme sürecinde, **çocukların velayeti ve kişisel görüşme kararlarının memnuniyet durumunun** incelendiği 4 (dört) soruda; boşanmaların genel olarak evliliklerin ilk yıllarında olması ve ortak çocukların yaşlarının küçük olması nedeniyle gerek babaların çocuklarının anne şefkat ve bakımına ihtiyaçları olduğunun bilincinde olarak kendiliklerinden veya mahkeme sonucunda çocukların velayetinin anneye verildiği, velayet kendisine verilmeyen tarafın kişisel görüşme haklarını istedikleri şekilde alma konusunu; anlaşmalı boşanma ile boşananların büyük kısmı olumlu, çekişmeli boşanma yaşayanların ise olumsuz anlamda değerlendirdikleri görülmektedir. Bunu destekleyecek bir çalışma olarak; Pryor ve Rodgers (2011, s. 312), babanın çocuğu ile olan iletişimini belirleyen kilit bir faktör olarak, babanın ayrılık sonrasında çocuğun annesi ile olan ilişkilerinin nasıl olduğu konusunu öne çıkarmaktadırlar. Nitel ifadelerle birlikte değerlendirildiğinde; Mahkeme sürecinden olumsuz olarak etkilenen velayete sahip ebeveynlerin kızgınlıkları geçene ve yas süreci tamamlanana kadar genel olarak eski eşlerinin çocukları ile kişisel görüşme haklarını engellemeye çalıştığı

(ebeveyne yabancılaştırma sendromu) yas sürecinin sonuna doğru ve çocukların bu durumdan olumsuz olarak etkilendikleri ve çocuğun diğer ebeveynin de desteğine ve sevgisine ihtiyacını fark ettikleri zaman bu davranışlarını azaltıp çocuğun daha çok diğer ebeveyn ile kişisel görüşme yapmasına izin verme eğiliminde oldukları görülmektedir. Ancak bazen bu olumsuz süreçten etkilenen velayet kendisinde olmayan ebeveyni bulmanın mümkün olamadığı, eşinden ayrılması gibi mücadeleden de yorulup çocuğundan da uzaklaşmış olabileceği görülmektedir. Velayet kendisinde olan ebeveynin çocukların eğitim, sağlık gibi önemli konularında diğer ebeveyne de danışma konusuna zaman içerisinde olumlu bakması ve (gelişmiş ülkelerde her beş boşanmadan birinde eşlerin ortak velayet kararı aldığı) ortak velayet konusuna da nispeten sıcak baktıklarının tespiti (97 katılımcıdan 56'sının görece anlaşmalı boşanmasının bunda etkisi olabileceği) **araştırmanın önemli sonuçlarından biridir.** Boşanma arabuluculuğu ile gerçek anlamda (her iki tarafın da kendi isteklerinin büyük kısmını gerçekleştirdiği ve husumet duygularının azaltıldığı, dostça ayrıldığı) anlaşmalı boşanmaların artması ile velayet ve kişisel ilişki sorunlarının büyük oranda azalacağı değerlendirilmektedir.

3.5.6. Boşanma Arabuluculuğu Sistemine Katılımcıların Bakış Açısı İle İlgili Bulgular ve Yorum

Araştırmada, boşanma sürecinde boşanma arabuluculuğu sistemine katılımcıların bakış açısı incelendiğinde görüşme formunda bu hususu tespit için aşağıdaki soru sorulmuştur.

“Boşanma sürecinde; bir boşanma arabulucusu eşliğinde, eski eşimle boşanma koşullarını konuşup ortak kararlar alarak anlaşmalı boşanmak isterdim”

Soru Numarası	Tablo: 30 Boşanma Arabuluculuğu Sistemine Katılımcıların Bakış Açısı	Kesinlikle Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
25	Boşanma sürecinde; bir boşanma arabulucusu eşliğinde, eski eşimle boşanma koşullarını konuşup ortak kararlar alarak anlaşmalı boşanmak isterdim.	17 10K 7E	2 1K 1E	12 6K 6E	10 4K 6E	46 27K 19E

Boşanma sürecinde, **“Boşanma sürecinde; bir boşanma arabulucusu eşliğinde, eski eşimle boşanma koşullarını konuşup ortak kararlar alarak anlaşmalı boşanmak isterdim” (25.soru)** sorusuna araştırmaya katılan 97 katılımcıdan 17’si (% 17,5) değişik oranlarda olumsuz anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **70’inin (% 72,2) olumlu anlamda** (kısmen katılmıyorum: 2, kararsızım: 12, kısmen katılıyorum: 10, tamamen katılıyorum: 46 (% 47,4) ve **10 katılımcının bu soruyu işaretlemediği**) yanıt verdiği belirlenmiştir. Verilen cevaplara kadın ve erkek bağlamında bakılacak olunursa;

Araştırmaya katılan 53 kadından 10’u (% 18,9) değişik oranlarda olumsuz anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **38’inin (% 71,7) olumlu anlamda** (kısmen katılmıyorum: 1, kararsızım: 6, kısmen katılıyorum: 4, tamamen katılıyorum: 27 (% 50,9) ve 5 kadının bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 44 erkekten 7’si (% 15,9) değişik oranlarda olumsuz anlamda (kesinlikle katılmıyorum) yanıt verirken, **32’sinin (% 72,7) olumlu anlamda** (kısmen katılmıyorum: 1, kararsızım: 6, kısmen katılıyorum: 6, tamamen katılıyorum: 19 (% 43,2) ve 5 erkeğin bu soruyu işaretlemediği) yanıt verdiği belirlenmiştir.

Boşanmış bireylerin boşanma süreci, mahkeme süreci ve boşanma sonrası süreçte (özellikle çekişmeli boşanma yaşayanların) kendileri ve çocukları adına yaşadıkları olumsuz deneyimleri değerlendirerek “Boşanma Arabuluculuğu” konusuna % 72 oranında olumlu bakmalarının tespiti **araştırmadan çıkan en önemli sonuçtur**. 10

katılımcının bu soruyu işaretlememiş olmasına rağmen, nitel ifadelerle birlikte değerlendirildiğinde; katılımcıların bazılarının boşanma arabuluculuğunu “arabuluculuk” ifadesinden dolayı yanlış olarak algıladıkları, sanki boşanma aşamasına gelen çiftlerin arasını bularak tekrar evlerine gönderecekleri gibi bir algıya kapıldıkları görülmektedir. Katılımcılar ile yüz yüze yapılan görüşmelerde arabuluculuğun anlamının anlaşmalı boşanma koşullarının oluşturulması ve sağlıklı bir ayrılık sürecini ifade ettiği anlatılması sonucu bu düşüncelerinin olumlu anlamda değiştiği görülmüştür. Literatürde “boşanma arabuluculuğu” ortak olarak kullanılan bir terimdir. Ancak ülkemizde yanlış anlaşılmanın önlenmesi ve boşanmaya kesin olarak karar vermiş daha çok kişinin bu sistemi kullanmasını sağlamak adına yeni isimler bulunması düşünülebilir.

3.6. ARAŞTIRMADA ELDE EDİLEN NİTEL BULGULAR VE YORUMU

Araştırma sürecinin farklı aşamalarında nitel ve nicel yaklaşımları birleştirmek amacıyla araştırmada karma model (mixed model study) kullanılmıştır. Araştırma kapsamında, karma model ile her iki yaklaşımı birleştiren ‘Yapı ve Süreç Yaklaşımı’ tercih edilmiştir. Bu yaklaşımda nicel araştırma, özellikle sosyal yaşamın ‘yapısal’ özelliklerini tespit etmede etkiliyken, nitel araştırma, çoğunlukla ‘süreci’ anlama açısından daha güçlüdür. Bu güçlü yanlar tek bir çalışmada bir araya getirilmektedir. Nitel ve nicel yaklaşımların birbirlerine göre önemli üstünlükleri olduğu bilinciyle, gerçeğin (en azından mümkün olan kısmının) ortaya çıkarılmasında bu iki yaklaşımın karşılıklı tamamlayıcı özelliklerinden istifade edilmeye çalışılmıştır. Araştırmaya gönüllü olarak katılan 53’ü kadın, 44’ ü erkek olmak üzere toplam 97 katılımcıdan evlilik süreci, boşanma süreci, mahkeme süreci ve boşanma sonrası sürece ilişkin deneyimleri ve boşanma arabuluculuğuna bakış açıları ile ilgili 112 nicel soruya ilave olarak nitel kapsamda 27 soru ile elde edilen nitel veriler (çözümleri 500 sayfaya yakın) nicel verilerin yorumlanmasını kolaylaştırmak ve bütüncül bakış açısıyla araştırma sonuçlarını değerlendirebilmek amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme formunda sorulan sırasıyla ve birbirini tekrar eden, sıklıkla kullanılan, orijinal ifadelerin en göze çarpan kısımları alınarak, bazen literatür bilgileri ışığında, boşanma arabuluculuğu ihtiyacını ortaya çıkaracak şekilde yorumlanmaya çalışılmıştır. Nitel bulgular dört ana

tema, 18 kategori (kavram) ve 84 alt kategori (kod) olarak tespit edilmiştir. Temalar, kategori ve alt kategoriler aşağıdaki dört ana başlık altında incelenecek ve yorumlanacaktır.

Sosyo-demografik nitel bulgular ve yorumu, boşanma ve sonrası süreç hakkındaki nitel bulgular ve yorumu, mahkeme süreci ve aile içi şiddet hakkında nitel bulgular ve yorumu, boşanma arabuluculuğu hakkında nitel bulgular ve yorumu

Kadın (A), Erkek (A) ifadelerinde (A): **anlaşılmalı boşanmayı**, diğer durumda ise **çekışmeli boşanmayı** temsil etmektedir.

3.6.1. Sosyo-Demografik Nitel Bulgular ve Yorumu

Sosyo-demografik nitel bulgular aşağıdaki tema, kategori ve alt kategoriler ve 1, 2. sorular ile incelenmiş ve yorumlanmıştır.

Tema: boşanma deneyimi yaşayan aile üyelerinin sosyo-demografik özellikleri

Kategori: yaş durumu, eş seçimi ve evlilik süresi

Alt kategori: araştırmaya katıldığı andaki yaş durumu, evlenme yaşı, boşanma yaşı, görücü usulü, tanışarak, flört süresi, nişanlılık süresi, evli kaldığı süre.

1) **Eşinizle nerede, ne zaman, nasıl tanıştınız? evlenme yaşı** (Bu soruyu yanıtlarken aşağıdaki soruları dikkate almanız size yol gösterebilir.)

****İlk izlenimleriniz ve sonrasında Ona karşı duygularınız nasıldı?**

Boşanma deneyimi yaşayan erkek ve katılımcıların önemli bir kısmının görücü usulü ve oldukça **küçük yaşlarda evlendikleri** kendi ifadelerinden anlaşılmaktadır. Evlilik doyumunda bu hususun önemini belirten birçok literatür bilgisi mevcut olup daha önceki bölümde verilmiştir. **Hem kadın hem de erkekler birbirlerinden yeterince hoşlanmadan, evliliğe fiziksel ve duygusal olarak hazır olmadan ve aile baskısı ile evlendiklerini belirtmişlerdir.** Araştırma, boşanma deneyimi yaşayan bireyler ile yapıldığı için görücü usulü ile evliliklerin hepsinin boşanma ile biteceği anlamına gelen

bir sonuç çıkarmak yanlış bir sonuç olabilir. Görücü usulü ile yapılan ve halen evlilik doyumu yüksek olan evliliklerin de incelendiği daha geniş kapsamlı araştırmalara ihtiyaç olduğu değerlendirilmektedir.

Kadın 15: Eşimle görücü usulü tanıştık (18 yaşındaydım). Niye o kadar erken evlendim, onu da bilmiyorum ama o an ki kararım, duygularım “evet” oldu.

Kadın 18: Görücü usulü ile 14 yaşında evlendim.

Kadın 47 (A) : Eşimle görücü usulü tanıştık. Ben 15 yaşındaydım. Eşimi kesinlikle sevmeden ve bana uygun birimi değil mi tanımadan evlendim. Ona her zaman kin besledim çünkü okumama engel oldu okulumu yarım bıraktım.

Kadın 11: Görücü usulü evlendik. Hiç hoşlanmamıştım. “abi” diye hitap ettiğim bir insandı.

Kadın 4 (A): Ona karşı duygularım ilk görüşte aşk yoktu ama artık ailemin ve çevremizin hadi artık evlen baskısı varken karşıma çıkan yakışıklı denilebilecek bir erkekti. Net konuşmaları hoşuma gitmişti. Kahvaltıdan sonra dışarıya çıktık tanıştığımız gün bana evlilik teklif etti, gururum okşanmıştı.

Kadın 25: Görücü usulü ile tanıştık. Duygusal olarak hiçbir şey hissetmedim.

Kadın 40 (A): Görücü usulü, evde tanıştım. İlk izlenimlerim; pek hoşlanmamıştım, fakat ailemin isteği doğrultusunda ileride severim herhalde diye düşünmüştüm.

Kadın 22: Görücü usulü ile evlendim. Hiç sevemedim, sevmedim.

Kadın 10 (A): Eşimle görücü usulü çok küçük yaşta evlendim. Ben 13 yaşında, o ise 14 yaşında idi. Akraba evliliği oldu.

Kadın 7 (A): Görücü usulü oldu. Aslında nişanlıyken bile anlaşılamayacağımızı anlamıştım ama düzelir diye düşündüm **sonraki yıllarda hep böyle oldu** (26 yıl evlilikten sonra 2010 yılında boşanmışlar).

Kadın 12: Görücü usulü. Birbirimizi tanıyamadan evlendirildik. Benim ne istediğim sorulmadı bile.

Kadın 53(A): Eşimle görücü usulü evlendim. İlk görüşte hiç hoşlanmamıştım. Ailemin isteği üzerine evlendim.

Erkek 19: Görücü usulü tanıştık. Çok fazla da ilgimi çekmiyordu. “Yaşandı ve bitti”

Erkek 34 (A): Akrabalar sayesinde, görücü usulü ile tanıştık. Çok fazla bir şey hissetmemiştim.

Erkek 22 (A): Görücü usulü ile tanıştık, onların evinde. Kararsızdım.

Araştırmaya katılan kadın ve erkeklerin **birbirlerini ve evliliği henüz yeterince tanımadan, daha çok o an ki duygusal durumları ile ve acele ile evlendikleri** kendi ifadelerinden anlaşılmaktadır. Bu durumun evlilik doyumuna olumsuz etkileri ile ilgili şu literatür bilgisi dikkat çekmektedir. Evlilik öncesi çiftlerin gerçekçi olmayan beklentilerinden biri de aşkın yeterli olacağı inancıdır. Larson ve Holman (1994, s. 229) bu duruma açıkça karşı çıkmaktadır. Ona göre karşı cinsten birisine kolaylıkla çok derinden çekim gücü hissettiğimiz ve ona karşı çok güçlü duygular hissettiğimiz an onunla evlenmek zorunda olduğumuz anlamına gelmemelidir. Âşık olmak kolay olmakla birlikte zor olan onu uzun süreli kılmaktır ifadesini kullanmıştır. Eş seçimi yapan bireyler gerçekçi olmayan beklentilerle mücadele etmeli ve onları uzun süreli ilişkilerle uyumlu alternatif inançlarla değiştirmelidirler.

Kadın 48 (A): Eşimi ilk gördüğümde çok beğendim. Onu bir iki çıkmadan sonra tanıdım. Duygularım ağır bastı, karşılıklı severek evlendik.

Kadın 13: Eski eşimle internet ortamında tanıştım. Duygularım aşırı yoğundu. Öyle ki bana karşı aşırı ilgisizmiş, şimdi geriye dönüp baktığımda fark ediyorum.

Kadın 31: Çok etkilendim, çok heyecanlıydım, ilk görüşte âşık olmuştum, hayatımın erkeği demiştim.

Kadın 46 (A): Evliliğimiz de onun zoruyla oldu beni tutkuyla seviyordu. Hâlâ aynı tutku ile sevdiğine inanıyorum. Fakat onun sevgi anlayışı ile benim ki çok farklı olduğu için anlaşılamadık. Çünkü o ne benden ne de yaptığı olumsuz davranışlardan asla vazgeçmedi.

Kadın 34 (A) : Eşimle 1991 yılında Sivas'ta bir eğlence yerinde tanıştım. Görür görmez çok beğendim. Etkilendim. Tanıştık, âşık olduk ve 3 ay içinde evlendik. Birbirimizi tam olarak tanımıyorduk bile.

Kadın 52 (A): İş yerinde tanıştım. Aslında çok evliliğe hazır hissetmiyordum kendimi ama her şey bir anda oluverdi. İlk önceleri onu seviyordum sonrasında ise nefret ettim diyebilirim.

Erkek 31 (A): Bar'da tanıştık. Fiziği, görünüşü hoştu. Zevklerimiz uyuşuyordu, eğlenceliydi, ciddi düşünmüyorduk aslında, sadece içimizden geldiği gibi kafamıza göre takılıyorduk. Çok gençtik ve çok tecrübesiz. Ailesi görüşmemizi istemiyordu. Sırf görüşmeyelim diye okuldan alındı, eve kapatıldı, şiddet gördü. İlk dışarı çıktığında da “kaçalım” dedi, gidip evlendik. Çok gençtik, çok gereksiz bir baskıydı, bir inat uğruna yıllarımız kayboldu.

Erkek 13: Bir arkadaş ortamında başladı ve bana ilgi duyduğunu dile getirdi. Bende duygularımı ona açtım ve böylece ilişkimiz başlamış oldu.

Erkek 6: Üniversite önünde tanıştık, ilk izlenimim “özgür ruhlu” bir kızdı, kendine çok güvenli; “inatçı” sebebini bilmiyorum, ama arkadaşlığımız sürsün istemiştım. Eğer ben bir istemişsem bu kız 10 kat istedi, bu ilişkiyi çok koparmak istedim olmadı.

Erkek 2: Akraba ziyareti, bayramlaşma esnasında tanıştım. Fiziksel beğeni ve ailesinin görünüşüne göre onu değerlendirdim.

Erkek 9 (A): Onu görünce hoşlanmıştım, evcimen bir yapısı vardı, renkli ve eğlenceliydi, ailelerin desteğiyle tanıştık, tanışmamız ile nikâh arasında üç aylık bir süre oluştu.

Erkek 10 (ÇA): Bankada çalışırken tanıştık, eski eşimin bana (bir erkeğe) evlenme teklif etmesini çok fantastik ve cesaretli bulduğum için HAYIR diyemedim. Duygularım coşkuluydu.

Erkek 41: İlk gördüğümde bana çekici geldi, neşeli ve eğlenceli idi. Benimde neşeli olmaya, gezmeye, dolaşmaya ihtiyacım vardı. Nerden bilirdim ki bu gezme ve tozma onun hayat görüşü, dışarıdan eve gelmek istememesi, hayatı ve evliliği bir oyun olarak görmesi ve aşırı inatçı olmasının benim karakterimle uyuşmayacağını ve evliliğimizin altında saatli bir bomba gibi patlayacağı anı bekliyor olduğu gerçeğini.

Ancak birbirinden hiç etkilenmeyen ve hatta hoşlanmayan, baştan evliliğe olumlu duygularla başlamayan çiftlerin olduğu da araştırmanın önemli bulgularından biridir. Evlilik doyumunu azaltan bir husus olduğu literatür bilgileri bölümünde paylaşılmıştır.

Kadın 9: Eski eşimle kuaför olduğu için, müşteri olarak gittiğimde tanıştık. Ona karşı hiçbir duygu yoğunluğu taşımadım.

Kadın 14 (A): Eşimle çocukluk arkadaşıydım. Aramızda duygusallık yoktu. En azından ben öyle sanıyordum. İlerleyen dönemlerde ailemin beni evlendirme yolundaki eylemleri arttıkça sıkılıyor, bunu onunla paylaşıyordum. Bana evlenme teklif etti. Önce olmayacağını söyledim. Sonra birbirimizi iyi tanıdığımızı düşünerek bunu kabul etmek mantıklı geldi ve ettim.

Kadın 23: Ben yurtdışında görevde iken bir arkadaşın vasıtasıyla tanıştım, ancak kendisi Türkiye’deydi. Başlangıçta nitelikleri açısından bana denk olmadığını

düşünmüştüm. Ancak evlilikte bunun çok da gerekli olmadığını “bir kadın olarak bana değer versin yeter” diye düşünmüştüm.

Kadın 1 (A): Seyahatte tanıştım. Benim olumsuz bir olayımda kendimi boşlukta hissettiğim bir dönemde sürekli yanımda olması benim evlilik kararına olumlu bakmama sebep olduğuna inanıyorum.

Kadın 20: Mahallemizden komşu sayılırdık. Lise bittiği yıl ailem tarafından evlendirilme planlarının yapıldığı bir dönemde kendisi bana açıldı. Ve ben de nasılsa ailem tarafından **kurban olarak seçildiğimi** bildiğim için bana yaş ve karakter yapısı en uygun olan bu kişiliği “tercih” ettim.

Kadın 42 (A): İlk izlenimim çok olumsuz bir insan olduğu idi. İlk etapta ona gıcık oldum. Tek bildiğim bana göre olmadığı idi.

Kadın 32 (A): İlk izlenimlerim iyi bir insan, fakat davranışları, duruşu benim kişiliğime son derece ters ve zıttı. Buna rağmen ilk eşimden ayrılmış ve destek görmemiştim. Mesleğim ve vasfım olmadığı için maddi bir gücüm olmadığı için istemeyerek de olsa evlendim.

Erkek 20: Ablası kız kardeşimin çalışma arkadaşıydı. Görücü usulü oldu. Fiziksel olarak bana hiç çekici gelmemişti ve yanıma yakıştıramamıştım. Ancak bir yuva kurma heves ve heyecanı ile henüz onu tam olarak tanımadan evlenmek istemiştim. Sert ve inatçı bir mizacı vardı, kimseye ihtiyacı yok gibi davranıyordu.

Erkek 35 (A): İlk üniversitede karşılaştım. Arkadaşımın arkadaşıydı. Üzgün ve durgun bir hali vardı. İlk duygularım onu çok önemsemediğimdi.

Boşanma oranlarının yükselmesi ve **boşanmış ailelerin çocuklarının boşanmış aile çocukları ile tanışıp (belki de birbirini çekerek) evlenmeleri** Batı ülkelerinde yapılan araştırmalarda göze çarpan hususlardan olmaktadır. Ülkemizde de artan boşanma oranları bu konuda örneklerin görülmesine neden olmaktadır.

Kadın 16 (A): Çalıştığım yazılım firmasında işe girmişti. Yakışıklıydı. Kendi halinde birisiydi. Tanıdıkça aynı sorunlarımızın olduğunu gördük. O da bende boşanmış ailelerin çocuklarıydık ve ailemizin bize veremediği sevgiyi birbirimizde bulduğumuzu sanmıştık. Onu sevmiştim ve sanırım o da beni. Bizim sorunumuz o ya da ben değildi. Maalesef yaşadığımız sorunları yaşımız küçük olduğu için atlatamadık ve bitti...

Bireyin gelmiş olduğu aile ortamı ile evliliğinin geleceği arasındaki bağlantıyı, ilişkiyi araştıran sayısız araştırma yapılmıştır. Literatür gözden geçirildiğinde; Larson ve Holman (1994, s. 230), bireyin evlilik kalitesi ile ebeveynlerinin evlilik kalitesi arasında inkar edilemez, yadsınamaz bir ilişki olduğunu belirtmişlerdir. Pope ve Mueller (1976, s. 51), birey ebeveynlerini özümseyorsa kendi evliliğinde de problemler olabileceğini ve ilişkilerinde başarısızlık yaşayan ebeveynleri özümsemenin bireyde boşanma düşüncelerini geliştirebileceğini kendi evliliğinde de başarısızlık yaşayabileceğini belirtmektedir.

Rutledge (1966, Akt. Tanner, 1969, s. 34), ideal olarak “Evlilik için hazırlık ailede bebeklik çağından eş olmaya ve ebeveyn olmaya, tekrar bebeklik çağına devam eden sürekli bir döngüdür. En iyi evliliğe hazırlık, model alınan eş ve ebeveyn rollerini kendi evliliklerinde devam ettiren yeni nesillerle doğal yollardan sağlanır.” görüşünü savunmuştur.

Engelli bireylerin eş seçimi ve evlilikleri ile ilgili bugüne kadar yapılmış kapsamlı bir araştırma olmadığı yapılan incelemelerde görülmüştür. Ancak araştırmaya katılan ve evliliği çekişmeli bir boşanma ile sonuçlanan ve karşı tarafın çocuğunu kendisine göstermediği engelli bir babanın ifadeleri bu konuda yeni araştırmalar yapılması ihtiyacını ortaya koymaktadır.

Erkek 5: Oğlumun annesi ile arkadaşların aracılığı ile tanıştım. **Tam bu noktada önemli bir tespitte bulunmakta fayda var...** Ülkemizin doğusu, batısı fark etmez. Değişmeyen bir gerçeklik var. **Engelli bireyler evliliklerini kişisel tercihleri doğrultusunda kurmakta son derece ağır zorluklar yaşamaktadırlar.** “Elekçinin kızı kürekçiye”, “davul dengi dengine vurur” türü yaklaşımlar engelliye; engelli, boşanmış, dul, yaşı hayli geçkin ancak hiç evlenememiş, toplumdan dışlanmış bireylerle evlendirmek “denklik” algısı olarak yerleşmiş...

Nitekim buna dair ilginç bir tespitim oldu. Kadrolu olarak 1995 yılında kamuda işe ilk girmemle birlikte herkes beni evlendirme yarışına girdi. İlk iki ay içerisinde 40 tavsiye geldi. Dikkat ediniz. Benim hiçbir tercih hakkım yoktu. Yani ben, “şu hanımı beğendim” deme hakkına sahip değildim. **İşte o 40 tavsiyenin rakamsal sonucu... 35 engelli, 3 boşanmış, 1 yaşı hayli geçkin evlenmemiş, 1 toplumdan dışlanmış birey....**

Kendi tercihim bulabilmek adına hayli uğraştım. Olmadı. Herkesin evlenirken “insan” dedikleri tür hanımlarla ben evlenmeye kalktığımda bu sefer sıfatları “melek” oluyordu. Yani haddimi aştığım söyleniyordu.

Hele bir de bozuk inanç temelinde ne pahasına olursa olsun yuva kurma sevabı algısı da işin içine girince ve yuva kurma için yalan söylemenin mahzuru olmadığı gibi bir düşünce ile de desteklenince facia geliyor o zaman işte...

İşte bu şartlar altında tanıştırıldığım hanımla evlenme kararı aldım. Engelli değildi. Sanırım insanlara düşüncemi kabul ettirmiştim. Sözü uzatmayayım. İlk halvet (cinsel birliktelik) evliliğimizin 8. ayında oldu. Çok büyük bir sabır ve ikna yolları ile. Hiçbir yerden destek alamadan. Tüm evliliğimiz boyunca da toplam halvet oluş sayısı ikiydi... Oğlumun annesi vajinismustu.

Evlilik öncesi her ne kadar tanımaya kalkmış isem de çok önemli bir noktayı ancak ayrılıktan sonra öğrendim. Oğlumun annesi benden yıllar önce (1987) 75 gün süren bir evlilik deneyimi yaşamış ve ardından boşanmıştı.

Yani böylesi bir hanım ile “topal”, maaşı, iyi bir işi olan biriyle evlendirilmek yoluyla sevap ve Cennet kazanacağını umanlar tarafından büyük bir tezgâha düşürülmüştüm. Denklik adına...

2) Ailenizde ve yakın çevrenizde boşanma deneyimini yaşayan bireyler var mıydı?

Bu süreçte onlardan yardım aldınız mı?

Bu soruya araştırmaya katılan erkek ve kadınlardan bazıları ilk boşanma deneyiminin kendileri olduğunu, bazıları ailelerinde ve çevrelerinde boşanmış bireylerden destek aldıklarını, boşanmış bireyler olduğu halde yardım istemediklerini, onların düşüncelerinin kendilerinin kafasını daha çok karıştırdığını, kendi düşüncelerine daha çok önem verdiklerini ya da boşanma sürecinin çok çabuk sonuçlandığını ve kimseden yardım alamadıklarını belirtmişlerdir. Boşanma arabuluculuğu sistemi ile bu çiftlere boşanma sürecinin basamakları ve karşılaşılabilecek muhtemel zorluklar profesyoneller tarafından aktarılıp bu sürecin daha sağlıklı olarak atlatılabileceği değerlendirilmektedir.

Kadın 14 (A): Ailemde ve çevremde ilk boşanan benim.

Kadın 9: Evet var, ama hiç kimse destek olmadı, yardım almak istemedim bu nedenle.

Kadın 3 (A): Yakın çevremde vardı. Ancak kendi kararlarıma saygı duydum, kimseden yardım almadım.

Kadın 28: Hayır yoktu, ama ailemden destek aldım.

Kadın 35 (A): Hiç yoktu, çok zorlandım, kimseden yardım alamadım. Benim için çok kötü bir süreçti.

Kadın 45 (A): Kimse, hele aile yardımcı olamaz, hatta olmaz.

Kadın 23: Yoktu. Bizim ailede sorunlar olsa da boşanma düşünülmez, idare etmek ya da kabullenmek anlayışı hâkimdi. Zaten anne ve babamın evliliği de sorunluydu. Huzursuz bir ailede büyüdüm. Tek istediğim mutlu bir evlilik yapmak ve aile kurmak iken... Destekten ziyade köstek oldular yani, “yaşamayan anlayamıyor”

Kadın 7 (A): Ailemde de birkaç kişi var bu durumda olan ama bu konuyu onlarla hiç konuşmadım onlarla değil hiç kimseyle konuşmak istemedim.

Kadın 16 (A): Evet vardı. Annem ve babam ben 17 yaşındayken ayrıldılar. Benim ayrılık sürecimde onlardan destek geldi ama takdir edersiniz ki herkes kendine göre yorumlar yaptı. Hatta öyle ki annem ve babamın bana destek vermek için başlattıkları konuşmalar çoğunlukla onların 30 senelik ilişkilerinin ne kadar kötü olup olmadığıyla ilgili ve sonucundaki kavgalarla sürüp giderdi. Anlayacağınız ben gene sorunlarımla baş başa bıçare ve tek....

Kadın 26: Maalesef ailemden bir yıl kadar ayrılığımı sakladım.

Kadın 43 (A): Hayır, her şeye kendim karar verdim. Çünkü bütün olumsuzlukları ben yaşıyordum herkes kendi yaşadığını bilir ve en iyi kararı kendisi verir.

Kadın 50 (A): Ben ilk boşananım. Hiç bir destek almadım. Düşenin dostu olmuyormuş sözü doğru bir söz. Ölümünden ağır. Ya ben öleydim ya da eşim öleydi. Yaşamım inanıyorum çok farklı olurdu. Öylesine acı çekiyorum ki yazmayla bitiremem. Zor bir evlilik bitti. İki çocukla tek kuruşsuz zor bir hayat başladı.

Kadın 39 (A): Ailemde ve çevremde ilk boşanan benim. Bir kaç sefer yakınlarımdan yardım almaya çalıştım. Ancak eski eşimin sergilediği hırçın tavırlar onları benden uzaklaştırmıştı. Herkes kendi çabasıdaydı. Paylaştıklarım durumu yaşamadığı halde durum için yorum yapıyorlardı. Yani bilindik bir deyimle cevap vereyim ‘Tırnağın varsa başını kaşı’ Çok şükür tırnağım vardı da kaşıdım başımı.

Kadın 46 (A): Evet var ama kimseden yardım almadım. Zaten 15 gün içinde boşandık.

Erkek 01: Ailem ve çevremde boşanmış hiç kimse yoktu. Bana boşanmamam için destek olan erkek kuzenimle daha çok irtibat halinde kaldım. Onun bu yönde bana

çok desteği oldu. Yani; sonuna kadar direnmem, evliliği bitirmenin son çare olduğu gerçeği konusunda.

Erkek 34 (A): Boşanan arkadaşlarım vardı, onlarla dertleşip rahatlıyordum.

Erkek 6: Hem ailem de hem de arkadaş çevremde azımsanmayacak sayıda boşanma süreci yaşayan kişiler vardı. Birçoğundan yardım aldım diyebilirim.

Erkek 20: Hayır yoktu, ailemden çok destek gördüm, hem kendim için hem de kızıma bakım konusunda.

3.6.2. Boşanma ve Sonrası Süreç Hakkındaki Nitel Bulgular ve Yorumu

Boşanma ve sonrası süreç hakkındaki nitel bulgular aşağıdaki tema, kategori ve alt kategoriler ve 3-12. sorular ile incelenmiş ve yorumlanmıştır.

Tema: boşanma ve sonrası süreç

Kategori: boşanma davası, duygu ve psikolojik durum, destek ihtiyacı, boşanmaya duygusal hazırlık, boşanmaya maddi ve manevi hazırlık, savunma mekanizmaları, boşanmaya uyum durumu.

Alt kategori: anlaşmalı boşanma, çekişmeli boşanma, mahkeme sürecinin uzunluğu, boşanmaya karar veren taraf, duygusal sıkıntı, kızgınlık duygusu, husumet duygusu, yakın arkadaş desteği, aile desteği, konuşma-paylaşma ihtiyacı, ayrılma gerçeğini kabul etme, kıskanma, yeniden deneme isteği, suçluluk hissetme, kendini yetersiz ve değersiz hissetme, karşı tarafı suçlama, boşanma nedeninin sorgulanması, boşanma kararının sorgulanması, aile danışmanına başvurma, gelecek planları yapma, günlük düzeni sürdürme, çalışma durumu, gelir durumu, çocukların etkilenme durumu, yeme bozuklukları, meşguliyet, sosyal dışlanma, yeni ilişkiler, güçlenme, yüzleşme ve mücadele, benlik saygısı, çocukların etkilenme durumu.

3) Boşanma kararını kim verdi?

Araştırmaya katılan katılımcılardan boşanma kararını daha çok kadınların verdiği ve bu kararlarından vazgeçemedikleri görülmektedir. Boşanma kararlarında kadının önce sabredip dayanma sınırını geçtikten sonra boşanma kararı verdiği, bunu erkeğe son anda söylediği veya evi terk ettiği anlaşılmaktadır. Bu durumun **erkeklerde şok etkisi yaptığı**, daha sonraki sorulara verilen cevaplardan da anlaşılabileceği gibi bu duruma hazırlıksız yakalanan ve bunu başarısızlık ve gurur gibi algılamasına neden olarak belki de boşanma sonrası devam eden aile içi şiddete kaynaklık ettiği düşünülebilir. Aile içi iletişim eğitimlerinin evlilik öncesi çift eğitimlerinde etkili olarak verilmesi önerilebilir.

Kadın 9: Ben verdim. Evlilik işkence gibi geliyordu.

Kadın 48 (A): Beraber aldık.

Kadın 51 (A): Ben kendim karar verdim, çünkü şiddet ve hakaret içeren bir evlilikti.

Kadın 25: Ben çocuklarımla birlikte aldım.

Kadın 16 (A): Boşanma kararını o süreci incelediğimizde önce benden sonra ondan ve en son olarak da ortaklaşa verilen bir karar diyebiliriz.

Kadın 37 (A): Süreç içerisinde, birlikte. Sürekli sorun yaşamaktan iyice başımız ağrıyor ve günlük yaşam depresyonları, ağlama krizleri ile ilerlemez hale geliyordu. Şahsımda strese bağlı olarak ciddi kilo kaybı, migren, cilt hastalığı ve verem başlangıcı oluşmuştu. Boşanmayı kendime yakıştıramıyordum, çözüm arama ve bulamama süreci beni yıpratmıştı. 4 yıllık evlilikte ilk aylardan beri başlayan sıkıntılar 2. yılda boşanma fikri haline gelmiş, 2 yıllık evliliği kurtarma süreci ise oldukça yormuştu. Geleceği de göremiyorduk.

Kadın 34 (A) :Ben verdim. Başka bir kadınla beraber olduğunu öğrendim ve o da kabul etti.

Kadın 50 (A): Yaşanmayan bir evlilikti, ben verdim.

Kadın 30: Ben evi terk ettikten 3 ay sonra eski eşim boşanmak için mahkemeye başvurmuş.

Kadın 41 (A): Eski eşimin aile içerisinde ayrılma olayı çok normal görüldüğü için abisi (3.eşini boşamıştı) en küçük huzursuzlukta boşama lafını edebiliyordu.

Kadın 39 (A): Ben verdim ama onun içinde sözlerinde de vardı. Zamanını beklediğini söylüyordu. Sanırım zamanı ben seçtim. Ya da öne aldım diyelim. Zamanla oyun olmaz akıyor dedim.

Kadın 17: Bizim ayrılmamız onun bana uyguladığı şiddetten sonra oldu.

Erkek 42 (A): Önce eşim verdi akabinde dönmek istedi ben kabul etmedim.

Erkek 01(A): Boşanma davasını önce eski eşim açtı ve geri çekti. Sonra yaşadığımız olaylar neticesinde bende boşanmaya ikna oldum ve anlaşmalı olarak boşandık. Ama onun isteği üzerine davacı ben gözüktüm.

Erkek 36 (A): Ayrıldığım kişi.

4) Boşanma kararını aldığınızda yakın çevrenizin tepkisi nasıl oldu?

Araştırmaya katılan katılımcılardan erkek ve kadınların yakınlarının boşanmaya tepkileri genel olarak ortak tepkiler olduğu söylenebilir. Ancak genel olarak boşanma kararını ve ayrılığı son anda duydukları için olumlu anlamda destek olamadıkları görülmektedir. **Modern yaşamın gereği kök ailelerden uzak bir yaşam stilinin çiftleri, yalnız başına sorunlar hakkında düşünmeye ve kararlar almaya zorladığı görülmektedir.** Aile danışmanlığı ihtiyacı açık olarak görülmektedir. Aile danışmanlığı sisteminin topluma iyi anlatılması gerekmektedir.

Kadın 4 (A): Benim ailem benim ruh ve fiziksel sağlığım için çok istedi boşanmamızı. Onun ailesi onun bu evliliği yürütme basiret ve kudretinin olmadığını bilerek çocuk olmadan bitmesini istediler.

Kadın 9: Beklenen bir karar olduğu için kimse şaşırmadı.

Kadın 3 (A): Kesinlikle olmaz dediler.

Kadın 14 (A): Yaşanan süreç içinde zaten yakın çevrem dâhil herkes “boşan” diye bağırıyordu. Kızımın bu cümleyi kurması üzerine boşanma işlemlerini başlattım.

Kadın 25: Kendi ailem onaylamadı. Ama benim kararım kesin olduğu için karşı çıkamadılar.

Kadın 15: Tabii ki herkes bizim boşandığımıza çok şaşırdı. Çünkü daha 11 aylık evliydik, 1 sene bile olmamıştı. Bizim çevrede boşanan yoktu, üzüldüler (O kadar).

Kadın 45 (A): Ben karar aldıysam yakın çevrem katılmaktan başka seçeneği yoktur.

Kadın 18: Sevindiler (14 yaşında görücü usulü ile evlenip evlilik ve boşanma sürecinde bütün şiddet türlerine maruz kalmış).

Kadın 11: Biraz daha sabredebileceğimi söylediler. Kimsenin beni anlamadığını düşünüyordum.

Kadın 10 (A): Çok şaşırmışlardı. Çünkü birbirimize sevgimiz büyükken araya başka kadın girdi, bu da evliliğimizi bitirdi.

Kadın 23: Ailem, özellikle babam istemedi. Herkes acele etmeyip beklememi istedi, belki pişman olurum diye. Ben evden ayrılarak babamın evine sığınmışım çocuğumla birlikte.

Kadın 1 (A): Ailem ilk önce istemediler. Acele verilen bir karar olduğuna inandılar. Ancak ben kararımı verdiğim ve ilk teklifin karşı taraftan gelmesi (gurur) geri dönüş yaptırtmadı.

Kadın 26: **Sadece olumlu tepkiler alacağımdan emin olduğum kişilerle paylaştım.**

Kadın 37 (A): Ailem çok da büyütmedi, aksine onlarla ilgilenirim diye memnun oldu.

Kadın 49 (A): “Kesinlikle olmaz biraz ayrı yaşayın” cevabını aldım.

Kadın 20: Ailem ne yaşarsam yaşayım boşanmamı istemiyordu. Hala da kabullenmiş değiller.

Kadın 42 (A): Akraba çevremde bana bu konuyu açabilenler düzelip düzelemeyeceğimizi sormaktan ve geçmiş olsun demekten başka bir tepkileri olmadı. Ancak onun ailesi özellikle annesi hala birleşmemiş için çok çaba sarf ediyor ve üzülüyor.

Kadın 12: Direkt karşı çıktılar, Hatta ailem dışladı beni.

Kadın 5: Herkes çok karşı çıktı. Destekleyen olmadı. Çevreme detay anlatmaktan yoruldum.

Kadın 47 (A) : Boşanma sürecinde hiç kimseye haber vermedik çünkü bu ayrılığa karşı çıkacaklarını ve bu süreci uzatacaklarını bildiğim için hiç kimseye haber vermedim. Boşandıktan sonra haberleri oldu ve çok üzüldüler.

Kadın 34 (A) : Ailem kabul etmedi. Destek vermedi. Düzelir gözüyle baktı. Bir yıl şans verdim ama her şey daha kötü oldu.

Kadın 30: İnsanların her şeyi merak edip sorması ve benimde zor durumda kalıp yaşadıklarımı anlattıkça o olayları yeniden yaşayıp kendimi kötü hissediyordum. Konu komşuya laf anlatmak aşırı sıkıcıydı, bazılarını görmek bile istemiyordum.

Kadın 41 (A): Boşanmama tepki göstermediler. Fakat çocuklarımla ailemin yanına sığınınca tepkileri farklı yönlerde başladı.

Kadın 39 (A): Ailemin istemediği bir evlilik yapmıştım. Boşanma zamanımı bekliyorlardı hep. Zaman onların zamanı oldu. Yani bu evlilik eşimle devam edebilseydi yüreğim onu taşıyabilseydi ne dost tanırdım ne de düşman.

Kadın 32 (A): Olumsuz tepki almadım. Sonuçta nasıl mücadele ettiğime bizzat şahit oldular.

Kadın 46 (A): Hiç kimse tam olarak ayrılacağımıza inanmadığından her ikimizin ailesi de şok yaşadı. Kendisi de dâhil.

Kadın 17: Ailem hiç şaşırmadıklarını, fakat ne zaman boşanacağımı bilmediklerini söyledi.

Erkek 01 (A): Açıkçası kararı alınca yakın çevrem çok üzüldü her şeye rağmen, çünkü torunları ortada kalacak bir yuva dağılacaktı.

Erkek 11 (A): Daha önce birkaç kez daha bu kararı alıp döndüğümüz için pek ihtimal vermediler. Ama netleştğinde ailem ve çevrem destekledi.

Erkek 36 (A): Öncelikle olayı anlamaya çalıştılar ve iyi niyetli diyaloga geçtiler. Barıştırmaya değer bir şey bulamadıkları için bana karşı tepki olmadı.

Erkek 13: Boşanma kararını verdiğimde yakın çevrem şiddetle karşı çıktı, ama yapılabilecek bir şey yoktu. Evi terk etmişti ve ona istinaden boşanma kararını verdim (üç kez evi terk ettikten sonra).

Erkek 35 (A): İyi düşünün, yeni gelen iyi mi olacak dediler.

Erkek 30 (A): Kendi ailem kabullenemedi ilk etapta. “Balıklar su yüzüne çıkınca” durumun farklı olduğunu anladılar.

Erkek 37 (A): Çok ani olduğu için yakın çevreyle görüşme imkânı olmadı.

Erkek 41: Çok şaşırdılar ve üzüldüler, ama yapacak bir şey yoktu artık, ok yaydan çıkmıştı.

5) Boşanma kararı aldığınızda (Varsa) çocuklarınıza nasıl söylediniz?

Araştırmaya katılan kadın ve erkeklerin çocuklarına bu durumu söylerken genelde aynı sıkıntıları yaşadıkları ifadelerinden anlaşılmaktadır. Boşanma arabuluculuğu sisteminin uygulanması halinde; profesyonellerin kontrolünde çocukların yaşına, cinsiyetine ve duygu durumuna göre anne ve babaların doğru şekilde

bilgilendirilebileceği ve çocuklara daha sağlıklı bir şekilde boşanma haberinin verilebileceği değerlendirilmektedir.

Bu konuda Wolf (2002, ss. 5-12), çocukların anne ve babalarının boşanacaklarını ilk duydukları çoğu zaman duygularını saklamadıklarını, çocuklara boşanma haberini kimin verdiğinden ziyade bunu yaparken rahat davranmasının önemini, boşanmaya karar vermeden çok önce bu hususu çocuklara söylemenin onların kaygılarını artırmaktan başka bir işe yaramayacağını, bu haberin çocuklarda şoka neden olabileceğini ve bu duruma alışmaları için zamana gereksinimleri olduğunu, bu haberi vermek için “iyi” zamanın olmadığını, ancak onlarla uzun süre birlikte olabilecekleri bir zamanı seçmelerinin daha uygun olabileceğini, boşanma sözcüğünü kullanmaktan kaçınmamalarını, yalnızca süreç içinde anne babanın kendi bildikleri ve emin olduğu olguları söylemelerini ve onların kafalarını karıştırabilecek ayrıntılardan kaçınmalarını tavsiye etmektedir.

Kadın 15: Kızım daha 12 günlüktü.

Kadın 9: Oğlum 5 aylık olduğu için anlatamadım.

Kadın 11: Çok küçüklerdi. Yeni ve mutlu bir evimizin olacağını söyledim (görücü usulü ile evlenmiş ve şiddete uğramış)

Kadın 13: Boşanma kararı aldığım da bebeğim 5 (beş) aylıktı o yüzden açıklama yapma gibi bir durumum olmadı. Ama bazen keşke büyük olup bu süreci kendi görseydi diyorum. Sonra büyük olup da o süreci görüp psikolojisi bozulana kadar daha sonra açıklamak daha mı iyi acaba diye düşünüyorum. Bu ikilem arasında git-gellerim hala sürüyor.

Kadın 48 (A): Birlikte söyledik, daha medenice.

Kadın 35 (A): Oğlum 4,5 yaşındaydı. **Çok olgun bir çocuktü. Aksine O bana moral ve destek verdi (!)**

Forward ve Buck (2011, s. 9), bu durumu “yetersiz anne ve babalar” sınıflandırmasına dâhil ederek “sürekli kendi problemlerine odaklanıp çocuklarını, kendilerine bakan ‘küçük anne-babalara’ dönüştürenler” olarak tanımlamaktadırlar.

Kadın 18: “Babanla boşanıyorm”

Kadın 14 (A): Kızım ile birlikte karar verdik (15 yaşında kızı).

Kadın 1 (A): Boşandığımda oğlum iki yaşındaydı. O yaşta olmasına rağmen sürekli konuşma yoluna gittim. Daha yeni sorgulamaya başlıyor. Doktoru eşliğinde çözüm noktasına gittik (şu an 9 yaşında).

Kadın 5: Kendime ev tuttum. Eşya aldım. Ailemi (anne-baba) yanıma çağırdım. Çocuklarıma anneanne ve dedeniz Ankara'ya taşınacaklar, ben bir süre onların yanında kalacağım. Benimle gelmek ister misiniz? diye sordum. O zaman 14 yaşında olan büyük oğlum hayır dedi, 7 yaşındaki küçük oğlum evet ben senle her yere gelirim dedi.

Kadın 50 (A): Bu sözler iki kelimeyle bitmez. Zaten bizimle birlikte yaşıyorlardı kötü giden evliliği.

Kadın 53 (A): Boşanmadan önce çocuğumu psikologa götürdüm destek aldım.

Kadın 46 (A): Birlikteydik zaten. Büyükler tabii ki ayrılmanızı çok istediler yıllardır. O yüzden sorun yoktu, küçük çocuğum 6 yaşındaydı bir psikolog yardımı ile ona söyledik. Şu an 9 yaşında hâlâ bu duruma alışmadı.

Kadın 49 (A): Eski eşimle oturup çocuklara izah ettik (ergen çocuklar).

Kadın 20: Çocuklarımla beraber aldığım bir karardı (çocuklar yetişkin).

Kadın 34 (A) : Oğlum 14 yaşındaydı, her şeyi anlıyordu zor olmadı.

Erkek 26 (A): Çocuğum daha yeni doğmuştu.

Erkek 36 (A): Çocuğum 12 aylıkken ayrıldım.

Erkek 20: Çocuğum çok küçüktü, bir yaşındaydı, ancak tartışmalarımızdan etkilendiğini çok iyi görebiliyordum, onun bu mutsuz yuvada büyümesini istemedim, onu gördüğüm her fırsatta baba sevgisi ve güvenini hissettirerek boşanmanın sıkıntılarını daha az yaşamasına gayret ettim.

Erkek 41: Çok küçüktü (3 yaşında). Annesi ile anlaşamadığımız, ancak her ikimizin de onu çok sevdiğimizi.

Erkek 12: Çocuklarla konuşmadım, ama anlaşılıyordu.

Erkek 29 (A): Zor oldu, ama kabullenmek zorundaydı. "Sessiz film oynanan evde ne kadar dayanabilirdi ki?"

Erkek 30 (A): 11 yaşında erkek çocuktur. Çocuk zaten her türlü ortamdan haberdardı. Aslında boşanma çocukları yıkıyor, o iç dünyalarında neler yaşıyor. Babalar ne yaparsa yapsın boş oluyor. Çocuklarda mahkemelerde anneyi tutuyor. Hak, hukuk, adalet sıfır.

Erkek 6: Eski eşim söyledi, çok katıydı, ben ölsem söyleyemezdim.

Erkek 7: Bir tek oğlumuz vardı ve henüz dört yaşındaydı. Annesi söylemiş kendisine. uzman desteği ve tavsiyesi olarak söylediğini söylemişti bana.

Erkek 15: O sırada oğlum 6 yaşındaydı, eski eşim çocuğu göstermediği için fazla konuşamadık. İşi zamana bıraktım.

6) Boşanma kararı aldığınızda (Varsa) çocuklarınızın tepkisi ne oldu?

Literatür bölümünde çocukların yaş, cinsiyet ve duygu durumları göz önüne alınarak ayrıntılı bir şekilde incelenen çocuğun boşanmaya tepkileri araştırmaya katılan anne ve babaların kendi ifadelerinden bu olguyu çok güzel örneklediği görülmektedir. Bu tepkilerin önceden bilinmesi ve daha sonra çocukta oluşabilecek “travma sonrası stres bozukluğu” ve kişiliğine yansımaları hususlarının önüne geçilmesinde **önleyici ve koruyucu bir tedbir olarak** boşanma arabuluculuğu sisteminin ciddi olarak düşünülmesi gereken bir konu olduğu değerlendirilmektedir.

Kadın 9: Henüz bebedir.

Kadın 24: Üzüldü ve ağladı.

Kadın 25: Tepki vermediler.

Kadın 40 (A): Çok küçüklerdi ve şaşkınlılar. Ne yapacaklarını bilemiyorlardı.

Kadın 45 (A): İlk başta sevinçliydi, ayrı kendimize ait evimizde. Ama daha sonra özlem ağır bastı.

Kadın 18: Mutlu oldu (14 yaşında görücü usulü ile evlenip evlilik ve boşanma sürecinde bütün şiddet türlerine maruz kalmış, çocuğunun yaşı büyük).

Kadın 10 (A): Kızım boşanmadan bir sene sonra eve gelen kadın yüzünden tanımadığı bir kişiyle kaçarak evlendi, hayatı mahvoldu. Oğlum babasının borçlarını üstlenerek bataklara saplandı. Küçük oğlumun psikolojisi bozuldu, 14 yıl oldu depresyonda.

Kadın 19: Yaşına göre olgunlukla karşıladı. İlk başlarda arkadaşlarına söylemek istemedi. Şimdi böyle bir sorununun da kalmadığını düşünüyorum.

Kadın 49 (A): Kızım olumlu baktı ama oğlum kabullenmekte zorluk çekti (Ancak kızı Ankara dışında bir Üniversite kazanıp annesinin ikinci evliliğini görmek istemiyor).

Kadın 42 (A): Tarafsız kaldı. Pek umursamadı. Çünkü benim üzülmemi istemedi. Olgun davrandı.

Kadın 31: Kabullenemedi, bana kızdı, beni tehdit etti (8 yaşında erkek).

Kadın 5: Büyük oğlum o zaman 13-14 yaşındaydı, konuşmadı. Sanki bu kararı bekliyor ve onaylıyor gibiydi. Ancak benimle gelmek istemediğini söyledi. O zaman 7-8 yaşlarında olan küçük oğlum pek bir şey anlamadı.

Kadın 34 (A) : Önceleri kabul etmedi. Bunalıma girdi. Sigaraya başlamış.

Kadın 50 (A): İçine kapanır, hayatı zorlaşır, agresif hal alırlar.

Kadın 41 (A): Çocuklarımdan olumsuz hiç bir tepki almadım. Üçümüz daha huzurlu, mutlu olduğumuz için rahatlamıştık.

Kadın 46 (A): Büyükler istediği halde tabii ki o zaman da şimdi de hala üzülmüyorlar ama birleşmemizi de istemiyorlar. 9 yaşında olan çocuğum çok üzüldü kısmen travma geçirdi. Bana karşı çok tepkiliydi. Benim ayrıldığımı gördüğünden beni suçladı. Hâlâ suçlamaya devam ediyor. Çok küçük olduğu için her şeyi kendisinin görmesini bekliyorum.

Erkek 42 (A): Kızım 4 yaşındaydı. Durumun farkında değildi.

Erkek 01 (A): 3 yaşındaki oğlumun boşandıktan sonra beni çok arayıp sorduğundan eminim, öyle ki her akşam babasıyla oynayan onu kapıda karşılayan bir çocuk düşünün, annesinin zorla uyutamadığı ama babasının kucağında uyuyabilen...Böyle bir çocuğun babasını elinden alınca aramaz mı, sormaz mı? 15 te 1 dışında yavrumu göstermediler bana. Aylarca yıllarca göremeyenler olduğunu “ortak velayet” adlı siteye üye olduğumda öğrendim ve şükrettim buna da...

Erkek 12: Üçü de itiraz ettiler. Huysuzluk ettiler.

Erkek 30 (A): Hiçbir çocuk kabullenemiyor.

Erkek 6: Oğlum küçüktü, ama kızım annesine ve bana “ne olur ayrılmayın” diye bir annesine bir bana yalvarıyordu, gözümün önünden asla gitmeyecek.

Erkek 7: Başlangıçta çok bir şey anlamamıştı. Sonrasında ise işin ciddiye bindiğini gördükçe üzüldüğünü, birleşmemizi istediğini ifade etmeye başlamıştı.

Erkek 10: Şaşkınlık, hayal kırıklığı ama düzenleri değişmediği için günlük hayatlarını fazla etkilemedi.

Erkek 15: Başta üzüldü annesinin ve ailesinin gazıyla bana düşman oldu ancak zamanla her şeyi öğrendi ve boşanmadaki benim ve annesinin etkisini şu an daha çok anladı. Ve boşanmanın annesinin ailesi kaynaklı olduğunu biliyor (Ebeveyne Yabancılaştırma Sendromu).

7) Boşanma kararı aldığınızı öğrendikten sonra boşanma sürecinde (Varsa) çocuklarınızda fiziksel, duygusal, sosyal, psikolojik değişim hissettiniz mi?

Araştırmaya katılan kadın ve erkeklerin ifadelerinden boşanma sürecinin çok zorlu ve uzun bir süreç (ortalama mahkeme süresi bir yıl, Yargıtay itiraz süresi bir yıl ve bu süreç içinde çocuklar için de anne ve babaları arasında çekişmelerin ve husumetlerin yaşandığı, belirsizliklerin çok yaşandığı bir süreç) olduğu anlaşılmaktadır. Literatür bölümünde çocukların yaş ve cinsiyetlerine göre ayrıntılı olarak verilen boşanma süreci tepkilerine paralel olan veya literatür bilgilerinde belirtilmemiş farklı tepkilerin de olduğu katılımcıların ifadelerinden anlaşılmaktadır. Bu süreçte boşanma arabuluculuğu sisteminin süreci daha kısa ve sağlıklı olarak sürdürülmesine, dolayısıyla çocukların ruh ve beden sağlıklarına katkı sağlayabileceği değerlendirilmektedir.

Kadın 24: Evet, kızım içe dönükleşti, sönükleşti.

Kadın 11: Uyumama ve yemek yememe alışkanlıkları başladı, huysuzca davranıyordu.

Kadın 10 (A): Tabii ki- hepsi çöktüler. Yanlış kararlar verdiler. Çünkü depresyona girdiler.

Kadın 23: Çok küçüktü, ben işe gidiyordum, evde annemle kalıyordum. Sanırım sebepsiz gibi görünen ağlamaları ve mutsuzlukları vardı.

Kadın 19: Arkadaşlarından saklamak istemesi, fakat bana da babasına da herhangi bir baskıda bulunmadı.

Kadın 1 (A): Evet, hırçınlaşma oldu.

Kadın 20: Gerek süreç, gerekse babanın hem çocuklara hem bana uyguladığı fiziksel şiddet neticesinde yıllarca ağır depresyon ilaçları kullanan bir aile olduk. Oğlum içe kapandı. Kızım 3 kere intihar denedi v.s. ve hala kalıntılar. (çocuklar yetişkin).

Kadın 42 (A): Bazen kuzenlerini babaları veya dayısı onları sevdiğinde kıskandı. (Yaş aralıkları çok da yakın olduğu için).

Kadın 31: Duygusal açıdan çocuklarda bir çöküntü hissettim, içine kapandı. Arkadaş çevresinde geçimsiz oldu.

Kadın 12: Evet kızıma yardım aldım.

Kadın 34 (A): Okuldan soğudu, daha çok asi oldu, sinirli hırçın oldu. Söz dinleliyordu.

Kadın 30: Oğlum başta travma yaşadı sonra Allaha şükür atlattı.

Kadın 39 (A): Boşanma kararından önce kızımda sıkıntılar başlamıştı. Babası çok hırçın davranıyordu zaten. Çok sinirli bir yapıya sahipti. Evde her an ses yükseliyor patırtı gürültü artıyordu. Eve gece geç saatlerde gelirdi. O evdeyken kızım uykuda da olsa tir tir titremeye başlardı. Beni kesin karar almaya yönelten de kızımın bu sıkıntılarıydı zaten. Onu böyle sıkıntılı bir ortamda büyütmekten ise ayrılmak çok daha mantıklıydı. Yani boşanma süreci değil de öncesi sıkıntılıydı. Boşanma sürecini öğrenince kızımda rahatlamalar oldu.

Erkek 16: Evet içine kapandılar ve derslerindeki başarıları düştü.

Erkek 35 (A): Evi terk ettiği için çocuk annesinden nefret ediyordu. Annesine sarılıyordu. Annesinden bahsedince biraz düşünceli ve çok çabuk ağlardı.

Erkek 6: Üzgün oldular, biraz dalgınlık. Çocuğumuzun iki tane oluşundan dolayı “sanki” birbirine destek oldular, birbirine sarıldılar. Bende velayetin (ikisinin de) annede kalmasına mahkeme sürecinde ses çıkarmadım, çok küçüklerdi, anneye ihtiyaçları vardı, çocukları ayırmaksa asla iyi sonuç vermez diye düşünüyorum.

Erkek 7: Biraz içine kapanır gibi olmuştu. Diğer çocuklar gibi coşkulu değildi.

Erkek 29 (A): Çok hırçınlaştı ve duygusallaştı.

Erkek 20: Biraz sessiz bir çocuktı, daha çok içine kapandı, ancak benim sevgim ve ilgim ile bu süreç kısa sürdü.

Erkek 41: Kekemelik başladı.

8) Boşanma gerçekleştikten sonra (Varsa) çocuklarınızda fiziksel, duygusal, sosyal, psikolojik değişim hissettiniz mi?

Araştırmaya katılan kadın ve erkeklerin kendi ifadelerinden boşanma sonrası çocuklarında oluşan fiziksel, duygusal ve ruhsal değişiklikler belirlenmiştir. Boşanma

arabuluculuğu sistemini kullanan anne ve babaların bu hususların önceden farkına varabileceği ve önleyici-koruyucu tedbirlerle bu etkilerin azaltılmasına katkı verebilecekleri değerlendirilmektedir. Ayrıca boşanma arabuluculuğu model önerisinde belirtilen boşanma sonrası çocuklar için uyum programlarına gönderilen çocukların bu olumsuzlukları konunun uzmanı profesyoneller eşliğinde, yaşlarına ve cinsiyetlerine uygun olarak hazırlanmış programlar ile travma sonrası stres bozukluğu oluşmadan atlatabilecekleri ve yaşam kalitelerinin daha yüksek olabileceği değerlendirilmektedir.

Kadın 9: Boşanma gerçekleştiğinde oğlum bebektir, şimdi 13 yaşında bir delikanlı. Son dönemlerde, babasını tanıyıp (bulup) ondan nefret ettiğini, ama tanımak istediğini de yüzüne haykıracaklarını söylüyor. Bu konuda babasını kötülemiyor, ama övgüyle de bahsetmiyorum.

Kadın 14 (A): Boşanma gerçekleştikten sonra ergenliğin de etkisiyle kızımda sinirlilik hali, okula devamsızlık ve derslerde başarısızlık yaşandı.

Kadın 11: Yalnızlık psikolojisine girdiler. Tıpkı “boş bir kuyuya düşmüş” gibiydik.

Kadın 10 (A): Boşandıktan sonra ben yeniden evlendim, ancak çocuklarımdan bana kırgınlığı psikolojilerini daha da bozdu. Hiçbirimiz böyle olsun istemezdik. Hayata kırgınlar işte.

Kadın 23: Hâkimin öngördüğü takvime göre babasıyla görüşüyordu. Babası velayet konusunda benimle mücadele etmişti. Gerçekten bunu istediğini sanmıyorum ama, yani sırf beni üzme ve olayı kazanmak- kaybetmek olayına dönüştürdüğü için velayeti almak istemişti diye düşünüyorum. 15 günde bir gidip gelmelerde bana soğuk davranıyordu oğlum. Hakkımda olumsuz şeyler söylüyormuş meğer. Psikolojisinin karma karışık olduğunu hissediyordum (Ebeveyne Yabancılaştırma Sendromu).

Kadın 26: Şükürler olsun ki yaşının küçük olmasının verdiği avantajla büyük sıkıntılar yaşamadım. Ve mümkün olduğunca (zorlayarak) babayla iletişim kurmasını sağlayarak büyük değişiklikler yaşamadan atlattık.

Kadın 49 (A): Kızım zaman zaman agresifleşmeye başladı oğlum biraz içine kapandı (çocuklar ergen).

Kadın 14 (A): Boşanma gerçekleştikten sonra ergenliğin de etkisiyle kızımda sinirlilik hali, okula devamsızlık ve derslerde başarısızlık yaşandı.

Kadın 5: Önceden yoktu. Çocuklarımdan ikisini de psikolojik danışmana götürmek istedim, ikisi de kabul etmedi, zorla da götüremedim.

Kadın 47 (A) : Tabi ki hissettim. Büyük oğlum üniversitedeydi bu yüzden bir sene okulda kaldı. Ortanca oğlum psikolojik destek aldı. Küçük oğlum içine kapandı. Bir süre sonra bunların üstesinden geldik.

Kadın 34 (A): Oğlum her şekilde yaşadı bu ayrılığın acısını. Bunu o zamanlar kabul etmiyordu. Bana kızılıyordu.

Kadın 39 (A): Biz boşandıktan sonra yine az da olsa aynı sıkıntıları bir süre daha yaşadı. Uykusunda sayıklıyordu. Hep babasını görüyordu rüyalarında.

Kadın 46 (A): İlk 3-4 ay duygusal psikolojik değişimler yaşadılar. Boşanalı 3.5 yıl olmasına rağmen hala bu durum devam ediyor. Boşandığımda kızımın biri 26 diğeri 24 yaşında ve yıllardır boşanmamı istedikleri halde boşanırken de şimdi de inanılmaz duygusal değişim yaşadılar. Sosyal değişim yaşadıklarını düşünmüyorum.

Erkek 01 (A): Boşandıktan sonraki yazı takiben oğlumu Eylülde kreşe verdiler. Bu dönemlerde oğlumda bir takım farklılıklar gördüm tabi. Elindeki oyuncacı hiç bırakmama, göz kırpmaya tiki gibi. Bütün bunları anneye paylaştığımda kuruntu yaptığım cevabını aldım. Ona göre benim çocukla ne kadar münasebetim olursa oğlum o kadar sıkıntı yapıyormuş, çocuğun dengesini ve düzenini bozuyormuşum. Bu ve maddi bahanelerle kreşe gidip oğlumu görmeme de yasak koydu, eğer görürsem 15 te 1 alma hakkımdan düşmüş. Yalnız oğlumu aldığım 15 te 1'lerde bana hep neden? sorularını sordu. Kreşe gelmiyorsun, bizim evimize gelmiyorsun gibi... Bende onun anlayacağı şekilde konuşmaya çalıştım, hiçbir kere annesi için kötü bir söz söylemedim. Oğlumu aldığım da onun annesiyle ve benimle olan üçümüzün resimlerini evin görünür yerlerine koydum... Sevgimi sürekli hissetmesini sağlayacak elimden gelen her şeyi yapmaya çalışıyorum.

Erkek 30 (A): Psikolojik olarak iyi olduğunu söyleseler de inanmıyorum, "ömür boyu bu bir çıban yarası".

Erkek 6: İkisini de birbirinden ayırmadığımız ve velayet bende olmamasına rağmen her hafta sonu çocuklarımla vakit geçirdiğim için az miktarda diye düşünüyorum (ancak yine de ayrılık üzmez mi!).

Erkek 7: Anneye kaldığı için beni çok özlediğini ve görmek istediğini gözlemliyordum. Annesi ile beraberken beni, benimle beraberken de annesini özlediğini söylüyordu. Biraz içine kapanıktı zaten ve bunda da artış oldu.

Erkek 5: Ayrıldıktan sonra çocuğumu bir daha hiç görüp konuşmadım.

Erkek 15: Fiziksel değil ancak psikolojik durgunluk vardı. Yolda karşılaştığımızda beni tanıyamazlıktan geliyordu. Eski eşime çocuğu psikologa götürelim dedim, Çocuğu elimden alacaksın dedi götürmedi.

Erkek 20: Annesi benim ve ailem hakkında kızıma olumsuz şeyler söylüyordu, bu durum da kızımın kafası biraz karışıyordu, ancak ben ve ailemin sevgisi ve yakın ilgisi ile kızım bu süreci her hangi bir sıkıntı duymadan atlattı. Hatta bizim hakkımızda olumsuz ifadeler duyduğu zaman annesinin yanından uzaklaşıp başka odaya giderek tepkisini gösteriyormuş.

- 9) **Boşanmanız anlaşmalı boşanma mı oldu?** Eğer anlaşmalı boşanma oldu ise; Hangi konularda hangi kararları aldınız?

Bu konudaki araştırmaya katılan kadın ve erkeklerin görüşlerinden çok önemli olanlar, sosyo-demografik bölümde yorumlar kısmında daha önce belirtilmiştir.

- 10) **Boşanma kararı aldığınızda eşinizle (Varsa) çocukların velayeti konusunu konuştunuz mu? Ortak bir karara vardınız mı?**

Boşanma sürecinde sağlıklı bir iletişim ortamı olmadığı ve dağılan yuvadan herkes en önemli parçaları kendine almaya ve karşı tarafı kızdıracak faaliyetler ile kendi kızgınlığını hafifletmeye çalışırken (ortalık toz duman olmuşken) **anne ve babaların çocuklarının üstün yararını düşünemedikleri** hem literatür bilgilerinden hem de araştırmaya katılan anne ve babaların ifadelerinden anlaşılabilmektedir. Boşanma arabuluculuğu sistemini kullanan anne ve babaların, daha steril bir ortamda ve tarafsız, profesyonel bir arabulucu eşliğinde; boşanmanın sonuçları olan mal paylaşımı, nafaka gibi hususlarda olduğu gibi velayet ve kişisel görüşme günlerinin düzenlenmesi gibi hususların belki de her birini ayrı bir oturumda konuşma ve çocuğun üstün yararı için daha doğru kararlar alma fırsatını elde edebilecekleri değerlendirilmektedir.

Kadın 9: Tamamen bireysel aldığım kararlarla hareket ettim. Bir alkolik ile oturup ne konuşabilir ve nasıl bir karara varılır ki.

Kadın 14 (A): Velayet konusunda sorun yaşamadık, velayet bende kaldı. O her istediği zaman çocuğunu gördü. Zaten sorunlardan biri de babalık duygusunu yaşamamasıydı. Bu nedenle yeter ki çocuğu görsün, kızım baba kavramından yoksun kalmasın diye her türlü fedakârlığa hazırdım.

Kadın 22: Konuştuk, zaten çocukları alacak durumda değildi.

Kadın 45 (A): Çocuk velayeti zaten kesin karar gibiydi. Daha doğrusu babanın böyle bir talebi olmadı.

Kadın 10 (A): Evet konuştuk. Çocuklarım babalarıyla kalmalıydı. Benim annemlerin durumu yoktu. Onların hepsi okurken içim yanarak evlatlarımı babalarıyla bıraktım. Çok istedim almayı ama okul masraflarını karşılama şansım yoktu. Çalışmadım hayatım boyunca.

Kadın 23: Hayır ben onunla hiç görüşmedim. Mahkeme sürecinde de hiç konuşmadım bile. Konuşulacak biri olsaydı zaten boşanmayı düşünmezdim.

Kadın 1 (A): Konuşmadık, çünkü küçük olduğu için çocuk direkt benim tarafıma verildi.

Kadın 13: Boşanma kararı aldıktan sonra eşimle konuştuğum tek konu bu oldu. Onda da zaten kendi tek başına yaşadığı için bakamayacağını çocuğun bende kalmasını istediğini söyledi o kadar.

Kadın 5: Hayır, ben küçük oğlumu alıp evi terk ettim.

Kadın 30: Konuşmadık. Mayıs 2010 dan sonra hiç yüz yüze konuşmadık. İletişimimiz çok kötü. Birbirimize selam dahi vermiyoruz.

Kadın 53 (A): Çocuğumun velayetini babaya verdim.

Kadın 32 (A): Konuştum fakat olumsuz yanıt aldım.

Kadın 17: Boşanma davası açıldığında çocuğun velayetini kendisi istedi. Benim ona bakamayacağım iddiasında bulundu. Ortak bir karar hiç bir konuda alınamadığı gibi bu konuda da alınamadı.

Erkek 01 (A): Velayetle ilgili zaten kendisine verileceğini ve bu yönde ısrarımın gereksiz olduğunu söyledi, bende yaptığım araştırmalarda 4 yaşa kadar çocukların büyük bir anormallik olmadığı sürece velayetinin anneye verildiği gerçeğini öğrendim, hem bu nedenle hem vicdanı olarak farklısını düşünmedim zaten. Nereden bilebilirdim ki bütün bunların velayeti alana kadar bana yaptığı politikalardan ibaret olduğunu. Maalesef bilgisizlikle anlaşmalı boşanmada bile kendime yeterince baba-çocuk ilişkisinde hak tanımamışım, iyi niyetle karşı tarafa güvenmişim. Bu tablo beni üzüyor zaten. Şu da var ki boşanacağım insan çekişmeli boşanma sürecine girseydik son derece çirkef ve iftira eden biri olarak karşımda yer alacaktı uzun ve zorlu bir süreç geçirecektik, o nedenle anlaşmalı boşanalım biran evvel bitsin psikolojisi de hâkimdi.

Erkek 12: Hayır. Mahkemenin kararı oldu. Fazla nafaka almak için, avukatı ile anlaşarak velayeti aldılar. Bende itiraz etmedim.

Erkek 36 (A): Hayır. Sadece mecburiyetten (çocuk çok küçük olduğu için) konuşmadım.

Erkek 29 (A): Benim serbest meslekte çalışmam dolayısı ile (sağlık sigortası) çocuk bende kaldı.

Erkek 35 (A): Evet konuştum. Çocuğun velayetini bana vermesi karşılığında onunla anlaşacağımı söyledim ve de anlaştık. Çünkü onun ailesi de psikolojik hasta, kardeşleri falan vardı. Bende çocuğu bu yüzden vermek istemedim.

Erkek 37 (A): Genelde mahkemenin anneye verdiğini söylüyorlardı. Bende mecburen anneye vermek zorunda kaldım, ama ortak velayet olmasını isterdim.

Erkek 28 (A): Kızgınlığından çocuklar konusunda asla anlaşmayacağını ve onların nafakalarına ihtiyacı olduğunu söyledi.

Erkek 6: Kısmen konuştuk, eşim velayeti istiyordu, bende istiyordum, **ancak fedakârlık bana düşüyordu, çocuklar küçüktü.** Ancak mahkemede velayeti kısmen istedim, nedeni ise babamız bizi istemiyor mu demesinler diye, o düşünce içlerini üzmesin diye, ancak eşim onu da anlamadı, “anlaşılamadım”.

Erkek 7: O konuda anlaşamamıştık. İkimiz de kendimizde kalmasını istiyorduk. Neticede mahkeme anneye verdi. Aradan 10 yıl geçtikten sonra ise daha yeni velayet için anlaştık ve ben üzerime aldım. Oğlumuz gene anneye kalıyor ama, benim üzerimde bir takım özlük haklarına (yeşil pasaport vb.) ulaşabilsin diye bu kararı aldık.

Erkek 9 (A): Velayet konusunda anlaştık, ancak boşandıktan sonra tekrar velayet davası açtı ancak kaybetti.

Erkek 20: Çocuk çok küçük olduğu için velayet konusunda benim bir talebim olmadı.

Erkek 41: Hayır, hiç bir şey konuşamıyorduk.

11) Boşanmaya karar veren taraf iseniz hangi duyguları yaşadınız? (Bu soruyu yanıtlarken aşağıdaki soruları dikkate almanız size yol gösterebilir.)

****Gelecekle ilgili planlarınızı nasıl yaptınız?** Boşanma sürecinin nasıl olacağını (zor/kolay) hayal ediyordunuz? Hayal ettiğiniz gibi mi oldu?

Boşanmaya karar veren taraf olursa bile literatür bilgileri bölümünde de görüldüğü gibi hem fiziksel hem de ruhsal şikayetlerin olduğu araştırmaya katılan kadın ve erkekler tarafından dile getirilmektedir. Boşanma olgusunun kendisi olduğu gibi, boşanma süreci, mahkeme süreci ve çocukların durumunu düşünme gibi etkenler bu süreci daha zor ve karmaşık hale getirmektedir. Mahkeme sürecindeki olumsuzluklar

için makro seviyede tedbirler alınırken boşanma arabuluculuğu ile her iki tarafın ve çocuklarının kazandığı, kendi gelecekleri hakkında kendilerinin karar verdiği hissini yaşayacakları anlaşmalı boşanmalar için protokol hazırlayarak mahkeme sürecinin zorluklarını aşmanın önemi anlaşılabilir.

Kadın 1 (A): Boşanma sürecinin zor olacağını tahmin ediyordum. Mahkeme süreci, anlaşmalı boşanma olduğu için kısa ve kolay olmuştu. Ancak, boşanma denildiğinde; ilk önce hayal kırıklığı, biraz kızgınlık, ama en çokta gurur işi içine giriyor. Evlilik başında, evlilik süresince ve sonunda insanların gururu bir kenara bırakması gerekiyor. Boşanma bana bunu öğretti. Gurur işi içine girdiğinde haklarınızı bile görmüyor, zaman geçtikten sonra fazla verici olduğunuzu ve haklarınızın gittiğini görüyorsunuz. Süreçte kimseyle rahat konuşamadığınız için yanlış kararlar alabiliyor veya eksik kararlar alabiliyorsunuz.

Kadın 23: En çok çocuğumu düşündüm. Oğlumun anne-baba bir ortamda büyümeyeceğinden dolayı onun adına üzüldüm. İleride “ annem-babam ben 2 yaşındayken ayrılmışlar” diyecekti. Kendi hayatımın hiç önemi yoktu. Boşanma süreci duygusal açıdan tabii ki çok zordu. “kendinizi bir enkazın altından çıkmış gibi hissediyorsunuz zaten”. Verdiğiniz karardan pişman olmamak ve bu kararı ben aldığım için zorlandığımı, üzüldüğümü kimse bilsin istemedim.

Kadın 9: Boşanma süreci zaten beklenen bir durumdu. Gelecek adına hayalim, kaygım, olumlu veya olumsuz bir şey düşünmedim. Tek istediğim o adamdan kurtulmaktı.

Kadın 3 (A): Eski eşim olmadan hayatımın daha rahat olacağını düşündüm. Sıkıntı ve stressiz bütün zorlukların üstesinden gelirim diye düşündüm.

Kadın 14 (A): Her şeyden önce çok üzgündüm. Hata kim de olursa olsun (ki hiçbir zaman tek taraflı olmaz) başaramayanlardan biriydim. Kendimi yetersiz ve çirkin hissediyordum. Üstelik çok da kızgındım. Ama bir çocuk vardı, bu süreci yaşarken en az zararı o görmeliydi. Tüm programımı ona göre yaptım. Düzgünce uyguladım.

Kadın 28: Zor oldu, fakat düzelme ihtimali olmadığını anladığımda karar verdim. Zaten eşimin hayatında başka biri vardı. Bu kararı verirken gelecekle ilgili hiç bir şey düşünmedim.

Kadın 51(A): Gelecekle ilgili hiçbir plan yapmadım, canımı kurtardım ve boşandıktan sonra ayaklarımın üstünde durmaya ve çocuğum ve kendim için yaşadım.

Kadın 40 (A): Boşanmayı istiyordum, bir taraftan da uzlaşma olursa çocuklarım için (çocukların velayeti baba da) dönebileceğimi düşünüyordum.

Kadın 22: Kolay olmayacağını ama aşacağımı düşündüm ve uyguladım.

Kadın 45 (A): Gelecek planı yapmadım. Zaten o andan kurtulma ilk istek. Sürecin zorluğu falan hiç düşünülüyor. Sadece o andan kurtulmak.

Kadın 18 (A): Evlenecektim. Mutlu ve kolay hayatım oldu (14 yaşında görücü usulü ile evlenip evlilik ve boşanma sürecinde bütün şiddet türlerine maruz kalmış).

Kadın 6 (A): Hayatımın kendi açısından daha iyi olacağını, çocuğum olmadığı için kendimi şanslı hissettiğimi düşündüm, eğer çocuğum olursa boşanamayacağımı düşündüm, çünkü ne kendimi ne de çocuğumu üzme hakkım yok.

Kadın 7 (A): Boşanmaya karar verirken tabii ki neler olacağını tam kestiremiyordum ama tek bildiğim bir şey vardı o da bu evlilikten kurtulacak olmamdı bir çok olumsuz şeyle karşılaşacağımı biliyordum ama her şeyi göze almıştım ama her şey umduğumdan çok daha kolay oldu.

Kadın 16 (A): O süreçte zaten bir enkazın altından çıktığım için uzun vadeli planlar projeler yapma şansım yoktu. Benim için tek önemli olan şey o günü geçirmekti. Bugünü yaşayayım, yarını bir şekilde hallederim mantığı insanı yormuyor zannedirdim ama ayrılıktan takriben 6 ay sonrasında artık hayatıma çeki düzen vermem gerektiğini anladım. Her şeyden önce maddi özgürlüğümü tekrardan elde edip, yıkılan kalemi tekrar dikmek zorundaydım.

Kadın 37 (A): Boşandığım ay 10 kilo aldım ve o kış hiç hasta olmadım. İş hayatı çok yoğun gitti, kendimi işe verdim ve yaşadığım pek çok şeyi unutturdu. Boşanmış insana yönelik dış faktörlere gelince, yakın çevrem sözünü bile etmiyor, il değiştirdiğim için yeni iş yerimde boşanma olayım zaten pek bilinmiyor. O yüzden kafam temiz. Pek çok kimse evlenip ayrılmış değil, 30 una gelmiş ve evlenmeyi düşünmeyen biri olarak görüyor beni. Yani evlenmiş boşanmış değil, “bekar” olarak algılanmak bu toplumda daha dinlendirici... Yine bu konuyu iyi yönettiğime inanıyorum şimdilik..

Kadın 12: **Zor olacağını biliyordum. Fakat bu kadar zor ve yıpratıcı olacağı aklıma gelmemişti.**

Kadın 27: Boşanmaktan dolayı kendimi hiç olmadığım kadar huzurlu ve mutlu hissettim. Hayata bakış açım genişledi. Bir hedef koydum ve gerçekleştirdim. Boşandığım ilk günden bu güne kadar hiç pişmanlık yaşamadım. Hayatım boyunca aldığım en doğru karardı.

Kadın 47 (A): Boşanma kararını ben verdim. İleriki hayatım için hiçbir plan kurmadan, hiçbir şey düşünmeden. Çünkü o kadar sıkıntı çekiyordum ki hiçbir şey düşünmeden ondan boşandım ve düşündüğümde verdiğim en güzel karar olduğunu biliyordum. Hayat tabii ki benim için hiç kolay olmadı. Ayrıldığımda ne işim, ne evim ne de bir gelirim vardı. Ama yılmadım önce bir iş buldum, sonra oturacak bir ev daha sonra da çocuklarımla birlikte yaşam savaşı verdik. Sonuçta üç oğlumu okuttum. Onlarla gurur duyuyorum.

Kadın 34 (A) : Her şey çok zordu benim için. Kolay olmayacağını biliyordum. Ama işim vardı ve para kazanıyordum.

Kadın 50 (A): Böyle bir durumda plan yapamıyoruz, hayal kuramıyoruz. Sizi sürükleyen yelin önünde koşuyoruz. Sığınacak bir liman, uyuyacak bir yatak, karnını doyuracak bir sofa. Günü geçirdiğine bakıyorsun.

Kadın 30: Boşanma sürecinin bu kadar zor olduğunu hayal etmemiştim, problemlerli bir evlilik yaşamaktansa boşanmış olmak çok daha iyi (şimdilik öyle görünüyor). En çok rahatsız şeylerden biri çevremdeki insanların size acınası davranması (vah vah! Tüh tüh !).

Kadın 39 (A): Eşimi düşünürsem her duygu hafifliyordu. Ama yuvamı düşünürsem duygularım ağırlaşıyor boşanma kavramı canımı yakıyordu. Çünkü evimi çok seviyordum. Kendime ait yuvamın en büyük hayranı bendim.

Kadın 32 (A): Çocuklarımın ve benim beraber yaşayacağımız bir yuva zor olacağını düşünmüştüm **fakat eşimi ikna yolu ile anlaşmalı boşanmaya karar verdik.** Boşanma süreci değil sonrası beni korkuttu çünkü eşimin ruh hali oldukça değişken hâlâ da korkmaktayım.

Kadın 46 (A): 27 yıllık evliliğimizin her anında boşanmayı düşündüğüm için plan yapmadım. Zor olan tek şey dul avcılar. İğrenç. Toplumda çok oldukları için kimseye ayrı olduğumu söylemiyorum.

Kadın 17: Boşanma kararı fiziksel şiddetin ardından olduğu için her hangi bir düşüncem ve planım olmadı. Boşanma sürecinin bu kadar uzun (1.5 yıl) ve yıpratıcı olacağını avukatımın beni uyarmasına rağmen tahmin etmemiştim. Gelecekle ilgili herhangi bir planım olmadı. Sadece kızıma iyi bir hayat verebilir miyim diye düşündüm.

Erkek 16: Boşanmanın zor olacağını tahmin ediyordum, öyle de oldu. Aileler arasında büyük sorunlar (kavgalar) oldu.

Erkek 31 (A): Boşanma sırasında mahkeme olayı biraz endişe vericiydi. Gelecekle ilgili sadece maddi zorlukla ilgili hesaplarım vardı.

Erkek 11 (A): Zor olacağını biliyordum. Zordu da. Ama artık mutlu olamayacağımızı biliyordum. Ya bitecekti ya da ben ömür boyu mutsuz olacaktım, “kısa ve net bir acıyı tercih ettim”.

Erkek 29 (A): Boşanma süreci zor geçti. Müthiş bir duygu karmaşası yaşadım. Ama hayat devam ediyor.

Erkek 13: Boşanma kararı aldıktan sonra ne ile karşılaşacağımı bilmiyordum. Gerçekten bu süreç çok zor geçti.

Erkek 35 (A): Yeniden evlenmek ve çocuk sahibi olmayı hayal ettim. Yeni hanımın hasta olmamasına çok dikkat edeceğime yemin ettim (önceki eşinin psikolojik rahatsızlığı varmış).

Erkek 34 (A): Gelecek hakkında hiçbir planım yoktu. Kendimi “dünyanın en şanssız insanı olarak” görüyordum. Boşanma sürecinde eşim çok çirkin hakaretler ve iftiralar attı. Saygısız hareketler ve davranışlarda bulundu. Boşanma süreci çok zor oldu.

Erkek 26 (A): Boşanma sürecinin kâbus olacağını düşünüyordum, ama eşim bana sorun çıkarmadı.

Erkek 38 (A): Boşandıktan sonra zor bir süreç geçireceğimi biliyordum, ama güçlüydüm.

Erkek 37 (A): Çok ani oldu, bir anlık nefret ve kin boşanmaya sürükledi.

Erkek 39: Boşanma süreci çok zor geçti. Sanki bir kâbus gibiydi (5 yıl süren davalar). Hiçbir konuda sağlıklı karar veremiyordum. Hatta bir süre depresyon tedavisi de gördüm. Böyle bir süreci yaşamayı **içime sindiremiyordum**. Kısaca benim için bir yıkım oldu.

Erkek 40 (A): Çok karmaşık, kolay olacağını biliyordum, konuşarak, anlaşarak 15 dakika içerisinde ayrıldık ve... (Anlaşmalı ve çocuk yok).

Erkek 8: **Kızgınlık, üzüntü ve sinir.**

Erkek 2: Kolay olacağını zannettim ve anlaşmalı biteceğini bekliyordum. Çok zor bir süreç oldu ve devam ediyor.

Erkek 5: **40 dakika kesintisiz hıçkırıklarla ağladım.**

Erkek 10: Bu kadar zor olacağını düşünmemiştim. Hesapta olmayan çok fazla ayrıntı ile uğraştım.

Erkek 20: Ben evcimen ve yuva kurmaya önem veren bir erkeğim. Ancak eşimi bu hayallerimi gerçekleştirebilecek niteliklerde olmayan kişiler arasından seçtiğimi anladım ve kendime çok kızdım. Boşanma sürecinin bu kadar zor geçebileceğini hayal edememişim. Boşanma süreci, inatçı bir insanla uğraşmak, mahkemelerin soğuk yüzü ve çocuğumdan ayrılmanın verdiği hüznle çok zor geçti. Tarak bile girmeyen saçlarım hızla döküldü, midemde ülser oldu ve tansiyonlarım hep yüksekti. Boşanmadan iki yıl sonra normale döndüm. Tabii saçlarım geri gelmedi.

Erkek 41: Çok mutsuz oldum bu süreçte, ancak yapacak başka bir şey kalmamıştı, hayatıma devam etmeliydim, kendim ve çocuklarım için.

12) Boşanmaya karar veren taraf Siz Değilseniz, hangi duyguları yaşadınız?

(Bu soruyu yanıtlarken aşağıdaki soruları dikkate almanız size yol gösterebilir.)

****Gelecekle ilgili planlarınızı nasıl yaptınız? Boşanma sürecinin nasıl olacağını (zor/kolay) hayal ediyordunuz? Hayal ettiğiniz gibi mi oldu?**

Boşanmaya karar veren taraf olsun veya olmasın boşanmanın olumsuz etkilerinden kadın veya erkekler değişik şekillerde etkilenmektedirler. Ancak boşanmaya karar vermeyen taraf olarak daha fazla etkilenilebilmektedir. Erkeklerin istemedikleri halde boşanmaya zorlanması onlarda **başarısızlık hissi yaratarak gurur meselesi** haline getirmelerine neden olabilmekte ve bu hususun da boşanma süreci ve sonrasında yaşanabilecek **aile içi şiddet vakalarına etki** edebileceği değerlendirilmektedir. Boşanma arabuluculuğu sistemi kullanılarak; duygusal boşanma yaşamamış çiftlerin bir aile danışmanına yönlendirilerek ikinci bir şans elde etmelerine olanak sağlanabileceği gibi, 5-6 oturumda, anlaşma ortamı olmayan çiftlerin karşılıklı konuşabilmesine ve duygusal çözülmenin de sağlanması ile aradaki gerginliğin ve ayrılma düşüncesine uyum sağlanmasına, dolaylı olarak ta boşanma süreci ve sonrasında oluşabilecek aile içi şiddetin önlenmesine katkı sağlanabileceği düşünülmektedir.

Kadın 35 (A): Çok kötü bir dönemdi. Hatırlamak bile beni üzüyor, hayatımı çok etkiledi, çok eksi yönleri vardı.

Kadın 10 (A): Çok yıkıldım. Kendimi geçtim, gelişim çağındaki çocuklarım için canım yandı. Yıkıldım tek kelime ile (Aldatılma)

Kadın 37 (A): Buna alışma süreci sağlık sorunları da getirdi tabii, derken mantığın sesi dinlendi vs. Boşandıktan sonra aylarca karşı taraf bir araya gelelim tekliflerine girdi. Ama bu teklifleri olsa da olmasa da ben yaptığımızın doğru olduğundan emindim ve ona bir daha güvenmezdim. Yani kararı kim alırsa alsın, bir hata bir defa yapılmalıydı, çünkü ilki bile 7 yıla mal olmuştu.. Ve hatta tüm ömre..

Kadın 42 (A): Hemen çocuğun okul durumu, Kolej ücretini ve ev borcunu nasıl karşılayabileceğimi düşündüm.

Kadın 31: Boşanma kararını ben almadım. Önceleri kabullenemedim. Kendimi çaresiz, kimsesiz hissediyordum. Kimseye güvenmiyordum. Kimse ile duygusal bir ilişki kuramıyordum. Boşanma kararını ben almadığım için gelecek hakkında bir planım yoktu, hayal etmemiştim, ama şimdi çok mutluyum.

Kadın 50 (A): Acı buysa kendimi hissetmiyorum. Nefes alıyorsam iki çocuğum için yaşıyorum. Babasız bir oğul asker et, birisini okutmaya çalış, kelimeler yarım kördüğüm tıkalı kalıyor.

Kadın 41 (A): Önceleri hiç düşünmeyen ben bu kelimedden çocuklarımın babasız kalmaması adına eşimin boşanma davası açtığı zamanlar nefret ediyordum. Bu düşünceden korkuyordum. Boşanma sürecim çok zor geçti. Eşim bana ve çocuklarına kendisini iyice nefret ettirerek çıkıp gitti.

Erkek 36 (A): Evlilikte bir gelecek görmediğimden plansız yaşamayı tercih ettim. “Her insan önüne geleni yaşar”. Kolay olacağını düşündüm. Çünkü boşanmak “tazminat ve nafakayla” kolay da oldu. Kendimi sosyal, spor ve seyahat etme konularında aktif kararlar aldım. Kadınlar hakkında daha fazla bilgi edinme ve çok iyi niyetli olmama hakkında kararlar aldım.

Erkek 30 (A): Boşanma sürecinde zor oldu, ama insanoğlu her şeye alışıyor.

Erkek 6: Çok zor olacağını biliyordum, nitekim öyle oldu.

Erkek 7: Boşanma konusunu kesinlikle düşünmüyordum. **Her an düzeleceğine dair bir umut vardı içimde**. En çok da oğlumuzu ve onun geleceğini düşünerek kaygı duyuyordum. Boşanmayı düşünmediğim için geleceği de düşünmek bile istemiyordum.

Erkek 9 (A): Bir plan yapmadım, her şeyi akışına bıraktım, sürecin zor olacağını tahmin ettim ve de öyle oldu.

Erkek 33 (A): Boşanmaya karar veren taraf ben değildim. Eski eşim bu kararı aldıktan sonra kendime göre yaptığım bazı şeylerle onu boşanmadan vazgeçirmeye ve tekrar denemeye, en azından son kez, ikna etmeye çalıştım. Bebek beklemiyorduk ama es kaza olur diye belli bir süre bekledim.

15) İkinci evlilik yaptınız mı? (Bu soruyu yanıtlarken aşağıdaki soruları dikkate almanız size yol gösterebilir.)

****İkinci evliliğinizden çocuklarınız var mı? Kardeşler nasıl anlaşıyor? Siz ilk evliliğinizden olan çocuğunuzu ihmal ettiğiniz duygusunu yaşıyor musunuz? Yeni eşiniz önceki evliliğinizden olan çocuğunuza karşı nasıl davranıyor?**

Araştırmaya katılan kadınların büyük çoğunluğunun ikinci bir evlilik yapmadıkları ve kısa ve orta vadede de evliliği düşünmedikleri tespit edilmiştir. Bu duruma, belki de çocuklarının velayetinin üzerlerinde olması, yeni eşlerinin çocuklarına nasıl davranacağı

konusunda şüpheleri olması, çocuklarının bu evliliğe karşı çıkabileceği veya eski eşlerinin bu evliliğe müdahale edebileceği endişesi taşıdıkları izlenimi edinilmiştir.

Arıkan (1990, s. 252) araştırmasında; boşanmış kadınların % 62'sinin yeni bir evlilik yapmak istemediğini tespit etmiştir. Bunun nedeni olarak; olumsuz bir evlilik deneyimi olan boşanmış kadınların hata yapmaktan, yeni evliliğinde kötü gitmesinden korku duyduğu sonucu çıkmıştır. Buna karşılık % 37 oranında ki boşanmış kadının da yeni bir evlilik yapmayı istediği, bunun nedenleri olarak da ekonomik sıkıntıdan kurtulmak, yalnızlık hissetmemek, toplumda damgalanmamak ve çocukların babasız büyümemesi gibi nedenleri öne sürdüğü tespit edilmiştir.

Buna karşılık erkeklerin büyük çoğunluğunun ikinci evliliği yaptıkları, ancak bazılarının çocuklarının velayeti kendilerinde olmadığı ve çocukları yanlarında olmamasına rağmen ikinci eşlerinin çocuklarını kabul etmeyerek iyi iletişim kuramamalarına içerdikleri, bu yüzden tartışmalar yaşandığı ve ikinci evliliklerini de bu yüzden sonlandırdıklarını belirtmişlerdir.

Yapılan araştırmalar, boşanma suretiyle ayrılan kişilerin 3 ile 5 yıl sonra yeniden evlendiklerini ortaya koymaktadır. Erkeklerin yeniden evlenme oranı kadınlara göre daha fazla ve daha çabuktur. (Gestoff, 1975: Akt. Mert, 2012, s. 2).

İkinci evliliklerde boşanma oranlarının birinci evliliklerdeki boşanma oranlarına göre görece daha yüksek olduğu literatür bilgilerinden anlaşılmaktadır. Martin ve Bumpass (1989, s. 41), ABD'de ilk yapılan evliliklerin sona erme oranını % 50 ile % 67 arasında değiştiğini belirtmektedir. İkinci evliliklerin başarısızlığının oranı ise ilk yapılan evliliklerden %10 daha yüksektir. Stanley, Markman ve Whitton (2002, s 665), çiftlerin ilk evliliklerinde ve ikinci evliliklerinde çatışmalarının farklı nedenlerden kaynaklandığını belirlemiştir. Çiftler ilk evliliklerinde daha çok para için tartışırken, ikinci evliliklerinde en yaygın tartışma konusunu çocuklar oluşturmıştır.

Kadın 9: Hayır, ikinci evlilik yapmadım. Oğlumla nasıl anlaşacak, acaba problem yaşanır mı diye hiç cesaret edemedim.

Kadın 45 (A): Evet ikinci evlilik yaptım. Ama çocukla ilgili sıkıntı olunca ayrıldım.

Kadın 18 (A): Evet ve “biraz” mutluyum (14 yaşında görücü usulü ile evlenip evlilik ve boşanma sürecinde bütün şiddet türlerine maruz kalmış).

Kadın 11: Evet. Bazen çocuğumu ihmal ettiğimi düşünüyorum.

Kadın 10 (A): Evet evlendim. Çocuğum yok, istemedim. Yeni eşimle İstanbul’da yaşıyorum, çocuklarım Ankara’da. Göremiyorum onları, göndermiyor. Kendimden yaşı büyük, kıskançlık sorununuz var.

Kadın 7 (A): Yok yapmadım ve yapmayı asla düşünmüyorum (26 yıl evli, yetişkin çocukları var, 50 yaşında).

Kadın 16 (A): Hayır, sütten ağzı yanan yoğurdu üfleyerek yermiş (25 yaşında, çocuğu yok).

Kadın 37 (A): Hayır. O fikirden epey uzaklaştım. (25 yaşında, çocuk yok).

Kadın 49 (A): Yapmayı planladığım biri var, ancak ergen yaştaki çocuklarım sıcak bakmıyor, beni bırakıp babalarının yanında kalmayı düşünüyorlar.

Kadın 34 (A): Hayır. Hâlâ bekârim ve evlenmeyi düşünmüyorum.

Kadın 17: Henüz evli değilim ama nişanlıyım. Nişanlım benim kızıma çok yakın davranıyor. Umarım evlendikten sonra herhangi bir sorun yaşamam. Ancak kızım beni nişanlımdan çok kıskanıyor.

Erkek 16: Şu an bekâr olarak çok mutluyum. Ama evlenebilirim de. Çünkü, psikolojik açıdan kendimi yeterli hissediyorum.

Erkek 12: Evet yaptım ve bir çocuğumuz var. Diğer çocuklarımdan sadece en küçüğü ile görüşüyor. Yeni eşimin diğerleri ile görüşme şansı yok, herkes birbirine çok uzak.

Erkek 27 (A): Evet yaptım, çok mutluyum.

Erkek 13: Evet yaptım. 2 çocuğum var ve çok mutluyum. İyi ki ayrılıp yeniden evlenmişim.

Erkek 35 (A): Evet evlendim, onun çocuğu yok. Benim çocukla da **şimdilik** iyi anlaşıyor. Benim çocukta onu sevdi.

Erkek 11 (A): Evet şu an evliyim, çocuk bekliyoruz ve bu kez doğru bir seçim yaptığımı düşünüyorum. İlk evliliğimde oturtamadığımız evlilik kurumu, sevgi ile saygı ile karşılıklı anlayış ile bu kez oluştu. Şu an ki evliliğimi düşündüğümde içimdeki en baskın duygu “huzur”.

Erkek 30 (A): İkinci evlilik yapmadım, Allah nasip ederse Saliha eş nasip etsin, yoksa zehir zemberek.

Erkek 22 (A): Hayır, yapmadım, yapmayı da düşünmüyorum.

Erkek 26 (A): Evet yaptım ve ikinci evliliğimden de iki çocuğum var. Yeni eşim eski eşimden velayeti bende olan çocuğuma hiçbir zaman iyi davranmadı. Hiç anlaşılmadılar. 15 yaşında benimle yaşamaktan vazgeçti ve yatılı okula gitti.

Erkek 9 (A): Evet yaptım, kısa sürdü, çocuklarıma karşı başta iyiydi, sonradan iyi davranmamaya başladı, bu durumdan dolayı çocukların ruh sağlığı bozulmasın diye ayrıldım, kısa sürdü zaten.

Erkek 24 (A): Hayır, ama ikinci evliliği düşünüyorum.

Erkek 7: Evet, ikinci bir evlilik yaptım. Çocuğum olmadı. İlk evlilikten olan çocuğumu düşünerek ben istemedim çocuğumuzun olmasını. Şimdiki eşimin de ikinci evliliği ve onun da bir çocuğu var ilk evliliğinden. İlk evliliğimden olan çocuğumu ihmal ettiğim duygusuna kapılıyorum sık sık ve bu durum vicdan azabı hissi oluşturuyor bende. Eşim evliliğimizin başlangıcında çocuğumu seviyordu, daha çok gelmesini isterdi, artık çocuğumu eve getirmekte güçlük yaşamaya başlamıştım. Yaklaşık altı ay ayrı yaşadık.

Erkek 15: Evet, 2 çocuğum var (1k+1e), çocuklar olunca ilk eşimden olan oğlum eve kendisi gelmek istedi (annesinin engellemesine rağmen). Yeni eşimle her şeyi konuştuğumuz için bir sorun yok, sağ olsun her şeye rağmen (eski eşimin baskılarına rağmen) oğlumla bir sıkıntı yaşamıyorlar. (Ancak ikinci eşi eski eşinin çocuk üzerinden kendisine karşı yaptığı baskılardan strese girerek beyin sorunları oluşmuş ve iki kez ameliyat olmuş).

Erkek 41: Evet yaptım. Kardeşler çok iyi anlaşıyorlar. Kesinlikle ilk evliliğimden olan kızı mı ihmal etmedim. Ancak yeni eşim özellikle birlikteliğimizden olan çocuğumuzdan sonra ilk evliliğimizden olan çocuğuma soğuk davranmaya başladı ve bu yüzden büyük tartışmalar yaşıyoruz.

Erkek 42 (A): Evet. Şu anda 4.5 yıllık evliyim ve bir kızım var. Ablası ile yılın 5-5.5 ayı beraberler. Çok şükür sıkıntıları yok. Her ne kadar ilk evliliğimden olan kızım ile elimden geldiği kadar ilgilensem, yılın 5-5.5 ayı yanımda olsa da yanımdaymış gibi ilgilenemiyorum.

23) Eşinizden ayrılırken kendinizi duygusal olarak da boşanmaya hazır

hissediyor muydunuz? (Bu soruyu yanıtlarken aşağıdaki soruları dikkate

almanız size yol gösterebilir.)

****Hala ona karşı olumlu duygular, sevgi, saygı hissedebiliyor muydunuz?** Bir aile danışmanı desteğinde yeniden denemek ister miydiniz?

Araştırmaya katılan kadınların birçoğu evliliklerinin ilk yıllarından itibaren evlilik doyumlarının düşük olduğunu belirtmiş ve boşanma fikrine sahip olduklarını, eşlerinin aile danışmanına gelmek istemediklerini belirtmiş, bazıları zaten duygusal ve fiziksel şiddeti yaşadıkları için duygusal olarak boşanmaya hazır olduklarını, bazıları ise evliliğini bitirmeye duygusal olarak hazır olmamasına rağmen başka bir çıkar yol olmadığını düşündüğü için boşandığını belirtmişlerdir. Ancak erkeklerin birçoğu neden boşandıklarını anlayamadıklarını ve boşanmaya duygusal olarak hazır olmadıklarını ve boşanma sürecinden fiziksel ve duygusal anlamda olumsuz yönde etkilendiklerini belirtmişlerdir. Duygusal olarak boşanmaya hazır olmayan erkeklerin boşanmayı bir başarısızlık olarak değerlendirmeleri ve bu olguyu gurur meselesi yapmaları olasılığı göz önüne alınırsa bu durumun boşanma süreci ve sonrasında aile içi şiddet vakalarının çoğalmasına neden olabileceği ihtimali düşünülmektedir. Evlilik öncesi çift eğitimlerinin yaygınlaşması, aile içi iletişim yöntemlerinin benimsenmesi ve çiftlerin sorunlarının başlangıcında aile danışmanına başvurma konusunda bilinçlenmesi ile aile birlikteliğinin devamına katkı sağlanabileceği gibi boşanma arabuluculuğu sisteminin kullanılması ile çiftlerin medeni bir şekilde görüşerek ve birbirlerinin duygu ve düşüncelerini anlayarak anlaşmalı olarak boşanmalarının aralarındaki husumeti azaltacağı ve boşanma süreci ve sonrasında aile içi şiddeti azaltabileceği değerlendirilmektedir.

Kadın 4 (A): Hayır ona karşı hiçbir şey hissetmiyorum. Hayır denemek istemem çünkü ona hiç kimse yardım edemez.

Kadın 9: Kesinlikle evet. Sevmediğim bir insanla aynı yatakta uyumak bile çekilmez bir haldeydi. Ne saygım var ne de sevgim. Olmaması gereken bir evlilikti bu.

Kadın 3 (A): Evet duygusal anlamda hazırdım. Sevgi, saygı kalmamıştı. Eski eşimle yeniden denemeyi kesinlikle istemem.

Kadın 51 (A): **Evet, sevgi saygı hissediyordum,** ama eşim hiçbir destek almaya yaklaşmadı.

Kadın 35 (A): **Hayır duygusal olarak boşanmaya hazır değildim, ayrılırken onu seviyordum.**

Kadın 11: **Boşanmaya hazır değildim.**

Kadın 10 (A): **Hayır, asla hazır değildim.**

Kadın 23: **Boşanmaya duygusal olarak hazır değildim, apar topar oldu, yani bardağı taşıran son damlaydı.**

Kadın 19: Evet, çünkü bir anlık kızgınlıkla alınmış bir karar değildi.

Kadın 1 (A): Evet hissediyordum. **Ancak yeterli değilmiş. Çok geciktik artık.**

Kadın 7 (A): Yok ben artık onunla bir saat bile aynı ortamda vakit geçirmek istemiyordum. Duygusal olarak da hazırdım. **Bu arada eşim yani eski eşim hala ona döneceğimi zannediyor bu bir geçiş süreci diye düşünüyormuş** (26 yıl evli kalmışlar).

Kadın 16 (A): Mahkeme sürecindeki düşünceler zamanla yok oluyor. Kızgınlığın yerini nötürlük alıyor. Artık bir şey hissetmemeye başlıyorsunuz. En son yüzünü görel 3 sene olmuş. Belki yolda görsem hemen tanıyamayacağım. Ona karşı saygım elbette var ama tekrar başlamak bence doğru olmaz.

Kadın 26: Tek istediğim boşanmaktı. Son isteğim onunla yeniden denemeyi Allah bana kısmet etmesin.

Kadın 37 (A): **Duygusal hazırlık hiçbir zaman olmaz** ama mantıksal hazırlık tamamsa, gerisi sadece cesaret etmekte...

Kadın 47 (A): Tabii ki duygusal olarak da boşandım. Hiçbir şey hissetmiyorum. Daha önce karar verdiğim için bu süreç benim için daha rahat geçti.

Kadın 41 (A): Evliliğimin yürümeyeceğini biliyordum **ama kabullenmek zor geliyordu.** İnsan bazı duyguları beyninde bitirirse yüreğinde de bitiyor.

Kadın 17: **Duygusal olarak belki çok hazır olmasam da,** boşanmaktan başka bir çarem olmadığını biliyorum.

Erkek 01 (A): Emin değildim, buna cevap veremeyecek kadar kafam karıştı. Boşanmayı kurtuluş olarak çare gördüm diyebilirim. Şu an da oğlum olmasa eski eşim gibi bende boşanma yıldönümümüzü “özgürlüğümün ilk yılı” olarak kutlayabilirdim.

Erkek 42 (A): **Aslına bakarsanız hocam kendimi hiç bir şeye hazır hissetmiyordum.**

Erkek 31 (A): Boşanmaya hazır hissediyordum. Yeniden denemek istemem.

Erkek 12: **Boşanma hiç aklımda yoktu.** Eski eşim kıskanç biriydi, ama mutlu bir evliliğimiz vardı.

Erkek 36 (A): Karşı tarafa hiçbir şey hissetmiyordum artık. Bu evlilik “bir esir kampı ve ikimizde tutsaktık”. Karşı tarafı evlendikten sonra tanıdım ve ayrılığın benim için daha iyi olacağına karar verdim.

Erkek 4: Kendimi duygusal olarak boşanmaya hazır hissetmiyordum. Aile danışmanı yardımı ile yeniden denemek isterim.

Erkek 13: Hayır, hazır hissetmiyordum. Ayrılma aşamasında ona karşı sevgim vardı. Sonra Mahkeme sürecinde yaşadıklarımın sonra ne sevgim kaldı ne de saygım, hepsini yitirdim.

Erkek 34 (A): Sevgi ve saygım yok. Canımı zor kurtardım. İyi ki boşanmışım (Eşi şizofren hastası)

Erkek 30 (A): İlk zamanlar zor oldu, hiç sevmezdim boşanmayı, kızardım, ama başa gelince de çekmek zorunda kaldım, şükür Mevla'ya.

Erkek 26 (A): Bizim için ayrılmamız daha hayırlıydı. O aşamada psikolojik destek aldım. Boşanma sürecinde ve sonrasında.

Erkek 38 (A): Tam olarak hazır değilim, ama atlattım.

Erkek 37 (A): Evet, **O'na karşı hislerim hiç değişmedi, çok seviyorum, ama bir o kadar da bu yaptıkları için nefret ediyorum.** Evet, aile danışmanlığı desteği isterdim, ama artık çok geç, 2 yıl oldu boşanalı, kaç sefer gittim kabul etmedi, O beyninde bitirmiş, bende bitirdim, artık istemiyorum.

Erkek 7: Hazır hissetmiyordum ve o zaman ki aklımla da yeniden denemek isterdim. Hatta eşim de aynı duyguya sahipmiş aslında ama bana söylememiş. Ben ikinci eşimle nişanlandığım zaman söylemişti bunu bana.

Erkek 5: Süreç bir anda başladı. Ne olduğumu anlamadan bitti.

Erkek 9 (A): Elbette çok isterdim bir aile danışmanından destek, ayrılırken de onu çok seviyordum.

Erkek 10: Sevgim de öfkem de sona ermedi.

Erkek 33 (A): Son ana kadar, hâkimin odasında imzalar atılana kadar bir şans istedim. Ama gözlerinde inat ve hırstan başka bir şey görmediğim için boşanmayı gerçekleştirdim.

Erkek 20: Hayır, ben boşanmaya karşı olan bir insandım, son ana kadar umut beslemiştim. Bu yüzden çok rahatsız hissettim kendimi, ancak karşı taraf evlilik birliğine katkı sağlamaktan vazgeçmişse yapacak bir şey kalmıyor size, yüreğinize taş basıp kaderinize boyun eğiyorsunuz. Eski eşime karşı sevgi değil ama çocuğumun annesi olduğu için saygı duyuyorum. Ancak onunla bir daha asla evlenmek istemem.

Erkek 41: **Aslında boşanmak istemiyordum, ancak tek seçenek boşanmak kalmıştı.** Ona karşı hiçbir olumlu duygum kalmadı ve onunla tekrar denemeyi düşünmem.

3.6.3. Mahkeme Süreci ve Aile İçi Şiddet Hakkında Nitel Bulgular ve Yorumu

Mahkeme süreci ve aile içi şiddet hakkındaki nitel bulgular aşağıdaki tema, kategori ve alt kategoriler ve 13-22. sorular ile incelenmiş ve yorumlanmıştır.

Tema: Boşanma (mahkeme) kararlarından memnuniyet ve aile içi şiddet

Kategori: boşanma davası, aile içi şiddet (evlilik sürecinde, boşanma sürecinde, boşanma sonrası süreçte)

Alt kategori: anlaşmalı boşanma, çekişmeli boşanma, mahkeme sürecinin uzunluğu, boşanmaya karar veren taraf, hakların alınması, anlaşmalı-çekişmeli boşanma, aile mahkemelerinin çalışması, aile mahkemesi hakimleri, aile mahkemesi uzmanları, avukatlar, velayet, kişisel görüşme, ortak velayet, ebeveyne yabancılaştırma sendromu, kadına ve erkeğe uygulanan fiziksel, duygusal, ekonomik şiddet, kadına uygulanan cinsel şiddet, kadına uygulanan fiziksel, duygusal, ekonomik ve cinsel şiddet.

13) Boşanma davası için avukat tuttunuz mu? (Bu soruyu yanıtlarken aşağıdaki soruları dikkate almanız size yol gösterebilir.)

****Size dava boyunca maliyeti ne kadar oldu? Avukatınız sizce başarılı bir avukat mıydı? Karşı tarafa da empati yapıyor muydu? Çocukların boşanma sürecinde ve sonrasında yaşayabilecekleri sorunlar hakkında bilgisi var mıydı ve çocuğunuzun yüksek menfaatleri için çocuğunuzu karşı tarafa silah olarak kullanmamanız için size önerilerde bulunuyor muydu?**

Araştırmaya katılan kadın ve erkeklere boşanma davası için avukat tutup tutmadıkları ve memnuniyet durumları sorulmuş ve katılımcıların erkek veya kadın olması fark etmeksizin kendi ifadelerinden genel olarak aynı fikirde oldukları görülmüştür. Genel

olarak anlaşmalı boşananlar; ya avukat tutmamış internet üzerinden indirdikleri örnek anlaşmalı boşanma protokolünü hazırlayarak hâkim karşısına çıkmış, sadece cüzi mahkeme masrafları ile çok kısa zamanda boşanmışlar ya da ortak avukat tutarak asgari avukatlık ücretlerini bazıları tek taraf bazıları ise paylaşarak ödemişlerdir. Ancak anlaşmalı olmasına rağmen bazıları yüksek avukatlık ücretleri ödediklerini de belirtmişlerdir. Ancak çekişmeli boşanma deneyim yaşayanlar; çok yüksek avukatlık ücretleri ödemelerine rağmen hem avukatlarının performansından hem de kendilerine olan ilgilerinden ve mahkeme sonuçlarından memnun olmadıklarını, bazıları ise dava devam ederken avukatlarını değiştirdiklerinden bahsetmişlerdir. Çekişmeli boşanma yaşayanlardan yakın arkadaşları veya tanıdık avukatlarla çalışanlardan büyük bölümü ise nispeten az ücret ödemelerine rağmen, genel olarak avukatlarının kendilerine olan ilgilerinin az olmasından şikâyet etmektedirler. Çekişmeli boşanmalarda daha az kusurlu tarafın yüksek oranlarda maddi ve manevi tazminat alarak hem daha rahat bir yaşam hem de karşı tarafın canını biraz daha fazla yakmak istemesi ile evlilikte geçmişte yaşanan çok mahrem konuların dahi, belki de doğruyu söylemeyen veya taraf tutan şahitlerin de etkisiyle ve avukatlardan haklı veya haksız olunsu bile mutlaka davayı kazanması gibi yüksek beklentilerin, araştırmaya katılanlarda bu düşüncenin oluşmasına katkı sağladığı düşünülebilir. Boşanma arabuluculuğu sistemi kullanılarak mahkeme ve avukatlık masrafları azaltılarak tarafların kendi kararlarını vermenin ve her iki tarafın ve çocuklarının boşanmadan doğan haklarını aldıkları hisleri ile husumet duygularının azaltılabileceği değerlendirilmektedir.

Kadın 14 (A): Avukat tutmadım, kendim hukukçuyum.

Kadın 51 (A): Avukatım yoktu, barodan avukat verdiler, anlaşmalı boşandım.

Kadın 15: Evet, avukatımız tanıdık bir avukattı. Ona rağmen 8-9 milyar tuttu galiba, tam bilemiyorum (çünkü ağabeyimler ödedi). Bilgili ve anlayışlıydı. Bize her konuda yardımcı oldu.

Kadın 11: Yaklaşık 3000 TL. ödedim. İşini iyi yaptığını düşünmüyorum.

Kadın 10 (A): Hayır, tutmadım, eski eşim habersizce boşadı. Anlaşmalı diye boşanıyoruz dedi. Bende kabul ettim.

Kadın 23: Avukatım arkadaşımı aynı zamanda. Başarılı bir avukattı belki, ama yeterince ilgilenmediğini düşünüyorum. Sehven de olsa dava dilekçesinde bazı yanlış ifadelerde bulunmuştu. Ben kendim de eğitimciyim. Zaten sizin

durumunuzu, şartlarınızı, yaşadıklarınızı ve yaşayacaklarınızı sizden iyi kim bilebilir.

Kadın 1 (A): Anlaşmalı boşanmada masraflarını birlikte ödediğimiz bir avukattı. İki tarafın da avukatı olduğu için ben ve çocuğumun haklarını savunduğuna inanmıyorum.

Kadın 6 (A): Tutacaktım ama anlaşmalı boşanmada gerek olmadığını duyunca tutmadım.

Kadın 7 (A): Boşanma için avukat tutmadım oğlum internetten bakmış avukatsız da oluyormuş bu iş oğlumla beraber gidip dilekçe verdik harç parası falan yatırdık 150 TL. ye yakın bir masraf oldu 2 ay sonraya gün verdiler öyle bir süreçti (yetişkin çocukları var).

Kadın 13: Evet dava için avukat tuttum ama bin pişman oldum. Çünkü avukatım dilekçeyi bile nerdeyse bana yazdırdı. Karşı taraf da hiç bir celseye gelmediği için zaten çıkıp bir savunma yapmadı. Bu durumda sadece giden bir 3000 liralık bir kaybım oldu.

Kadın 37 (A): Avukat yoktu, sadece mahkeme giderleri oldu (çocuk yok).

Kadın 43 (A): Avukatımız ortaktı, çok sorun yaşamadım (çocuk yok).

Kadın 12: Evet tuttum. Şu an hatırlamıyorum ama avukat ücretini ödemek için çok zorlanmıştım. Hayır değildi çünkü duruşma gününde bile ben ikaz ederek haber vermişim. Kesinlikle yoktu aksine kızım yedi yaşındaydı mahkemede şahitlik yapabilir diye çok büyük bir hata yapmama sebebiyet verdi.

Kadın 5: Evet tuttum. Çok kaprisli tuhaf bir bayandı. Sanki kendi kariyeri için benim boşanma davamı basamak olarak kullanıyor gibi bir izlenim uyandırdı bende. Bir ara davayı bırakmak istedi.

Kadın 27: Evet tuttum. Avukat konusunda vasat bir mahkeme süreci yaşadım. Henüz maddi ve manevi tazminatımı alamadım. Ziynetlerim ve eşyalarım hala alınamadı. Avukata şu ana kadar 4.000.- TL civarında para ödedim. Belki daha fazla olmuştur.

Kadın 47(A) : Anlaşmalı boşanma olduğu için tek bir avukatla başladık ve bir celsede bitti.

Kadın 30: Evet 5.000 TL oldu. İlk yazdığı ve mahkemeye sunduğu yazı başarılıydı. Sonrası tam bir fiyasko. Beni hiç savunmadı. Duruşmalara girdi ve çıktı, benim zorumla karşı tarafa sorular sordu.

Kadın 41 (A): İlk açtığım davalarda avukat tutmuştum. Avukatların bir iş yapamadıklarını çok sonraları fark ettim ve bir ay çalışıp kazandığım paraları boşuna avukat parası verdim. 6 yıl öncesi 3 milyara yakın avukat parası vermişim.

Kadın 39 (A): Hayır. Zaten tutamazdım da. Maddi gücüm yoktu.

Kadın 32 (A): Hayır. Anlaşmalı boşandım. Mahkeme masraflarını ortak karşıladım.

Kadın 17: Avukat tuttum. Daha sonra onun yeterli olmadığını düşündüğüm için onu bırakıp başka avukatla anlaştım. Fakat hiç bir şey istediğim gibi olmadı. Dava yaklaşık 5.000 TL ye mal oldu.

Erkek 12: Avukat tuttum, ama karşı tarafın avukatı tanınmış bir avukattı. Ne talep ettilerse aldılar. Benim avukatıma da epey para verdim, ama avukatım çok yetersiz kaldı. Karşı tarafın avukatı mahkeme salonundan içeriye girerken mübaşir selama duruyor, hâkim ile samimi selamlaşıyordu.

Erkek 36 (A): Avukat tuttum. Başarılı bir boşanma avukatıydı ve eşime de empati ile yaklaştı. Çocukların durumu hakkında bilgi sahibiydi ve bizimle de paylaştı (Ancak eşim boşanma sonrası çocuğumu bana göstermemeye çalıştı).

Erkek 29 (A): Avukatla sadece telefon görüşmesi yaptık. Belki bir kere görüşmüşümdür. Anlaşarak ayrılık olduğu için fazla üstelemedi. Zaten müsaade etmezdim.

Erkek 27 (A): Avukat tutmadık, protokolü kendimiz hazırladık.

Erkek 14: Avukatım yoktu, tüm işlerimi kendim yürüttüm.

Erkek 34 (A): Avukat tuttuk. Yüklü miktarda para aldı. Tamamen başarısız bir avukat olduğunu düşünüyorum. Benden aldığı paraya bakıyordu.

Erkek 30 (A): 1500 TL. Başarılı, vicdanlı idi. Allah razı olsun.

Erkek 22 (A): Evet tuttum. Bana 1500 TL. ya mal oldu. Evet başarılı bir avukattı. Karşı tarafla da konuşup orta yolu bulmaya çalışıyordu.

Erkek 28 (A): Avukat arkadaşımız ve komşumuzdu. Anlaşmalı boşanırsanız daha ucuza mal olur dedi ve mümkün olduğunca arabuluculuk yapmaya çalıştı, ancak birçok şeyi kaybettiğimi düşünüyorum.

Erkek 8: Avukat tuttum, maliyeti gelir düzeyime göre yüksekti. Karşı tarafa da empati yaptığını sanmıyorum.

Erkek 6: O dönemde 5000 TL. civarındaydı, bu iş avukatlara bırakılmamalı.

Erkek 7: Avukat tuttum. Kendisi bir arkadaş çevresinden ortak tanıdığımız bir insandı. Oldukça indirim de yaptı. Ama başarılı olduğu söylenemezdi. Davayı ve temyiz aşamasını yeterince takip etmediğini de sonradan öğrendim.

Erkek 9 (A): Bir avukat tuttum, maliyeti hatırlamıyorum ama yüksekti, avukat başarılı değildi, sadece kazanacağı paranın derdindeydi.

Erkek 15: Evet beni satışa getiren bir avukat tuttum.

Erkek 20: Avukatım bayandı ve bir arkadaşımın eşiydi. İndirim uyguladı ancak çok ilgilendiğini söyleyemem. Boşanma hukuku ile ilgili birçok kitap hediye ettim kendisine.

Erkek 41: Evet tuttum. Güya bu işin piri idi. 14 bin TL. aldı, o da indirimli hali. Parayı alana kadar çok yakın davrandı, sonrasında mahkemelerde çok pasif kaldı, benim zorlamalarım ile konuştu, beni mahkeme boyunca yanılttı, yanlış kararlar almama neden oldu, aslında ayrıntıları pek bilmeyen bir avukat olduğunu fark ettim, “her zaman marka iyi olmuyormuş”.

14) Çocuğunuzu velayet kendisine verilmeyen ebeveyne karşı koz olarak kullandığınızı hissettiniz mi? (Bu soruyu yanıtlarken aşağıdaki soruları dikkate almanız size yol gösterebilir.)

****Çocuğunuzu yaşadığınız kızgınlık, öfke ve yas sürecinizde farkında olmadan uzaktaki ebeveyne karşı uzaklaştırmaya çalıştığınızı fark ettiniz mi? Çocukların bu süreçten ve diğer ebeveynden uzakta, yetersiz görüşmelerle neden olunabilecek sorunlar hakkında kendinizi bilgi sahibi olduğunuzu düşünüyor muydunuz?**

Araştırmaya katılan velayet kendisine verilen annelere ortak çocuklarını velayet kendisine verilmeyen babaya karşı koz olarak kullanıp kullanmadıkları sorulmuş ve annelerin yarısından fazlası çocuklarının yüksek yararı için böyle bir şey yapmadıklarını belirtmişlerdir. Boşanmış Anneler Derneğini de böyle bir bilince sahip anneler kurmuş ve boşanma sonrası çocuklarından da boşanan babaları çocuklarının ruh ve beden sağlıkları için görmelerini sağlamak için çalışmaktadırlar. Ancak annelerin azımsanmayacak bir kısmı da boşanma sürecinde ve bazıları da boşanma sonrasında eşlerine olan kızgınlıktan dolayı çocukları eşlerine karşı koz olarak kullanıp göstermemek için çaba harcadıklarını bazılarının bu durumun çocuklarına olan olumsuz yansımalarının farkına vararak bundan vazgeçtiklerini, ancak bazılarının bu durumu devam ettirdiklerini belirtmişlerdir. Duygusal boşanmaya hazır olmayan, belki de bir anlık öfke veya gurur nedeniyle boşanmak zorunda kalan ve bundan zaman içinde pişman olan annelerin eski eşleriyle tekrar barışmak için çocukları bir araç olarak kullanmak istemesi ihtimalinin gelecek araştırmalarda araştırılmasının boşanma oranlarının azaltılmasına ve Ebeveyne Yabancılaştırma Sendromu etkilerinin çocuklara verebileceği zararların azaltılmasına katkı sağlayabileceği değerlendirilmektedir.

Kadın 3 (A): Kızgınlık esnasında uzak tutmaya çalıştım. Sonra bu yaptığının yanlış olduğuna karar verdim.

Kadın 45 (A): Bu hassas bir konu. Kullanılması mümkün, ama çocuğu düşününce buna hakkınız olmadığına kanaat getiriyorsunuz.

Kadın 11: Evet öfkemden dolayı çocuğumla cezalandırdım.

adın 1 (A): Kendime bu konuda engel olduğuma inanıyorum. 8 yıl oldu boşanalı, babasıyla görüşüyor, ama bana göre yeterli olmadığına inanıyorum.

Kadın 13: Tam tersi. Benim bebeğim erkek çocuğu ve babasına en ihtiyacı olduğu zamanlar. Artık sorgulamaya da başladı. Anne babam nerde diyor. Ama anlayacak yaşta da değil. Oğlum baban bizden uzakta oturuyor o yüzden sürekli gelemiyor şeklinde açıklamalar yapmaya çalışıyorum.

Kadın 26: Sanırım parayla kızını görmesini sağladığımı söylemem yeterli (bazen benim de olmam şartıyla göreceğini söylemesine göz yummak en ağırıydı).

Kadın 31: Babasına karşı koz olarak kullanmadım, ama babasına çok kızgındım.

Kadın 34 (A) : Hayır. Çünkü eşim oğlumdan yeterince uzaktı zaten. Beraberken bile çok ilgilenmiyordu.

Kadın 52 (A): Elimden geldiğince.

Kadın 46 (A): Kesinlikle tam aksini yapmaya gayret ediyorum. Babalarıyla ilgili olumsuz hiç bir şey söylemediğim gibi görüşmediklerinde ben hatırlatıyor aratıyorum. Bu konuda çocuklar en az etkilensin diye (ne yaparsan yap çocuklar etkilendir). Psikologdan yardım alıyorum.

Eski eşinizin Çocuğunuzu size karşı koz olarak kullandığınızı hissettiniz mi? 14. sorunun erkeklere sorulmuş hali. (Bu soruyu yanıtlarken aşağıdaki soruları dikkate almanız size yol gösterebilir.)

****Eski eşinizin, Çocuğunuzu yaşadığı kızgınlık, öfke ve yas sürecinde farkında olmadan uzaktaki ebeveyne (size) karşı uzaklaştırmaya çalıştığını fark ettiniz mi? Çocukların bu süreçten ve diğer ebeveynden uzakta, yetersiz görüşmelerle neden olunabilecek sorunlar hakkında kendinizin ve eski eşinizin bilgi sahibi olduğunu düşünüyor muydunuz?**

Aynı soru araştırmaya katılan ve çocuklarının velayeti kendisine verilmeyen babalara da sorulmuş ve babaların büyük çoğunluğu bu durumdan rahatsız olduklarını belirtmişlerdir. Anlaşmalı boşanan babaların büyük kısmında bu durum sorun olarak algılanmamakla birlikte anlaşmalı boşandığı halde bu durumdan rahatsız olan babaların da olması anlaşmalı boşanmaların hepsinin gerçek anlamda ve düşünerek, her iki tarafın da sonuçlarından memnun olduğu bir anlaşma ile sonuçlanmadığı fikrini kuvvetlendirdiği düşünülmektedir. Ancak neredeyse çekişmeli boşanmaların tamamına yakınında babalar çocuklarını görmelerinde büyük sıkıntılar yaşadıklarını, **icra yoluyla almak zorunda kaldıklarını**, bu durumda hem kendilerinin maddi ve manevi olarak yıprandıklarını, bazen de icra yolu bile alamadıklarını hem de çocuklarının bu süreçte duygusal olarak yıprandığını ve kendilerinden uzaklaşmaya başladıklarını belirtmişlerdir. Bu amaçla Boşanmış Babalar Platformu kurulmuş ve özellikle **‘Ebeveyne Yabancılaştırma Sendromu’** ve **‘Ortak Velayet’** konusunda toplumu bilinçlendirmek ve yasalarda bu durumu önleyecek değişikliklerin yapılmasına çaba harcamaktadırlar (Literatür bölümünde ayrıntılı olarak bahsedilmiştir). Boşanma arabuluculuğu sistemi sayesinde duygusal boşanmanın yaşanmadığı evliliklerden bazılarının kurtarılabilceği, duygusal boşanmanın yaşandığı evliliklerde ise husumet duygularının azaltılarak çocuğun her iki ebeveyni de düzenli olarak görerek sağlıklı bir birey olarak büyümesine ve topluma katkı sağlamasına yardımcı olunabileceği düşünülmektedir.

Erkek 01 (A): Evladını babaya karşı intikam aracı olarak kullanan sözde annelerin anneliğinden şüphe duyarım. Bu yaz aylarında da bu gerçeği yaşıyorum zaten. Oğlum bana 850 km uzakta. 3 ay burada yok. Zamanı geldiğinde ben gidersem görebileceğim maalesef. Geçtiğimiz yaz tam 3 ay göremedim oğlumu, sesini dahi duyurmadı bana. Ortak velayet değilse bile “koz velayet” gerçekleşsin. Velayeti alan taraf diğer tarafa yeterince göstermediği takdirde el değiştirsin velayet. Boşanmış çiftlerde çocuğun ebeveynleri ile sorunsuz iletişim kurmasının gelişimindeki önemini, babadan uzak çocuğun babayla olan sağlıklı ilişkisinin nasıl olması gerektiğini anlatan bir çok yazı, ve ileti gönderdim, defalarca anlatmaya çalıştım ama ne yaptıysam boş. Ellerinde oyuncak oluyoruz. Sabrımızı sonuna kadar deniyorlar. Bir taşkınlık yapmaz ne derlerse yaparsak mağdur baba tanımımız sürüyor, evladımızın çocukluğunu kaybediyoruz. Hırçınlık taşkınlık öfke ile karşılık verirken “koca vahşeti, şiddeti” olarak tanımlanıyoruz.

Erkek 16: Eski eşim çocukları bana karşı hep kullandı.

Erkek 12: Kesinlikle çocuklarımı kandırdı ve bana karşı kullandı. Bu yüzden aradan geçen bunca seneye rağmen 2 büyük kızla hala görüşmüyoruz. Önceleri çocuklarla görüşüyorduk. Daha sonraları çocukları benden uzaklaştırdı. Annelik duygularını kullanarak, kendisine acındırarak yaptı.

Erkek 36 (A): Kullandı, göstermedi çocuğu.

Erkek 29 (A): Hayır, hala çocuğumla düzenli olarak görüşüyoruz. Çünkü öyle karar almıştık.

Erkek 4: Evet, çocuğumu göstermemeye çalıştı.

Erkek 19: Tabii ki, çocukla görüşmemi engellemeye çalıştı.

Erkek 30 (A): Tamamen koz olarak kullandı. Maalesef vicdansız mahkemeler de bu kozları annelerden yana kullanıyor. Adı adalet olan mahkemeler kendileri adaletten yoksun nasıl doğru karar versin?

Erkek 28 (A): İki oğlum var, özellikle 15 yaşında olan oğlumu benden soğutuyor, telefonlarıma çıkmıyor oğlum ve annesine aşırı sahip çıkıp kendini evin erkeği gibi görüyor ve bu yükün altında eziliyor bence.

Erkek 8: Çocuğumu bana koz olarak kullanmaya çalıştı, ancak başaramadı.

Erkek 7: Zaman zaman oldu ama tehdit düzeyinde kaldı. Uygulama da çoğunlukla sağlıklı bir iletişime ve koordinasyona dayalı süreç yaşandı.

Erkek 5: Hissetmek mi?... Kısaca “yaşadım” diyebilirim buna...

Erkek 10: Evet, eski eşim çoğunlukla çocukları göstermeyerek beni kendince cezalandırdı.

Erkek 20: Kesinlikle. Sanırım tekrar birleşmek için çocuğu yem gibi kullanıyordu. Benim çocuğuma ne kadar bağlı olduğumu bildiği için sanırım.

Erkek 41: Hem de nasıl kullandı çocuğu. Bana göre hala beni seviyor (ayr çocuğunu severken öldürmüş) ve çocuğu birleşme aracı olarak görüyor.

15. Velayet kendisine verilmeyen ebeveyne kızgınlığınızdan dolayı mahkemede çocuğunuzu daha az görmesi için çaba harcadınız mı? (Bu soruyu yanıtlarken aşağıdaki soruları dikkate almanız size yol gösterebilir.)

****Bunu yaparken hangi duygu ve düşünceleri taşıyordunuz? Bugüne geldiğinizde bu davranışlarınızdan dolayı pişmanlık duyuyor musunuz? Bu süreçte uzaktaki ebeveyni daha az görmesi nedeniyle çocuğunuzun uzaktaki ebeveyne olan duygu ve düşünceleri**

nasıl oldu? Çocuğunuzda olumlu veya olumsuz anlamda fiziksel, duygusal, sosyal, psikolojik değişim hissettiniz mi?

Araştırmaya katılan kadın ve erkeklere bu soru farklı iki şekilde sorulmuş ve çekişmeli boşanmalarda mahkeme sürecinde özellikle velayeti her iki tarafın da istediği durumlarda bu sorunun ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Aile mahkemesi hâkimlerinin ‘Ebeveyne Yabancılaştırma Sendromu’ hakkında bilgilendirilmelerinin önemli bir husus olduğu değerlendirilmektedir.

Kadın 51 (A): Kesinlikle. **Boşanan anne ve baba, çocuk değil ki.**

Kadın 11: Evet görüştürmedim.

Kadın 26: Kızımın babasını tanıması için elimden gelenin fazlasını yaptım ve şu an bunun karşılığını kızımın sorunsuz bir çocuk olduğunu görerek yaşıyorum.

Kadın 42 (A): Daha az görmesini hiçbir zaman istemedim. **Her şeyden önce ben bir anneyim. Asla baba olamam.** Bunun bilincinde bir insan olarak mümkün ölçülerde aralarında arabuluculuk yapar gibi çocuğun aklına az sevildiği duygusu yerleşmesin diye işi varmış babanın dediğim de oldu, kızgınlığımı gizleyemediğim de oldu.

Size göre, eski eşiniz, velayet kendisine verilmeyen ebeveyne kızgınlığından dolayı mahkemede çocuğunuzu daha az görmeniz için çaba harcadı mı? 15. sorunun erkeklere sorulmuş hali. (Bu soruyu yanıtlarken aşağıdaki soruları dikkate almanız size yol gösterebilir.)

****Bunu yaparken hangi duygu ve düşünceleri taşıyor du? Bugüne geldiğinizde eski eşinizin bu davranışlarından dolayı pişmanlık duyduğunu düşünüyor musunuz?** Bu süreçte uzaktaki ebeveyni daha az görmesi nedeniyle çocuğunuzun size karşı olan duygu ve düşünceleri nasıl oldu? Çocuğunuzda olumlu veya olumsuz anlamda fiziksel, duygusal, sosyal, psikolojik değişim hissettiniz mi?

Erkek 16: Eski eşim Mahkemede çok kızgındı. Mahkemeden sonrada çocukları bana olumsuz şekilde kullandı.

Erkek 5: Öncesinde, esnasında, sonrasında... Bırakın az görmeyi “hiç” görmeme için elinden geleni yaptı.

Erkek 20: Bu konuda çok çaba harcadı. Hatta hâkim bey “hanımefendi çocuğu kullanıyorsunuz, bunu açıkça görebiliyorum, çocuklar alınıp satılan mal değildir” diye açıkça uyardı ve bana her hafta sonu çocuğumla kişisel görüşme kurma hakkı verdi.

Erkek 10: Çocuklarım benden yabancılaştılar, bensizliğe alıştılar.

16. Mahkeme sürecinde, çocuğunuzun velayeti veya uzaktaki ebeveyni daha az görmesi için etik ve akıl dışı uygulamalarınız oldu mu?

Kadın 12: Sadece düşündüm.

Kadın 32 (A): Olmadı. Sonuçta bir anne ve baba kavramı var. Çocuğun her ikisine de ihtiyacı var.

Kadın 46 (A): Kesinlikle hayır.

Erkek 16: Bazen oldu.

Erkek 10: Akıl dışı uygulamaya örnek: Ben diyorum “Çocuklarımı her hafta sonu görmek istiyorum Sn Hâkim” Aile (Kadın) Hâkimi diyor : Çocukların her hafta sonu babasını görmesi anneye çocukların hafta sonunu geçirmesine engeldir. “Sn Hâkim anne çalışmıyor 6 gün zaten birlikteler, 1 günde benle olsalar ne olur” cevap:” OLMAZ, 15 de 1 Pazar olacak”. Bu nasıl bir hakkaniyet beni ayda sadece 2 güne mahkûm ediyorsunuz karşı taraf çocukları 1defa bile göstermese süre otomatik 1 aya çıkıyor, yani ben öz çocuğumu ayda sadece 1 defa birkaç saat görmüş oluyorum, bu nasıl adalet. **Cevap : “Genel uygulama böyle çok konuşma atarım dışarım”**

Erkek 41: Bütün etiğe aykırı yöntemleri denediğini tereddütsüz söyleyebilirim.

17. Size göre mahkeme süreci nasıl geçti? (Bu soruyu yanıtlarken aşağıdaki soruyu da dikkate almanız size yol gösterebilir.)

****Eski eşiniz ve ailesi ile boşanma öncesinden daha büyük husumet duyguları ile mi ayrıldınız? Aile Mahkemesi Hâkiminin cinsiyeti neydi? Size göre; kadın veya erkek olması size veya eski eşinize bakış açısını değiştirdi mi? Mahkeme kararları sizin beklentilerinizi karşıladı mı?**

Araştırmaya katılan kadın ve erkeklerden çekişmeli boşanma ile boşananların tamamına yakını mahkeme sürecinden maddi ve manevi yönden olumsuz etkilendiklerini belirtmişlerdir. Bu süreçte fiziksel ve duygusal olumsuz semptomlar gösterenlerin ve depresyona girip tedavi görenlerin de olduğu araştırmanın nicel verilerinden olduğu gibi katılımcıların kendi ifadelerinden de anlaşılmaktadır. Bu duruma aile mahkemelerinin yapısı ve işleyişindeki aksaklıklar da neden olabilmektedir. Literatür bilgilerinde bu hususa geniş olarak yer verilmiş olup araştırma sonuçları da dikkate alınarak öneriler bölümünde makro seviyede öneriler getirilmiştir. Anlaşmalı boşanmaların yarısına yakın kısmında araştırmaya katılan katılımcılar mahkeme sürecinin olumsuzluklarından etkilenmediklerini, çok kısa zamanda, çok az bir maliyetle ve hem kendileri hem de kök aileleri arasında büyük bir husumet oluşmadan ve büyük oranda dostça ayrıldıklarını belirtmişlerdir. Ancak boşanma arabuluculuğu sisteminin anladığı anlamda olmayan anlaşmalı boşanmaların da olduğu, başta çekişmeli başlayıp tarafların hem maddi hem de manevi olarak uzun mahkeme sürecinden olumsuz olarak etkilendikten sonra acele ile anlaşmalı olarak boşandıkları, bazılarında tek tarafın baskı ve tehditleri ile veya kandırarak anlaşmalı boşanmaya ikna ettiği de görülmektedir. Bu tür anlaşmalı boşanmaların boşanma sonrasında alınan kararları hazmedemeyen tarafın husumet duyguları ile aile içi şiddet veya ‘Ebeveyne Yabancılaştırma’ yöntemlerini kullanmasına katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir. Boşanma arabuluculuğu sistemi kullanılarak tarafların kendi iradeleri ile şekillenen ve olumlu bir atmosferde, tarafsız bir arabulucu eşliğinde ve medeni bir şekilde iletişim kurarak kendileri ve çocukları için en doğru kararları almasının hem tarafların bu zorlu süreci daha kolay atlattıklarına hem de boşanma sonrası uyum ve yaşam kalitelerini artırmalarına katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Kadın 4 (A): Mahkeme sanki bir oyun gibiydi. 5 dakika sürdü. Boşanmak istiyorduk ve mahkeme boşadı.

Kadın 9: Boşanma sürecinde maddi sıkıntılarla boğuşmaktan dolayı eski eşime ne hissediyorum diye kendimi sorgulayamadım. Ama her zaman ondan nefret ettiğimi inkâr edemem.

Kadın 3 (A): Kısmen husumetler oldu, ama o an için önem taşııyordu.

Kadın 14 (A): Hâkim bayandı, ancak hâkimin eski eşime bakışında bir değişiklik yoktu, her ikimize de aynı mesafede durdu. Hatta duruşmalara gelmediği için beni boşanmamam konusunda ikna etmeye bile çalıştı. Anlaşma sonrasında eşimin çok üzgün olduğunu görünce tekrar ikna etmeyi denedi, ancak boşandık.

Kadın 51 (A): Zor bir dönemdi, çok zor. Beklentim yoktu, sadece kurtulmak istiyordum.

Kadın 11: Çok büyük bir öfke duyarak ayrıldık.

Kadın 23: Mahkeme beklentilerimi karşılamadı. Ziynet eşyalarını ve param vardı, onları alamadım, hâkim onlarla ilgili bir karar vermedi, talep ettiğim halde.

Kadın 19: Mahkeme süreci gereğinden fazla uzun oldu.

Kadın 1 (A): Anlaşmalı boşanma olduğu için süreç kolaydı, hâkim bayandı, biz anlaştıktan sonra hâkimin cinsiyeti ne fark eder ki.

Kadın 6 (A): Mahkeme süreci hâkime hanımın şokuyla geçti bizi ayırmak istemediğini söyledi ve kesin kararımı söyleyince de bizi ayırdı

Kadın 7 (A): Ailesi tanıdıklar aracılığıyla bir sürü benim aleyhimde olumsuz sözler ve hep beni suçlayıcı tavırlar sergiledi ama bunların hepsinin olacağını zaten tahmin ettiğim için pek etkilenmedim.

Kadın 13: Mahkeme süreci hımmm. Gerçekten zor bir süreçti. Evet bu yüzden kinim büyüktü.

Kadın 37 (A): Aileler mahkeme gününü bilmiyordu, bizim aramızda ise husumet değil yılgınlık vardı.

Kadın 49 (A): Oldu ve bitti.

Kadın 42 (A): Ailesi ile değil. Eski eşimle bayağı bir kırgınlıklarımız oldu.

Kadın 31: Mahkeme süreci çok zorlu geçti, husumet duyguları ile ayrıldık.

Kadın 5: Mahkeme süreci gereksiz yere uzadı. Yoğunluktan olduğu söylendi. Mahkeme kararları benim beklentimi karşılamadı. Hâkim kadın olsaydı gayrimenkulleri kaçırmazdım belki. Avukat bayandı, o da işe yaramadı.

Kadın 27: Mahkeme çok uzun sürdü. Hâkim erkekti. Ama verilen kararlardan memnun değilim.

Kadın 34 (A): Çok zordu. Nefes alamıyordum. Ölmeyi çok istedim.

Kadın 52 (A): Hayır vedalaşıp ayrıldık.

Kadın 30: Mahkemede duruşmalara katılırken eski eşim ve ailesiyle karşılaşmak (bir kaç gün önceden strese sokuyordu) can sıkıcı. Çocuğum olmasa eski eşimin yüzünü bile görmek istemiyorum.

Kadın 21(A): Kolay ve kısa.

Kadın 39 (A): Sakin bir mahkeme oldu. Eşim suçlu gibiydi. Gergindi. Ben korku içindeydim. Tek korkum velayetti. Dava anlaşmalı olunca da hâkimin işi kolay oluyor. Dava sonuçlanınca kaçır gibi gitti eşim. Yüzüme bile bakmadı.

Kadın 17: Boşanma süreci korkunçtu. Eski eşim ve ailesi ile çok daha büyük husumet duygularım vardı. Mahkeme kararı tam bir hayal kırıklığı yarattı bende. Adalet sisteminin çok kötü olduğunu fark ettim. **Süreç çok uzun sürüyor, hâkim iş yoğunluğunu bahane ederek sizi dinlemiyor bile. Ha bire herkesi azarlıyor. Diyeceklerinizi demenize fırsat tanımıyor.**

Erkek 01 (A): Ben böyle adalet, böyle hukuk sistemi istemiyorum. Mağdur şiddet gören kadınlar varsa mağdur boşanmış babalarda var evlat hasretiyle yanıp tutuşan.

Erkek 16: Zor geçti. İki tarafta çok yıprandı.

Erkek 31 (A): Mahkeme süreci çok hızlı ve temiz geçti. Karşı tarafa çok kızmadım. Hâkim erkek idi. Eşime karşı daha ılımlı idi. Mahkeme kararı olumlu idi. Beklentilerimi karşıladı.

Erkek 12: Ailesi ile olan husumet aynı dozda devam etti. Hâkim bayandı ve kesinlikle (avukatın da etkisiyle) karşı tarafa meyilli kararlar verdi. Nafaka davasında benim maaşıma göre rekor bir nafaka bağladılar.

Erkek 36 (A): Bayan hâkimdi ve cinsiyeti görmeyecek kadar tecrübeli ve anlaşmalı boşanmayı uzatmayacak kadar da bilgiliydi.

Erkek 4: Mahkeme sonrası daha fazla husumetle ayrıldık.

Erkek 19: Mahkemenin bitmesi için 3 yıl bekledim.

Erkek 13: Zor olacağını biliyordum ya da tahmin ediyordum, nitekim öyle de oldu. Hâkim bayan biriydi. Hemcinsine bakış açısının farklı olacağını avukatım baştan söylemişti, öyle de oldu.

Erkek 14: “Boşanma doğum ve ölüm gibi gerektiğinde olması gereken bir şeydir”. Hâkimlerin kadın erkek olmasından ziyade kadın haklarının çok gereksiz ve fazla olduğuna inanıyorum. Mahkeme sonucu beklentilerimi karşılamadı.

Erkek 34 (A): Büyük kızgınlıklarla ayrıldım. Mahkemeyi bırakın, bu memlekette adalet olduğuna inanmıyorum. Adliye binasına o teraziyi boşuna koymuşlar.

Erkek 35 (A): Anlaşmalı, dostça, güzel ayrıldık (çocukları yok).

Erkek 30 (A): Husumet oldu. Hiçbiri ile görüşmüyorum.

Erkek 22 (A): Sıkıntılı bir süreçti, biran önce boşanmak istiyorduk.

Erkek 38 (A): Boşanma öncesi zor oldu, ama boşanma anlaşmalı olduğu için kolay oldu.

Erkek 28 (A): Anlaşmalı olmasına rağmen kaybettiğimi düşünüyorum bütün alanlarda, çocuklarımı bile her geçen gün kaybettiğimi hissediyorum.

Erkek 8: Husumet oluştu, olmayan savlar ileri sürüldü.

Erkek 6: Husumet olmaması mümkün değil, süreç çok sıkıntı verici. Her davaya girdim, nedeni bir daha evlenirsem “kılı kırk yarayım diye”.

Erkek 5: Mahkeme sürecini çok kısa özetleyeyim... Açıldıktan 16 ay sonra sona eren Boşanma Davasının 6 veya 7 (şu an hatırlamıyorum) duruşmalarının toplam süresi 20 dakika bile değildi. Gir/Çık duruşmalarıydı adeta... Hâkim kendisini boğan bir dosyadan daha alelacele kurtulmak ister gibiydi.

Erkek 10: Aile Hâkimlerinin çoğu kadın ve önyargılı hareket ediyor, erkek değil mi yapmıştır, hemen kadını ve çocukları güvence altına alma gayreti içine giriyorlar. Objektif olamıyorlar, değer yargıları ve yaşanmışlıklar kararlarını etkiliyor, bu sebeple masum kocalarda nasibini alıyor, yani kurunun yanında yaş da yanıyor. Kadınların iddialarını gerçekte olmuş gibi kabul ediyorlar. İddiaları belge ile çürütmüş olmama rağmen kadına niye yalan söylüyorsun mahkemeyi niye yanıltıyorsun neden süreci uzatıyorsun diye hesap sormuyor.

Erkek 15: Hâkim kadındı, böyle bir kollama, koruma görmedim, ...Şehrindeki x.ve y. Aile mahkemelerine düşen erkeklerin kazanma ihtimali ve tazminatsız kurtarma ihtimali neredeyse yok, kadın ne yazdıysa veriyorlar. Üstüne üstlük mahkemede atılma aşamasına kadar azar işitiyorsunuz. Söz hakkı verilmiyor.

Erkek 33 (A): Bunun için ayrılırken ailesine karşı çok hoş duygular beslemeyerek ayrılık yaşadım. Hâkim, bizim veya ailelerin yapamadığı tekrar bir araya getirme çabasını normalde göstermesi gerekirken göstermedi. Olan sadece şuydu: “filler tepişti, çimenler ezildi”.

Erkek 20: Çok zorlu, çok kötü, çok soğuk, sanki bir savaş alanı gibiydi. Ona ve ailesine çok büyük kızgınlıkla ayrıldım. Onlar da sanki bizi bir kaşık suda boğmak isterlermiş gibi bakıyorlardı. Mahkeme kararları (iyi bir hâkime düşmüş olduğumuz için şanslıydık, çocuklar hakkında yazılmış kitapları bile varmış) beklentilerimi karşıladı.

Erkek 41: Tam bir kâbustu. Mahkeme sonrası ne onu ne de ailesinden herhangi bir ferdi kesinlikle yanlışıyla bile olsa görmek istemem. Hâkim kadındı ve bana göre erkeklere empati yapamıyordu. Kesinlikle verilmiş en adaletsiz karardı. Terazinin bir kefesi yerde diğer kefesi ise gökteydi.

18. Sizce, sizin veya eşinizin avukatı ve şahitleri mahkemede doğru olan söz ve davranışlarda mı bulundular?

Boşanmanın taraflara yönelik sonuçlarının ortaya çıkması için elbette ki yargılamanın temel unsurlarından olan ispatın gerçekleşmesi gerekir. Boşanma davalarında pek çok ispat aracı kullanılmakla birlikte bu tip davalarda en önemli ispat aracının çoğu kez tanık beyanları olduğu söylenebilir. Tarafların, dava sonunda istedikleri sonucu elde edebilmek adına ispata duydukları bu ihtiyaç, bazen belki evlilik sürecinde önemsenmemiş olayların dava dosyasına yansımaya ya da olayların çarpıtılarak, abartılarak anlatılmasına, taraflarca yanlış anlaşılmasına, tarafların ortak dostlarının ya da ana-babaların duruşmalara şahit olarak çağırılması gibi bir takım sonuçların ortaya çıkmasına yol açabilmektedir. Söz gelimi, yukarıda belirtildiği gibi, tarafların tazminat talepleri bakımından temel unsur, kusurluluktur. Hangi eşin kusurlu olduğu da elbette temel olarak evlilik sırasında yaşanan olaylara göre belirlenecektir. Bu da beraberinde, yaşanan (ve kusurluluğu ispata yarayabilecek) her türlü olayın, gerek tarafların beyanları gerekse şahitler tarafından mahkeme dosyasına yansıtılmasını getirmektedir. Bu da zaten gerilimli bir süreç olan boşanmada, tarafların birbirlerini suçlayıcı beyanları ve aile birliği içinde yaşanan her tür olayın açığa çıkmasıyla gerilimin iyice artmasına neden olmaktadır. Bu gerilim, çoğu kez çocuğa da yansımakta, çocukla ilgili bir takım talep ve eylemler, sırf bu gerilimin ürünü olabilmektedir. Hukuk düzeninin maddelerle sınırlanmış, kazuistik (ayrıntılı kurallar koyan), mekanik ve ağır yapısına bakıldığında, bu sürecin son derece değişken ruh halindeki öznelerine müdahalede çoğu zaman yetersiz kaldığı söylemek mümkündür (Koçyıldırım, 2010, s. 28).

Boşanma arabuluculuğu sistemini kullanarak anlaşmalı olarak boşanan çiftlerin uzun ve zorlu mahkeme süreçlerinden geçmeden en önemlisi de tanıkların ifadelerine ve evlilik sırlarının dışarıya çıkmasına gerek kalmadan, dolayısıyla da husumet duyguları artmadan ve dostça ayrılabilmelerine, çocukları için gerektiğinde bir araya gelip iletişim kurabilecekleri bir başlangıç yapabilmelerine katkı sağlayabileceği değerlendirilmektedir.

Kadın 4 (A): Hiç tanımadığım bir tanık getirmişlerdi. Bana atfettikleri suçlar hepsi düzmeceydi. Çünkü benden boşanabilmek için geçerli ve doğru bir nedeni yoktu.

Kadın 19: Karşı tarafın avukat ve şahitleri için evet diyemeyeceğim.

Kadın 30: Eski eşim ve avukatı benim hakkımda doğru olmayan sözlerde bulundu. Karşı taraf şahitlerine de yanlış hikâyeler anlattırdı.

Kadın 39 (A): Yılların hatırına en azından iki medeni insan gibi el sıkışıp ayrılmak isterdim. Ama bu mümkün olmadı. Bunu beklemek bir hayaldi.

Kadın 17: Benim avukatım yalan hiç bir şey konuşmadı ve çok etik davrandı. Ama karşı tarafın avukatı hiç ahlaki davranmadı, ortak bir çocuğumuzun olmasını hiç göz önüne almadı, anlaşma yapılması için hiç bir girişimde bulunmadığı gibi inanılmaz iftiralarda bulundu.

Erkek 12: Bir doğru, yanında 5 yalan söylediler.

Erkek 34 (A): Boşanma sürecinde çok çirkinleştiler. İftira ve yalan sözlerle, bayan olmasını koz kullanarak. Çok mağdur ettiler.

Erkek 30 (A): Hayır. Dürüst olmayan avukat para için her şeyi yapar, “yalanın avukatı olmaz”.

Erkek 39: Eşimin avukatı ve şahitleri çok abartmalı bir şekilde beni suçlamalarına rağmen bu taktikleri hiçbir işe yaramadı ve 3 nafaka davasını da Yargıtay onaylı kaybettiler.

Erkek 7: Ortam oldukça soğuktu ve bir daha hatırlamak bile istemeyeceğim derecede moralimi bozmuştu.

Erkek 2: Tamamen gerçeğe aykırı ve maddi, manevi kazanç sağlamayı esas alan beyanlarda bulundular. İnsanların menfaat için ne kadar değişebileceğini bu süreçte görme şansı (ya da şansızlığı) buldum.

Erkek 5: Aslında hâkim adaletli karar vermeyi istese her duruşmaya elimde girdiğim dosyayı almayı isterdi. Ancak sanırım o da biliyordu ki, kafasında haklı olarak gördüğü taraf o dosyayla birlikte yıkılabilirdi. Karşı tarafı ayakta tutabilmek için dosyaya hiç itibar etmedi.

Erkek 10: Yalanlar, abartılar, çamur atmalar vs....

Erkek 15: Eşimin şahitleri zaten ailedendi annesi, kardeşi. Zaten boşanmamamızı isteyen kişilerdi öyle şeyler anlattılar ki ben bile kendimden şüphe duydum. İşin kötüsü söylediklerini karşı ispat etme hakkını hâkim kullandırmadı bana.

Erkek 41: Benim şahitlerimi dinlerken bile hâkime hanım çok sabırsızdı ve azarlıyordu. Karşı tarafın şahitleri yalan cümlelerini sonuna kadar rahat rahat kurabildiler. Karşı tarafın şahitleri arasında yalnızca düğünde gördüğüm insanlar bile vardı.

19. Sizce boşanma nedeni/ nedenleriniz neydi?

Boşanma nedenleri, literatür bölümünde hem yurtdışı hem de ülkemiz de yapılan araştırma sonuçları ile belirtilmiş ve araştırmanın nitel verilerinde de belirtilen nedenlerle paralellik göstermekle birlikte araştırmaya katılan kadın ve erkeklerin ifadelerinden literatüre kazandırılabilir farklı nedenlerin de olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan kadın ve erkeklerin bazılarının nedenlerinin boşanma için geçerli nedenler olduğu, ancak bir kısmının nedenlerine kendilerinin bile inanmadığı görülmektedir. Boşanma arabuluculuğu sistemini kullanarak çiftlerin duygusal boşanma yaşamadıkları durumlarda sistemin ikincil beklentisi olan, sürecin durdurularak aile danışmanlığı sistemine yönlendirilmesi ile aile birliğinin devamına ve dolayısıyla boşanma oranlarının azaltılabilmesine katkı sağlanabileceği değerlendirilmektedir.

Kadın 4 (A): Ben üniversite mezunuydum o lise bunu kafasına takıyordu. Ben 2006 da 1700 maaş alırken o 500 TL. maaş alıyordu evin ihtiyaçlarını karşılayamıyordu. Bunlara kafasını takıyordu. İletişim kuramıyorduk. Ailesine çok düşkündü. Çok kıskançtı. Hayal ettiği şeylere inanıyordu. Cinsel problemleri de vardı.

Kadın 9: Alkol, dayak, işsiz bir kocanın git para bul demesi.

Kadın 3 (A): İftira, kıskançlık, düşünce ayrılığı, hakaret, şiddet.

Kadın 14 (A): Duygusal baskı ile kendi ailesi ile birlikte yaşamak ve onların ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak zorunda bırakılmak (ailesinin geliri iyi olduğu halde), cinsel istismar ve baskı, aşırı kıskançlık, sorumsuz davranışlar, aldatma, ekonomik anlamda hiçbir şekilde destek olmama, alkol, düzensiz yaşam.

Kadın 28: Şiddet, alkol, çalışmaması, başka bir kadın.

Kadın 51 (A): Şiddet, hakaret.

Kadın 35 (A): Eşimin bana değer vermemesi.

Kadın 25: Maddiyat ve güvensizlik.

Kadın 40 (A): Saygısızlık, ilgisizlik, maddi zorluklar, anne ve baba ile aynı çatı altında yaşıyor olmak. Hiçbir ailevi (gezme, alışveriş, yeme, içme, uyuma ve konuşma, şefkat) gibi şeyleri eşimle yapamama.

Kadın 18 (A): Şiddet (14 yaşında görücü usulü ile evlenip evlilik ve boşanma sürecinde bütün şiddet türlerine maruz kalmış).

Kadın 11: İhanet, sorumsuzluk, kişiliğini bulamama ve şiddet.

Kadın 21: Şiddet (evlilik, boşanma süreci ve sonrasında)

Kadın 10 (A): Ailemize eski eşimin kız kardeşlerinin, anne ve babasının çok karışması.

Kadın 23: Ailesi sürekli benimle ilgili asılsız yargılarda bulunarak eski eşimi etkilediler. Zaten biz bir evin içinde iki yabancı gibiydik.

Kadın 19: Farklı kişisel özelliklere sahip olmamız.

Kadın 1 (A): İletişim bozukluğu, gurur.

Kadın 7 (A): Boşanma nedeni anlaşıyor olmamızdı, eşim aslında özünde iyi bir insandı ve iyi bir baba ama biz ikimiz beyazla siyah iki zıt renk gibi birbirine zıt iki insandık ve yıllar boyunca da hiç anlaşımadık (26 yıl, görücü usulü, eşini beğenmeden yapılan evlilik).

Kadın 13: Asıl kopma noktası eşimin babasının ve eşimin beni dolandırmaları olsa da, bölgesel farklılıklar ve ailelerin çocuklarını yetiştirme biçimleri çok önemliymiş bunu anladım. Hala da asıl nedeni tam anlayabilmiş değilim. Ama neden çoktu.

Kadın 16 (A): Eşimin maddiyata düşkünlüğünden ötürü, evimizle ve benimle ilgilenmiyordu. Halbuki benim tek isteğim onunla daha fazla zaman geçirmekti....ilgisizlik, maddiyata düşkünlük ve en sonunda benim sevgiyi dışarıda aramak isteyişim...

Kadın 26: Aslında bununla ilgili yıllarca sayfalar dolusu yazılar yazdım nedenler, niçinler, acabalar, keşkeler. Fakat iki farklı insan aynı hayatı paylaşmak için evliliğin getirdiği değişimleri kabullenemiyorsa nedenler bitmez.

Kadın 37 (A): “Şiddetli Geçimsizlik” sürekli iki tarafında kendi değerlerinde kalıp karşıdan onu istemesi ve buna erkek tarafının duygusal şiddeti eklemesi, kötüye gidişi oturup seyretmesi ve düzeltmeye çalışmaması.. benim için iyice yıkım oldu.. Bir tarafta beklentilerinin olmayışının getirdiği hazımsızlık, mutsuzluk ve eşlik eden kırıcı sözler; diğer tarafta boşanma sürecine gidişini kaldıramayan benim sağlık sorunlarım ve ağlama krizlerim derken, birlikte hayat yaşanmaz hale gelmişti.

Kadın 38 (A): Aldatılmak ve annesi.

Kadın 49 (A): Boşanma sebebimizin en büyük sebebi yalan söylemesi ve bu yalanlarıyla hayatımızı mahvetmesi kısacası insan içine çıkamaz olmuştuk.

Kadın 20: Tam olarak ismini hala koymuş değilim. Olmadı işte diyorum kendime bile. O yüzden açıklaması güç (kendisi belirtmese de her türlü şiddete maruz kalmış).

Kadın 42 (A): Kültür  atışmasının yanında kişilik ayrılıkları ve eski eşimin sorumluluk duygusunun hiç gelişmemiş olmasıydı.

Kadın 43 (A): Benim boşanma nedenim çok farklı. Eşimin ilk evliliğinden olan iki kızı evliliğimizi bitirdi.

Kadın 31: Eşimin psikolojik manyaklığı (şiddetin birçok çeşidine uğramış kadın).

Kadın 12: İlk başta yanlış bir evlilikti.

Kadın 5: Kayınvalidem ile birlikte oturmak. Anne oğlun asla ayrılmaması, kayınvalidemin oğlunu psikolojik olarak kocası gibi görmesi, benim yaşam alanımı daraltması vs.

Kadın 27: Aile içi şiddet. Aşırı baskı ve kıskançlık.

Kadın 47 (A) : Boşanma nedenimizin en başlıca sebebi alkol. Eğer ki alkol tedavisini kabul etseydi kesinlikle ayrılmazdım.

Kadın 52(A): Sorumsuz olması, evi ge indirmemesi, her şeyden önce babalık ve kocalık görevlerini yapmaması.

Kadın 30: Eski eşimin anne babasının ağzına bakması, onların fişeklemesiyle bana karşı olan ilgi ve sevgisinin azalması. Eşimin beni ailesine karşı sahiplenmemesi, bana değersizmişim gibi davranması, sevgi, saygı iletişimin kalmaması evliliği bitirdi.

Kadın 41 (A): Aile kavramı bilmeden yetiştirilme, bastırılmış duygular, erkek hayatını yaşar kadın içine gelirse evi bekler gelmezse  eker gider, karşı gelirsene dayak, maddi ihtiyaçları karşılamama, evin yiyecek, ısınacak, çocukların okul masrafları dâhil hiç bir ihtiyaç düşünmeden kendi hayatını idame ettirme, değer görememe.

Kadın 53(A): Sevgi bitmişti.

Kadın 21(A): Uyumsuzluk ve memnuniyetsizlik.

Kadın 39 (A): Hem maddi hem de manevi. Fakat maneviyat daha fazlaydı benim için. Alkol alması, sinirli bir karakterinin olması. Sadece kağıt üzerinde bir eş ve baba idi. Hep bir şeylere ben zorladım, zorla nereye kadar gidebilir ki? Bende yoruldum zorlamaktan. Vazgeçtim. Vazge ince her şey daha kötü oldu ve bitti.

Kadın 32 (A): Saygısızlık, sorumsuzluk, bencillik, ruhen ve fikren anlaşamama.

Kadın 46 (A): şiddet, kumar, gece hayatı, ihanet en büyük sebep sorumsuzluk.

Kadın 17: Kompleks. Eşim her zaman kendisini benden aşağıda gördü. Kendisini ezdiğimi düşündü. Ailesin de bizim yaşadığımız şehre taşınması ve çok müdahaleci olmaları boşanma sürecini hızlandırdı.

Erkek 42 (A): Aslına bakarsanız bu evlilik başından yanlış alınmış bir karardı. Kendi hatalarım da vardı kabul ediyorum.

Erkek 01 (A): Eşimi iyi tanıyamamışım, ya da bana kendini farklı tanıtmış (ki bence doğru olan bu) aslında hayat görüşlerimizin farklılıklar içerdiğini maddi durumum kötüleşince daha iyi anladım. Yani ciddi bir kaynana sıkıntısı yaşıyordum, onun ailesi ile benim ailemin yaşantıları ve görüşleri birbirinden farklıydı. Çocuksu bir dünyası vardı, küskünlükleri, darılmaları ve hayatı güzel bir film senaryosu olarak yaşama isteği vardı. Neticede biten ilişkim için bir öznen var.”Biz” olamadık. Benim iflasım belki ilişkimizin sınanması için bir imtihandı. Burada en büyük sıkıntı oğlumuz ailesiz bir gelecek bıraktık. Onun rol modeli artık annesi ve anneannesi ile dedesi. Umarım kızları gibi yetiştirmezler oğlumu demekten başka elime bir şey geçmemesi gerçeği beni kahrediyor.

Erkek 10: **Hâlen tam olarak bilmiyorum.**

Erkek 16: Sözlü saldırı. Yüksek Ego (diğerini aşağılama) veya fikirlerini beğenmeme. Eğitim düzeyindeki farklılık.

Erkek 31 (A): Bencillik, saygısızlık, aile kavramının içini değiştirmesi.

Erkek 12: Aşırı kıskançlık ve huysuzluk.

Erkek 36 (A): Karşı tarafın Almanya’da doğup büyümesi ve Türkiye’ye uyum sağlayamaması.

Erkek 29 (A): İşinden dolayı bize fazla zaman ayıramaması ve şiddetli geçimsizlik.

Erkek 04: Kafa yapılarının uymaması, ihmal, iyi niyeti suiistimal, kıskançlık, ekonomi.

Erkek 13: Karşı tarafın ailesinin evlilik kurumuna dâhil olması, eski eşimin buna dur diyememesi.

Erkek 14: Eski eşim çok savurgan bir insandı, aile kurabilecek düzeyde bir insan değildi. Konuşmasını bilmiyordu.

Erkek 34 (A): Eski eşim şizofren hastasıydı. Sürekli intihar ediyordu. Düzgün bir yaşamamız yoktu.

Erkek 35 (A): Ailesinin yüksek beklentileri, daha zengin birisi olduğu için bana kanaat etmemesi. Ailesinin ona daha zengin birini bulma hevesi gibi ve de ailesinin (annesi hariç) hepsinin psikolojik sorunlu olması büyük etken oldu.

Erkek 11 (A): Anlaşamıyorduk, dünya görüşlerimiz farklıydı, yokluğunda onu özlemiyordum, mutsuz günlerimizin sayısı mutlu olduklarımızın kat ve kat üstündeydi, birbirimize saygımız kalmamıştı. Ve ileride yaşlılığımızı hayal ettiğimde, 3-5-10 yıl sonrasını düşündüğümde mutsuzluğumuzun devam edeceğini görebiliyordum. Zararın neresinden dönsək kardı.

Erkek 30 (A): Boşanma nedeni “sihir ve “büyü” idi.

Erkek 22 (A): Ortak hiçbir noktamız yoktu. Kıskançlık vardı, kafamı kaldıramıyordum yerden.

Erkek 26 (A): Eşimin kıskançlığı ve dengesiz davranışları yüzünden.

Erkek 38 (A): Gurur kırıcı sözler.

Erkek 24 (A): Dostunun olması.

Erkek 37 (A): Eski eşimin ailesi yüzünden, devamlı yanlarına çağırımları ve beni eşimden soğutmaya çalışmalarıydı.

Erkek 39: Benim “beyaz” dediğime mutlaka “kara” derdi. Kısaca, sosyal, kültürel ve dünya görüşü olarak aramızda büyük uçurumlar vardı.

Erkek 28 (A): Eski eşimin işyerindeki huzursuzlukları evimize yansıyor. Bana “ben seninle 16 yaşında daha çocukken evlendim, şimdi evlilikle ilgili fikirlerim değişti” diyerek her geçen gün benden soğudu ve sürekli suçlamalar, sert, aşağılayıcı konuşuyor, başkalarının yanında sürekli beni eleştiriyordu.

Erkek 8: Eşimin evlilik hakkındaki inanç ve düşüncelerindeki değişiklik. Sevgi ve saygının kalmaması.

Erkek 6: Beni artık sevmiyor oluşuydu. Ama O beni bezdirdin sevgimi tükettin diyordu. Asıl neden “metal yorgunluğu”

Erkek 7: Önemli ve kayda değer bir nedenimiz yoktu. Benim görevlerimin çok yoğun olması, eve ve aileme yeterince zaman ayıramıyor olmam. Bunun neticesinde de “artık bu evlilikte sevgi ve heyecan kalmadı” hissine kapılmış eşim. Benim de bir gün “boşanalım o zaman” sözümü ciddiye alan eşim, bir süre sonra dava açtı ve inat etti (Köprüden önceki son çıkış ve aile danışmanı ihtiyacı).

Erkek 9 (A): Benim iki yıl kadar görevim nedeniyle evden ayrı kalmam idi.

Erkek 33 (A): Özellikle karşı tarafın ailesinin bu ilişkiyi kafalarında bitirmesiydi.

Erkek 20: Hatalı eş seçimi, kişiliklerin birbirine uymaması, evlenme olgunluğuna erişmemiş ve annesine bağımlı bir kadın, inatçı ve kaba bir kişilik.

Erkek 41: Karşı tarafın evlilik olgunluğuna sahip olmaması, önceki evliliğimden olan kızımı (yalnızca hafta sonları gelmesine rağmen) evden soğutmaya çalışması ve evliliğimizden olan çocuğumuzu ablasından soğutmaya çalışmasıydı. Ayrıca son derece inatçı bir insandı, inatçılık evliliğe hiç fayda sağlamıyor.

20. Sorunlar büyümeden bir aile danışmanından yardım aldınız mı? (Bu soruyu yanıtlarken aşağıdaki soruları dikkate almanız size yol gösterebilir.)

****Kaç seans gittiniz? Farkındalıklar yaşadınız mı? Önerileri uyguladınız mı? Aile danışmanı kimdi? (Psikiyatrist, psikolog, sosyal hizmet uzmanı).....nereden buldunuz...sizce işinin ehli miydi? Eşinizle birlikte mi gittiniz, yoksa yalnızca siz mi gittiniz?**

Şen (2009)'ın yaptığı araştırmada; araştırma kapsamında bulunan çiftlere “Evlendikten sonra evliliğimde oluşan ve birlikte çözemediğimiz sorunları bir Aile Danışmanı ile çözmeyi düşünürüm.”cümlesi verildiğinde, kadınların % 85,5'inin evet, % 12,9'unun bilmiyorum ve ancak % 1,6'sının hayır yanıtı vermesine karşın erkeklerin % 9,7'si hayır ve % 24,2'sinin bilmiyorum yanıtı vermiştir. Burada kadınların oluşan sorunlarda ve yuvanın devamı için yardım almaya daha açık olmalarının bir etkisi olduğu değerlendirilmektedir. Eğitime katılan ve cevap veren erkeklerin eğitim durumları ve gelişime açık olmaları, gönüllü olarak eğitime katılmalarının nispeten olumlu oranı sağladığı, düşük sosyo kültürel, sosyo ekonomik ve geleneksel kültürde yetişen erkeklerin bu konudaki olumlu puanlarının daha düşük olabileceği değerlendirilmektedir.

Kathy (2002), araştırmasında; kadınların ilişkilerinin hem iyi hem de kötü devrelerinde, erkekler ise yalnızca durum kötüye gittiği zaman ilişkileri konusunda düşündüklerini tespit edilmiştir (Akt. Fidanoğlu, 2007, s.10).

Yapılan bu araştırmada da Kathy'nin araştırma sonuçlarına benzer sonuçlar çıkmış, erkeklerin birçoğu kadınların ayrılmaya karar verdiklerini anladıkları zaman son çare olarak aile danışmanlığı sistemini kullanmaya çalışmış, ancak boşanmaya karar vermiş kadınların bazılarının artık aile danışmanlığının bir fayda sağlamayacağı düşüncesinde oldukları görülmektedir. Bir erkeğin evliliklerinin devamı için her şeyi yaptığını hatta büyü bozdurmaya bile gittiğini söylemesi ilginç bir tespittir. Evlilik öncesi çift eğitimine evlilik öncesi çiftlerin katılmasını teşvik ederek sorunların oluşmadan veya oluşma sürecinde aile danışmanına başvurma düşüncesinin oluşmasına katkı

sağlanabileceği düşünülmektedir.

Kadın 4 (A): Hayır almadık çünkü öyle şeylere inanmaz.

Kadın 9: Yemek yiyecek, hatta ekmek alacak para yoktu ki bir danışmandan yardım alalım. Elektrik, su, telefon borçlardan dolayı kapanmış, akşamları mum ışığında aç halde oturan bir aile nasıl kurtarılabilir?

Kadın 40 (A): Alabilirdik, lakin evliliğimi hiçbir şey kurtaramazdı.

Kadın 45 (A): Kesinlikle gerekli. Erkeklerin aile danışmanına inancı yok. Ütopik görüyorlar.

Kadın 1 (A): Boşandığım yıllarda aile danışmanı yoktu diye hatırlıyorum. Fakat psikologa gittim, küçük evladım vardı, ancak eşimi ikna edemedim.

Kadın 16 (A): Maalesef eşimin psikologa bakış açısı yüzünden hiç bir zaman destek alamadık. Ne evlilik öncesi ne evliyken ne de boşanma süresinde destek almak nasip olmadı.

Kadın 37 (A): Kendim psikoloji mezunuyum zaten :) Elbette meslekten gördüğüm kişiler oldu ama aile danışmanı olarak daha çok düşüncelerine güvendiğim büyüklerle konuştum. Aile danışmanının diyebileceği her şeyi ben diğerine diyor ve tedaviye çağırıyordum zaten. (!)

Kadın 20: Hayır önerdim ama eşim kabul etmedi.

Kadın 42 (A): Ben çok istedim aile terapistine gidelim, psikolojik destek alalım diye ancak olmadı.

Kadın 43 (A): Gerek görmedim. Çünkü değişen bir şey olmayacaktı.

Kadın 47 (A) : Hayır almadık. Çünkü böyle şeyler eşime göre çok ters düşüyordu.

Kadın 30: Ben çok istedim ama eşim para tuzağı olduğunu söyledi ve hiç yanaşmadı.

Kadın 41 (A) : Hiç bir yardım almadım. Gidemezdim ne param ne de gidebilecek adres vardı. Gittiğim anda da olay olur dayak yerdim.

Kadın 39 (A): **Aile danışma desteği birbirlerini önemseyen çiftler içindir.** Bizde bu çoktan yok olmuştu. Zaten eşim klasik bir yaklaşımdaydı. ‘Ben deli miyim?, senin gibi ruh hastaları gider’ dedi.

Kadın 46 (A): Evlendikten 3 ay sonra başladım ama hep oyaladı. Neticede gitmediği için bugün pişmanlık yaşıyor.

Erkek 42 (A): Aile danışmanı mı? Bu eski eşim için yabancı bir kelime dizisi.

Erkek 13: Ayrı ayrı gittik, ama karşımdaki kararını vermişti. Uzmanları anlamak ve dinlemek istemedi.

Erkek 01: Boşanmadan 1 sene kadar önce bir psikiyatıra gitmiştik. Aile iletişimi ve danışmanlığı üzerine çalışmaları olduğunu öğrenmiştik. 6 seansın sonunda doktorumuz eski eşimin kriz anında ve tartışmalı durumlarda stres ve öfke kontrolünü başarısız buldu ki onunla sürdürmek istedi. Eski eşim buna öfkeyle karşı geldi.

Erkek 14: Konuşmayı bilmediği gibi dinlemesini de bilmiyordu, o yüzden alamadık.

Erkek 34 (A): Hayır gidemedik, ama 2 kez psikologa götürdüm. 6 aylık evliliğimde 40 kez intihar teşebbüsüyle hastanelerin acilindeydik.

Erkek 35 (A): Hayır, sadece akrabalar yardım etti, ama ayrılmamıza mani olamadı. Geçici bir durum oluyor. Sonra yeniden başlıyor her şey.

Erkek 30 (A): Aile danışmanları bence nafile, en büyük danışman Allah (cc). Ama maalesef, bunları itip aklı yetmez insanlardan ne danışmanlığı beklenecek, hep laf ebeliği ve para tuzağı (!)

Erkek 26 (A): Aldım, yaklaşık 6 ay. Psikologdan yardım aldım. Yalnız gittim, eşimi de götürdüm, ama eşim psikologun dediklerinin hiç birini uygulamadı.

Erkek 37 (A): **Bizim evli olduğumuz dönemde eğer bir aile danışmanına ya da arabulucuya gitseydik şimdi böyle bir şey olmazdı.** Evli olan çiftler bu konularda bilinçlendirilirse çok iyi olur.

Erkek 28 (A): Elimden geleni yaptığımı düşünüyorum. Hatta kayınvalidemin “**size yumurta büyüü yapmışlar, gidip şuradaki kişiden çözdür**” demesiyle o kişiye bile gittim, benden 500 TL. istedi, yanımda 125 TL vardı, kabul etmek zorunda kaldı, ama hiçbir şey değişmedi.

Erkek 6: En son aşamada bir psikiyatıra gittik, ancak iş işten geçmişti. Birlikte gittik, eşim buldu, amacı; sanki beni boşanmaya ikna etmek gibi geldi bana.

Erkek 5: ASPB il müdürlüğü bünyesinde ücretsiz hizmet sunan Aile Danışmanından ayrılık (boşanma davası değil) sürecinde haberdar oldum ve kendisine gittim. “her ikinizin birlikte gelmesi gerekiyor” dedi ve her şey orada bitti.

Erkek 41: Ben önerdim ama her zaman kendi haklı olduğu için gidemedik. Ben kendim gittim ve ayrılmam gerektiğinin farkına vardım bu hizmeti alırken.

21. Eski eşiniz size kızarak çocuğunuzdan/çocuklarınızdan da uzaklaştı mı?

Araştırmaya katılan kadınların bazıları eşlerinin kendilerine olan kızgınlıkları ile çocuklarından da uzaklaştıklarını, bazıları ise zaten eşlerinin evlilikleri boyunca ev ve çocuklarına karşı ilgilerinin az olduğunu, erkeklerin bir kısmının eşlerine olan kızgınlıkla başlangıçta bu hatayı yaptıkları ancak süratle bu hatalarından döndüklerini, bazılarının ergen ve yetişkin çocuklarının velayet kendisinde olan annelerinin yanında yer aldıkları ve kendilerine yabancılaşmasına içerlediklerini, bazılarının ise böyle bir şeyi asla düşünmediklerini ve çocukları ile daha yakın olabilmek için ellerinden gelen her fırsatı kullandıklarını belirtmişlerdir. Boşanma arabuluculuğu sistemine gönüllü olarak katılan çiftlerin çocukları için en sağlıklı kararları alabilecekleri ve başlangıçtan itibaren çocuklarına anne ve babalık görevlerini düzenli ve sürekli olarak yerine getirebilecekleri düşünülmektedir.

Kadın 51 (A): 10 yıldır görmüyor çocuğunu.

Kadın 15: Zaten çocuğunu görmeye gelmiyor. Bilemiyorum. Kendi düşüncesi şuydu “kızım 18 yaşına geldiğinde nasıl olsa beni bulur”.

Kadın 45 (A): Kesinlikle evet. En büyük koz.

Kadın 11: Evet (Ancak başlangıçta anne, çocukları koz olarak kullanıp babaya göstermemiş).

Kadın 23: Bana kızarak bunu yaptığını sanmıyorum. Son iki yıldır çocuğumla hiç görüşmüyor. Onu tamamen hayatından çıkarmak istediğini düşünüyorum. Etrafa da benim görüştürmediğimi söylüyormuş. Ayrıca, çocuğuyla görüşmeyen anne-babalarla ilgili bir düzenleme getirilmeli. Kanunlarda bununla ilgili bir şey var mı bilmiyorum.

Kadın 1 (A): Bana kızarak değil belki, fakat; 4 yıllık bir evliliği var. Bu süreç içinde yeni eşinden dolayı mı bilemiyorum, çocuğuna ilgisi azaldı.

Kadın 13: Eski eşim bana kızarak değil de maddi imkânsızlıklarından dolayı çocuğumu görmeye gelemediğini bahane olarak öne sürdü.

Kadın 26: Sorun bana kızması beni cezalandırması mıydı ya da gerçekten bazı davranışlar elinde değil miydi bilmiyorum ama çocuğuna hep uzaktı.

Kadın 20: Kesinlikle evet. Adeta benden intikam alırcasına.

Kadın 47 (A) : Hayır uzaklaşmadı. Her zaman onların yanında oldu.

Kadın 41 (A): Oğlum beni destekliyor diye oğluma bir baba gibi davranmadı, hep dışladı ve uzak durdu.

Kadın 17: Aksine bana kızdıkça çocuğu alması daha düzenli oldu.

Erkek 12: Karmaşık olaylar. Önce çocuklar yanımda kalıyordu. Daha sonra evden eşyaları da alarak annelerinin yanına gittiler. Ben haliyle çok içerledim. Çocukların davranışlarında bir değişme olmayınca, bende onlarla görüşmek için çok çaba harcamadım. Benim de gönlüm kırıldı.

Erkek 4: Evet, kısa bir süre için.

Erkek 24 (A): Çocuğumu her şeyden çok seviyorum.

Erkek 30 (A): Evet, çocuktan uzak kaldım, 5 yıl hiç görmedim, çocuk kendi buldu, kendi geldi. Bende gelene sevgimi gösterdim, görüşmeye başladık, ama birliktelik gibi olmuyor, üvey baba gibisin.

Erkek 7: Boşanma süreci devam ederken, bir-iki hafta sonunda çocuğumu almadım, ama arkasından hemen döndüm hatamdan.

Erkek 20: Mümkün mü?

3.6.4. Boşanma Arabuluculuğu Hakkında Nitel Bulgular ve Yorumu

Boşanma arabuluculuğu hakkındaki nitel bulgular aşağıdaki tema, kategori ve alt kategoriler ve 24-27. sorular ile incelenmiş ve yorumlanmıştır.

Tema: boşanma arabuluculuğu

Kategori: sistemi tanıma, sisteme güvenme, sistemi kullanma isteği, boşanma uyum programları

Alt kategori: yanlış anlama, yeni isim ihtiyacı, tanıma ihtiyacı, yaygınlaşma ihtiyacı, standardize ihtiyacı, avukat ile arabuluculuk, aile danışmanı ile arabuluculuk, büyükler için uyum programları, çocuklar için uyum programları, çocuk yaşına ve cinsiyetine göre uyum programları.

24) Boşanma arabuluculuğu konusuna nasıl bakıyorsunuz?

Araştırmaya katılan kadın ve erkeklerin cinsiyetleri fark etmeksizin büyük çoğunluğunun boşanma arabuluculuğuna olumlu olarak baktıkları nicel bilgilerden tespit edildiği gibi kendi ifadelerinden de anlaşılmaktadır. Boşanma arabuluculuğu sisteminin kullanılarak boşanma süreci, mahkeme süreci ve boşanma sonrası süreçte karşılaştıkları zorlu ve yıpratıcı yaşantı deneyimlerini yaşamayabilecekleri düşüncesinde olmaları **araştırmanın önemli sonuçlarından biridir**. Araştırmaya katılan katılımcılardan bir kısmı görüşme formunun başlangıç kısmında açıklanmış olmasına rağmen, isminden dolayı **‘boşanma arabuluculuğu sistemini’ yanlış anlayarak**, sanki asıl amacının boşanmaya kesin karar vermiş olan çiftleri her şeye rağmen barıştırarak boşanma düşüncesinden vazgeçirerek evlerine gönderecek bir sistem olarak algılamış ve kesinlikle karşı çıkmışlardır. Ancak yüz yüze görüşmelerde yapılan ayrıntılı açıklama sonrası bu düşüncelerinden vazgeçerek boşanma arabuluculuğu sistemini desteklemişlerdir. Yurt dışı literatürden yapılan çevirilerin belki de ülkemizde henüz bu sistem tanınmadığı ve yeterince tanıtılmadığı için yanlış anlaşılmağa müsait olduğu düşünülmektedir. Ülkemizde sistemin doğru anlaşılabilmesi ve katılımın artırılması amacıyla sisteme halkın anlayabileceği yeni isimler düşünülebilir ve sistemin uygun araç ve yöntemlerle iyi tanıtılmasına çaba harcanılmalıdır.

İngiltere’de yapılan bir araştırmada boşanma arabuluculuğunun etkililiği değerlendirilmiştir. Araştırmada uygulama öncesi aile karakteristikleri ve bireylerin psikolojik durumları belirlenmiş ve daha sonra da aile bireylerine arabuluculuk hizmeti verilmiştir. Arabuluculuk sonrası ebeveynlerin anksiyete, uykusuzluk, sosyal işlevselsizlik gibi duygusal tepkilerde azalma olduğu, aynı şekilde çocukların doyumusuzluk ve depresyon seviyelerinde de azalma olduğu tespit edilmiştir. Bu duygusal tepkilerin sonucu olarak da ebeveynler ile çocuklar arasında işbirliğinin arttığı ve ebeveynler arasında da işbirliğinin arttığı görülmüştür.

(Walton; Oliver ve Griffin, 1999; Akt. Güneş, 2007, s. 51).

Kadın 3 (A): Çevremde çok fazla boşanan insanlar var. En azından kimse yıpranmadan ve zarar görmeden olmalı diye düşünüyorum. Özellikle bayanlar

haklarını bu şekilde daha iyi öğrenebilir ve çocuklarımız en az zararla zorlukların üstesinden gelebilirler. Umarım insanlara faydalı olur.

Kadın 24: Olabilir.

Kadın 35 (A): Tam bilgim yok.

Kadın 40 (A): Güzel bir uygulama, olması gerek.

Kadın 1 (A): Evet, anlaşmalı boşanma da olsa, bireylerin en az bir kere görüşmeleri gerektiğine inanıyorum.

Kadın 13: Sanırım en çok ihtiyacı olanlardan birisi bendim. Çünkü eşim bu işin bir şekilde biteceğini biliyordu. En azından boşanma arabuluculuğu sayesinde hiç bir celseye gelmeyeceğini belirterek davamın daha kısa sürede bitmesini sağladı.

Kadın 16 (A): Çok mantıklı. Çünkü zaten o süreç de kafası karışık olan çiftlerin maalesef yanlış yönlendirmeleri yüzünden ilişkiler daha da kötü bir hale geliyor.

Kadın 26: Sonlardan kaçınılmaz ama çocukların ve bireylerin en az zarar görebilmesi için gerekli olabilir.

Kadın 12: Boşanmaya karar vermiş çiftler için yardım şart.

Kadın 30: Keşke insanları bilinçlendirseler. Sayıları çok ve maddi yönden uygun olsa.

Kadın 41(A): Yeni duyduğum bir konu. Ben kanunen ayrılalı 7 yıl oldu. O zamanlar böyle bir konu duymamıştım. İki kişi eğer bu olayı tamamen bitiriyorsa arabuluculuğun faydası olamaz gibi geliyor bana ama bilinçli ayrılma, haklarını alma, çocukların incinmemesi, kadının yıpranması gibi detaylarda faydaları olabilir.

Kadın 39 (A): Güzel bir soru. Çok çok iyi bir yaklaşım olduğunu düşünüyorum. Eşler tek de olsa kendilerini yalnız hissetmeyecek ve sordukları sorulara cevap bulabilecekler Boşanma süreci içinde de destek şart. Şart ki koşullar yokuşunu çıkmadan yolu bulabilsin.

Kadın 32 (A):Olumlu bakıyorum fakat her iki tarafın da özverili ve istekli olması durumunda.

Kadın 46 (A):Yararlı olacağını düşünüyorum.

Erkek 01: Çok önemli olduğunu düşünüyorum. Bu imkân devlet desteğinde boşanmayı düşünen her çifte sağlanmalı. Maddi kaygı olmadan çiftler bu hizmeti alabilmeli sağlıklı bir toplum adına...

Erkek 31 (A): Olumlu olabilir. Mal paylaşımı ile ilgili işlerde.

Erkek 36 (A): Güzel bakıyorum.

Erkek 4: Kesinlikle faydalı bir çalışma. Mantıklı konuşma ve seviyeli tartışma şansı doğuyor. Sorunlar doğru ve akılcı bir şekilde göz önüne alınarak makul çözümler üretilebiliyor. Tekrar birleşmede önemli bir süreç ortaya konuyor. (Daha çok ikincil amaçları anlaşıyor).

Erkek 13: Eğer taraflar olumlu bakarlarsa (Bence olmalı).

Erkek 14: Mantıklı, olabilir. Aslında olması gerekir.

Erkek 35 (A): Olumlu, bu boşanmadaki bazı sorunları daha kolay çözeceğine inanıyorum.

Erkek 11 (A): Eğer bir çift konuşamayacak kadar ayrılmışlar ise, 3. bir kişi belki faydalı olabilir, ancak sadece mal paylaşımı gibi konularda.

Erkek 7: İnanıyorum.

Erkek 42 (A): Kesinlikle bir an önce hayata geçirilmesi gereken bir kurum. Böylece boşanma sürecinde pek çok sıkıntıyla boğuşan kişi, o kadar çok ayrıntı, çıkar noktası, adaletsizlik, evladının çıkarını atlıyor ki. Bir zaman geçtikten sonra keşkeler başlıyor. Şunu alsaydım, bunu yapsaydım gibi.

Erkek 2: Keşke daha önce de olsaydı. Mahkeme sürecindeki zorlukları yaşamaktan kurtulabilirdim.

Erkek 5: Mutlak gereklilik....

Erkek 9 (A): Çok olumlu bakıyorum, ancak maddi sömürü aracı haline getirilmesine karşıyım, böyle bir uygulama olacaksa devlet desteğiyle yapılması gerektiğini düşünüyorum.

Erkek 10: Olabilir, pozitif bakıyorum “ortak velayet” de çok önemli.

Erkek 33 (A): Bu tür durumlara tecrübeli veya bu işi bilen birilerinin yardımıyla atlatmak, yıkılmaması gereken yuvaların bencil düşünen ebeveynlerin eline bırakılmaması açısından önemli. Her zaman profesyonel bir destek olması lazım.

Erkek 20: Eşlerin ve çocukların bu mahkeme cehennemini yaşamamaları için çok iyi bir fırsat. Biz evlilik bağlamında anlaşılamamış bireyler olabiliriz, ama çocuklarımız için hala bir anne ve babayız ve onların iyiliği için ve geçmiş güzel günlerin hatırına el sıkışarak ayrılıp dost kalabiliriz.

Erkek 41: Bence çok gerekli bir uygulama. Ufak nedenlerle ayrılmaya karar verenleri son istasyon olarak tespit edip tekrar birleşmelerine vesile olabileceği gibi büyük sorunları olanların da mahkemelere gerek kalmadan kendi kararlarını uygulayarak bazı konularda kendi isteklerini gerçekleştirip her iki tarafında kazanma hissi ile dostça ayrılmalarına yardımcı olabilir.

Boşanma arabuluculuğunu yanlış anlama ifadeleri

Araştırmaya katılan katılımcılardan bir kısmı görüşme formunun başlangıç kısmında açıklanmış olmasına rağmen, isminden dolayı **‘boşanma arabuluculuğu sistemini’ yanlış anlayarak**, sanki asıl amacının boşanmaya kesin karar vermiş olan çiftleri her şeye rağmen barıştırarak boşanma düşüncesinden vazgeçirerek evlerine gönderecek bir sistem olarak algılamış ve kesinlikle karşı çıkmışlardır. Ancak yüz yüze görüşmelerde yapılan ayrıntılı açıklama sonrası bu düşüncelerinden vazgeçerek boşanma arabuluculuğu sistemini desteklemişlerdir. Yurt dışı literatürden yapılan çevirilerin belki de ülkemizde henüz bu sistem tanınmadığı ve yeterince tanıtılmadığı için yanlış anlaşılmağa müsait olduğu düşünülmektedir. Ülkemizde sistemin doğru anlaşılabilmesi ve katılımın artırılması amacıyla sisteme halkın anlayabileceği yeni isimler düşünülebilir ve sistemin uygun araç ve yöntemlerle iyi tanıtılmasına çaba harcanılmalıdır.

Kadın 4 (A): Bence olması gereken bir kurum. Boşanma oranının nüfus artış oranını geçtiği günümüzde aile kavramının korunması maneviyatının zarar görmemesi için yapılacak doğru işlerden birisi bence.

Kadın 9: Kişisel uyumsuzluklarda olumlu etkisi olabilir. Ama benim eski kocam gibi birine ne yaparsanız nafiye. Arabuluculukla ilgili açıkçası bilgi sahibi değilim.

Kadın 10 (A): İyi güzel, inşallah mutlu yuvalar yıkılmaz, hayat zor. Olan hep çocuklara oluyor, ne kadar önce önüne geçilirse o kadar iyi.

Kadın 23: Faydalı olabilir belki, yani evliliklerin bir kısmı kurtulabilir. Ama yıpranan ilişkiler nasıl düzelir. **Toplum olarak unutmayı, affetmeyi beceremiyoruz.**

Kadın 19: Bunu her iki tarafın da istemesi lazım, tek taraflı olmaz.

Kadın 17: Bence olmalı diye düşünüyorum. Bazı şeylerin dışarıdan daha objektif olarak görülebileceğini, insanın kendi hatalarının farkında olmayabileceğini düşünüyorum. Ama elbette niyet çok önemli. Barışma, uzlaşma niyeti olmayan birisi ile kimse kimseyi barıştıramaz, uzlaştıramaz.

Kadın 14 (A): Kısmen faydası olabilir, ancak biten bir ilişkiyi düzeltmeye çalışmak ne derece doğru düşünülebilir.

Kadın 7 (A): Yok bu arabuluculukla halledilecek bir konu değil, çünkü insanların yanında sözler veriliyor kısa bir süre sonra her şey eskisi gibi oluyor bunu kaç kez yaşadım.

Kadın 37 (A): Çok iyi bakıyorum. Pek çok insanın buna ihtiyacı var. İnsanlar hatalarının farkında bile değil. Çevrelerinden akıl aldıkları kimseler de zaten kendisi gibi düşünüyor çünkü onlara da kendi pencerelerinden anlatıyorlar. İki tarafı da dinleyince işin renginin çok farklı olduğu ve karşılıklı hatalar zincirini ortaya çıkarıyor. Aile danışmanlığı iki durumda yetersiz kalabilir ama. Birincisi gerçekten art niyetli insanlar olduğunda (yani evliliği kurtarmak istemeyenlerde), diğeri de ilişkilerin aşırı yıpranması halinde. İnsanlar kendini düzeltse de sevgi, saygı bitmişse mesela. Aynı evde bir araya gelseler de bir yuva olmuyor. Çok yazık (psikoloji mezunu olduğu halde yanlış anlamış).

Kadın 38 (A): Kararsızım, başarılı olabilir. Ama kırılan bardak onarılmayacağına göre?

Kadın 42 (A): Sevgi ve saygı bitmediyse işe yarar.

Kadın5: Evlilik bittiyse bitmiştir, faydası olmaz geçici olarak süreyi uzatır o kadar.

Kadın 47 (A) : Ailelerin eşlerin arasına girmelerini sakıncalı buluyorum. Eğer eşler boşanmaya karar vermişlerse zaten her şey bitmiştir. Bitmiş bir ilişkiye karışılması bana göre doğru değil. Arabuluculukla tekrar birlikte olduktan sonra yine sorunların devam edeceğine inanıyorum. Şuna şöyle bakalım; bir bardak düşüp kırıldığında onu tekrar nasıl eski haline getiremiyorsak, bozulan duyguları, yitirilen bir evlilikte tekrar yerine gelmiyor. Onun için biten bir şeyi tekrarlamak bana göre ters geliyor. Yaşadığım sürece bunlar bana yol gösterdiği için böyle söylüyorum.

Kadın 34 (A) : Karı koca arasında bir şeyler kopmuş bitmişse buna kimse yardım edemez bence. Bugün düzelir gibi olur yarın gene patlak verir.

Kadın 53(A): Boşanmaya karar veren kişilere arabuluculuk yapılmasını istemiyorum.

Erkek 12: Eskiden çok etkin değillerdi. Ama bence şart. Belki de düzelecek evlilikler bu sayede kurtulabilir. Bende bu evliliğin bitmesini çok arzuladım, ama olan çocuklara oluyor. Çok önemsiz anlaşmazlıklar yüzünden, bir hiç uğruna bozulan yuvalara aile danışmanlığı kesinlikle fayda sağlar ve şart.

Erkek 29 (A): Olumlu bakıyorum, hatta evlenmeye karar veren çiftlere evlilik öncesi evlilik hakkında ve nasıl davranılması hakkında eğitim verilmesini tavsiye ediyorum.

Erkek 34 (A): Eşim rahatsız olmasaydı (şizofren), farklı olabilirdi. O yüzden arabulucu istemedim (ikincil amaca odaklanıyor, aile danışmanlığı).

Erkek 30 (A): Arabulucular, doğru bakanlar oldu, ama başarılı olamadılar. Evlilik arabuluculuğu hiç kolay değil, ok yaydan çıktı ise yapılacak bir şey yok. Büyüklere büyük görev düşüyor. Aile büyükleri dürüst olmazsa zaten yıkım oluyor. Aile yapıları, kültür, inanç, sevgi ve saygı bu zincirler tutmazsa o evlilik ya huzursuz ya da sonu yıkım.

Erkek 26 (A): İnanmıyorum, bazı şeyler bittiyse hiç kimse düzeltemez.

Erkek 22 (A): Bittiyse sevgi, saygı, arabuluculuğun anlamı yok.

Erkek 38 (A): Bence faydalı olabilir, eşler arasında yanlış iletişimi düzeltebilir.

Erkek 24 (A): Hiç iyi bakmıyorum.

Erkek 39: Gayet güzel bir düşünce. Belki bu sayede yıkılmaması gereken birçok yuva kurtarılabilir.

Erkek 8: Şartlara göre değerlendirilebilir. Kendi kararımın sağlıklı olduğuna ve olacağına inanıyorum.

25) Boşanma sürecinde boşanmaya hazırlık kursları hakkında ne düşünüyorsunuz? Katılmak ister miydiniz?

Boşanma süreci, mahkeme süreci ve boşanma sonrası süreçte zor ve yıpratıcı yaşam deneyimleri olan araştırmaya katılan kadın ve erkeklerin büyük bir çoğunluğu bu zorlu sürecin olumsuz etkilerinin bir an önce azaltılması veya hiç yaşanmaması, boşanma sonrası süreçte yeni yaşam stiline daha çabuk uyum ve yaşam kalitelerinin artırılması ve çocukları için en doğru şeyleri nasıl yapacakları konusunda uzmanlardan ve kendileri gibi boşanma deneyimi yaşamış bireylerden çok şey öğrenebilecekleri konusunda fikir birliğinde olduğu görülmektedir. Bu durum boşanma arabuluculuğu için yapılan model önerisine boşanma uyum programlarının dâhil edilmesinin ne kadar doğru bir karar olduğu konusunda araştırmacıya cesaret vermiştir. Boşanma uyum programlarına katılmak istemeyen az da olsa kadın ve erkeklere rastlanmıştır.

Kadın 4 (A): Evet çok isterdim. Bana bir rota çizebilir manevi olarak benimle aynı şeyleri yaşayan insanlarla bir olup birbirimize destek olmayı çok isterdim.

Kadın 9: Faydalı olacağına eminim. İnsan o kadar yalnız ve çaresiz kalıyor ki. Bunu aşmak için yardım şart bence.

Kadın 14 (A): Boşandığım dönemde böyle bir kurs var mıydı, bilmiyorum. Ancak olsaydı daha kolay atlatabilmek için katılmayı isterdim.

Kadın 24: İyi uygulama.

Kadın 30: Boşanma gibi kötü bir süreci böyle bir kursa katılsaydım daha iyi atlatabilirdim diye düşünüyorum.

Kadın 15: Ama biliyorum ki bizim toplumumuz asla bu türlü kurslara gitmez.

Kadın 40 (A): Olabilirdi.

Kadın 11: Olumlu bir uygulama olduğunu düşünüyordum, katılabilirdim.

Kadın 10 (A): İyi olur, insanlar depresyona giriyor.

Kadın 23: Bunu hiç duymamıştım, ilginç geldi.

Kadın 19: Bu süreci herkes farklı anlatıyor. Kendini tam hazır hissetmeyenler, henüz kararsız olanlar ya da boşanmayı karşı tarafın istediği durumlarda faydalı olabilir. Bende katılmayı düşünebilirdim. En azından almış olduğum kararı bir kez daha gözden geçirmemi sağlar ya da farklı bir açıdan da olaylara bakabilirdim düşüncesi ile.

Kadın 13: Ailemin yanımda destek olmasından dolayı böyle bir konuyu hiç düşünmemiştim. Ama neden olmasın.

Kadın 16 (A): Boşanma sürecindeki kurslar, bence başarılı bir çalışma gibi görünüyor.

Kadın 26: Ben katılmaya hazırdım.

Kadın 37 (A): Ben gerek duymuyorum ama pek çok kişinin özellikle bayanların buna yoğun ihtiyacı olduğunu düşünüyorum. Hem içlerini dökcekleri bir ortama hem de bir danışmana çok ihtiyaçları var.

Kadın 42 (A): Evet neden olmasın. Türkiye’de insanlar her türlü durumu yaşayarak öğreniyorlar. Teknik destek her zaman çok daha yardımcı bir durumdur. İnsanlar en azından oralarda yalnız kendilerinin bu durumu yaşamadıkları görür ve rahatlarlar. Türkiye’de insan ruh sağlığı bence en az yatırım yapılan ve en az kafa yorulan bir alan.

Kadın 12: Çok iyi olur isterdim.

Kadın 52 (A): Ben boşanalı çok uzun zaman oldu bilemiyorum şimdi olsa katılmak ister miydım? Katılırdım her halde.

Kadın 41 (A): Katılmak daha sakin düşünerek kendimi rahat hissetmek isterdim.

Kadın 39 (A): Kesinlikle katılmak isterdim. Benimle aynı sorunları yaşayan birçok kişi ile yan yana gelecektim. Bu hem örnek teşkil eder hem de yol gösterir.

Kadın 46 (A): İlk defa duydum. Yorum yapamıyorum.

Kadın 17: Böyle bir kurs olsa gitmek isterdim. **Çünkü insan boşanmayı ne kadar istese de boşanmayla hayatı değişiyor. Bu süreci ne kadar kısa sürede atlattırsa insan yeni hayatına o kadar iyi ve kısa sürede adapte olur.**

Erkek 01: Kesinlikle katılırdım. Bu tür bir uygulamanın var olabileceği konusunda fikrim yoktu açıkçası. Ama çok iyi bir proje olacağını düşünüyorum.

Erkek 16: Olabilirdi.

Erkek 12: Ben katılmazdım, ama mutlaka yarar sağlayacağı kişiler vardır.

Erkek 36 (A): Eğitim kazançtır ve insanın zor durumda bilgili, tecrübeli ve sakin kişilerden kurs alması mutlak diyorum.

Erkek 13: İsterdim. Belki daha az üzülürdüm.

Erkek 14: İsterdim, ama bulamadım.

Erkek 34 (A): İsterim. Faydalı olacağına inanıyorum.

Erkek 11 (A): Çok gerekli olduğunu düşünmüyorum. Fakat kişi, boşanmayı gerçekleştirebilmek için telkin ya da daha güçlü durabilmek için bir grup desteğine ihtiyaç duyuyorsa olabilir.

Erkek 42 (A): Aslında bu konu biraz değişken yani her boşanma için böyle bir kursun gerekliliğini düşünmüyorum.

Erkek 39: Şu anda bir fikrim yok.

Erkek 6: Kesinlikle evet.

Erkek 7: Şimdiki aklımla düşündüğümde; katılmak isteyeceğimi düşünüyorum. Yalnız o dönemlerde; beynimde bitiremediğim ve ayrılmayı da istemediğim için “istemeyebilirdim” diye düşünüyorum.

Erkek 5: Hem de nasıl isterdim. Ama önce yuvamın nasıl devam ettirebilirimin cevabını bulmaya çalışırdım.

Erkek 9 (A): Elbette olabilirdi.

Erkek 10: Duysaydım giderdim.

Erkek 20: Emekliliğe hazırlık kursları var neden boşanmaya hazırlık kursları da olmasın ki.

Erkek 41: Bu depremin kurbanının yalnızca siz olmadığı gerçeğini diğer depremzedelerden öğrenebileceğiniz ve yaralarınızı daha kolay sarabileceğiniz bir eğitim olabilir.

26) Boşanma süreci veya sonrasında çocukların boşanma olgusuna alışmalarına destek veren kurslar hakkında ne düşünüyorsunuz? Çocuğunuzun bu kurslara katılmasını ister miydiniz?

Boşanma süreci, mahkeme süreci ve boşanma sonrası süreçte zor ve yıpratıcı yaşam deneyimleri olan ve bu karmaşada çocuklarını ihmal ettiğini düşünen araştırmaya katılan kadın ve erkeklerin büyük bir çoğunluğu bu zorlu sürecin olumsuz etkilerinin bir an önce azaltılması veya hiç yaşanmaması, boşanma sonrası süreçte çocuklarının ve kendilerinin yeni yaşam stiline daha çabuk uyum ve yaşam kalitelerinin artırılması için uzmanlardan ve kendileri gibi boşanma deneyimi yaşamış yaşıt çocuklardan çok şey öğrenebilecekleri konusunda fikir birliğinde olduğu görülmektedir. Bu durumun boşanma arabuluculuğu için yapılan model önerisine çocuklar için boşanma uyum programlarının dâhil edilmesinin ne kadar doğru bir karar olduğu konusunda araştırmacıya cesaret vermiştir. Boşanma uyum programlarına çocuklarının katılmasını istemeyen az da olsa kadın ve erkeklere rastlanmıştır. Bu ebeveynlerin ifadelerinden çocuklarının uyum programı esnasında bu olumsuz süreci tekrar yaşayabileceği ve belki de diğer çocuklardan olumsuz olarak etkilenebilecekleri hususunda endişeleri olduğu anlaşılmaktadır. Bu hususların da dikkate alınarak boşanma uyum programlarının hazırlanması gerekmektedir.

Çocuğun korunması açısından aile ile ilgili sorunların çözümünde, sorunun niteliğine göre sosyal hizmet mesleği birey, grup, topluluk ve toplum düzeyinde farklı yöntem ve teknikler kullanarak uygulamalarını yürütmektedir (Bulut, 1993, s. 21). Bu müdahale düzeylerinde ise danışmanlık verme, **eğitici faaliyetlerde bulunma**, ailenin ve aile içinde yer alan kadın, çocuk gibi daha fazla incinebilir konumda olan bireylerin haklarını savunma işlevleri yerine getirirken sosyal hizmetin değer temelinden ve etik ilkelere dikkat edilmelidir (Duman, 2001, s. 184; 2005, ss.107-115).

Kadın 9: Olmazsa olmazlar arasında ve böyle bir kursa ben çocuğumun katılması için adım atardım. Çocukla iletişimi koparmak bu süreçte daha da kolay ve ben kesinlikle çocuğumu bu anlamda kaybedip iki yabancı gibi olmak istemem.

Kadın 3 (A): Çok yerinde olur diye düşünüyorum. Çocuğumu çok seviyorum. Psikolojik olarak belli dönemlerde zor anlar yaşadı. Belki kurslar sayesinde daha rahat atlatabilirdi kendi sorunlarını.

Kadın 14 (A): Olmalı diyorum ve eğer olsaydı çocuğumun katılmasını isterdim.

Kadın 35 (A): Ben bu kurslara pek sıcak bakmıyorum (Üniversite mezunu).

Kadın 40 (A): Çok iyi olurdu. Bu süreçte kişinin kendisinin ve çocuklarının kendilerini anlayabilecek ve tarafsız davranarak yardımcı olabilecek uzman kimselerden destek almaları iyi olurdu. Tabii ki çocuklarımın bu kurslara katılmasını isterdim.

Kadın 11: Kesinlikle isterdim.

Kadın 10 (A): Çok başarılı. Öncelikle çocukların bu sorunları atlatmaları çok önemli. Kesin katılmaları ve yapmaları lazım.

Kadın 23: Bilmiyorum, istemezdim sanırım.

Kadın 19: Evet, kesinlikle olumlu buluyorum.

Kadın 1 (A): Çocuklarda hiçbir problem yok. Esas; anne ve babaların olgunlaşmaları, eğitilmeleri gerektiğine inanıyorum. Anne ve babalar çocukları kullanıyorlar. Düzgün bir birey olsak, çocuklarımızın boşanmış veya boşanmamış farkında bile olmayacaklarına kesin bakıyorum.

Kadın 13: Evet. En çok ihtiyacım olan şeylerden biriside bu. Çünkü çocuğum şu anda yaşı küçük anlamıyor diyorum hep ama şimdiki çocuklar her konuda çok çabuk öğreniyorlar. Belki de konuşmalarımızdan kendi kendine yorumlar yapıp pay çıkartıyor. Hiç değilse bunun eğitimini almış kişiler tarafından anlatılır. Hem çocuğumun psikolojisi bozulmaz hem de ben ne zaman büyüyüp boşanma konularını anlayabilecek yaşa geldiğini kaçırmam.

Kadın 37 (A): Kimi çocukta bu sürecin vurgulanmaması daha uygundur. Çünkü travmayı belirginleştirebilir. Ama kimi çocuk için de bir abi / abla konumunda bir danışmanlık desteği uygun olabilir. Hem kurs şeklinde grup yaklaşımı ne derece doğru olur, ona emin değilim. Çünkü herkesin derdi ayrı, her çocuğun da öyle.

Kadın 42 (A): Tabii ki. Yukarıdaki bahsettiğim her türlü durum bu sürecin en sıkıntılı tarafı olan çocuklar açısından çok daha önemli. Çünkü bu bir travma ve insanın bunu çocukken yaşaması hayata eksik başlangıç yapmasını sağlayacaktır.

Kadın 12: Kesinlikle olmalı. Hem de nasıl isterdim.

Kadın 34 (A) : Evet kesinlikle. Çocuğumun yaşadıklarını düşündükçe keşke o zamanlar daha bilinçli olsaydım diyorum.

Kadın 52 (A): Yani böyle kursların toplumda olması gerektiğini düşünüyorum. Şimdi boşanmış olsam isterdim her halde.

Kadın 41 (A): Çocuklarımın katılmaları sosyal çevrelerinde durumu paylaşırken daha kolaylık sağlardı diye düşünüyorum.

Kadın 32 (A): Bu konuda bilgi sahibi değilim ama olumlu olduğunu mantıken söyleyebilirim.

Kadın 17: Böyle bir kurs olursa çok iyi olur. Benim kızımın yaşı çok küçüktü. Ama daha büyük yaşlardaki çocuklara daha faydalı olabilir.

Erkek 01: Yaş olarak uygun yaş grubu çocukları için yerinde ve faydalı bir destek olacağını düşünüyorum. Boşanma sonrası anne baba gibi çocuklarda bu travmayı yaşıyorlar. Uygun yaş aralığında olsa katılmasını isterdim.

Erkek 42 (A): Kesinlikle ehil kişilerce çocuklara böyle bir destek verilmeli. Böylece güven duygusu oldukça zedelenen çocuk az da olsa bu durumla baş edebilecektir.

Erkek 12: Kesinlikle isterdim. Bu travmatik olaylarda en çok etkilenen çocukların etkilenmelerini asgariye indirmek için bu kurslar şart.

Erkek 36 (A): Evet. Çocuğumun boşanma sürecinde profesyonel bir bakış açısına yakın olmasını isterim.

Erkek 29 (A): Hayır. Daha sorunlu olabilirler.

Erkek 34 (A): Faydalı olur. Kesinlikle katılıyorum.

Erkek 35 (A): Denemek lazım. Nasrettin Hoca'nın şu sözü çok uygundur "bana damdan düşeni getirin".

Erkek 30 (A): Gereksiz buluyorum. Psikolojik tedaviye evet diyorum.

Erkek 8: Çocuk ve ergenler için gerekli olduğunu değerlendiriyorum.

Erkek 7: İsterdim. Yalnız bu konunun çocuğum tarafından sürekli aklıma geleceği, bunun sonucunda da üzüleceği konusunda kaygı duyardım sanırım.

Erkek 20: Adam gibi hazırlanmış kurslar olursa neden olmasın. Çocuklarımıza zarar vermesinler önce ve yaşlarına uygun müfredatlar (oyunlarla) ve uzman kişiler olsun.

Erkek 41: Boşanma sürecinde en çok ihmal edilen ve zarar gören çocuklarımız, zaman geçirmeden ve bu yaralar kangren olmadan tedavi edilmeli. Mutlaka katılmalılar.

27) Eklemek istediğiniz başka konular var mı?

Araştırmaya katılan boşanma deneyimini yaşamış kadın ve erkeklerin yaşadıkları olumsuz deneyimden çıkardıkları sonuçlar ve içtenlikle yaptıkları öneriler ve araştırma hakkındaki düşüncelerinden bazılarını burada yer verilmiştir.

Kadın 4 (A): Çok zor Allah düşmanıma yaşatmasın iyi ki bebeğim yoktu ona bu azabı çektirmedim.

Kadın 35 (A): Gerçekten sorular çok güzel, seçici hazırlanmış. Allah kimsenin yuvasını yıkmasın, ama mutsuz bir evlilik, hayatın kararması, mutsuz çocuklar demek.

Kadın 40 (A): Sadece çocukların değil, ebeveynlerin ve hatta onların ebeveynlerinin de eğitim alması gerekir. Toplum olarak boşanmak isteyen insana çok ağır bedeller ödetiliyor. Oysa birini sevmiyorsanız bir ömür bu kadere mahkûm olarak yaşamak çok saçma, çocuklar var diye huzursuz bir ortamı sürdürmek, ileride topluma uyum sağlayamayan, ruhsal dengesi bozuk insanlar yetişmesine sebep olacaktır. Kişiler boşansa bile çocuklarıyla iletişimlerini bozmamalıdır.

Kadın 11: Çiftler evlenmeden önce, evliliğe hazır olmadan önce. Psikolojik destek almaları gerektiğini düşünüyorum.

Kadın 10 (A): Hayat çok zor, insanın başına her şey geliyor. En çok ta severken ayrılıp başka birinin helali oluyorsunuz, bu daha da zor, çile ölene dek bitmiyor. Teşekkür ederim, beni dinlediğiniz için.

Kadın 23: Boşanmadan sonra velayetin verilmediği ebeveynin çocuğuyla sağlıklı iletişim kurabilmesi ve görüşebilmesi için mahkemeler yaptırımlarda bulunabilmeli. Yasa da maddeler olmalı. Yani annelik-babalık yapmayanlar için gerekirse cezai işlem yapılmalı bence.

Kadın 19: Bütün bunları yaşamamak için insanların karşılıklı olarak evlilikten ne beklediklerini bilmeleri gerekir diye düşünüyorum. Ama insanlar kendileri bile ne tam olarak ne istediklerini bilmiyorlar ya da gerçek düşüncelerini karşı taraftan saklıyorlar. Kendilerini karşı tarafa farklı göstermeye çalışıyorlar. Kötü yönlerini saklayıp iyi yönlerini göstermeye (aslında belki de olmayan) çalışıyorlar. Maskeler düşünce (cicim ayları bitince) birbirlerinin gerçek yüzünü görmeye başlıyorlar. Keşke insanlar daha samimi ve doğal olabilseler.

Kadın 1 (A): Evliliklerde belirli yıllarda danışman kontrolünde gitmesini isterdim. Olayın kesinleştikten sonra; arabulucunun olması, danışmanın olması bir şeyi değiştireceğine pek inanmıyorum. Ancak; evlilik sürecinde yardım alındığında bunun daha çabuk ve verimli olacağına inanıyorum.

Kadın 14 (A): Duygusal şiddete ek olarak aşırı kıskançlık ya da kıskançmış gibi davranma, hayatı sürekli kısıtlama ve karşısındaki insana nefes alacak vakit

bırakmama gibi olguların da eklenmesi gerekir. Oysa kişiler özgür olmalı (birbirlerinin özgürlük alanlarını daraltmadan) ve kişilik haklarına saygı duymalıdır. Bireylerin kişilik haklarına saygı duymaksızın tek taraflı yaşanan özgürlük diğer tarafı yok saymaktır ve yok saymak duygusal şiddettir.

Kadın 6 (A): Umarım yardımcı olmuşumdur anketinizi beğendim.

Kadın 37 (A): Evlilik ve boşanma süresince iyi bir evlilik danışmanlığı hizmetinin olması gerektiğine inanıyorum. Bu bilinç yayılmalı ve en azından çiftlerde bu hizmetleri alma isteği uyandırılmalı. Bu çatı altında hem psikologlar, sosyologlar hem de hukukçular yer almalı.

Kadın 42 (A): Bu süreçlerin, bu tür araştırmaların desteklenmesi, toplumda bu durumu yaşamak zorunda kalan ailelere destek olması açısından önemli görüyorum.

Kadın 12: Boşanmak bu kadar zor olmamalı. Ben boşanma sürecinde hayatımın en zor (savaşmak, hırpalamak, hırpalanmak, maddi manevi yıpranmak) günlerini yaşadım.

Kadın 34(A): Kadın olmak çok zor. Hele dul bir kadın olmak. Hayatın bütün yükü omuzlarınızdaysa, eğer bir de çocuk varsa kendinizi unutup ona göre yaşamaya başlıyorsunuz. Her şeyden uzak bazen kendinizden bile.

Kadın 50 (A): Bu anketten alacağınız bilgi çoğu kadın acımasızca acı çekiyor. Mutsuz, umutsuz, çaresiz. (Her bayan kadın olmasını bilemezse, her erkek koca olmasını bilemezse boşanmalar bitmeyecek.) Olansa yavrulara olacak. Ayrılıklarda öyle bir açlık içine düşüyorlar ki, kişiliksiz nesiller yetiştiriyor.

Kadın 41 (A): Bu soruları cevaplarken 47 yaşında olan ben 16 yaşımdan başlayarak yaşam şeridimi hem yazdım hem de izledim. Her kadının bir hayat hikayesi vardır herhalde ama bir yıkıntı ile biten evlilik sonrası ayakta kalmak hayata tutunmak sıfırdan başlamak zor. Anketinizin ülkemizde her geçen gün artan boşanmalar ve sonrası yaşanan bunca olumsuz gerek medyada bıçaklanarak öldürülme gerek se sokak ortasında şiddete maruz kalan kadınlar ve çocuklar açısından bilinçli bir şekilde insanların olaylara bakış açılarını değiştirebileceğini tahmin ediyorum. Öyle ki insanlar böyle zamanlarda net düşünüp sorunlara çare bulmakta zorlanabiliyorlar bu da ümitsizlik sonucu bilinçsizlikle beraber felaketler zincirini uzatıyor. Emeklerinize sağlık, umarım faydalı olabilmişimdir. Sevgiyle kalın.

Kadın 53(A): Evlenmenin normal olduğu kadar boşanmanın da normal olduğunu, boşanırken çocukların kullanılmaması gerektiğini düşünüyorum.

Kadın 39 (A): Çok teşekkür ederim. Yazılı ama dağınık bir terapi oldu sanki bana. İşten çok yorgun geliyorum. İlgilenmem gereken bir çok iş varken her işimi bıraktım. Çok ilgimi çekti bu anket. Çok hatalı rastgele yazdım. Bağışlayın ne olur. Bunun başlıca sebebi hayatımda yaşadığım sıkıntılı evliliğin gündeme gelmesiydi. Anladım ki halâ etkiliyor beni. Boşanma sürecinde çok yalnız olduğumu hissettim.

Zor bir anketi ama gerçek ve doğrucu bir anketi. Bana aldığım kararın doğru olduğunu, bugün bazı şeylere üzülürken geçmişimi hatırlayarak üzülecek bir durumun olmadığını gösterdi. Teşekkür ederim. Destekliyorum sizi tebrik ediyorum. Çünkü bana göre cesaret gerektiren bir konu ile gündemdesiniz. Başarılar diliyorum.

Kadın 32 (A): Anketinizi detaylı ve son derece mantık çerçevesinde buldum. Tebrik ederim. Naçizane bir ekleme yapmak istiyorum. Biten evliliklerin çoğunda benim gözlemlediğim kadın ve erkeğin sorumsuz davranışlar göstermesi büyük rol oynamaktadır. Evlilik paylaşmak olduğuna göre bu da sorumlulukları yerine getirmekle olur diye düşünüyorum.

Kadın 46 (A): Küçük yaşta evlenmek, yaş farkı, tahsil farkı, kültür farkı ve yaşam biçimi farklı olanlarda sonrasında %80 ayrılık yaşanıyor. Kendi adıma evliliklerde bu konulara dikkat edilmesi gerektiğine inanıyorum.

Kadın 17: Böyle bir çalışma başlatmanızın boşanan veya boşanma sürecinde olan özellikle kadınlara çok faydası olacağını düşünmekteyim. Boşanma özellikle kadın için üstelik çocuk da varsa sıkıntılı bir süreç. Adalet sistemimiz çok yavaş ve çok korkunç. Adaletle güvenim hiç kalmadı. Böyle olmaya devam ettiği sürece kadın ölümleri olacak ve hatta artarak devam edecektir. Benim elimde 3 tane adli tıp raporum olmasına rağmen çok az ceza ile davalar kapanıyor. Bir tanesi 3 yıldır sürüyor. Geç gelen adalet adalet değildir. Büyük şehirlerde çok hissedilmese de boşanmış kadın olarak yaşamak Türkiye şartlarında oldukça zor. Boşanmayan ya da boşanamayan pek çok kadının sıkıntısı da bu. İnsanlar elbette boşanmak için evlenmiyorlar ama boşanma sürecinde hayatı kararan pek çok kadın ve çocuk var. Umarım çalışmalarınız bunu minumuma indirir.

Erkek 01: Boşanmada bireyin kendini yalnız hissettiği, ailelerin bu duruma çoğu zaman katkı değil sorunun bir tarafında bulundukları için çözümsüzlük başka bir şey getirmediği gerçek. Çoğunlukla boşanan çiftlerde maddi sorunlarda had safhada olabiliyor diye düşünüyorum. Bu nedenle sağlıklı ve mutlu aile düzenini sağlamak için gerekli tedbirleri almak devletin sosyal hizmeti olmalı. Toplumun düzeni huzuru ve geleceği için çekirdek aile yapısına destek olacak hizmetler sunmalı. Bu nedenle çalışmalarınızı çok faydalı buluyorum. Umarım yetkili makamlar boşanmak üzere ve boşanma kararı almış ailelere yönelik sizin bu çalışmanızı dikkate alırlar, uygun ve yerinde çözümler geliştirirler. Boşanma sonrasında ise velayeti alamayan baba ve çocukların mağduriyetlerini ve görüşme düzenlerine olumlu bir katkı sağlarlar. Artık çocuklar velayeti alan annenin, babaya karşı kozu olmaktan kurtulsun!

Erkek 42 (A): Ülkemizde ‘Boşanan ebeveynler ve çocukları’ ile ilgili bilgi ve destek alınabilen resmi bir kurumun gerekliliği maalesef ancak durumu yaşayınca anlaşılabilir. Yerel yönetimlerin bu işi ele alabilmesi için ilgili Bakanlığın konuyu gündeme taşıması gerekir. Bu kurumun oluşturulabilmesinin yaptığınız çalışmalarla mümkün olacağını düşünüyorum.

Erkek 12: Boşanmak iyi değil, ama bazı şartlar yüzünden hayat çekilmez olmuşsa, boşanmak kaçınılmaz. Ama eften püften şeyler yüzünden bir aile bozulacaksa, kesinlikle aracı insanlar, arabulucular, psikologlar şart. Bazen insan olayların etkisi ile sağlıklı düşünemez, sağlıklı karar veremez. Burada da yardım alması şart. Bu sayede küçük bir destekle yuvalar kurtulabilir.

Erkek 36 (A): İnsan çok uzun bir ayrılık sürecinden geçiyor. Baştan sona doğru bu hikâyeyi parçalara ayırıp konu haline getirmek ve anketi cevaplamak zor oldu benim için.

Erkek 29 (A): Evlenmeye karar veren çiftlere muhakkak, evlilikte nasıl davranılır, evlilik nasıl sürdürülür, bazen susup bazen konuşulacağı, saygı ve sevgi öğretilmeli bence.

Erkek 34 (A): Kendim çocuğumu evlendirirken ilk önce karşı tarafın aile hayatına bakacağım. “Allah iyi insanlarla karşılaştırsın”.

Erkek 11 (A): Elbette ki bir evliliği kurtarmak bitirmekten hem daha zor hem de daha iyi bir yoldur. Fakat bazen olmadıysa, olmayacaksa daha fazla zorlayıp, yıpratmaya da, yıpranmaya da bir son verebilmeli. Her insan yanlış kararlar verebilir ve bir yanlış bir ömrü mahkûm etmemek gerekir diye düşünüyorum. Her doğan günün yeni bir başlangıç olduğunu düşünüyorum. Ve biliyorum ki değişiklik için gereken güç de cesaret de içimizde, önemli olan ise ne istediğimizi ve niye istediğimizi bilmek.

Erkek 30 (A): Mahkemeler dürüst olsun.

Erkek 37 (A): Bundan sonrası evliliklerde çiftlerin evlilik konusunda çok iyi bilinçlendirilmeleri gerekir. Hem aile danışmanları, psikologlar, arabulucular önceden müdahale etmeleri halinde bütün yapılan evliliklerin kurtarılabilceğini düşünüyorum. Yalnız boşandıktan sonra bayanlara karşı bir güvensizliğim arttı, güven duygumu tamamıyla yitirdim.

Erkek 25 (A): Öncelikle Türk aile yapısını kurtarmak için aşklı meşkli, ihanetli, birbirlerini baştan çıkartıcı filimler yerine aileyi ön plana çıkaran ailenin önemini anlatan filimler seyrettirilmeli. Her boşanıyordum diyen dava açmamalı. Mesela eski eşimin çevresinde fazla miktarda nafaka alarak ayrı yaşayanlar var. Mahkemeden önce aile danışmanına gidilmeli, en az 6 ay. Aile danışmanına gidilmeli. Aile danışmanı ve tarafların sonunda mahkeme ikinci kademe olmalı. Kadınlara ve erkeklere evlilik kutsiyeti için kurslar verilmeli, kurs olmadan evlilik olmamalı. Çünkü bir iş için önce o işin ehil belgesini istiyorlar. Devlet her şeyden önce aileye ve korunmasına para ve zaman ayırmalı. Ayrıca kadına anne olmadan önce annelik eğitimi verilmeli. Aile reisinin iş zamanı düşünülmeli, mesela yoğun çalışan bir iş yerinin işçisi evine ve ailesine zaman ayıramıyor.

Erkek 6: İnsanlar evlilikleri boyunca birbirinin üzerine binerek hep birlikte vakit geçirmeye kalkmasınlar. Nitelikli birliktelik olsun. Bir Yozgat türküsü bunu ne güzel ifade eder.

Benim yârim yaylalarda oturur

Ak ellerin soğuk suya batırır

Demedim mi nazlı yârim ben sana

Sık muhabbet son ayrılık getirir.

Erkek 2: Yeterince birbirini tanımadan yapılan evliliklerin tamamen tesadüflere bağlı olduğunu düşünüyorum. Evlenmeden önce insanların kendileri ile ilgili tüm gerçekleri (sağlık ve ruh sağlığı dâhil) açıkça konuşarak belirtmesinin gerektiğini değerlendiriyorum. Tek taraflı tavizlerle evliliklerin sonuna kadar yürütülemeyeceğini düşünüyorum.

Erkek 5: Soruları cevaplarken yaşadığım o; yıpratıcı, ruhsal çöküntülere maruz bırakan süreci sanki yeniden yaşadım. Hatta bir ara anketi cevaplamayı bırakmayı dahi düşündüm. Sonra ara verip cevaplamaya devam etmeyi düşündüm. Gelecekte başka insanların yaşadığım acıları yaşamamaları adına anketi cevaplayarak sonlandırmaya karar verdim.

Erkek 9 (A): Evlilik öncesi insanları buna hazırlamak adına kurslar düzenlenmeli, aile bütünlüğü her zaman sağlanmalı,

Erkek 15: Her şey boşanma anında bitmeli, boşanma davaları uzun sürüyor ve bu süreç içinde çok akıl alınıyor, talepler saçmalaşıyor. Eğer aile kaynaklı bir ayrılık söz konusu ise tarafların ailesine uzaklaştırma verilmeli ki evlilik kurtarılabilsin. Çocuklar için ORTAK velayet ve nafaka için ise harcama takibi olmalı, çocuk için bağlanan yüksek nafaka başka yerlere gidiyor, çocuk yollanarak masrafa katkı isteniyor.

Erkek 33 (A): İnsan ilişkileri, tertemiz olması gereken aile kurumu karşılıklı hırs ve heveslere kurban edilmemeli. Bu işler ailelere kaldığı zaman bizim gibi istemeyerekte olsa boşamak zorunda kalan, sonrasında bundan pişman olan, çevresinde boşanmış, belki de geçimsiz, huysuz, damgasını yemek zorunda kalan insanlarla dolu olmaktan öteye gitmiyor. Sadece boşanma sürecinde değil, ilişkinin her bölümünde gerektiği zaman profesyonel bir destek alınması bence şart. Bu konuda özellikle devletin mutsuz kişiler ve çocukların sayısının artmaması için yoğun çaba harcaması ve genç yaşlı, yeni eski evli demeden tüm ailelere destek olması şart. Ama özellikle gençlere bu destek şart. **Çünkü kimsenin başkasının hayatını mahvetmeye hakkı olmadığını düşünüyorum.**

4. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1. SONUÇLAR

Bu bölümde sonuçlar; araştırmaya katılan boşanma deneyimini yaşamış katılımcıların sosyo - demografik ve sosyo - ekonomik özellikleri ile ilgili sonuçlar, aile içi şiddet olgusu ile ilgili sonuçlar, boşanma süreci, mahkeme süreci ve boşanma sonrası sürecin değerlendirme sonuçları alt başlıkları altında sunulmuştur.

4.1.1. Araştırmaya Katılan Boşanma Deneyimini Yaşamış Katılımcıların Sosyo - Demografik ve Sosyo - Ekonomik Özellikleri ile İlgili Sonuçlar

Toplam 97 katılımcının **araştırmaya katıldığı andaki** yaş ortalamasının 40.11 olduğu ve bu durumun araştırma için, boşanma sonrası dönemi de yaşayan katılımcıların olması ve boşanma sonrası yas sürecini tamamlamış olmaları nedeni ile araştırmanın sonuçlarını yorumlama açısından olumlu bir durum olduğu değerlendirilmiştir.

Katılımcıların **evlilik yaş ortalamasının** kadınlarda 22.2 ve erkeklerde 27 olarak belirlenmiştir. Katılımcıların Türkiye ortalamasına göre daha erken yaşlarda evlendikleri tespit edilmiştir. Araştırmanın kuramsal çerçevesinde; kronolojik olgunluğa erişmeden gerçekleştirilen evliliklerde değer yargılarının ve beklentilerin ileriki yaşlarda değiştiği, erken yaşta evlenen bireylerin boşanmayı daha çabuk düşündükleri literatür bilgisi ile nitel bilgiler birlikte değerlendirildiğinde; katılımcıların boşanmalarının gerçekleşmesinde **genç yaşta evlenmelerin katkısı olduğu sonucuna varılmıştır.**

Toplam 97 katılımcının **evli kaldığı ortalama süre** 8.95 yıl; en düşük evli kaldığı süre 1 yıl, en yüksek evli kaldığı süre 27 yıl olarak belirlenmiştir.

Araştırmada, 97 katılımcıdan 41'inin (% 42,3), 53 kadından 21'inin (% 40), 44 erkeğin 20'sinin (% 45,5) evliliklerinin ilk beş yılında ayrıldıkları tespit edilmiştir.

Toplam 97 katılımcının **boşanma yaş ortalaması** 34; en düşük boşanma yaşı 19, en yüksek boşanma yaşı 49 olarak belirlenmiştir. Araştırmaya katılan katılımcıların **görece çok genç yaşta boşandığı** görülmektedir.

Katılımcıların **evlilik öncesi ortalama flört süresi** 1 yıl 3 ay; evlilik öncesi en düşük flört süresi 2 ay, evlilik öncesi en yüksek flört süresi 8 yıl olarak belirlenmiştir. Ancak, 97 katılımcıdan 58'inin flört süresinin 0-6 ay olduğu bulgusunun; literatür bilgisi ile nitel bilgiler birlikte değerlendirildiğinde, bu durumun katılımcıların boşanmalarına tesir edebilecek bir etken olduğu düşünülmektedir.

Toplam 97 katılımcıdan 7'sinin (5K/2E) ilkokul, 6'sının (3K/2E) ortaokul, 27'sinin lise (15K/12E), 6'sının ön lisans (4K/2E), 45'inin (23K/22E) yüksekokul, 5'inin (3K/2E) yüksek lisans, 1 erkeğin de doktora eğitimi aldığı saptanmıştır. Eğitim durumunun olumlu ve olumsuz yansımalarını -araştırmanın nitel bulguları da dikkate alındığında- katılımcıların yaşam deneyimi olarak deneyimledikleri görülmektedir.

Toplam 97 katılımcıdan 93 katılımcının **çalıştığı**, 4 katılımcının **çalışmadığı** (1 erkek, 3 kadın) belirlenmiştir. Boşanma öncesi 14 kadın **çalışmadığını** belirtmiş, bunlardan 11'i **boşanma sonrası işe başladığını**, iş bulanlardan 10'u **kolay iş bulamadığını** belirtmiştir. Eğitim durumu yüksek olanlar daha kolay iş bulurken, eğitim düzeyi düşük olanların iş bulmada sorun yaşadığı görülmektedir.

Toplam 97 katılımcının ortalama geliri 2.150 TL.; en düşük gelir 650 TL, en yüksek gelir 5000 TL. olarak belirlenmiştir. Kadınların % 94,3 gibi büyük bir çoğunlukla gelir getiren bir işte çalışmasının onların boşanmaya uyumlarını kolaylaştırabileceği değerlendirilmektedir.

Toplam 97 katılımcının araştırmaya katıldığı andaki sahip olduğu **çocuk sayısı** 109 (kız çocuk: 38, erkek çocuk: 71; boşanma anında **0-6 yaş aralığında** 61 çocuk (% 56), **7-18 yaş aralığında** 48 çocuk (% 44), en az çocuk sayısı (çocuk yok), en yüksek çocuk sayısı 3 (çocuk yok: 20 kişi, bir çocuk: 51 kişi, iki çocuk: 20 kişi, üç çocuk: 6 kişi) olarak belirlenmiştir. Araştırmada özellikle 0-6 yaş arasında olan çocuk sayısının fazla olması dikkate değer bir sonuçtur. Evliliklerin ortalama süresinin 8,9 yıl ve ilk beş yılda katılımcıların % 42,3'ünün boşandığı düşünüldüğünde 61 çocuğun 0-6 yaş arasında olması beklenen bir sonuçtur. Geri kalan 48 çocuğun büyük kısmının da okul çağı ve

ergen çocuk olduğunu ve bu çocukların sağlıklı beden ve ruh durumu ile büyümesi için her iki ebeveyne de ihtiyacı olduğu (literatür bölümünde her yönüyle anlatıldığı üzere) açıktır.

Araştırmada erkek çocuk sayısının kız çocuk sayısına göre (71E/38K) fazla olduğu tespit edilmiştir. Bu durum bu araştırmaya özgü bir durum olabilir. Başka araştırmalarda da dikkate alınabilecek bir soru olabilir. Mahkeme sürecinde çocukların anne bakım ve şefkatine muhtaç olması nedeniyle (aksi bir durum olmadıkça) aile mahkemesi hâkimleri çocuğun velayetini anneye vermekte ve çocuklar velayet kendisine verilmeyen baba ile daha az görüşmektedirler. Bu durum hem kız çocukların hem de erkek çocukların hayata hazırlanmasında olumsuz anlamda önemli bir çarpan olabilir. Literatür bölümünde de bahsedildiği üzere, erkek çocuklar etkili bir erkek ve baba figürü ile birlikte yeterli vakit geçiremediklerinde bu durum **bazılarında** cinsel kimlik gelişiminde sorunlara neden olabilmektedir.

Araştırmada, 97 katılımcıdan 69 katılımcının eski eşleriyle **aynı şehirde yaşadığı**, 28 katılımcının **farklı şehirlerde** yaşadığı belirlenmiştir. 20 katılımcının çocuk sahibi olmadığı, ancak 74 anne veya babadan ayrı şehirlerde yaşayanların, çocuklarıyla yukarıda bahsedilen kısıtlı zamanlara bile sahip olamadıkları, bu durumun literatür bölümünde ayrıntısıyla ele alınan (yeni bir konu olarak literatüre giren) “Ebeveyne Yabancılaşma Sendromu”nu tetiklediği ve derinleştirdiği, böylece “gözden ırak olan gönülden de ırak olur” atasözünün gerçekleştiği ve velayet kendisinde olmayan bazı ebeveynler ile çocuklarının birbirini bıraktığı, arayıp sormadıkları bile görülmektedir. Acı bir gerçekte olsa, eşinden boşanıldığı gibi çocuktan da boşanılabilir. **Boşanma arabuluculuğu sistemi ile anlaşmalı olarak ayrılan çiftlerin çocukları ile olan görüşme zamanlarının daha fazla olabileceği ve sistemin bu anlamda önemli katkı da bulunabileceği değerlendirilmektedir.**

Toplam 97 katılımcıdan 56’sının anlaşmalı boşanma (15’i çekişmeli boşanmadan sonra anlaşmalı boşanma), 41’inin ise çekişmeli boşanma ile ayrıldıkları tespit edilmiştir.

Boşanmaların mahkeme süreci ortalama bir yıl olarak tespit edilmiştir (bu araştırmada anlaşmalı boşanmaların mahkeme sürelerini azalttığı göz önüne alınarak değerlendirilmelidir). Aile Mahkemesi kararlarının, taraflardan biri veya her ikisi

tarafından beğenilmeyerek bir üst mahkeme olan Yargıtay 2. Hukuk Dairesine gönderildiği ve burada da iş yoğunluğunun (bu da mahkeme sonuçlarından memnuniyetsizliğin bir göstergesi olarak / yılda 39854 (2012 yılı) itiraz dosyasına bakılmaktadır) fazlalığından dolayı bir itiraz dosyasının karara bağlanması ortalama bir yıl sürmekte ve boşanma sürecini neredeyse iki katına çıkarmaktadır. Süreç bu kadarla kalmamakta ve Yargıtay'dan dönen dosyalar aynı aile mahkemesi tarafından tekrar duruşma yapılarak yeni bir karar verilmektedir. Bu süreçte taraflar daha fazla yıpranmakta, birbirlerine kızgınlıkları ve husumet duyguları artmakta ve bu süreçte çocuklar da velayet kendisine verilmeyen ebeveyni daha az görmekte ve bu süreçten olumsuz olarak etkilenmektedirler. Bütün bu açıklamalardan sonra, boşanma arabuluculuğu sistemi ile, gerçek anlamda anlaşmalı boşanmaların yapılmasının sağlanarak mahkeme süreçlerinin kısalmasına veya hiç yaşanmasına gerek kalmadan ve taraflar ve çocuklarının bu süreçten zarar görmeden dostça ayrılınmasına ve anne babalık görevlerinin sağlıklı koşullarda devamına imkan tanınabileceği hususu **bu araştırmadan ortaya çıkan önemli sonuçlardan biridir.**

Araştırma bulgularına göre, boşanma tek bir faktörle açıklanamayacak kadar karmaşık bir yapı arz etmektedir. Boşanmanın gerçekleşmesine neden olan çok sayıda sosyal, kültürel, ekonomik ve psikolojik faktör olduğu bilinmekle birlikte bu faktörlerin değişik oranda katkısı evliliklerin kuruluş aşamasından itibaren yaşanan sorunları tetikleyerek boşanmada etkili olmaktadır.

4.1.2. Aile İçi Şiddet Olgusu İle İlgili Sonuçlar

Araştırmada; boşanma deneyimini yaşamış toplam 97 katılımcının evliliği boyunca 45'ine (% 46,4) değişik sıklıkta fiziksel şiddet (kadınların % 60,4) uygulandığı, 76'sına (% 78,4) değişik sıklıkta duygusal şiddet (kadınların % 86,8) uygulandığı, 54'üne (% 55,7) değişik sıklıkta ekonomik şiddet (kadınların %69,8) uygulandığı tespit edilmiştir. Ayrıca, araştırmaya katılan 53 kadının evliliği boyunca 21'ine (% 39,6) değişik sıklıkta cinsel şiddet uygulandığı (bir kez: 1, bazen: 12, sık sık: 5, sürekli: 3 (% 5,7)) belirlenmiştir

Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması (2008)’nda ekonomik şiddet olgusu araştırılmamıştır. Bu çalışmada hem kadınların hem de erkeklerin evlilik yaşantılarında uğradıkları ekonomik şiddet boyutunun ilk defa araştırılmış olmasının **araştırmanın önemli sonuçlarından biri olduğu değerlendirilmektedir.**

Aile içi şiddet boyutunda **erkeklerin de** % 29,5 fiziksel şiddete, % 68,2 duygusal şiddete ve % 38,6 ekonomik şiddete evlilikleri boyunca değişik sıklıkta uğradıklarının çalışmada tespit edilmesi ve bu araştırmanın daha önce ülkemizde yapılmamış olması, **bu araştırmanın öne çıkan önemli sonuçlarından birisi olduğu değerlendirilmektedir.**

Evlilik boyunca değişik oranlarda ve sıklıkta yaşanan şiddet türlerinin boşanma sürecinde ve boşanma sonrası dönemde **giderek azaldığı ancak tamamen ortadan kalkmadığı araştırmanın ulaştığı önemli sonuçlardan birisidir.**

Yazılı, sözlü ve görüntülü medya’da örneklerini gördüğümüz üzücü olayların kaynaklarından birinin de, boşanma sonrası önemli oranda **azalmış olsa da devam eden şiddetin** sonuçları olduğu görülmektedir. Boşanma arabuluculuğu ile birçok konuda karşılıklı olarak anlaşarak ve duygusal olarak da boşanan çiftlerin aralarında husumet duygularının ortadan kalkmasıyla, bu üzücü olayların giderek daha da azalabileceğine katkı açısından da **araştırmanın önemli olduğu değerlendirilmektedir.**

Evlilik boyunca, boşanma sürecinde ve boşanma sonrası dönemde kadınlara uygulanan şiddetin oranlarının ve sıklıklarının, erkeklere uygulanan anket formları sayesinde **doğruluğunun test edilmesi açısından araştırmanın önemli bir araç olduğu değerlendirilmektedir.**

Erkeklerin de evlilik boyunca, boşanma sürecinde ve boşanma sonrası dönemde eski eşlerine uyguladıkları şiddet türlerini ve sıklıklarını kendi ifadeleri ile belirtmeleri ile **araştırmanın bu bağlamda aile içi şiddeti ülkemizde sık uygulanmayan bir yöntemle test ettiği değerlendirilmektedir.**

4.1.3. Boşanma Süreci, Mahkeme Süreci ve Boşanma Sonrası Sürecin Değerlendirme Sonuçları

Araştırma sonucunda; hem boşanma süreci hem de boşanma sonrası süreç birlikte değerlendirildiğinde, kadın ve erkeklerin boşanma sürecinin tamamını duygusal ve psikolojik anlamda sıkıntılı bir dönem olarak değerlendirdikleri tespit edilmiştir. Bu durum boşanma arabuluculuğu sistemine ihtiyaç duyulduğunu göstermesi bakımından **araştırmanın önemli bir çıktısıdır.**

Hem boşanma süreci ve mahkeme süreci hem de boşanma sonrası kızgınlık duygusu birlikte incelendiğinde; kadın ve erkeklerin bu süreçleri kızgınlık duygusu anlamında **sıkıntılı bir dönem olarak değerlendirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Boşanma arabuluculuğu sistemi ile;** bu süreçte çiftlerin iletişim becerilerini ve sorun çözme yeteneklerini geliştirip, birbirlerini şimdi ve gelecekte daha iyi anlamalarına yardımcı olurken boşanmadan doğan haklarını kendi belirledikleri şekilde, göreceli olarak adil bir biçimde aldıklarını düşünmelerinden dolayı birbirlerine duydukları kızgınlık duygularının azalabileceği, öfke ile birbirlerine ve kök ailelerine zarar verme olasılıklarının azaltılabileceği ve medyada sıklıkla duyulan (özellikle boşanma sonrası ve boşanmış olmasına rağmen duygusal olarak boşanamamış erkeklerin eski eşlerine reva gördüğü) olumsuz olayların azaltılmasına destek olunabileceği düşünülmektedir.

Hem boşanma süreci hem de boşanma sonrası süreç birlikte değerlendirildiğinde; kadın ve erkeklerin bu süreçleri destek ihtiyacı anlamında (aile desteği genelde olumlu) **sıkıntılı bir dönem olarak değerlendirdikleri sonucuna ulaşılmıştır.** Boşanma arabuluculuğu sistemi kullanılırken süreçte, sosyal hizmetin kullandığı ve araştırmada belirlenen (literatür bölümünde ayrıntılarıyla verilen) yaklaşımlar ve özellikle güçlendirme yaklaşımı ile bu desteğin bireylere verilebileceği ve boşanma sonrası dönemde boşanmış bireylerin ve çocuklarının yeni yaşam koşullarına daha kolay uyum sağlayabileceği ve yaşam kalitelerinin yükseltilmesine katkı sağlanabileceği değerlendirilmektedir.

Hem boşanma süreci hem de boşanma sonrası dönem boşanmaya hazırlık anlamında birlikte değerlendirildiğinde; **bireylerin bu süreci sıkıntılı olarak geçirdikleri ve kafalarının karışık olduğu, bazı bireylerin duygusal olarak boşanmaya hazır**

olmadan boşanmaya zorlandıkları sonucuna ulaşmıştır. Boşanma arabuluculuğu model önerisinde bu konu dikkate alınmış ve belirtilen basamaklar esnasında, bu durumda olan bireyler için (ihtiyaç duyulduğunda kullanılabilecek) bir aile danışmanına yönlendirme hususu modele eklenmiştir. Aile danışmanı ile evlilik sürecinde veya aile danışmanlığı vasfı olan boşanma arabulucuları ile boşanma sürecinde bir aile danışmanına yönlendirerek (“Boğaz köprüsünden önceki son çıkış”) bu evliliklerden bazılarının kurtarılabileceği de düşünülebilir. **Ayrıca boşanmaya eski eşin neden olduğunu düşünen ve onu suçlayanların oranının % 91, 7 olması da üzerinde düşünülmesi gereken bir sonuçtur.**

Boşanma nedenlerinde ortak noktalar olduğu gibi çok farklı nedenler de olduğu ve boşanmaya karar verirken temel düşüncenin evliliği biran önce bitirmek olduğu, hatta bunun için boşanmadan doğan haklarının birçoğuna mal olsa bile beklenen anlamda olmayan anlaşmalı boşanma usullerini kullandıkları sonucuna ulaşmıştır.

Kadın ve erkeklerin boşanma sürecini sağlıklı savunma mekanizmalarının kullanılması anlamında (bir konuda olumlu) **sıkıntılı bir dönem olarak değerlendirdikleri sonucuna ulaşmıştır.**

97 katılımcıdan 56’sının (tam anlamıyla olmasa bile) anlaşmalı boşanma ile boşanmış olmasına rağmen nitel ifadelerle birlikte değerlendirildiğinde **mahkeme sürecinden ve verilen kararlardan olumsuz yönde etkilendikleri gibi, mahkeme süreci sonunda birbirlerine eskisinden daha fazla kızgın ve kırgın oldukları ve birbirlerine ve ailelerine husumet duyguları taşıdıkları sonucuna ulaşmıştır.**

Aile mahkemelerinin işleyişi ve hem hâkim hem de mahkeme uzmanlarının çalışmasını ortaya çıkarma amaçlı sorulan 3 (üç) soruya verilen cevapların **genel anlamda olumlu gibi görünse de** gerek 97 katılımcıdan 56’sının (tam anlamıyla olmasa bile) anlaşmalı boşanma ile boşanmış olması, aile mahkemesi hâkimlerini genellikle bir kez ve protokolü uygun görüp boşanma kararını verirken görmeleri, dolayısı ile mahkeme uzmanlarından da faydalanma fırsatlarını kullanmamaları durumu göz önüne alındığında ve çekişmeli boşanmalar ile ilgili göreceli nitel ifadelerle birlikte değerlendirildiğinde **bu husus hakkında sağlıklı bir değerlendirmenin bu araştırma sonunda yapılamayacağı değerlendirilmektedir.** Ancak, araştırmaya katılan

katılımcılar tarafından tam anlamıyla uygulanmamış olsa dahi, anlaşmalı boşanmaların çekişmeli boşanmalara göre olumlu yönlerinin olumsuz yönlerinden daha fazla olduğu söylenilebilir.

Kadın ve erkeklerin (verilen kararları yerinde bulmayarak) boşanma gereklerine uyum anlamında boşanma sonrası süreci **sıkıntılı bir dönem olarak değerlendirdikleri sonucuna varılmıştır.**

Mahkeme ve boşanma sonrası, çocukların velayeti ve kişisel görüşme kararlarının memnuniyet durumunun incelendiği 4 (dört) soruda; boşanmaların genel olarak evliliklerin ilk yıllarında olması ve ortak çocukların yaşlarının küçük olması nedeniyle gerek babaların çocuklarının anne şefkat ve bakımına ihtiyaçları olduğunun bilincinde olarak kendiliklerinden veya mahkeme sonucunda çocukların velayetinin anneye verildiği, velayet kendisine verilmeyen tarafın kişisel görüşme haklarını istedikleri şekilde alma konusunu; **anlaşmalı boşanma ile boşananların büyük kısmı olumlu, çekişmeli boşanma yaşayanların ise olumsuz anlamda değerlendirdikleri** görülmektedir. Nitel ifadelerle birlikte değerlendirildiğinde; mahkeme sürecinden olumsuz olarak etkilenen velayete sahip ebeveynlerin kızgınlıkları geçene ve yas süreci tamamlanana kadar genel olarak eski eşlerinin çocukları ile kişisel görüşme haklarını engellemeye çalıştığı (ebeveyne yabancılaştırma sendromu) yas sürecinin sonuna doğru ve çocukların bu durumdan olumsuz olarak etkilendikleri ve çocuğun diğer ebeveynin de desteğine ve sevgisine ihtiyacını fark ettikleri zaman bu davranışlarını azaltıp çocuğun daha çok diğer ebeveyn ile kişisel görüşme yapmasına izin verme eğiliminde oldukları görülmektedir. Ancak bazen bu olumsuz süreçten etkilenen velayet kendisinde olmayan ebeveyni bulmanın mümkün olamadığı, eşinden ayrıldığı gibi, bu kısır mücadeleden de yorulup çocuğundan da uzaklaşmış olabileceği görülmektedir. Velayet kendisinde olan ebeveynin çocukların eğitim, sağlık gibi önemli konularında diğer ebeveyne de danışma konusuna zaman içerisinde olumlu bakması ve (gelişmiş ülkelerde her beş boşanmadan birinde eşlerin ortak velayet kararı aldığı) ortak velayet konusuna da nispeten sıcak baktıklarının tespiti (97 katılımcıdan 56'sının görece anlaşmalı boşanmasının bunda etkisi olabileceği) **araştırmanın önemli sonuçlarından biridir.** Boşanma arabuluculuğu ile gerçek anlamda (her iki tarafın da kendi isteklerinin büyük kısmını gerçekleştirdiği ve husumet duygularının olmadığı, dostça ayrıldığı) anlaşmalı

boşanmaların artması ile velayet ve kişisel ilişki sorunlarının büyük oranda azalacağı değerlendirilmektedir.

Kadın ve erkeklerin boşanma sonrasını boşanmaya uyum anlamında (boşanmış olmalarının duyulması, toplumda boşanma olgusuna ve boşanmış bireylere yapılan atıf, insanlara güvenme ve yeni ilişkiler kurma bağlamında **olumsuz**, ancak belki de katılımcıların yarısından fazlasının boşanma deneyimini beş yıl veya daha önceki bir tarihte yaşamış olmasından dolayı yas sürecini zor da olsa atlatmış ve boşanma olgusunu bir şekilde kabullenmiş ve bu ruh halinde araştırma sorularını cevaplandığı düşünüldüğünde **daha olumlu**) **sıkıntılı bir dönem olarak değerlendirdikleri sonucuna ulaşılmıştır.** Boşanmış bireylerin, boşanma arabuluculuğu sistemini kullanarak boşanma sürecini tamamlamaları ve hem bu süreçte hem de sonrasında, bu sistemin devamı niteliğinde önerilen, hem kendilerinin hem de çocuklarının kendileri için açılan boşanma uyum programlarını takip etmelerinin, boşanma sonrası süreci daha rahat atlatabilmelerine ve yaşam kalitelerinin artmasına katkısı olabileceği değerlendirilmektedir.

Kadın ve erkeklerin boşanma sonrasında **boşanmadan doğan haklarını istedikleri şekilde alamadıklarını düşündükleri sonucuna ulaşılmıştır.**

Kadın ve erkeklerin boşanma sonrasında **boşanmadan doğan haklarını boşanma arabuluculuğu sistemi ile alabileceklerini düşündükleri değerlendirilebilir.** Nitel ifadelerden; boşanma arabuluculuğu sisteminin her fırsattan ve araçtan istifade edilerek doğru şekilde anlatılmasının, daha fazla kullanılarak, sonucunda anlaşmalı boşanmaların artarak, hem boşanan bireylerin ve çocuklarının boşanma sürecinden olumsuz etkilenmelerinin azaltılması hem de mahkemelerin iş yükünün azaltılarak çekişmeli boşanma yaşayan bireylere daha kaliteli bir hizmet sunmalarına olanak sağlanabileceği değerlendirilebilir.

Anlaşmalı olarak boşanan **56 kadın ve erkeğin evliliği biran önce bitirme düşüncesi ile ve anlaşmalı boşanmanın getirilerini (olumlu boyutunu) düşünmeden (bazen bilgisizlik bazen düşünmeden, kısa zamanda ve anlaşmalı boşanmaya zorlanarak) ayrıldığı tespit edilmiştir.** Anlaşmalı olarak boşanan **56 kadın ve erkeğin ancak yarısına yakınının (24 katılımcı) anlaşmalı boşanma memnuniyetinin**

yüksek olduğu değerlendirilmektedir. Boşanma arabuluculuğunun, evlilik doyumu kalmamış ve evliliğini mutlaka bitirmek isteyen bireyler arasında, gerçek anlamda anlaşmalı boşanmaların olmasına, boşanma sürecinde ve sonrasında hem kendileri hem de çocuklarının ruhsal ve fiziksel olarak örselenmeden ve boşanmadan doğan haklarını adil bir şekilde almalarına imkân sağlayabilecek bir sistem olabileceği ve aile mahkemesi hâkimlerinin onayladığı protokollerin de gerçek anlamda, her iki tarafın ve çocukların da kazandığı bir süreç sonrası hazırlandığı hususu düşünüldüğünde, bu anlamda, boşanma arabuluculuğunun, aile mahkemesi hâkimlerinin de iş doyumlarını artırabilecek bir sistem olabileceği değerlendirilmektedir.

Boşanmış bireylerin boşanma süreci, mahkeme süreci ve boşanma sonrası süreçte (özellikle çekişmeli boşanma yaşayanların) kendileri ve çocukları adına yaşadıkları olumsuz deneyimleri değerlendirerek “Boşanma Arabuluculuğu” konusuna % 72 oranında olumlu bakmalarının tespiti **araştırmadan çıkan en önemli sonuçtur.** 10 katılımcının bu soruyu işaretlememiş olmasına rağmen, nitel ifadelerle birlikte değerlendirildiğinde; katılımcıların bazılarının boşanma arabuluculuğunu “arabuluculuk” ifadesinden dolayı yanlış olarak algıladıkları, sanki boşanma aşamasına gelen çiftlerin arasını bularak tekrar evlerine gönderecekleri gibi bir algıya kapıldıkları görülmektedir. Katılımcılar ile yüz yüze yapılan görüşmelerde; arabuluculuğun anlamının anlaşmalı boşanma koşullarının oluşturulması ve sağlıklı bir ayrılık sürecini ifade ettiğinin anlatılması sonucu bu düşüncelerinin olumlu anlamda değiştiği görülmüştür. Literatürde “boşanma arabuluculuğu” ortak olarak kullanılan bir terimdir. Ancak ülkemizde yanlış anlaşılımların önlenmesi ve boşanmaya kesin olarak karar vermiş daha çok kişinin bu sistemi kullanmasını sağlamak adına yeni isimler bulunması düşünülebilir.

4.2. ÖNERİLER

Bu araştırma ile boşanma deneyimini yaşamış kadın ve erkekler ile onların çocuklarının boşanma süreci, mahkeme süreci ve boşanma sonrası yaşadıkları yaşam deneyimleri incelenmiştir. Boşanma arabuluculuğunun boşanma ile ilgili tüm süreçlerde boşanmanın olumsuz etkilerini azaltıp azaltamayacağı sorgulanmıştır. Boşanmanın olumsuz etkilerinden aile üyelerinin korunması ve yaşam kalitelerinin artırılmasına yönelik; makro, mezzo, mikro seviyelerde ve araştırmacılara yönelik öneriler aşağıda yer almıştır:

4.2.1. Makro Düzeyde Değerlendirilecek Öneriler

- Aile mahkemeleri hâkimlerinin ve mahkeme uzmanlarının nitelikleri aile mahkemeleri kanununun ilk çıktığı haline uygun olarak yeniden düzenlenmelidir. Başlangıçta tercihan kelimesi, aile mahkemesi hâkimlerinin aile hukuku alanında lisansüstü eğitim yapmış olması niteliğinin önüne konulmuştur. Maddenin yeni hali 14.04.2004 tarihinde “Aile mahkemeleri hâkimlerinin, tercihan evli, çocuk sahibi ve otuz yaşını doldurmuş ve aile hukuku alanında lisansüstü eğitim yapmış olması aranmıştır (Madde-3)” şeklinde düzenlenmiştir. Bu niteliklere sahip olmayan aile mahkemesi hakimlerinin, empati yapmada bazı sıkıntılar çekebileceği, özellikle çocukların velayet ve kişisel görüşme haklarını çocukların üstün yararlarını gözетerek vermede bireysel değerler ile mesleki değerler arasında kalarak etik ikilemleri daha fazla yaşayabileceği değerlendirilmektedir. Ayrıca, bu niteliklere sahip hâkimlerin aile mahkemesi hâkimliğini tercih etmelerini sağlamak amacıyla aile mahkemesi hâkimliğini özendirecek tedbirler alınmalıdır.
- Araştırmaya katılan katılımcıların kendi ifadelerinden tespit edilen nitel bulgular ve Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (2009)’nın “Türkiye’de Aile Mahkemeleri Uygulaması ve Uygulamanın Değerlendirilmesi” araştırmasında da tespit edilen aksaklıklar; boşanmanın bir suç ve boşanan aile üyelerinin de bir

suçlu olmadığı gerçeği göz önünde tutularak gerekli tedbirler ile giderilmelidir. Aile mahkemelerinin; diğer mahkemelerin olduğu mekândan ayrı, bir veya iki katlı, standart mahkeme salonlarından farklı, aile üyelerinin ve çocuklarının kendilerini rahat hissedebileceği, hâkimin taraflardan yüksek kürsüsünün olmadığı, belki de cüppesinin renginin bile aile üyelerini rahatsız etmeyecek şekilde bir renk seçilmesi, mahkeme uzmanlarının hem kendi odalarının olması hem de aile görüşmelerine uygun görüşme odalarının olması, hatta küçük çocuklar ile yapılacak görüşmeler için oyun odalarının olduğu bir binaya sahip olmalıdır. Alışıldık kayıt sistemi olmamalı (hâkim soru sorar taraflar cevaplar, hâkim ifadeyi yazdırır sonra diğer kişiye döner), gerekirse görüntülü kayıt sistemi ile davalar aile üyelerini strese sokmadan ve akıcı olarak görülebilir. Tarafların isteği üzerine alınan gizli duruşma celseleri, her davada uygulanarak tarafların geçmiş mahrem yaşantıları üçüncü şahıslarla paylaşılmayarak taraflar arasında gereksiz husumet duygularının oluşmasının önüne geçilir ve boşanma süreci ve sonrasında meydana gelebilecek aile içi şiddet vakalarının azaltılmasına katkı sağlanabilir.

- Araştırmanın mahkeme süreci memnuniyeti ile ilgili nicel ve nitel bulgular göz önüne alındığında; aile mahkemelerinin kendi yapısından kaynaklanan aksaklıkların da katkısı ve tarafların kendi istedikleri yönde çıkmayan mahkeme kararları sonucunda, gerek maddi gerekse manevi yönden kaybettikleri hissine kapılmaları ve boşanma sonrası husumetlerin oluşması ve muhtemel aile içi şiddet vakalarının artması beklenebilir. Bu olumsuz hususların azaltılması ve gerçek anlamda anlaşmalı boşanmaların gerçekleştirilebilmesi amacıyla; tarafların kontrolünde ve gönüllülük esasına göre yapılacak boşanma arabuluculuğu sisteminin geliştirilmesine ve yaygınlaştırılmasına ihtiyaç vardır. Mahkeme içi ve mahkeme dışı süreçte boşanma arabuluculuğu yapacak hukukçular, aile mahkemesi uzmanları, resmi ve özel aile danışmanlık merkezi uzmanları bu konuda yeterli eğitime tabi tutulmalı ve etik ilkelere azami uymalıdır.

- Araştırmaya katılan katılımcılardan velayet kendisine verilmeyen ebeveynlerin kendi ifadelerinden elde edilen nitel bulgular ve literatür bilgileri ışığında; Yargıtay 2. Hukuk Dairesinin, aynı şehirde yaşayan velayet kendisine verilmeyen ebeveyn ile en az 15 günde bir yatılı olarak çocuğu ile kişisel görüşme yapılması içtihat kararlarına rağmen, aile mahkemeleri hâkimleri kararlarında en iyi ihtimalle, direkt olarak her ayın birinci ve üçüncü hafta sonları çocuğun velayet kendisine verilmeyen ebeveyn ile kişisel görüşme hakkı olduğuna hükmetmektedirler. Ancak, en yakın örnek olan 2013 yılı takvimi esas alındığında; Mart, Haziran, Ağustos, Eylül, Kasım ve Aralık olmak üzere altı ayın beş hafta sonu çektiğini, dolayısıyla çocukların velayet kendisine verilmeyen ebeveyni 15 günde değil 21 günde bir gördüğü yadsınamayacak bir gerçektir. Eşine olan kızgınlığı geçmeyen velayet kendisinde olan ebeveynin uygulayabileceği “ebeveyne yabancılaştırma sendromu” konusunda çocukların tehlikeye açık hale gelebileceği göz önüne alındığında; aynı şehirde olanlar için her hafta sonu cuma akşamından alıp cumartesi akşamına kadar veya 1-3 ve 5. hafta sonları velayet kendisinde olmayan ebeveyne kişisel görüş hakkı verilmesinin; hem çocuğun ihtiyaç duyduğu sevgi, ilgi ve disiplin ihtiyacı ile cinsel ve sosyal kimliğinin oluşmasına katkı sağlayacak özdeşleşme ve rol model alabilmesi için gereken zamanı sağlayacağı, velayet kendisinde olmayan ebeveyn için çocuk sevgisini tadabileceği ve ebeveynlik görevlerini yerine getirmesi için zaman yaratacağı ve her iki ebeveynin de ortak çocukları için anne ve babalık görevlerini düzenli olarak yapabilmeleri için fırsat yaratabileceği ve çocukların ebeveyne yabancılaştırma sendromu etkilerinden korunabileceği değerlendirilmektedir. Farklı şehirlerde yaşayan velayet kendisine verilmeyen ebeveynler içinde Türkiye’nin her yerine uçakla mesafenin bir saat olduğu değerlendirildiğinde; velayet kendisine verilmeyen ebeveynlerin istekleri doğrultusunda benzer tedbirler alınabilmelidir.
- Literatür bilgisinde belirtildiği gibi ABD’de her beş boşanmadan biri ortak velayet ile sonuçlanmaktadır. Araştırmacının da sunum yaparak katıldığı 2-3 Ocak 2013 tarihleri arasında yapılan “Uluslararası Aile Sorunları ve Sosyal

Politikalar Zirvesinde” İtalyan Aile Mahkemesi hakimleri, Giacinto BISOGNI AB’de aile ile ilgili yasal düzenlemeleri, Antonio BALSOMA İtalya’da aile ile ilgili hukuki düzenlemeleri, İtalyan Yargıtay üyesi Giuseppe SALME ise artık İtalyan Aile Mahkemelerinde çocukların velayetinin her iki ebeveyne de (Ortak Velayet) ortak olarak verildiğini, ancak çocuklar için çok büyük bir risk mevcut ise tek ebeveyne velayet verildiğini belirtmiştir. Avrupa Birliği ve İtalya örneği incelenerek; ülkemiz koşullarına uygun, çocuğun fiziksel ve ruh sağlığını geliştirecek ve her iki ebeveynin de anne ve babalık görevlerini sağlıklı ve devamlı olarak yerine getirebilecekleri ortamı sağlayacak ve çocukla görüşme sorunları ile ilgili boşanma sonrası husumet duygularının artması nedeniyle oluşabilecek aile içi şiddet vakalarını azaltılmasına destek olabilecek, ortak velayet şartlarının gerek hukukçular gerekse akademisyenler tarafından araştırılmasına ve bu yönde kanunlar yapılmasına ihtiyaç vardır.

- Literatür bilgileri bölümünde anayasa, medeni kanun, aile mahkemeleri kanunu, hukuk muhakemeleri kanunu ve avukatlık kanununda taraflar arasındaki sorunların öncelikle sulh yolu denenerek çözüleceği açıkça belirtilmiştir. Aile mahkemeleri kanunu 7.Maddede de belirtildiği gibi Aile Mahkemeleri Kanunu ile getirilen **belki en önemli değişiklik** hâkimin **tarafları sulha teşvik** etmesidir. Buna göre aile mahkemeleri, önlerine gelen dava ve işlerin özelliklerine göre, esasa girmeden önce, aile içindeki karşılıklı sevgi, saygı ve hoşgörünün korunması bakımından eşlerin ve çocukların karşı karşıya oldukları sorunları tespit ederek bunların sulh yoluyla çözümünü, gerektiğinde uzmanlardan da yararlanarak teşvik eder. Yani hâkim öncelikle davanın esası ile ilgili işlemleri yapmadan önce, sorunları tespit ederek anlaşma yoluyla çözüm sağlamaya çalışır. Bu mümkün olmadığı takdirde yargılamaya devam olunur. **Ancak** literatür bilgileri ve araştırmanın nitel bulgularından da görülebileceği gibi bu husus genelde; tarafların sulh isteyip istemediğinin sorulmasından ibaret kalmaktadır. Taraflar sulh yoluna yanaşmadıklarında ise yargılamaya başlanmaktadır. Aile birliğinin korunması ve boşanma süreci ve sonrasında aile içi şiddetin önlenmesi için öncelikle bir yıllık ayrı yaşama kararı verilmesi

(Aile içi şiddet vakaları hariç ve tedavi gerektiren bağımlılık ve ruhsal rahatsızlıklarda tedaviye başlama ve sürdürme şansı vermek dâhil), bu sürede geliri olmayan taraf için tedbir nafakası ve çocuklar için tedbir nafakaları hakkında kararlar verilmesi ve mahkeme uzmanları vasıtasıyla aile birliğinin devamı yolunda çaba harcanması, bir yıllık sürenin dolmasını müteakip sorunlar çözülmeyp anlaşma sağlanamıyorsa gerek mahkeme uzmanları, gerekse resmi ve özel arabulucular ile anlaşmalı boşanma şartları sağlanarak boşanmanın gerçekleştirilmesinin; mahkeme sürecinde oluşan husumetlerin azaltılmasına katkı sağlayarak boşanma süreci ve sonrasında oluşabilecek aile içi şiddet vakalarının azaltılmasına destek olabileceği değerlendirilmektedir.

- Araştırmaya katılan katılımcıların kendi ifadelerinden elde edilen nitel bulgular ışığında; çekişmeli boşanmalarda, mahkeme sürecinin olumsuz etkilerinin de katkısıyla, taraflar arasında husumet duyguları gelişebilmekte ve eğer ortak çocuklar varsa velayet kendisinde olan taraf çocuğun üstün yararına velayet hakkını kullanması gerekirken, bu hakkı (belki de çocuğun fiziksel ve ruhsal gelişimine olumsuz etkisi olabileceği ihtimalini de görmezden gelerek) karşı tarafın kişisel görüşme hakkını engelleyerek kullanabilmekte ve çocukta velayet kendisinde olmayan ebeveyn karşı yabancılaşma ortaya çıkabilmektedir. Çocuğun üstün yararı için; kişisel görüşme hakkı olan ebeveynin çocuğunu görememesi durumunda icra yolu ile çocuğunu alması prosedüründe yapılan tüm harcamaların çocuğu göstermeyen (velayet kendisinde olan) ebeveyninden tahsil edilmesi, bu travmatik süreci ve tekrarlanmasını azaltabilecek bir önlem olabilir. Ayrıca, mazeretsiz olarak çocuğu göstermeyen tarafın velayet hakkını kaybedebileceği ile ilgili yapılacak bir yasal değişikliğin, bir mal gibi icrası gerçekleşen çocukla ilgili ebeveyn yabancılaşma tehlikesi dâhil birçok sorunun önüne geçebileceği değerlendirilmektedir. Böylece, çocuğun her iki ebeveyninden de alması gereken doğal desteği düzenli olarak alması sağlanırken aynı zamanda, çocuk icrasının ortaya çıkardığı kızgınlık ve öfkeyi azaltarak boşanma sürecinde ve boşanma sonrası süreçte ortaya çıkabilecek aile içi şiddet vakalarının azaltılmasına büyük katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Ayrıca,

velayet kendisinde olmayan ve mahkeme tarafından kişisel görüş günleri verilen diğer ebeveynin mazeretsiz olarak çocuğunu uzun süreler görmemesi durumunda hukuki yaptırımlar hususu değerlendirilmelidir.

- Araştırmacının da sunum yaparak katıldığı 2-3 Ocak 2013 tarihleri arasında yapılan “Uluslararası Aile Sorunları ve Sosyal Politikalar Zirvesi”nde aile mahkemelerini ve sorunlarını yakından tanıyan emekli aile mahkemesi hâkimi Eray Karınca, “Ankara ilinde 590 çocuğun bir yıl içerisinde suç işlediği, bunlardan 70 çocuğun beş veya daha fazla suça karıştığı, dolayısıyla bu çocuklara ve ailelerine aynı anda önleyici ve koruyucu müdahaleler yapılabilirse suç oranının azaltılarak çocukların topluma kazandırılabilceğini” belirtmiş ve şu bütüncül öneriyi getirmiştir. Çocuk mahkemeleri ile aile mahkemelerinin birleştirilerek “Birleşik Aile Mahkemesi” adı altında ve nasıl aile hekimliği şehrin bir bölümünden sorumlu ise birleşik aile mahkemelerinin de belirli bölgelerde oturan ailelerden sorumlu olmasının birçok olumlu getirisi olacağını belirtmiştir. Bunlardan birkaçı; hâkim ve uzmanlardan tasarruf edilerek daha fazla aile mahkemesi kurulabilir (2008 yılında sayı 157’de kalmıştır), mahkemelerin sorumlu oldukları ailelerin sorunlarını daha önceden bilerek (uzmanların da etkin olarak kullanılmasıyla) aile birliklerinin devamı, aile içi şiddetin ve çocuk suçluluğunun kaynaklarının tespiti ile bunlara karşı önleyici ve koruyucu faaliyetlerin yapılabilmesine olanak sağlanabilir.
- Araştırmanın nicel ve nitel bulguları ışığında; boşanmaların artmasının sebeplerinden birinin de eş seçiminin bilinçli olarak yapılmaması ve evlilik olgunluğuna erişmeden yapılan evlilikler olduğu değerlendirilmektedir. Lise son sınıf öğrencileri ile üniversite ve polis/askeri okulların son sınıf öğrencilerine; eş seçimi ve evlilik ile ilgili seminerler verilmesinin önleyici ve koruyucu bir faaliyet olarak gençlerin evlilik konusunda bilinçlenmelerine destek olunup boşanma oranlarının azaltılmasına katkı sağlanabileceği değerlendirilmektedir.

- Araştırmaya katılan katılımcıların % 42'sinin boşanma deneyimini evliliklerinin ilk beş yılında yaşamış oldukları hususu değerlendirildiğinde, çiftlerin evliliği ve iletişimi bilmeden evlendikleri düşünülmektedir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının ürettiği ve Türk Belediyeler Birliği ile yaptığı protokol gereği yaygınlaştırmaya çalıştığı evlilik öncesi eğitimin, evlilik koşullarından olan sağlık muayeneleri gibi zorunlu olarak alınması gerektiği değerlendirilmektedir. Asgari, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının eğitim konularını ve saatlerini kapsayan evlilik öncesi eğitimlerin yerel yönetimler ve/veya aile danışma merkezleri tarafından verilmesi ve eğitim sonrası sertifikaların verilmesi önerilmektedir.
- Araştırmaya katılan Erkek ve kadınların genç yaşta boşanma deneyimini yaşadıkları tespit edilmiştir. Gerek kendilerinin gerekse çocuklarının yeni yaşamlarına daha sağlıklı ve hızlı uyum sağlayabilmeleri ve yaşam kalitelerini yükseltmek için boşanma süreci ve sonrasında boşanma uyum programlarının açılmasına ihtiyaç olduğu değerlendirilmektedir. Boşanma arabuluculuğu sistemini her çiftin kullanması beklenemeyeceğinden, boşanma uyum programları yalnızca anlaşmalı boşanma seçeneğini değerlendiren çiftler için değil, aynı zamanda aralarındaki iletişimsizlik veya aile içi şiddet vb. sorunlardan dolayı bu sistemi kullanmayıp mahkeme seçeneğini kullanan ve çekişmeli olarak boşanan çiftler için de çok önemli bir uygulamadır. Boşanma uyum programlarının boşanma sürecinde olduğu gibi boşanma sonrası süreçte de kullanılması; gerek çiftlerin gerekse çocuklarının savunma mekanizmalarının sürekli kullanılarak kişilik sorunlarına yol açmasının önüne geçerek ileriki yaşam kalitelerinin artırılmasında çok önemli bir önleyici ve koruyucu uygulamadır. Boşanma uyum programları boşanan eşler için yas sürecini atlatma ve yeni yaşam biçimine uyumu kolaylaştırırken, anne ve baba olanlar için de boşanma sürecinde genellikle unutulmuş çocuklarına etkili ana-babalık yapmalarına, boşanma sonrasında da ana ve babalık vazifelerine devam etmeleri yönünde farkındalık kazandırarak; gerek ebeveyne yabancılaştırma sendromunun azaltılmasına gerekse ortak velayet kültürünün oluşmasına zemin

hazırlayarak hem kendilerinin hem de çocuklarının yaşam kalitelerinin yükseltilmesine olanak tanır. Çocuklar için açılacak boşanma uyum programlarının gerek müfredatı gerekse uzman kadrosunun ve oluşturulacak grupların; çocukların yaş, cinsiyet ve kültürel çevre özelliklerine dikkat edilerek açılması ve “önce zarar verme” etik ilkesine uyulması birinci öncelik olmalıdır.

- Büyükler ve okul öncesi çocuklar için boşanma uyum programlarının standart olarak hazırlanması; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, okul çağındaki çocuklar için boşanma uyum programlarının hazırlanması ve uygulanması; Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ve birbirleri ile koordineli olarak yapılmalıdır.
- Literatür bilgileri ve araştırmanın nicel ve nitel bulgularından da görüleceği üzere; bireyin sağlıklı bir evlilik yapabilmesi için ekonomik olgunluğa erişmiş olması gerekir. Çözülen ve dağılan ailelerin problemlerinin su yüzüne çıkmasına ve boşanma sürecinin hızlanmasına ekonomik nedenler katkı sağlamaktadır. Boşanma sonrası, özellikle küçük çocuğa sahip olan ve velayet kendisine verilen kadının ekonomik açıdan güçlendirilmesine ve sosyal hizmetin kullandığı yaklaşımlara, sosyal hizmet uzmanının mesleki yetenek ve rollerini başarıyla kullanmasına ihtiyaç vardır.
- Araştırmada ayrılma kararını büyük oranda kadınların verdiği ve nitel bulgulardan elde edilen bilgiye göre erkeklerin duygusal olarak boşanmaya hazır olmadan boşanma deneyimini yaşadıkları ve eski eşlerine karşı, boşanma sürecinde daha kırgın ve kızgın oldukları görülmektedir. **Boşanma sonrası şiddetin önlenmesi anlamında bu hususun daha sonraki araştırmalarda incelenmesi önerilebilir. Boşanma arabuluculuğu sisteminin bu hususa da etkili olabileceği değerlendirilmektedir.** Ayrıca boşanma öncesi dönemde çiftlerin aile danışmanlığı hizmeti alması için bilinçlendirme ve özendirme yönünde çalışmalar yapılmasının, boşanma olasılığının farkına varılabilmesi ve

boşanma gerginliği ile evlilik, boşanma süreci ve sonrasında aile içi şiddet vakalarının azaltılmasına fayda sağlayabileceği değerlendirilmektedir.

- 2001-2011 yılları arasındaki on yılda TÜİK (2011) verilerine göre yaklaşık altı milyon (5.967.405) evliliğe karşılık yaklaşık bir milyon (986.972) boşanma gerçekleşmiştir. Boşanmaların % 42'si evliliklerin ilk beş yılında gerçekleştiği ve Türkiye'de aile başına düşen ortalama çocuk sayısı TÜİK (2010) verilerine göre 2.03 olduğu göz önüne alındığında, boşanan ailelerin en kötü ihtimalle ortalama bir çocuğu olduğu düşünüldüğünde (araştırmada ortalama çocuk sayısı: 1,12) ; boşanma süreci ve sonrasında 412.441 bebeklik çağında veya 1,2,3,4 yaşlarında, 574.531 okul veya ergenlik çağında boşanmadan etkilenen çocuk olduğu düşünülebilir. Bu çocukların yaşam kalitelerini artırmak için kreş ve anaokulları ile okullarda gerekli psikolojik desteğin verilebilmesi için ilgili bakanlıklar tarafından tedbirler alınmalıdır.
- Aile mahkemelerinde verilen kararlara itiraza son kararı Yargıtay vermektedir. Gelecek nesilleri korumak ve ülkemizin yarınları için çocukların ana ve baba desteğinde büyümesinin önemi açıktır. Özellikle, velayet ve kişisel görüş hakkı ile ilgili konularda Yargıtay'dan sonra Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru ve itiraz hakkı da sağlanmalıdır.
- Araştırmaya katılan katılımcıların kendi ifadelerinden elde edilen nitel bulgulardan da görüleceği üzere; katılımcıların bir kısmı sosyal dışlanma deneyimini yaşamışlardır. Çok boyutlu bir sosyal dışlanma yaşayan birey ve ailelerine yönelik sosyal politikalar geliştirilmelidir.
- Araştırmaya katılan katılımcıların aile danışmanlığı hakkında yeterli bilgileri olmadığı hususu araştırmanın nitel bulgularından tespit edilmiştir. Boşanma

öncesi aile danışmanlık hizmeti alınabilecek Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı aile danışma merkezleri, özel aile danışma merkezleri ve Milli Eğitim Bakanlığına bağlı rehberlik araştırma merkezlerinin sayısı artırılmalı ve tanıtımları yapılarak cazibe merkezi haline gelmeleri sağlanmalıdır.

- Literatür bilgilerinden ve araştırmaya katılan katılımcılardan elde edilen nitel bulgular dikkate alındığında; boşanmış ailelerin çocuklarının okul başarılarında düşüş olabileceği değerlendirilerek; verimli ders çalışma, sınav kaygısı gibi konularda seminerler verilmeli, okul yöneticileri ve öğretmenleri tarafından özel olarak desteklenmeleri için gerekli tedbirler alınmalıdır.
- Literatür bilgilerinde de açıkça belirtildiği üzere; boşanmış ailelerin çocuklarının suça daha çabuk yönelebileceği düşünülerek önleyici ve koruyucu asayiş ve sosyal hizmet tedbirleri alınmalıdır.
- Araştırmaya katılan katılımcıların kendi ifadelerinden elde edilen nitel bulgularda da görülebileceği üzere, boşanma nedenlerinden biri de aile içi şiddet olmaktadır. Aile içi şiddeti önlemek amacıyla çıkan yasaların; adaleti yanıltmak ve haksız kazanç elde etmek amaçlı aile bireylerince kötüye kullanılmaması için; kolluk kuvvetince adli tıp muayenesine sevk edilen aile üyesinin muayenesinde, adli tıp kitaplarında açıkça belirtilen (yaranın ölçekli fotoğrafı çekilir, resim üzerinde gösterilir ve yaranın nasıl olduğu; düşerek, çarparak, sürünerek, vurularak, alet ile oluşturularak olduğu muayene ve anamnez ile belirlenir. Bilge, 2010, s. 24) işlemler yapılarak adli tıp raporu verilmelidir.
- Sosyal hizmet uzmanlarının sosyal hizmet uygulamaları esnasında kullandıkları temel rollerden biri olan toplum sözcüsü rolü kullanılarak; boşanma deneyimi yaşayan aile üyeleri üzerindeki boşanmanın olumsuz etkilerinin azaltılması ve

yaşam kalitesinin artırılmasına yönelik seminerler verilmeli, radyo ve televizyon programları yapılmalıdır.

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı kontrolünde yapılan 450 saatlik aile danışmanlığı eğitimleri ve üniversitelerin açacağı aile danışmanlığı yüksek lisans eğitimlerinin müfredatlarına; araştırmanın incelediği ve araştırmaya katılan katılımcıların da olumlu baktıkları, boşanma arabuluculuğu, aile hukuku ve boşanma uyum programları konuları da eklenmelidir.

4.2.2. Mikro Düzeyde Değerlendirilecek Öneriler

- Boşanma arabuluculuğu hizmeti verecek hukukçular, aile danışmanları ve sosyal hizmet uzmanları; müracaatçılarının yaşadıkları problemleri anlama, açıklama ve çözüm üretme sorumluluğunu sosyoloji, psikoloji, sosyal hizmet, hukuk, tarih, felsefe gibi diğer disiplinlerden de faydalanarak yerine getirmeli ve hem aile hem de aile hukuku konularında kendilerini geliştirmelidirler.
- Boşanma arabuluculuğu yapacak meslek elemanları; sosyal hizmetin uygulamalarında kullandığı aile yaşam döngüsü basamaklarını çok iyi öğrenmeli ve uygulamalarına yansıtmalıdır.
- Boşanma arabuluculuğu yapacak meslek elemanları; boşanma süreci gibi aile yaşam döngüsünde aile için olumsuz geçiş dönemlerindeki bireylerle çalışırken, bireyin çevresindeki değişimlere uyum sağlaması sürecinde onun yanında olduğunu hissettirme ve motivasyonunu artırma (güçlendirme), sorunlarla baş

etmesini öğretme (öğretim) ve birey ile çevre arasındaki iletişime ve etkileşime engel olan faktörleri yok etme (kolaylaştırıcılık) gibi görevleri de öğrenmeli ve uygulamalarına yansıtmalıdır.

- Boşanma arabuluculuğu yapacak meslek elemanları; kendilerini geliştirmek için ihtiyaç duyduklarında süpervizyon uygulamalarına katılmalıdır.
- Boşanma arabuluculuğu yapacak meslek elemanları; arabuluculuk etik kuralları, boşanma arabuluculuğu etik kuralları ve sosyal hizmetin mesleki etik kurallarını öğrenmeli ve içselleştirmelidirler.
- Boşanma arabuluculuğu yapacak meslek elemanları; sosyal hizmetin bilgi, beceri ve değer temellerini öğrenmeli, içselleştirmeli ve uygulamalarına yansıtmalıdır.
- Boşanma arabuluculuğu yapacak meslek elemanları; boşanma arabuluculuğu model önerisinde kullanılan kriz ve krize müdahale yaklaşımı, güçler perspektifi ve güçlendirme yaklaşımı, problem/sorun odaklı yaklaşım, görev odaklı yaklaşım ve ekolojik sistem yaklaşımı gibi sosyal hizmetin kuram ve yaklaşımlarını öğrenmeli ve uygulamalarına yansıtmalıdır.

4.2.3. Mezzo Düzeyde Değerlendirilecek Öneriler

- Boşanma deneyimi yaşayan kadın ve erkekler ile çocuklarına yönelik boşanmanın olumsuz etkilerinin azaltılmasına ve yaşam kalitelerinin artırılmasına yönelik grup çalışmaları yapılmalıdır.

- Ebeveyne yabancılaştırma sendromunu önlemek için çözüm yolları olarak; mahkeme sürecinin hızlı ve adil bir şekilde işleyerek uzakta olan ebeveynin çocukla daha ilişkisi kesilmeden çocukla birlikte daha uzun ve sürekli zaman geçirmesi için ara kararlar alınmalı, mahkeme kararının tarih ve saatlere, ebeveyn planının koşullarına varıncaya kadar kesin olması sağlanmalı, anne ve babaların boşanma öncesi, mahkeme süreci veya boşanma sonrası süreçte boşanmaya uyum programlarına katılması ve çocuklarında bu süreçlerde çocuklar için boşanmaya uyum programlarına katılmasını teşvik etmeli, mahkeme kararlarına uyulmadığı hususu icra daireleri vasıtası ile değil, kararı veren aile mahkemesi uzmanları tarafından araştırılmalı ve mahkeme kararlarına uyulmadığı veya ebeveyne yabancılaştırma sendromu tespit edildiğinde velayetin el değiştirmesi hususu dâhil birçok tedbirin alınması sağlanmalıdır.

4.3.4. Araştırmacılara Yönelik Öneriler

- Bu araştırma boşanma arabuluculuğu konusunda ülkemizde yapılan ilk doktora tezi olması özelliği ile bir keşfetme ve betimleme araştırması olmuştur. Araştırmanın nicel ve nitel bulguları ile sosyal hizmet ve hukuk literatüründen faydalanılarak boşanma arabuluculuğu yapmak isteyen meslek elemanlarının fikir edinebilmesi için bir model önerisi yapılmıştır. Model önerisi geliştirilmeye açık olup; uygulamalardan doğan ihtiyaçlar ve müteakip araştırmalarda disiplinlerarası bütüncül çalışmalar ile ülkemiz kültür ve şartlarına uygun daha işlevsel model önerileri yapılmalıdır.
- Araştırmada incelenen; boşanma arabuluculuğu, ebeveyne yabancılaştırma sendromu ve ortak velayet konularında disiplinler arası araştırmalar yapılmalı, Türkiye şartlarında uygulanabilecek optimum uygulamalar ve sosyal politikalar üretilmesine katkı sağlanmalıdır.

- Hem boşanma deneyimi yaşayan kadın ve erkeğe hem de çocuklara yönelik boşanma uyum programları incelenmeli, yeni araştırmalar yapılmalı ve Türkiye şartlarına uygun, standartları belirlenen programlar önerilmelidir.
- Boşanmanın çiftler ve çocuklar üzerinde etkileri, olumsuz etkilerin azaltılması ve yaşam kalitelerinin artırılması üzerine özgün araştırmalar yapılmalı ve halkın anlayabileceği bir dille kitap halinde yayınlanmalıdır.
- Boşanma arabuluculuğu ifadesi aile danışmanlığı ile karıştırılmakta, sanki boşanmaya karar vermiş çiftleri bu fikirlerinden vazgeçirerek evliliklerine devam etmelerini sağlayan bir sistem olarak düşünülmektedir. Boşanma arabuluculuğu sisteminin esaslarının sağlıklı olarak tespit edilmesi ile tanıtımının daha iyi yapılmasına ihtiyaç olduğu değerlendirilmektedir.

4.4. BOŞANMA ARABULUCULUĞU UYGULAMA MODELİ GELİŞTİRME ÇALIŞMASI

Bu bölümde boşanma arabuluculuğu uygulama modeli geliştirme çalışması; süreç ve uygulama esasları alt başlıkları altında yapılmıştır.

4.4.1. Süreç

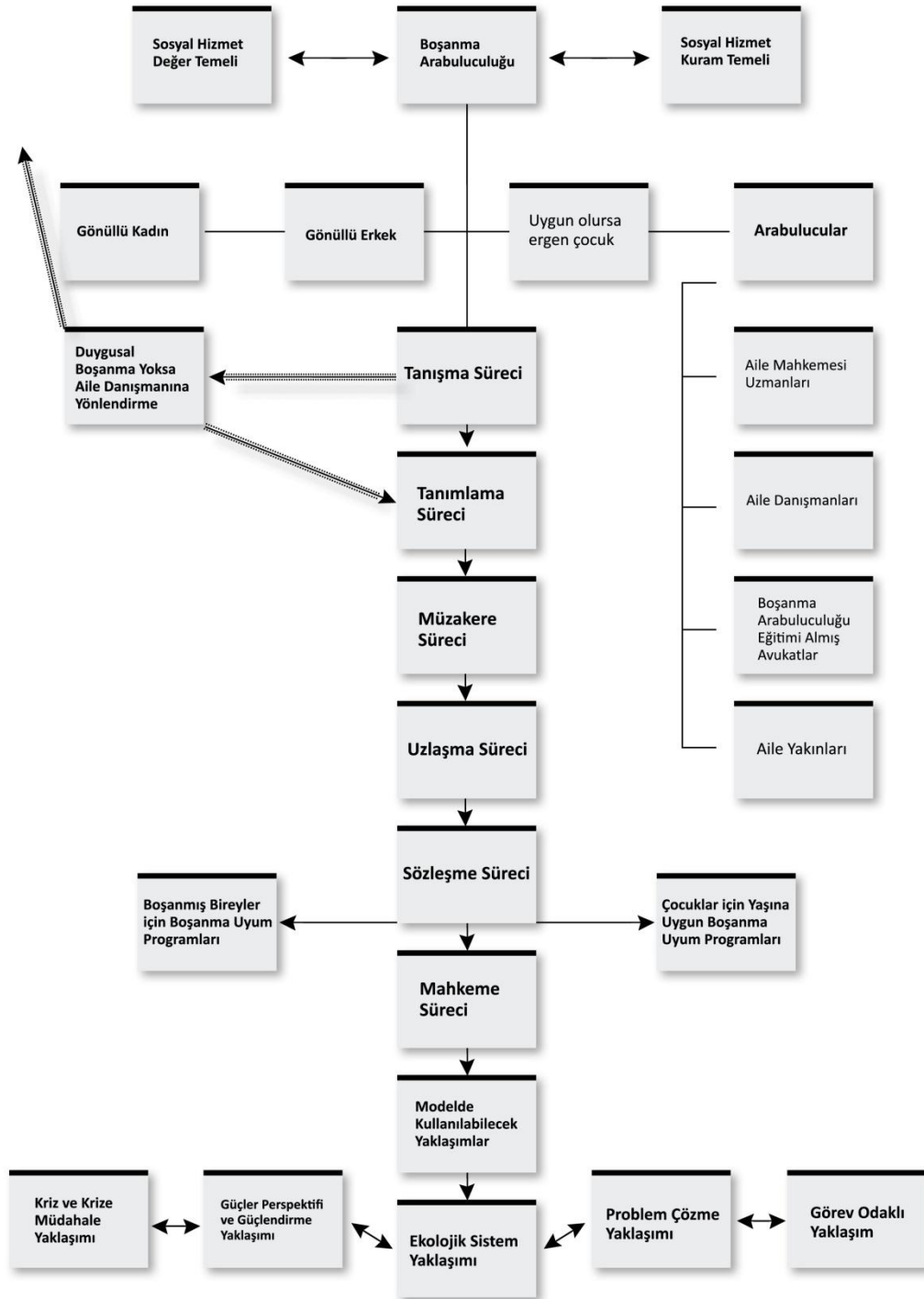
Sosyal hizmetin sorun alanlarından olan aile hizmetleri konusunda; Türkiye’deki mevcut yapı, son yıllarda meydana gelen değişiklikler ve bunun topluma, sosyal hizmet mesleğine ve sosyal hizmet uzmanlarına olan yansımaları eleştirel bakış açısıyla; disiplinler arası, yapısal bütüncül yaklaşım benimsenerek ve literatür bilgileri ışığında bir uygulama yaklaşımı denemesi yapılarak; evlilik, boşanma, boşanmaların artış nedenleri, konunun hukuki boyutu, boşanma arabuluculuğu ve sosyal hizmet boyutu hakkında literatür çalışması yapılmış ve boşanma deneyimi yaşamış erkek ve kadınların boşanma öncesi, boşanma süreci, mahkeme süreci ve boşanma sonrası süreçleri hakkında bir araştırma çalışması yapılarak tartışma başlığı altında cevap bekleyen bazı sorular sorulmuş ve cevapları bulunmaya çalışılmıştır. **Boşanma arabuluculuğu model önerisi yapılması gerekliliğini ortaya çıkaran araştırmanın nicel ve nitel bulguları incelendiğinde;** boşanmış bireylerin ortalama 1.23 çocuğu olduğu, 28 katılımcının farklı şehirlerde yaşadığı ve çocuklarını aynı şehirde olanlardan çok daha az gördüğü, bu durumun ebeveyne yabancılaştırma sendromunu daha kötü hale getirebildiği, boşanma arabuluculuğu sistemi ile anlaşmalı olarak ayrılan çiftlerin çocukları ile olan görüşme zamanlarının daha fazla olabileceği ve sistemin bu anlamada önemli katkıda bulunabileceği, arabuluculuk sistemini kullanmadan anlaşmalı boşanma yöntemini kullanarak ayrılanların ancak yarısına yakınının boşanma sonrası memnuniyetinin olduğu, çekişmeli boşanmalarda mahkeme sürecinin ortalama bir yıl ve mahkeme kararlarından memnun olmayanların bir üst mahkemeye başvurusu ile bu sürecin iki yıla uzadığı, mahkeme sürecinden olumsuz olarak etkilenen ve husumet duyguları artarak ayrılan, ayrıca duygusal olarak boşanmaya hazır olmayan bireylerin boşanma süreci ve sonrasında eski eşlerine ve aile üyelerine şiddet uygulayabildikleri, boşanma süreci, mahkeme süreci ve boşanma sonrası süreçte boşanma deneyim yaşayan

bireylerin; kızgınlık duygusu, destek ihtiyacı, boşanmaya hazırlık, sağlıklı savunma mekanizmalarının kullanılması, mahkeme kararlarından memnuniyet, boşanma gereklerine uyum, boşanmadan doğan haklarını alma gibi araştırmanın amaçlarında incelenmesi istenen konulardan olumsuz olarak etkilendikleri hususu araştırmada elde edilen nicel ve nitel bulgulardan (tema, kategori ve alt kategorilerden, araştırmaya katılan katılımcıların kendi ifadelerinden) anlaşılmış olup araştırmaya katılan katılımcıların boşanma arabuluculuğu konusuna % 72 oranında olumlu baktıkları tespit edilmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda; Batıda yıllardır uygulana gelen, faaliyet alanı açısından aile danışmanlığı ile boşanma hukuku arasında bir yerde bulunan aile (boşanma) arabuluculuğu ile; öncelikli olarak, boşanma sürecindeki ve sonrasındaki eşler arasındaki ilişkinin barışçıl ve sağlıklı yürütülmesi, daha sonra, boşanma ile taraflar arasında doğabilecek husumetin engellenebilmesi ve nihayet boşanmanın mal bölüşümü, nafaka, tazminat, velayetin dağıtımı gibi fer'i (boşanma davasının ikincil) sonuçlarının, tarafların kendi aralarında önceden ve ortak kararları ile düzenlenmesi **amacıyla boşanma arabuluculuğu konusunda ülkemizde meslek elemanlarının kullanabileceği ve geliştirilmeye açık bir arabuluculuk model önerisi yapılmıştır.** Sayılan amaçların ortak hedefi, taraflar arasındaki çatışmaların, yine tarafların ortak ve özgün iradeleri ile çözülmesidir. Bu ortak amaç, aynı zamanda sosyal hizmet mesleğinin ve sosyal hizmet uzmanlarının bilgi, kuram, beceri ve değer temelleri ile örtüşmektedir. Arabuluculuk sürecinin tipik özelliği, tarafsız bir arabulucu eşliğinde, süreç sonunda verilen nihai kararın, tarafların ortak kararı olmasıdır.

Uygulama modeli çalışması için öncelikle sorun alanı tanımlanmış, soruna disiplinler arası bakış açısıyla bakılarak konunun hukuki boyutları hakkında bilgi edinilerek uygulama modelinde kullanılabilecek olanlar tespit edilmiş, sosyal hizmet uygulamalarında kullanılan yaklaşımlar gözden geçirilmiş ve boşanma arabuluculuğu uygulama modelinde kullanılabilecek olanlar seçilmiştir. Bu yaklaşımlar 1) kriz ve krize müdahale yaklaşımı, 2) güçler perspektifi ve güçlendirme yaklaşımı, 3) problem/sorun odaklı yaklaşım, 4) görev odaklı yaklaşım ve 5) ekolojik sistem yaklaşımıdır. Daha sonra uygulama alanı; 1) uygulama alanına ilişkin yasal çerçeve, 2) uygulama alanındaki örgütsel yapılar yönünden incelenmiştir. Örgütsel yapılarda klasik bürokrasiye dayalı işleyişlerin mesleksen uygulama açısından çıkaracağı engellerin tanımlanması yapılarak tartışma boyutundan sonra uygulama modeli içerisinde

kullanılabilecek mesleki yöntem (sosyal kişisel çalışma, sosyal grup çalışması, toplumla çalışma) teknik ve yaklaşımlar seçilmiş, boşanma arabuluculuğu uygulama modeli sürecinde kullanılabilecek işlem sırası (1) tanışma, 2) tanımlama, 3) müzakere, 4) uzlaşma, 5) sözleşme, 6) mahkeme süreci, 7) boşanma süreci ve sonrası birey ve çocuklar için boşanmaya uyum programları süreci (destek programları) olarak belirlenmiştir.

BOŞANMA ARABULUCULUĞU MODEL ÖNERİSİ

4.4.2. Uygulama Esasları

Literatürde birçok arabuluculuk modeli olmakla birlikte burada Joan Blades (1985, Akt: Zastrow, 1995, s. 548)'in geliştirdiği model, yukarıda açıklanan süreçte elde edilen bilgiler ışığında, ihtiyaç duyulan hususların da dâhil edilmesi, özellikle sosyal hizmetin kullandığı yaklaşımlardan bu modelde etkili olabilecek olanların seçimi, hukuksal süreç ile entegre olma hususu ve sosyal hizmetin önleyici ve koruyucu bakış açısı ile modele eklenen boşanma sonrası birey ve çocukları için uyum programları ile ve içeriğinde araştırmanın nicel ve nitel bulgularından ortaya çıkan ihtiyaçların karşılanması için yapılan değişiklikler ve ilave edilen hususlar ve ülkemizde ilk defa yapılıyor olması dikkate alındığında; **boşanma arabuluculuğu uygulama modelini özgün kıldığı ve literatüre katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.** Model; boşanma kararı alan çiftlerin, boşanma arabuluculuğu sisteminin faydasına inanarak ve kendi özgür iradeleri ile ve kendi istedikleri arabuluculara başvurmalarıyla başlar. Ayrıca, Arabuluculuk Kanunu kapsamında aile mahkemesi hâkimlerinin çiftleri arabuluculuk eğitimi almış arabuluculara yönlendirmesi ile de başlaması mümkündür. Arabulucu olarak; aile konusunda psikolojik ve hukuksal konulara hâkim, mümkünse arabuluculuk eğitimi almış, aile danışmanı sertifikasına sahip (sosyal hizmet uzmanı, psikolog, psikolojik danışman vb.) aile danışmanı, boşanma hukuku konusunda çalışmış ve tecrübeli avukat, aile mahkemesi uzmanları veya bireylerin tarafsızlıklarına güvenebilecekleri aile bireyleri vb. üçüncü şahıslar görev alabilir. Arabuluculuk yapacak üçüncü kişilerin mümkünse çocuk sahibi olması empati yaparak, özellikle çocukların yüksek menfaatlerinin sağlanması konusuna destek olabilir. Arabulucular bir kuruma bağlı olabilir veya bireysel çalışıyor olabilir. Bu kurumlar devlete bağlı kurumlar (Aile mahkemeleri, aile danışma merkezleri, MEB.lığı rehberlik ve araştırma merkezleri) ve özel aile danışma merkezleri olabilir. Arabuluculuk hizmetinin ücretinin tamamı veya bir kısmı devlet tarafından ödenebilir. Gerektiğinde kendisini ifade edebilecek yaştaki çocuk ve ergenler de görüşmelerin bazı bölümlerine katılabilirler. Boşanacak bireylerin iletişimleri tamamen kopuk ise veya bir aile içi şiddet vakası yaşanmışsa tarafların avukatları da onlar adına arabuluculuk hizmeti alabilirler. Modelin işlem basamakları; tanışma/süreci tanıtma, tanımlama, müzakere, uzlaşma, sözleşme, mahkeme süreci ve sözleşmenin onayı, boşanma süreci/sonrası uyum programları olmak üzere birbirini takip eden yedi basamaktan oluşmaktadır. Arabulucu bu basamaklarda; 1) kriz ve krize

müdahale yaklaşımı, 2) güçler perspektifi ve güçlendirme yaklaşımı, 3) problem çözme /sorun odaklı yaklaşım, 4) görev odaklı yaklaşım ve 5) ekolojik sistem yaklaşımlarından yararlanabilir. Kriz ve krize müdahale yaklaşımı ve görev odaklı yaklaşıma göre hizmete zaman sınırı konulması, hem uzmanın, hem de müracaatçının daha çabuk harekete geçmesini sağlayacaktır. Aynı zamanda bu, hedeften uzaklaşmayı engellemekte ve değişimi sağlamak için gerekli olan baskı ve motivasyonu yaratmaktadır. Bu bilgilerden hareketle; süreç ortalama olarak 5-6 seans/hafta olabilir.

1. Tanışma/Süreci Tanıtma: İlk basamak genellikle 1-2 saatlik bir seansla tamamlanır. Arabulucu, temel kuralları oluşturur, arabuluculuğu tanımlar, soruları cevaplandırır, ücret konusunu konuşur. Arabulucu her iki taraf üzerinde baskı yapan hususların tespitine, her iki tarafın kişisel güçlerine odaklanır ve tarafların arabuluculuk sürecine istekli olarak katılıp katılmadıklarına ve hazır olup olmadıklarından emin olmaya çalışır. Eğer taraflardan birisi veya her ikisi de arabuluculuk sürecine istekli değillerse büyük bir olasılıkla süreç tamamlanamaz. Eğer taraflardan biri veya her ikisi sürece katılma konusunda tereddütlü iseler, arabulucu onlara çok uzun ve pahalı mahkeme süreci gibi diğer seçenekleri de hatırlatır.

Bu süreçte arabulucu, taraflar arasında sevgi ve saygının devam ettiğini, henüz duygusal olarak boşanmaya hazır olmayan çiftleri (kendileri de istediği taktirde) bir aile danışmanına yönlendirebilir. Bu esnada süreç durdurulur. Çiftlerin evliliklerine aile danışmanı eşliğinde bir şans daha vermeleri durumunda süreç sonlandırılır. Aile danışmanlığı sürecinden fayda sağlayamayan çiftler için arabuluculuk süreci kaldığı yerden devam eder.

2. Tanımlama: Arabulucunun da yardımıyla her iki tarafın hâlihazırda üzerinde anlaştıkları ve anlaşılmadıkları alanların tanımlanması. Bu bölümde, örneğin boşanma arabuluculuğunda olduğu gibi, belirlenen sorunlar için mümkün olan en fazla bilginin toplanması gerekmektedir. İnsanların çoğu, duygu ve davranışlarından kolay kolay vazgeçemezler. Ancak yaşadıkları üzüntüden bir an önce kurtulmaya hazırdırlar. Özellikle bunalıma bağlı olarak ortaya çıkan korku, endişe, yetersizlik, güvensizlik gibi

duyguların aktarılmasında başvurana yardımcı olma krize müdahale yaklaşımında öne çıkar. Bunun yanında karşılaşılan olayın kişi/aile için taşıdığı anlam üzerinde durulmalıdır. Arabulucu sık sık kişinin anlattıklarından ne anlam çıkardığını belirtmek suretiyle geri bildirimde bulunarak durum hakkında bilinçlenmesine yardımcı olabilir. Ayrıca, ailenin başa çıkma becerilerinin neler olduğu ve onlara destek olabilecek sistemlerin de bilinmesi gerekir. Bu sistemlerden biri olan güçlendirme yaklaşımında da belirtildiği gibi; arabulucu müracaatçıları ile birlikte sorunu tanımlama, var olan güçlere odaklanma, müracaatçılara belirli becerileri öğretme, müracaatçılar için kaynakları harekete geçirme gibi sosyal hizmetin temel bilgi, beceri ve değerlerini öğrenmeli ve uygulamalarına yansıtmalıdır. Güçlendirme yaklaşımını uygulayan arabulucular, boşanma arabuluculuğu sistemine başvuran her bir eş ile uygulamalarını gerçekleştirirken, müracaatçı sistemlerinde neyin yanlış olduğu ya da neyin yanlış olmadığı ile ilgilenmez. Tam tersine, güçlendirme, bu sistemlerde var olanlar ile ilgilenir ve müracaatçı sistemlerinin yaşadığı sorunları ve bu sorunların çözümünde kullanabileceği kaynakları fark etmesine ve sahip olduğu güçleri ortaya çıkarabilmesine yardımcı olur. Aileye içinde bulunduğu kriz ile ilgili anlayış kazandırma gereği olarak, her bir eşin, içinde bulunduğu krizi gerçekçi bir biçimde tanımlaması çözüm açısından önemlidir.

Kriz beraberinde birçok olumsuz duyguyu da beraberinde getirir. Bu durumda aile veya üyelerinin henüz açmayı başaramadığı duyguları konusunda da yardımcı olunabilir. Ancak bu duyguları ifade etmek güç olabilir. Başa çıkma mekanizmalarını araştırmak ve hangilerinin kullanılacağına karar vermek de önemli hususlardan biridir. Bu aşamada (görev odaklı yaklaşımda da belirtildiği gibi), arabulucu, müracaatçıların karşılaştığı zorluklara ilişkin genel bir resim çizmelerini sağlar. Burada uzmanın kullandığı temel beceri, müracaatçıların belirlenen alandaki tüm zorluklarını açığa çıkarmalarını ve duygularını rahatlıkla ifade etmelerini sağlama becerisidir. Arabulucu ve müracaatçıların aynı problemler üzerinde fikir birliğine varması her zaman çok kolay bir süreç değildir. Ancak sosyal hizmet mesleğinin “müracaatçıların her birinin bulunduğu yerden başlama” ilkesi burada yol göstericidir. Bu aşamanın en önemli özelliği, problemlerin müracaatçılar tarafından dile getirilmesi ve -arabulucu probleme ilişkin fikirlerini paylaşırsa da- son kararın müracaatçı tarafından verilmesidir. Problem tespiti sırasında arabulucu tarafından hiçbir çözüm yolu önerisinde bulunulmamakta,

sadece müracaatçıların problemlerinin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Sonuçta bu aşamada, arabulucu ve müracaatçılar, üzerinde tartışacakları konuların bir listesini oluşturmuş olacaklar, gündemlerini belirleyeceklerdir.

3. Müzakere: Her iki taraf'ta sorun alanlarını belirleyip bu alanlarla ilgili gerçeğe dayalı bilgiler toplandıktan sonra taraflar görüşmeye başlamaya hazır olurlar. Problemin kişi ya da eşler tarafından benimsenmesi, çözüm sürecine aktif şekilde katılmalarını sağlama bakımından önemli kabul edilir. Bunun yanında problem çözme yaklaşımında da belirtildiği üzere, sorunun bölümlere ayrılarak çözümlenmesi de bireylerde daha az tedirginlik yaratacağı gibi sorunun kolaylıkla ortadan kalkabileceği izlenimini vermesi açısından bu uygulama modelinde tercih edilen yoldur. Görev odaklı yaklaşım, geçmiş değil, burada ve şimdiye odaklanmaktadır. Bugün sorunun çözümünde yararlı olacak bilgiyi almak yeterli olacaktır. Bunun yanı sıra bir uygulama sürecinde ele alınacak problemlere de bir sınırlılık getirilmektedir. Buna göre bir çalışma sürecinde en fazla üç problem ele alınmaktadır. Bu modelde arabulucu, tarafların her seferinde bir konuya odaklanmalarını ve bu konuyu görüşmelerini sağlamaya çalışır. Bu süreçte çocuk/ların yüksek menfaatlerinin sağlanması için velayetin kimde kalacağı, velayet kendisinde olmayacak ebeveyn için çocuğunun yüksek menfaatlerini sağlamak ve çocuğundan kopmaması için hem velayet kendisinde olacak ebeveyni engellemeyecek hem de çocuğun eğitim ve ihtiyaçlarını engellemeyecek sıklıkta kişisel ilişki kurma hususu, mal paylaşımı, kadın çalışmıyorsa yoksulluk nafakası, çocuk için nafaka veya iştirak nafakasının miktarı gibi konular ele alınabilir. Tarafların her birinin ihtiyaçlarının tanımlandığı ve alternatiflerinin üretildiği problem çözme yaklaşımının kullanılması tercih edilir. Arabulucu değerlendirme sürecindeki bilgileri paylaşır, gizli amaç ve planlardan kaçınılır, müdahale planı oluşturulurken geniş oranda müracaatçıların katılımı sağlanır. Böylelikle müracaatçıların problem çözme becerileri geliştirilir. Görev odaklı yaklaşım, müracaatçıları kendi istekleri ve ihtiyaçları ile ilgili rasyonel seçimler yapabilen ve değişime karar verme hakkı olan kişiler olarak kabul etmektedir ve bu yaklaşım sosyal hizmet mesleğinin ve sosyal hizmet uzmanlarının bilgi, beceri ve değer temelleri ile örtüşmektedir. Görüşme süreci iyi ilerlediğinde arabulucu geri çekilmeli ve gereksiz müdahalelerde bulunmamalı; duygular aşırı derecede öne çıktığında veya

taraflar kendi ihtiyaçlarının karşılanması için yaratıcı çözüm arayışlarını yavaşlattıklarında ise arabulucu müdahalede bulunmalıdır.

4. Uzlaşma, Anlaşma: Alternatif çözümlerin üretildiği ve mevcut durumlar gerçekler ışığında yeterince değerlendirildiği zaman; taraflar, ilgili konular üzerinde anlaşma yapmaya başlamaya hazır olurlar. Sosyal sorun çözme yaklaşımı; kişilerarası sorun çözme, çatışmaları veya çelişkileri “kazan-kaybet” yaklaşımı yerine “kazan-kazan” yaklaşımı ile çözme yaklaşımıdır. Müracaatçıların özgüveni ve kendilerine olan saygının desteklenmesi sürecin doğal olarak olmazsa olmaz boyutlarıdır. Mesleki etkileşimde arabulucuların yönlendirici konumda olup, müracaatçılarında “yaşamım ve koşullarım üzerinde gerçek uzman benim” duygusunu hissettirebilmelerine önem verilmelidir. **Bu basamakta arabulucunun rolü;** tarafların birlikte uyum içerisinde görüşebilecekleri atmosferi muhafaza etmek ve tarafların yönetebilecekleri ve sonuç alabilecekleri kadar konu üzerinde görüşmelerini sağlamaktır. Arabulucu zaman zaman o ana kadar tarafların anlaşmaya vardığı hususları onlara özetler ve gerektiğinde, taraflara hukuki ve diğer düşünülmesi gereken hususlarda bilgi sağlar. Arabulucu taraflara seçeneklerin olumlu ve olumsuz yönlerini düşünmelerine yardımcı olur. Bu basamakta arabulucu tarafları süreç içerisinde gösterdikleri çaba ve gelişmeler için kutlar ve tarafların da bu gelişme ve çabaları için kendilerini kutlamalarını teşvik eder. Arabulucu her fırsatta olumlu bir atmosferin yaratılması ve devamı için çaba harcar. Tarafların ihtiyacı olduğunda müzakere edilen konularda bilgi almak üzere konunun uzmanlarına yönlendirebilir. Gerektiğinde, boşanma sürecinde psikolojik destek ihtiyacı olanları konunun uzmanına yönlendirir. Arabulucu bu süreçte, sosyal hizmet meslek elemanlarının başarıyla kullandıkları bağlantı kurma, danışmanlık ve eğiticilik, kaynak sağlama, harekete geçirici, kolaylaştırıcı gibi rolleri öğrenir ve gerektiğinde arabuluculuk sürecinde uygulamalarında kullanır.

5. Sözleşme Yapma: Arabuluculuk sürecinin bu basamağında taraflar bu ana kadar üzerinde anlaştıkları hususları gözden geçirerek belirsiz noktaların kalmaması için çaba harcarlar. Ortak varılan kararlar gelecekte referans olması için neredeyse her zaman

kontrat formunda yazıya dökülür. Taraflardan biri, arabulucu veya herhangi bir kimse kontratı hazırlayabilir. Kontratta; her iki tarafında yapmayı taahhüt ettiği hususlar, yapılması taahhüt edilen çeşitli hususların en son yapılma zamanı, anlaşmaya varılan hususlarda tarafların taahhütlerini yerine getirmedikleri durumda sonuçlarının neler olacağı gibi konular belirtilebilir. Arabuluculuk sürecinin nihai hedefi olan kontrat; taraflardan birisinin kendisini kaybeden taraf olarak düşünmediği ve her iki tarafında uymaya istekli olduğu bir belge olmalıdır.

6. Mahkeme süreci: Taraflar ortak bir avukat vasıtasıyla veya kendileri aile mahkemesinde dava açarak, hazırladıkları anlaşmalı boşanma sözleşmesini hâkime onaylatmak üzere sunarlar. Aile mahkemesi hâkimi tarafların her birini ve aynı anda görerek sözleşmenin tarafların serbest iradeleriyle ve baskı altında kalmadan hazırlandığından emin olur. Ayrıca çocuk/lar konusunda hazırlanmış maddelerin çocukların yüksek menfaatlerine uygun olup olmadığını da araştırır ve uygun olmadığını düşündüğü hususlarda; uzlaşma olursa taraflarla, olmazsa kendisi karar verir. Boşanma hâkimin sözleşmenin son halini boşanma kararına dönüştürüp onaylamasıyla geçerlik kazanır.

7. Boşanma uyum programlarına katılım: Boşanma arabuluculuğunda, süreç içerisinde aynı çatı altında yaşama imkânı kalmayan aile bireylerini güçlendirme, güçlerinin farkına varmalarını sağlama ve boşanma sonrasında yeni yaşamlarında bu güçlerini kullanabilmelerine destek olma önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Boşanma süreci devam ederken veya sonrasında boşanan bireylerin ve çocuklarının boşanma sürecini daha rahat geçirebilmeleri ve sonrasında oluşabilecek geçici veya kalıcı sorunları önleyici ve koruyucu bakış açısıyla hizmet veren boşanma uyum programlarını bireylerin takip etmesiyle beraber arabuluculuk süreci tamamlanır. Boşanma arabuluculuğu sistemini her çiftin kullanması beklenemeyeceğinden, boşanma uyum programları yalnızca anlaşmalı boşanma seçeneğini değerlendiren çiftler için değil, aynı zamanda aralarındaki iletişimsizlik veya aile içi şiddet vb. sorunlardan dolayı bu sistemi kullanmayıp mahkeme seçeneğini kullanan ve çekişmeli olarak boşanan

çiftler için de çok önemli bir uygulamadır. Sosyal hizmet uygulamalarında temel hedef; birey ve onun refahıdır. Ekolojik yaklaşım ve sistem yaklaşımı ile sosyal hizmet uygulamalarında bireyin sorunu çözülürken, çevresel faktörler ve sistemin etkisi hep göz önünde bulundurulur. Ekolojik model, **bir yaşam döngüsünden diğerine geçerken**; bireylerin ve ailelerin geçiş sorunları yaşadıklarını ve bazı gereksinimlerinin olduğunu varsayar. Ekolojik model, kişilerarası sorunlara ve gereksinimlere de odaklanabilir. İşlevsel olmayan iletişim süreçlerini ve birey-aile arasındaki işlevsel olmayan ilişki kalıplarını ortaya çıkarmayı amaçlayabilir. Arabulucular (sosyal hizmet uzmanlarının ekolojik modeli kullanırken yaptıkları gibi), bireyin çevre ile iletişim ve etkileşimin olumlu yönde olması için çalışmalı, değişen koşullara uyum sağlama konusunda bireye destek vermeli, kişinin çevresindeki sistemlerle etkileşime geçmesine ve onlardan yararlanmasına yönelik mesleki çalışmalar yapmalıdırlar. Boşanma uyum programlarının boşanma sürecinde olduğu gibi boşanma sonrası süreçte de kullanılması; gerek çiftlerin gerekse çocuklarının savunma mekanizmalarının sürekli kullanılarak kişilik sorunlarına yol açmasının önüne geçerek ileriki yaşam kalitelerinin artırılmasında çok önemli bir önleyici ve koruyucu uygulamadır. Boşanma uyum programları; boşanan eşler için yas sürecini atlama ve yeni yaşam biçimine uyumlarını kolaylaştırırken, anne ve baba olanlar için de boşanma sürecinde genellikle unutulmuş çocuklarına etkili ana-babalık yapmalarına, boşanma sonrasında da ana ve babalık vazifelerine devam etmeleri yönünde farkındalık kazandırarak; gerek ebeveyne yabancılaştırma sendromunun azaltılmasına gerekse ortak velayet kültürünün oluşmasına zemin hazırlayarak hem kendilerinin hem de çocuklarının yaşam kalitelerinin yükseltilmesine olanak tanır. Çocuklar için açılacak boşanma uyum programlarının gerek müfredatı gerekse uzman kadrosunun ve oluşturulacak grupların; çocukların yaş, cinsiyet ve kültürel çevre özelliklerine dikkat edilerek açılması ve “önce zarar verme” etik ilkesine uyulması birinci öncelik olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Adler, A. (2003). *Yaşama sanatı*. (S. Koçak, Çev.). Ankara: Doruk Yayıncılık. (Orijinal baskı yılı 1982)
- Akın, A. (2004). *Yeni medeni yasa kadınlara neler getirdi?* Ankara: H.Ü. Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi (HÜKSAM) Yayınları.
- Aksu, S. (1998). *Çiftlerin kişilik özellikleri ile evlilik uyum düzeyleri arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Bölümü.
- Aktaş, A. M. (2002). Aile terapisinin gelişimi ve ruh sağlığı alanındaki yeri. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 13 (1), 113-119.
- Aktaş, A. (2005). Ailelerle çalışma. *Aile Danışmanlığı El Kitabı*. SHÇEK Gn. Md.'lüğü ve H.Ü. AHUM Md.'lüğü yayını, 27-40.
- Aktaş, A. (2012). Aile terapisinde sosyal hizmet yaklaşımı. <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/aileterapisindesosyalhizmet.htm> (12.11.2012)
- Akyüz, G., Kuğu, N., Doğan, O., Özdemir, L. (2002). Bir psikiyatri polikliniğine başvuran evli kadın hastalarda aile içi şiddet, evlilik sorunları, başvuru yakınması ve psikiyatrik tanı. *Yeni Symposium*, 40(2), 41-48.
- Arıkan, Ç. (1990). *Alt sosyo-ekonomik düzeydeki boşanmış kadınların psiko-sosyal sorunları*. Yayınlanmamış doktora tezi. H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet ABD. Ankara. (YÖK Tez No: 12492)
- Arıkan, Ç. (1992). *Yoksulluk, evlilikte geçimsizlik ve boşanma*. Ankara: Şafak Matbaacılık.

- Arıkan, Ç. (1999). *Halkın boşanmaya ilişkin tutumları araştırması*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Bilim serisi: 96.
- Arifoğlu, B. Ç. (2006). *Çocuklar için boşanmaya uyum programının çocukların boşanmaya uyum, kaygı ve depresyon düzeylerine etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. H.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara. YÖK tez tarama tabanından incelenmiştir. (Tez No: 192620)
- Atkinson, R. L, Atkinson, R. C., Smith, E., Bem, D. ve Hoeksema, S. N. (1999). *Psikolojiye giriş I* (Y. Alogan, Çev.). Ankara: Arkadaş Yayınları. (Orijinal baskı yılı 1953/1996)
- Azizoğlu, S., Hovardaoğlu, S. ve Binici, G. (1996). Evlilik için karşılaştırma düzeyi ölçeğinin (EKDÖ) geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*.11(38), 66-76.
- Bailey, J. D. (2000). *An exploration of empowerment in divorce mediation*. Doktora tezi. University of Houston, Graduate School of Social Work. ProQuest Digital Dissertations veri tabanından incelenmiştir. (UMI Number: 9988051)
- Baktır, S. (2003). *Aile Mahkemeleri*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Ballard, R. H., Holtzworth-Munroe, A., Applegate, A. G. and D'Onofrio, B. (2011). Factors affecting the outcome of divorce and paternity mediations. *Family court review*, 49 (1), 16-33.
- Barker, R. L. (1999). *The Social Work Dictionary*. NASW.
- Baykara A. Y. ve Acar, H. (2002). Sistem yaklaşımı, eko-sistem yaklaşımı ve sosyal hizmet: Temel kavramlar ve farklılıklar. *Toplum ve Sosyal Hizmet*,13(1), 29-35.

- Benedek, E. ve Brown, C. (1997). *Boşanma ve çocuğunuz*. (S. Katlan, Çev.). Ankara: HYB Yayıncılık. (Orijinal Basım tarihi 1995)
- Berksun, E. O. (2005). Boşanma. <http://www.psikiyatri.net/cat/index>. (15.10.2012)
- Beykont, N. (2012). Ebeveyne yabancılaştırma sendromu. www.bosanmısbabalarplatformu.com. (15.11.2012)
- Bilen, M. (1983). *Ailede, kurumlarda ve toplumda sağlıklı insan ilişkileri*. Ankara: Ankara Basım Sanayi.
- Bilen, M. (2004). *Sağlıklı insan ilişkileri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Bilge, Y. (2010). *Adli tıp kılavuzu*. Ankara: Nobel Tıp Kitapevi.
- Binici, S. (2000). *Psikolojik yardım için başvuruda bulunan ve bulunmayan evli çiftlerin evlilik ilişkilerini değerlendirmelerinin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. ABD. Ankara. YÖK tez tarama tabanından incelenmiştir. (Tez No: 94721)
- Bornstein, M. T. (1988). Children of divorce. *Clinical Child Psychology*, 17(3), 248-254.
- Bradbury, T. N., Fincham, F. D. ve Beach, S. R. (2000). Research on the nature and determinants of marital satisfaction: A decade in review. *Journal of Marriage and Family*, 62, 964-980.
- Brody, H., Neubaum, E. ve Forehand, R. (1988). Serial marriage: A heuristic analysis of an emerging family form. *Psychological Bulletin*, 211-222.
- Bulut, I. (1993). *Ruh hastalığının aile işlevlerine etkisi*. Ankara: Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayını.

- Buz, S. (2001). Krize müdahale yaklaşımı ve sosyal hizmet. *İnsani gelişme ve sosyal hizmet*. Prof. Dr. Nesrin Koşar'a Armağan. K. Karataş ve Ç. Arıkan (Ed.). Ankara.
- Cankurtaran, Ö. Ö. (2001). Güçlendirme yaklaşımı. *Sosyal Hizmette Yeni Yaklaşımlar*, Prof. Dr. Nihal Turan'a Armağan. V. Duyan ve A. Aktaş (Ed.). Ankara: H.Ü. Yayını.
- Carroll, J. L. ve Cowen, E. L., (1985). The children of divorce intervention program: An investigation of the efficacy of a school-based prevention program. *J. Counseling and Clinical Psychology*, 53(5), 603-611.
- Carroll, J. S. ve Doherty, W. J. (2003). Evaluating the effectiveness of premarital prevention programs: A meta-analytic review of outcome research. *Family Relations*, 54, 105–118.
- Chandler, S. M. (1985). Mediation: Conjoint problem solving. *Social Work*, 30(4), 346-349.
- Cılga, İ. (2001). Türkiye’de insan ve toplum sorunları karşısında sosyal hizmet. *İnsani gelişme ve sosyal hizmet*. Prof Dr. Nesrin Koşar’a Armağan. K. Karataş ve Ç. Arıkan (Ed.). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayın No: 9.
- Cılga, İ. (2002a). Geleceğe yönelik için mesleki güçlerin devingenliği. *Sosyal hizmet eğitiminde yeniden yapılanma I*. Ankara: H.Ü. Sosyal Hizmetler Y.O. Yayını.
- Cılga, İ. (2002b). Batman’da genç kız intiharları. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 13 (1), 36-54.
- Cılga, İ. (2004). *Bilim ve meslek olarak Türkiye’de sosyal hizmet*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını, Ümit Ofset Matbaacılık.

- Cılga, İ. (2005). Aile mahkemelerinin işleyişi ve uygulama sorunları konusunda Ankara'daki aile mahkemelerinde görevli hâkim ve uzmanların görüşleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 16(2), 1-34.
- Cılga, İ. (2008). *Aile mahkemelerinde çalışma yöntemi*. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi Yayınları.
- Cılga, İ. (2009). Sosyal dışlanmanın dinamiği, bilimin, mesleğin dışlanması ve öngörüler. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 20(2), 7-26.
- Cohen, H. (2008). *Her konuyu müzakere edebilirsiniz*. (Ş. Cüceloğlu, Çev.). İstanbul: Sistem Yayıncılık. (Orijinal basım tarihi 1996)
- Collange, C. (1997). *Boşanma salgını*. (S. Akten, Çev.). Ankara: Doruk Yayıncılık. (Orijinal basım tarihi 1993)
- Coogler, O. J. (1978). *Structured Mediation in Divorce Settlement: A Handbook for Marital Mediators*. USA: Lexington Books.
- Cowan, C. P.ve Cowan, A. P. (1985). Transitions to parenthood, his, hers and theirs. *Journal of Family*, 6(4), 451-481.
- Coyne, J. C. ve DeLongis, A. (1986). Going beyond social support: The role of social relationships in adaptation. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 54, 454-460.
- Creswell, J. W. (2009). *Research design: Qualitative, quantitative and mixed methods approaches*. Thousand Oaks, California: Sage Publications.
- Cutler, H. A. ve Radford, A. (1999). Adult children of alcoholics: Adjustment to a college environment.: Counseling and therapy for couples and families. *The Family Journal*, 7, 148-153.

Cüceloğlu, D. (1999). *Savaşçı*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Cüceloğlu, D. (2003). *İnsan ve davranışı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Çakmaklı, K. (2005). Sorunlu çocuklar. *Ailede Çocuk Eğitimi*. Ankara: Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayını, Yayın No: 124, 261-291.

Çamur, G. (2000). *Aile işlevleri ile ailenin demografik, sosyal ve ekonomik nitelikleri ve yaşam döngüsü arasındaki ilişkiler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. (YÖK Tez No: 98635)

Çay, F. (2012). Aile mahkemeleri uygulamaları üzerine.
<http://www.sosyalhizmetuzmani.org/ailemahkemesi2.htm> (18.09.2012).

Çelik, M. (2006). *Evlilik doyum ölçeği geliştirme çalışması*. Yayınlanmamış doktora tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri ABD, Adana. YÖK tez tarama tabanından incelenmiştir. (Tez No: 205500)

Çelikel, S. (2006). *Boşanmanın çocuklara ilişkin hukuki sonuçları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk ABD. Kırıkkale. YÖK tez tarama tabanından incelenmiştir. (Tez No: 190633)

Çınar, L. (2002). *Yeni medeni kanunda kadının hukuki durumu*. Ankara: Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Yayını.

Çifci, E.G. (2008). *Kapkaç suçundan hüküm giyenlerin, sosyo-demografik özellikleri, sosyal dışlanma süreçleri, suç ve diğer sapma davranışlar açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi. H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet ABD. Ankara. YÖK tez tarama tabanından incelenmiştir. (Tez No: 234371)

- Çilli, S.A. , Kaya, N. , Bodur, S. , Özkan, İ. ve Kucur, R. (2004). Ev kadınlarında ve çalışan evli kadınlarda psikolojik belirtilerin karşılaştırılması. *Genel Tıp Dergisi*, 14(1), 1-5.
- Dedeagaç, E. (2011). *6100 sayılı hukuk muhakemeleri kanununun getirdikleri*. Ankara: ABEM Ankara Barosu Eğitim ve Kültür Merkezi Yayını, Koza Matbaacılık.
- Delaney, J. (1993). *The effects of participation in a marital preparation program on marital satisfaction*. Doktora tezi. Toledo Üniversitesi. USA.
- Demiray, Ö. (2006). *Evlilikte uyumun demografik özelliklere göre incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji ABD. Diyarbakır. YÖK tez tarama tabanından incelenmiştir. (Tez No: 206670)
- Demiröz, F. (2003). Ailede krizler ve sosyal hizmet. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 14(1), 85-98.
- Dent, G. E. (2001). *The efficacy of group psychotherapy for improving children's adjustment during the divorce transition*. The Degree of Master Of Arts, Trinity Western University, Graduate Counselling Psychology Program.
- De Witt, D. J. (1982). *A combined premarital and early marital counseling program based on adler's individual psychology*. Doktora tezi. California Üniversitesi, USA. ProQuest Digital Dissertations veri tabanından incelenmiştir. (UMI Number: 8217262)
- Dolto, F.(1998). *Çocuk ve boşanma*. (N. Yiğitler, Çev.). İstanbul: Güncel Yayıncılık. (Orişinal basım tarihi 1992)
- Duman, N. (2001). Aileye yönelik hizmetler içerisinde aile tedavisinin önemi. A. M. Aktaş, Ç. Arıkan, V. Duyan, S. İl, Ü. Onat ve E. Ünlü (Eds). 1. *Ulusal Aile*

Hizmetleri Sempozyumu, 2000'li Yıllarda Aile Hizmetleri. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Can Matbaacılık. 184-187

Duman, N. (2005). Aile tedavisinde etik ilkeler ve terapistin tutumu. *Aile Danışmanlığı El Kitabı*. Ankara: Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Eğitim Merkezi Başkanlığı-Hacettepe Üniversitesi Aile Hizmetleri Uygulama ve Araştırma Merkezi (AHUM) Müdürlüğü. 107-116.

Duvall, E. M. (1977). *Marriage and family development*. Philadelphia: J. B. Lippincott.

Duyan, G. Ç. ve Karataş, K. (2002). Toplum merkezleri: Hizmetten yararlananların gözüyle bir değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 13(1), 1-19.

Duyan, G. Ç. (2003). Aile yaşam döngüsü ve gelişimsel farklılıklar. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 14(2), 33-41.

Duyan, G. Ç., Acar, H., Acar, B. Y. ve Karataş, K. (2007). Boşanmış kadınların yaşam öyküleri ve yoksullukla baş etme biçimleri. *Kriz Dergisi*.15(1), 25-38.

Duyan, V. (2003). Sosyal hizmetin işlev ve rolleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 14(2), 1-22.

Duyan, V. (2008). *Sosyal hizmeti tanımak ve anlamak*. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi Yayınları.

Duyan, V. ve Gelbal, S. (2008). Sosyal sorun çözme envanteri'nin Türkçe'ye uyarlama çalışması. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 19(1), 7-28.

Duyan, V. (2010). *Sosyal hizmet, temelleri, yaklaşımları ve müdahale yöntemleri*. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını.

- Erbay, E. (2004). Sosyal hizmette kriz müdahalesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 15(1), 85-94.
- Erbek,E., Beştepe, E., Akar, H., Alphan, L. ve Eradamlar, N. (2005). Cinsellik ve çift uyumu arasındaki ilişki: üç grup evli çiftte karşılaştırmalı bir çalışma. *Düşünen Adam Dergisi*, 18(2), 72-81.
- Ereş, F. (2006). Türkiye'de Kadının Statüsü ve Yansımaları. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(5), 40-52.
- Ergin, N.G. (2008). *Evli ve boşanmış kişilerin evlilik uyumu ve cinsiyetçilik açısından karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. A.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Psikoloji ABD. Ankara. YÖK tez tarama tabanından incelenmiştir (Tez No: 218585)
- Erkan, G. (1986). *Boşanmanın çocukların benlik tasarımına etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi. H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik ABD. Ankara
- Erkan, G. (1997). *Sosyal hizmette mülakat*. Ankara: Şafak Matbaacılık.
- Ezgin, S. (2011). *Türkiye'de Avrupa Birliği uyum sürecinde kadın erkek eşitliği bağlamında medeni kanunda yapılan değişiklikler üzerine bir değerlendirme*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı. Aydın. YÖK tez tarama tabanından incelenmiştir. (Tez No: 312397)
- Fışıloğlu, H. (1992). Lisans üstü öğrencilerinin evlilik uyumu. *Psikoloji Dergisi*, 7 (28), 16-23.
- Fidanoğlu, O. (2006). *Evlilik uyumu, mizah tarzı ve kaygı düzeyi arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri

Enstitüsü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık ABD. İstanbul. YÖK tez tarama tabanından incelenmiştir. (Tez No: 205965)

Fidanoğlu, O. (2007). *Evlilik uyumu ile eşlerin somatizasyon düzeyleri arasındaki ilişki ve diğer sosyodemografik değişkenler açısından karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Halk Sağlığı ABD. İstanbul. YÖK tez tarama tabanından incelenmiştir. (Tez No: 203012)

Fisher, R. Ury, W. ve Patton, B. B. (1991). *Getting to yes: Negotiating agreement without giving in*. NY: Penguin.

Fisher, B. (1998). *Sona eren ilişkinin ardından yeniden toparlanmak*. (S. Eren, Çev.). İstanbul: HYB Yayıncılık. (Orijinal basım tarihi 1981 ve 1992).

Forward, S. (2011). *Zor bir ailede büyümek*. (A. Terzi, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları. (Orijinal basım tarihi 1989)

Gardner, R.A. (1998). *The parental alienation syndrome*. Cresskill, NJ: Creative Therapeutics Inc.

Geasler, M. J., Blaisure, K. R. (1998). A review of divorce education program materials. *Family Relations*, 47(2), 167-175.

Gençcan, Ö.U. (2010). *Boşanma, tazminat ve nafaka hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları.

Gençcan, Ö.U. (2012). *6100 sayılı HMK hükümlerine göre aile mahkemesi davaları*. Ankara: Yetkin Yayınları.

Gençcan, Ö.U. (2013). *6100 sayılı HMK hükümlerine göre medeni hukuk davaları*. Ankara: Yetkin Yayınları.

- Gibson, J. H. (1993). Couples communications getting on the right track. *Total Health*, 15(5), 201-227.
- Glenn, N. D. ve Supancic, M. (1984). The social and demographic correlates of divorce and separation in The United States: An update and reconsideration. *Journal of Marriage and the Family*, 46, 563-576.
- Gottman, J. M. ve Krokoff, L. J. (1989). Marital satisfaction and marital interaction: A longitudinal view. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 57(1), 47-61.
- Gottman, J. M. (1990). Finding the laws of close personal relationship. *Methods of Family Research*, 1, 249-263.
- Göç, M. (2006). *Ailelerin psiko-sosyal sorunları ve aile danışma merkezinden yararlanma eğilimleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı. Ankara. (Tez No: 174933)
- Gök, M. (2009). *Aile içi şiddet ve öfke ifade tarzları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. Adana. YÖK tez tarama tabanından incelenmiştir. (Tez No: 241510)
- Gökler, B. (1993). Çağımızda çocuk ve şiddet. *3P Psikiyatri Psikoloji Psikofarmakoloji Dergisi*, 1(4), 33-36.
- Gökmen, A. (2001). *Evli eşlerin birbirine yönelik kontrolcülük ve bağımlılık algılarının evlilik doyumu üzerindeki etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. ABD. Ankara. (YÖK Tez No: 100336)
- Gözler, K. (1998). *Hukuka giriş*. Bursa: Ekin Kitapevi Yayınları.

- Greef, A. P. ve Bryne, T. (2000). Conflict management style and marital satisfaction. *Journal of Sex and Marital Therapy*, 26, 321-334.
- Gülerce, A. (1996). *Aile olgusu: Türkiye’de ailelerin psikolojik örüntüleri*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Güneş, D. (2007). *Boşanma sürecindeki eşlerin aile içi ilişkileri ile problem çözme becerileri arasındaki ilişkinin belirlenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet ABD. Ankara. YÖK tez tarama tabanından incelenmiştir (Tez No: 231492)
- Harrel, W.A. (1990). Husband’s masculinity, wife’s power, and marital conflict. *Social Behavior and Personality*, 18(2), 207-216.
- Hawkins, D. N. (2005). Unhappily ever after: Effects of long term, low quality marriages on well-being. *Social Forces*, 84(1), 445-465.
- Healy, K. (2005). *Social work theories in context: Creating frameworks for practice*. NY: Palgrave Macmillan.
- Heaton, T. B. ve Albrecht, S. L. (1991). Stable unhappy marriages. *Journal of Marriages and The Family*. 53, 747-758.
- Hett, G. (2003). Counselling children of divorce.
<http://edu.uvic.ca/connections/conn99/hettspringshannon.html> (05.10.2012).
- Hoedel, J. M. (2001). *Evaluating the short term effectiveness of the prepare 2000 premarital enrichment program: An exploratory study of change in premarital couples*. Doktora tezi. Michigan Üniversitesi, USA. ProQuest Digital Dissertations veri tabanından incelenmiştir. (UMI Number: 3036681)

- Honeycutt, J. M., Wilson, C. ve Parker, C. (1982). Effects sex and degrees of happiness on perceived styles of communicating in and out of the marital relationship. *Journal of Marriage and the Family*, 44(2), 395-406.
- Hortaçsu, N.(1991). *İnsan ilişkileri*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Hünler, S. O. ve Gençöz, T. (2003). Boyun eğici davranışlar ve evlilik doyumu ilişkisi: Algılanan evlilik problemleri çözümünün rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 18(51), 99-108.
- Irwing, H. H. ve Benjamin, M. (1995). *Family mediation: Contemporary issues*. USA: SAGE Pub.
- Işıksan, V. (2005). Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin psiko-sosyal ve sosyo-ekonomik sorunları. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 16(2), 35-50.
- İl, S. (2001). Polisin aile yaşamı. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 12(3), 50-58.
- İl, S. (2003). Hıv/AIDS'le yaşayan bireylere yönelik güçlendirme yaklaşımı. <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/hivaid.htm>. (23.11.2012)
- İl, S. (2005). Aile yaşam döngüsü. *Aile Danışmanlığı El Kitabı*. Ankara: Başbakanlık SHÇEK Eğitim Merkezi Başkanlığı ve H.Ü. Aile Hizmetleri Uygulama ve Araştırma Merkezi (AHUM) Müdürlüğü ortak yayını. 17-26.
- İl, S. (2009). Aile arabuluculuğu. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 20(1), 23-31.
- Johnson, W. D., Johnson, T. R., Dudley, B., Magnuson, D. (1995). Training elementary school students to manage conflict. *The Journal of Social Psychology*, 135(6), 673- 686.

- Karataş, K. (2001). Toplumsal değişme ve aile. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 12 (2), 89-98.
- Karataş, K. ve Çamur Duyan, G. (2002). Toplum merkezleri: Hizmetten yararlananların gözüyle bir değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 13(1), 1-19.
- Karip, E. (2003). *Çatışma yönetimi*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Katz, E. (2006). A family perspective on mediation. *Family Process*, 46(1), 93-107.
- Kaynaroğlu, N. (1984). *Orta sosyo-ekonomik düzeydeki boşanmış ailelerin altı yaş gurubu çocuklarındaki psiko-sosyal özelliklerin incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi. H.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Çocuk Gelişimi ve Eğitimi, Ankara. (YÖK Tez No: 284534)
- Kelly, J. B. (2000). Children's adjustment in conflicted marriage and divorce: A decade review of research. *J. Am. Acad. Adolescence, Psychiatry*, 39(8), 170-187.
- Kelly, J. B. (2004). Family mediation research: is there empirical support for the field?, *Conflict Resolution Quarterly*, 22(1-2), 3-35.
- Kersten, K. K. (1990). The process of marital disaffection: Interventions at various stages. *Family Relations*, 39(3), 257-266.
- Keskin, I. (2007). *Boşanmanın sosyolojik ve psikolojik nedenleri ve boşanmanın ortaya çıkardığı sonuçlar*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri ABD. Niğde. YÖK tez tarama tabanından incelenmiştir. (Tez No: 209327)
- Kışlak-Tutarel, Ş. ve Çabukça, F. (2002 Nisan-Haziran). Empati ve demografik değişkenlerin evlilik uyumu ile ilişkisi. *Aile ve Toplum*, 35-41.

- Kite, D. (2007, Ağustos). 21. YY. da arabuluculuk- mediasyon. *Kayseri Ticaret Odası Dergisi*, 35-41.
- Kocadere, M. (1995). *İyi ve kötü evliliklerin özelliklerini belirlemeye yönelik betimsel bir çalışma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, ABD. İzmir. (YÖK Tez No: 44542)
- Koçyıldırım, G. (2010). *Sosyal hizmet bakış açısıyla çocuk teslimine ve çocukla kişisel ilişki kurulmasına dair ilamların icrası uygulamaları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet ABD. Ankara. YÖK tez tarama tabanından incelenmiştir (Tez No: 265214)
- Korur, S. (2003). Kadına yönelik şiddete adli tıp açısından yaklaşım. *Kadına Yönelik Şiddet ve Hekim Sempozyumu*, 85-94.
- Koşar, N. (1992). *Sosyal hizmetlerde aile ve çocuk refahı alanı*. Ankara: H.Ü. Yayınları.
- Kurdek, L. A. (1987). Sex role self-schema and psychological adjustment in coupled homosexual and heterosexual men and women. *Sex Roles*. 175, 549-562.
- Kut, S. (1988). *Sosyal hizmet mesleği: nitelikleri, temel unsurları, müdahale yöntemleri*. Ankara.
- Larson, J. H, Holman, T. B. ve Busby, D. M. (1989). *PREParation for marriage (PREP-M)*. Provo, UT: Marriage Study Consortium.
- Larson, J. H. ve Holman, T. B. (1994). Premarital predictors of marital quality and Stability. *Family Relations*, 43, 228–237.
- Lauman, G. M. (2002). *The impact of school-based intervention program on the divorce adjustment of latency-aged children: an evaluation of rainbows program*.

Human Development And Family Studies Program, Ph. D. Thesis, University Of Illinois. ProQuest Digital Dissertations veri tabanından incelenmiştir. (UMI Number: 3044153)

Lengua, L. S. A. (2000). The additive and interactive effects of parenting and temperament in predicting adjustment problems of children of divorce. *Journal of Clinical Child Psychology*, 29, 232-244.

Lewicki, R.J. ve Litterer J.A. (1985). *Negotiation*. Homewood, Illinois: Richard D. Irwin Inc.

Lower, L.M. (2005). Couples with young children. *Handbook of Couples Therapy*. Hoboken, NJ: John Wiley, Inc.

Markman, H. J., Stanley, S. M. ve Storaasli, R.D. (1988). Prevention of marital distress. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 56, 210-217.

Martin, T. C. ve Bumpass, L. L. (1989). Recent trends in marital disruption. *Demography*, 26, 37-51.

Mathelin, C. (2009). *Freud'a ne yaptık da çocuklarımız böyle oldu?* (E. Gültekin, Çev.). İstanbul: Kitap Yayınevi. (Orijinal basım tarihi 2000)

Mayer, B. S. (1995). Conflict resolution. *Encyclopedia of Social Work*. 613-622. Washington, DC: NASW Press.

Mayring, P. (2000). *Nitel sosyal araştırmaya giriş*. (A. Gümüş ve M. S. Durgun, Çev.). Adana: Baki Kitabevi. (Orijinal basım tarihi 1990/1996)

Meit, S. S., Fitzpatrick, K. M., Selby, J. B., (2007). Domestic violence: intimate partner violence. *Textbook of Family Medicine* 7th ed. Philadelphia: Saunders, Elsevier.

Mert, D. (2012). İkinci kez evlenen kadın ya da erkek psikolojisi. <http://www.sakaryarehberim.com/others/yazi.php?xnumber2=621> (04.01.2012)

National Association of Social Workers. (n.d.). *Standards for social work mediators*. Washington, DC: <http://www.naswpress.org/publications/bestbuys/inside/prudent-practice-chapter.html> (15.10.2012)

Nar, Ercan (2006). *Beni anlayın*. İstanbul: Babıâli Kültür Yayınları.

Nazlı, S. (1997). *Aile fonksiyonlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi. G.Ü. Eğitimde Psikolojik Hizmetler ABD, Ankara. (YÖK Tez No: 63170)

Nichols, M. P. ve Schwartz, R. (2002). *Family therapy*. Boston: Allyn and Bacon.

Ondaş, B. (2007). *Üniversite öğrencilerinin evlilik ve eş seçimiyle ilgili görüşlerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. G.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara. YÖK tez tarama tabanından incelenmiştir. (Tez No: 207061)

Osmond, M. W. (1977). Marital organization in low-income families: A cross-race comparision. *International Sociology of The Family*, 7, 143-156.

Özbesler, C. (2007). Klinik perspektiften koruyucu aile hizmetleri *Sağlık ve Toplum Dergisi*. Sayı 2. <http://www.ssyv.org.tr/sdetay.asp?did=110>

Özgüven, İ. E. (2000). *Evlilik ve aile terapisi*. Ankara: PDREM Yayınları.

Özgüven, İ.E. (2001). *Kişiler arası iletişim: Ailede iletişim ve yaşam*. Ankara: PDREM Yayınları.

- Özkan, Z. (1989). *Türkiye’de boşanmaların sebep ve sonuçları*. Yayınlanmamış doktora tezi. M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. (YÖK Tez No: 7556)
- Öztürk, O. (2004). *Ruh sağlığı ve bozuklukları*. Ankara: Nobel Tıp Kitapevleri.
- Öztürk, S. (2006). *Anne babası boşanmış 9-13 yaşları arasındaki çocuklar ile aynı yaş grubundaki anne babası boşanmamış çocukların benlik saygısı ve kaygı düzeyleri ilişkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri ABD. İzmir. YÖK tez tarama tabanından incelenmiştir. (Tez No: 190504)
- Öztürk, M. (2008). *Boşanmış ailelerde çocuk*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Özügürlü, K. (1990). *Evlilik raporu*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Parmaksızoğlu, A. (2011). *Aile içi şiddet mağduru olup boşanma sürecinde bulunan kadınlarda travma sonrası stres belirtileri ve ilişkili özellikler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. YÖK tez tarama tabanından incelenmiştir. (Tez No: 288971)
- Parsons, R. (1991). The mediator role in social work practice. *Social Work*, 36(6), 483-487.
- Pekcanitez H. (2005). Alternatif uyuşmazlık çözümü. *Hukuki Perspektifler Dergisi*, 12-16.
- Polat, O. (2001). *Çocuk ve şiddet*. İstanbul: DER Yayınları.
- Polat, U.G. (2011). Görev odaklı yaklaşım: Sosyal hizmet için bir uygulama modeli. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 22(1), 133-146.

- Pope, H. ve Mueller, C. W. (1976). The intergenerational transmission of marital instability: Comparisons by sex and race. *Journal of Social Issues*. 32, 49-66.
- Pryor, J. ve Rodgers, B. (2011). *Değişen ailelerde çocuklar*. (İ.E. Köksaldı, Çev.). İstanbul: Doruk Yayınevi. (Orijinal basım tarihi 2011)
- Punch, F. K. (2005). *Sosyal araştırmalara giriş: Nitel ve nicel yaklaşımlar*. (D. Bayrak, H. B. Arslan, Z. Akyüz, Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi. (Orijinal basım tarihi 2. Baskı 2005)
- Ramos, B. M., ve Tolson, E. R. (2008). *The task centered model: theoretical perspectives for direct social work practice: a generalist eclectic approach*. Coady, N., Lehmann, P. (Ed.). USA: Springer Publishing.
- Rathus, L., Nevid, J. S. ve Rathus, S. A. (1998). *Human sexuality in a world of diverse*. Boston: Allyn and Bacon.
- Robinson, L. C. ve Blanton, P. W. (1993). Marital strengths in enduring marriages. *Family Relations*, 42(1), 38-45.
- Ross, J. H. (1977). *The development and evaluation of a group pre-marital counseling workshop*. Doktora tezi. Northorn Colorada Üniversitesi, USA.
- Saposnek, D. T. (2004). Commentary: The future of the history of family mediation research. *Conflict Resolution Quarterly*. (Fall-Winter), 22(1-2), 37-53.
- Satir, V. (2001). *İnsan yaratmak*. (S. Yeniçeri, Çev.). Beyaz Yayınları, İstanbul. (Orijinal basım tarihi 1988)
- Schrumpf, F., Crawford, K. D., Bodin, J. R. (2007). *Okulda Çatışma Çözme ve Akran Arabuluculuk Program Rehberi*. (B. D. Karaduman ve F. G. Akbalık, Çev.). Ankara: İmge Yayınevi. (Orijinal basım tarihi 2003)

- Seyyar, M. (2003). *Ahlak terimleri* (ansiklopedik sözlük). İstanbul: Beta yayınları.
- Shaw, L. A. (2010). Divorce mediation outcome research: A meta-analysis. *Conflict Resolution Quarterly*, 27(4), 447-467.
- Sheafor, B. W. ve Horejsi, C.R. (2003). *Techniques and guidelines for social work practice*. Boston: Allyn and Bacon Pub.
- Soygüt, M. (2006). *Türk ceza ve ceza usul hukukunda uzlaşma kurumu*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul. YÖK tez tarama tabanından incelenmiştir. (Tez No: 217765)
- Stahmann, R. F.ve Hiebert, W. J. (1997). *Premarital counseling: The professional's handbook*. New York: Lexington Books.
- Stanley, L.M., Markman, H.J., & Whitton, S.W. (2002). Communication, conflict, and commitment: Insights on the foundations of relationship success from a national survey. *Family Process*, 41(4), 659-676.
- Sucu, İ. (2007). *Boşanmış kadınların boşanma nedenleri ve boşanma sonrası toplumsal kabulleri (Sakarya ili örneği)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji ABD. Sakarya. YÖK tez tarama tabanından incelenmiştir. (Tez No: 210608)
- Sullivan, P. O. (2000). *Clergy's training in and use of premarital counseling*. Doktora tezi. Biola Üniversitesi, USA.
- Şahin, H. G. (1991). The nature of mediation in police stations of Turkey. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. (YÖK Tez No: 13839)

- Şahin, F. (2002). Sosyal hizmeti yapılandırmak açısından sosyal yapılandırmacılık. <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/sosyalhizmetiyapilandirmak.htm>. 23.11.2011
- Şahin, F. (2009). Sosyal hizmette kendi kaderini tayin hakkı. *Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Aile ve Toplum Dergisi*, 5(19), 87-97.
- Şanlı, C. (2002). *Uluslararası ticari akitlerin hazırlanması ve uyuşmazlıkların çözüm Yolları*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Şen, B. (2007). *Savunma mekanizmaları*. Yüksek lisans projesi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri ABD. Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bölümü, Konya.
- Şen, B. (2009). *Evlenmek üzere başvuruda bulunan bir grup nişanlı çiftin evlilik ve 'evlilik öncesi çift eğitimi'ne ilişkin bilgi, görüş ve değerlendirmeleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet ABD. Ankara. (YÖK Tez No: 258407)
- Şenel, H. G. (2004). Eş seçim kararı. *Evlilik okulu*. H. Yavuzer (Ed.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Şendil, G. ve Kızıldağ, Ö. (2003). Çocuk ve ergenlerde ebeveyn evlilik çatışması algısı. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 10(2), 58-66.
- Tan, O. (2009). Depresyon ve belirtileri. www.mcatürk.com. (30.05.2012).
- Tanner, E. R. (1969). *Change in role expectation and value consensus in engaged couples resulting from the interpersonal game and group premarital counseling*. Doktora tezi. Brigham Young Üniversitesi, USA. ProQuest Digital Dissertations veri tabanından incelenmiştir. (UMI Number: 70-4715)

- Tanrıver S. (2006 Mayıs-Haziran). Hukuk uyuşmazlıkları bağlamında alternatif uyuşmazlık çözüm yolları ve özellikle arabuluculuk. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 64, 151- 179.
- Tarhan, N. (2004). Boşanmış aileler ve çocukları.
http://www.mcatürk.com/makul_bosanma.htm (05.09.2012)
- Tarhan, N. (2007). *Evlilik psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Tashakkori, A. ve Teddlie, C. (1998). Mixed methodology: Combining qualitative and quantitative approaches, applied social research methods series, London: Sage Publications.
- Tekin, A. (2008). *Türk Emniyet Teşkilatında müzakere ve arabuluculuk*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Güvenlik Stratejileri ve Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara. YÖK tez tarama tabanından incelenmiştir (Tez No: 220026)
- Tekeli, Ş. (1993). *Kadın bakış açısından kadınlar*. İstanbul, İletişim Yayınları.
- Tekelioğlu, T. (2010). *Herşeye rağmen ikimiz*. İstanbul: Turkuvaz kitap.
- Thayer, S. E. ve Zimmerman, J. (2003). *Ayrılanlar için çocuk bakımı*. (Ü. Türkoğulları, Çev.). Ankara: Arkadaş Yayınevi. (Orijinal basım tarihi 2001)
- Tolson, T. E., Reid, W. J., Garvin, D. (2003). *Generalist practice: A task-centered approach*. USA: Columbia University Press.
- Tomanbay, İ. (1999). *Sosyal çalışma sözlüğü*. Ankara: Selvi Yayınevi.

- Turan, N. (1990). Psikiyatride krize müdahale ve sosyal hizmet. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 8, 1-17.
- Turan, N. (1999). *Sosyal kişisel çalışma*. V. Duyan (Ed.). Ankara: Aydınlar Matbaacılık.
- Turan, Ö. (2004). *Boşanmış ailede yetişen gençlerin evlilikten beklentileri üzerine karşılaştırmalı bir araştırma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet ABD. Ankara. (YÖK Tez No: 144113).
- Tuzcuoğlu, N. (1994). Boşanmanın yarattığı güçlüklerle mücadelede ebeveyn ve çocuklara yardım etme. *Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6, 255-264.
- Türkçe Sözlük*. (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu. 13. Baskı
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2011). *Adalet İstatistikleri 2010*. Ankara: TÜİK.
- Türnüklü, A. (2006). *Sınıf ve okul disiplinine çağdaş bir yaklaşım: Onarıcı disiplin*. İstanbul: Ekinoks.
- Uyar, S. (1999). *Boşanmış bireylerin evlilik süreci ve bugüne ilişkin psikolojik sorunları üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış uzmanlık tezi. GATA. Ankara. YÖK tez tarama tabanından incelenmiştir (Tez No: 86876)
- Ünal, E. (1996). *Evlilik adaylarının eş seçim ölçütleri ve İzmir’de verilen evlilik danışmanlığı hizmetleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. 9 Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Ünal, G. (2005). Aile içi şiddet. *Aile ve Toplum Eğitimi – Kültür ve Araştırma Dergisi*, 2(7), 85-93.

- Vande Kamp, H. (1985). Mate selection and marriage. *Teaching of Psychology*, 12(3), 161- 164.
- Vannoy-Hiller, D. ve Philliber, W. W. (1989). *Equal partners successful women in marriage*. California.
- Whyte, L. K. (1990). Determinants of divorce: A review of research in the eighties. *Journal of Marriage and The Family*, 52, 904-912.
- Williams, L. M, Riley L. A. ve Risch, G. S. (1999). An empirical approach to designing marriage preparation programs. *The American Journal of Therapy*, 27, 271-283.
- Wolf, A. E. (2002). *Boşanmanız şart mıydı?* (E. Aksay, Çev.). İstanbul: Sistem Yayıncılık. (Orijinal basım tarihi 1998)
- Wood, N. S. ve Stroup, H. W. (1990). Family systems in premarital counseling. *Pastoral Psychology*, 39(2), 111-119.
- Yavuzer, H., Baltaş, Z., Baltaş, A., Konuk, E., Köknel, Ö., Razon, N.,...Navaro, L. (2003). *Ana-baba okulu*. Ankara: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2003). *Çocuğu tanımak ve anlamak*. İstanbul: Remzi Yayınevi.
- Yavuzer, H. (2004). *Ana-baba ve çocuk*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2007). *Resimleriyle çocuk: Resimleriyle çocuğu tanımak*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yeşilyaprak, B. (2000). *Eğitimde rehberlik hizmetleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Yıldırım, İ. (1993). Evli bireylerin uyum düzeni. *3P Psikiyatri, Psikoloji, Psikofarmakoloji Dergisi*, 1(3), 249-257.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

Yörükoğlu, A. (1997). *Aile ve çocuk*. İstanbul: Özgür Yayınları.

Yörükoğlu, A. (2004). *Çocuk ruh sağlığı*. İstanbul: Özgür Yayınları.

Zastrow, C. (1995). *The practice of social work*. California: Brooks/Cole Publishing.

KANUNLAR

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982). *T.C. Resmi Gazete*, 17863, 9.11.1982.

Türk Medeni Kanunu. (2001). *T.C. Resmi Gazete*, 24607, 8 Aralık 2001.

Ailenin Korunmasına Dair Kanun. (1998). *T.C. Resmi Gazete*, 23233, 17 Ocak 1998.

Aile Mahkemeleri'nin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun. (2003).

T.C. Resmi Gazete, 25439, 18 Ocak 2003.

1136 Sayılı Avukatlık Kanunu.

İcra ve İflas Kanunu. (1932). *T.C. Resmi Gazete*, 2128, 9 Haziran 1932.

İcra ve İflas Kanunu Yönetmeliği. (2005). *T.C. Resmi Gazete*, 25783, 11 Nisan 2005.

Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması 2008. - <http://www.ksgm.gov.tr/>

(08.12.2012)

ARAŞTIRMALAR

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. (2008). *Aile Destek Hizmetlerinin Değerlendirilmesi ve Kalite Standartları Geliştirilmesi*. Ankara.

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. (2009a). *Boşanma Nedenleri Araştırması*. Ankara.

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. (2009b). *Türkiye’de Aile Mahkemeleri Uygulaması ve Uygulamanın Değerlendirilmesi*. Ankara.

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. (2010). *Aile Yapısı Araştırması 2006*. Ankara.

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. (2010). *Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması*. Ankara.

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. (2011a). *Türkiye’de Ailelerin Eğitim İhtiyaçları*. Ankara.

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. (2011b). *Tek Ebeveynli Aileler*. Ankara.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2011). *Türkiye’de Aile Yapısı Araştırması*. Ankara.

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. (2009). *Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet*. Ankara.

Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü. (2013). *Haber Bülteni*. Sayı: 10909

İNTERNET KAYNAKLARI

Council of Europe. (1996). *European convention on exercising children’s rights explanatory report*, <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Reports/Html/160.htm> (15.11.2012)

Council of Europe. (2003). *Convention on contact concerning children explanatory report*, <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Reports/Html/192.htm> (15.11.2012)

milliyet haber (12.02.2009) <http://blog.milliyet.com.tr/turkiye-de-kadina-yonelik-aile-ici-siddet-arastirmasi-sonuclandi/Blog/?BlogNo=162022> (08.12.2012)

<http://www.gocrc.com> <http://members.tripod.com/~mdcrc/sharprnt.html> (12.12.2012)

EK

BOŞANMA ARABULUCULUĞU ANKETİ

Batıda yıllardır uygulana gelen, faaliyet alanı açısından aile danışmanlığı ile boşanma hukuku arasında bir yerde bulunan aile (boşanma) arabuluculuğu ile; öncelikli olarak, boşanma sürecindeki ve sonrasındaki, eşler arasındaki ilişkinin barışçıl ve sağlıklı yürütülmesi, daha sonra, boşanma ile taraflar arasında doğabilecek husumetin engellenebilmesi ve nihayet boşanmanın mal bölüşümü, nafaka, tazminat, velayetin dağıtımı gibi fer'i (boşanma davasının ikincil) sonuçlarının, tarafların kendi aralarında önceden ve ortak kararları ile düzenlenmesi amaçlanmaktadır. Dikkat edilecek olursa sayılan amaçların ortak hedefi, taraflar arasındaki çatışmaların, yine tarafların ortak ve özgün iradeleri ile çözülmesidir. Arabuluculuk sürecinin tipik özelliği, bir arabulucu eşliğinde, süreç sonunda verilen nihai kararın, tarafların ortak kararı olmasıdır.

Sayın Katılımcı,

Türkiye’de ilk olarak yapılan bir tez çalışmasına katılmaktasınız. Sizden sonra, boşanma sürecini yaşayacak eşlerin, anne babaların ve çocuklarının bu süreci daha rahat atlattıp boşanma sonrası birbirleriyle arkadaş kalmaları ve çocuklarına ebeveynlik görevlerini rahatlıkla yerine getirebilecekleri bir iklim yaratma çabası olan **“Boşanma Arabuluculuğu”** konusunda bir model geliştirme çabamıza destek olmak amacıyla; lütfen soruları atlamadan ve **Tek Başınıza** cevap veriniz. Seçmeli soruların karşılarında bulunan satıra ve beş adet sütundan cevabınıza uygun olan sütuna (X) Çarpı işaretini koyunuz. Örneğin:

Soru Numarası	BOŞANMA SÜRECİNDE MAHKEME İLE İLGİLİ SORULAR	Kesinlikle Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1	Evliliğimizi kurtarmak için elimden geleni yaptığıma inanıyorum.		X			

Kimlik bilgileriniz hiçbir yerde kullanılmayacak olup yalnızca anketin gerçekten uygulandığının doğrulanması için gerekirse başvurulacaktır. Çalışmamıza ve Ülkenize yaptığınız katkılardan dolayı şimdiden Teşekkür ederim. Bülent ŞEN Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı Doktora Öğrencisi

Sorularınız olursa Telefon Numaram : 0532 361 91 81 e-posta: ailedanismanlik@yahoo.com

Araştırma ile ilgili bilgileri okudum. Kendi isteğim ile araştırmaya katılıyorum.

DEMOGRAFİK SORULAR:

1. Adınız ve Soyadınızın **Baş harfleri** :
2. Yaşınız :
3. Şu an Yaşadığınız Şehir :
4. Eski eşinizin yaşadığı şehir :
5. Eğitim Durumunuz:
6. Boşanmadan önce çalışıyor muydunuz? :
7. Şu an çalışıyor musunuz? :
8. (6. Soruya “Evet” cevabı verdiyseniz bu soruyu cevaplamadan geçiniz.)

Boşandıktan sonra kolay iş buldunuz mu? :

9. Aylık ortalama geliriniz:
10. Tanıştıktan ne kadar süre sonra evlendiniz? Evlilik tarihiniz :
11. Ne kadar süre evli kaldınız? :
12. Boşanma için başvuru tarihiniz (Ay ve Yıl) :
13. Boşanma tarihiniz (Ay ve Yıl) :
14. Varsa Çocuk sayısı : / cinsiyet ve yaşları :
15. Çocuk/ların velayeti kimde?

a) Bende b) Eski Eşimde c) Diğer _____

16. İlişkinizin bitmesine ve ayrılmanıza kim karar verdi?

- a) Ben
- b) Eski eşim
- c) Ortaklaşa

17. Anlaşmalı olarak mı boşandınız?

- a) Evet
- b) Hayır

AİLE İÇİ ŞİDDET TÜRLERİNİN AÇIKLAMALARINI OKUYARAK İLGİLİ SORULARI CEVAPLAYINIZ.

Fiziksel Şiddet; Tokat atmak, yakın mesafede el kol hareketleri yapmak, yumruklamak bıçak ya da silah ile yaralamak ev/iş eşyalarına zarar vermek v.b

Sözel (duygusal) Şiddet; Aşağılayıcı sözler söylemek, susturmak, karşı çıkmak, zaafı ile alay etmek, suçlamak, küfür etmek, alay etmek küçük düşürmek, yüksek sesle bağırarak, eşini hizmetçisi imiş gibi kullanmak eşin (kadının) öz güvenini yitirmesini neden olmak.

Cinsel Şiddet; Doğum kontrol yöntemi kullanma hakkını engelleme ya da cinsel yolla bulaşan hastalıklara karşı korunma önlemlerini reddetme, zorla düşük yaptırtma, eşi istemediği halde zorla cinsel temas.

Ekonomik Şiddet; Evin masraflarını karşılamamak, kadının iş ve meslek sahibi olmasını engellemek, çalışıyor ise işten ayrılmaya zorlamak, çalışan eşin (kadının) elinden parasını almak, paranın ve mal/mülkün kontrolünü elinde bulundurmak, kadının para istemesini beklemek, paranın nereye harcandığını kontrol etmek.

18. Evliliğimiz boyunca eski eşim bana fiziksel şiddet uygulamaya **teşebbüs etti.**

- a) Hayır b) Bir kez c) Bazen d) Sık Sık e) Sürekli

19. Evliliğimiz boyunca eski eşim bana fiziksel şiddet **uyguladı.**

- a) Hayır b) Bir kez c) Bazen d) Sık Sık e) Sürekli

20. Evliliğimiz boyunca eski eşim bana duygusal şiddet uygulamaya **teşebbüs etti.**

- a) Hayır b) Bir kez c) Bazen d) Sık Sık e) Sürekli

21. Evliliğimiz boyunca eski eşim bana duygusal şiddet **uyguladı.**

- a) Hayır b) Bir kez c) Bazen d) Sık Sık e) Sürekli

22. Evliliğimiz boyunca eski eşim bana cinsel şiddet uygulamaya **teşebbüs etti.**

- a) Hayır b) Bir kez c) Bazen d) Sık Sık e) Sürekli

23. Evliliğimiz boyunca eski eşim bana cinsel şiddet **uyguladı.**

- a) Hayır b) Bir kez c) Bazen d) Sık Sık e) Sürekli

24. Evliliğimiz boyunca eski eşim bana ekonomik şiddet uygulamaya **teşebbüs etti.**

- a) Hayır b) Bir kez c) Bazen d) Sık Sık e) Sürekli

25. Evliliğimiz boyunca eski eşim bana ekonomik şiddet **uyguladı.**

- a) Hayır b) Bir kez c) Bazen d) Sık Sık e) Sürekli

Aile içi şiddet ile ilgili sorular hakkında ilave vermek istediğiniz bilgi varsa yazınız:

Soru Numarası	BOŞANMA SÜRECİ İLE İLGİLİ SORULAR	Kesinlikle Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1a	<u>Boşanma sürecinde</u> eski eşim bana fiziksel şiddet uygulamaya <u>teşebbüs etti.</u>					
1b	<u>Boşanma sürecinde</u> eski eşim bana fiziksel şiddet <u>uyguladı.</u>					
2a	<u>Boşanma sürecinde</u> eski eşim bana duygusal şiddet uygulamaya <u>teşebbüs etti.</u>					
2b	<u>Boşanma sürecinde</u> eski eşim bana duygusal şiddet <u>uyguladı.</u>					
3a	<u>Boşanma sürecinde</u> eski eşim bana cinsel şiddet uygulamaya <u>teşebbüs etti.</u>					
3b	<u>Boşanma sürecinde</u> eski eşim bana cinsel şiddet <u>uyguladı.</u>					
4a	<u>Boşanma sürecinde</u> eski eşim bana ekonomik şiddet uygulamaya <u>teşebbüs etti.</u>					
4b	<u>Boşanma sürecinde</u> eski eşim bana ekonomik şiddet <u>uyguladı.</u>					
5	<u>Boşanma sürecinde</u> Sabah kalktığımdan akşam yatana kadar kendimi hem fiziksel hem de duygusal olarak yorgun ve tükenmiş olarak hissediyordum.					
6	Kendimi üzgün olarak hissettiğim için içimden ağlamak geliyordu.					
7	Zihnim eski eşim ve yaşadıklarımız hakkında düşünmekle meşguldü.					
8	Eski eşim ve yaşadığımız olumsuz yaşantılar aklıma geldiği zaman kızgınlık duygusu yaşıyordum.					
9	Kendimi sanki hiçbir yakın arkadaşım yokmuş gibi hissediyordum.					
10	Kendimi üzgün ve mutsuz hissediyordum.					
11	Eski eşimden ayrılıyor olacağımız gerçeğini kabul etmek benim için zor oluyordu.					

Soru Numarası	BOŞANMA SÜRECİ İLE İLGİLİ SORULAR	Kesinlikle Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
12	Eski eşimin karşı cinsten bir başka kişiyle flört edebileceği veya evlenebileceği düşüncesi beni rahatsız ediyordu.					
13	Kendimi sanki şoka girmiş gibi düşünüyordum.					
14	Gelecek için planlar yapmak benim için zordu.					
15	Günlük düzenimi sürdürme ve organize etme yönünde herhangi bir sıkıntı <u>olmuyordu.</u> (ev işleri, yemek vb.)					
16	Zaman zaman herhangi bir neden olmaksızın kendimi her şeye çabuk kızan biri olarak hissediyordum.					
17	Eski eşimle iletişim kurduğumuz zamanlarda kızgınlık duygularımı ona boşaltabileceğimden veya ona zarar verebileceğimden korkuyordum.					
18	Eski eşimin en az benim kadar, hatta benden daha çok acı çekmesini istiyordum.					
19	Uykuya dalmakta zorluk çekiyordum ve uyku hapları, sakinleştirici haplar veya alkol alarak uykuya dalmaya çalışıyordum.					
20	İştahım yoktu ve düzenli yemek yemiyordum ve bu durum benim için hiç normal değildi.					
21	Ailemin, yakın çevrem ve arkadaşlarımdan benim değil, eski eşimin tarafını tuttuklarını düşünüyordum.					
22	Eski eşimle ayrılmam ve boşanmamla ilgili olarak yakın arkadaşlarımla konuşmaya ihtiyacım vardı.					
23	Aç olmasam bile kendimi yemeğe zorluyordum.					
24	Ne yaptığımı bilmeden ve farkında olmadan yalnızca günlük düzenimi devam ettiriyordum.					
25	Arkadaşlıklarına ve yardımlarına ihtiyacım olduğu halde insanlardan kaçıyordum.					
26	Kendimi mutsuz hissetmekten alıkoymak için sürekli bir şeylerle meşgul oluyor ve işimle daha çok ilgileniyordum.					
27	Çok zamanlar kendimi suçlu hissediyordum.					
28	Sabahları kalktığımda kendimde yaşama sevinci bulamıyordum.					

Soru Numarası	BOŞANMA SONRASI İLE İLGİLİ SORULAR	Kesinlikle Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1a	<u>Boşanma sonrası</u> eski eşim bana fiziksel şiddet uygulamaya <u>teşebbüs etti.</u>					
1b	<u>Boşanma sonrası</u> eski eşim bana fiziksel şiddet <u>uyguladı.</u>					
2a	<u>Boşanma sonrası</u> eski eşim bana duygusal şiddet uygulamaya <u>teşebbüs etti.</u>					
2b	<u>Boşanma sonrası</u> eski eşim bana duygusal şiddet <u>uyguladı.</u>					
3a	<u>Boşanma sonrası</u> eski eşim <u>ben istemediğim halde</u> benimle cinsel birliktelik kurmaya <u>teşebbüs etti.</u>					
3b	<u>Boşanma sonrası</u> eski eşim <u>ben istemediğim halde</u> benimle cinsel birliktelik <u>yaşadı.</u>					
4	Eski eşimi görmek ve konuşmak zorunda kaldığım zamanlar benim için zor anlardı.					
5	Ayrılmış biri olarak çevremdeki insanlarla yeni arkadaşlıklar kurma yönünde sıkıntılarım oluyordu.					
6	İş yerimde veya yakın çevremde ayrılmış olduğumun duyulması ve bilinmesinden rahatsızlık duyuyordum.					
7	Eski eşimin arkadaşları ile iletişim kurarken kendimi rahatsız hissediyordum.					
8	Eski eşimden maddi destek almak beni rahatsız ediyordu.					
9	Ayrılmış veya boşanmış birisi olarak kendimi toplumdan soyutlanmış birisi olarak görüyordum.					
10 a	Eski eşimle <u>tekrar</u> bir duygusal ilişkiye girmeyi düşünüyordum.					
10 b	Eski eşimle <u>tekrar</u> bir cinsel ilişkiye girmeyi düşünüyordum.					
10 c	Eski eşimle çocuklarımin hatırına <u>tekrar</u> bir araya gelmeyi düşünüyordum.					

Soru Numarası	BOŞANMA SONRASI İLE İLGİLİ SORULAR	Kesinlikle Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
11	İnsanlara güvenmediğim için bana kur yapsalar bile kendimi çekiyordum.					
12	Eski eşimle ilişkimin bitmesinden sonra kendimi yetersiz ve değersiz hissetmeye başlamıştım.					
13	Kilomun kalıcı olarak değiştiğini fark etmiştim.					
14	Cinsel duygularımın azaldığını hissetmiştim.					
15	Yakın çevremın boşanmaya alışma sürecinde desteğini hissettim.					
16	İnsanlarla birlikte olmak istiyordum ancak onlarla duygusal bağlar kurmaktan uzak duruyordum.					
17	Neden ayrıldığımızı ve boşandığımızı anlamakta zorluk çekiyordum.					
18	Boşanmanın zor bir deneyim olmakla birlikte insanı olgunlaştırıcı ve güçlendirici bir deneyim olduğunu da düşünüyorum.					
19	Boşanmamıza eski eşimin neden olduğunu düşünüyor ve onu suçluyorum.					
20	Evlilik yaşantımın bitmesine, eski eşimle kıyaslandığında, kendi kusurlarımın daha çok katkısı olduğunu düşünüyorum.					
21	Sorunlarımdan kaçmak yerine onlarla yüzleşiyor ve mücadele ediyorum.					
22	Şu andaki yaşam stilimden ve davranışlarımdan memnunum.					
23	Şu andaki duygu ve ruh halimin iyi olduğunu düşünüyorum.					
24	Şimdi düşündüğümde bir aile danışmanına başvursaydık evliliğimizin devamı için bir şans daha olabilirdi diyorum.					
25	Şimdi düşündüğümde iyi ki boşanmışım diyorum.					
26	Şimdi düşündüğümde kendim ve çocuklarım için boşanmadan doğan haklarımı tamamen aldığımı düşünüyorum.					
27	Şimdi düşündüğümde boşanma arabuluculuğu sistemini kullanarak kendim ve çocuklarım için boşanmadan doğan haklarımı hakkaniyet çerçevesinde alabilirdim diyorum.					

Soru Numarası	BOŞANMA SÜRECİNDE MAHKEME İLE İLGİLİ SORULAR	Kesinlikle Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1	Evliliğimizi kurtarmak için elimden geleni yaptığıma inanıyorum.					
2	Eski eşimin evliliğimizi kurtarmak için elinden geleni yaptığına inanıyorum.					
3	Mutsuzluğumuzun sebebi, gerçekten evliliğimizde iki birey olarak anlaşamamamızdı.					
4	Boşandıktan sonra ortaya çıkabilecek sorunları düşünmüştüm ve ben bu muhtemel sorunlarla baş edebilirim demiştim.					
5	Boşanma kararının çocukları nasıl etkileyebileceği konusunu düşünmüş tüm.					
6	(Anlaşmalı olarak boşandınız ise; cevaplayınız) Ortak avukatımız her ikimizin de kendisi için istediği şeyleri sağlayarak boşanmanızı sağladı.					
7	(Anlaşmalı olarak boşandınız ve avukat tutmadıysanız; cevaplayınız) Eski eşimle birlikte anlaşarak, her ikimizin de istediği şeyleri sağlayarak boşanma dilekçemizi verdik.					
8	Bugün düşündüğümde adil bir boşanma olduğuna inanıyorum.					
9	Aile mahkemelerinin çalışmasını ve kararlarını yeterli buluyorum.					
10	Aile mahkemesi hakimlerinin tarafsızlığını ve kararlarını yeterli buluyorum.					
11	(Eğer sizin davanız için uzmanlar bir rapor hazırlamışlarsa cevaplayınız) Aile mahkemesi uzmanlarının bilgi, beceri ve tarafsız olarak çalışmalarını yeterli buluyorum.					
12	Ortak edindiğimiz malların adil olarak bölüştürüldüğüne inanıyorum.					

Soru Numarası	BOŞANMA SÜRECİNDE MAHKEME İLE İLGİLİ SORULAR	Kesinlikle Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
13	(Eğer nafaka alıyorsanız cevaplayınız) Mahkeme tarafından benim için verilen nafaka ücretini yeterli buluyorum.					
14	(Talep etti iseniz ve alıyorsanız cevaplayınız) Mahkeme tarafından benim için verilen maddi tazminat miktarını yeterli buluyorum.					
15	(Talep etti iseniz ve alıyorsanız cevaplayınız) Mahkeme tarafından benim için verilen manevi tazminat miktarını yeterli buluyorum.					
16	(Çalışmıyorsanız cevaplayınız) Mahkeme tarafından çocuğumuz/çocuklarımız için verilen nafaka ücretini yeterli buluyorum.					
17	(Çalışıyorsanız cevaplayınız) Mahkeme tarafından çocuk/çocuklarımız için verilen iştirak nafaka ücretini yeterli buluyorum.					
18	(Eğer velayet size verilmedi ise cevaplayınız) Mahkeme tarafından çocuk/çocuklarımla velayeti bana verilmedi. Bu durum beni üzdü.					
19	(Eğer velayet size verilmedi ise cevaplayınız) Mahkeme tarafından çocuk/çocuklarımla görüş hakkı istediğim şekilde düzenlenmedi. Bu durum beni üzdü.					
20	Mahkeme sürecinden olumsuz olarak etkilendim.					

Soru Numarası	BOŞANMA SÜRECİNDE MAHKEME İLE İLGİLİ SORULAR	Kesinlikle Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
21	Mahkeme süreci sonunda verilen kararlardan memnunum.					
22	Mahkeme süreci sonunda eski eşime eskisinden daha fazla kızgın ve kırgınım.					
23	Velayet hakkım bende ve ortak çocuğumuzun/çocuklarımızın eğitim, sağlık vb. önemli konularında eski eşime de danışmak isterim.					
24	Velayet hakkı bende ve eski eşimin de ortak velayet hakkı olmasını isterim.					
25	Boşanma sürecinde; bir boşanma arabulucusu eşliğinde, eski eşimle boşanma koşullarını konuşup ortak kararlar alarak anlaşmalı boşanmak isterdim.					

BOŞANMA VE MAHKEME SÜRECİ İLE İLGİLİ SORULAR

NİTEL VERİ (YAZILI OLARAK CEVAP VERİLECEK) SORULARI

Lütfen bu sorulara içinizden geldiği gibi (günlük veya mektup yazıyormuş, benimle sohbet ediyormuş gibi, kendi cümlelerinizle, duygularınızı da katarak ve istediğiniz uzunlukta) yazınız. Duygu, düşünce ve tecrübeleriniz çalışmamız için çok önemli... **LÜTFEN SORULARIN ALTINDA BULUNAN İKİNCİL SORULARA DA CEVAP VERMEYE ÇALIŞINIZ.**

2) Eşinizle **nerede, ne zaman, nasıl tanıştınız?** (Bu soruyu yanıtlarken aşağıdaki soruları dikkate almanız size yol gösterebilir.)

****İlk izlenimleriniz ve sonrasında Ona karşı duygularınız nasıldı?**

3) Ailenizde ve yakın çevrenizde boşanma deneyimini yaşayan bireyler var mıydı? Bu süreçte onlardan yardım aldınız mı?

4) Boşanma kararını kim verdi?

5) Boşanma kararını aldığınızda yakın çevrenizin tepkisi nasıl oldu?

6) Boşanma kararı aldığınızda (Varsa) çocuklarınıza nasıl söylediniz?

- 7) Boşanma kararı aldığınızda (Varsa) çocuklarınızın tepkisi ne oldu?
- 8) Boşanma kararı aldığınızı öğrendikten sonra boşanma sürecinde (Varsa) çocuklarınızda fiziksel, duygusal, sosyal, psikolojik değişim hissettiniz mi?
- 9) Boşanma gerçekleştikten sonra (Varsa) çocuklarınızda fiziksel, duygusal, sosyal, psikolojik değişim hissettiniz mi?
- 10) Boşanmanız anlaşmalı boşanma mı oldu? Eğer anlaşmalı boşanma oldu ise; Hangi konularda hangi kararları aldınız?
- 11) Boşanma kararı aldığınızda eşinizle (Varsa) çocukların velayeti konusunu konuştunuz mu? Ortak bir karara vardınız mı?
- 12) Boşanmaya karar veren taraf iseniz hangi duyguları yaşadınız? (Bu soruyu yanıtlarken aşağıdaki soruları dikkate almanız size yol gösterebilir.)
- **Gelecekle ilgili planlarınızı nasıl yaptınız? Boşanma sürecinin nasıl olacağını (zor/kolay) hayal ediyordunuz? Hayal ettiğiniz gibi mi oldu?**

13) **Boşanmaya karar veren taraf Siz Değilseniz, hangi duyguları yaşadınız?** (Bu soruyu yanıtlarken aşağıdaki soruları dikkate almanız size yol gösterebilir.)

****Gelecekle ilgili planlarınızı nasıl yaptınız? Boşanma sürecinin nasıl olacağını (zor/kolay) hayal ediyordunuz? Hayal ettiğiniz gibi mi oldu?**

14) **Boşanma davası için avukat tuttunuz mu?** (Bu soruyu yanıtlarken aşağıdaki soruları dikkate almanız size yol gösterebilir.)

****Size dava boyunca maliyeti ne kadar oldu? Avukatınız sizce başarılı bir avukat mıydı? Karşı tarafa da empati yapıyor muydu? Çocukların boşanma sürecinde ve sonrasında yaşayabilecekleri sorunlar hakkında bilgisi var mıydı ve çocuğunuzun yüksek menfaatleri için çocuğunuzu karşı tarafa silah olarak kullanmamanız için size önerilerde bulunuyor muydu?**

15) **Çocuğunuzu velayet kendisine verilmeyen ebeveyne karşı koz olarak kullandığını hissettiniz mi?** (Bu soruyu yanıtlarken aşağıdaki soruları dikkate almanız size yol gösterebilir.)

****Çocuğunuzu yaşadığınız kızgınlık, öfke ve yas sürecinizde farkında olmadan uzaktaki ebeveyne karşı uzaklaştırmaya çalıştığınızı fark ettiniz mi? Çocukların bu süreçten ve diğer ebeveynden uzakta, yetersiz görüşmelerle neden olunabilecek sorunlar hakkında kendinizi bilgi sahibi olduğunuzu düşünüyor muydunuz?**

16) Velayet kendisine verilmeyen ebeveyne kızgınlığınızdan dolayı mahkemede çocuğunuzu daha az görmesi için çaba harcadınız mı? (Bu soruyu yanıtlarken aşağıdaki soruları dikkate almanız size yol gösterebilir.)

****Bunu yaparken hangi duygu ve düşünceleri taşıyordunuz? Bugüne geldiğinizde bu davranışlarınızdan dolayı pişmanlık duyuyor musunuz? Bu süreçte uzaktaki ebeveyni daha az görmesi nedeniyle çocuğunuzun uzaktaki ebeveyne olan duygu ve düşünceleri nasıl oldu? Çocuğunuzda olumlu veya olumsuz anlamda fiziksel, duygusal, sosyal, psikolojik değişim hissettiniz mi?**

17) Mahkeme sürecinde, çocuğunuzun velayeti veya uzaktaki ebeveyni daha az görmesi için etik ve akıl dışı uygulamalarınız oldu mu?

18) Size göre mahkeme süreci nasıl geçti? (Bu soruyu yanıtlarken aşağıdaki soruyu da dikkate almanız size yol gösterebilir.)

****Eski eşiniz ve ailesi ile boşanma öncesinden daha büyük husumet duyguları ile mi ayrıldınız? Aile Mahkemesi Hakiminin cinsiyeti neydi? Size göre; kadın veya erkek olması size veya eski eşinize bakış açısını değiştirdi mi? Mahkeme kararları sizin beklentilerinizi karşıladı mı?**

19) Sizce, sizin veya eşinizin avukatı ve şahitleri mahkemede doğru olan söz ve davranışlarda mı bulundular?

20) Sizce boşanma nedeni/ nedenleriniz neydi?

21) Sorunlar büyümeden bir aile danışmanından yardım aldınız mı? (Bu soruyu yanıtlarken aşağıdaki soruları dikkate almanız size yol gösterebilir.)

****Kaç seans gittiniz? Farkındalıklar yaşadınız mı? Önerileri uyguladınız mı? Aile danışmanı kimdi? (Psikiyatrist, psikolog, sosyal hizmet uzmanı).....nereden buldunuz...sizce işinin ehli miydi? Eşinizle birlikte mi gittiniz, yoksa yalnızca siz mi gittiniz?**

22) Eski eşiniz size kızarak çocuğunuzdan/çocuklarınızdan da uzaklaştı mı?

23) İkinci evlilik yaptınız mı? (Bu soruyu yanıtlarken aşağıdaki soruları dikkate almanız size yol gösterebilir.)

****İkinci evliliğinizden çocuklarınız var mı? Kardeşler nasıl anlaşıyor? Siz ilk evliliğinizden olan çocuğunuzu ihmal ettiğiniz duygusunu yaşıyor musunuz? Yeni eşiniz önceki evliliğinizden olan çocuğunuza karşı nasıl davranıyor?**

24) Eşinizden ayrılırken kendinizi duygusal olarak da boşanmaya hazır hissediyor muydunuz? (Bu soruyu yanıtlarken aşağıdaki soruları dikkate almanız size yol gösterebilir.)

****Hala ona karşı olumlu duygular, sevgi, saygı hissedebiliyor muydunuz? Bir aile danışmanı desteğinde yeniden denemek ister miydiniz?**

25) Boşanma arabuluculuğu konusuna nasıl bakıyorsunuz?

26) Boşanma sürecinde boşanmaya hazırlık kursları hakkında ne düşünüyorsunuz? Katılmak ister miydiniz?

27) Boşanma süreci veya sonrasında çocukların boşanma olgusuna alışmalarına destek veren kurslar hakkında ne düşünüyorsunuz? Çocuğunuzun bu kurslara katılmasını ister miydiniz?

28) Eklemek istediğınız başka konular var mı?

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Bülent Şen

Doğum Yeri ve Tarihi : Ankara, 03.10.1964

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Kara Harp Okulu

Yüksek Lisans Öğrenimi :

1. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme ABD. Yönetim ve Organizasyon Yüksek Lisansı. Tez Konusu: Küreselleşmenin çalışanların ücret-vasıf yapısına etkisi.
2. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri ABD. Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü. Tez Konusu: Benliğin Savunma Mekanizmaları.
3. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet ABD. Tez Konusu: Evlenmek Üzere Başvuruda Bulunan Bir Grup Nişanlı Çiftin Evlilik ve “Evlilik Öncesi Çift Eğitimi”ne İlişkin Bilgi, Görüş ve Değerlendirmeleri.
4. Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü Aile Danışmanlığı Sertifika Programı.

İletişim : ailedanismanlik@yahoo.com 0505 892 30 64